

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

M A R M A T I A

7/1

ARHEOLOGIE - NUMISMATICĂ

**BAIA MARE
2003**

Comitetul de redacție:

Grigore Man - redactor responsabil
Carol Kacsó - redactor responsabil adjunct
Dan Pop - secretar de redacție
Alexandru Vulpe
Ioan Stanciu

MARMATIA publicație periodică a
Muzeului Județean Maramureș din Baia Mare

Muzeul Județean Maramureș
4800 Baia Mare, str. Monetăriei 1-3
ROMÂNIA
Telefon – Fax: 004-0262-211927
e-mail: muzeumm@rdslink.ro

Coperta: Minerva Luca
Tehnoredactare: Alina Filip

© Muzeul Județean Maramureș 2003

ISSN-1582-9979

CUPRINS – SUMMARY – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI COMUNICĂRI

ZOAIA MAXIM	DESCOPERIRI NEO-ENEOLITICE LA BICAZ – “IGOAIE” NEO-ENEOLITHIC DISCOVERIES IN BICAZ – “IGOAIE”	6
SANDA BĂCUIEȚ- CRIȘAN	ASPECTE DE VIAȚĂ ECONOMICĂ ÎN NEOLITICUL DIN SĂLAJ..... ASPECTS OF ECONOMICAL LIFE IN THE NEOLITHIC SETTLEMENTS FROM SĂLAJ COUNTY	18
CAROL KACSÓ	TOPORUL DE CUPRU DE LA BAIA MARE..... DIE KUPFERAXT VON BAIA MARE	38
ALEXANDRU VULPE, VALERIU LAZĂR †	TOPORUL DE LUPTĂ DE BRONZ DE LA BOGATA DE MUREȘ..... DIE NACKENSCHIEBENAXT VON BOGATA DE MUREȘ	44
SERGIU HAIMOVICI	RESTURILE ANIMALIERE ȘI UMANE DINTR-O GROAPĂ DE CULT (GROAPA 4) A CULTURII WIETENBERG DE LA OARȚA DE SUS-GHIILE BOTII..... TIERISCHE UND MENSCHLICHE RESTE AUS EINER KULTGRUBE (GR. 4) DER WIETENBERG- KULTUR VON OARȚA DE SUS-GHIILE BOTII	
IOAN BEJINARIU	NOI DESCOPERIRI ALE CULTURII SUCIU DE SUS DIN JUDEȚUL SĂLAJ..... NEW DISCOVERIES BELONGING TO THE SUCIU DE SUS CULTURE FROM SĂLAJ COUNTY	
DAN POP	AȘEZAREA DIN EPOCA BRONZULUI DE LA SOMEȘ- UILEAC, JUDEȚUL MARAMUREȘ..... THE BRONZE AGE SETTLEMENT FROM SOMEȘ-UILEAC, MARAMUREȘ COUNTY	

CAROL KACSÓ	NOI DESCOPERIRI SUCIU DE SUS ȘI LĂPUȘ ÎN NORDUL TRANSILVANIEI..... NEUE SUCIU DE SUS- UND LĂPUȘ-FUNDE IM NORDEN SIEBENBÜRGENS
ADRIANA ARDEU, ANGELICA BĂLOS	FIGURINE ZOOMORFE DESCOPERITE LA MĂGURA UROIULUI..... DES FIGURINES ZOOMORPHES DÉCOUVERTES À MĂGURA UROIULUI
JÁNOS NÉMETI	MORMÂNTUL CELTIC DE LA CIUMEȘTI - “PÂRÂUL SF. PAUL” / “SZENT PÁL PATAK” A CELTIC GRAVE FROM CIUMEȘTI “PÂRÂUL SF. PAUL”/ “SZENT PÁL PATAK”
AUREL RUSTOIU	SAREA MARAMUREȘULUI ȘI AȘEZĂRILE DACICE DE PE TISA SUPERIOARĂ..... DAS MARMOROSCHER SALZ UND DIE DAKISCHEN SIEDLUNGEN VON DER OBEREN THEISS
VICTOR V. VIZAUER	UN DENAR ROMAN DE LA SIGHETU MARMAȚIEI..... EIN RÖMISCHER DENAR VON SIGHETU MARMAȚIEI
GEORGETA M. IUGA	MONEDE DIN TEZAURUL DE DENARI ROMANI IMPERIALI DESCOPERIT LA TECEU..... LES MONNAIS DU TRÉSOR DE DENIERS ROMAINS DÉCOUVERT À TECEU (MARAMUREȘ)
IOAN STANCIU	DESCOPERIRI MEDIEVALE TIMPURII DIN JUDEȚELE SATU MARE ȘI MARAMUREȘ. DATE NOI, OBSERVAȚII ȘI OPINII REFERITOARE LA CERAMICA MEDIEVALĂ TIMPURIE DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI..... FRÜHMITTELALTERLICHE FUNDE UND BEFUNDE AUS DEN KREISEN SATU MARE UND MARAMUREȘ. NEUE ANGABEN, BEMERKUNGEN UND ANSICHTEN ZUR FRÜHMITTELALTERLICHEN KERAMIK IM

NORDWESTEN RUMÄNIENS

DAN BĂCUIEȚ
CRIȘAN

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ
PRIVIND HABITATUL MEDIEVAL TIMPURIU
(SEC. VII-XI) PE TERITORIUL JUDEȚULUI
SĂLAJ.....
SURFACE RESEARCHES BELONGING TO THE
EARLY MEDIEVAL AGE (7TH-11TH CENTURIES)
IN THE SĂLAJ COUNTY

ANGEL ISTRATE,
SZÖCS PÉTER
LEVENTE

CERCETARE ARHEOLOGICĂ LA CASA
“VULTURUL NEGRU”. DOCUMENTE DE
CIVILIZAȚIE URBANĂ LA BAIA MARE DIN
SECOLELE XV-XVIII.....
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE
“VULTURUL NEGRU” (BLACK EAGLE)
HOUSE: DOCUMENTS OF THE URBAN
CIVILIZATION OF BAIA MARE FROM THE
15TH – 18TH CENTURIES

VIORICA URSU,
NAGY BÉLA

TEZAURUL MONETAR DE LA REMEȚI –
MIREȘU MARE, SEC. XVII-XVIII.....
THE MONETARY TREASURE FROM REMEȚI-
MIREȘU MARE (17TH-18TH CENTURIES)

CRONICĂ – MUZEOLOGIE

CAROL KACSÓ

REUNIUNI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE DE
ARHEOLOGIE LA BAIA MARE 1997-2001.....

CAROL KACSÓ

INTERNATIONALE WISSENSCHAFTLICHE
VERANSTALTUNGEN ZUR ARCHÄOLOGIE
IN BAIA MARE 1997-2001.....

DISCUȚII TELEVIZATE CU PRILEJUL SIMPOZIONULUI
INTERNAȚIONAL DE ARHEOLOGIE “FENOMENE CULTURALE ALE
EPOCHII BRONZULUI ÎN SPAȚIUL CARPATIC. RELAȚIILE CU REGIUNILE
ÎNVECINATE”, BAIA MARE, 10 – 13 octombrie 2001.....

RAPORT CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA SECȚIEI DE
ARHEOLOGIE ÎN ANII 2001-2003.....
PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

DESCOPERIRI NEO-ENEOLITICE LA BICAZ – “IGOAIE”

Zoia Maxim

Cercetările arheologice din Bicăz, Maramureș, efectuate în 1990-1991 de Ioan Stanciu (Stanciu 1993, 261-272, pl. I), fost arheolog la Muzeul Județean de Istorie din Baia Mare, actualmente cercetător la Institutul de Arheologie din Cluj-Napoca, s-au desfășurat în cadrul șantierului de la Oarța de Sus, condus de Carol Kacsó (Stoia 1980, 355-370; Kacsó 1980, 295-303; 1990, 78-98). S-au efectuat sondaje în punctele *Igoaie*, *Oarză* și *Corbuțu*. În punctul *Igoaie* au fost descoperite materiale aparținând: neoliticului mijlociu și târziu, eneoliticului și epocii bronzului.

Punctul *Oarză* este o terasă joasă cu o ușoară înclinație spre vest, la baza pantei line ce mărginește, spre sud-est, *Râțul Grofoaii*. Locul se află la 700 m, sud-vest, de punctul *Igoaie*. Între anii 1990 – 1991 au fost efectuate mai multe sondaje la *Oarză* unde a fost identificată o locuire Latène C, o așezare de epoca bronzului și o locuire neolitică. Situația stratigrafică din S. IV, 1991 este cea mai elocventă: 0 – 0,2 m, strat vegetal; 0,2 – 0,3 m, pământ castaniu cu materiale din epoca bronzului; 0,3 – 0,65 m, strat negru-brun (deasupra sterilului) cu fragmente ceramice și unelte din piatră din epoca neolitică (Stanciu 1993, 265, pl. II, 3).

Punctul *Corbuțu* se află la 600 m, sud-sud-vest, față de punctul *Igoaie* și este o terasă aproape orizontală, pe o pantă a dealului *Corbuțu*, care coboară apoi, abrupt, spre sud-est și mai lin spre vest. Dealul este mărginit, spre vest, de pâraul *Ciurgău* și, spre sud, de *Valea Grofoaii*. În apropierea terasei există o rețea deasă de izvoare. Există aici, (probabil), morminte de incinerare din epoca romană. În acest punct, în 1991, au fost efectuate mai multe sondaje (5 secțiuni și 2 casete). Deja la suprafață, pe întreg arealul terasei, mai ales în partea nordică, au apărut cioburi neolitice. În capătul nordic al S. IV a fost cercetată o locuință de mari dimensiuni (Stanciu 1993, 267, pl. IV, 1), unde stratul negru-castaniu ajunge până la –1,45 m, fiind pigmentat în partea superioară cu bucăți descompuse de lipitură arsă, cu multe fragmente ceramice și utilaj litic (–0,25 – 0,45 m). După părerea colegului Ioan Stanciu, materialul neolitic semnalat în cele trei puncte, probabil, marchează aceeași “așezare, comunitate”, care exploata terasele de pe marginea

acestei văi lăturalnice. Materialul arheologic descoperit în punctele *Oarză* și *Corbuțu* nu mi-au parvenit, încă, pentru prelucrare.

Punctul *Igoaie* este, de fapt, o terasă cu înclinație sudică, delimitată spre N și V de dealurile *Holmuri* și *Corbuțu*, iar spre est este tăiată de valea unui torent, astăzi împădurită. Lucrarea de față prezintă materialele neo - eneolitice descoperite în acest obiectiv.

Materialul arheologic neolitic provine din Secțiunea S I de la adâncimile 0,5-1,15 m. Aspectul general al materialului este friabil, corodat și poros, din cauza pastei ce conține mîl și resturi organice, precum și a arderii slabe. Având în vedere faptul că din Maramureș se cunosc puține situri neolitice și nu se cunosc trăsăturile caracteristice ale materialelor din zonă, considerăm bine venită prezentarea în detaliu a ceramicii și a utilajului litic, pe carouri și niveluri de săpare.

La adâncimea de 1,15 m, în carourile 1-4, au fost descoperite 11 fragmente ceramice din categoriile: grosieră (1); semifină (6) și fină (4). Fragmentele semifine provin de la: o amforă cu toarta alungită (Muzeul de Arheologie și Istorie Baia Mare, mai departe = MAIBM, nr. inv. 27618; fig. 1,5); oală decorată cu un brâu vertical, alveolat; vas tronconic cu proeminență, din pastă gălbuie, degresată cu cioburi pisate (MAIBM, nr. inv. 27617; fig. 1,7); vas cu urme slabe de ornament incizat (fragmentul fiind corodat nu se poate ști tipul decorului) și două fragmente de buze de oale din pastă cărămizie cu urme de slip (MAIBM, nr. inv. 27612, 27614). Fragmentele ceramice fine sunt de la: o amforetă (MAIBM, nr. inv. 27615); două buze de la castronașe (MAIBM, nr. inv. 27613, 27616) și un bol cu tortițe fine, perforate (MAIBM, nr. inv. 27619; fig. 1,6). Din categoria grosieră provine un fragment de vas, probabil, de provizii, decorat cu proeminențe alveolate (fig. 1,8). Utilajul litic constă dintr-o lamă de hidrofan alb - cenușiu, cu intruziuni cafenii (fig. 1,4) și o piesă componentă de seceră, din obsidian de tip 1.4 (după Litoteca Maxim), retușată oblic (fig. 1,3).

Din caseta A, secțiunea S I, de la adâncimea de 1,05 m, provin 69 fragmente ceramice (grosiere 3; semifine 27 și fine 39) și câteva fragmente de chirpici, ceea ce denotă prezența unor resturi de locuință cu pereții lutuiți. Ceramica grosieră are în compoziția pastei cioburi pisate și puțină pleavă, fiind de culoare cărămizie cu miez subțire; cenușie, mai bine arsă; sau brună spre negru, decorat cu alveole (fig. 2,14). Din această categorie este și un fragment de jeton (fig. 3,5). Din categoria semifină putem aminti tot un jeton

(fig. 3,3) și fragmente ceramice care au în pastă pleavă și cioburi pisate, unele având slip mai gros care se menține, precum și un fragment de culoare brună închisă, pasta fiind mai nisipoasă. Cele mai multe fragmente ceramice sunt din categoria fină, fiind bine arse, având, în general, slip cafeniu, picat, miezul ciobului fiind subțire și cenușiu. Formele de vase din pastă fină sunt: boluri (două funduri, o tortiță = fig. 2,12 = MAIBM, nr. inv. 27748 și o proeminență = fig. 2,10); vase cu buza evazată; strachină cu buza lobată (MAIBM, nr. inv. 27746, fig. 2,13); o amforetă (MAIBM, nr. inv. 27747, fig. 2,7) și o cupă cu picior înalt (MAIBM, nr. inv. 27744, fig. 2,11). Tot speciei fine îi aparțin câteva fragmente din pastă nisipoasă, cu proeminențe de tip pastile aplatizate, iar altele au un slip cărămiziu pe care se păstrează ușoare urme de pictură neagră. Acestei categorii îi aparține și un fragment de jeton (fig. 3,1). Utilajul litic de la acest nivel constă din: răzuitor retușat pe ambele fețe, din obsidian de tip 1.2 (după Litoteca Maxim), de culoare neagră - cenușie cu benzi alternative mai transparente (fig. 2,1); piesă componentă pentru seceră din obsidian (fig. 2,2); vârf din obsidian de tip 1.2 (după Litoteca Maxim) cu retușuri abrupte; lamă trunchiată, denticulată, din obsidian de același tip (fig. 2,5), având urme intense de folosire; gratoar cu retușe abrupte pe față, din obsidian tot de tip 1.2 (fig. 2,6), precum și un bulgăre de cuarțit alb - cenușiu cu mică și o bucată de micașist cu granați de culoare cenușie - albicioasă cu pigmenți maronii.

În caroul 3, la adâncimea de 0,95 m, au fost descoperite 43 fragmente ceramice din categoriile: grosieră (2); semifină (11) și fină (30). Pasta vaselor grosiere au în compoziție cioburi pisate, sunt mai slab arse având biscuitul cenușiu, precum și un slip brun, destul de bine păstrat. Ceramica semifină se poate grupa în trei: cărămizie, săpunoasă, cu cioburi pisate în pastă; bine netezită cu slip cafeniu și cele cu slip brun cu pleavă în compoziția pastei, având aspectul grupului Pișcolt sau Gilău (Kalmar 1982, 247-252). Ceramica fină, cea mai numeroasă, are trei feluri de slip: cărămiziu (3); gălbui – portocaliu (4) și cafeniu (23), toate având pasta degresată cu nisip și pleavă. Printre aceste materiale sunt două fragmente ce provin de la vâscioare de tip “S” (MAIBM, nr. inv. 27607; fig. 3,7) și de la boluri (MAIBM, nr. inv. 27608). La această adâncime s-a descoperit un fragment ceramic cu slip gros, pasta având pleavă tocată și nisip, bine arsă, cu aspect ce amintește de ceramica culturii Starčevo-Criș, faza IV A, cu bune analogii în stațiunile contemporane din Bazinul someșan (Kalmar 1983, 359-369; 1987, 57-71; 1990, 13-20; Maxim 1999, 30-64).

La aceeași adâncime de 0,95 m, dar în caroul 4, (din construcția de piatră), au fost găsite 11 fragmente ceramice din cele trei categorii de bază: grosiere (5); semifine (4) și fine (1). Pasta speciei grosiere are în amestec cioburi pisate, nisip, pleavă și mică, culoarea predominantă fiind brun – roșcat, având interiorul bine netezit. Ceramica semifină este cu: slip cărămiziu; slip brun – roșcat, parțial căzut și cu pleavă în compoziție; fără slip, de culoare cafenie, iar în exterior cafenie – albicioasă, cu pasta degresată cu măr, nisip și pleavă. Fragmentul ceramic fin are pasta foarte bine frământată cu pleavă tocată, având slipul fin căzut.

Din secțiunea S I, caroul 1 au fost adunate materiale neolitice din nivelul de la 0,65 – 0,9 m, constând din ceramică (42): grosieră (5); semifină (14); fină (23), precum și utilaj litic. Fragmentele ceramice grosiere provin de la oale cu slip brun, cu paste degresată cu cioburi pisate, nisip și pleavă. Din categoria semifină fac parte două jetoane (fig. 3,2; 3,4) și buze de vase de culoare cărămizie și brună deschisă, decorate cu alveole, fiind realizate dintr-o pastă bine frământată cu nisip, resturi organice și cioburi, fin, pisate. Ceramica fină are culoarea cărămizie cu nuanțe spre gălbui, pasta bolurilor fiind amestecată cu pleavă, iar a celorlalte forme de vase cu nisip foarte fin. Uneori sub buză sunt proeminențe mici.

La adâncimea de 0,75, în caroul 2 au fost descoperite 26 fragmente ceramice (2 semifine și 24 fine). Cele din prima categorie sunt: cărămizie, slip brun, cu bucăți de cioburi pisate în pastă (MAIBM, nr. inv. 27627); un fund din pastă nisipoasă, cu măr, fără pleavă, friabil. Ceramica fină constă din 9 fragmente de buze de boluri cu proeminențe rotunde (fig. 4,8), conice (fig. 4,4, 6-7) și alungite (fig. 4,3), mici, perforate (MAIBM, nr. inv. 27624, 27622, 27621, 27629); o buză de pahar, precum și un fragment de amforetă cu tortiță având gaura mai largă. Din caroul 3, adâncimea de 0,75 m, provin: un bulgăre de cuarțit alb; o placă de micașist cu granați și un nucleu de opal alb - cenușiu, folosit și ca zdrobitor.

Din nivelul cuprins între adâncimile de 0,5 – 0,7 m, carourile 6-7, provin 15 fragmente ceramice semifine de culoare cărămizie și brună și 139 bucăți din vase de tip bol, străchini și 3 oale de mici dimensiuni, din categoria fină, având în compoziția pastei, măr ales, pleavă și, foarte rar, nisip. Ceramica de la același nivel, dar din carourile 8-12, au aceleași caracteristici (fig. 1,1; 4,5, 9). În caroul 5, la adâncimea de 0,65 m, a fost

descoperit un fragment de lamă din obsidian de tip 1.12 (după Litoteca Maxim), de culoare cenușie cu benzi negre, retușată abrupt, cu spărtura concoidală și textură fluidală (fig. 2,3).

Din secțiunea SI provine un fragment ceramic din pastă fină, de culoare brun deschisă, degresată cu pleavă, care păstrează urme de pictură, decorul fiind realizat din linii subțiri paralele (fig. 1,2; MAIBM, nr. inv. 27610), care aparține, după aspectul general, grupului Gilău (Kalmar 1982, 247-252) cu analogii la Gilău (Kalmar 1982, fig. 2,9). Tot din condiții neprecizate provine și un fragment de strachină lustruită, din pastă foarte bine frământată, cu umăr ușor carenat ce păstrează, la exterior, urme fine de pictură roșie, fără a se putea intui tipul decorului. Acest fragment aparține ultimei etape a neoliticului târziu, sintezei Iclod - Petrești (Kalmar-Maxim 1991, 137-140; Maxim 1999, 92-93).

Materialele neolitice descoperite în zonă, la Bicăz și Oarța, aparțin: câteva fragmente ceramice, sfârșitului neoliticului timpuriu, culturii Starčevo-Criș și marea majoritate neoliticului târziu cu dăinuiri de la sfârșitul neoliticului mijlociu (cultura Pișcolt), cum am presupus și în urma studierii utilajului litic din colecția Școlii Generale din Oarța de Sus (Kalmar 1979-1981, 109). Aceste materiale sunt racordate cronologic după "importurile" de tip Gilău și Iclod - Petrești, incluzându-se perfect în fenomenele ce au loc în Bazinul someșan (Kalmar 1990-1991, 37-42). Materialul ceramic neolitic de la Bicăz ilustrează elocvent zona de contact (Culmile Codrului) dintre lumea vestică, dominată de grupul Pișcolt din Câmpia de Vest și lumea transilvăneană marcată de grupul Iclod și sinteza Iclod - Petrești. Prezența materialelor de tip Starčevo-Criș este normală, în apropiere fiind așezarea de la Homoroade (Bader 1968, 383-388; Kalmar 1987; 1990; 1999). Locuirea neolitică târziu de la Bicăz, fiind la granița dintre grupurile Pișcolt și Iclod, poartă amprenta așezărilor periferice - de aceea materialul ceramic are aspect de "retardare" și are elemente specifice ambelor grupuri culturale. Stațiunea de la Bicăz este cu o etapă mai timpurie decât cea de la Oarța de Sus - *Măgură*, având mai multe elemente Pișcolt (Lazarovici - Némethi 1983).

La *Igoaie* au fost descoperite și câteva fragmente ceramice aparținând culturii *Coțofeni cu aspect de Baden* (Roman 1976; Roman - Némethi 1978) după pastă. Acestea sunt din categoria semifină, de culoare brună (fig. 4,10-11), decorate în rețea (fig. 4,1; MAIBM, nr. inv. 27625) sau brăduț (fig. 4,2; MAIBM, nr. inv. 27630). Tot aici a fost descoperit și un jeton (fig. 3,6). Aceste materiale se încadrează foarte bine între

descoperirile contemporane din zonă (Kalmar 1983, 61-68), sau din sud-vestul României (Kalmar - Oprinescu 1986, 199-209)

BIBLIOGRAFIE

- Bader 1968 T. Bader, Despre figurinele antropomorfe în cadrul culturii Criș, ActaMN 5, 1968, 383-388.
- Kacsó 1980 C. Kacsó, Date preliminare cu privire la descoperirile de bronzuri de la Bicaz (jud. Maramureș), SCIVA 31, 1980, 295-303.
- Kacsó 1990 C. Kacsó, Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin, Thraco-Dacica 11, 1990, 78-98.
- Kalmar 1982 Z. Kalmar, Descoperiri eneolitice la Gilău (III), ActaMN 19, 1982, 247-252.
- Kalmar 1983 Z. Kalmar, Descoperiri Coțofeni în Bazinul someșan (Someșuri, Crasna, Almaș), ActaMP 7, 1983, 61-68.
- Kalmar 1983 Zoia Kalmar, Descoperiri neolitice la Țaga, ActaMN 20, 1983, 359-369.
- Kalmar 1987 Z. Kalmar, Neoliticul timpuriu din Bazinul someșan și legăturile sale, ActaMP 11, 1987, 57-71.
- Kalmar 1990 Z. Kalmar, Le Processus de néolithisation dans le nord-ouest de la Transylvanie, în: Rubané et Cardial, Liège, 1990, 13-20.
- Kalmar 1990-1991 Z. Kalmar, Despre organizarea internă și fluctuațiile etno-culturale din grupul Iclod, ActaMP 14-15, 1990-1991, 37-42.
- Kalmar, Oprinescu 1986 Z. Kalmar, A. Oprinescu, Descoperiri Baden-Coțofeni în Banat, Tibiscum 6, 1986, 199-209.
- Kalmar-Maxim 1991 Z. Kalmar-Maxim, Sinteze Iclod – Petrești, în: Cultura Vinča în România, Timișoara, 1991, 137-140.
- Lazarovici-Németi Gh. Lazarovici, I. Németi, Neoliticul dezvoltat din nord-vestul

1983	României (Sălajul, Sătmăru și Clujul), ActaMP 7, 1983, 17-60.
Maxim 1999	Z. Maxim, Neo-eneoliticul din Transilvania, BiblMN XIX, 1999, 30-64.
Roman – Némethi 1978	P. I. Roman, I. Némethi, Cultura Baden în România, București, 1976.
Roman 1976	P. I. Roman, Cultura Coțofeni, București, 1976.
Stanciu 1993	I. Stanciu, Sondajele efectuate la Bicăz, jud. Maramureș (1990, 1991), EphemNap 3, 1993, 261-272.
Stoia 1980	A. Stoia, Les fouilles archéologiques en Roumanie (1979), Dacia N.S. 24, 1980, 355-370.

NEO-ENEOLITHIC DISCOVERIES IN BICAZ –“IGOAIE”

(Abstract)

The work presents the Neolithic traceses discovered în 1990 by Ioan Stanciu in Bicăz at the point named *Igoaie* and there are described the conditions of the discovery, the types of ceramics and lithic tools.

We can say that the Neolithic traceses from Bicăz and Oarța de Sus belong: few ceramics fragments to the end of the Early Neolithic (Starčevo-Criș culture) and the great majority of these fragments belong to Late Neolithic till the end of the Middle Neolithic (Pișcolt culture), concurring our ancient opinion sine 1979 when we saw the lithic tools from the collection of the General School from Oarța de Sus. These materials are chronological linked with the “importation” Gilău and Iclod-Petrești type, being a part of the phenomena from the Someș basin. The Neolithic ceramics from Bicăz is the expression of the contact area (Culmile Codrului) between the Western world where is the Pișcolt group and the Transylvanian world dominated by the Iclod group and the synthesis Iclod-Petrești. The Starčevo-Criș ceramics is normal because not far away there is the settlement from Homoroad. The Late Neolithic settlement from Bicăz is on the border between Pișcolt and Iclod groups, so it has the imprint of the outlying settlements and the ceramics

seems “backward” and presents common elements to the both cultural groups. The settlement from Bicăz is with a step earlier than that from Oarța de Sus composed by more Pișcolt.

At Igoaie point were discovered few ceramics fragments belong to *Coțofeni* culture with *Baden aspects* (so the paste demonstrate).

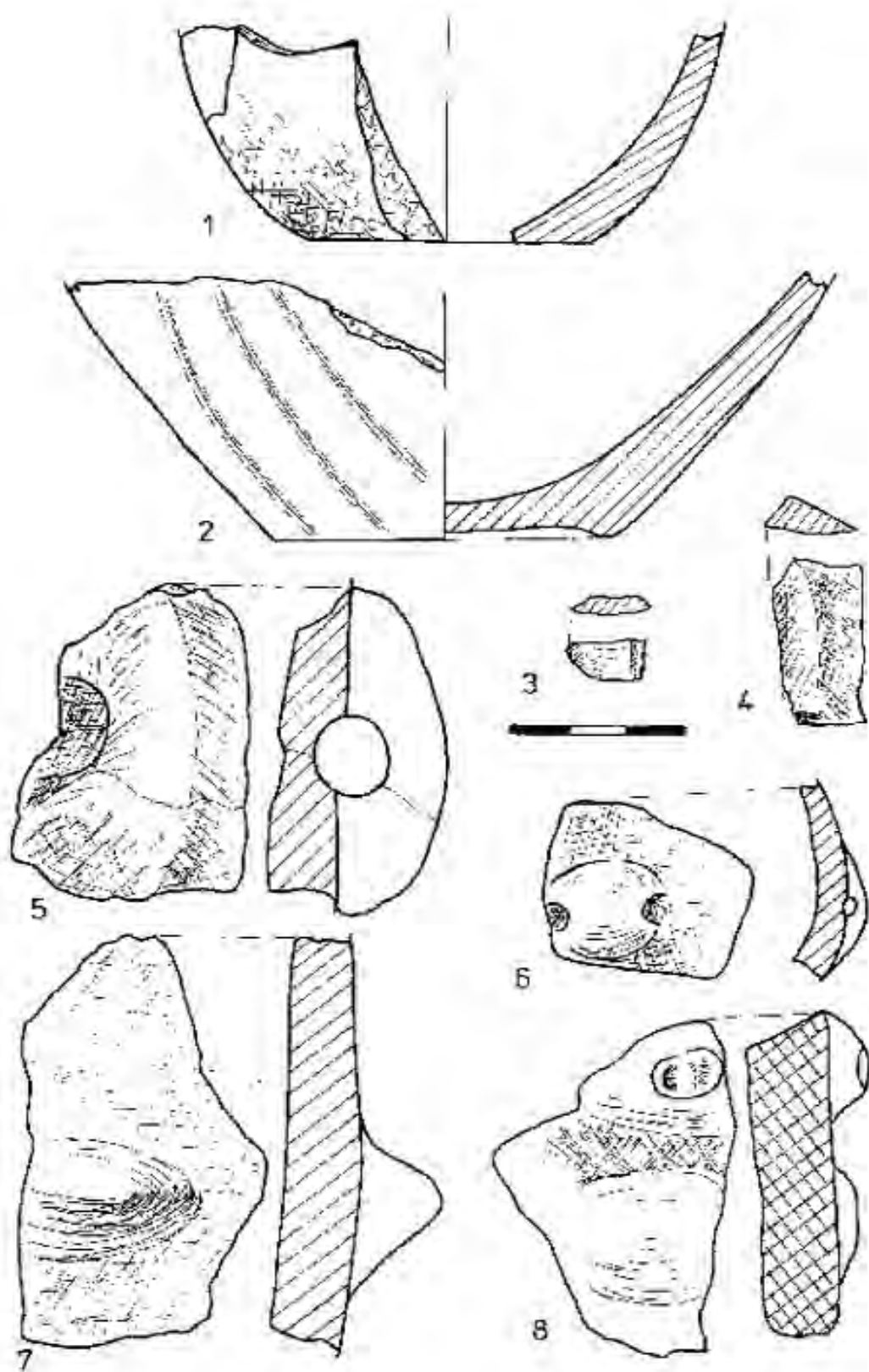

Fig. 1. Bicăz - Igoaie. Ceramică și utilaj litic, neolitic.

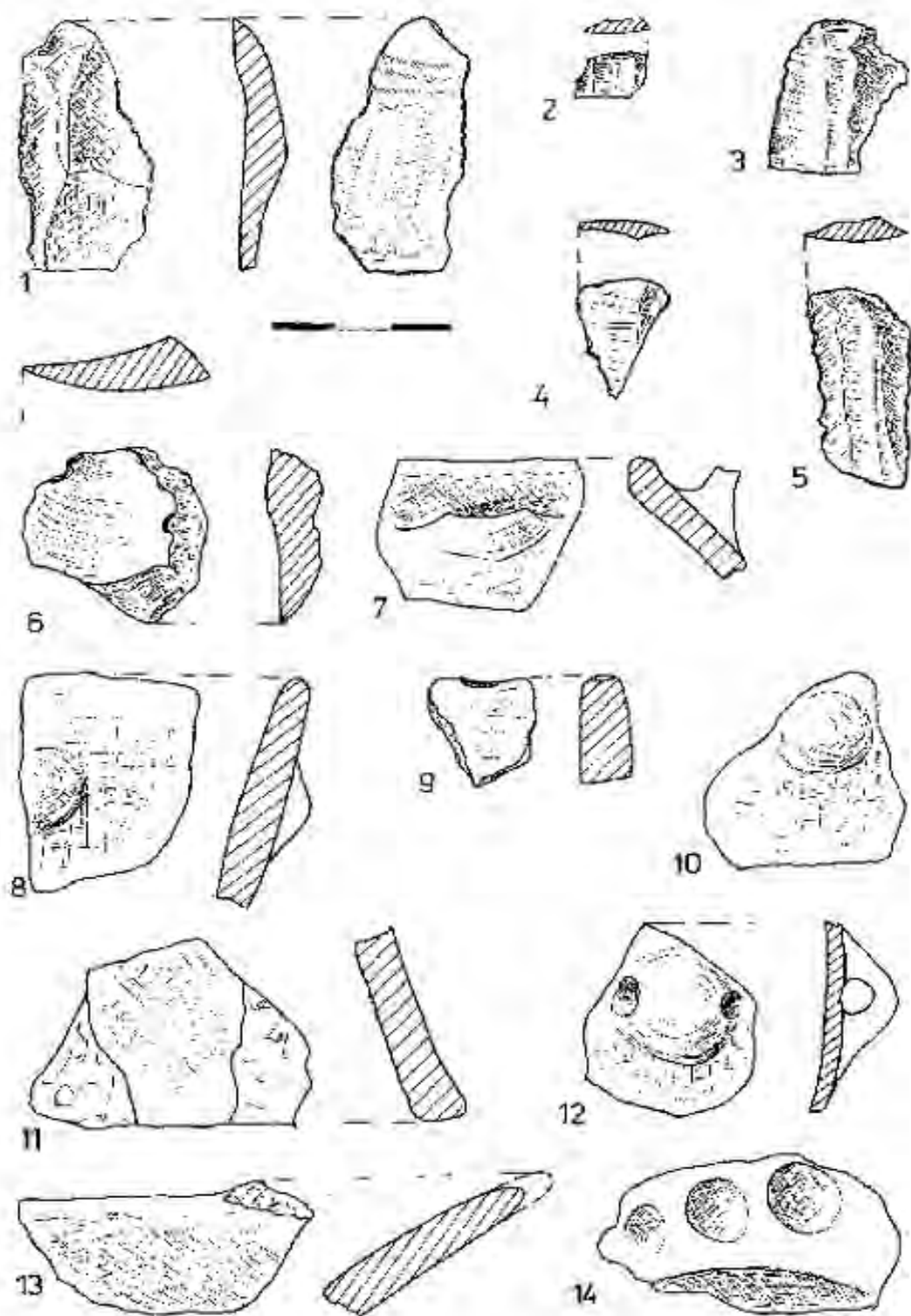

Fig. 2 Bicaz - Igoaie Ceramică și utilaj litic, neolitic

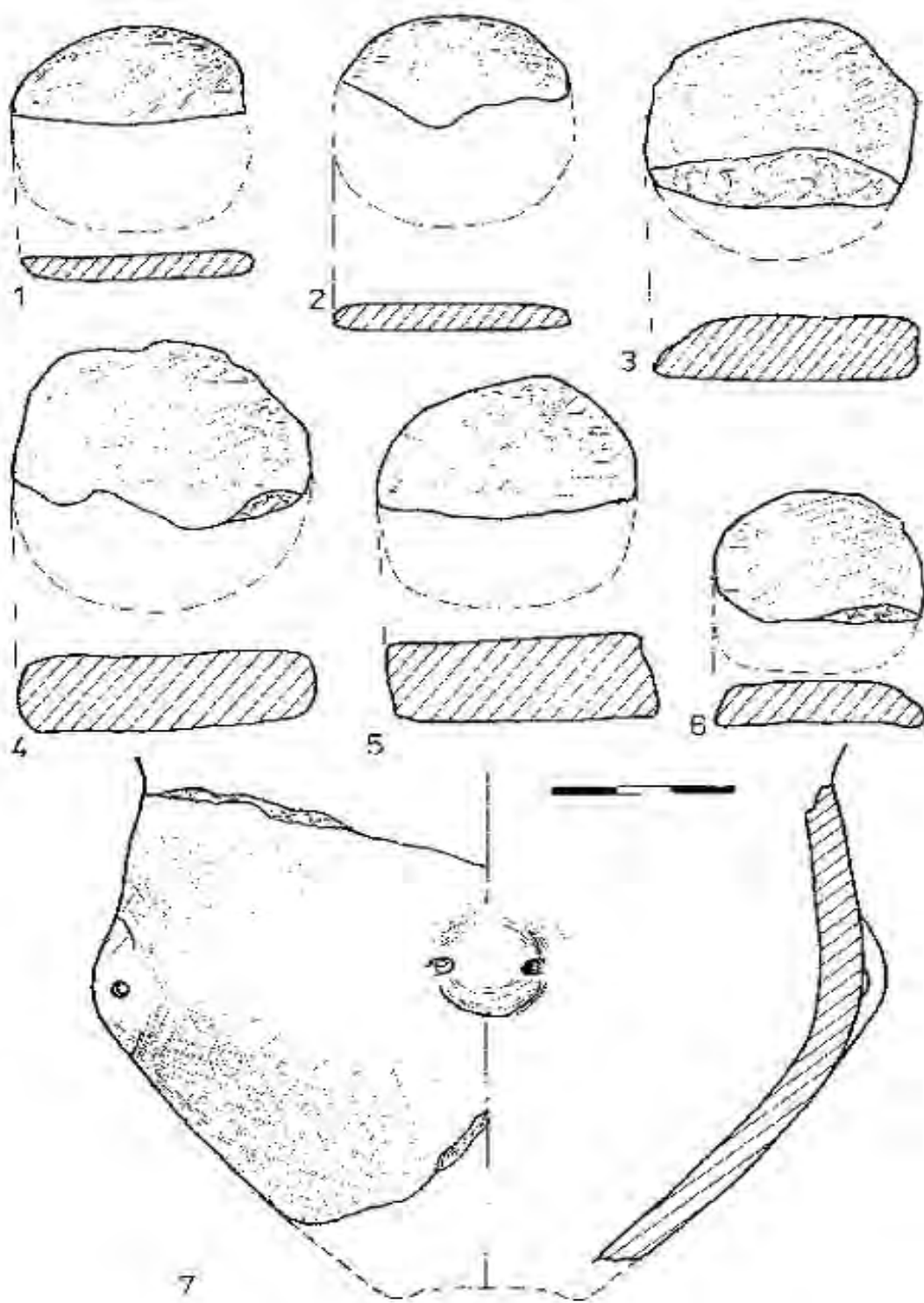

Fig. 3. Bicăz - Igoaie. Ceramică neo-eneolitică

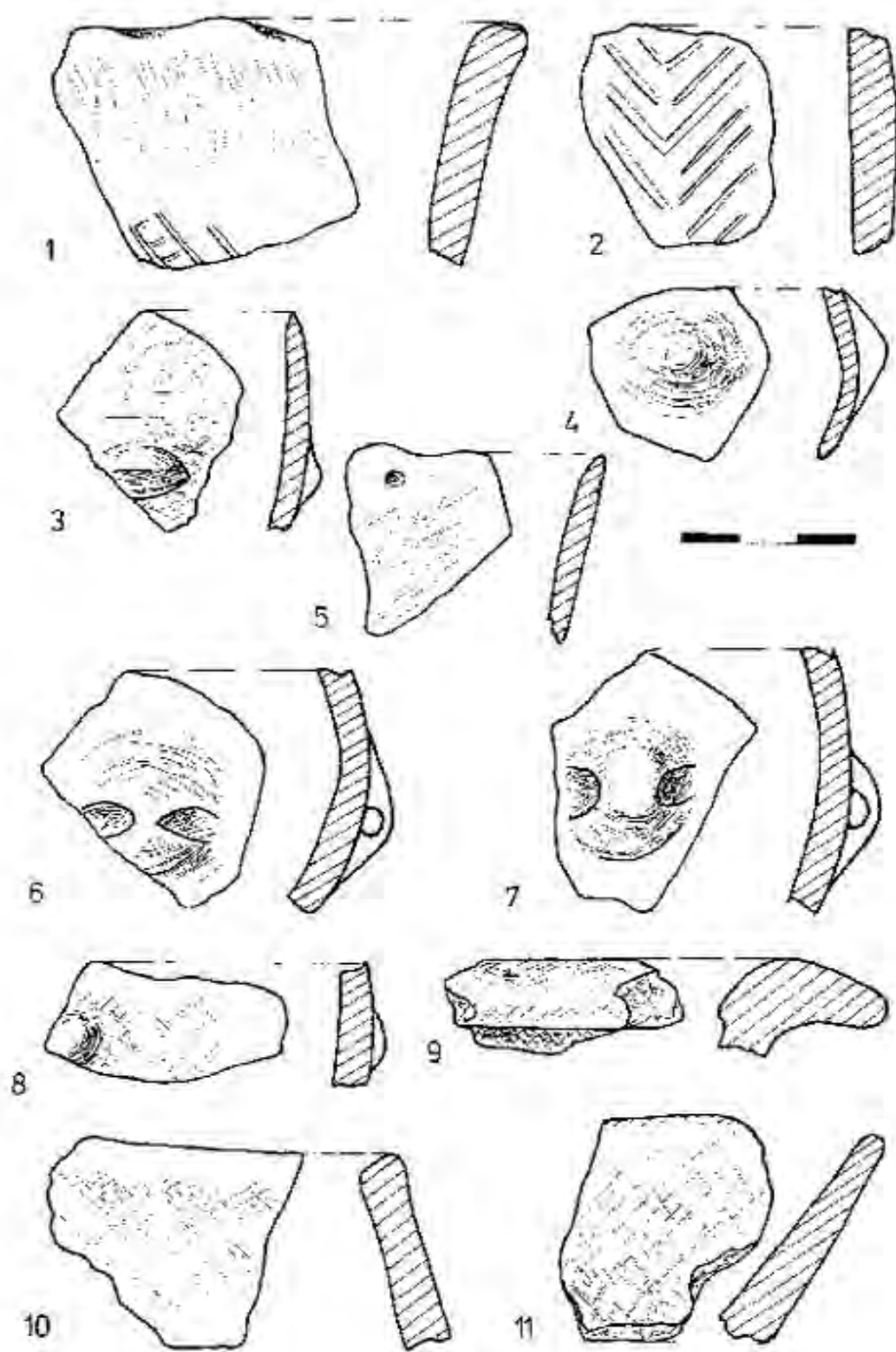

Fig. 4. Bicaz - Igoate. Ceramică neo-eneolitică.

ASPECTE DE VIAȚĂ ECONOMICĂ ÎN NEOLITICUL DIN SĂLAJ

Sanda Băcuet-Crișan

Cunoașterea aspectelor materiale a comunităților neo-eneolitice este un prim pas în schițarea unei imagini asupra vieții acestor comunități. În abordarea problemelor de viață economică suntem de multe ori nevoiți să ne oprim asupra unor ipoteze. Dacă elementele de viață spirituală pot fi uneori întrevăzute din analiza ritului și ritualului de înmormântare, a manifestărilor care potrivit concepției noastre pot fi încadrate în noțiunea de artă, pentru viața cotidiană informațiile pot fi extrase din analiza materialelor utilizate de comunități.

Acordarea unei mai mari importanțe în ultimele decenii informațiilor aduse de alte ramuri ale științei au adus un plus de siguranță în abordarea acestor probleme. Ne referim în special la analizele paleontologice, arheozoologice și petrografice, analize fizico-chimice pe ceramică.

Pentru județul Sălaj aceste analize sunt de abia la început oferind totuși unele date importante despre industria litică și economia animalieră. Studiul este în concordanță cu nivelul cercetărilor arheologice, pentru perioada neo-eneolitică de multe ori materialele supuse analizei provin din periegheze și mai puțin din cercetări sistematice. În elaborarea acestui studiu am pornit tot de la unele elemente date de materialele recoltate în urma unor cercetări de suprafață realizate de foști sau actuali membri ai colectivului MIAZ la care se adaugă elemente noi date de ultimele cercetări arheologice. Ne vom referi în special la materialul litic care provine din așezarea neolitică timpurie de la Zăuan (Starcevo - Criș IIIB-IV A) și așezările neoliticului târziu de la Răstolțu Mare, Buciumi, Bocșa și Pericei.

În repertoriul epocii pietrei din Sălaj realizat de E. Lakó sunt prezentate pentru Răstolțu Mare nu mai puțin de șapte puncte cu descoperiri aparținând neoliticului târziu și eneoliticului -"Calea Oilor"-așezare Tiszapolgár (LAKÓ 1981, 55). Din hotarul satului provin numeroase obiecte litice în special dălți (21piese), topoare perforate, microlite și deșeuri de prelucrare. O situație similară este întâlnită la Buciumi unde de asemenea într-un context neolitic târziu și eneolitic au apărut numeroase unelte din piatră (topoare și dălți).

Altă așezare cunoscută prin numărul mare de dălți și topoare descoperite este cea de la Pericei”Keller Tag”, așezare de mari dimensiuni care aparține de asemenea neoliticului târziu, un orizont contemporan cuprind etapa de la Suplacu de Barcău (BĂCUEȚ 2001, 51). Cercetările de suprafață dar și ultimele săpături arheologice au dus la descoperirea a peste 100 de unelte din piatră șlefuită la care se adaugă numeroase lame și deșeuri de silex, obsidian, calcedonie și opal. Din cele peste 100 de unelte, numai două prezintă gaură de înmănușare, ambele fiind fragmentare, la una dintre ele perforarea nu a fost definitivată, piesa fiind deteriorată în timpul operațiunii (Pl.II, 1-2).

În cele 8 locuințe neolitice cercetate la Pericei au fost descoperite numai 2 piese din os, ceea ce denotă puțină importanță acordată prelucrării acestei materii.

Un număr mare de piese au fost identificate la Bocșa”Pietriș” (Pl.I) deși cercetările au fost de mică anvergură (BĂCUEȚ 2001, 51-52).

O parte din piesele descoperite în aceste stațiuni au fost supuse analizei petrografice. Din păcate nu avem analize efectuate pe unelte din piatră șlefuită (daltă sau topor) ci numai pentru unelte cioplite. Cel mai complet examen a fost efectuat asupra pieselor de la Zăuan. Se constată astfel predominarea obsidiane - 77,3%, urmată de calcedonie și opal. Prezența nucleelor de obsidian în așezare denotă prelucrarea pe loc a uneltelor. Din totalul materialului de obsidian analizat, 42,59% sunt piese finite, restul fiind bulgări sau deșeuri de prelucrare (MAXIM, MOGOȘ, LAKÓ 1995, 11). Altele, cum sunt cele confecționate din jasp, cuarțit și hidrofân, au fost aduse la Zăuan sub formă de piese finite (MAXIM, OLTEAN, LAKÓ 1993, 49). Din punct de vedere macroscopic au fost separate 10 tipuri de obsidian. S-a identificat obsidianul de Melos, de tip “ Călinești” și un obsidian semitransparent fumuriu (MAXIM, MOGOȘ, LAKÓ 1995, 12). Tot așezarea de la Zăuan ne poate da informații prețioase în privința unui alt aspect al vieții economice, creșterea animalelor, întreg materialul osteologic descoperit în cadrul cercetărilor (destul de puțin) fiind supus analizei (analize Diana Bindea, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj Napoca). Din totalul materialului osteologic cercetat, 85,62% reprezintă specii de animale domestice. Pe primul loc în cadrul acestor specii se situează bovinele (*Bos taurus*), urmate de ovicaprine (*Ovis aries* și *Capra hircus*). Porcul domestic este reprezentat de un număr extrem de redus de fragmente. Dintre speciile sălbatice cel mai bine reprezentat este cerbul (*Cervus elaphus*), urmat de mistreț (*Sus scrofa ferrus*).

Analizele osteologice efectuate pentru așezări aparținând aceleleași etape (Starcevo-Criș IVA) din Banat au arătat aceeași predominare în cadrul economiei animaliere a bovideelor urmate de ovine și suine (EL SUSI 1996, 34-35).

Așezarea de la Zăuan este singura așezare neolitică din Sălaj pentru care s-a analizat materialul osteologic. Analizele efectuate pentru așezarea de la Zăuan, la care se adaugă observațiile arheologice ne indică următorul tablou economic: cultivarea plantelor (prezența degresantului din pleavă, râșnitele găsite în așezare), creșterea animalelor, în special bovine și ovicaprine, prelucrarea pietrei cioplite. Faptul că din totalul pieselor de obsidian numai una este din obsidian de Melos (MAXIM, MOGOȘ, LAKÓ 1995, 12) ne indică orientarea comunității spre alte surse mai accesibile, în condițiile în care legăturile cu sudul nu mai au aceeași intensitate.

Spre deosebire de uneltele din piatră cioplită sau șlefuită cele din os sunt foarte slab reprezentate, fiind descoperite doar câteva spatule și străpungătoare (LAKÓ 1978, 12).

Răstolțu Mare este cunoscut prin predominarea pieselor din calcedonie cenușie - bulgări, resturi de nuclee și deșeuri de prelucrare. La Buciumi este prezentă de asemenea calcedonia cenușie 89,9% din materialul cioplit fiind cunoscute și aici deșeuri ale prelucrării. Spre deosebire de cele două stațiuni mai sus amintite, la Bocșa nu mai apare calcedonia cenușie, caracteristică pentru această așezare este prezența obsidianului și opalului (MAXIM, OLTEANU, LAKÓ 1993, 50). Stațiunile de la Răstolțu Mare și Buciumi sunt apropiate și de aceea a fost presupusă existența unei surse de materii prime folosite și exploatate în neo-eneolitic, probabil prin ateliere specializate (MAXIM, OLTEANU, LAKÓ 1993, 50).

Toate aceste date ne îndreptățesc, cel puțin la nivelul actual de cunoaștere a problemei, la presupunerea existenței în perioada neoliticului a unor ateliere de prelucrare a pieselor și a unor meșteri specializați în producerea anumitor tipuri de unelte, cum ar fi dălțile (Pl. V, VII, VIII, 1-2, 4-6), topoarele (Pl. III, 1-3; IV, 1, 3; VI, 2, 4) și zdobitoare (Pl. IV, 2, 4) în așezarea de la Pericei "Keller Tag". De altfel aceste cazuri nu sunt singulare. În urma cercetărilor sistematice întreprinse în așezarea aparținând neoliticului târziu de la Suplacu de Barcău, punctul "Corău" a fost descoperit un număr mare de unelte din piatră șlefuită. S-a presupus că așezarea de aici a fost specializată în prelucrarea uneltelor din

piatră șlefuită destinate nu numai necesităților proprii dar și schimbului cu alte comunități (IGNAT 1998, 33-34).

În stațiunea de la Tășad, punctul "Cetățeaua" (IGNAT 1998, 25, 37), atribuită aceluiași orizont de tip Suplacu de Barcău, săpăturile sistematice au relevat în zona centrală a platoului o concentrare de lame și așchii de obsidian. S-a presupus existența unui atelier de prelucrare din obsidian a vârfurilor de săgeți descoperite în număr mare în așezare (POP 1996, 9-10). Caracteristicile materialului au indicat trei posibile surse de proveniență - o sursă sudică pentru obsidianul semitransparent fumuriu; Munții Oaș- Tokay, depuneri la Homorodu de Sus, Galoșpetreu, Vășad, Cubulcut; obsidian negru de tip Melos (POP 1996, 9).

Existența unor ateliere în cadrul comunităților este dovedită începând cu neoliticul timpuriu dacă ne gândim la descoperirea unei întregi baterii de cuptoare de ceramică la Cârcea (NICA 1977, 30-31). Una dintre cele mai noi descoperiri Starcevo-Criș este așezarea de la Călinești Oaș, "Dîmbul Sfintei Marii". Prezența în număr impresionant de mare a pieselor din piatră cioplită (în special opaluri) l-a făcut pe descoperitor să presupună o comunitate specializată în producerea și comercializarea utilajului litic cioplit (NÉMETI, ASTALOȘ 2001, 60).

Putem presupune existența unor zone speciale în așezări sau în apropierea așezărilor, unde se desfășurau diferite activități economice. Exemplu ar putea fi descoperirea unui complex legat de cultivarea plantelor la Cuceu, "Valea Bochiei" (BĂCUEȚ-CRIȘAN 2000, 12). În acest caz, așezarea era situată pe terasa înaltă a pârâului Mirșidului, iar complexul a fost descoperit în zona de luncă, neexistând în zonă alte materiale neolitice. Printre complexele medievale (sec.VIII-IX) au apărut și urmele unui complex neolitic. Precizăm faptul că în cei aproximativ 120 m săpați nu a fost descoperit nici un fragment ceramic neolitic, toate materialele concentrându-se în S VII (caroul 1-4) și caseta deschisă pe latura nordică a secțiunii. Nu am reușit conturarea pe orizontală, complexul fiind afectat atât de arături cât și de un mic șanț de drenare a apei. Materialul constă în fragmente ceramice, 12 zdrobitoare, câteva mici așchii de obsidian și o dăltiță. Fragmentele ceramice provin în general de la vase de uz comun. Ca degresant a fost utilizat mărul. Pe unele fragmente se mai păstrează urmele unui slip de culoare cărămizie. Ca decor unic apar butonii rotunzi.

În urma unei periegeze efectuate în zonă, am identificat o așezare neolitică pe o terasă înaltă situată deasupra așezării medievale. Materialul ceramic recoltat cu această ocazie este de aceeași factură ca și cel descoperit în săpătură. Situarea complexului în zona de luncă, numărul mare de zdrobitoare (12, prezentând toate urme de utilizare), lipsa altor elemente care ar indica o locuință, ne-a determinat să considerăm descoperirea ca fiind o anexă legată de cultivarea plantelor.

În privința datării avem prea puține elemente cu care putem opera, fapt datorat și lacunarelor informații privind perioada neo-eneolitică în Sălaj. Utilizarea mълului ca degresant este o caracteristică care apare la sfârșitul neoliticului timpuriu, cultura Criș, în zone aflate în afara ariei de răspândire a culturii Vinča (LAZAROVICI, NÉMETI 1983, 26). Acest procedeu se generalizează pentru ceramica neoliticului târziu din nord-vestul României (LAZAROVICI 1986, 18). Tipul de vas identificat, castronul cu buză dreaptă și pereții arcuiți nu poate constitui un element de datare, această formă fiind în uz pe întreaga perioadă a neoliticului dezvoltat și târziu. Opinăm totuși pentru atribuirea descoperirii neoliticului târziu, probabil unui grup tisoid.

Lipsa cercetărilor sistematice în așezările neo-eneoliticului din Sălaj a făcut dificilă susținerea existenței unor ateliere specializate în producerea unor tipuri de unelte, dar ne putem gândi la apariția unor meșteri specializați, care realizau diverse piese pentru uzul comunității și nu numai. La o sumară comparație între comunitățile neoliticului timpuriu și târziu se remarcă raritatea pieselor din piatră șlefuită pentru neoliticul timpuriu. În schimb, în neoliticul dezvoltat numărul pieselor crește considerabil în funcție de necesitățile și poziția naturală a acestor stațiuni.

Deși materialul litic constituie o importantă mărturie a vieții economice din neo-eneolitic, cercetarea acestor aspecte este îngreunată de lipsa sau raritatea dovezilor privind funcționalitatea lor. Pentru unele unelte putem presupune rolul funcțional, exemplul unor lame, topoare, râșnițe, pandantive etc. Există însă și piese cărora, datorită dimensiunilor reduse, nu le putem bănui utilizarea. Este și cazul unor dălțițe (denumirile sunt convenționale) de dimensiuni foarte mici, care nu credem că au fost utilizate singular ci mai degrabă constituiau partea activă a unei piese mai mari. Un alt prag care trebuie trecut este cel referitor la materia primă și sursa de proveniență a acesteia. Uneori această sursă era în apropiere, cazul uneltelor de piatră descoperite la Suplacu de Barcău (IGNAT 1998, 34).

Aici s-a constatat că uneltele au fost lucrate pe loc în aşezare, din rocă locală provenită din albia Barcăului. În alte cazuri materia primă a fost adusă de la distanţe apreciabile - Melos - numai relaţiile de schimb dintre comunităţi făcând posibil acest lucru.

După cum am mai precizat, pentru zona judeţului Sălaj cercetările sunt abia la început, acest stadiu reflectând nivelul cunoaşterii comunităţilor neo-eneolitice din zonă.

BIBLIOGRAFIE

BĂCUEŢ-CRIŞAN
2000	S. Băcueţ Crişan, Noi descoperiri preistorice în judeţul Sălaj, ActaMP XXIII, I, 2000, 9-28.
EL SUSI 1996	G. El Susi, Vânători, pescari şi crescători de animale în Banatul mileniilor VII.Ch.-I.d.Ch, Timişoara, 1996.
IGNAT 1998	D. Ignat, Grupul cultural neolitic Suplacu de Barcău, Timişoara, 1998.
LAKÓ 1978	E. Lakó, Raport preliminar de cercetare arheologică efectuată în aşezarea neolitică de la Zăuan (judeţ Sălaj) în anul 1977, ActaMP II, 1978, 11-16.
LAKÓ 1981	E. Lakó, Repertoriul topografic al epocii pietrei şi a perioadei de tranziţie spre epoca bronzului în judeţul Sălaj, ActaMP V, 1981, 37-119.
LAZAROVICI,
NÉMETI 1983	Gh. Lazarovici, I. Némethi, Neoliticul dezvoltat din nord- vestul României (Sălajul, Sătmarul şi Clujul), ActaMP VII, 1983, 17-60.
LAZAROVICI 1986	Gh. Lazarovici, Neoliticul târziu în nord-vestul României (Sălajul, Clujul, Bihorul, Sătmarul), ActaMP X, 1986, 15-46.
MAXIM, OLTEANU,
LAKÓ 1993	Z. Maxim, F. Oltean, E. Lakó, Despre industria litică din judeţul Sălaj. Un model de litotecă, ActaMP XVII, 1993, 9-56.
MAXIM, MOGOŞ,
LAKÓ, 1995	Z. Maxim, L. Mogoş, E. Lakó, Prelucrarea arheometrică a obsidianului de la Zăuan, ActaMP XIX, 1995, 11-16
NÉMETI, ASTALOŞ,	I. Némethi, C. Astaloş, Călineşti- Oaş, CronCercArh, Campania

2001	2000, Suceava, 2001, 60.
NICA 1977	M. Nica, Nouvelles donnees sur le neolithique ancien d'Oltenie, Dacia N.S. 21, 1977, 13-53.
POP 1996	S. Pop, Considerații privind un posibil atelier neo-eneolitic de prelucrat piese mici de obsidian de la Tășad (jud. Bihor), StComSatu Mare XIII, 1996, 9-10.

ASPECTS OF ECONOMICAL LIFE IN THE NEOLITHIC SETTLEMENTS FROM SĂLAJ COUNTY

(Abstract)

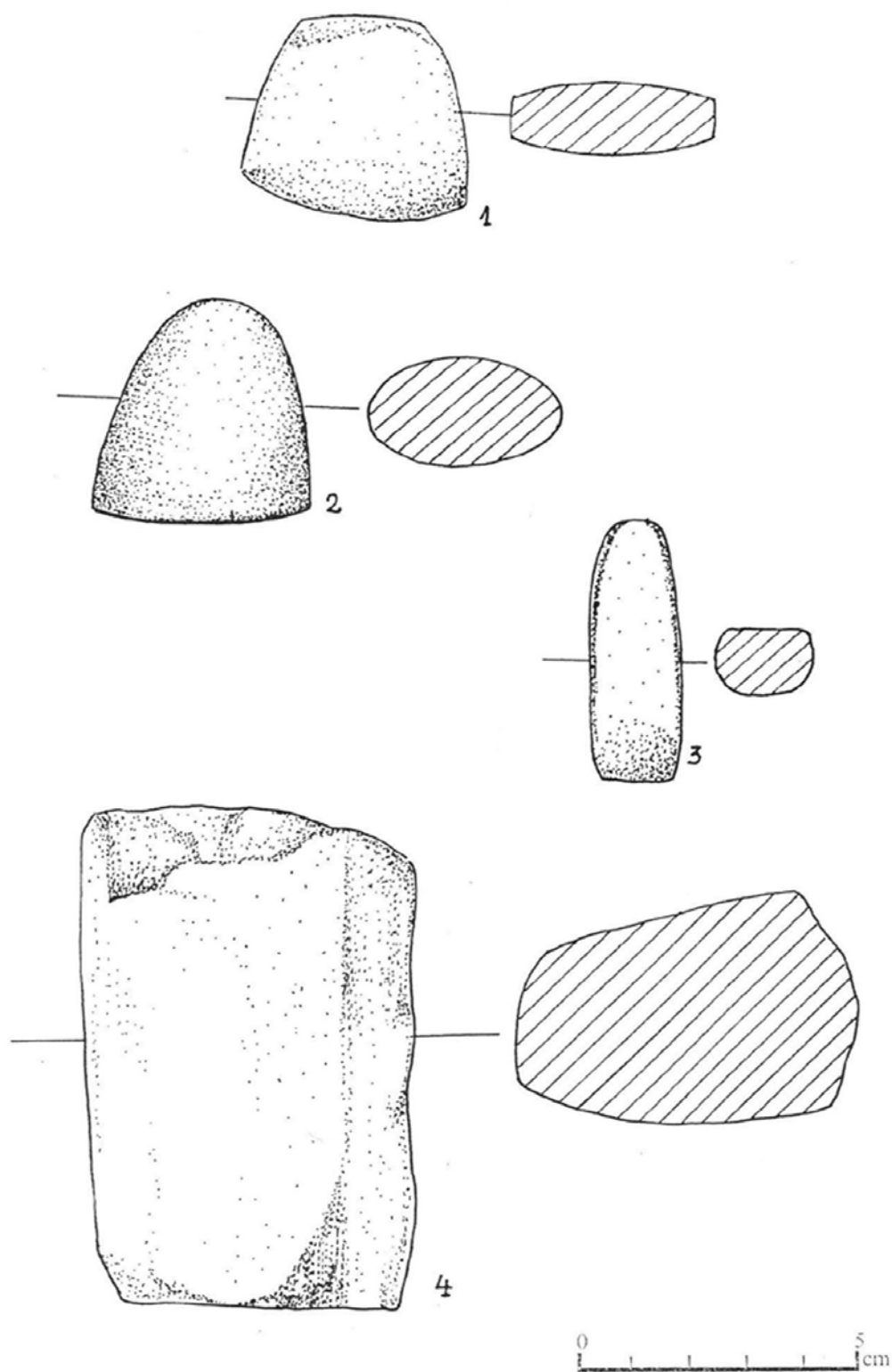
In this article the author presents some aspects of the economical life in the neolithic settlements. It is about the stone tools industry.

The archaeological material was discovered in Sălaj County, in some neolithic settlements: Bocșa "*Pietriș*", Pericei "*Keller Tag*", Zăuan, Răstolțu Mare and Buciumi. The most important artefacts were discovered at Bocșa "*Pietriș*" and Pericei "*Keller Tag*".

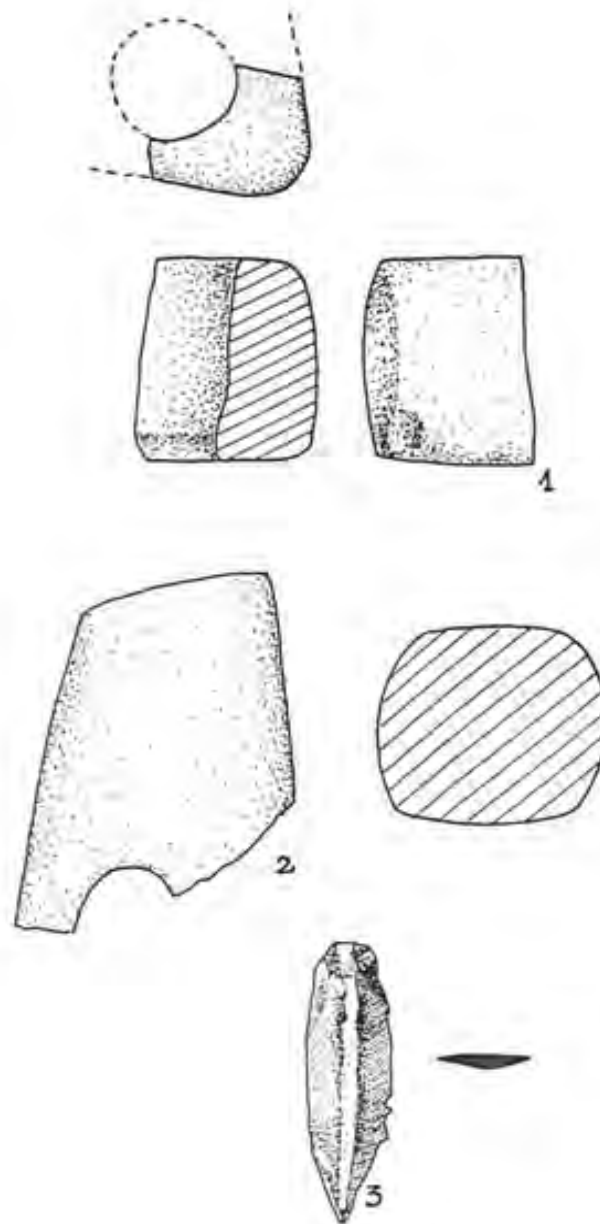
These settlements can be dated in the Late neolithic period, except Zăuan who was dated in Early neolithic period.

LIST OF PLATES

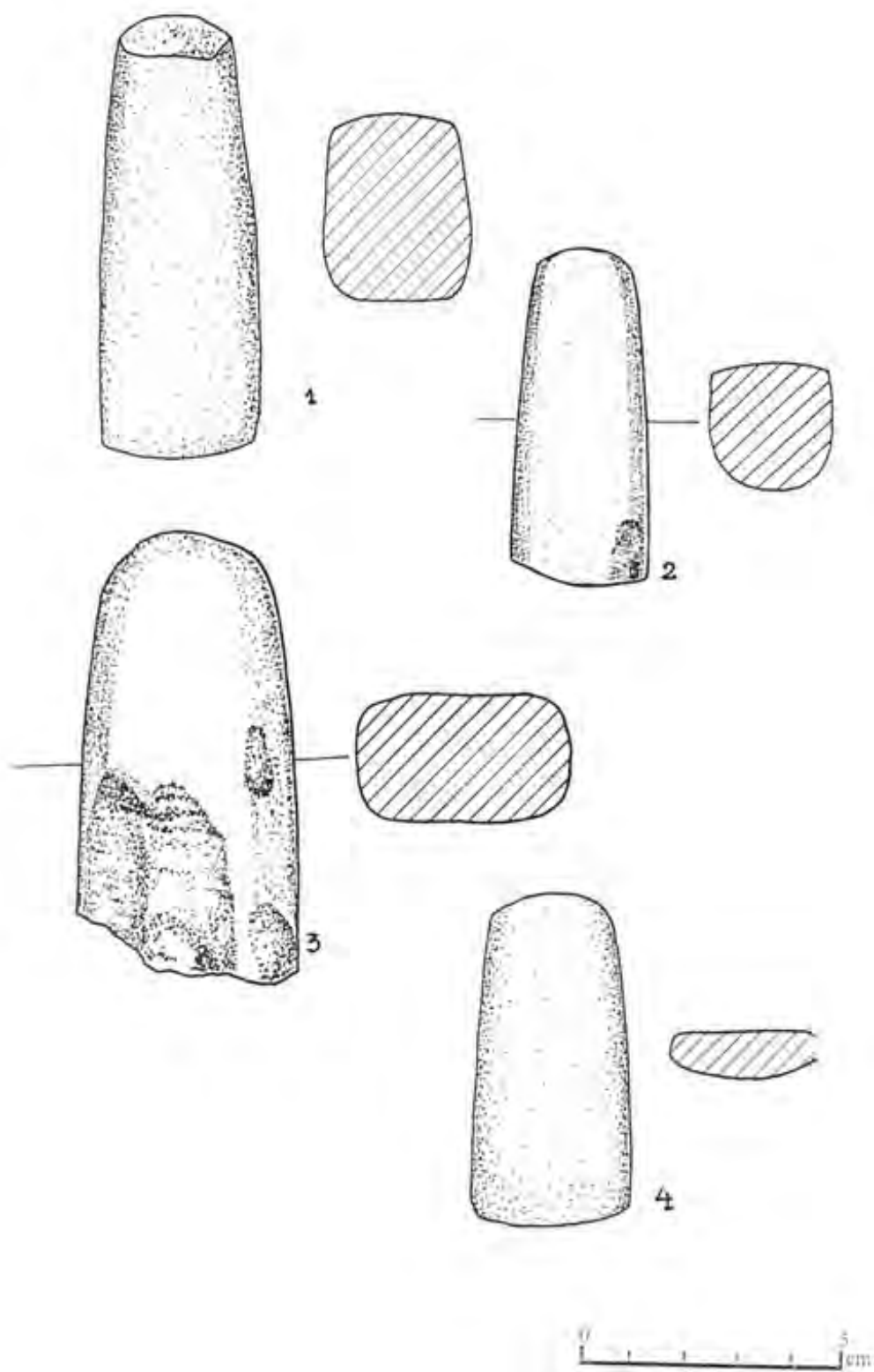
- Pl. I. Bocșa "*Pietriș*". Stone tools.
- Pl. II. Pericei "*Keller Tag*". Axes (1-2) and arrow head (3).
- Pl. III. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. IV. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. V. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. VI. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. VII. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. VIII. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. IX. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. X. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.
- Pl. XI. Pericei "*Keller Tag*". Stone tools.

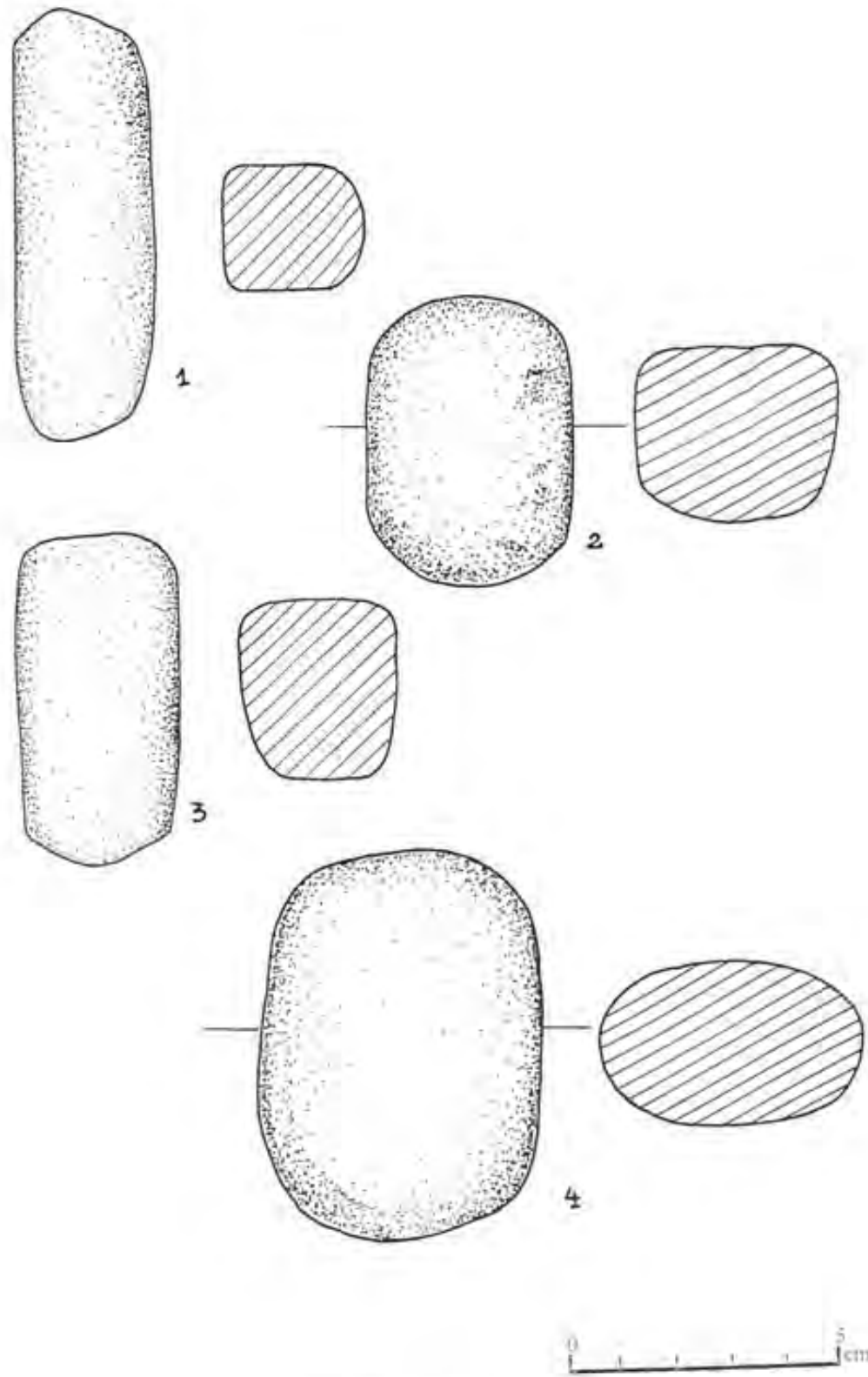
Pl. I. Bocşa „Pietriş”

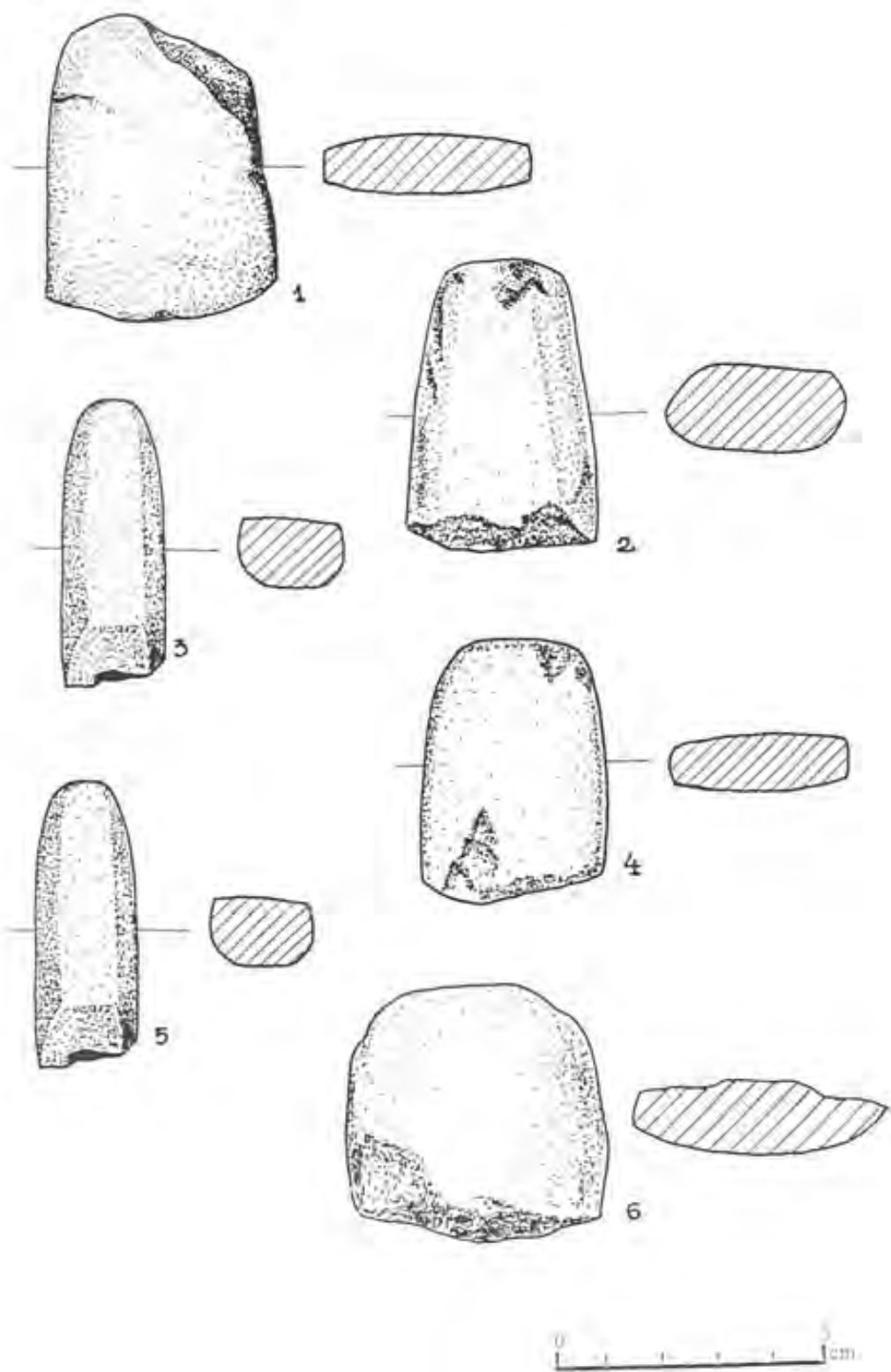
Pl. II. Pericei „Keller Tag”

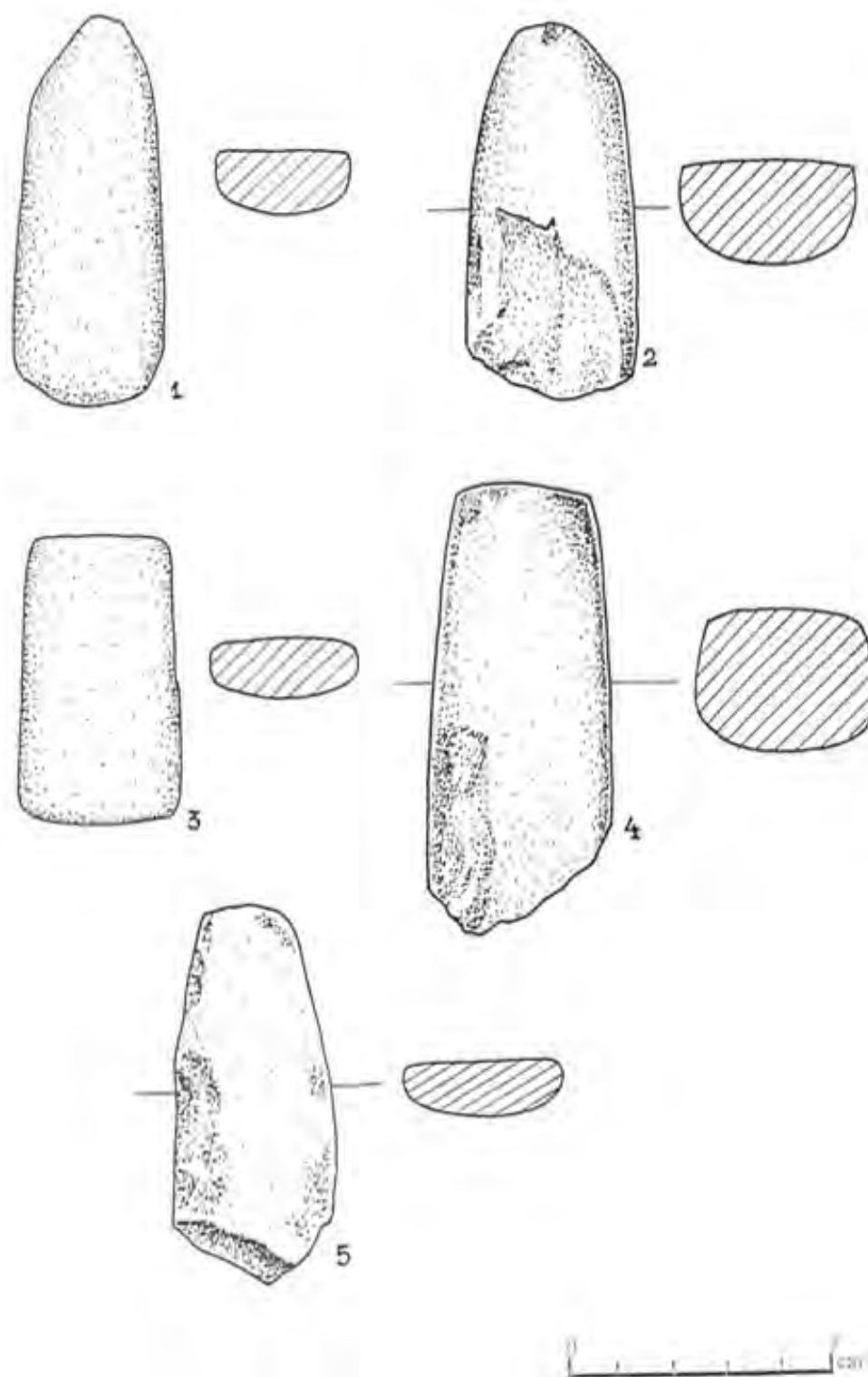
Pl. III, Pericef „Keller Tag“

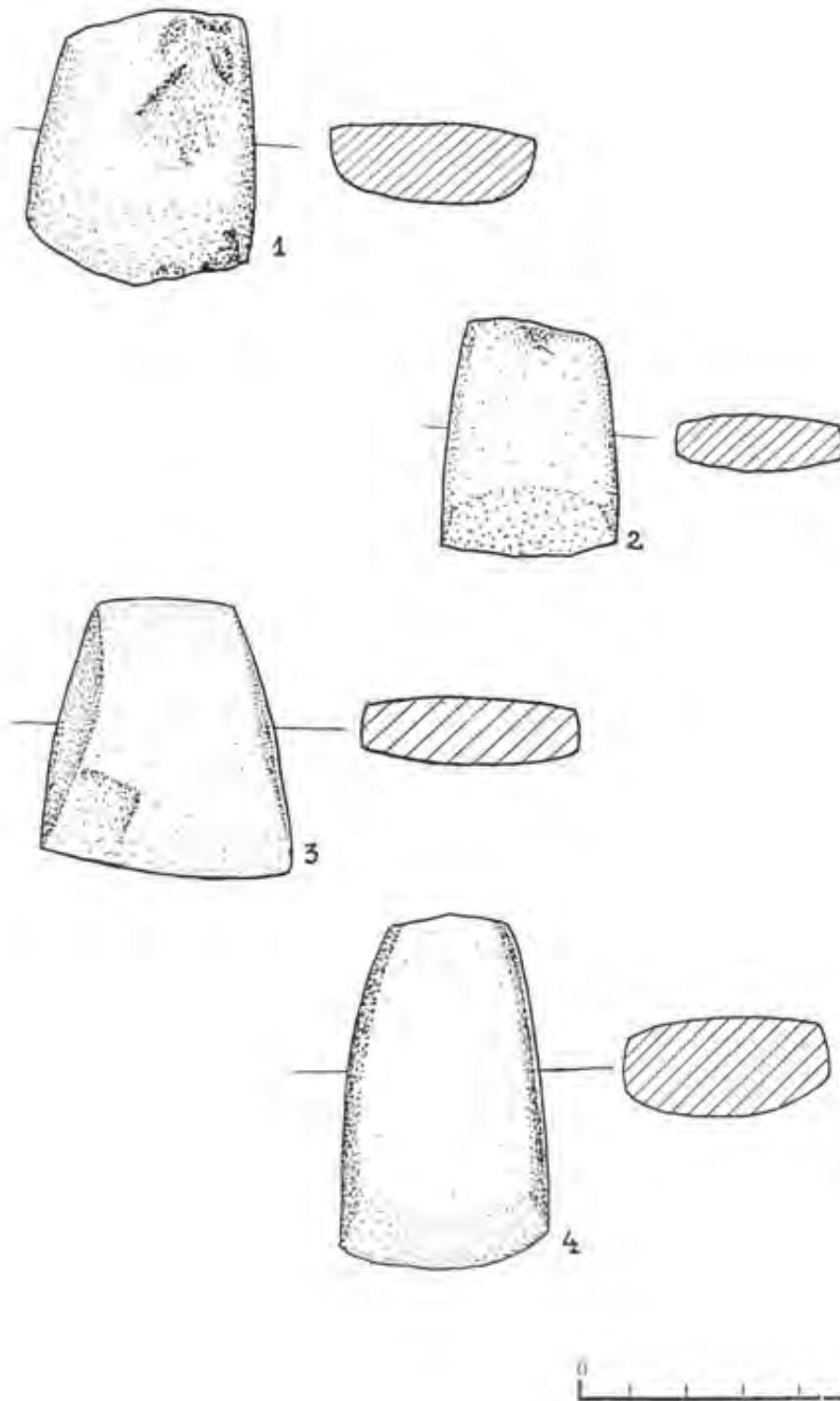
Pl. IV. Pericci „Keller Tag“

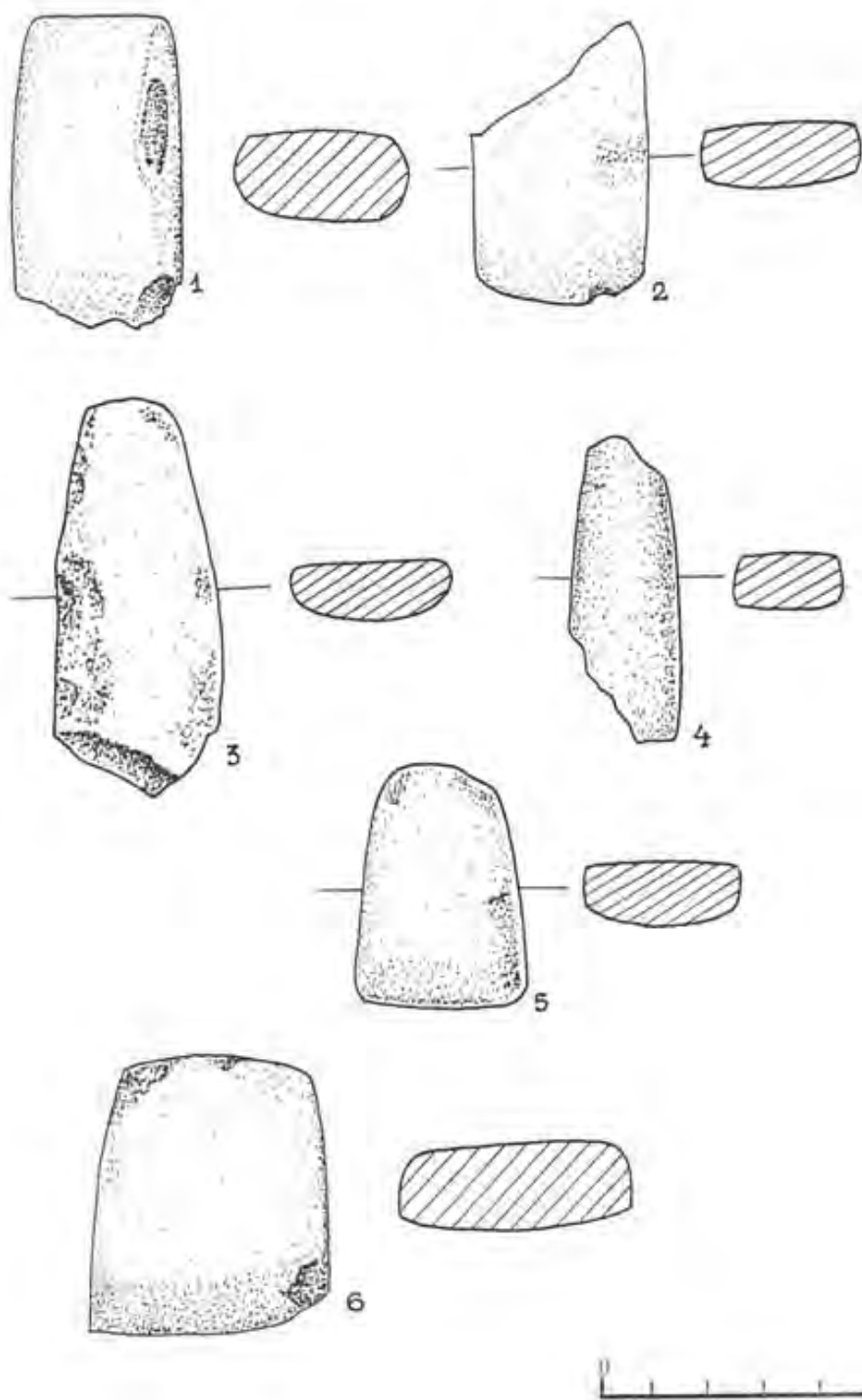
Pl. V. Pericei „Keller Tag“

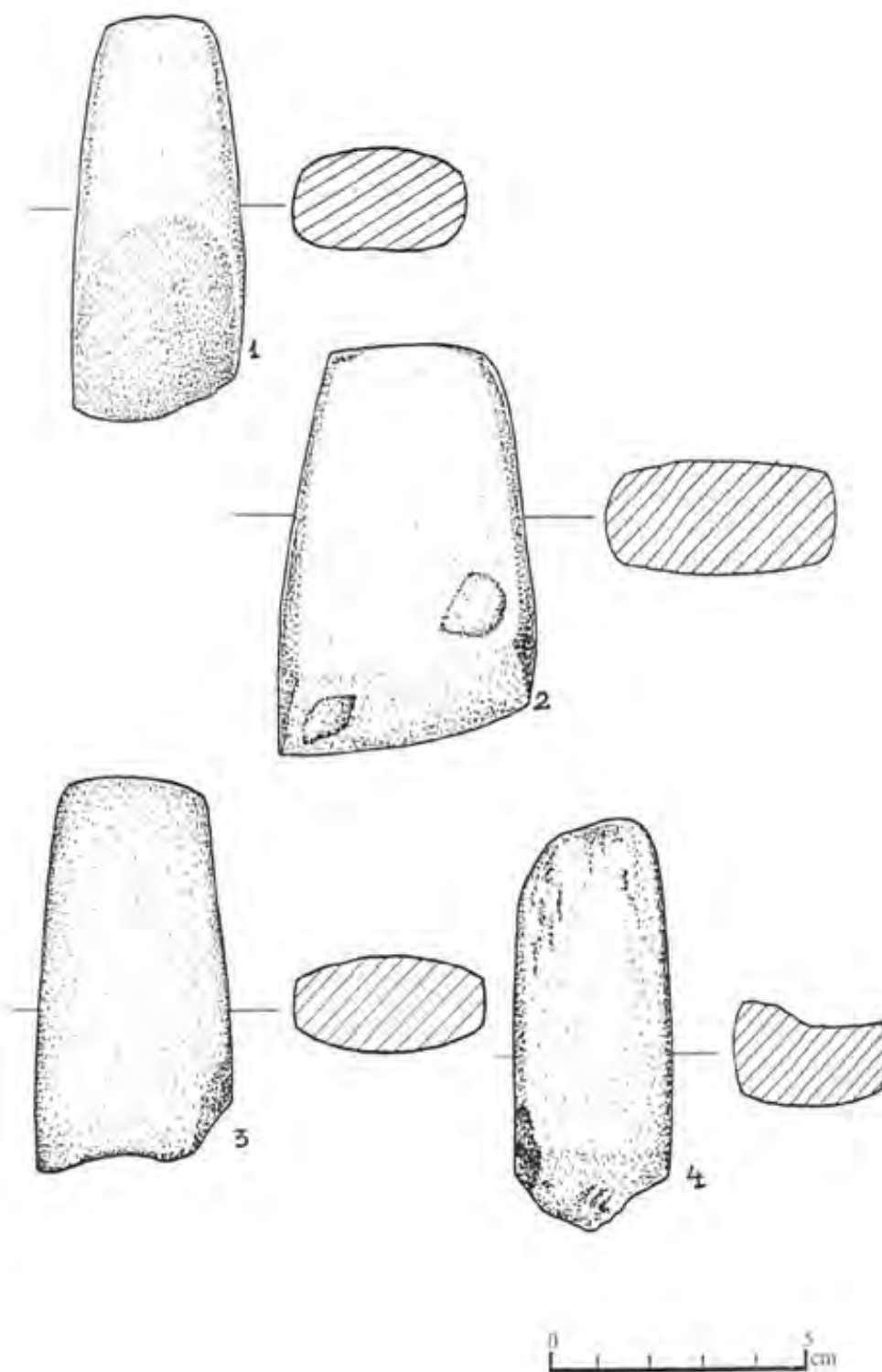
Pl. VI. Pericci „Keller Tag“

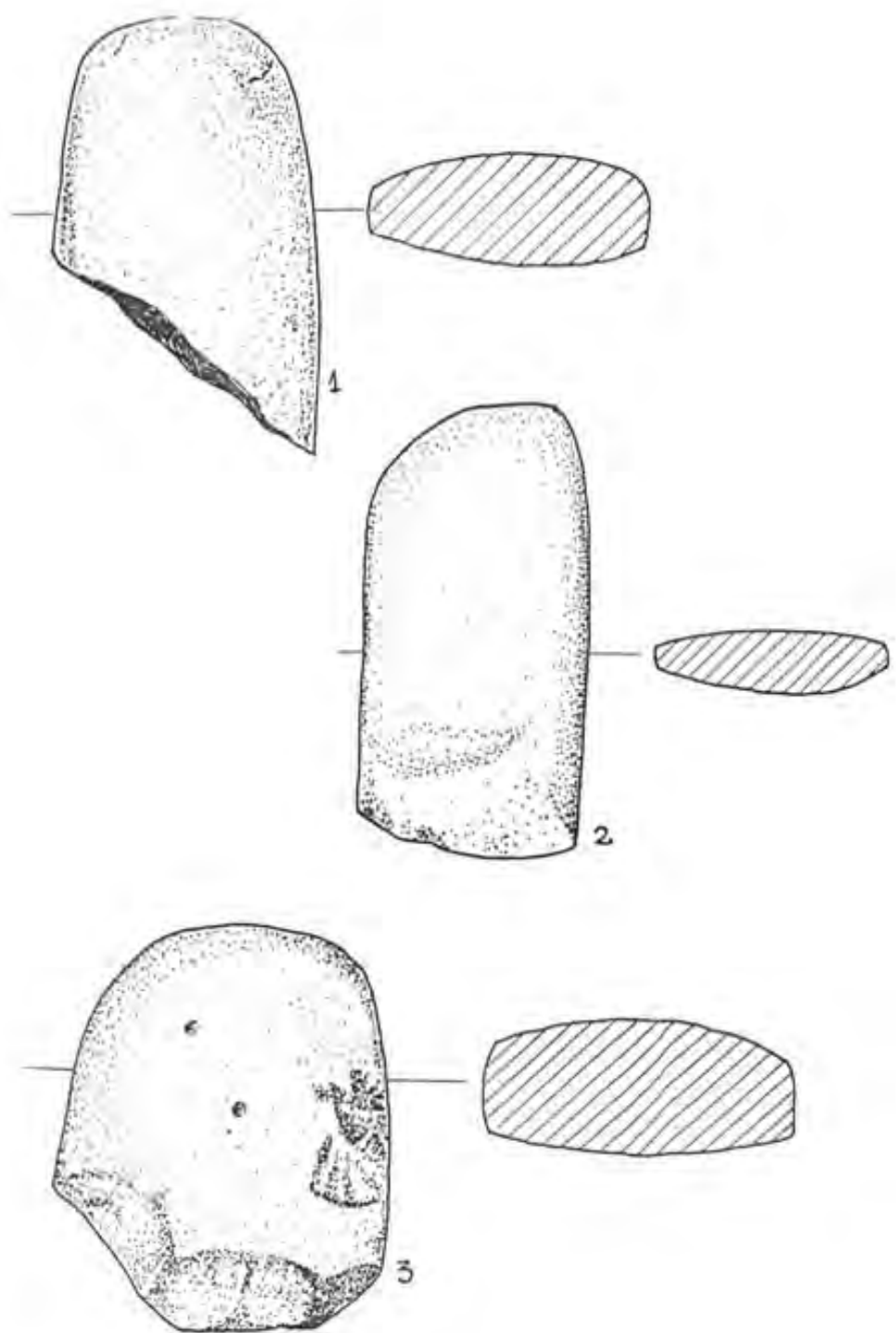
Pl. VII. Pericei „Keller Tag“

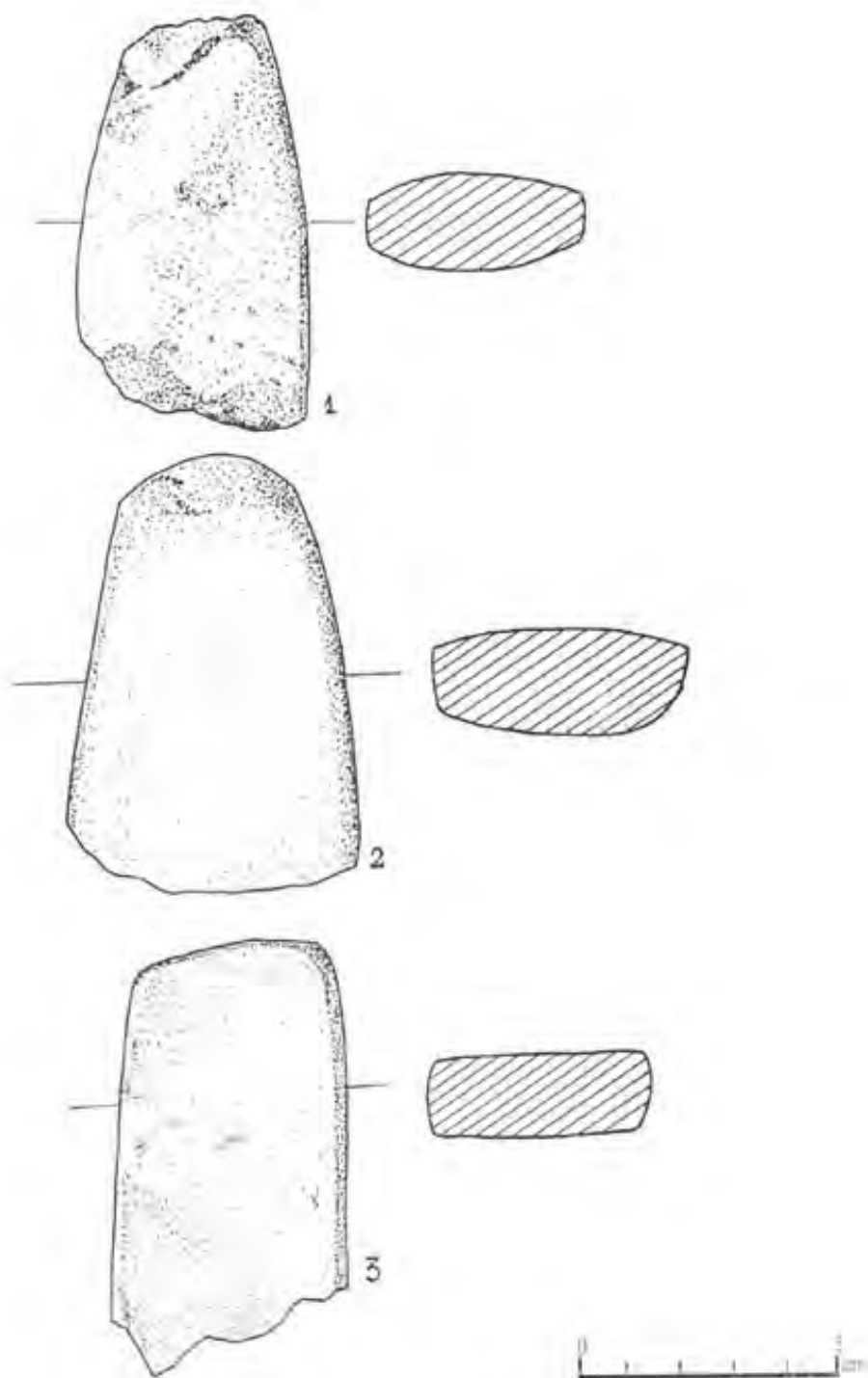
Pl. VIII. Pericei „Keller Tag“

Pl. IX. Pericei „Keller Tag“

Pl. X. Perieci „Keller Tag“

Pl. XI. Pericei „Keller Tag”

TOPORUL DE CUPRU DE LA BAIA MARE

Carol Kacsó

În lucrarea sa despre dălțile și topoarele de cupru din Ungaria, P. Patay menționa o descoperire din împrejurimile localității Baia Mare, care a ajuns prin cumpărare la Muzeul Național din Budapesta (nr. inv. 172/1877) și care s-a pierdut ulterior¹. Pe baza datelor din registrul de inventar erau precizate caracteristicile de formă și dimensiunile toporului-ciocan: “Kupferne Axt, mit einem stumpfen Ende und einem längeren Arm, ihre Schneide ist aufgebogen. Länge 13 cm, Breite an dem Ende 4,8 cm, beim Loch 6 cm, bei der Schneide 1,5-1,8 cm. Durchmesser des Loches 3,7 cm. Dicke bei dem stumpfen Ende 1,4 cm”². Aceleași date, cu câteva inexactități de traducere, au fost inserate și în monografia lui I. Mareș cu privire la metalurgia aramei în neo-eneoliticul României³.

Ambii autori apreciau că nu mai poate fi stabilit tipul căruia i-a aparținut toporul, în condițiile în care el nu se regăsește în colecțiile muzeului care l-a achiziționat. Am încercat și eu, fără succes, identificarea piesei în amintita colecție. Am reușit, în schimb, să determin tipul în care se încadra toporul de la Baia Mare, având la dispoziție o copie în ghips a piesei. Această copie, achiziționată de la Molnár Viktor, laborant al Muzeului Național din Budapesta, se află din 2 septembrie 1902 la muzeul din Baia Mare, având numărul inițial de inventar 3711 (în prezent ea este reinventariată cu nr. 28575). În vechiul registrul de inventar al muzeului se afirma că toporul a fost descoperit într-o mină de pe Dealul Crucii. Această informație nu poate fi verificată, dar oricum este o indicație că toporul a fost descoperit chiar la Baia Mare.

Judecând după copia păstrată (fig. 1), descrierea din registrul de inventar al muzeului din Budapesta este destul de exactă. Pare destul de probabil că prin copiere anumite amănunte de formă s-au pierdut, din acest motiv este greu de precizat dacă tăișul a fost numai îndoit sau a fost și retezat, după cum nu se mai poate spune cu siguranță din ce motive au apărut anumite deteriorări la capătul superior ușor rotunjit al toporului.

¹ P. Patay, *Kupferzeitliche Meißel, Beile und Äxte in Ungarn*, PBF IX, 15, München, 1984, 100, nr. 584.

² *Ibidem*.

³ I. Mareș, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava, 2002, 187.

Deteriorări sau poate urmele unei turnări defectuoase se aflau și pe latura mai pronunțată a manșonului de înmănușare. Este evident că lungimea piesei era diferită de cea indicată de P. Patay. Cea a copiei este de 23,6 cm, foarte probabil doar cu câțiva milimetri mai mult decât lungimea reală (celelalte dimensiuni măsurate sunt de asemenea puțin mai mari decât cele din registrul de inventar de la Budapesta).

Caracteristicile de formă ale toporului de la Baia Mare permit încadrarea piesei în tipul Székely-Nádudvar⁴. Acest tip de topor larg răspândit, inclusiv în întreaga Transilvania, a fost apreciat ca reprezentând un progres tipologic în comparație cu topoarele de tip Crestur⁵. În Ungaria el a fost atribuit culturilor Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr, respectiv perioadei timpurii și dezvoltate a epocii cuprului⁶. Într-o zonă lipsită complet de cercetări pentru perioada corespunzătoare acestor culturi, cum este cea a regiunii Baia Mare, orice încercări de datări mai restrânse sau de atribuire culturale sunt premature.

Toporul-ciocan de la Baia Mare a fost ilustrat și încăodată sumar descris și în lucrarea lui P. Patay⁷. Ilustrația s-a realizat pe baza unei fotografii făcute de E. și F. Schubert, atunci când s-au luat probele pentru analiza cantitativă a compoziției piesei, rezultatul analizei fiind publicat mai târziu⁸. Foarte probabil că, deja la momentul fotografierii, nu se cunoștea locul de proveniență a toporului, astfel că el a fost publicat ca având locul de descoperire neprecizat.

În continuare prezint un topor de cupru, care se găsește la Muzeul de Istorie Naturală din Viena, fiind inventariat sub numărul 38778, cu mențiunea că provine din

⁴ F. Schubert, *Germania* 43, 1965, 278; M. Novotná, *Die Äxte und Beile in der Slowakei*, PBF IX, 3, München, 1970, 23; A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, PBF IX, 5, München, 1975, 26 sqq.; E.-F. Mayer, *Die Äxte und Beile in Österreich*, PBF IX, 9, München, 1977, 10; H. Todorova, *Die kupferzeitlichen Äxte und Beile in Bulgarien*, PBF IX, 14, München, 1981, 43; M. Kuna, *Godišnjak* 19, 1981, 25; Patay, *op. cit.*, 47 sqq.; J. Říhový, *Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren*, PBF IX, 17, Stuttgart, 1992, 25 sqq.; Z. Žeravica, *Äxte und Beile aus Dalmatien und anderen Teilen Kroatiens, Montenegro, Bosnien und Herzegowina*, PBF IX, 18, Stuttgart, 1992, 6 sqq.; Mareș, *op. cit.*, 103 sq.

⁵ Vulpe, *op. cit.*, 27.

⁶ Patay, *op. cit.*, 54 sq.; H. Parzinger, *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer- und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und mittleren Taurus I*, RGF 52, Mainz am Rhein, 1993, 348.

⁷ *Ibidem*, 51, nr. 225, pl. 18, 225.

⁸ S. Junghans, E. Sangmeister, M. Schröder, *Kupfer und Bronze in der frühen Metallzeit Europas. Studien zu den Anfängen der Metallurgie II, Partea III*, nr. 6487. Se afirmă că piesa conține probabile urme de Ag.

Transilvania⁹. El a fost amintit de M. Roska¹⁰ și de I. Mareș¹¹, dar nu a fost niciodată ilustrat.

Toporul are conturul pentagonal, partea superioară ușor curbată față de axă, gaura de înmănușare rotundă, plasată puțin mai sus de mijlocul înălțimii piesei, tăișul deteriorat, se pare în urma unui contact prelungit cu focul, urme de lovituri de ciocan în apropiere de una din muchii, lung. 23,7 cm¹² (fig. 2).

Toporul aparține tipului Pločnik, cel mai vechi din seria tipologică a topoarelor-ciocan și răspândit de asemenea pe un spațiu foarte mare¹³. Topoarele de acest tip din Transilvania centrală au fost atribuite culturii eneolitice Petrești¹⁴. Exemplarul aici prezentat, fără localitate de proveniență precizată, are doar o importanță statistică.

DIE KUPFERAXT VON BAIA MARE

(Zusammenfassung)

Die Kupferaxt, die angeblich aus einem Bergwerk in der Umgebung von Baia Mare stammt, gelangte 1877 durch Kauf ins Nationalmuseum in Budapest (Inv. Nr. 172/1877).

Z.Z ist sie verloren gegangen, trotzdem kann der Typ, dem sie angehörte, festgestellt werden, da im Museum in Baia Mare seit 1902 sich eine gute Gipskopie des Stückes befindet. Auf Grund dieser Kopie (Abb. 1) wird die Axt von Baia Mare in den Székely-Nádudvar Typ der Hammeräxte eingegliedert.

Es wird ebenfalls eine Kupferaxt vom Typ Pločnik aus Siebenbürgen (Abb. 2) veröffentlicht, die im Naturhistorischen Museum in Wien aufbewahrt wird und bis heute in der Literatur nur erwähnt wurde

⁹ Piesa a fost studiată și desenată cu ocazia unei documentări, pe care am efectuat-o la muzeul din Viena în noiembrie 1991.

¹⁰ M. Roska, *KözlKolozsvar* 2. 1, 1942, 33.

¹¹ Mareș, *op. cit.*, 323.

¹² La Roska, *loc. cit.*, sunt menționate următoarele dimensiuni: lung. 23,8 cm, greut. 498 g.

¹³ Schubert, *op. cit.*, 277 sqq.; Novotná, *op. cit.*, 19 sq.; Vulpe, *op. cit.*, 19 sqq.; Mayer, *op. cit.*, 9; Todorova, *op. cit.*, 35 sq.; Kuna, *op. cit.*, 23 sq., 60, lista 12; Patay, *op. cit.*, 38 sq.; Říhový, *op. cit.*, 22 sqq.; Žeravica, *op. cit.*, 5 sq.; Parzinger, *op. cit.*, 346; Mareș, *op. cit.*, 99 sq.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Die kupferne Hammeraxt vom Typ Székely-Nádudvar von Baia Mare (Gipskopie im Museum in Baia Mare).

Abb. 2. Die kupferne Hammeraxt vom Typ Pločnik aus Siebenbürgen (im Naturhistorischen Museum in Wien).

¹⁴ Vulpe, *op. cit.*, 21.

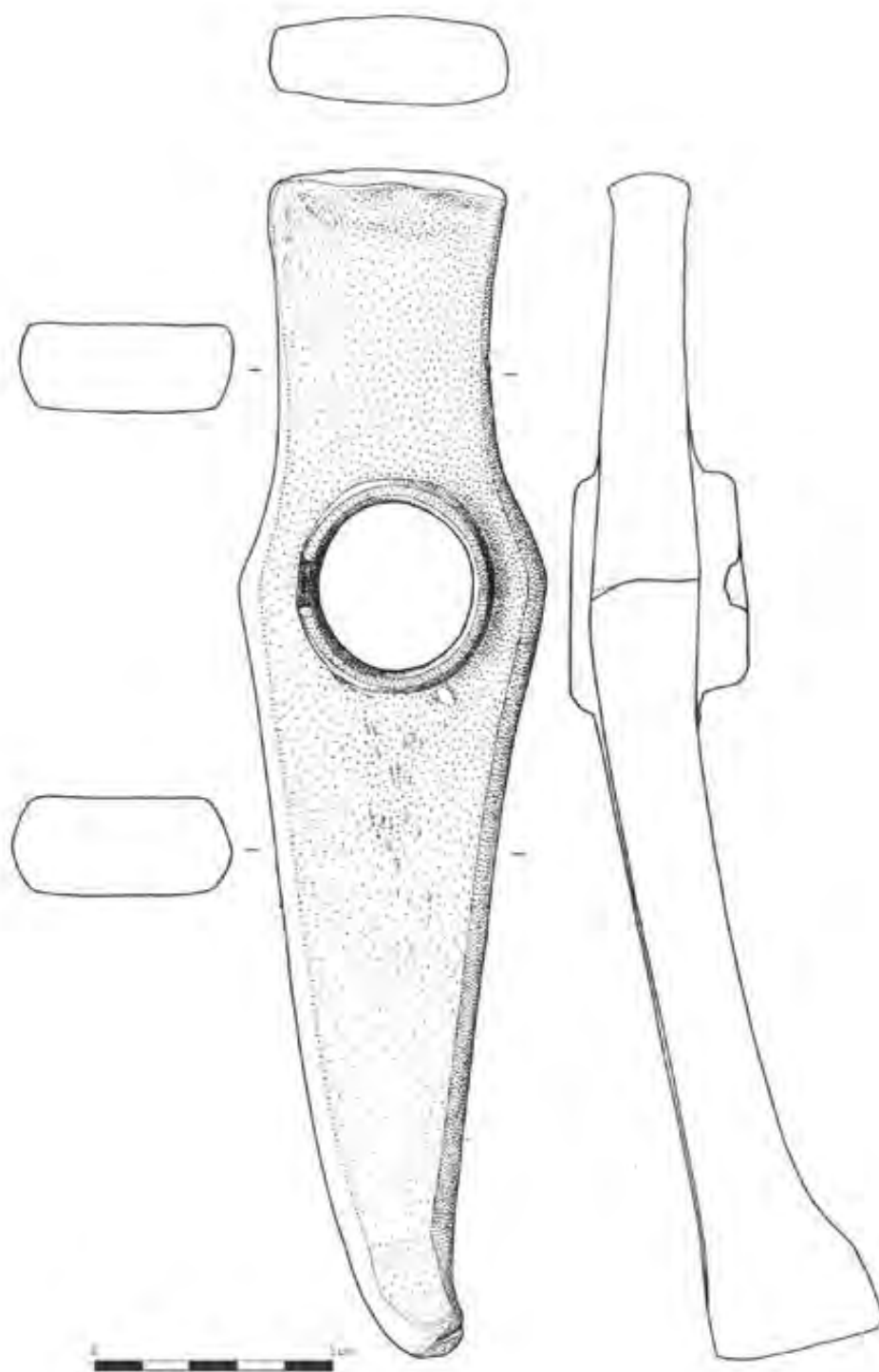

Fig. 1. Toporul-ciocan de cupru de tip Székely-Nádudvar de la Baia Mare
(copie în ghips în muzeul din Baia Mare).

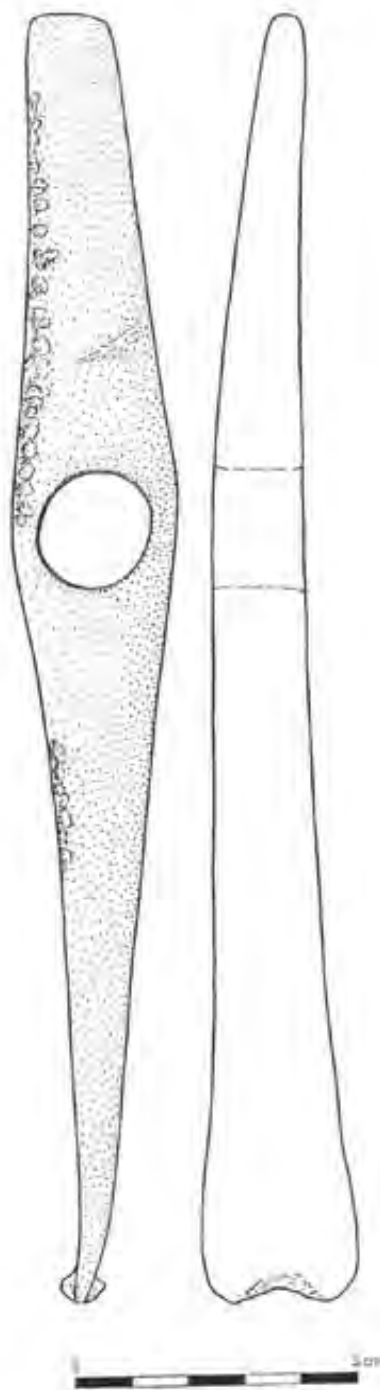

Fig. 2. Toporul-ciocan de cupru de tip Pločnik din Transilvania
(în Muzeul de Istorie Naturală din Viena).

TOPORUL DE LUPȚĂ DE BRONZ DE LA BOGATA DE MUREȘ

Alexandru Vulpe, Valeriu Lazăr †

Piesa pe care o descriem aici este bogat decorată și aparține tipului A2 al categoriei de topoare cu disc la ceafă. A fost descoperit cu prilejul inundațiilor catastrofale și a dislocărilor de teren din primăvara 1970, în satul (comuna) Bogata, jud. Mureș, în malul drept al Mureșului, în zona unui bot de terasă situat în vatra satului, în punctul “Dâlma Bisericii” (Dealul Bisericii); tot acolo se mai culeseră fragmente ceramice aparținând culturii Wietenberg¹⁵. Toporul a fost găsit de tractoristul Nicolae Bucur și predat învățătorului Liviu Corlea, care l-a păstrat în colecția școlii satești din Bogata; în 1995, piesa a fost împrumutată spre studiu dr. Valeriu Lazăr, prin a cărui bunăvoință am luat cunoștință de această descoperire¹⁶.

Toporul (fig.1) a fost foarte probabil turnat prin procedeul cerei pierdute. Operația s-a făcut desigur într-o formă trivalvă; o fisură abia perceptibilă pe revers, în locul unde discul se împreună cu prelungirea corpului piesei, arată că valvele nu fuseseră suficient de bine presate în timpul turnării. Toporul a fost curățat chimic de patină de către descoperitor. În stadiul de față, exemplarul prezintă o suprafață galben strălucitoare. Analiza spectrală efectuată de doamna Ingrid Poll la Institutul de Fizică Nucleară din București, ne oferă următoarea compoziție a metalului: Cu 86,5 %; Sn 11,9 %; Mn 0,6 %; As 0,5 %; Fe 0,4 %.

Piesa a fost bine polizată pe toate fețele. Impuritățile de turnare au fost astfel îndepărtate; chiar și pe reversul discului, unde suprafața era mai puțin netezită, nu se observă asperități. Interiorul tubului de înmănușare a fost foarte bine netezit, sugerând o utilizare îndelungată; nu se văd urmele adânciturii care ar fi fost destinată fixării dopului de

¹⁵ V. Lazăr, Repertoriul arheologic al județului Mureș, Tg.Mureș, 1995, 82.

¹⁶ Ibidem, 81 și urm. (schița piesei pe pl. 58,7) și, acolo, se menționează și alte descoperiri de epoca bronzului din hotarul comunei Bogata. Cf. și N. Boroffka, Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa, UPA 19, 1994, 24, nr. 68, care amintește și alte stațiuni ale culturilor Wietenberg și Noua.

lut în timpul turnării, așa cum apare frecvent la diferite tipuri de topoare¹⁷. Suprafețele laterale ale lamei sunt ușor profilate, în timp ce prelungirea corpului spre disc are secțiunea hexagonală (fig. 1 a). Nu s-au remarcat urme de utilizare a piesei ca armă de lovit; conturul ușor neregulat al tăișului se datorează foarte probabil coroziunii iar numeroasele mici adâncituri de mărimea unei împunsături de ac, provin probabil tot din modul de conservare în pământ.

Toporul a fost decorat pe toate fețele cu excepția reversului discului. Motivele decorative, constând din benzi paralele, flancate de șiruri de puncte, au fost executate cu atâta precizie încât se poate presupune că ornamentul a fost realizat pe modelul de ceară, înaintea turnării metalului. Și hașurile au fost realizate cu aceeași grijă¹⁸. Motivele ornamentale, constând din benzi în formă de “cârje” meandrice, se înlanțuiesc pe toate cele patru fețe ale lamei; se remarcă în special ornamentarea identică a fețelor late ale lamei: câte 20 de “cârje” meandrice pe fiecare față (fig. 1 a-b). Altminteri sunt decorate fețele înguste: în timp ce pe fața superioară lanțul spiralo-meandric sfârșește în formă de lanțetă, pe cea inferioară decorul este dispus pe două registre (fig. 1 c-d). Cele 12 triunghiuri hașurate sunt identic dispuse în jurul găurii de înmănușare pe ambele fețe. Pe reversul prelungirii corpului spre disc se observă două motive realizate prin puncte (fig. 1 d). Ornamentul discului constă din două lanțuri spiralo-meandrice ce se desfășoară în direcții contrarii în jurul butonului central (fig. 1 e).

Dimensiuni: L 22,2 cm; dm discului 7,5/7,8 cm; lățimea maximă în zona de înmănușare 3,8 cm; dm găurii de înmănușare 2,3 cm; lățimea lamei la tăiș 5,5 cm; greutatea 685 gr.

De când au fost studiate de către primul dintre autorii prezentului articol toate topoarele cu disc din România, cu implicarea tuturor pieselor din această familie de securi de luptă din sud-estul Europei¹⁹, au mai apărut, în afara exemplarului aici publicat, încă

¹⁷ La topoarele cu disc decorate de tip A, această particularitate a fost semnalată, după știința noastră, doar la piesa de la Someșeni: I. Nestor, *Die verzierten Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien*, Marburger Studien 1938 (Festschrift Gero von Merhart), 179.

¹⁸ Nestor (n.3), 180 și E. Kroeger-Michel, *Les haches à disque du basin des Carpathes*, Paris, 1983, 89 și urm., sunt de părere că gravarea s-a efectuat direct pe metal.

¹⁹ A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2. München, 1970. Dintre studiile mai vechi referitoare la această categorie de topoare cităm: Nestor (n.3); A. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás*, Budapest, 1967, 33 și urm.; B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Bonn, 1968, 61 și urm.

două descoperiri: Cajvana, în Bucovina și Tiszaladány pe Tisa mijlocie. Se cunosc deci acum următoarele descoperiri de topoare de tip A (numerele corespund celor de pe harta din fig. 2):

Tip A1

- 1 Criț - Vulpe (n. 5) nr. 295.
- 2 Hajdúsámson (două decorate, unul nedecorat) - Mozsolics (n.5) p. 35, fig. 7, pl. 9, 10; Vulpe (n.5), pl. 69A. Recent, al doilea topor decorat de la Hajdúsámson a fost republicat: M. Sz. Máthé, *The "missing" axe of the Hajdúsámson treasure*, în *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag*, Budapest 1996, p. 125 urm, fig. 1; 2.
- 3 Păuliș - Vulpe (n.5) nr. 293.
- 4 Plăiești - Ibidem nr. 294.
- 5 Rimavské Janovce - M. Novotná, *Die Äxte und Beile in der Slowakei*, PBF IX,3 (München 1970), nr. 347.
- 6 Sajólád - Mozsolics (n.5) pl. 22,1.
- 7 "Sebeș" (nedecorat) - Vulpe (n.5) nr. 296.
- 8 Vámospércs - Mozsolics (n.5) pl. 22,1.
- 9 loc de descoperire necunoscut - Kroeger-Michel (n.4) fig.36 d.

Tip A 2

- 10 Apa - Vulpe (n.5) nr. 299.
- 11 Bogata - aici prezentat.
- 12 "Budapest" (nedecorat) - Mozsolics (n.5) pl. 17,1.
- 13 Cajvana - M. Ignat, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului și a Hallstattului timpuriu în județul Suceava*, *Thraco-Dacica* 2, 1981, p. 137, fig.3.
- 14 Gaura (acum Valea Chioarului) - Vulpe (n.5) nr. 300; 301.
- 15 Illmitz (nedecorat) - E. F. Mayer, *Die Äxte und Beile in Österreich*, PBF IX,9 (München 1977) nr. 77.
- 16 Kispalád - Mozsolics (n.5) pl. 22,3.
- 17 Remetea (nedecorat) - Vulpe (n.5) nr. 297.
- 18 Săpânța - Ibidem, nr. 302.

19 Someșeni - Ibidem, nr. 298.

20 Szeghalom (unul nedecorat, două decorate) - Mozsolics (n.5) pl. 12,1.2; 13,1.2; Vulpe (n.5) pl. 72A.

21 loc de descoperire necunoscut (nedecorat) - Kroeger-Michel (n.4) fig. 42.

22 Tiszaaladány (unul decorat, celălalt nedecorat) - Koós (n.7) fig. 2,3.

23 "Ungaria" (probabil pe Tisa superioară) - Mozsolics (n.5) p.37, fig. 9.

24 loc de descoperire necunoscut (nedecorat, variantă a tipului A) - Kroeger-Michel (n.4) fig. 36 c; Mozsolics (n.5) pl.17,1.

Tipologia topoarelor cu disc, elaborată de I. Nestor, detaliată ulterior în repetate rânduri, își păstrează valabilitatea și în prezent²⁰. Exemplarele de tip A 2 constituie o grupă relativ omogenă. Decorul vădește însă trăsături individuale fiecărei piese. Vom face aici câteva observații cu privire la caracteristicile diverselor motive ornamentale²¹.

Ceea ce deosebește exemplarul de la Bogata de celelalte topoare de tip A este în primul rând decorul discului (fig.1 e). Atât la piesele de tip A 1 cât și la cele de tip A 2, motivul de pe disc prezintă un lanț din bandă spiralo-meandrică ce se dezvoltă circular, fie spre dreapta, fie spre stânga; din brațele motivului central se desprind mici ramuri ("vârtejuri") spiralice (fig.4,4-12). Această din urmă caracteristică nu apare pe discul toporului de la Bogata, nu cunoaștem nici o analogie pentru amintitul decor.

Se presupune în general că ornamentul de pe topoare (ca și cel de pe spade sau pumnale), în special cel de pe disc, are un conținut simbolic, respectiv cultic. Semnificația propriu-zisă a motivelor rămâne însă în domeniul ipotezelor. A vedea în înălțuirea spiralo-meandrică de pe disc, mai ales a celei cu patru sau șase brațe, un simbol solar este plauzibil²². Se cuvine de asemenea amintit că, potrivit simbolisticii tradiționale, spirala orientată spre "dreapta" (în direcția acelor ceasornicului) reprezintă activitatea creatoare, în timp ce cea orientată spre "stânga", acțiunea distrugătoare²³.

²⁰ Nestor (n.3), 183 și urm. Împărțirea propusă de Kroeger-Michel (n.4) pornește de la analiza procedeele de turnare și ornamentare a diferitelor piese, cu care prilej autoarea scoate în evidență anumite tradiții de atelier. În pofida unei serii de observații meritorii, întemeiate și pe autopsie, pe care o tratare supraregională a acestei grupe de topoare le accentuează, concepția și concluziile ei sunt greu de urmărit.

²¹ Cf. Vulpe (n.5), 67. Pentru analogiile motivelor decorative vezi și J. S. Koós, *Der II. Bronzefund von Tiszaaladány*, *CommArchHung* 1989, 36 și urm.

²² A. Vulpe, *Einige Bemerkungen über die mittlere und späte Bronzezeit im Norden Rumäniens*, *Dacia N.S.* 19, 1975, 75 și urm.

²³ L. R. Lippard, *Overlay, Contemporary Art and the Art of Prehistory*, 1983, 225. Cu privire la semnificația istorico-artistică a spiralei: T. A. Cook, *The Curves of Life*, (1914; reprint 1979), 151 și urm. Despre

Pe discul a cinci din cele șase topoare de tip A 1, pe care decorul se conservă, lanțul spiralo-meandric se desfășoară spre stânga: Hajdúsámson (fig.4,10), Păuliș, Rimavské Janovce, Sajólad, Vámospércs; doar pe al doilea topor de la Hajdúsámson (fig. 4,9), direcția lanțului spiralic este spre dreapta. Pe cele douăsprezece piese de tip A 2 analizabile găsim ambele variante: cinci - Gaura 1, Săpânța, Apa, Kispalád, “Ungaria” (fig. 4,5.8.12) au spiralele orientate spre stânga, în timp ce pe celelalte șase - Gaura 2, Someșeni, Cajvana, Szeghalom (ambele exemplare), Tiszaaladány (fig. 4,6.7.11) - lanțul spiralic evoluează spre dreapta. Până în prezent, doar exemplarul de la Bogata este unicul pe discul căruia întâlnim două lanțuri spiralo-meandrice ce se desfășoară unul, cel exterior, spre stânga, celălalt, spre dreapta. Lăsând la o parte orice interpretare simbolică, apare evidentă orientarea spre “stânga” a lanțului spiralo-meandric ca o caracteristică a topoarelor de tip A 1, în timp ce la piesele de tip A 2 cele două direcții sunt aproximativ egal prezentate (vezi și harta fig.3). Această din urmă situație se întâlnește și pe discul topoarelor de tip B 1, unde însă mai apar și alte motive decorative.

Din punct de vedere al semnificației simbolice, cele mai interesante situații sunt prezența în unul și același depozit, a două topoare decorate, din care unul are spirala de pe disc orientată spre stânga, celălalt spre dreapta: Hajdúsámson și Gaura. S-ar părea că decorul discului exemplarului de la Bogata sintetizează semnificația simbolică a celor două direcții de desfășurare a lanțului spiralo-meandric. Să se fi reprezentat acțiunea distrugătoare și creatoare sub forma unei singure imagini simbolice? Posibil, dar să ne ferim a face speculații²⁴.

Un caracter simbolic ar putea avea și numărul 12 al triunghiurilor hașurate din jurul găurii de înmănușare al piesei aici studiate.

Exact același număr apare și pe fața superioară a toporului de la Tiszaaladány; acesta din urmă însă prezintă, pe fața inferioară, 16 triunghiuri hașurate²⁵. Semnificația celor două mici desene punctate de pe reversul piesei de la Bogata (fig. 1,d) nu este clară. Nu credem să fi avut un rol decorativ, în sensul de a umple spațiul gol, cum presupunea Kroeger-

semnificația simbolică dreapta/stânga, vezi diverse interpretări la: R. Nedham (edit), *Essays on Dual Symbolic Classification. Right and Left* (1973).

²⁴ Rolul pur estetic putea să aibă de asemenea o oarece importanță, cum ar presupune anumite reguli în alegerea motivelor decorative pe diferitele fețe ale securii; cf. și Mozsolics (n.5), 73 și urm.

²⁵ Koós (n.7), 32, fig. 2.

Michel pentru unele exemplare²⁶. Mai de grabă am fi tentați să le interpretăm ca un însemn al posesorului armei sau al producătorului.

Deși toporul de tip A 1 constituie punctul de plecare al evoluției tipologice a topoarelor cu disc²⁷, acest lucru nu implică și datarea depunerii lor. Se poate presupune că armele de paradă, care aveau și funcția de reprezentare a statutului social al deținătorului, să fi fost, în multe cazuri, un timp îndelungat, poate chiar mai multe generații, în uz înainte de a fi fost depuse în pământ. Prin urmare, poziția pe scara cronologică a diferitelor tipuri în parte contribuie prea puțin sau deloc la datarea depozitelor în care aceste piese de excepție apar. Dacă vorbim despre un tip de depozite Apa- Hajdúsámson, acest concept s-ar putea extinde pe mai multe secole²⁸. De aceea, conceptul de “orizont de depozite” nu pare potrivit²⁹. Așa numita “unitate” a acestor orizonturi de depozite ar trebui pusă sub semnul îndoielii, mai ales dacă se acceptă o interpretare sacrală (cultică) a depunerilor de bronzuri și a tezaurelor.

Până nu de mult, decorul construit pe motive spiralo-meandrice, ce apare pe numeroase obiecte de metal sau os, dar și pe ceramica multor grupuri culturale ale Europei sud-estice, a fost considerat ca rezultat al unei influențe din spațiul egeic, din vremea mormintelor-“puț”, princiare, de la Mykenai³⁰. În această ordine de idei, relațiile între ariile grupurilor ceramice, în special din Transilvania (cultura Wietenberg) și din bazinul mijlociu și superior al Tisei (culturile Otomani/Füzesabony și Suciu) și răspândirea topoarelor cu disc de tip A prezintă un interes deosebit (fig.2)³¹.

²⁶ Op.cit. (n.4), 86, fig. 131 B.

²⁷ Datarea mai timpurie a topoarelor de tip A este în general admisă; vezi diverse păreri la: E. Lomborg, *Donauländische Kulturbeziehungen und die relative Chronologie der frühen nordischen Bronzezeit*, *ActaArchKøbenhavn* 30, 1959, 72; Hänsel (n.5), 61 și urm.; Vulpe (n.5), 69 etc.

²⁸ Cf. și A. Vulpe, *Tezaurul de la Perșinari. O nouă prezentare*, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* 15, 1997, 270 și urm. (în special pag. 275).

²⁹ *Mozsolics* (n.5), 116 și urm.

³⁰ Așa Nestor (n.3), 180; P. Reineke, *Zu neuen Funden aus dem Südosten*, *WPZ* 29, 1942, 101; Lomborg (n.13); K. Horedt, *Siebenbürgen und Mykenä*, *Nouvelles Etudes d'Histoire* 2, 1960, 31 și urm.; Vulpe (n.5), 25, 29; idem, *Beitrag zu den bronzezeitlichen Kulturbeziehungen zwischen Rumänien und Griechenland*, în: B. Hänsel (edit), *Südosteuropa zwischen 1600-1200 a.Chr.*, *PAS* 1, 1982, 324 și urm.; Hänsel (n.5), 61, compară “cârjele” spiralice de pe discurile pieselor de tip A cu motive decorative de pe butoni, provenind din mormintele-puț de la Mykenai.

³¹ B. Hänsel, *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v.Chr.*, *PAS* 1, 1982, 5, fig. 2; Horedt (n.16) și A. Vulpe, *Kritische Anmerkungen zu den karpatenländischen Kulturerzeugnissen der Altbronzezeit*, *Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main*, 1977, 101 și urm.

Potrivit cronologiei tradiționale, culturile Wietenberg și Otomani se dezvoltau pe parcursul mileniului al II-lea, aproximativ între 1800 și 1200 a.Chr.³², un fapt ce părea a fi în acord cu data la care s-ar fi exercitat influențele civilizației miceniene.

Dacă luăm în considerație rezultatele datărilor cu radiocarbon și cele dendrocronologice, perioada Bronz A 2, cea de maximă dezvoltare a culturii Aunjetitz, se situează pe la 2000 și în primele veacuri ale mileniului al II-lea a.Chr., în timp ce faza A 1 (după Reinecke), în cuprinsul căreia credem că putem încadra și începutul culturilor Wietenberg și Otomani, s-ar data încă în ultimile secole ale mileniului al III-lea³³. Deocamdată nu dispunem de date radiocarbon din Transilvania, dar cele din zonele învecinate de la apus susțin această cronologie “înaltă”³⁴. Pe de altă parte, prin încercările de a construi o cronologie comparativă, de contact între descoperirile din Mesopotamia și Anatolia prin Europa de sud-est spre Europa centrală, s-a văzut că decorul spiralo-meandric de pe diferite obiecte de os sau de fildeș, care constituie argumente pentru o relație cu civilizația miceniană, putea apărea sensibil mai devreme decât perioada mormintelor-puț de la Mykenai³⁵. Prin urmare, apare din ce în ce mai evidentă o relație între dezvoltarea culturilor “clasice” ale bronzului românesc (între care Wietenberg, Otomani, Monteoru etc.) și perioada mijlocie a bronzului egean, al minoicului mijlociu și, în general, egeo-anatolian³⁶.

Problema principală a datării celor mai timpurii topoare cu disc este cea a contextului general în care astfel de arme de prestigiu au funcționat și nu neapărat

³² Recent și Boroffka (n.2), 289 și urm.

³³ Amintim aici studiile lui A. F. Harding, Radiocarbon Calibration and the Chronology of the European Bronze Age, ArchRozhl, 32, 1980, 178 și urm. și B. Beker, R. Krause, B. Kromer, Zur absoluten Chronologie der frühen Bronzezeit, Germania 67, 1989, 421 și urm.

³⁴ R. W. Ehrich, H. A. Bankhoff, Geographical and Chronological Patterns in East Central and Southeastern Europe, în: R. W. Ehrich (edit), Chronologies in Old World Archaeology (Chicago, London 1992) I, 375 și urm.; II, 341 și urm.; S. Forenbaher, Radiocarbon dates and absolute chronology of the central European Early Bronze Age, Antiquity 67, nr. 225, 1993, 218 și urm.

³⁵ Vezi studiul cuprinzător al B. Kull, Untersuchungen zur Mittelbronzezeit in der Türkei und ihrer Bedeutung für die absolute Datierung der europäischen Bronzezeit, PZ 64, 1989, 48.

³⁶ Referitor la această temă, vezi recentul studiu al lui A. Vulpe, Spațiul egeo-anatolian și Europa sud-estică în lumina unei revizuirii a cronologiei epocii bronzului, Memoriile secției de științe istorice și arheologie, seria IV, tom 21, 1996 (1997), 33 și urm. (varianta engleză The Aegean-Anatolian and South-Eastern Europe in the light of a revision of the Bronze Age Chronology, în: C. Kacsó [ed.] Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare, 7.-10. Oktober 1998, Baia Mare 2000, 9-21). Despre cronologia absolută și relativă a perioadei timpurii a bronzului românesc: A. Vulpe, Considerații privind începutul perioadei timpurii a epocii bronzului în România, în Timpul Istoriei I. In honorem emeritae Ligiae Bârzu, București, 1998, 37 și urm.

condiționată de apariția decorului spiralo-meandric în Europa de sud-est. O dovadă certă a legăturii dintre exemplarele descoperite în ariile culturilor Wietenberg și Otomani și culturile respective nu a putut fi adusă până în prezent, deși o astfel de relație este perfect plauzibilă. În această situație este importantă descoperirea de la Tiszaladány: vasul în care se aflau topoarele și două brățări a fost atribuit de Koós unei faze târzii a culturii Füzesabony (Otomani)³⁷. Pe de altă parte, analogiile între decorul de pe unele străchini din prima fază a necropolei tumulare de la Lăpuș, jud. Maramureș, și cel de pe discul topoarelor de tip A sunt atât de izbitoare încât o legătură de indiferent ce natură între cele două categorii nu poate fi pusă în discuție (compară fig. 4,1-3 cu fig. 4,4 -12)³⁸. În tumulii primei faze de la Lăpuș au apărut vase decorate în maniera culturii Suciului. S-a și emis ipoteza că această fază ar reprezenta etapa finală a culturii Suciului³⁹. În același timp se cuvine amintit că bronzurile descoperite în tumulii primei faze ale necropolei de la Lăpuș se regăsesc în grupul de depozite Uriu-Domănești și cu greu ar putea fi datate înainte de secolul al XIV-lea a.Chr.⁴⁰.

Din aceste considerații rezultă că puținele informații care indică o relație între mediul cultural și topoarele cu disc bogat ornamentate se referă la o perioadă târzie a epoci bronzului. Deși asemănările între decorul de pe străchinile de la Lăpuș cu cel de pe discul topoarelor de tip A sunt indiscutabile, trebuie avut în vedere că simbolurile, indiferent de interpretarea pe care le-o dăm, au avut cu siguranță o lungă perioadă de reprezentare. Trebuie, prin urmare, judecate diacronic și nu prin referințe cu caracter sincronice, cum ar fi “orizontul” Apa-Hajdúsámson etc. Am mai amintit că în datarea diferitelor piese de bronz sau aur din așa numitul “orizont” de depozite s-a făcut mereu referință la cronologia și tipologia topoarelor și spadelor ornamentate⁴¹. Se crează astfel un cerc vicios, deoarece fiecare dintre aceste exemplare de “paradă”, putea avea un lung activ de folosință ce

³⁷ Koós (n.7), 40, fig.5.

³⁸ C. Kacsó, Contribution à la connaissance de la culture de Suciul de Sus à la lumière des recherches faites à Lăpuș, Dacia N.S. 19, 1975, 45 și urm., fig. 2-4.

³⁹ Vulpe (n.8), 69 și urm., fig.2, 1-3. Fără a pune la îndoială legăturile strânse cu cultura Suciului, (Kacsó, Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suciul de Sus-Kultur, Dacia N.S. 31, 1987, 74) este de părere că necropola de la Lăpuș ar trebui considerată mai degrabă ca un grup cultural în sine - grupul Lăpuș.

⁴⁰ Kacsó (n.24), 49, fig.1.

⁴¹ Între alții: Mozsolics (n.5), 22 și urm.; 27 și urm. și passim; Vulpe (n.5), 69 și urm.; T. Bader, Die Schwerter in Rumänien, PBF IV, 8, Stuttgart, 1991, 40 și urm. (cronologia spadelor de tip Apa). Vezi punctul de vedere recent al lui Vulpe, mai sus n.14.

cuprindea întreaga primă jumătate a mileniului al II-lea și o bună parte din cea de a doua a aceluiași mileniu.

Aceiași problemă se ridică și în cazul rapiereleor de tip micenian, aflate în număr mare în aria culturii Wietenberg, dar mereu sub formă de descoperiri izolate, întâmplătoare⁴². Când apar totuși în depozite, sunt în stare fragmentară iar contextul este târziu: tipul Uriu-Domănești⁴³. Avem deci dreptul de a ne întreba dacă și rapierele, precum și multe bronzuri decorate cu motive spiralo-meandrice, inclusiv topoarele de tipul celui prezentat aici, nu au fost în uz, respectiv și-au păstrat funcția de bunuri de prestigiu și în vremea culturii Nouă ?⁴⁴ Faptul că toate aceste rapiere sunt descoperiri izolate, presupune depunerea lor intenționată, ceea ce pledează pentru o interpretare a exemplarelor din România ca piese a căror destinație era cultică sau de prestigiu - de fapt cele două funcții nu se exclud - și nu ca arme propriu zise⁴⁵.

În încheiere, se cuvine subliniat procentul neobișnuit de mare de staniu (aproape 12%) în aliajul toporului de la Bogata. Este cea mai mare valoare pe care o cunoaștem în prezent. Majoritatea pieselor de tip A au un procent de Sn între 5 și 9%; doar un exemplar de la Szeghalom prezintă 10%. În mod obișnuit, procentul ridicat de Sn se întâlnește la obiectele de podoabe. O anumită creștere a acestui procent se observă și la topoarele cu disc de tip B 1 și la spade, în special la cele de tip micenian. Ar putea deci acest aliaj cu Sn în valoare ridicată indica o dată mai târzie pentru confecționarea toporului de la Bogata? Și, ca urmare, ar putea, și sub acest aspect, pusă la îndoială unitatea cronologică a depozitelor de

⁴² La cele nouă sau zece rapiere, toate de tip A, descoperite în Transilvania (Bader, n.27, 17 și urm.) se mai adaugă o piesă recent publicată (F. Gogâltan, O rapieră de tip micenian de la Densuș, jud. Hunedoara, *Apulum* 34, 1997, 55 și urm.); exemplarul respectiv este foarte probabil de tip B, primul de acest tip descoperit în Ardeal; această atribuire tipologică se deduce din conturul, din păcate destul de deteriorat, al gârzii.

⁴³ Drajna: A. D. Alexandrescu, *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, *Dacia* N.S. 10, 1966, 119 și urm., pl.2,2; Vulpe (n.5), pl.67; Sockol: B. Hänsel, *Eine datierte Rapierklinge mykenischen Typs von der unteren Donau*, *PZ* 48, 1973, 200 și urm.; cf. și Bader (n.27), 28 și urm.

⁴⁴ În stadiul prezent al cercetării este greu de evaluat contribuția culturii Wietenberg la geneza fenomenului Noua. S-au exprimat diferite păreri: A. C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, *ArhMold* 2-3, 1964, 196 și urm.; G. Marinescu, *Necropole de la sfârșitul epocii bronzului (cultura Noua) de la Archiud, com.Teaca, jud. Bistrița Năsăud*, *Thraco-Dacica* 7, 1986, 46 și urm.; I. Andrițoiu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua în sud-vestul Transilvaniei*, *Thraco-Dacica* 7, 1986, 31 și urm.; Boroffka (n.2), 283 și urm.; D. Popa, N. Boroffka, *Considerații privind cultura Noua. Așezarea de la Țichindeal, jud. Sibiu*, *SCIVA* 47, 1996, 1, 56; Vulpe (n.22-1997), 41 și urm. Influențe ale culturii Noua asupra ceramicii primei faze de la Lăpuș se evidențiază în forma unor cești și oale-borcan: Kacsó (n.24), p. 53, fig. 11.1; 16.

⁴⁵ Asupra funcției rapiereleor miceniene în general: I. Kilian-Dirlmeier, *Die Schwerter in Griechenland (außerhalb der Peloponnes), Bulgarien und Albanien*, *PBF IV*, 12, Stuttgart 1993, 130 și urm.

tip Apa Hajdúsámson? Din discuția avută mai sus asupra funcției de piese de reprezentare a topoarelor și spadelor de “paradă”, aceste întrebări și-ar găsi un răspuns plauzibil. Trebuie totuși avertizat asupra puținătății datelor de analiză a metalului; în prezent se dispune doar de o treime de analize spectrale pentru topoarele cu disc de tip A (12 din 29 exemplare)⁴⁶.

În stadiul actual al cercetării, schema evoluției tipologice a topoarelor cu disc reflectă în primul rând cronologia fabricării lor. Astfel, topoarele de tip A 1 ar trebui considerate ca cele mai vechi din această categorie etc. Data depunerii în pământ nu poate fi determinată, nici prin prisma schemei tipologice, nici prin asocierea cu alte tipuri de bronzuri, care, de asemenea, erau piese de reprezentare.

DIE NACKENSCHLEIBENAXT VON BOGATA DE MUREȘ

(Zusammenfassung)

Die deutsche Version des vorliegenden Aufsatzes ist im Band *Chrónos*. Festschrift für Bernhard Hänsel, Internationale Archäologie - Studia Honoraria I, Espelkamp 1997, S.303-312, erschienen.

⁴⁶ Lista analizelor spectrale la F. și E. Schubert, Anexă la *Mozsolics* (n.5), 185 și urm.; cf. și S. Junghans, E. Sangmeister, M. Schröder, Kupfer und Bronze in der früher Metallzeit Europas, *Studien zu den Anfängen der Metallurgie* II, 1, (Berlin 1968), 63 și urm.; catalogul analizelor: *Ibidem*, II, 3.

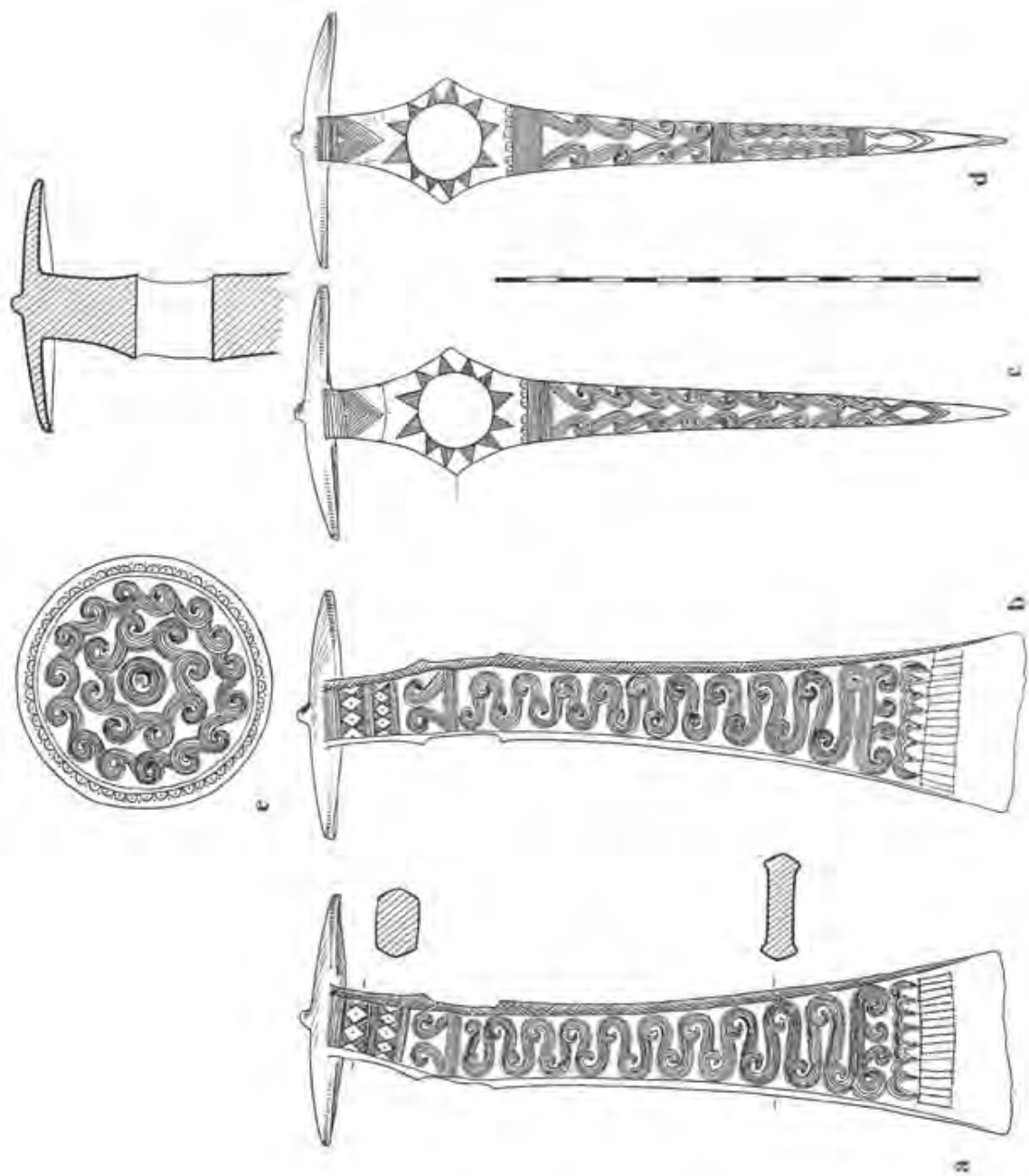

Fig. 1. Bogata, jud. Mureş

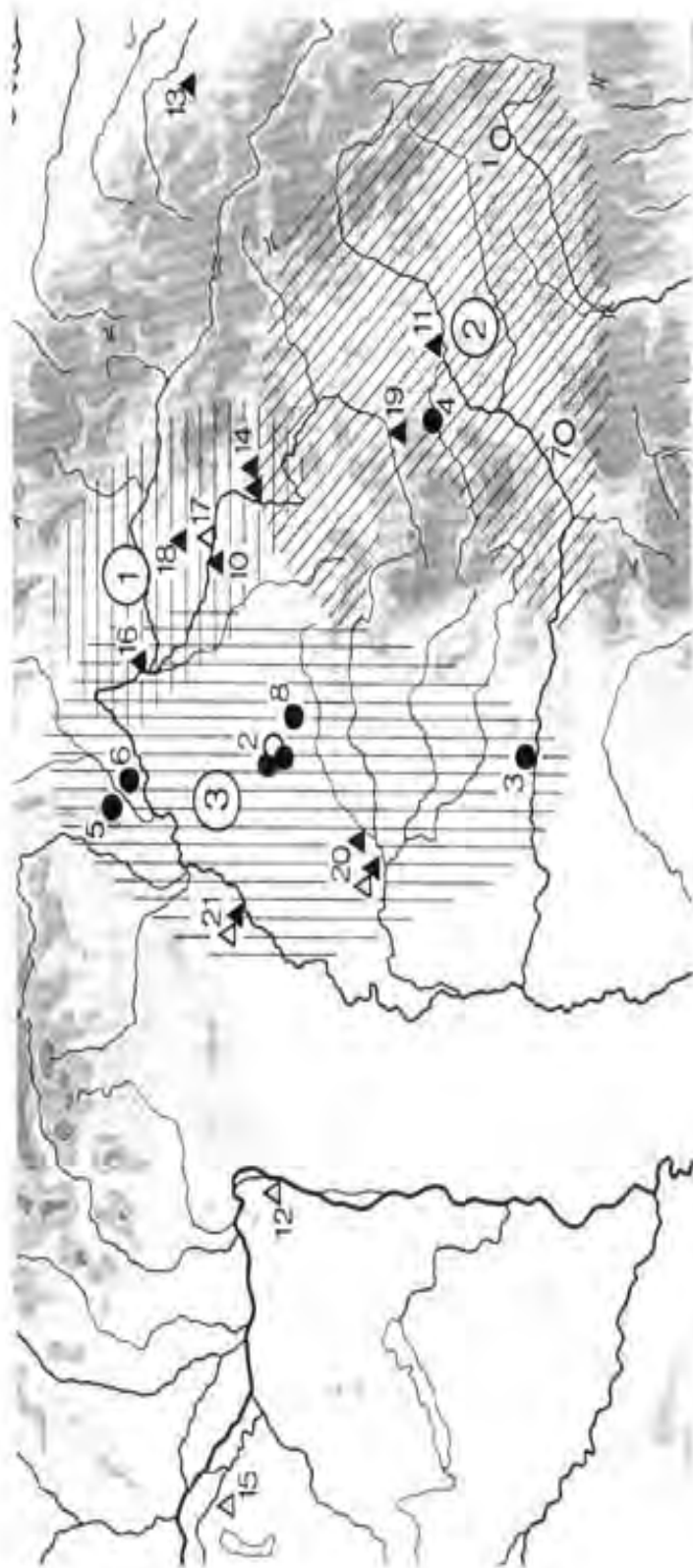

Fig. 2. Răspândirea topoarelor cu disc de tip A 1 (○●) și A 2 (△▲);
 semen pline: piese decorate, semen goale: piese nedecorate; 1-aria culturii Suciu;
 2-a culturii Wietenberg; 3-a culturii Otomani/Füzesabony.

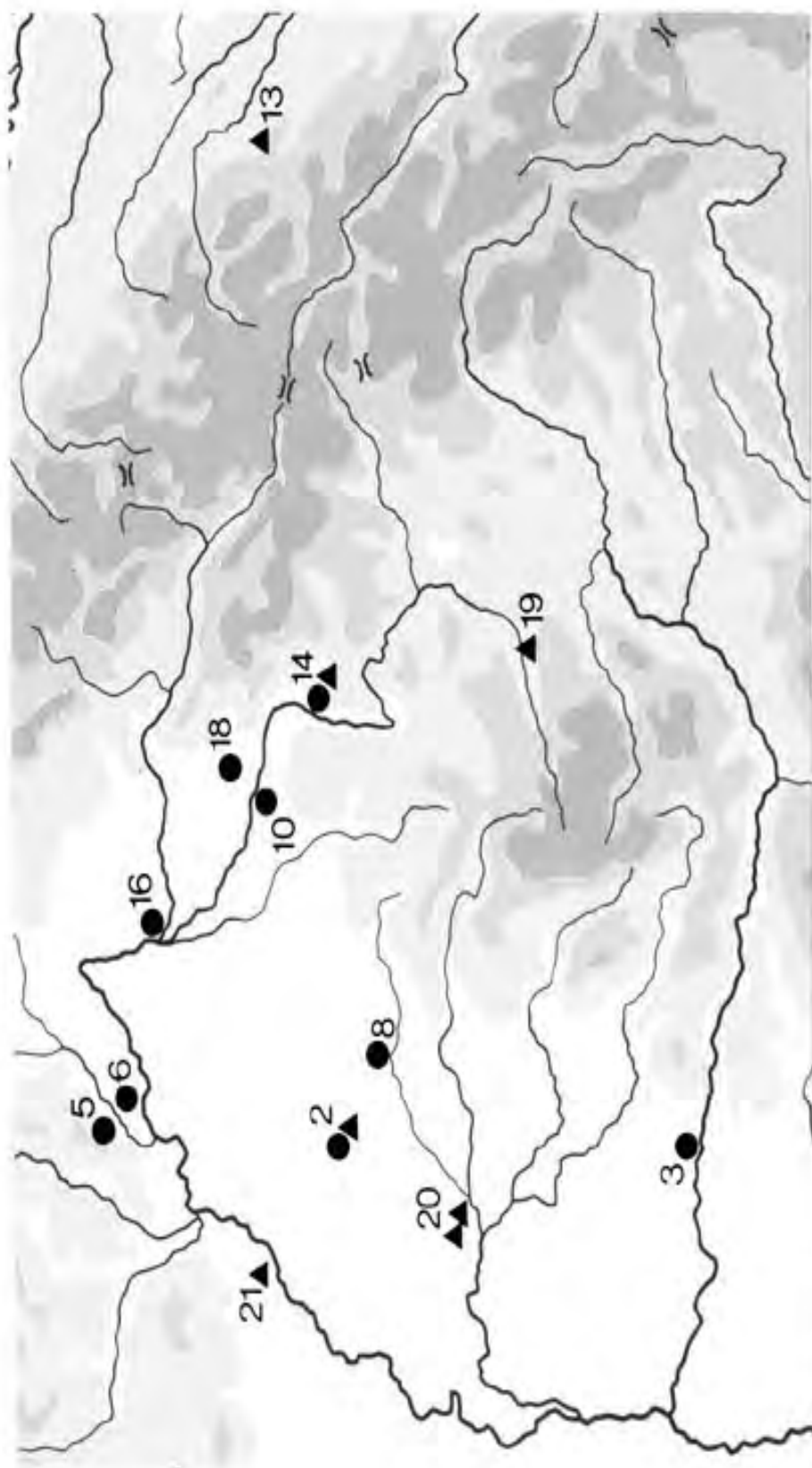

Fig. 3. Direcția de desfășurare a lanțului spiralo-meandric: stânga (●); dreapta (▲).

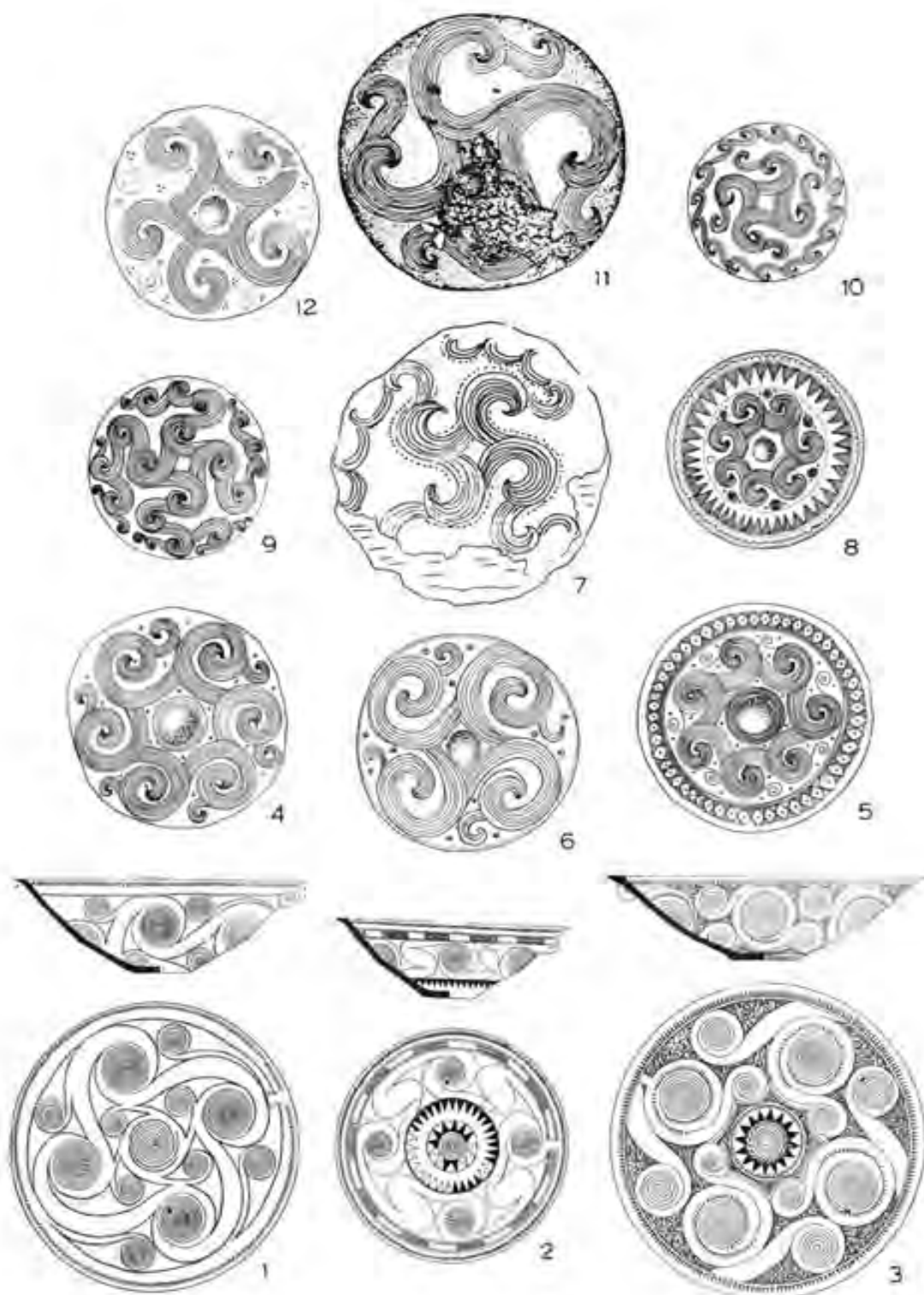

Fig. 4. 1-3: Lăpuș, jud. Maramureș; străchini din faza I-a a necropolei;
 4-12 Discurile topoarelor de la : 4-5 Gaura; 6. Someșeni ; 7. Căjvana ;
 8. Săpânța ; 9-10. Hajdúsámson; 11. Tiszaladány; 12. Apa;
 (după Kacsó, Vulpe, Kroeger-Michel și Koós-vezi în text. Scări diferite)

RESTURILE ANIMALIERE ȘI UMANE DINTR-O GROAPĂ DE CULT (GROAPA 4) A CULTURII WIETENBERG DE LA OARȚA DE SUS-GHIILE BOTII

Sergiu Haimovici

Cultura Wietenberg, din epoca bronzului, a cărui material faunistic a fost deocamdată destul de puțin prelucrat, este o cultură tipică pentru Podișul Transilvaniei, ea răspândindu-se din centrul acestei provincii către cele patru zări, învecinându-se astfel spre vest cu cultura Otomani, care se întinde și dincolo de actuala graniță cu România, către Alföld-ul maghiar, și spre nord-est cu cea numită Suciul de Sus, ce trece și ea în Zakarpattia.

Oarța de Sus se găsește situată în sud-vestul județului Maramureș- binecunoscută ca „țară”, la începutul evului mediu – la poalele sudice ale colinelor Asuajului, ce trec de 250 m ca altitudine, spre vest găsim culmea Codrului, mai înaltă, către 500 m, îmbrăcată și azi cu păduri de fag, încât chiar aproape de sit găsim un punct trigonometric de 322 m. Pe lângă sit trece pârâul Oarța, care se îndreaptă către sud est, străbătând Oarța de Jos, ce este sediul comunei Oarța, ajungând în câmpie, unde se varsă în Sălaj, afluent al râului Someș ce trece către nord-vest în Câmpia Sătmăreană. Actualmente, în jur se găsesc petice de păduri de stejar, zona fiind de fapt antropizată, existând pajiști secundare mezofile și culturi agricole luate în sens larg, inclusiv livezi și vii. Solurile sunt de pădure, (deci subfosile), deja podzolite. Clima este oarecum blândă, deși izoterma anuală ar fi cam de 8⁰ – 9⁰.

Punctul arheologic Ghiile Botii se află la cca 1,5 km de satul Oarța de Sus, pe un deal, în epoca bronzului fiind înconjurat de un șanț; pe acest deal au fost descoperite un număr mare de gropi de cult, cu material arheologic foarte bogat, printre care există și ofrande animaliere, precum și umane. Groapa notată nr. 4 este una din gropile mari, în cadrul căreia s-a găsit mult material faunistic. El ne-a fost dat spre studiu de arheologul Carol Kacsó, pentru care îi mulțumim.

Materialul găsit este în totalitate format din resturi osoase, deci aparține doar grupului vertebratelor. Au fost determinate două grupări: pe de o parte pești teleosteeni, în cantitate foarte scăzută, iar pe de altă parte resturi mamaliene, ce formează aproape întregul material osos. S-au pus în evidență două specii de pești și patru de mamifere cât și resturi umane (*Homo*).

De la început trebuie să precizăm că o parte a materialul (cel mai abundent) poate fi considerat evident format din resturi cultice, fiind reprezentat prin fragmente osoase provenind de la patru indivizi aparținând calului (*Equus caballus*), pe care-l considerăm domesticit (putând exista totuși și dubii în această privință), de la alți patru indivizi de ovine (*Ovis aries*), cât și resturi osoase umane (*Homo sapiens*) aparținând la trei indivizi. Menționăm că numărul de indivizi este prezumat, cel exprimat mai sus fiind cel minim, putând oarecum exista, pentru fiecare din cele trei specii și un număr mai mare de exemplare. Găsim apoi dor trei resturi de la două specii de pești ce provin de la un ciprinid – linul (*Tinca tinca*) și de la un silurid – somnul (*Silurus glanis*). De asemenea, s-au determinat puține resturi, în raport de cele cultice, de la două specii de mamifere, sigur domestice: taurinele (*Bos taurus*) și porcinele (*Sus scrofa domesticus*). Toate resturile din această categorie, atât pești cât și mamifere sunt foarte dispartate, puternic fragmentate, fără urme de arsură, aparținând la mai mulți indivizi în raport cu numărul lor, frânte sau tăiate, într-un anumit fel (deși nu poartă nici unul altfel de urme de manipulare umană), încât noi le socotim ca resturi alimentare (de bucătărie) provenite probabil de la oșpețele funerare și care au ajuns în groapă doar întâmplător printre materialele osoase strict de interes cultic.

Vom începe descrierea noastră tocmai cu acest material, care este evident mai puțin interesant, mai cu seamă pentru arheologi.

Peștii. *Tinca tinca* este reprezentat prin două resturi, ambele reprezentând ceratobranhialul arcului branhial V, ce poartă așa ziși dinți faringieni, după care se poate face bine determinarea specifică. Cele două piese aparțin la doi indivizi diferiți fiind ambele, de pe dreapta și de fapt și ușor diferite ca mărime. Peștii respectiv aveau cam 20-25 cm lungime (circa 150 g fiecare) – se știe că linul este un pește de talie specifică relativ mică; al doilea, *Silurus glanis* este evidențiat prin prima vertebră, așa zisul „atlas”, specific ca formă pentru somn – după mărimea ei putem spune că peștele avea cam 45-50 cm lungime, o greutate ce depășea cam 1 kg, intrând în categoria comercială zisă „somotei”. Este bine să menționăm că ambele specii sunt tipice pentru apele lent curgătoare de câmpie, linul fiind chiar de „baltă” – proveneau probabil din râul Sălajului sau chiar din Someș.

Bos taurus (taurinele sau vitele mari) prezintă opt fragmente osoase: un rest mic de corn, cinci dinți dispartați, un fragment de omoplat și altul de metatars; după dinți și eroziunea lor se pot prezuma trei indivizi, unul de circa 20-24 luni, altul de 5-7 ani, unul, mai masiv, chiar de 10-12 ani; metatarsul se știe că este un os „uscat” fără carne pe el, deci probabil nefolosit în alimentație încât se aruncă din start. Ca mărime (prin câteva

măsurători), aceste taurine erau probabil mai gracile decât cele din neo-eneolitic și asemănătoare cu cele din alte culturi ale Bronzului românesc, iar după restul de corn, încadrându-se la vitele brachicere.

Sus scrofa domesticus (porcul domestic) are doar șase fragmente și anume un rest mic de craniu neural, simfiza unei mandibule cu dintele canin, arătând că provine de la un mascul, o frântură de atlas, un fragment din epifiza superioară a radiusului, o epifiză inferioară de tibie, o falangă I cu urme de disc de creștere, deci iar un os „sec”. Ar fi cam trei indivizi, dintre care un mascul mai masiv, unul încă relativ tânăr și altul cel puțin adult. Ca mărime, întrecea, credem, așa zisul *palustris* din neoeolitic, fiind asemănător cu porcul din cultura Otomani și Monteoru.

Să ne oprim acum la materialul pe care-l socotim cu adevărat de cult, adică cel care a fost supus la rituri și ritualuri în afara gropii sau chiar în groapă. Menționăm că arheologul a găsit pe fundul gropii respective o vatră și că, în mare măsură, mai ales unii dintre indivizi, de animale, chiar resturile umane, au urme mai puternice sau mai slabe de arsură, arătând că osul ca atare, sau părți din piese acoperite cu puțină carne au fost atinse, sub o formă sau alta, de foc, nu există însă resturi duse până la calcinare. De asemenea, trebuie să arătăm chiar de la început că resturile indivizilor supuși unor activități culturale sunt mai puțin fragmentare decât cele din a doua categorie, descrisă mai sus, existând relativ foarte multe oase lungi întregi (lucru într-adevăr rar la un animal folosit în alimentație). Nu am observat deloc urme de manipulare umană; cel puțin unele din oasele ajunse în stare fragmentară au devenit astfel, nu prin activitatea purtătorilor culturii, ci datorită factorului edafic, pe deoparte, cât și prin faptul că ele s-au fărâmițat la scoaterea la suprafață în contact cu aerul, dar și prin mănuierea lor, nu chiar ortodoxă, de către cei ce le-au adunat, pe de altă parte.

Equus caballus (calul) este reprezentat, așa cum am arătat, de patru indivizi, cel puțin. Stabilirea indivizilor s-a făcut coroborând resturile de craniu și mai ales de maxilare cu dinți, cu numărul și mărimea oaselor trunchiului și membrelor (pentru craniu și dinți, cât și pentru oase întregi sau fragmentare, s-au făcut măsurătorile de rigoare); nu este însă obligatoriu ca indivizii de la care s-au găsit anumite vertebre și oase ale membrelor să fie chiar aceeași cu cei reprezentați prin craniul neural sau visceral (inclusiv maxilare și dinți). S-au putut pune în groapă indivizi reprezentați doar prin cap sau chiar prin trunchi și/sau membre, așa cum s-a constatat de multe ori, cu alte ocazii.

Să luăm pe rând deci cei patru cai, așa cum am reușit să îngemănăm noi resturile dispartate și amestecate provenite de la cabaline (deși am dat la început denumirea latină a

speciei, revenim pentru a preciza că suntem în fața unor cai tipici nu și a altor cabaline sau hibrizi ai lor).

Calul 1 se caracterizează prin aceea că are maxilare superioare cu o dentiție de lapte, deci doar premolari de primă generație; de asemenea, între oasele lungi ale membrelor cailor luați în evidență, găsim o grupare foarte circumscrișă, de oase mai mici, iar la femur și humerus, epifizele superioare, existând încă urme ale discurilor de creștere. Este singurul caz când, cu siguranță, capul, trunchiul și membrele corespund precis la același individ — evident el are și cele mai multe oase aparținătoare; de asemenea, la el aproape toate oasele prezintă urme de erodare chiar intensă. Putem spune că individul era abia adult (3,5 — 4 ani), neputându-se însă, prin lipsa părții anterioare a botului, să precizăm sexul (acesta se evidențiază doar prin caracteristicile dinților canini). De asemenea, am putut preciza talia (înălțimea la greabăn); ea este în medie (s-a făcut media rezultatelor obținute pentru fiecare os lung în parte) de abia 1,24 m, dar având în vedere că stilopodul, atât la membrele anterioare cât și posterioare, mai poate să se alungească puțin, talia să mai crească doar cu 2-3 cm. Oricum, aceasta rămâne simțitor mai joasă față de talia lui *E. gmelini* (tarpanul), considerat de unii ca strămoș sălbatic al cailor, dar de curând de alții doar ca un maron (resălbăticit); aceeași înălțime la greabăn este de asemenea mai scundă decât a lui *E. Przewalski* (calul lui Przewalski) — calul sălbatic din Altai și Mongolia (azi aproape stins și el, găsindu-se mai ales în grădinile zoologice) care ar fi, de fapt, după cei mai mulți specialiști, adevăratul strămoș al cailor domestici (fie direct cel mongol, așa numitul taki, sau poate doar o subspecie europeană a sa).

Calul 2, despre care nu mai putem spune că suntem cu totul siguri că craniul său — maxilarele cu dinți — pe de o parte și oasele lungi pe care i le-am atribuit, pe de altă parte, sunt precis ale aceluiași individ. Acest cal 2, după dentiție (maxilar superior) ar fi o femelă (iapă), dar menționăm ca prezintă unele caracteristici ancestrale, socotite astăzi, la caii moderni — actuali — ca un fenomen atavic. Ea prezintă (deși este de vârstă matură, de circa 7 ani, stabilită după caracteristicile eroziunii dentare a dinților jugali, dar mai ales cea a incisivilor), dinți canini mici, dar existenți totuși (iepelor le lipsesc, în general, caninii) dar totodată, are bine vizibil un P1, ce nu mai există la cai actuali (așa numitul Wolf-Zahn). Se știe că popoarele migratoare din mileniul I e.n. considerau acești cai drept șamanici, cu puteri și caracteristici excepționale (astăzi încă în basmele românești, se atribuie, la anumiți cai, unele caractere, chiar omenești și puteri speciale, aparte, ei fiind astfel, „năzdrăvani”); aceștia erau aleși cu precădere de a urma defunctul în lumea de dincolo, sau la alte ritualuri. Oare nu făceau și purtătorii culturii Wietenberg acest lucru? Menționăm că

media taliei acestei iepe este de 1,37m.

Calul 3 are aceeași situație ca și calul 2 (și patru de altfel) privitor la apartenența capului și membrilor la același individ sau la indivizi diferiți. El este un cal cu media înălțimii la greabăn de 1,39 și dat fiind faptul că are caninii bine dezvoltați l-am socotit a fi un mascul (armăsar). După eroziunea dentară ar avea cam 15 ani.

Calul 4 este tot un mascul, considerând aceleași criterii și are cam 18 ani, deci este aproape cu totul bătrân (vârsta de folosință zootehnică la cai se consideră chiar de peste 20 de ani).

Nu insistăm asupra altor caractere morfologice observate somatoscopic, sau prin biometrie, găsite la cei patru cai, ele interesând mai cu seamă pe specialiștii arheozoologi și mai ales pe cei ce se ocupă de problemele de tipologie și chiar filogenie a calului, animal ce a fost atât de important, milenii în șir pentru societatea umană. Vrem doar să punctăm unele lucruri: mai întâi ne întrebăm de ce din cel puțin patru cai găsiți, doi (50%) sunt precis masculi. Oare nu era încă cunoscută — în cultura Wietenberg — procesul de castrare a masculilor, ce este clar benefică pentru om? (la vitele cornute mari, castrarea se executa încă în cultura Vinča). Se pare, de asemenea, având în vedere că la câteva vertebre dorsale, unde partea distală a apofizei spinoase a acestora s-a păstrat (ea se rupe ușor și astfel dispare), vârful lor nu apare „tasat” ca atunci când individul cabalin este călărit (mai ales fără șa sau cu o șea primitivă, înaltă). Oare purtătorii culturii Wietenberg nu cunoșteau încă călăritul cailor? Prezența a doi masculi și lipsa castrării lor, vârful intact al epifizelor spinoase dorsale ne-ar împinge să socotim poate că acești cai erau încă sălbatici și că purtătorii culturii Wietenberg foloseau pentru ritualurile lor tocmai cai sălbatici prinși vii, cu lațul sau prin intermediul unor gropi. Noi nu credem totuși acest lucru, considerând talia acestor patru cai. Am văzut că unul avea talia mai mică decât tipurile de cai sălbatici ce s-ar fi implicat în domesticirea acestei specii; ceilalți trei erau însă bine mai mari (aveau o înălțime la greabăn medie spre mare) și deci nu ar fi putut fi nici ei sălbatici.

O altă problemă pe care ne-o punem este în ce măsură locuitorii așezărilor Wietenberg foloseau de acum o zăbală internă din bronz. Noi nu am găsit, nici la P₂ și nici la canin, pe muchia (marginea) anterioară a dintelui respectiv o escavație ușoară care apare datorită erodării lor cu o bară de bronz, dar nici pătrunderea în grosimea smalțului și a dentinei a culorii verzi datorate „coclelii” — a carbonatului de cupru, ce apare întotdeauna pe obiecte de bronz. Oare nu era încă cunoscută o asemenea zăbală, sau poate foloseau unele mai simple din os; deocamdată nu putem răspunde la aceste probleme.

Ovinele (*Ovis aries*) reprezintă a doua grupă de mamifere depusă ca oflandă. Ar fi

și ea formată de către patru indivizi diferiți, care ridică însă aceeași problemă ca și la cai, deși se pare că au fost depuși întregi. Aici, după craniu și dentiție, ar fi doar trei exemplare, dar după oasele membrelor precis patru indivizi, existând patru coxale. Lipsește aproape precis *Capra* (se știe că diagnoza diferențială între ovine și caprine nu se poate face întotdeauna precis), cei patru indivizi aparținând așadar ovinelor (*Ovis*). După dentiție se distinge un individ de 4-5 ani și un altul de chiar 7-8 ani, așadar maturi, unul din ei aproape bătrân. După un femur ar fi și un individ de circa 3,5 ani. Putem deci spune că nu s-au depus indivizi tineri. Doi dintre indivizi sunt precis femele acornute, considerând două fragmente de frontale. Nu apar deloc resturi de coarne, deci cunoașterea morfologiei ovinelor lasă mult de dorit, pentru că s-ar fi putut găsi, concomitent, în așezarea ce a furnizat materialul pentru ofrande și femele cornute, evident masculi cornuți și posibil chiar și castrați. După oasele lungi, a putut fi calculată, pentru patru indivizi, înălțimea la greabăn care variază astfel de la 61,7 — 66,2 cm, având media generală de 63,2 cm, destul de apropiată de cea a ovinelor din alte așezări ale bronzului românesc, dar evident mai mare decât cea a tipului *palustris* din neo-eneolitic.

Homo sapiens (omul) este reprezentat prin 17 fragmente osoase, toate cu urmă de arsură; fragmentarea pare mai puternică decât la resturile animaliere. Resturile aparțin la minimum trei indivizi. Sunt, mai întâi resturi de craniu de la două femei. Una dintre ele are ca semnificative două bucăți de temporal, prezentând stânca cât și o regiune mastoidiană cu apofiza respectivă cu totul ștearsă; sunt și resturi de frontal, parietal, occipital, separate deci, toate suturile fiind așadar deosebite, arătând astfel o vârstă ușor postpuberală, adică aproximativ 15-16 ani. A doua femeie are două porțiuni de frontal, la care se pun foarte bine în evidență cele două bose frontale dezvoltate — caracter feminin. Urmează resturile unui bărbat, aruncate chiar pe fundul gropii; ele sunt reprezentate printr-un tors și prin oase ale membrelor inferioare cele mai multe din ele fiind fragmentare și puternic arse: astfel există un sacrum cu hiperbazilitate — caracter tipic masculin, două resturi de coxal de asemenea cu caractere masculine (eșancrură ischiatică îngustă, cât și porțiunea iliacă groasă în dreptul foselor); sunt și două vertebre lombare puternic tasate, cu exofite arătând astfel un individ din grupa *senilis*, deci peste 50 de ani. Femurele au un început de al treilea trohanter, pilastru evident, cât și platimerie, lipsindu-le însă epifizele inferioare. Mai găsim și o tibie, considerată întreagă, deși este puțin deteriorată, ce prezintă o platicnemie puternică, iar la epifiza inferioară o fațetă „orientală” caracteristică la populațiile ce stau „chincite”. S-a calculat o statură, în medie de 1 ,63 m deci o talie socotită submijlocie, individul fiind însă foarte vânos. Există, de asemenea, tot de la el, și un astragal dar și

falange de la degetele piciorului respectiv.

Este evident că cei trei indivizi au fost sacrificați dar și aici nu putem da nici o relație, neexistând vreo urmă făcută de către om prin care să putem da o serie de alte detalii. Este posibil ca populația Wietenberg să fi executat poate chiar o antropofagie de tip ritual, pe lângă sacrificarea ca atare, acest lucru fiind evident, cu totul simbolic și nu practicat în mod curent, deci nefolosind carnea umană ca hrană.

Așadar în groapa respectivă s-au depus pe de o parte ofrande animaliere, dar și resturi umane, toate rezultate în urma unor sacrificii; în ea s-a găsit însă, pe de altă parte și material menajer obișnuit, dar în mică cantitate. Groapa avea deci clar un dublu caracter: de depunere a unor resturi sacrificiale, poate cu un anumit scop, dar și de groapă obișnuită în care se aruncau resturi menajere.

Mai trebuie să expunem un fapt, să-i spunem destul de interesant. Se știe că cultura Wietenberg s-a dezvoltat în perioada subboreală, mai caldă și mai uscată decât cea actuală. Este astfel aproape sigur că subetajul nemoral, cel mai de jos altitudinar, să fi urcat atunci chiar mai sus, pe culmile mai înalte, stejărișurile ocupând astfel aproape toate înălțimile din jurul așezării de la Oarța de Sus, dând o pădure continuă de *Quercetum mixtum*. Într-o asemenea biocenoză, era normal ca speciile sălbatice mari: cerbul, mistrețul, chiar căpriorul și bourul, dar și carnivore stenoece, mai ales ursul, să se fi găsit atunci din abundență în această imensă pădure. Credem că locuitorii așezării practicau astfel atunci o vânătoare eficientă. Se constată însă că speciile sălbatice lipsesc cu totul printre resturile din sacrificări depuse în groapă. Credem că acest fapt nu se datorează întâmplării, ci posibil existenței unor tabuuri, cărora azi nu le cunoaștem originea și semnificația, dar suntem obligați să dezlegăm această enigmă. Studiul unui material abundent din multe asemenea gropi, zise de cult, ar putea lămuri faptul dacă situația existentă în **groapa 4** este aleatorie, sau este într-adevăr legată de existența acestor așa-zise tabuuri.

TIERISCHE- UND MENSCHLICHE RESTE AUS EINER KULTGRUBE (GR. 4) DER WIETENBERG-KULTUR VON OARȚA DE SUS-GHIILE BOTII

(Zusammenfassung)

In OarȚa de Sus-Ghiile Botii wurde eine Kultstätte der Wietenberg-Kultur vom besonderen Charakter freigelegt. Die Verfasser stellt die tierische und menschliche Reste vor, die in der Kultgrube 4 erschienen. Es handelt sich um zwei Spezies von Fischen und vier Spezies von Mammiferen, aber auch Menschenreste.

Die Fische-, bzw. die Rinder(*Bos taurus*)- und Schweine(*Sus scrofa domest*)reste können als Speisereste betrachtet, die von den Ritualmahlen stammten.

Die Pherde (*Equus caballus*; vier Individuen) und die Schafen (*Ovis aries*; vier Individuen) wurden geopfert.

Die Menschen (*Homo sapiens*) sind von 17 Knochenfragmenten mit Verbrennungsspuren vertreten; das Zerstückelungsgrad scheint höher als im Falle von Tierresten zu sein. Die Reste gehören zu mindestens drei Individuen, die ebenfalls geopfert worden sind. Es ist möglich, dass die Träger der Wietenberg-Kultur auch eine Art ritueller Anthropophagie außer dem Opfern ausführten, aber das war nur symbolisch und nicht in der Absicht, das Menschenfleisch als Nahrung zu gebrauchen.

NOI DESCOPERIRI ALE CULTURII SUCIU DE SUS DIN JUDEȚUL SĂLAJ

Ioan Bejinariu

Săpăturile arheologice care au vizat cercetarea vestigiilor epocii bronzului de pe teritoriul Sălajului au sporit numeric după “startul” dat de investigarea arheologică din anii 1960 a așezării de la Derșida. O analiză sumară, cantitativă, indică însă clar că zona de la est de Meseș și sectorul sălăjan al Văii Someșului au fost neglijate⁴⁷. Cu foarte rare excepții, descoperirile arheologice din aceste zone provin din cercetări de suprafață, situația fiind valabilă nu doar pentru epoca bronzului ci și pentru alte perioade istorice.

Ca atare, acumularea informației referitoare la vestigiile culturii Suciului de Sus s-a bazat mai ales pe cercetările întreprinse în județele limitrofe, Maramureșul și Satu Mare⁴⁸. Pe teritoriul Sălajului, existența stațiunilor acestei culturi a fost evidențiată îndeosebi prin intermediul cercetărilor de suprafață. În rare cazuri, când se poate vorbi despre investigarea arheologică a unor stațiuni ale acestei culturi din zona Sălajului, cercetarea a vizat însă în mod direct vestigiile altor epoci. Chiar și așa, aceste cercetări nu au depășit nivelul unor sondaje de mică anvergură, de la care ne-au parvenit doar materialele descoperite, nu și rezultatele observațiilor științifice și înregistrări grafice ale săpăturilor. În 1980, C. Kacsó publică pentru prima dată materiale Suciului de Sus din colecția Muzeului din Zalău, ocazie cu care face și o serie de aprecieri referitoare la evoluția cultural - istorică a zonei Depresiunii Sălajului în epoca bronzului⁴⁹. Ulterior alte descoperiri Suciului de Sus sunt publicate de același cercetător⁵⁰, pentru ca la scurt timp I. Bajusz și D. Tamba să publice rezultatele cercetărilor de suprafață efectuate de specialiști ai MJIA Zalău pe valea Someșului, între Jibou și Căpâlna⁵¹. Cu ocazia cartării elementelor componente ale sistemului defensiv roman de pe Valea Someșului, I. Ferenczi menționează și o serie de puncte cu descoperiri din epoca bronzului, fără a preciza întotdeauna apartenența culturală a

⁴⁷ Bejinariu 2003.

⁴⁸ Kacsó 1975, 45-68; idem, 1987, 51-75; idem, 1990, 44-46; idem, 1995, 83-99; Ivanciuc 1990, 116-117; Bader 1980, 62-77; Lazin, Pop 1997, 75-84.

⁴⁹ Kacsó 1980, 37-46.

⁵⁰ idem, 1987, 58-59.

⁵¹ Bajusz, Tamba 1988, 91-120.

materialelor⁵². Este posibil ca unele dintre aceste materiale atribuite epocii bronzului să aparțină culturii Suciului de Sus.

Scopul demersului nostru este de a prezenta descoperirile recente ale acestei culturi din județul Sălaj, precum și altele mai vechi, existente în depozitul MJIA Zalău, care din diverse motive au rămas inedite.

1. Aluniș (com. Benesat, SJ). Cu ocazia unei periegeze efectuate în primăvara anului 1997, am identificat în hotarul nord-vestic al localității, în punctul “*Sărătura (Sărături)*” un sit arheologic de unde am adunat fragmente ceramice de factură Suciului de Sus. Pe o terasă joasă, în apropierea unei văi, care acum are un debit sezonier, au apărut risipite pe o suprafață de cca 100 m² fragmente ceramice, chirpici, oase⁵³. Fragmentele adunate provin de la vase de provizii, castroane, cești, etc. Predomină ceramica striată, de culoare cărămidie, mai rar cenușie-neagră. Pe un singur fragment ceramic apare decorul excizat (pl. V, 2-6). În acest punct a fost descoperit, în 1933, un depozit de bronzuri⁵⁴, iar apoi, între 1945-1950, un al doilea depozit depus, ca și primul, într-un vas de lut. Din acest ultim depozit compus din 12 brățări, doar o singură piesă a ajuns în colecția MJIA Zalău⁵⁵, restul s-a împrăștiat. Tot din acest punct provine o brățară de bronz aflată actualmente într-o colecție privată din Cluj Napoca⁵⁶, probabil piesă componentă a unuia dintre cele două depozite descoperite aici.

2. Bezded(com. Gârbou, SJ). Din punctul “*La halauă*” provine material ceramic Suciului de Sus, descoperit de către Al. V. Matei în 1976, cu ocazia unor cercetări de suprafață⁵⁷. Fragmentele descoperite provin de la vase decorate cu striuri, de culoare cărămidie sau maronie. Lipsesc alte informații.

3. Ceaca (com. Zălău, SJ). În toamna anului 2000, la sesizarea doctorului veterinar Pușcaș din localitate, am efectuat o cercetare de teren în zonă⁵⁸. Cu această ocazie am achiziționat un celt⁵⁹ (pl. IV, 4) descoperit în vara aceluiași an în punctul “*Dumbrava*”.

⁵² Ferenczi 1976, 37-50.

⁵³ La periegeze au participat I. Bejinariu, H. Pop, J. Stobbe. Materialul se află în colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 434-435, 1997.

⁵⁴ Petrescu-Dîmbovița 1977, 82, fig. 114, 1-14.

⁵⁵ Lakó 1983, 69.

⁵⁶ Informație amabilă Gh. Lucăcel din Aluniș.

⁵⁷ Colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 193, 1976.

⁵⁸ La periegeze a participat și D. Gh. Tamba, arheolog la MJIA Zalău.

⁵⁹ Este vorba despre un celt cu plisc, cu secțiunea corpului rectangulară. Piesa prezintă câteva defecte de turnare (mici găuri în corp, la marginea orificiului de înmănușare și sub tortiță). Patina nobilă a fost îndepărtată de pe cea mai mare parte a corpului celtului, din cauza frecării piesei cu șmirghel de către descoperitor, spre a determina materialul din care a fost confecționat. Dimensiuni: L= 10 cm, D. găurii de înmănușare = 4x2,6 cm, adâncimea găurii de înmănușare = 8 cm, lățimea tăișului = 4,7 cm, greutate = 171 g. Col M JIA Zalău, nr. inv. C.C. 816, 2000.

Respectivul punct, aflat la est, sud-est de sat, este un platou proeminent cu o suprafață de cca 4-5 ha, înconjurat de mai multe izvoare. Deși locul are o poziție dominantă și oferă o bună vizibilitate spre nord și est-sud-est, nu am identificat la suprafață indicii ale unor amenajări defensive. Sătenii au afirmat că pe platoul “*Dumbrava*”, în urma arăturilor au apărut fragmente ceramice. Deși am verificat întreaga suprafață a platoului (care nu se mai lucrează după desființarea CAP) nu am descoperit material ceramic sau chirpici. Mai jos de acest platou, spre sat, se află punctul “*Ponoare*”, o terasă înaltă, foarte întinsă. Pe această terasă era vizibilă de sus o grupare de 5-6 “pete”, mai închise la culoare, în zona unde era scâldătoarea bivolilor. Din zona acestor pete, cu un diametru de 5-8 m, cu un aspect cenușos al solului, aflate la mici distanțe una de alta (cel mult 10 m), am adunat fragmente ceramice. În afara acestor pete nu au apărut fragmente ceramice. Materialul este foarte fragmentar, în majoritatea atipic. Fragmentele descoperite provin de la ceramică cu striuri, de culoare cărămizie sau maronie. Nu putem exclude posibilitatea existenței în acest loc a unor tumuli extrem de aplatizați datorită lucrărilor agricole.

4. Dragu (com. Dragu, SJ). Din punctul “*La Bulbuc*” au fost adunate materiale ceramice din diverse epoci: eneolitic, Bronzul mijlociu (cultura Wietenberg)⁶⁰, Bronzul târziu, epoca romană. Perioadei târzii a epocii bronzului îi aparțin, pe lângă fragmente ceramice de culoare cărămizie-gălbuie, decorate cu striuri, menționate anterior de C. Kacsó⁶¹, și un fragment de vas cu o toartă cu buton, element tipic ceramicii culturii Noua⁶² (pl. VI, 1).

5. Gârcei (com. Crișeni, SJ). În spatele haltei CFR (toponim “*La Glimeie*”) au fost descoperite, cu ocazia unor cercetări de suprafață, materiale ceramice din Bronzul târziu. Predomină ceramica striată, iar un singur fragment ceramic are decor excizat. Au apărut și materiale din alte epoci: prima epocă a fierului, epoca romană etc.⁶³

6. Muncel (com. Cristolț, SJ). În anul 1976, Al. V. Matei face un sondaj de mică amploare în grădina cetățeanului Toma Alexandru, unde anterior fuseseră descoperite fragmente ceramice cu ocazia construirii unor anexe gospodărești. Locul respectiv se află pe un deal, din apropierea bisericii din localitate. Materialele descoperite aparțin culturii Suci de Sus (pl. V, 1; VI, 2-3)⁶⁴. Alături de ceramica cu decor striat au fost descoperite numeroase fragmente de chirpici și lespezi de gresie arse ceea ce ne face să presupunem că

⁶⁰ Bejinariu 2001, 104, pl. VII, 1-7.

⁶¹ Kacsó 1987, 59.

⁶² Periegheză Al. V. Matei, aprilie 1974. Materiale în colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C.9, 1974.

⁶³ Periegheză primăvara anului 1999: I. Bejinariu, Al. V. Matei, H. Pop, S.și D. Băcuț-Crișan toți de la MJIA Zalău. Materialele se află în col. MJIAZ, nr. inv. C.C. 31, 2001.

este vorba despre o așezare. Conform celor spuse de autorul cercetărilor, ar fi vorba aici despre un unic nivel de cultură.

7. Nadiș (loc. aparținătoare orașului Cehu Silvaniei). În colecția muzeului din Zalău au intrat, în anul 1980, materiale ceramice adunate de pe “*Dealul Bal*” de către prof. Pop Silviu din Cehu Silvaniei. Cea mai mare parte a lotului ceramic donat muzeului aparține epocii romane, dar sunt și fragmente de la vase cu decor striat din perioada târzie a epocii bronzului (pl. III, 3; V, 7). Majoritatea acestor fragmente provin de la castroane⁶⁵. În mod curios, în literatura de specialitate se vorbește despre un depozit de bronzuri descoperit în această localitate, în punctul “*Dosu Boznii*”⁶⁶, ajuns ulterior în colecția Sziksay din Zalău. Cu ocazia unor cercetări de teren efectuate în această localitate, cetățenii chestionați au răspuns că acest toponim nu există în zona satului. În schimb, acest toponim apare în localitatea Treznea, așezare învecinată cu Bozna (com. Agrij) și este posibil ca respectiva confuzie să poarnească de la J. F. Fetzer, care amintește prima dată respectivul depozit, descoperit prin 1876.

8. Popeni (com. Mirșid, SJ). Din punctul “*Pogor*”, un bot de deal, aflat pe partea dreaptă a șoselei Zalău-Jibou, vizavi de halta Cuceu, provin câteva fragmente ceramice cu decor striat descoperite cu ocazia unui sondaj arheologic de către Al. V. Matei în 1980⁶⁷. În apropierea acestui punct, pe raza localității Cuceu există și alte puncte unde au fost descoperite materiale Suci de Sus tipice⁶⁸.

9. Racâș (com. Hida, SJ). În punctul “*Gura Jernăului*” aflat la confluența pârâului “*Gălpâia*” cu pârâul “*După Hotară*” au fost descoperite de către profesorul de istorie din localitatea Chendrea, Ilie Popescu, materiale ceramice de factură Suci de Sus. Pe o suprafață de cca 200 x 100 m au apărut fragmente ceramice eneolitice, din Bronzul târziu, din prima epocă a fierului, din epoca romană și din sec. VIII-IX. Bronzului târziu îi aparțin fragmente de la vase de provizii decorate cu striuri și prevăzute cu brâuri alveolate dispuse sub buză, precum și fragmente de castroane decorate cu arcade și triunghiuri hașurate sau cu striuri⁶⁹. Lipsesc alte informații.

10. Românași (comună, SJ). Cu ocazia construirii stației de carburanți a S.C Comesco, pe partea stângă a D.N. Zalău - Cluj Napoca, în taluzul gropii de amplasare a rezervoarelor de combustibil, am observat conturul unui complex (groapă de formă

⁶⁴ Inventarul MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 192, 1976.

⁶⁵ Materialul este în colecția MJIA Zalău. Neinventariat.

⁶⁶ Fetzer 1897, 358; Roska 1942, 273, nr. 218; Petrescu-Dîmbovița 1977, 149; Kacsó 1980, 38.

⁶⁷ Ceramica se află în inventarul MJIA Zalău. Nr. inv. C.C. 35, 1980.

⁶⁸ Kacsó 1987, 58.

tronconică) din care am salvat o serie de fragmente ceramice din perioada târzie a epocii bronzului. Cea mai mare parte a acestui complex fusese distrus de lucrări, iar pământul excavat a fost transportat în diferite direcții. Drept urmare, am salvat doar câteva fragmente ceramice ce provin mai ales de la vase de mari dimensiuni, cu pereții acoperiți cu striuri și cu proeminențe apucători, precum și câteva fragmente de străchini cu buza arcuită spre interior (pl. IV, 1-3)⁷⁰. În cele trei secțiuni de control executate în zona stației nu am surprins decât complexe de epocă romană din așezarea civilă contemporană cu castrul roman de pe dealul “Cetate”. În 1998 vizavi de acest amplasament am executat o săpătură de salvare pe cca 60 m lângă drumul național. Singurele materiale preistorice descoperite aparțin primei epoci a fierului.

11. Rus (comună, SJ). Din punctul “Șesul lui Măican”, terasă pleistocenă a Someșului, au fost adunate materiale ceramice Suciul de Sus de către I. Musca, muzeograf la Muzeul din Zalău. În colecția MJIA Zalău se păstrează fragmente ce provin de la vase de provizii, decorate cu striuri⁷¹. Cu ocazia cercetărilor de suprafață efectuate în 1987, din acest punct sunt semnalate doar materiale prefeudale și ceramică preistorică atipică⁷².

12. Sâncraiu Silvaniei (com. Dobrin, SJ). În punctul “Lazuri” a fost executat, în 1984, un sondaj de mică amploare de către Al. V. Matei. Se viza cercetarea vestigiilor de epocă romană din acest punct. Este vorba despre o pantă lină, așezată între două izvoare, la cca 1,5 km depărtare de punctul “Barázdahát”, de unde fuseseră semnalate anterior materiale ceramice Suciul de Sus⁷³. Alături de materiale din epoca romană, în punctul “Lazuri” au fost descoperite fragmente ceramice Suciul de Sus cu decor striat și excizat⁷⁴.

13. Tihău (com. Surduc, SJ). În vara anului 2001 au fost executate săpături arheologice de salvare în punctul “La Cerniele”, o terasă întinsă aflată pe malul stâng al râului Almaș, la ieșirea din localitate spre Gâlgău Almașului⁷⁵. Din rațiuni legate de amplasarea investiției, secțiunile au fost trasate lângă drumul județean, mai precis în șanțul de pe partea dreaptă a acestuia, deși cu ocazia cercetărilor de teren s-a constatat că densitatea materialului era mai consistentă înspre capătul terasei, spre râu. Ceramică Suciul de Sus a fost descoperită doar în două dintre cele trei secțiuni deschise. Zona fiind foarte bulversată de lucrările de amenajare ale drumului, nu au fost posibile observații

⁶⁹ Popescu 1986, 121, pl. 4, 1-3.

⁷⁰ Materiale aflate în colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 1569-1570, 1996.

⁷¹ Materiale aflate în colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 487, 1992.

⁷² Bajusz, Tamba, op. cit., 92, pl. IX, 1-4.

⁷³ Kacsó 1980, 37, fig. 1, 1-8.

⁷⁴ Materiale aflate în colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 899-900, 902, 1994.

⁷⁵ Bejinariu 2001A, 255-256.

stratigrafice și nu au fost descoperite complexe. Materialele apărute sugerează însă o locuire în acest punct începând cu neoliticul târziu, urmată de o locuire din epoca bronzului, ilustrată de ceramica Wietenberg (pl. II, 1-3) și Suciu de Sus (pl. II, 4-6; III, 1-2, 5). Referitor la materialele de factură Suciu de Sus, se remarcă frecvența mare a ceramicii striate, doar pe câteva mici fragmente fiind prezent decorul excizat. Fragmentele descoperite sunt de culoare cărămizie sau cenușie, iar drept degresant apare nisipul cu paiete de mică. În capătul sudic al secțiunii S2, 2000 am surprins o zonă nederanjată, de unde am recuperat fragmente de la un vas de dimensiuni medii, care a fost restaurat în întregime (pl. II, 6). Alte fragmente descoperite provin de la castroane și vase de provizii. Au fost descoperite și câteva fragmente de culoare neagră, lustruite la exterior, respectiv cărămizii la interior.

14. Vădurele (com. Năpradea, SJ). Ceramică Suciu de Sus descoperită în punctul “Curături” a intrat în colecția Muzeului din Zalău, donată de un localnic. Doar un singur fragment are un decor spiralic excizat, în rest predomină fragmentele cu decor striat (pl. III, 4, 6-8). În același punct au fost descoperite materiale ceramice Wietenberg decorate cu “Zahnstempelung”⁷⁶.

Actualmente pe teritoriul Sălajului au fost descoperite vestigii ale culturii Suciu de Sus în 25 de localități, iar în total există 33 de puncte reprezentând tot atâtea situri arheologice ale acestei culturi. Este greu de precizat caracterul acestor situri, având în vedere nivelul lacunar al informațiilor furnizate de cercetările de suprafață, care nu au putut fi suplinite nici măcar parțial de sondajele efectuate în unele situri. Se poate vorbi despre așezări Suciu de Sus la: Aluniș, Sâncraiu Silvaniei, Muncel, unde au apărut și bucăți de chirpici, indiciu al existenței unor construcții. Majoritatea punctelor cu descoperiri Suciu de Sus din Sălaj sunt grupate în nord-estul județului. Stațiunile sunt plasate pe terasele din apropierea Someșului sau ale afluenților acestuia (Sălaj, Gârbou, Almaș, Agrij), dar și pe terase de pe cursul unor văi minore (Valea Muncelului, Valea Sărata, etc).

În perioada mijlocie a epocii bronzului întregul teritoriu actual al Sălajului a fost locuit de comunitățile culturii Wietenberg. Descoperirile acestei culturi sunt numeroase chiar și în zona unde apar grupate vestigiile culturii Suciu de Sus⁷⁷, respectiv nord-estul județului. Geneza culturii Suciu de Sus se petrece într-o zonă care nu include și teritoriul actual al Sălajului⁷⁸. Când se petrece însă pătrunderea purtătorilor acestei culturi în zona la

⁷⁶ Bejinariu 2001, 107, pl. IX, 1-3.

⁷⁷ idem, op. cit., pl. I - harta descoperirilor Wietenberg din jud. Sălaj.

⁷⁸ Kacsó 1987, 66.

care ne referim? Un indiciu ar fi reprezentat de prezența ceramicii excizate în cadrul mai multor descoperiri ale acestei culturi din Sălaj, precum Aluniș, Gârcei, Sâncraiu Silvaniei, Vădurele, Ileanda, Tihău, etc. Ceramica excizată caracterizează doar faza Suciului de Sus II⁷⁹, fază al cărei început este plasat de C. Kacsó în intervalul Reinecke B1 (sfârșit) - Reinecke C⁸⁰. În zona Sălajului locuită ulterior de comunitățile Suciului de Sus, apar descoperiri Wietenberg cu ceramică cu decor realizat prin intermediul împunsăturilor simultane și a împunsăturilor succesive în canal lat. Decorul de acest tip caracteristic fazelor târzii ale culturii (Wietenberg III și IV) apare pe ceramica Wietenberg descoperită la Vădurele, Dragu⁸¹ și Gârbou⁸². Credem că situația de la Vădurele, Rogna⁸³ și Dragu (poate și Tihău, de unde dispunem de prea puține materiale Wietenberg), unde apar în același punct materiale Wietenberg III și Suciului de Sus ne permite să presupunem că în zona nord-estică a Sălajului, pe culoarul Someșului, comunitățile Suciului de Sus nu pătrund înainte de faza Wietenberg III, ci cel mai probabil pe parcursul acestei faze. Situația poate fi similară și pe valea Sălajului, un argument indirect fiind furnizat chiar de stratigrafia de la Oarța de Sus „*Ghiile Botii*”, unde s-a constatat că locuirea Wietenberg din acest punct se prelungește și la începutul fazei Wietenberg III⁸⁴. Probabil că pe unele văi, mai izolate, această pătrundere este chiar mai târzie, după cum ar lăsa să se înțeleagă situația de la Gârbou, unde sunt semnalate descoperiri atribuite fazei finale Wietenberg⁸⁵. Cele mai sudice puncte cu descoperiri Suciului de Sus din Sălaj sunt cele de la Românași, Dragu și Racâș, tot dintr-o zonă unde descoperiri recente, nu foarte concludente din păcate, par să dovedească prelungirea evoluției culturii Wietenberg până în faza sa finală⁸⁶. În unele stațiuni cu materiale Suciului de Sus au fost descoperite și fragmente ceramice cu aspect hallstattian. Este vorba despre fragmente de vase cu coloritul caracteristic (cărămiziu la interior, negru la exterior), vase cu buza invazată ori fațetată etc. Putem menționa în acest sens stațiunile de la Tihău, Racâș, Românași etc. Din păcate, nu este clar contextul stratigrafic al acestor materiale, dar ele pot fi luate în considerare în ceea ce privește sfârșitul culturii Suciului de Sus din zona Sălajului.

⁷⁹ idem, 1995, 96.

⁸⁰ idem, 1987, 74.

⁸¹ Bejinariu 2001, 104, 107.

⁸² Roska 1944, 26, fig.12, 1-3,6; Gogâltan, Cociș, Paki 1992, 14.

⁸³ Bejinariu, op. cit., 105.

⁸⁴ Kacsó 1987, 70.

⁸⁵ Nota 36.

⁸⁶ Materiale recent descoperite la Sâmpetru Almașului, Răstolțu Mare, Tămașa, aflate în colecția MJIA Zalău -nr. inv. C.C. 584, 1997; 784-788, 1995.

Jumătatea vestică a Sălajului (Depresiunea Șimleului, valea Zalăului) este locuită în perioada târzie a epocii bronzului (etapele Bronz Târziu I și II) de comunitățile grupului Cehăluț. Aceste comunități și cele ale culturii Suciu de Sus intră în contact nemijlocit în zona dintre Valea Zalăului, locuită de purtătorii grupului Cehăluț⁸⁷ și Valea Sălajului, unde apar descoperiri ale ultimei culturi. Materialele de factură Suciu de Sus sunt o apariție frecventă în stațiunile grupului Cehăluț descoperite pe teritoriul Sălajului. Este vorba despre ceramica cu decor excizat descoperită în așezări ale acestui grup de la Crasna⁸⁸, Cehei⁸⁹, Doh⁹⁰, Șimleu Silvaniei “*Centru*” și “*Observer*”, Zăuan “*Dâlma Spânzuraților*”⁹¹, Pericei “*Polyás*” și “*Keller-tag*”⁹², etc.

Deocamdată stațiuni ale culturii Noua de pe teritoriul Sălajului nu se cunosc. Materiale precum fragmentul de vas cu toartă supraînălțată cu buton, de la Dragu, punctul “*La Bulbuc*” sunt apariții izolate în alte medii culturale (Suciu de Sus, în cazul de față).

Descoperirile Suciu de Sus publicate de noi, se alătură celor anterior cunoscute și demonstrează convingător includerea, începând cu sfârșitul Bronzului mijlociu - începutul Bronzului târziu, a zonei de nord-est a Sălajului, în arealul culturii Suciu de Sus. La densitatea descoperirilor de pe Valea Someșului se poate raporta marele număr de depozite de bronzuri descoperite în această zonă. Dacă pentru perioada mijlocie a epocii bronzului astfel de descoperiri lipsesc, în schimb sunt foarte numeroase depozitele datate în Bronzul târziu. În mod logic, o mare parte a acestor descoperiri ar trebui legată de prezența comunităților Suciu de Sus⁹³.

⁸⁷ Descoperiri la: Crișeni, Borla, Sălăjeni, Badon, Chieșd, Lompirt etc.

⁸⁸ Bejinariu, Lakó 2000, fig. 7, 4.

⁸⁹ idem, 1996, pl. III, 5, IX, 2, XII, 9.

⁹⁰ Kacsó, op. cit., 59.

⁹¹ Periegheză H. Pop, D. și S. Băcuet-Crișan. Materiale inedite în colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 1046, 2000.

⁹² Materiale inedite în colecția MJIA Zalău, nr. inv. C.C. 140, 147, 1988.

⁹³ Kacsó 1980A, 423.

BIBLIOGRAFIE

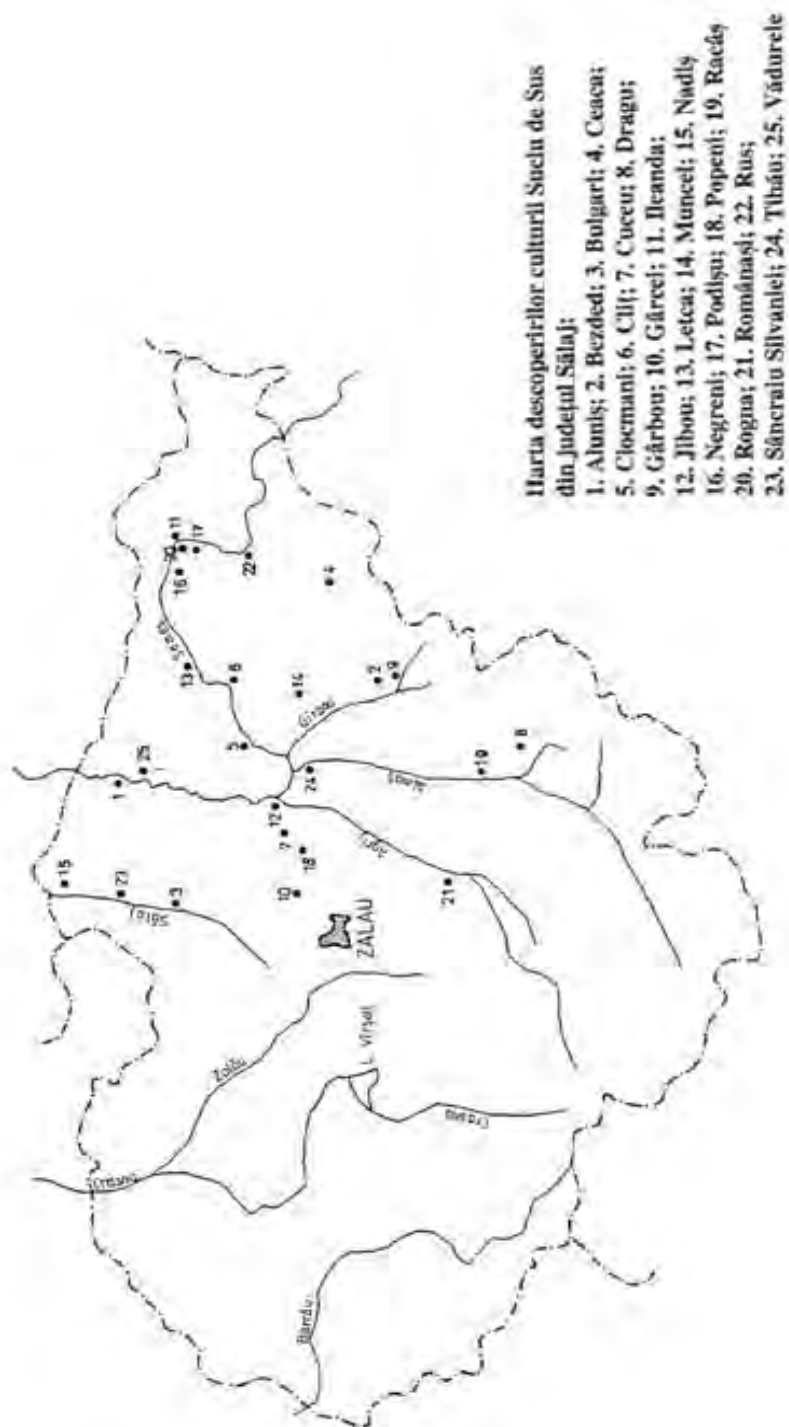
BADER 1978	T. Bader, Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică, București, 1978.
BAJUSZ, TAMBA 1988	I. Bajusz, D. Tamba, Contribuții la topografia arheologică a Văii Someșului (sectorul Căpâlna –Jibou), ActaMP XII, 1988, 91-120.
BEJINARIU 2001	I. Bejinariu, Considerații privind descoperirile culturii Wietenberg din județul Sălaj, în: Studia Archaeologica et Historica Nicolao Gudea Dicata, Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani, BMP, IV, Zalău, 2001, 95-117.
BEJINARIU 2001A	I. Bejinariu, Șantierul arheologic Tihău, CronCercArh. Campania 2000, Suceava, 2001, 255-256.
BEJINARIU 2003	I. Bejinariu, Stadiul cercetărilor epocii bronzului și primei epoci a fierului de pe teritoriul județului Sălaj, StComSatu Mare 2003, în curs de apariție.
BEJINARIU, LAKÓ 1996	I. Bejinariu, É. Lakó, Despre sondajul arheologic de la Cehei, punctul “Misig” (1987), ActaMP XX, 1996, 11-33.
BEJINARIU, LAKÓ 2000	I. Bejinariu, É. Lakó, Contribuții la cunoașterea Bronzului Târziu din nord-vestul României. Așezarea de la Crasna, ActaMP XXIII, 1, 2000, 153-219.
FERENCZI 1976	I. Ferenczi, Contribuții la topografia arheologică a Văii Someșului (sectorul Vad – Surduc), ActaMN XIII, 1976, 37-50.
FETZER 1897	J.F. Fetzer, Szilágysági régiségekről, ArchÉrt 17, 1897, 356-359.
GOGÂLTAN, COCIȘ, PAKI 1992	F. Gogâltan, S. Cociș, A. Paki, Săpături de salvare la Cluj - “Becaș”, EphmNap II, 1992, 7-17.
IVANCIUC 1990	C. Ivanciuc, Date privind cultura Suciului de Sus în N-V Dep. Maramureș, SympThrac 8, 1990, 116-117.
KACSÓ 1975	C. Kacsó, Contributions à la connaissance de la culture

- de Suciu de Sus à la lumiere des recherches faites à Lăpuș, Dacia N.S. XIX, 1975, 45-68.
- KACSÓ 1980 C. Kacsó, Descoperiri din epoca bronzului în Depresiunea Sălajului, ActaMP IV, 1980, 37-46.
- KACSÓ 1980A C. Kacsó, Depozitul de bronzuri de la Băbeni, ActaMN XVII, 1980, 417-423.
- KACSÓ 1987 C. Kacsó, Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suci de Sus-Kultur, Dacia N.S. XXXI, 1987, 51-75.
- KACSÓ 1990 C. Kacsó, Bronzul târziu în nord-vestul României, SympThrac 8, 1990, 41-50.
- KACSÓ 1995 C. Kacsó, Date noi cu privire la prima fază a culturii Suci de Sus, Apulum XXXII, 1995, 83-99.
- LAKÓ 1983 É. Lakó, Repertoriul topografic al epocii bronzului și al hallstattului timpuriu în județul Sălaj, ActaMP VII, 1983, 69-100.
- LAZIN, POP 1997 Gh. Lazin, S. Pop, O nouă descoperire aparținând culturii Suci de Sus (așezarea de la Tătărești, județul Satu Mare), StComSatu Mare XIV, 1997, 75-84.
- POPESCU 1987 I. C. Popescu, Civilizația dacică pe teritoriul județului Sălaj. Contribuția cercului de istorie la cunoașterea istoriei locale. (Lucrare pt. obținerea gradului didactic I) - exemplar aflat la Biblioteca Muzeului din Zalău).
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977 M. Petrescu-Dîmbovița, Depozitele de bronzuri din România, București, 1977.
- ROSKA 1942 M. Roska, Erdély regeszteti repertórium, Cluj, 1942.
- ROSKA 1944 M. Roska, A koloszkorpádi II. Kulturfacies kerámiai emlékei Erdélyben, KözlemenyekKoloszvár IV, 1944, 22-42.

NEW DISCOVERIES BELONGING TO THE SUCIU DE SUS CULTURE FROM SĂLAJ COUNTY

(summary)

The author present 14 Bronze Age discoveries from Sălaj county. Whith the occasion of the surface researches and archaeological excavations has been discovered in 14 localities from north-eastern county ceramics belonging to the Suciul de Sus culture. Until now are known in Sălaj county 33 points with Suciul de Sus discoveries. These points are placed on the Someș river and his tributaries basin. In the Middle Bronze Age that area was inhabited by the Wietenberg culture communities. According to the archaeological evidences, that area was included in the Suciul de Sus cultural areal probably in the trend of the IIIrd stage of Wietenberg culture, or after that stage (final Middle Bronze Age, beginning Late Bronze Age. In the Late Bronze Age the western part of Sălaj county was inhabited by the Cehăluț group communities. In many settlements of this group was founded Suciul de Sus type ceramics.

Pl. I. Harta descoperirilor culturii Suciu de Sus din jud. Salaj

AȘEZAREA DIN EPOCA BRONZULUI DE LA SOMEȘ-UILEAC, JUDEȚUL MARAMUREȘ

Pop Dan

Localitatea Someș-Uileac, comuna Ulmeni se găsește în sud-estul județului Maramureș, la granița acestuia cu județul Sălaj, în partea nord-estică a dealurilor Sălajului. Cu prilejul unor cercetări de suprafață desfășurate în hotarul localităților Băsești și Someș-Uileac⁹⁴ au fost descoperite mai multe situri arheologice⁹⁵. Dintre acestea, prezentăm mai jos materialele ieșite la iveală la Someș-Uileac “Bicirig” (fig. 1/1).

Locul numit de localnici “Bicirig” se găsește la circa 1,5 km sud-vest de localitate și la circa 1 km de locul unde pârâul Bicirig (sau Giurgeni) se varsă în valea Sălaj. Partea de teren care poartă această denumire este de fapt o mică depresiune între dealurile Lăpastu (sau Lăpastru) la nord-vest, Ulciug la est și Badova la sud și sud-vest. Micul platou este străbătut pe latura sa nordică și vestică de pârâul Bicirig, iar pe cea sudică de pârâul Bodava.

Cu ocazia celor două cercetări de suprafață efectuate de pe locul respectiv a fost recoltată o cantitate relativ mare de ceramică în stare fragmentară și câteva bucăți de chirpic răspândite pe întreaga suprafață a platoului, cu o mai mare concentrare a lor în partea sudică.

În funcție de modul în care a fost de preparat lutul folosit pentru realizarea vaselor putem deosebi trei categorii ceramice:

-ceramica grosieră, predominantă din punct de vedere cantitativ, are în compoziția pastei nisip cu granulație mare, pietricele, cioburi pisate superficial și mică; aspectul

⁹⁴ La cercetările de suprafață din aprilie 2000 au participat: Traian Rus, directorul școlii din Oarța de Sus, Traian Oros, consilier județean (jud. Sălaj), iar la cele din mai 2000 dr. Carol Kacsó, Muzeul Județean Maramureș și dr. Mihai Rotea, Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei.

⁹⁵ La Băsești “Piatra Frunturii” au fost găsite, în arătura proaspătă, câteva fragmente ceramice din epoca bronzului (nr.1 pe harta de la fig. 1/1); punctul se găsește la circa 500 m est de locul unde pârâul Băsești se varsă în valea Sălajului, pe panta nord-vestică a dealului Lăpastu, în apropierea unei fântâni de pe partea dreaptă a drumului de care ce duce pe culmea dealului. Am fost informat de domnul T. Oros că pe platoul de pe culmea dealului Lăpastu, în punctul numit “Bodava” s-ar fi găsit cărămizi și mai multe fragmente ceramice (nr.2 pe harta de la fig1/1). În momentul descinderii noastre în acest punct, cu toate că terenul fusese arat recent, nu am găsit decât două fragmente ceramice. Unul dintre acestea, lucrat la roată, ar putea fi de epocă romană (încadrarea făcută de dr. Ioan Stanciu, Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj).

acestora este unul neomogen, iar pasta vaselor din această categorie (vase de uz comun) este arsă neuniform și are culoarea cenușie sau neagră-cenușie, foarte rar cărămizie, uneori fiind acoperită cu un slip cărămiziu sau brun-cărămiziu.

-din ceramica semifină sau intermediară sunt lucrate oale, castroane, cești și vase vatră. În compoziția pastei de culoare cărămizie sau neagră-cenușie, acoperită cel mai adesea cu slip de culoare cărămizie sau neagră, se găsește nisip cu granulație medie, cioburi pisate și mică; arderea este neuniformă și poate fi lesne observată în special la vasele de mari dimensiuni;

-ceramicii fine îi aparțin vasele de mici dimensiuni, cu precădere cești, castroane și vase miniaturale. Acestea sunt realizate dintr-o pastă omogenă, densă, bine arsă, având în compoziție nisip fin și mică. Culoarea pastei este neagră sau cenușie, suprafețele exterioare fiind acoperite cu slip brun-cărămiziu sau negru și foarte rar cărămiziu.

În ceea ce privește formele vaselor putem deosebi următoarele tipuri: oale, castroane / străchini, cești și vase vatră. Trebuie menționat că formele vaselor au fost reconstituite grafic, în unele cazuri după fragmente ceramice relativ mici și, în consecință, nu este exclus să apară inexactități la atribuirea lor unui anume tip.

I. Oale (fig. 1/2-3; 2; 3; 4/1-2, 4, 6-7, 9, 12-13; 6/10)

I.1.-oale cu marginea ușor evazată, corpul probabil puțin arcuit, ornamentate sub buză cu câte un brâu alveolat în relief (fig. 1/2; 2/1-4, 7), lucrate din pastă grosieră și mai rar intermediară; diametrul gurii nu depășește 20 cm. Una din oalele de acest fel are sub brâu alveolat trei adâncituri late, orizontale, asemănătoare canelurilor (fig. 2/2). Nu este exclus ca pe corp să fi fost ornamentate cu striuri⁹⁶.

I.2.-oale cu marginea dreaptă, ușor îngroșată, rotunjită în partea superioară și corpul puternic bombat; sunt lucrate din pastă grosieră și intermediară, iar pe corp sunt ornamentate cu striuri oblice și orizontale, unul din fragmente are sub buză un brâu alveolat în relief (fig. 2/5-6)⁹⁷.

⁹⁶ Kacsó 1980, fig. 1/3-4 (Sâncraiu Silvaniei); 1/14 (Bulgari); 1/9-12, 14 (Oarța de Sus "Oul Făgetului"); idem 1987, fig. 9/14-15 (Sarasău); 12/2-6; 13/1-3, 5, 9 (Seini); idem 1999, fig. 7/1-2; 6/1, 5-6 (Călinești "Grajdurile CAP"); 5/21-22; 6/3-4, 8-11, 20 (Călinești "Rogoaze"); Bajusz, Tamba 1988, pl. 12/8; 13/6 (Rogna "Bulbuc"); 17/1, 3, 5 (Rogna "Coasta lui Nicolae"); Kobal' 1997, pl. 2/1, 3-4, 7 (Solotvino); Vasiliev 2002, fig. 28/2-4 (Solotvino).

⁹⁷ Vasiliev 2002, fig. 37/6 (Solotvino).

I.3.-fragment de la o oală cu marginea evazată, uniform îngroșată, corpul tronconic ușor arcuit (fig. 1/3) ornamentat pe marginea exterioară a buzei cu un brâu alveolat în relief; diametrul maxim al gurii depășește diametrul maxim al corpului; fragmentul ar putea proveni de la un vas-vatră⁹⁸.

I.4.-oale cu marginea evazată, teșită oblic spre interior, corpul arcuit ornamentat cu striuri și proeminențe mici conice (fig. 2/8-11) sau neornamentat (fig. 4/9; 6/10)⁹⁹.

I.5.-oale cu marginea evazată și uniform îngroșată, gâtul conic și corpul fie bitronconic, fie mult bombat; sunt lucrate din pastă intermediară având diametrul gurii cuprins între 16-21 cm (fig. 3/2-6; 4/6, 12). Unul dintre fragmente este ornamentat pe marginea exterioară și în partea superioară a buzei cu linii scurte oblice incizate, mici impresiuni ovale și motive realizate prin excizie (fig. 3/3). O variantă a acestui tip este și fragmentul care are marginea uniform îngroșată, mult evazată, teșită spre interior și gâtul drept. Este ornamentat pe întreaga suprafață păstrată (foarte probabil și pe corp) cu motive realizate prin incizie și excizie (fig. 3/1). Vasele de acest fel sunt ornamentate îndeobște pe corp cu motive realizate fie prin incizie-excizie, fie prin canelare (fig. 4/13)¹⁰⁰. Probabil o variantă a acestui tip, de dimensiuni mai reduse (diam. 12 cm) sunt și vasele cu marginea îngroșată și răsfrântă spre exterior, gâtul scurt și corpul probabil bitronconic sau bombat; acestea sunt făcute din pastă intermediară, unul din fragmente este ornamentat pe marginea buzei cu impresiuni ovale scurte așezate oblic (fig. 3/7, 9).

I.6.-oale cu marginea puțin răsfrântă spre exterior, corpul arcuit, cu diametrul gurii peste 20 cm, lucrate din pastă intermediară (fig. 3/8; 4/4).

I.7.-oală cu marginea evazată, fațetată și teșită oblic spre interior, gâtul scurt, conic și corpul bombat; la intersecția dintre gât și corp se găsesc două torți inelare, triangulare în secțiune (fig. 4/1)¹⁰¹.

⁹⁸ Kacsó 1980, fig. 1/8 (Sâncraiu Silvaniei); 2/13 (Oarța de Sus); idem 1987, fig. 8/17 (Mesteacăn); Gogâltan 2001, pl. 1/1 (Cășeu).

⁹⁹ Bader 1978, pl. 46/9 (Culciu Mic; 52/2 (Culciu Mare); Kacsó 1980, fig. 1/2 ((Sâncraiu Silvaniei); 1/16 (Bulgari); 2/18-21 (Ariniș); idem 1987, fig. 1/11-14 (Baia Mare); 4/11, 14 (Cuceu "Cuceul sec"); 8/6 (Jibou); 8/16; 9/2 (Mesteacăn).

¹⁰⁰ Kacsó 1980, fig. 2/17 (Ariniș); idem 1987, fig. 9/1 (Mesteacăn); 14/2 (Vad); Bajusz, Tamba 1988, pl. 19/1 (Ileanda); Kobal' 1997, pl. 9/1 (Solotvino); Kacsó 1999, fig. 7/5 (Călinești); Gogâltan 2001, pl. 3/2 (Cășeu).

¹⁰¹ Kacsó 1980, fig. 1/6 (Sâncraiu Silvaniei); 2/7 (Oarța de Sus); idem 1987, fig. 21/12 (Oarța de Jos "Vâlcea Rusului").

I.8.-oală cu marginea dreaptă, ușor îngroșată și rotunjită în partea superioară, corpul arcuit; pe diametrul maxim se găsesc proeminențe în relief asemănătoare torților (fig. 4/2).

I.9.-oală miniaturală (diametrul gurii 9 cm) realizată din pastă fină cu marginea evazată, gâtul scurt și corp bitronconic; la baza gâtului se găsesc două torți mici (fig. 4/7).

II. Străchini / castroane (fig. 5/1-7, 9-12; 6/1-5, 7-9, 11-13)

II.1.-castroane cu marginea evazată, îngroșată și teșită oblic spre interior, corpul semisferic (fig. 6/1, 3, 7, 9, 11); sunt lucrate din pastă intermediară, neornamentate, uneori pe diametrul maxim găsim torți mici, tubulare, în bandă¹⁰².

II.2.-castron cu buza lobată, asemănător ca formă cu cele menționate anterior, având probabil patru lobi trași din buză; realizat din pastă grosieră, ornamentat cu striuri (fig. 6/2)¹⁰³.

II.3.-castron cu marginea dreaptă, ușor îngroșată în interior, corpul semisferic, făcut din pastă intermediară, ornamentat pe partea exterioară a buzei cu mici incizii oblice (fig. 6/5)¹⁰⁴.

II.4.-castron cu marginea rotunjită, teșită oblic spre interior, corpul tronconic, ușor rotunjit, ornamentat cu striuri; lucrat din pastă grosieră (fig. 6/13)¹⁰⁵.

II.5.-castroane cu marginea evazată și corpul tronconic, pasta grosieră sau intermediară; unul din exemplare este ornamentat cu striuri și mici proeminențe în relief (fig. 6/4, 12)¹⁰⁶.

II.6.-castroane cu marginea evazată, gâtul scurt și arcuit, corpul tronconic (fig. 5/1, 5, 7) sau bitronconic (fig. 5/2-4); unele exemplare sunt ornamentate sub buză cu linii scurte incizate, oblice (fig. 5/3, 5) sau hașurate (fig. 5/4), iar pe corp și uneori în partea superioară a marginii (fig. 5/3) cu motive excizate; au diametrul gurii cuprins între 16 și 18 cm și sunt lucrate din pastă intermediară și fină. Foarte probabil unor astfel de vase le

¹⁰² Bader 1976, pl. 3/2 (Suciu de Sus ?); idem 1978, pl. 47/16 (Boinești); Kacsó 1980, 2/4 (Oarța de Sus); 2/25-27 (Ariniș); idem 1987, fig. 1/3 (Baia Mare); 2/8 (Copalnic Mănăștur); 21/5 (Oarța de Jos "Vâlceaua Rusului"); idem 1990, fig. 9/7 (Libotin); Kobal' 1997, pl. 4/3-4 (Solotvino); Kacsó 1999, fig. 7/7 (Călinești).

¹⁰³ Bader 1972, pl. 10/2 (Culciu Mare); idem 1978, pl. 47/11; 48/7 (Boinești); Kacsó 1980, fig. 1/19 (Bulgari).

¹⁰⁴ Bader 1978, pl. 45/11 (Culciu Mic); Kacsó 1980, fig. 2/23 (Ariniș); idem 1987, fig. 20/11 (Oarța de Jos); Vasiliev 2002, fig. 31/2 (Solotvino).

¹⁰⁵ Bader 1978, pl. 51/4,6 (Culciu Mare); Kacsó 1980, fig. 2/22, 24 (Ariniș); idem 1987, fig. 1/6 (Baia Mare).

¹⁰⁶ Kacsó 1980, fig. 1/18 (Bulgari); idem 1987, fig. 1/5 (Baia Mare); 21/4 (Oarța de Jos); idem 1990, fig. 9/4 (Libotin); idem 1993, pl. 9/2 (Suciu de Sus "Pe șes"); idem 1999, fig. 7/3 (Călinești "Rogoaze").

aparțin fragmentele din corp și partea inferioară ornamentate cu motive incizate și incizate-excizate (fig. 5/9-12)¹⁰⁷.

III. Cești (fig. 4/3, 5, 8, 10-11, 14; 5/8; 7/ 2, 12, 16-17,19).

Putem deosebi mai multe tipuri de cești, lucrate din pastă intermediară și fină:

III.1.-ceașcă cu marginea ușor îngroșată, gâtul scurt și corpul bombat ornamentat cu caneluri înguste oblice; cu toarta în bandă, supraînălțată (fig. 4/14)¹⁰⁸.

III.2.-cești cu marginea mult răsfrântă spre exterior, gâtul scurt și drept, ornamentate sub buză cu incizii scurte oblice (fig. 7/12, 16)¹⁰⁹.

III.3.-cești cu corpul bitronconic, ornamentat cu caneluri, gâtul arcuit sau drept (fig. 7/19)¹¹⁰.

III.4.-cești cu marginea evazată, gâtul scurt sau inexistent și corpul bombat –profilul în formă de “S” - (fig. 4/8, 10-11; 7/2); ornamentate pe diametrul maxim cu trei impresiuni ovale, alăturate (fig. 4/11); cu mici incizii dispuse în căpriori sub buză, iar pe corp cu linii înguste incizate în care se găsesc împunsături succesive (fig. 4/8) sau cu linii paralele, oblice pe corp (fig. 7/2)¹¹¹.

Ca și formă în general și ca motive decorative în special vasul de la fig. 4/8 este caracteristic culturii Wietenberg. Cești de tip TC3e – Boroffka- (în care se regăsesc formele E6, F5 și parte din G1 – Chidioșan) apar la Derșida din nivelul 2 până în nivelul 5, cu o mai mare frecvență în nivelurile 3 și 4, iar motivul VD8 se găsește la Derșida în nivelele 1, 3 și 5¹¹².

S-ar putea ca fragmentele lucrate din pastă intermediară (cu diametrul gurii sub 12 cm) cu marginea evazată, gâtul scurt și corpul ușor bombat (fig. 4/3, 5) să aparțină acestei

¹⁰⁷ Chidioșan 1970, fig. 1/1 (Valea lui Mihai); Bader 1976, pl. 2/2 (Suciu de Sus ?); idem 1978, pl. 51/5, 7 (Culciu Mare); Némethi 1978, pl. 7/3 (Pișcolt); Kacsó 1980, fig. 1/9 (Bulgari); idem 1987, fig. 8/9 (Mesteacăn); Kobal’ 1997, fig. 9/2 (Solotvino).

¹⁰⁸ Kacsó 1987, fig. 21/11 (Oarța de Jos); Vasiliev 2002, fig. 32/1 (Solotvino).

¹⁰⁹ Bader 1976, pl. 1/7 (Suciu de Sus ?); 2/1 (Suciu de Sus “Troian”); Mozsolics 1960, pl. 70/11 (vezi reconstituirea vasului în: ARANYAK 1997, fig. 9/2- Nyirkarász-Gyulaháza); Kacsó 1980, fig. 1/10 (Bulgari).

¹¹⁰ Bader 1976, pl. 1/3 (Suciu de Sus ?); Kacsó 1987, fig. 1/4 (Baia Mare); idem 1990, fig. 9/14-15 (Libotin).

¹¹¹ Bader 1972, pl. 16/7 (Cidreag); idem 1976, pl. 1/5; 2/3 (Suciu de Sus ?); idem 1978, pl. 47/3 (Boinești); 50/2, 6 (Culciu Mare); 50/13 (Cidreag); Kacsó 1980, fig. 1/1 (Sâncraiu Silvaniei); 2/29 (Ariniș); idem 1987, fig. 2/4 (Copalnic Mănăstur); 4/10 (Cuceu “Cuceu sec”); 9/8 (Mesteacăn); 21/8-9 (Oarța de Jos); idem 1993, pl. 1/16 (Suciu de Sus “Pe șes”); Gogâltan 2001, pl. 5/3 (Cășeu).

categorii; unul dintre fragmente este ornamentat sub buză cu un registru orizontal umplut cu linii scurte oblice realizate prin incizie¹¹³.

IV. Vase vatră / pyraunoi (fig. 8)

De la Someș-Uileac avem mai multe fragmente provenind de la picioarele vaselor vatră, realizate din pastă grosieră, acoperite cu un slip cărămiziu, ornamentate cu striuri, uneori pe ambele părți și pe muchii (fig. 8/4, 6). Vasele vatră sunt compuse, foarte probabil în cazul nostru, din două părți: un vas de formă tronconică¹¹⁴ cu pereții drepți sau ușor arcuiți, buza lată, fațetată și răsfrântă în exterior; două picioare late, drepte sau ușor curbate¹¹⁵.

V. Capace (fig. 6/15)

A fost găsit doar un singur fragment de la un capac de formă conică, ornamentat pe margine cu mică proeminență circulară¹¹⁶.

Decorul ceramicii.

Tehnicile folosite pentru realizarea motifelor ornamentale sunt:

-decorul în relief - cu ajutorul căruia sunt realizate *brăurile alveolate*, aplicate în special pe vasele mari sau mijlocii, exclusiv oale, realizate din pastă grosieră. Acestea sunt dispuse orizontal sub (fig. 1/1; 2/1-3, 5)¹¹⁷ sau pe marginea exterioară a buzei (fig. 1/2;

¹¹² Boroffka 1994, 139, pl. 2/16; 13/1; tab. 12; Chidioșan 1980, 40, fig. 3.

¹¹³ Bader 1978, pl. 47/2 (Boinești); Gogâltan 2002, pl. 5/5 (Cășeu).

¹¹⁴ Nu este exclus ca fragmentul din oala (tip I.3.) cu marginea evazată și corpul tronconic ușor arcuit (fig. 1/3) să fi aparținut unui vas-vață.

¹¹⁵ În aria Suciu / Lăpuș (dar nu numai) sunt cunoscute mai multe vase de acest tip: Bader 1976, pl. 7/1-5 (Suciu de Sus ?); pl. 10/18 (Lăpuș ?); idem 1978, pl. 53/1-2 (Culciu Mare); pl. 53/3 (Medieșu-Aurît "Șuculeu"); Kacsó 1975, 53 n.37 (Kenézlő, Hajdúsámson, Culciu Mic); fig. 9/1-3 (Lăpuș); idem 1980, fig. 2/30 (Ariniș); idem 1981, pl. 38/1-8 (Lăpuș); idem 1987, 51, 59 (Căprioara, Doh, Oarța de Jos, inedit); fig. 2/43-44, 46 (Copalnic Mănăstur "Poiana"); fig. 1/7-8 (Baia-Mare); fig. 7/9-11 (Giulești); 9/7 (Mesteacăn); 15/1-3 (Vad); idem 1990, fig. 10/5-7 (Libotin); idem 1993, pl. 6/7-8 (Suciu de Sus "Peșes"); idem 1995, pl. 5 (Lăpușel); idem 1999, fig. 7/12, 16. (Călinești); fig. 7/13-15 (Călinești "Rogoaze"); Némethi 1997, 79 (Lazuri, inedit); Kobal' 1997, pl. 8/4 (Solotvino); Fischl, Kiss, Kulcsár 2001, fig. 5/3 (Debrecen "Fancsika"); 5/4 (Hajdúsámson "Majorosági föld"); 5/5 (Kenézlő).

¹¹⁶ Fie de formă conică, fie plate, cu un buton de prindere sau cu mâner circular, capace au fost descoperite la Boinesti, Culciu Mic și Culciu Mare; Bader 1978, 72, pl. 46/3; 49/13; 53/6.

¹¹⁷ Kacsó 1980, fig. 2/9-10, 12 (Oarța de Sus); idem 1987, fig. 9/15 (Sarasău "Moară"); 12/3 (Seini); 15/10-11, 13-15 (Vad).

2/4)¹¹⁸. De asemenea, *proeminențele circulare* (fig. 6/15) sau *conice*, cum sunt cele de pe oale și castroane, așezate pe corp ori sub buză (fig. 2/8; 6/4)¹¹⁹.

-**decorul striat** se întâlnește pe oale și vase-vatră, mai rar pe castroane, din pastă grosieră, acoperind fie întreaga suprafață a vaselor, fie numai corpul acestora (fig. 2/4-6, 8-11; 6/2, 4, 13; 8/3-4, 6, 8-9, 11, 13, 15)¹²⁰.

-prin **incizii înguste sau late** sunt realizate mai multe motive; din păcate, datorită stării fragmentare a materialului nu întotdeauna acestea au putut fi reconstituite: incizii scurte în rețea fie pe marginea exterioară a buzei (fig. 3/1)¹²¹, fie sub buză (fig. 5/2, 4); bandă îngustă hașurată în rețea (fig. 7/1)¹²²; incizii scurte, oblice sub buză (fig. 5/3, 5; 7/12, 16); *cercuri concentrice* pe diametrul maxim al unor cești (?) (fig. 7/7)¹²³ sau pe fundul vaselor (fig. 5/11); incizii înguste cu împunsături succesive în canal (fig. 4/8-ceașcă) sau cu impresiuni mici circulare în canal (fig. 5/5; inciziile late sunt folosite în combinație cu excizia la realizarea *spiralelor* (fig. 7/3-4, 9)¹²⁴; linii orizontale (?), adânci, dispuse vertical (fig. 5/13; 7/17);

-**impresiuni** triunghiulare mici, oblice și paralele sub buză (fig. 5/6; 7/15); impresiuni ovale, mici, dispuse alăturat, grupate câte trei (fig. 4/11)¹²⁵;

-**caneluri înguste** oblice (fig. 4/14)¹²⁶ sau **caneluri late** (fig. 4/13; 7/19)¹²⁷;

-prin **excizie** sau incizie-excizie sunt realizate *spirale simple* (“S”) (fig. 5/3-4,9-10; 7/8)¹²⁸ sau benzi în zig-zag (fig. 7/11)¹²⁹.

¹¹⁸ Kacsó 1980, fig. 2/11, 13-14 (Oarța de Sus); idem 1987, fig. 6/6-8, 10-13, 15-19; 7/1-4, 6-8 (Giulești); 9/14 (Sarasău “Moară”); 12/6; 13/1,5,9,11 (Seini); idem 1999, fig. 5/21-22; 6/1, 3-5, 9-10 (Călinești “Rogoaze”); 7/1-2 (Călinești “Grajdurile CAP”).

¹¹⁹ Kacsó 1987, fig. 1/13 (Baia Mare); 4/11 (Cuceu “Cuceu sec”); 8/15, 17 ; 9/6 (Mesteacăn).

¹²⁰ Ceramică ornamentată cu striuri se găsește în marea majoritate a siturilor aparținând culturii Suciu de Sus.

¹²¹ Bader 1972, pl. 1/3 (Culciu Mare); idem 1978, pl. 47/11,13,18 (Boinești).

¹²² Motivul este caracteristic culturii Wietenberg: Chidioșan 1980, 55, fig. 4; tipul 3g – bandă îngustă hașurată în rețea – la Derșida în niv. 3-5 cu o frecvență mai mare în niv. 3; după Boroffka 1994, 188, pl. 12/6; tab. 12; La Derșida apare din primul până în ultimul nivel cu o mai mare frecvență în nivelurile 2 și 3. Pe unul din fragmentele de la Vad întâlnim un decor asemănător, dar nu putem preciza dacă este vorba de bandă îngustă (Kacsó 1987, fig. 14/5).

¹²³ Kalicz 1960, pl. 5/1,5,7,9-10 (Nyiregyháza Margo); Balaguri 1969, fig. 3/7 (?); Mozsolics 1960, pl. 70/11; ARANYAK 1997, fig. 9/2 (Nyirkarász-Gyulaháza); Bader 1972, pl. 1/2 (Berea).

¹²⁴ Kacsó 1999, fig. 5/3 (Călinești “Rogoaze”).

¹²⁵ Kacsó 1987, fig. 8/12 (Mesteacăn); idem 1993, pl. 1/16 (Suciu de Sus “Pe șes”).

¹²⁶ Bader 1972, pl. 7/8 (Culciu Mare); idem 1976, pl. 1/3; 2/2 (Suciu de Sus ?); 2/1 (Suciu de Sus “Troian”); Kacsó 1987, fig. 21/9 (Oarța de Jos); idem 1999, fig. 5/1 (Călinești “Rogoaze”).

¹²⁷ Bader 1972, pl. 1/1; 3/9; 9/7 (Culciu Mare); Kacsó 1987, 1/3 (Baia Mare), 21/11 (Oarța de Jos); idem 1995, pl. 6/1 (Lăpușel).

¹²⁸ Kacsó 1987, fig. 8/4 (Jibou); idem 1999, fig. 5/3 (Călinești “Rogaze”).

Ceramica descoperită în așezarea¹³⁰ de la Someș-Uilec aparține fazei clasice a culturii Suciului de Sus (Suciul II / faza Culciu Mare) și este asemănătoare cu cea de la Oarța de Jos “Vâlceaia Rusului”, Oarța de Sus “Oul Făgetului”, Giurtelecu Hododului “Dealul Nucilor”¹³¹, Oarța de Sus “Sub dealul Stremțului”¹³², Ariniș “Mocira”¹³³ (acestea se găsesc relativ aproape una de alta), Călinești “Rogoaze”, Culciu Mare, Copalnic Mănăsture, Jibou, Mesteacău, Vad, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Ileanda, Diakovo, Nyíregyháza Margo și Nyírkársz-Gyulaháza. Unele forme de vase le întâlnim încă din prima fază a acestei culturi în așezările de la Boinești, Culciu Mic, Solotvino, Lăpușel și Seini, iar altele le găsim în manifestările ulterioare culturii Suciului (Suciul de Sus “Pe șes”, Libotin).

Situri aparținând culturii Suciului de Sus sunt cunoscute în sud-estul Slovaciei, sud-vestul Ucrainei (Ucraina Transcarpatică), nord-estul Ungariei, nordul și nord-vestul României¹³⁴. Primele cercetări au fost făcute la sfârșitul secolului XX în localitatea eponimă, în punctele “Poduri”¹³⁵ și “Troian”¹³⁶. Până în prezent avem atestate circa 200 de stațiuni aparținând acestei culturi. Relevante dintre acestea sunt **așezările** de la Boinești “Bélavára”¹³⁷, Culciu Mare “Sub grădini”¹³⁸, Culciu Mic “La gropi de siloz”¹³⁹,

¹²⁹ Mozsolics 1960, pl. 72/1-2 (Suciul de Sus); Balaguri 1969, fig. 1/6 (Diakovo); Bader 1972, pl. 2/3; 5/6; 8/7 (Culciu Mare); 16/1, 4, 6 (Satulung); idem 1976, pl. 1/5; 2/3-5; 4/2 (Suciul de Sus ?); idem 1978, pl. 50/2 (Culciu Mare); Kacsó 1980, fig. 2/6 (Oarța de Sus); idem 1981, pl. 40/23 (Lăpuș); Gogăltan 2001, pl. 5/3 (Căseiu).

¹³⁰ Prezența acestora ar fi un argument pentru a considera, chiar dacă deocamdată nu s-au făcut cercetări, că materialul arheologic prezentat provine dintr-o așezare.

¹³¹ Cercetări arheologice 1999-2000. Informație dr. Mihai Rotea. Materialele la Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei.

¹³² Cercetări arheologice 2003, dr. C. Kacsó, D. Pop. Materialele la Muzeul Județean Maramureș.

¹³³ Cercetări de suprafață 2002, dr. C. Kacsó, D. Pop, Z. Șomcutean, C. Robescu. Materialele la Muzeul Județean Maramureș.

¹³⁴ Descoperirile din Slovacia se concentrează pe văile râurilor Lotarica, Laborec, Topl'a, Ondava și Bodrog. (Furmánek, Vladár 2001, 85-90, fig. 4) cele din Ucraina sunt cuprinse între râul Ung (Uj), la nord și râul Tisa la sud, înspre est, mergând până la Carpați (Balaguri 2001, 243-288); în Ungaria acestea se situează la est de Tisa, concentrându-se în cotul acesteia (Kalicz 1960; Kovács 1967, 27-58; Kemenczei, 1963, 182-183; idem 1984, 28-39). În România stațiunile Suciul se găsesc pe văile râurilor: Vișeu, Iza, Mara, Cosău, Tisa, Tur, Someș, Crasna, Sălaj, Lăpuș și Țibleș (Bader 1978; idem 1979; Kacsó 1987, 66).

¹³⁵ Roska 1940, 6-7 nr.9, fig. 1/9; idem 1942, 90 nr.78; Kacsó 1993, 31.

¹³⁶ Hampel 1888, 175-176; Roska 1940, 6-7 nr.9, fig. 1/9, 22; idem 1942, 90 nr.78; Bader 1976, 37-45, pl. 3/1; Kacsó 1993, 31-32.

¹³⁷ Mihálik 1892, 316-320; Bader 1978, 14, 17, 64-66, 75-76, 87, 99-101, 114, 121 nr.15.

¹³⁸ Bader 1972; idem 1979; Iercoșan 1993, 83 nr.14a; Bader 1996, 265-266, 271.

Lazuri “Lubi-Tag”¹⁴⁰, Medieșu Aurit “Șuculeu”¹⁴¹ (jud. Satu Mare), Lăpușel “Ciurgău”¹⁴², Mesteacăn “Valea caselor”¹⁴³, Oarța de Jos “Vâlceaia Rusului”¹⁴⁴, Oarța de Sus “Oul Făgetului”¹⁴⁵, Vad “Poduri” (jud. Maramureș)¹⁴⁶, Medvedivce “Babinka”¹⁴⁷, Diakovo “Kișerda”, “Modicitag/ Mondicitag”, ”Ferma”, “Virágvár”¹⁴⁸, Solotvino “Cetate”(Ucraina)¹⁴⁹, Skrabské “Záhumienky” (Slovacia)¹⁵⁰, precum și **descoperirile funerare** de la Medieșu Aurit “Dâmbul acastăului / Togul lui Schweizer”¹⁵¹, Nyírkársz-Gyulaháza (Ungaria)¹⁵², Stanovo¹⁵³, Lochovo “Șkorobabki” (Ucraina)¹⁵⁴, Vel’ke Raškovce¹⁵⁵; Zemplinske Kopčany “Kutka” (Slovacia)¹⁵⁶.

În ceea ce privește evoluția internă a culturii trebuie precizat că toate punctele de vedere exprimate pornesc de la tehnica și motivele folosite la ornamentarea ceramicii fine¹⁵⁷ și este în general acceptat faptul că în prima fază motivele ornamentale sunt redată cu ajutorul inciziei, iar în cea de-a doua cu ajutorul exciziei. Nu sunt cunoscute deocamdată așezări în care să existe două sau trei niveluri Suciu și care să confirme astfel etapele evolutive stabilite prin stratigrafie orizontală.

Dacă la Someș-Uileac există doar un singur nivel de locuire Suciu atunci cele două fragmente de la fig. 4/8 și 7/1 pot fi interpretate ca importuri Wietenberg în mediul Suciu II. Trebuie însă ținut seama și de situația stratigrafică surprinsă la Oarța de Jos “Vâlceaia

¹³⁹ Bader 1978 17, 64-69, 75-76, 84, 87, 99, 107, 124 nr.32, pl. 37/9; pl. 39; pl. 45-46; pl. 54; pl. 62/25, pl. 95/32. idem 1979, 3-4, 6-7, 10-13, 22-23, 25, 27 nr. 17; fig. 1/17; pl. 2-3.

¹⁴⁰ Némethi 1997.

¹⁴¹ Dumitrașcu, Bader 1967, 10-11, 16-18, 28; Bader 1972, 514 nr. 21; 520-522, fig. 2/21; pl. 12/8; pl. 13-15; Bader 1978, 16, 64-66, 68, 75, 126 nr. 55; pl. 37/16; pl. 50/15; pl. 53/3; pl. 54.

¹⁴² Kacsó 1995.

¹⁴³ Kacsó 1987, 59 nr. 18, 66, 69; pl. 5/7-19; pl. 9/1-11.

¹⁴⁴ Kacsó 1987, 66, 69, fig. 20-21.

¹⁴⁵ Kacsó 1980, 39 nr.8b, 43, fig. 2/1-14.

¹⁴⁶ Kacsó 1987, 66 nr.27 a; pl. 14-15.

¹⁴⁷ Balaguri 1967, 79-83; idem 1968,149-152.

¹⁴⁸ Potuchniak 1958, 9-30, pl. 1-18; Balaguri 1969, 61-68; fig. 1-3; idem 1974; idem 1976.

¹⁴⁹ Kobal’ 1997; Vasiliev 2002, 29-45.

¹⁵⁰ Budinský-Krička 1977, 72-73, 79; Demeterová 1984, 18, 27, 34, fig. 1/9; pl. 30/8-15.

¹⁵¹ Bader 1978, 17, 68-70, 74, 81, 91, 114-115, 126 nr.55; pl. 37/17; pl. 42/3; pl. 43; pl 44/ 1-6, 8-13, 243 ;pl. 95/55.

¹⁵² Mozsolics 1960; ARANYAK 1997, 19-23.

¹⁵³ J. Zatlukál, E. Zatlukál 1937, 66-73.

¹⁵⁴ Potuchniak 1958, 74-78.

¹⁵⁵ Demeterová 1984, 12, 19, 24-32, 34, 38-39, 41, 43-46; fig. 1/13; pl. 25-27/1-2,5-6,8.

¹⁵⁶ Demeterová 1984, 12, 19-50; fig. 1/5; fig. 2; pl. 1-24; pl. 27/ 9,11-13.

¹⁵⁷ Pentru diferite păreri privind periodizarea internă: Nistor, Vulpe 1974, 17; Vulpe 1975, 96-76; idem 1995, 394; Bader 1978, 74-75; idem 1979, 22-23; idem 1982, 35; Kacsó 1975, 45-68; idem 1980, 37-44; idem 1980 a, 134-136; idem 1987, 51-57; idem 1990, 79-98; idem 1995, 83-99; idem 2001, 239-241; Gogâltan, Isac 1995, 5-26; Gogâltan 2001, 194-195; Vasiliev 2002, 41-43; Kemeczei 1984, 28-30; idem 1989, 82, 88;

Rusului” (așezare aflată în imediata apropiere) unde, sub nivelul de locuire Suciul II există un altul aparținând culturii Wietenberg faza a II-a¹⁵⁸.

Ceramică Wietenberg a fost descoperită și în așezările Suciul I de la Lăpușel (Wietenberg II)¹⁵⁹, Solotvino (Wietenberg III)¹⁶⁰ și Suciul târziu (post Suciul II) de la Cășeu (Wietenberg IV)¹⁶¹.

Relațiile Suciul-Wietenberg sunt atestate și de prezența în unele situri Wietenberg a materialelor Suciul. Există menționate în literatură mai multe astfel de cazuri¹⁶², doar câteva dintre acestea fiind sigure: Archiud “Fundătura”¹⁶³ (Suciul II-Wietenberg-Noua), Ciceu-Corabia “Sub Cetate”¹⁶⁴ (Suciul I și II-Wietenberg A-D), Nicula “Podul Mic”¹⁶⁵ (Suciul II - Wietenberg A2-C), Racoș “Piatra detunată”¹⁶⁶ (Suciul II - Wietenberg II și III).

Concluzionând cele prezentate mai sus putem spune că locuirea de la Someș-Uileac datează din faza clasică a culturii Suciul de Sus (Suciul II / faza Culciu Mare), epoca târzie a bronzului. Până la efectuarea unor cercetări care să lămurească situația stratigrafică a sitului, fragmentele Wietenberg le putem interpreta fie ca importuri în mediul Suciul, fie ca reprezentând urmele unei locuiri Wietenberg, anterioare culturii Suciul de Sus.

Demeterová, 1984, 42-50; idem, 1987, 305-315; idem 1989, 172; Furmánek, Vladár 2001, 85-90; Balaguri 1976, 253-256; idem 1990, 121; Hüttel 1979, 32-46.

¹⁵⁸ Kacsó 1975, 53 n. 37, 59; idem 1980 a; idem 1987, 66, 69, pl. 16-19.

¹⁵⁹ Kacsó 1995;

¹⁶⁰ Vasiliev 2002, 38, 40-43.

¹⁶¹ Gogâltan, Cociș, Paki 1992, 12 și n. 32; Gogâltan 2001, 194, pl. 5/6.

¹⁶² Bădeni “Movila” - Lazarovici 1971, 79; Boroffka 1994, 17-18 nr.34 (materialul Suciul nu există); Bistrița “Cichir” - Marinescu 1979, 99 n.43, 100; Boroffka 1994, 23 nr.58 (nu amintește materialul Suciul); Kacsó 1987, 72; Boziș “Poderei” - Rusu 1964, 246; Boroffka 1994 25 nr. 79; (materialul Suciul nu există); Budacu de Sus “Râpa Mare” - Marinescu 1993, 6-7; pl. 6/9; Fragmentul aparține după părerea noastră culturii Wietenberg; Căprioara “Săliște” - Lazarovici 1971, 78; Boroffka 1994, 27-28 nr. 97 (materialul Suciul nu există); Coldău “Varbă” - Vlassa 1973, 17, fig. 9/8; fig. 12/1; fig. 13/1; Deva “Cartierul Bejan” - Boroffka 1994, 38 nr. 165 (materialul Suciul nu există); Lechința “Poderei” - Marinescu 1979, 99 n.43, 100; Boroffka 1994, 53 nr. 247; Kacsó 1987, 72; Năsăud “Păcăneasa” - Bader 1972, 514 nr.22, fig. 2/22; Kacsó 1987, 72; Nimigea “Cetățel” - Bader 1972 , 514 nr.23, fig. 2/23; Kacsó 1987, 72; Rebrîșoara “Râpa cu corni” - Bader 1972, 515 nr.28, fig. 2/28; Kacsó 1987, 72; Rebrîșoara “Valea Babei”, Rebrîșoara “Poiana” - Rusu 1964, 246 n.34 și n.36; Sfântu Gheorghe - Vlassa 1965, 25-26 nr. 11c, fig. 7; Kacsó 1987, 72; Șieu-Măgherauș - Marinescu 1993,7, pl. 13/11.Vasul nu aparține culturii Suciul; Tonciu - Rusu 1964, n.36; Boroffka 1994, 86 nr. 470, (materialul Suciul nu există); Kacsó 1987, 72; Vermeș “Pe toacă” - Marinescu 1979, 99 n.43, 100; Boroffka 1994, 90 nr.503, (materialul Suciul nu există); Kacsó 1987, 72; Viile Tecii “Peste vale” - Rusu 1964, 246 n.36; Marinescu 1993, 15-18, 20; pl. 17/6, 15-18, 20; Vișoara “Livada intensivă” - Rusu 1964, 246 n.36; Boroffka 1994, 90 nr. 507, (materialul Suciul nu există în muzeul din Bistrița); Zoreni “La curte” - Marinescu 1979, 99 n.43, 100; Kacsó 1987, 72.

¹⁶³ Marinescu 1979, 99 n.43; idem 1993, 5-6, pl. 4/10-11, pl. 5/11; Boroffka 1994, 16 nr.26 (nu menționează materialul Suciul); Kacsó 1987, 72.

¹⁶⁴ Boroffka 1994, 30 nr. 113, 372, pl. 54/10; pl. 55/3-4; pl. 56/1,7; Kacsó 1987, 72.

¹⁶⁵ Boroffka 1994, 59 nr. 294, pl. 99/12.

¹⁶⁶ Costea 1997, 40, pl. 27/2.

Literatura

- ARANYAK 1997 Aranyak a Jósa András Múzeumban (Aranytárgyakat tartalmazó régészeti leletegyütések a nyíregyházi Josa András Múzeum gyűjteményeiben). Nyíregyháza, 1997.
- Bader 1972 T. Bader, *Cultura Suciului de Sus în nord-vestul României*. SCIV 23, 4, 1972, 4, 509-535.
- Bader 1976 T. Bader, *O veche colecție de ceramică aparținând culturii Suciului de Sus în muzeul județean Mureș*. Marisia 6, 1976, 37-47.
- Bader 1978 T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*. București, 1978.
- Bader 1979 T. Bader, *Die Suciului de Sus Kultur in Nordwestrumänien*. PZ 54, 1979, 3-31.
- Bader 1996 T. Bader, *Neue Bronzefunde in Nordwestrumänien*. În: T. Kovács (Hrsg.), *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag*. Budapest, 1996, 265-301.
- Bajusz, Tamba 1988 I. Bajusz, D. Tamba, *Contribuții la topografia arheologică a văii Someșului (sectorul Căpîlna-Jibou)*. AMP 12, 1988, 91-120.
- Balaguri 1967 E. A. Balaguri, *A medvegyivcei bronzlelet*. MFMÉvk 2, 1966-1967, 79-83.
- Balaguri 1968 E. A. Balaguri, *Klad bronzovych izdelij iz poselenija epochi pozdnej bronzy s Medvedevchy Mukačevskogo rajona Zakarpatskoj oblasti USSR.* ActaArchHung 20, 1968, 149-152.
- Balaguri 1969 E. A. Balaguri, *Novejšije pamiatniki fel'sesevčskoj kul'tury na teritorii Zakarpatskoj oblasti USSR*. MFMÉvk 2, 1969, 61-68.
- Balaguri 1974 E. A. Balaguri, *Do pitannja pro doslidčennja pam'jatok pizn'obrozovoi dobo u Vinogradvs'komu raioni Zakarpats'koi oblast*. Zbornik Metodichii Posibnik dlja Studentiv z Archeologii. Užgorod, 1974, 25-47.
- Balaguri 1976 E. A. Balaguri, *Novje dannye k istorii pozdnej bronzy Zakarpatja, Eneolit i bronzovyj vek Ukrainy*. Kiev, 1976, 240-256.
- Balaguri 1990 E. A. Balaguri, *Procesele cultural-istorice din zona Tisei superioare din a doua jumătate a mileniului II îen și începutul mileniului I îen pe baza materialelor expediției transcarpatice a universității din Ujgorod*. SympThrac 8, 1990, 121-122.
- Balaguri 2001 E. A. Balaguri, *Naselenie verhnego potisia v epohu bronzî*. Ujgorod, 2001, 243-288.
- Boroffka 1994 N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*. UPA 19, Bonn, 1994.
- Budinský-Krička 1977 V. Budinský-Krička, *Nálezy z prieskumu na východnom Slovensku*. AVANS (1976), 1977, 65-81.
- Chidioșan 1970 N. Chidioșan, *Contribuții la cunoașterea grupei Suciului de Sus în contextul epocii bronzului din Crișana*. SCIV 21, 2, 1970, 287-293.
- Costea 1997 Fl. Costea, *Așezarea Wietenberg de la Racoș- "Piatra Detunată"*. Angustia 2, 1997, 39-76.

- Demeterová 1984 S. Demeterová, *Influence de la culture de Suciul de Sus dans la plaine de la Slovaquie Orientale*. SlovArch 32, 1984, 11-70.
- Demeterová 1987 S. Demeterová, *Gegenseitige Kontakte der Urnenfelderkulturen in der Ostslowakei*. În: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21-25. 10. 1985, Praha 1987, 305-315.
- Demeterová 1989, S. Demeterová, *Stav výskumu juhovýchodných popolnicových polí*. ArchRozhl 41, 2, 1989, 168-181.
- Dumitraşcu, Bader 1967 S. Dumitraşcu, T. Bader, *Aşezarea dacilor liberi de la Medieşu Aurit I. Satu-Mare*, 1967.
- Fischl, Kiss, Kulcsár 2001 K. P. Fischl, V. Kiss, G. Kulcsár, *Beiträge zum Gebrauch der tragbare Feuerherden (Pyraunoi) im Karpatenbecken II. (Spätbronzezeit-Früheisenzeit)*. In: C. Kacsó (Hrsg.) Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare, 7.-10. Oktober 1998, Baia Mare, 2001, 125-156.
- Furmánek, Vladár 2001 V. Furmánek, J. Vladár, *Synchronisation der historischen Entwicklung im Nordteil des Karpatenbeckens im 2. Jahrtausend v.Chr.* în: C. Kacsó (Hrsg.) Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998. Baia Mare, 2001, 83-104.
- Gogâltan 2001 Fl. Gogâltan, *The settlement of Căşeu and some problems concerning the Late Bronze Age in the center and northern Transylvania*. În: C. Kacsó (Hrsg.) Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998. Baia Mare, 2001, 191-214.
- Gogâltan, Cociş, Paki 1992 Fl. Gogâltan, S. Cociş, A. Paki, *Săpături de salvare la Cluj- Becaş* 1989. EphemNap 2, 1992, 4-17.
- Gogâltan, Isac 1995 Fl. Gogâltan, D. Isac, *Die spätbronzezeitliche Siedlung von Căşeu I*. EphemNap 5, 1995, 5-26.
- Hampel 1888 J. Hampel, *A MNM érem és régisegosztálgának gyarapodára*. ArchÉrt 8, 1888, 175-176.
- Hüttel 1979. H-G. Hüttel, *Bemerkungen zur Chronologie des Suciul de Sus Kultur*. PZ 54, 1979, 32-46.
- Iercoşan 1993 N. Iercoşan, *Săpăturile arheologice din judeţul Satu - Mare (1971-1990)*. StComSatuMare 10-11, 1992-1993, 77-90.
- Kacsó 1975 C. Kacsó, *Contributions à la connaissance de la culture de Suciul de Sus à la lumière des recherches faites à Lăpuş*. Dacia N.S. 19, 1975, 45-68.
- Kacsó 1980 C. Kacsó, *Descoperiri de epoca bronzului în depresiunea Sălajului*. ActaMP 4, 1980, 37-44.
- Kacsó 1980 a C. Kacsó, *Raport asupra cercetărilor de la Oarţa de Jos. (Maramureş)*. Materiale 14, 1980, 134-136.
- Kacsó 1981 C. Kacsó, *Necropola tumulară de la Lăpuş*. (teza de doctorat) Cluj-Napoca, 1981.
- Kacsó 1987 C. Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suciul de Sus*. Dacia N.S. 31, 1987, 51-75.
- Kacsó 1990 C. Kacsó, *Contribuţii la cunoaşterea bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin*. Thraco-Dacica 11, 1990, 79-98.

- Kacsó 1993 C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Suciul de Sus și Groșii Țibleșului*. RevBistriței 7, 1993, 29-49.
- Kacsó 1995 C. Kacsó, *Noi date cu privire la prima fază a culturii Suciul de Sus*. Apulum 32, 1995, 83-99.
- Kacsó 1999 C. Kacsó, *Date noi cu privire la preistoria Maramureșului*. Angustia 4, 1999, 55-70.
- Kalicz 1960 N. Kalicz, *A későbronzkori felsőszöcsi csoport leletei és kronológiai helyzete*. ArchÉrt 87, 1960, 3-15.
- Kemenczei 1963 T. Kemenczei, *Adatok Észak Magyarország későbronzkori történetéhez*. ArchÉrt 90, 1963, 169-188.
- Kemenczei 1984 T. Kemenczei, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*. Budapest, 1984.
- Kemenczei 1989 T. Kemenczei, *Bemerkungen zur Chronologie der spätbronzezeitlichen Grabfunde im Donau-Theiß Zwischenstromgebiet*. ComArchHung 1989, 73-96.
- Kobal' 1997 J. Kobal', *Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of "Chitattia" (near Solotvino / Aknaszlatina, Transcarpathian region, Ukraine) by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History*. JAMÉvk 37-38, 1995-1996 (1997), 115-151.
- Kovács 1967 T. Kovács, *Eastern connections of North Eastern Hungary in the late bronze age*. FolArch 18, 1966-1967, 27-58.
- Lazarovici 1971 Gh. Lazarovici, *Sondajul arheologic de la Deuș (jud. Cluj)*. Apulum 9, 1971, 71-82.
- Marinescu 1979 G. Marinescu, *Depozitul de bronzuri de la Agrieș (com. Țirliușa, jud. Bistrița-Năsăud) și unele probleme ale bronzului târziu în Transilvania nord-estică*. Apulum 17, 1979, 91-101.
- Marinescu 1993 G. Marinescu, *Cercetări și descoperiri arheologice de epoca bronzului în nord- estul Transilvaniei*. RevBistriței 7, 1993, 5-27.
- Mihálik 1892 J. Mihalik, *A bujánházai "Bélavára" nevű őskori erőd*. ArchÉrt 12, 1892, 316-320.
- Mozsolics 1960 A. Mozsolics, *Der Tumulus von Nyirkarász-Gyulaháza*. ActaArchHung 12, 1960, 113-123.
- Németi 1978 I. Németi, *Descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului în zona Careiului*. SCIVA 29, 1, 1978, 99-122.
- Németi 1997 J. Németi, *Descoperirile arheologice de la Lazuri "Lubi-tag" (jud. Satu Mare) din anii 1995-1996*. Cercetări arheologice în aria nord-tracă 2, 1997, 78-86.
- Nistor, Vulpe 1974 Fr. Nistor, A. Vulpe, *Depozitul de bronzuri de la Crăciunești (jud. Maramureș)*. SCIVA 25, 1, 1974, 5-18.
- Potuchniak 1958 F. M. Potuchniak, *Arheolohični znachidki bronzovohota zaliznoho viku na Zakarpatti*. Užgorod, 1958
- Roska 1940 M. Roska, *A kimetszett diszű agyagművesség Erdélyben*. KözelDebrecen 1940, 1-22.
- Roska 1942, Rusu 1964 M. Roska, *Erdély régészeti repertórium I Óskor*. Kolozsvár, 1942.
M. Rusu, *Depozitele de bronzuri de la Rebrîșoara (raionul Năsăud, reg. Cluj)*. ArhMold 2-3, 1964, 237-250.
- Vasiliev 2002 V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino –*

- “Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu. Cluj-Napoca, 2002.
- Vlassa 1965, N. Vlassa, *Cercetări arheologice în regiunile Mureș- Autonomă Maghiară și Cluj*. AMN 2, 1965, 19-38.
- Vlassa 1973 N. Vlassa, *Săpăturile arheologice de la Coldău (jud. Bistrița-Năsăud)*. AMN 10, 1973, 11-37.
- Vulpe 1975 A. Vulpe, *Einige Bemerkungen über die mittlere und die späte Bronzezeit in Norden Rumäniens*. Dacia N.S. 19, 1975, 69-76.
- Vulpe 1995 A. Vulpe, *Stand und Aufgaben der Urnenfelderforschung im Karpatenraum*. În: *Beträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. MonogrRGZM 35, 1995, 389-397.
- Zatlukál, Zatlukál J. Zatlukál, E. Zatlukál, *Adatok Podkarpatszka Rús praehistóriájához*. Munkács, 1937

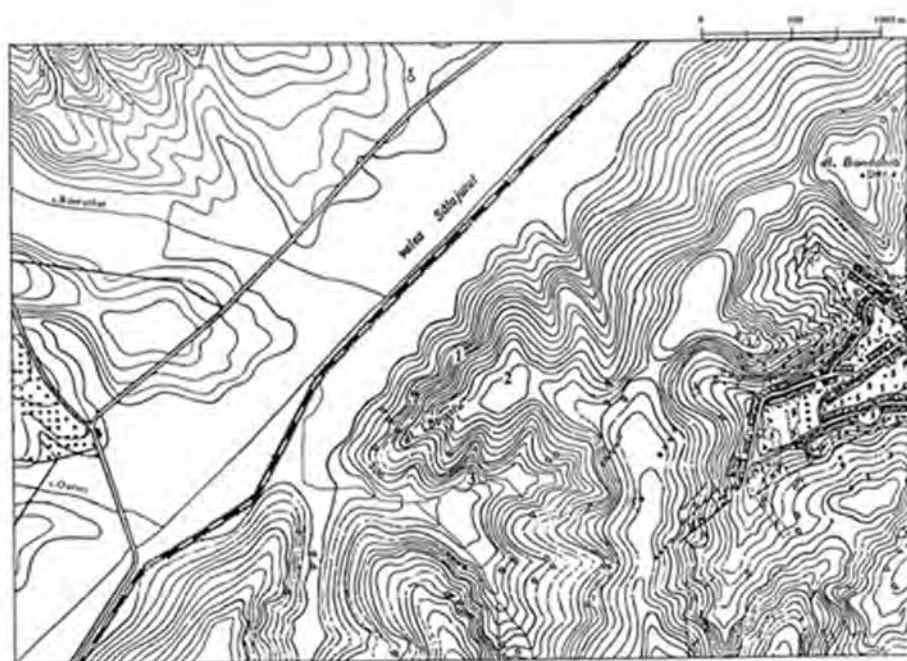
THE BRONZE AGE SETTLEMENT FROM SOMEȘ-UILEAC, MARAMUREȘ COUNTY

(Abstract)

The Someș-Uileac village is situated in south-east part of Maramureș county (fig. 1/1 nr.3). Here were discovered by surface researches¹⁻² potsherds belonging to: pots³⁻⁸, bowls⁹⁻¹⁴, cups^{15-18, 20}, pyraunoi²¹⁻²² and one lid²³. The pottery is decorated by finger impressed relief's²⁴⁻²⁵, conical knobs²⁶ and striations²⁷. Characteristic are simple spiral, zig-zag lines and other motives made by excision²⁸⁻³⁶. The pottery discovered in the settlement³⁷ belongs to Suciu de Sus culture phase II (Late Bronze Age)³⁸⁻⁵⁵ and to Wietenberg culture^{19, 29}.

List of plates

- Fig. 1. 1. Map: the sites from Băsești “Piatra Frunturii” (nr.1); Someș-Uileac “Bodava” (nr.2); Someș-Uileac “Bicirig” (nr.3); 2-3. Someș-Uileac. Suci de Sus pottery.
- Fig. 2. Someș-Uileac. Suci de Sus pottery.
- Fig. 3. Someș-Uileac. Suci de Sus pottery.
- Fig. 4. Someș-Uileac. Pottery: 1-7, 9-14: Suci de Sus culture; 8: Wietenberg culture.
- Fig. 5. Someș-Uileac. Suci de Sus pottery.
- Fig. 6. Someș-Uileac. Suci de Sus pottery.
- Fig. 7. Someș-Uileac. Pottery: 2-21: Suci de Sus culture; 1. Wietenberg culture.
- Fig. 8. Someș-Uileac. Suci de Sus pottery.

1

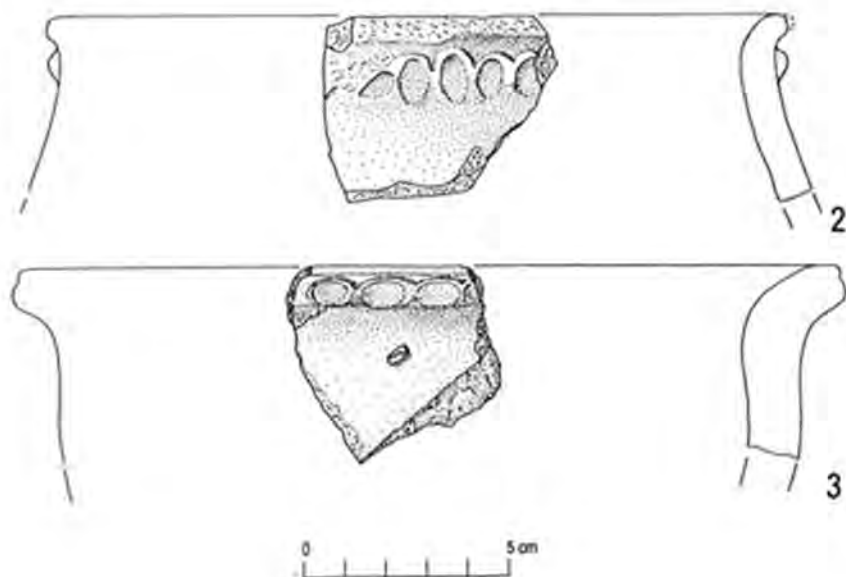

Fig.1.1 – Harta cu siturile de la: Băsești „*Piatra Frunturii*” (nr.1), Someș-Uileac „*Bodava*” (nr.2), Someș-Uileac „*Bicirig*” (nr.3); 2-3. Someș-Uileac. Ceramică Suciu de Sus.

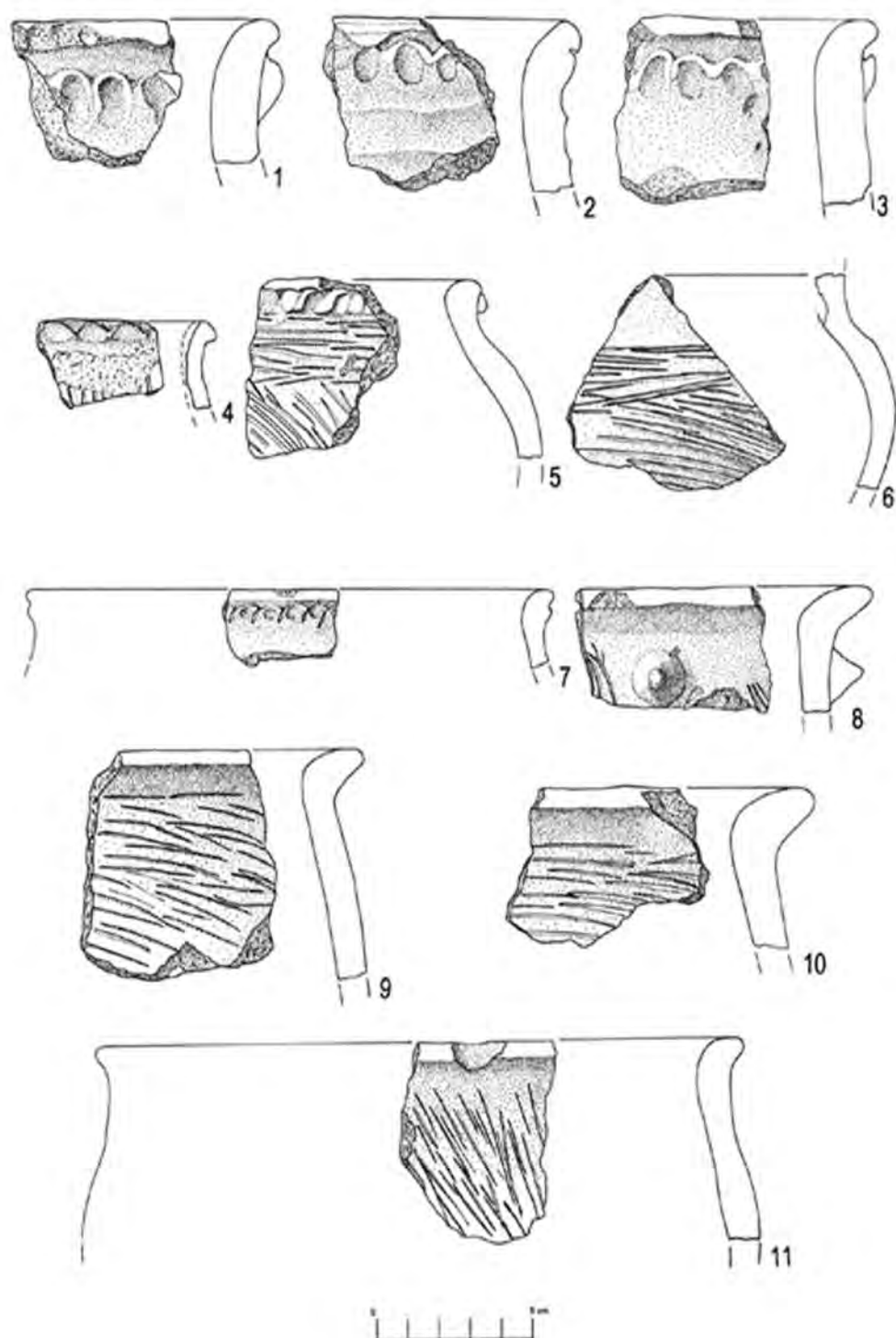

Fig.2. — Someș-Uileac. Ceramică Suciu de Sus.

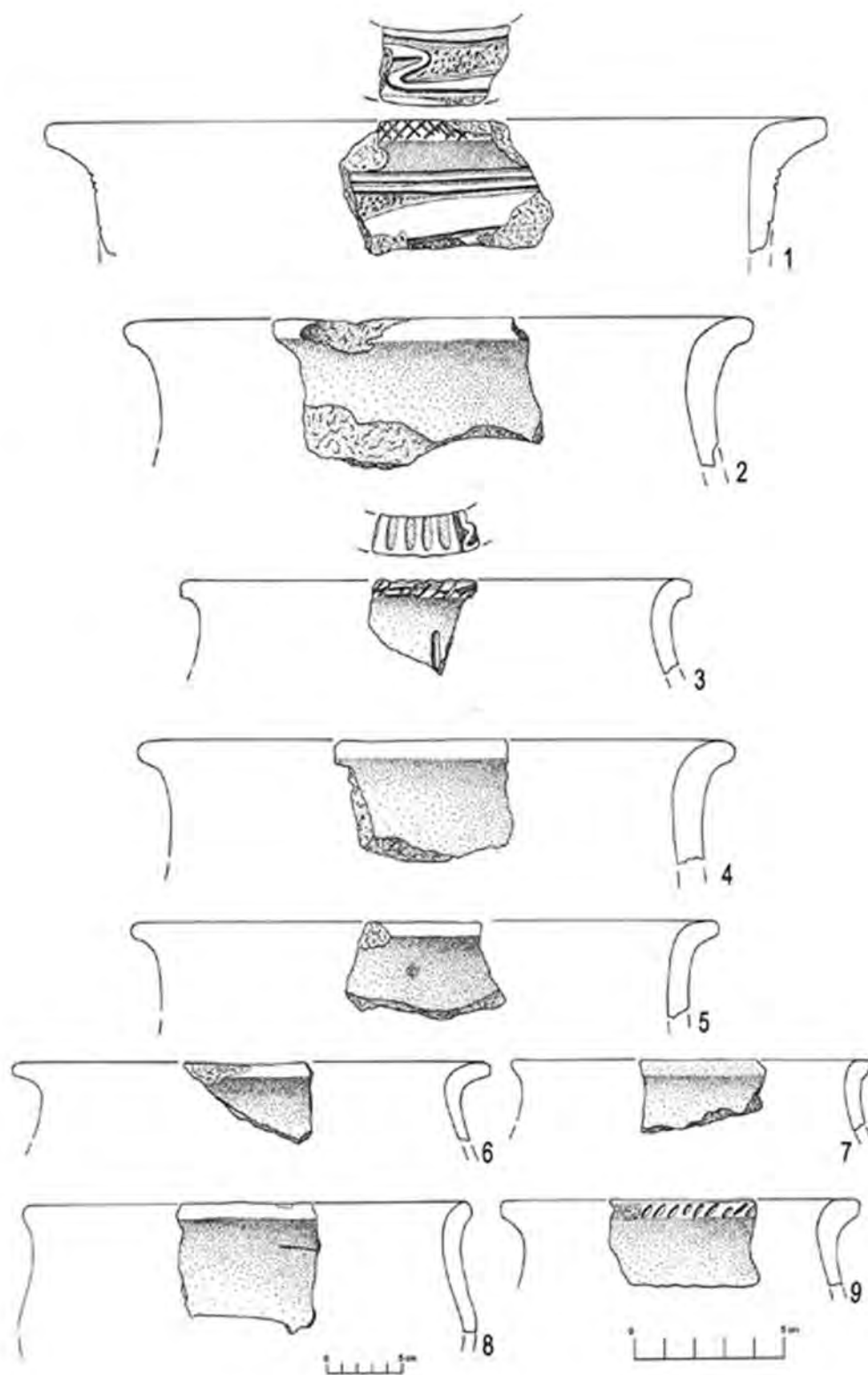

Fig. 3. Someș-Uileac. Ceramică Suciu de Sus.

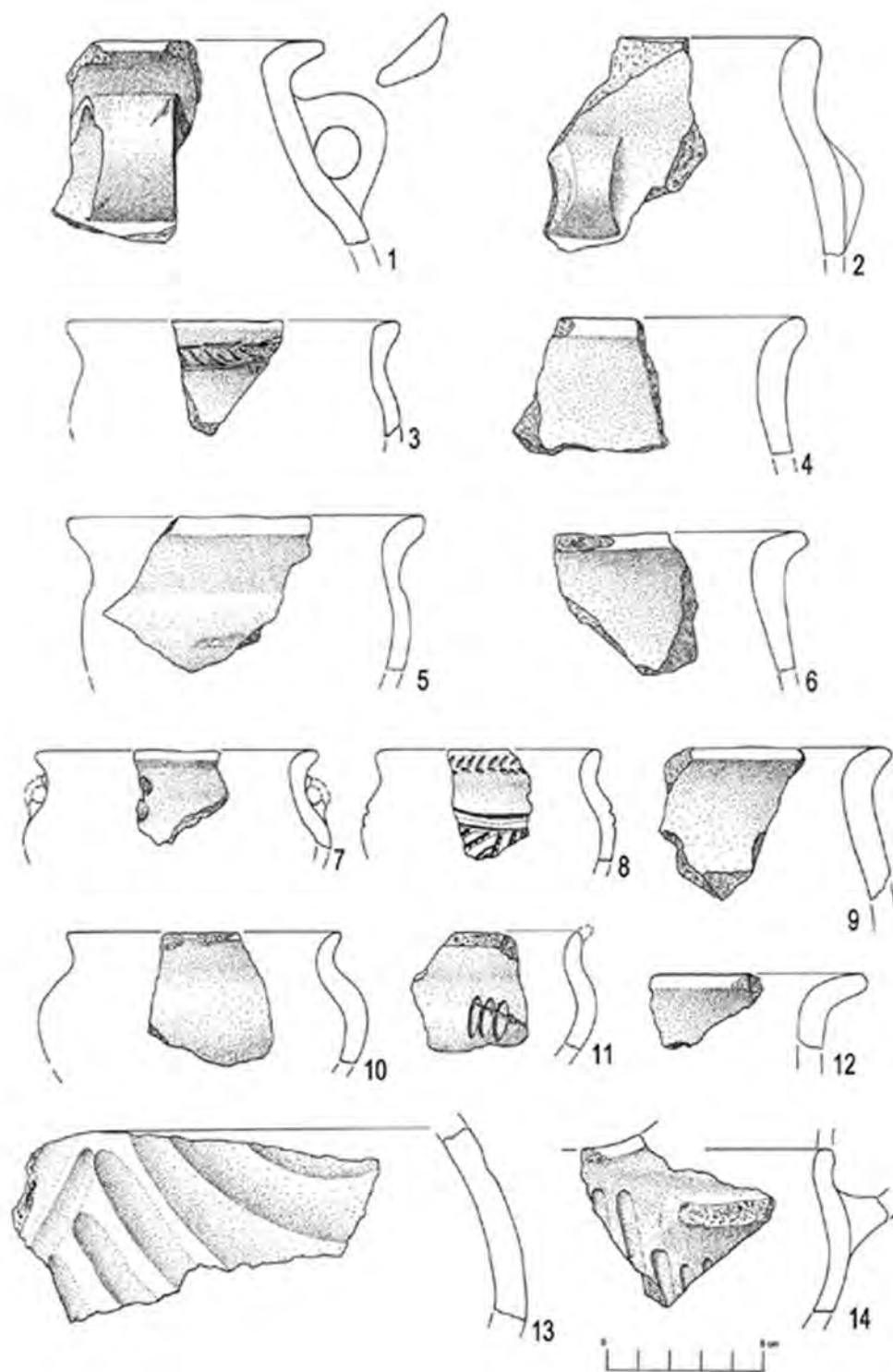

Fig. 4. Someș-Uileac. Ceramică : 1-7, 9-14. – cultura Suci de Sus ; 8. – cultura Wietenberg.

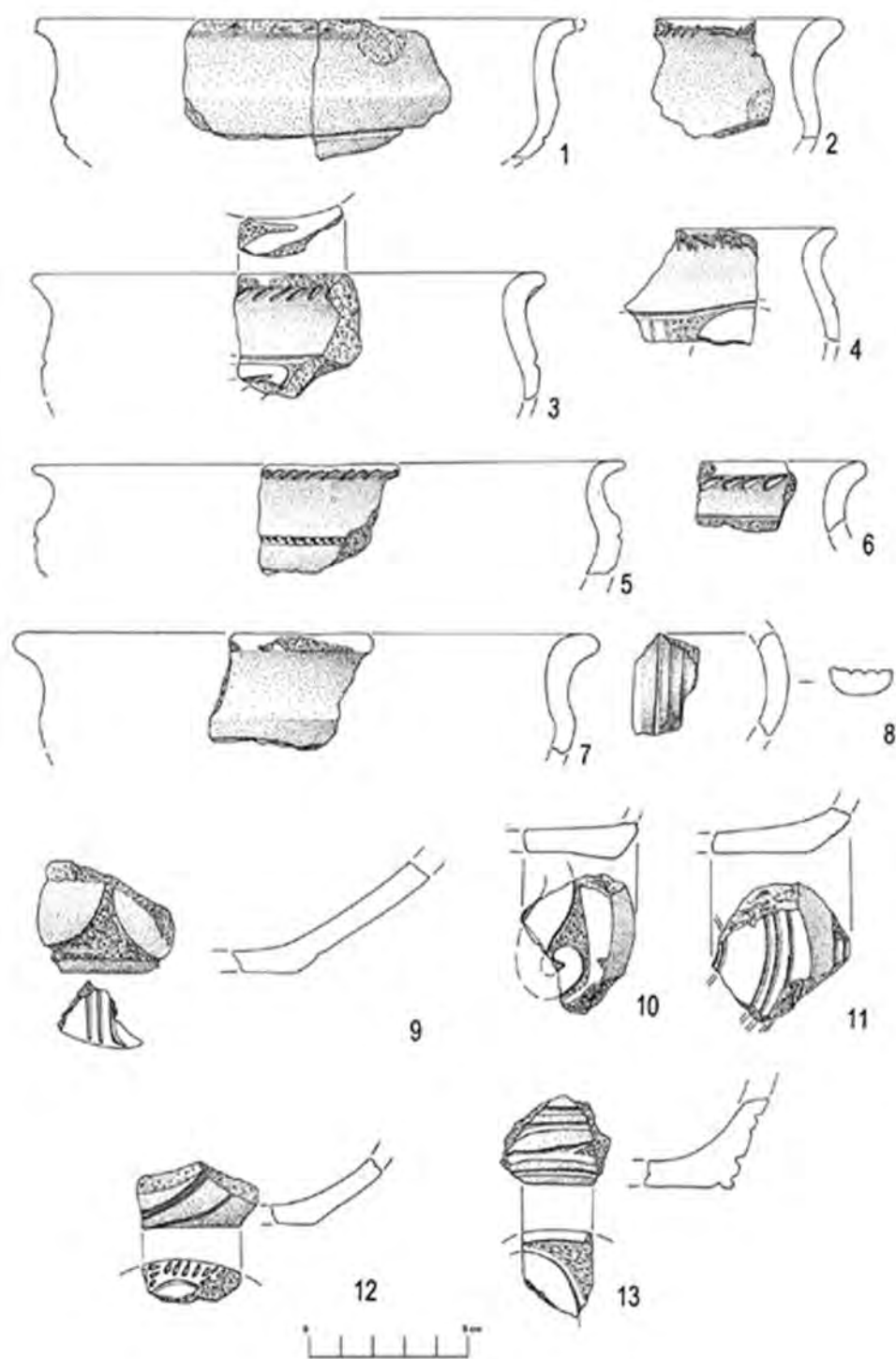

Fig. 5. Someș-Uileac. Ceramică Suciul de Sus.

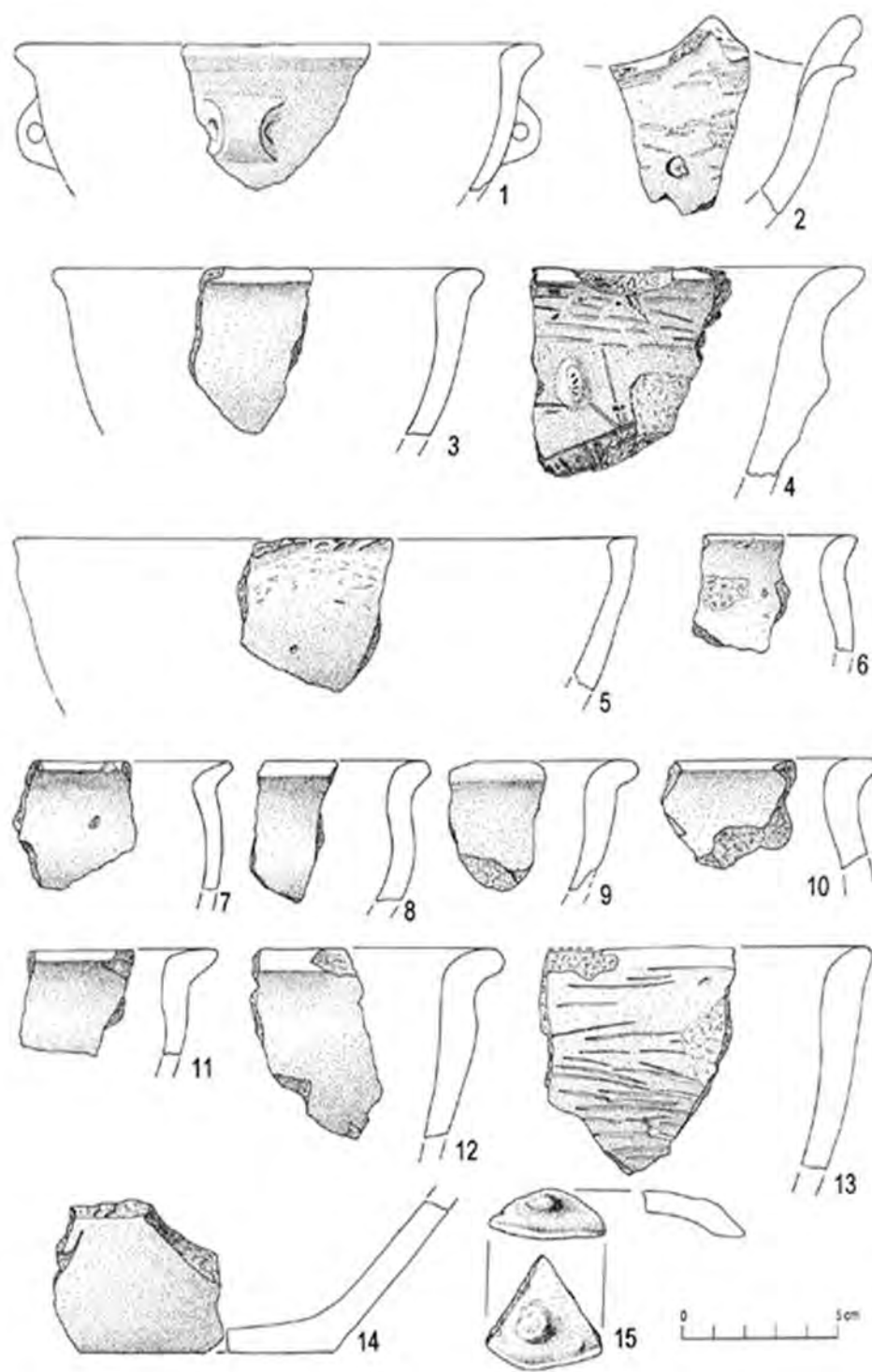

Fig. 6. Someș-Uileac. Ceramică Suciul de Sus.

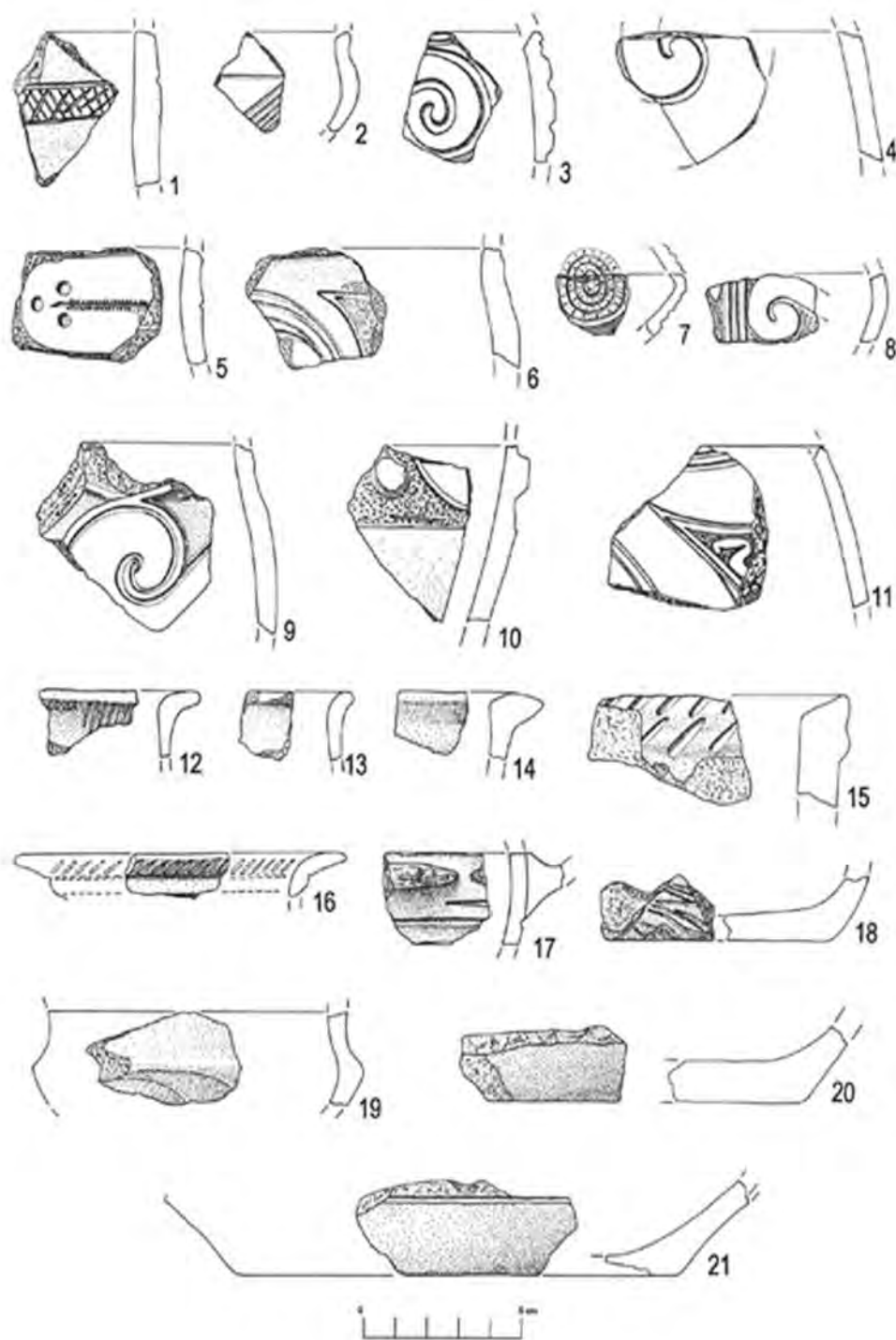
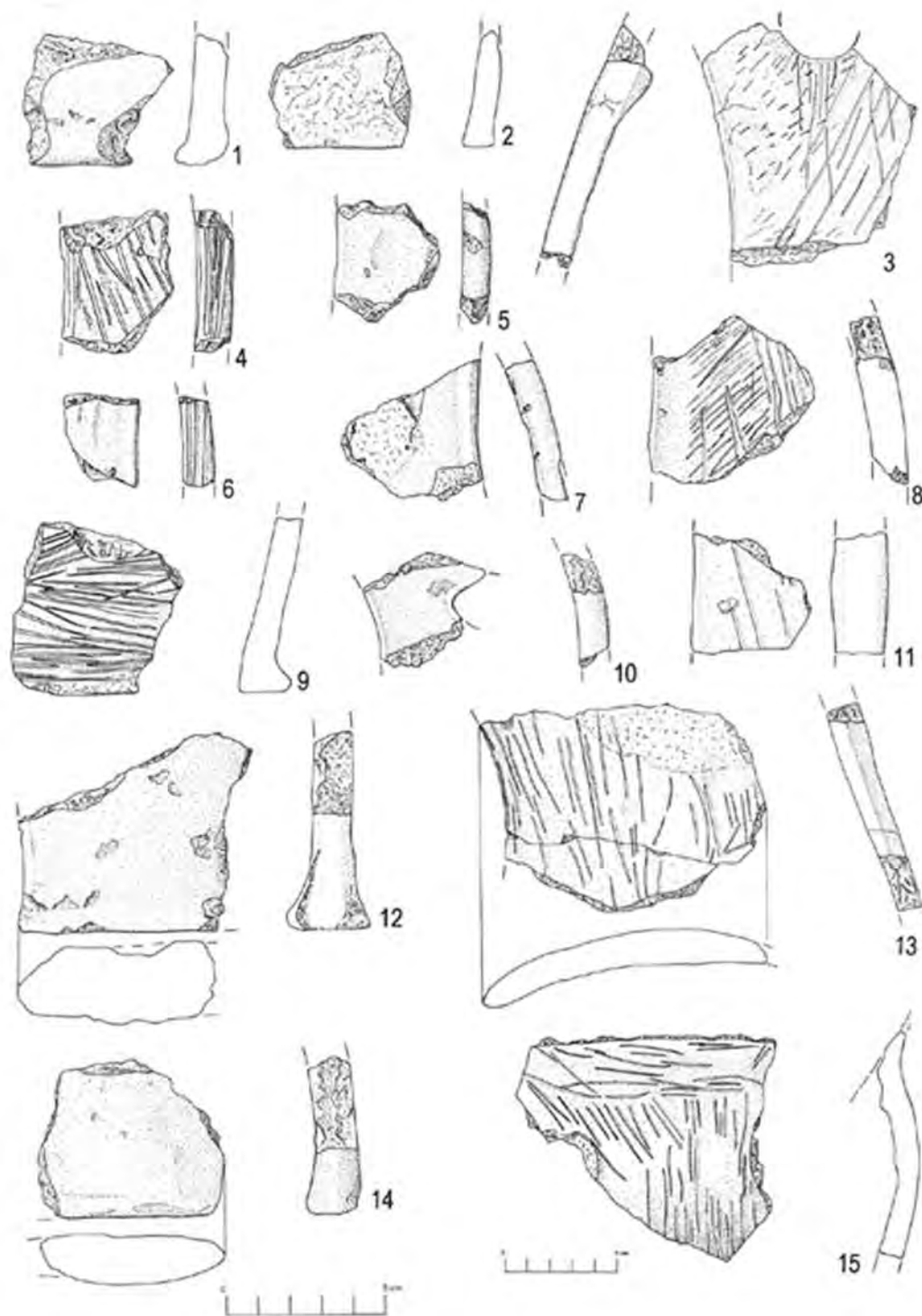

Fig. 7. Someș-Uileac. Ceramică : 2-21. - cultura Suciul de Sus ; 1. - cultura Wietenberg.

Pl. 8. Someș – Uileac. Ceramică Suciul de Sus.

NOI DESCOPERIRI SUCIU DE SUS ȘI LĂPUȘ ÎN NORDUL TRANSILVANIEI

Carol Kacsó

Într-un studiu apărut în 1987¹⁶⁷, adăugam la lista de descoperiri Suciul de Sus din Transilvania, publicată de T. Bader în 1979¹⁶⁸, noi puncte cu astfel de descoperiri, respectiv corectăm menționata listă. Totodată, precizăm că este posibil ca o parte a materialelor puse în circulație să aparțină grupului Lăpuș, care este genetic legat de cultura Suciul de Sus, cele două aspecte având o ceramică cu multe trăsături similare, ce fac uneori imposibile atribuirile culturale foarte exacte.

În cei peste 15 ani care au trecut de la apariția studiului meu, au fost puse în lumină în nordul Transilvaniei, în urma unor cercetări de suprafață, alte numeroase puncte cu descoperiri Suciul de Sus și Lăpuș. Câteva dintre aceste puncte au fost deja investigate prin săpături. Multe dintre noile descoperiri, precum și altele mai vechi, inedite, au fost publicate sau au fost semnalate în literatură, respectiv sunt în curs de publicare. Astfel, au devenit cunoscute stațiunile de la Aluniș (com. Benesat, jud. Sălaj), punctul *Secătură (Secături)*¹⁶⁹, Bezded (com. Gârbou, jud. Sălaj), punctul *La halauă*¹⁷⁰, Bicaz (com. Bicaz, jud. Maramureș), punctul *Igoaie*¹⁷¹, Călinești (com. Călinești, jud. Maramureș), punctul *Rogoaze*¹⁷², Călinești (com. Călinești, jud. Maramureș), punctul *Grajdurile CAP*¹⁷³, Călinești (com. Călinești, jud. Maramureș), punctul *Mănăstirea*¹⁷⁴, Cășeiu (com. Cășeiu, jud. Cluj), punctul *Cetățele*¹⁷⁵, Ceaca (com. Zalha, jud. Sălaj), punctul *Ponoare*¹⁷⁶, Ciocmani (com. Băbeni, jud. Sălaj), punctul *Dâmbu Luchi*¹⁷⁷, Cliș

¹⁶⁷ Kacsó 1987, 51 sqq.

¹⁶⁸ Bader 1979, 27 sqq.

¹⁶⁹ Bejinariu 2003, pl. 5, 2-6.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ Stanciu 1993, 261; Kacsó, Stanciu 1996.

¹⁷² Popa, Kacsó 1974, 563; Nemoianu, Todincă 1981, 66 sq.; Kacsó 1999a, 57 sq., fig. 5, 1-5. 8-11. 13-17. 21-22, fig. 6, 2-4. 6-11. 14-16. 19-20. 22, fig. 7, 3. 6-9. 13-15. 17. Punctul este menționat, fără ilustrație, și de Kacsó 1987, 51, nr. 6

¹⁷³ Kacsó 1999a, 58, fig. 5, 6-7. 12. 18-20. 23-24, fig. 6, 1. 5-7. 12-13. 17-18. 21, fig. 7, 1-2. 4-5. 10-12. 16.

¹⁷⁴ Nemoianu, Todincă 1981, 67.

¹⁷⁵ Gogâltan, Isac 1995; Gogâltan 2001.

¹⁷⁶ Bejinariu 2003.

(com. Băbeni, jud. Sălaj), punctul *Dealul Grindului*¹⁷⁸, Gârcei (com. Crișeni, jud. Sălaj), punctul *La Glimeie*¹⁷⁹, Groșii Țibleșului (com. Suci de Sus, jud. Maramureș), punctul *Tăușor*¹⁸⁰, Groșii Țibleșului (com. Suci de Sus, jud. Maramureș), punctul *Ograde*¹⁸¹, Halmeu (com. Halmeu, jud. Satu Mare), punctul *Vamă*¹⁸², Halmeu (com. Halmeu, jud. Satu Mare), punctul *Királydomb*¹⁸³, Ileanda (com. Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Pe coastă*¹⁸⁴, Ileanda (com. Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Dealul Măgurița*¹⁸⁵, Ioșib (com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare), punctul *Podul Șarului*¹⁸⁶ Lazuri (com. Lazuri, jud. Satu Mare), punctul *Lubi tag*¹⁸⁷, Lazuri (com. Lazuri, jud. Satu Mare), punctul *Drumul Dorolț*¹⁸⁸, Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punctul *Gruia Târgului sau Dâmbu lui Hoșporodic*¹⁸⁹ Lăpușel (com. Recea, jud. Maramureș), punctul *Ciurgău*¹⁹⁰, Lăpușel (com. Recea, jud. Maramureș), punctul *Mociar*¹⁹¹, Letca (com. Letca, jud. Sălaj), punctul “*deal în apropiere de borna kilometrică 118+6*”¹⁹², Moftinu Mic (com. Moftin, jud. Satu Mare), punctul “*marginea Drumului Național Carei-Satu Mare*”¹⁹³, Moisei (com. Moisei, jud. Maramureș), punctul *Târnița Purcărețului*¹⁹⁴, Muncel (com. Criștolț, jud. Sălaj), punctul *Grădina lui Alex. Toma*¹⁹⁵, Nadiș (oraș Cehu Silvaniei, jud. Sălaj), punctul *Dealul Bal*¹⁹⁶, Negreni (com. Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Șesul Mic*¹⁹⁷, Negreni (com.

¹⁷⁷ Bajusz, Tamba 1988, 94, pl. 22, 5-7.

¹⁷⁸ *Ibidem*, 93, pl. 17, 7-11.

¹⁷⁹ Bejinariu 2003.

¹⁸⁰ Kacsó 1993, 33 sqq., pl. 13.

¹⁸¹ *Ibidem* 32 sq., pl. 12.

¹⁸² Astaloș, Manta 2001.

¹⁸³ Marta, Virag, Astaloș 2002.

¹⁸⁴ Bajusz, Tamba 1988, 94, pl. 19, 5-6.

¹⁸⁵ *Ibidem*, pl. 19, 1-4.

¹⁸⁶ Săpățuri T. Bader (1975). Punctul este menționat, fără precizarea denumirii locului de descoperire, de către T. Bader (1978, 125, nr. 50; 1979, 27, nr. 28). Menționări ceva mai ample la Iercoșan 1993, 84. Din acest punct, mai multe fragmente ceramice, adunate de către N. Iercoșan, au ajuns la muzeul din Carei. Ilustrez o parte a acestora cu permisiunea descoperitorului.

¹⁸⁷ Kacsó 1994a; Némethi 1997, 78 sqq.; Stanciu, Marta 2001, 125 sq., nr. 101; Stanciu, Marta și alții 2002, 185. Localitatea este menționată, fără precizarea punctului de descoperire, pentru prima dată de Bader 1979, 28.

¹⁸⁸ Marta și alții 2001.

¹⁸⁹ Kacsó 1994b.

¹⁹⁰ Kacsó 1999b; Kacsó, Pop D., Stanciu 2001a, 130.

¹⁹¹ Kacsó, Pop D., Stanciu 2001b, 131 sq.

¹⁹² Bajusz, Tamba 1988, 94, pl. 21.

¹⁹³ Némethi 1987, 109, fig. 16 și fig. 17, 3. 5-8.

¹⁹⁴ Kacsó 1995a, 15.

¹⁹⁵ Bejinariu 2003, pl. 5, 1 și pl. 6, 2-3.

¹⁹⁶ *Ibidem*, pl. 3, 3 și pl. 5, 7.

¹⁹⁷ Bajusz, Tamba 1988, 93.

Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Arie*¹⁹⁸, Petea (com. Dorolț, jud. Satu Mare), punctul *Vamă*¹⁹⁹, Podișu (com. Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Pe lab*²⁰⁰, Podișu (com. Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Pe Inat*²⁰¹, Popeni (com. Mirșid, jud. Sălaj), punctul *Pogor*²⁰², Racăș (com. Hida, jud. Sălaj), punctul *Gura Jernăului*²⁰³, Rogna (com. Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Bulbuc*²⁰⁴, Rogna (com. Ileanda, jud. Sălaj), punctul *Coasta lui Nicolae*²⁰⁵, Românași (com. Românași, jud. Sălaj), punctul *Stația de carburanți S. C. Comes*²⁰⁶, Rus (comuna Rus, jud. Sălaj), punctul *Șesul lui Măican*²⁰⁷, Sighetu Marmației (jud. Maramureș), punctul *Cireghi*²⁰⁸, Sighetu Marmației (jud. Maramureș), punctul *Cearda-Țărmuri*²⁰⁹, Sâncraiu Silvaniei (com. Dobrin, jud. Sălaj), punctul *Lazuri*²¹⁰, Someș-Uileac (com. Ulmeni, jud. Maramureș), punctul *Bicirig*²¹¹, Suci de Sus (com. Suci de Sus, jud. Maramureș), punctul *Mocira*²¹², Suci de Sus (com. Suci de Sus, jud. Maramureș), punctul *Pe șes*²¹³, Tătărești (com. Viile Satu Mare, jud. Satu Mare), punctul *Dealul Tătăreștilor (Dâmbul Tătarilor)*²¹⁴, Tihău (com. Surduc, jud. Sălaj), punctul *La Cerniele*²¹⁵, Vădurele (com. Năpradea, jud. Sălaj), punctul *Curături*²¹⁶, Vălenii Șomcutei (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punctul *Peștera Valea Rea*²¹⁷, Vălenii Șomcutei

¹⁹⁸ *Ibidem*, pl. 18, 1-6.

¹⁹⁹ Némethi, Lázár, Ghindele, Marta 2000.

²⁰⁰ Bajusz, Tamba 1988, 92, pl. 9, 5-8.

²⁰¹ *Ibidem*, pl. 12, 1-5

²⁰² Bejinariu 2003.

²⁰³ *Ibidem*. Fragmente ceramice, inclusiv de factură Suci de Sus, dar și unele canelate, de culoare neagră în exterior, roșie în interior, provenite din acest punct, au ajuns în 1989 și la muzeul din Baia Mare. Ele au fost culese de la suprafață, se pare, de către F. Gogăltan.

²⁰⁴ Bajusz, Tamba 1988, 92, pl. 13, 1-6.

²⁰⁵ *Ibidem*, pl. 16 și pl. 17, 1-6.

²⁰⁶ Bejinariu 2003, pl. 4, 1-3.

²⁰⁷ *Ibidem*.

²⁰⁸ Ivanciuc C. 1990.

²⁰⁹ Ivanciuc T. 1999.

²¹⁰ Bejinariu 2003.

²¹¹ Pop D. 2003.

²¹² Bader 1976, 43, nota 19, pl. 5, 1 publică un fragment din partea superioară a unui vas cu marginea evazată, gâtul scurt și ușor tronconic, corpul bombat, ornamentat cu motive geometrice realizate în tehnica exciziei-inciziei, de certă factură Suci de Sus II, care aparține colecției contele D. Teleki, aflată în prezent la muzeul din Tg. Mureș. Se pare că se păstrează și alte fragmente din acest vas. Vasul a fost descoperit, potrivit înscrisului inițial de pe el, la Suci de Sus, punctul Mocira. În prezent, acest punct nu poate fi localizat în hotarul satului, din acest motiv el rămâne într-o oarecare măsură îndoielnic (cf. și Kacsó 1993, 32).

²¹³ Kacsó 1993, 29 sqq., pl. 1-11. Punctul este pentru prima dată menționat, fără precizarea expresă a denumirii sale, de Kacsó 1987, 59 sqq., nr. 24b.

²¹⁴ Lázár, Pop S. 1997.

²¹⁵ Bejinariu 2001; Bejinariu 2003, pl. 2, 4-6 și pl. 3, 1-2. 5.

²¹⁶ *Ibidem*, pl. 3, 4. 6-8.

²¹⁷ Kacsó 1999c, 113 sqq.

(com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punctul *Valea lui Ștefan*²¹⁸, Vălenii Șomcutei (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punctul *Ograda Budenilor*²¹⁹.

Descoperiri Suciul de Sus și Lăpuș noi, nesemnate până în prezent în literatură provin din următoarele puncte:

1. Ariniș (com. Ariniș, jud. Maramureș). **a.** La marginea sud-estică a localității, pe terasa inferioară, ușor înclinată din stânga râului Sălaj, în punctul *Mocira*, se află o vastă așezare ce aparține fazei a doua a culturii Suciul de Sus. Cu prilejul unei periegeze efectuate în primăvara anului 2002²²⁰, am adunat de aici fragmente ceramice cu decor excizat-incizat și striat (pl. I). **b.** La est de localitate, pe terasa superioară din stânga râului Sălaj, în punctul *Dealul Baronului*, în cursul unei periegeze efectuate tot în primăvara anului 2002²²¹, am găsit, alături de fragmente ceramice din Hallstatt-ul mijlociu (?), și două fragmente de vas cu decor incizat Suciul de Sus, ce par a indica prezența în acest loc și a unei așezări a acestei culturi. Este însă de remarcat că cele două puncte menționate sunt învecinate, n-ar fi deci exclus ca materialele recoltate să fi aparținut unei singure stațiuni. Materialul în muzeul din Baia Mare.

2. Băsești (com. Băsești, jud. Maramureș). Pe panta vestică a dealului Bodava, aflat în dreapta râului Sălaj, în dreapta drumului de care se urcă înspre vârf, în punctul *Piatra Frunturii*, cu prilejul unei cercetări de teren efectuate în primăvara anului 2000²²², au fost găsite câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce ar putea proveni dintr-o așezare Suciul de Sus. Materialul în muzeul din Baia Mare.

3. Bicăz (com. Bicăz, jud. Maramureș). **a.** În punctul *Ciurgău*, aflat în zona colinară de la sud, sud-vest de localitate, în apropiere de Pădurea Mică, au fost găsite, în vara anului 1990²²³, fragmente ceramice, care păreau, după aspectul pastei, să aparțină epocii bronzului. O verificare a locului, pe care am făcut-o împreună cu descoperitorul, a permis stabilirea cu certitudine a existenței aici a unei întinse așezări a grupului Lăpuș, fragmentele ceramice fiind răspândite pe toată panta, până aproape de valea Ciurgăului. **b.** Pe versantul sud-estic al dealului *Togul Nemților*, la cca 200 m de tumulii din pășune, am găsit la suprafață, în vara anului 1978, fragmente ceramice din Bronzul târziu,

²¹⁸ *Ibidem*, 118.

²¹⁹ *Ibidem*.

²²⁰ Periegeză efectuată împreună cu D. Pop, Z. Șomcutean și C. Robescu (mai 2002).

²²¹ Periegeză efectuată împreună cu D. Pop și Z. Șomcutean (mai 2002).

²²² Periegeză D. Pop și T. Rus (primăvara 2000).

²²³ Periegeză I. Stanciu (august 1990)

inclusiv de la vase pântecoase înalte, cu marginea lată canelată (pl. II, 1-4). Ele ar putea proveni dintr-o așezare a grupului Lăpuș, contemporană cu necropola tumulară aflată în același punct de hotar. Materialul în muzeul din Baia Mare.

4. Bozânta Mică (com. Recea, jud. Maramureș). **a.** În marginea nord-vestică a localității, foarte aproape de gospodăria nr. 52 și la cca 300 m nord – nord-vest de actualul cimitir, pe prima terasă a Lăpușului, la 200 m distanță de malul stâng al râului, foarte aproape de confluența acestuia cu Someșul, în punctul *Grind*, au fost găsite fragmente ceramice din mai multe epoci, inclusiv unele de certă factură Suciului de Sus pl. II, 5-14)²²⁴. **b.** În punctul *Movile* sau *Dosul satului* se află o așezare din Bronzul târziu cu ceramică neagră-roșie canelată ce aparține probabil grupului Lăpuș²²⁵. **c.** În punctul *Unchiu Popii*, aflat pe malul stâng al Lăpușului, la cca 300 m de râu, acolo unde începe o terasă joasă, alungită, coborând ușor înspre sud până la cursul unui mic pârâu, au fost găsite fragmente ceramice preistorice, inclusiv unul negru-roșu din Bronzul târziu, probabil grupul Lăpuș²²⁶. Materialul în muzeul din Baia Mare.

5. Bușag (com. Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș). **a.** Între localitățile Bușag și Cicârlău, în punctul *Pe tog*, aflat în stânga șoselei Baia Mare – Satu Mare, se află o așezare Suciului de Sus, din care au fost recoltate fragmente ceramice cu decor excizat-incizat și striat (pl. III, 1-4)²²⁷. **b.** La 400 m vest de *Coasta Bușagului*, în grădina casei lui *Vasile Zoicaș*, pe o pantă de deal cu înclinație sud-vestică, s-au identificat urmele unei așezări Suciului de Sus. De la suprafață au fost adunate fragmente ceramice cu decor excizat-incizat și striat²²⁸. Materialul în muzeul din Baia Mare.

6. Ciolt (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș). **a.** La marginea dinspre Buteasa a localității, în dreapta drumului ce leagă cele două sate, pe terasa văii Cioltului, care este continuată de o pantă abruptă de deal, în apropierea unui bazin modern de colectare a apei, în locul numit *Cioltișor*, se află o așezare ce aparține fazei Suciului de Sus II. În afară de fragmente ceramice decorate în tehnica exciziei-inciziei și a strierii, aici a apărut și un fragment de disc de lut ars ornamentat (pl. III, 5-19; IV-VIII)²²⁹. **b.** La 600 m sud-vest de punctul *Cioltișor*, într-o porțiune ceva mai înaltă, în locul numit *Arinde*, a fost găsit un

²²⁴ Periegheză I. Stanciu (1990).

²²⁵ Periegheză I. Stanciu (martie 1992).

²²⁶ Periegheză I. Stanciu (martie 1992).

²²⁷ Periegheză I. Stanciu și C. Kacsó (octombrie 1989, iunie 1994).

²²⁸ Periegheză I. Stanciu (iunie 1995).

²²⁹ Periegheză C. Kacsó și D. Pop (aprilie 2000), C. Kacsó, D. Pop și Z. Șomcutean (iunie 2002).

fragment de margine de oală²³⁰, ce pare să aparțină epocii bronzului (Suciu de Sus ?). Încercările de a identifica și alte materiale în acest loc nu au dat rezultate, este posibil deci ca fragmentul să se fi aflat într-o poziție secundară. Materialul în muzeul din Baia Mare.

7. Corni (com. Bicaz, jud. Maramureș). La sud-vest de localitate, pe o pantă lină de deal din dreapta drumului Bicaz – Babța și a văii Cernei, în locul numit *Băbțișoara*, au fost identificate fragmente ceramice Suciu de Sus, faza II (pl. IX)²³¹. Materialul în muzeul din Baia Mare.

8. Coruia (com. Săcălășeni, jud. Maramureș). La cca 1 km în amonte de podul peste Lăpuș de la intrarea în localitate, pe terasa înaltă din dreapta râului, la 200 m în stânga Văii Văratec, în punctul *Cărarea Morii*, au fost găsite fragmente ceramice striate, precum și unele de culoare neagră în exterior, roșie în interior²³². Ele provin, foarte probabil, dintr-o așezare Lăpuș. Materialul în muzeul din Baia Mare.

9. Crăciunești (com. Bocicoiu Mare, jud. Maramureș). Cu prilejul săpăturilor efectuate în punctul *Mohelca*, aflat în marginea vestică a localității, la cca 500 m depărtate de malul stâng al râului Tisa, au fost găsite și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suciu de Sus, ele nu provin însă dintr-un nivel distinct și nu pot fi raportate la vreun complex²³³. Materialul în muzeul din Baia Mare.

10. Giurtelecu Hododului (com. Hodod, jud. Satu Mare). La aproximativ 1,5 km nord-est de localitate, pe un deal cu o poziție dominantă, numit *Dealul Nucilor*, se află o întinsă așezare Suciu de Sus, faza II. În cadrul sondajului de verificare efectuat în acest punct au fost identificate și câteva fragmente ceramice Wietenberg²³⁴. Materialul în muzeul din Cluj. Câteva fragmente, culese de la suprafață, au ajuns și în muzeul din Baia Mare (pl. X).

11. Groși (com. Groși, jud. Maramureș). În marginea vestică a localității, la cca 800 m de drumul comunal Groși – Satu Nou de Jos, între văile Între răzurele și Între

²³⁰ Periegheză C. Kacsó, D. Pop și Z. Șomcutean (iunie 2002).

²³¹ Periegheză C. Kacsó, T. Rus (mai 2000).

²³² Periegheză C. Kacsó (iunie 2003).

²³³ Săpături R. Popa, C. Kacsó, R. Harhoiu.

²³⁴ Cercetări M. Rotea. Fragmentele aici prezentate au fost culese de la suprafață în mai 2000, cu prilejul unei periegeze pe care am efectuat-o împreună cu autorul săpăturilor și D. Pop

pâraie, pe locul numit *Între pâraie*, a fost identificată o stațiune preistorică²³⁵. Puținele fragmente ceramice găsite la suprafață, dintre care câteva sunt striate, par să indice existența aici a unei așezări din epoca bronzului, cultura Suciu de Sus sau Lăpuș. Materialul în muzeul din Baia Mare.

12. Groșii Țibleșului (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș). În punctul Valea Obrejei, în grădina Floarei Zesuchii, au fost găsite, în august 1989²³⁶, câteva fragmente ceramice decorate cu striuri, ce provin dintr-o așezare Suciu de Sus sau Lăpuș

13. Ieud (com. Ieud, jud. Maramureș). La nord-vest de localitate, dar în vecinătatea proximă a caselor aflate la marginea dinspre Șieu a satului, pe terasa înaltă din stânga Izei, în imediata apropiere a șoselei Vadu Izei – Săcel, în punctul *Podereiul Dumbrăviței*, se află o așezare bronzului. În cursul unei cercetări de suprafață efectuate în 1985, au fost culese de aici numeroase fragmente ceramice, cele mai multe de factură grosolană, decorate cu brăuri alveolate pe margine, și doar câteva ce aparțin categoriei fine, decorate cu incizii (pl. XI)²³⁷. Cu ocazia verificării locului, pe care am efectuat-o în mai 2000, pe terenul nearat nu am găsit decât foarte puține fragmente ceramice, identice ca factură cu cele anterior apărute. Pe baza ceramicii fine, așezarea poate fi atribuită primei faze a culturii Suciu de Sus. Materialul în muzeul din Sighetu Marmăției.

14. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș). **a.** Din punctul *Cioncaș I*, semnalat în repertoriul lui M. Roska²³⁸, precum și din punctul învecinat *Sub Cioncaș*, aflate la cca 2 km de marginea sud-vestică a localității, în prelungirea terasei Podanc, am cules în mai multe ocazii fragmente ceramice, marea majoritate de la oale striate (pl. XII-XIII, 1-2. 4. 11). Au apărut și alte forme, printre care și tipicele vase vatră (pl. XIII, 8-10) și vasele de mici dimensiuni cu marginea rotunjită (pl. XIII, 6) sau cu marginea profilată și ușor răsfântă în exterior (pl. XIII, 7). Tot aici au ieșit la iveală și fragmente negre în exterior, roșii în interior, unele provenite de la vase pântecoase înalte (pl. XIII, 3. 5). Materialele provin fie dintr-o așezare a grupului Lăpuș, fie din tumuli distruși. **b.** Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în punctul *Podul Hotarului*, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în 1970, am găsit numeroase fragmente ceramice decorate cu striuri și cu caneluri (pl. XIV). Ele provin fie dintr-o așezare a grupului Lăpuș, fie din tumuli distruși.

²³⁵ Periegheză D. Pop (mai 2001).

²³⁶ Periegheză C. Kacsó și I. Stanciu.

²³⁷ Periegheză M. Dăncuș.

²³⁸ Roska 1942, 209, nr. 23.

c. La aproximativ 2 km vest de marginea sud-vestică a localității, în stânga drumului Tg. Lăpuș-Băiuț, în imediata vecinătate a locului de vărsare a pârâului Tinoasa în Lăpuș, în locul numit *La arini*, am identificat, cu prilejul mai multor periegeze începând din martie 1988, urmele unei așezări din epoca bronzului²³⁹. Ea este parțial distrusă de râul Lăpuș, aflat în prezent într-o mișcare înspre stânga. Profilul vizibil în malul râului indică o grosime de cca 0, 80 m a stratului de cultură. Dintre materialele recoltate se remarcă mai multe fragmente de oale decorate cu striuri, precum și fragmente cu decor incizat-excizat, ce provin de la străchini sau vbase pântecoase înalte (pl. XV). Ele înscriu așezarea între cele ale grupului Lăpuș. Tot aici a fost găsit și un fragment de fructieră lucrată cu mâna, de culoare cenușiu-negricioasă, pasta cu pietricele, arderea foarte bună. Întrucât astfel de vase nu se cunosc în repertoriul de forme Lăpuș, este puțin probabil, totuși nu imposibil, ca fragmentul în cauză să aparțină acestui grup²⁴⁰. d. Pe terasa a doua din stânga râului Lăpuș, în apropiere de vărsarea Tinoasei în râu, în locul numit *Răstoci*, am identificat urmele unei așezări ce aparține grupului Lăpuș. Fiind foarte aproape de punctul anterior, s-ar putea ca să fie vorba de o singură așezare foarte întinsă. Dintre fragmentele ceramice adunate de la suprafață se remarcă o margine de strachină fațetată de culoare neagră în exterior, roșie în interior. e. Cu ocazia construirii anexelor gospodărești la Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, la nord-est de localitate, în punctul *Tuliceasca* au fost scoase la iveală urmele unei așezări din epoca bronzului. Fragmentele ceramice pe care le-am cules în acest punct în vara anului 1996 (pl. XVI, 1-3), majoritatea decorate cu striuri, indică apartenența așezării la grupul Lăpuș. f. Cu prilejul unei cercetări de suprafață, am identificat urmele unei așezări Lăpuș pe terasa înaltă din stânga văii Cerțiului, în locul numit *Valea Cerțiului*, pe terenul lui Gh. Tomai, la aproximativ 200 m sud de casa lui P. Muțiu. Punctul se află la aproximativ 1, 5 km sud-est de localitate. Cele mai multe fragmente aparțin categoriei oalelor din pastă grosolană, relativ slab arse și sunt decorate cu striuri (pl. XIX, 3-11). A fost găsit și un fragment de ceașcă din pastă fină, bine arsă²⁴¹. f. În dreapta văii Herței, pe terasa înaltă din stânga Lăpușului, în porțiunea estică a locului numit Podanc, în apropiere de locul în care a

²³⁹ La cercetările recente au mai participat D. Pop, M. Voinaghi și C. Măgureanu.

²⁴⁰ Descoperirea este menționată, fără detaliile acum precizate, de Kacsó 1994b, 9 sq. În vara anului 2002 au apărut în acest punct, într-o porțiune aflată însă la cca 20 m în aval de zona în care au ieșit la iveală materialele mai sus-menționate, mai multe fragmente de străchini cu marginea invazată, care se încadrează, foarte probabil, în Hallstattul mijlociu.

²⁴¹ Periegează C. Kacsó și D. Pop (august 1996).

apărut depozitul de bronzuri Lăpuș II²⁴², în punctul numit *Valea Herții*, am găsit la suprafață, în octombrie 1996, mai multe fragmente ceramice atipice, care par totuși că aparțin epocii bronzului și provin dintr-o așezare. Mai târziu am identificat în acest loc și fragmente ceramice decorate cu striuri încadrabile grupului Lăpuș. **g.** La aproximativ 3 km nord de marginea dinspre Strâmbu-Băiuț a localității, în imediata apropiere a celui de al doilea lac artificial amenajat în zonă, în partea stângă a drumului de care ce duce la al treilea lac, au fost găsite, cu prilejul unei cercetări de suprafață, numeroase fragmente ceramice²⁴³. Cele mai multe sunt medieval târzii, unul este însă în mod cert preistoric și aparține, probabil, grupului Lăpuș. **h.** Pe panta nordică și pe vârful a unui deal relativ înalt, aflat la sud-vest de localitate, în punctele numite *Pe mlacă* și *Sub mlacă*, respectiv *Vârful Mecrii*, au fost găsite un număr foarte mare de fragmente ceramice, cele mai multe decorate cu striuri, altele fiind de culoare neagră în exterior, roșie în interior, decorate cu caneluri (pl. XX)²⁴⁴. Ceramica provine dintr-o așezare sau un tumul al grupului Lăpuș. Pentru a doua eventualitate pledează aspectul de movilă al vârfului de deal. **i.** Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în locul numit *Dumbrăvița*, în apropiere de locul unde a fost găsită o spadă fragmentară cu cupă la mâner, au fost identificate, urmele unei așezări din epoca bronzului²⁴⁵. Cele mai multe dintre fragmentele ceramice găsite aparțin categoriei de ceramică grosolană, decorată cu striuri, au apărut însă și câteva de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Ele indică apartenența așezării la grupul Lăpuș. **j.** În marginea sud-vestică a terasei *Podanc*, în dreapta văii Tinoasei, în punctul *Tinoasa*, au fost culese de la suprafață numeroase fragmente ceramice, în majoritatea striate (pl. XVI, 4-17; XVII-XIX, 1-2)²⁴⁶. Ele provin din tumuli distruși sau dintr-o așezare Lăpuș. **k.** La sud de terasa Podanc, pe o coastă de deal cu înclinație vestică, în imediata vecinătate a văii Tinoasa, în locul numit *Gura Tinoasei*, se află un grup de nouă tumuli de mici dimensiuni. Într-unul din tumuli, parțial distrus, au apărut fragmente ceramice ce indică apartenența sa la grupul Lăpuș. **l.** La cca 200 m nord de tumulul 21 și 300 m est de punctul *Cioncaș I*, în punctul *Cioncaș II*, aflat pe panta terasei *Podanc*, au fost găsite numeroase fragmente ceramice, în majoritatea striate, ce semnalează prezența probabilă

²⁴² Kacsó 2002, 8.

²⁴³ Periegheză D. Pop (august 1996).

²⁴⁴ Periegheze C. Kacsó (vara 1996), D. Pop (primăvara 2002).

²⁴⁵ Periegheză C. Kacsó și D. Pop (mai 1998).

²⁴⁶ Periegheze repetate C. Kacsó și D. Pop.

în acest loc a unor urme de locuire ce aparțin grupului Lăpuș²⁴⁷. Materialul în muzeul din Baia Mare.

15. Lăpușel (com. Recea, jud. Maramureș). **a.** La cca 2 km nord-est de localitate, la hotarul cu satul Coltău, pe terasa joasă din stânga râului Lăpuș, în apropiere de Stația de pompare a apei, în punctul *Tedeș*, au fost identificate urmele unei așezări Suciul de Sus II, cu ceramică incizată-excizată și striată (pl. XXI)²⁴⁸. Cu ocazia unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o, în toamna anului 2000, împreună cu D. Pop, am descoperit în acest loc, în afară de ceramică, și un fragment de statueta antropomorfă, ornamentată pe ambele fețe, foarte asemănătoare cu cea găsită între Satulung și Finteuș Mic. **b.** În zona dintre localitățile Lăpușel și Bozânta Mică, în vecinătatea unei văi clar conturate, dar cu puțină apă, și a unui canal de drenaj, în apropiere fiind și un drum de pământ, la cca 600 m de punctul *Mociar*, în punctul *Hodiștău*, au fost găsite la suprafață²⁴⁹ numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, ornamentate cu striuri, precum și cantități apreciabile de chirpici. A apărut și partea superioară a unei greutăți de lut ars, care a fost în contact prelungit cu focul. Așezarea aparține culturii Suciul de Sus sau grupului Lăpuș. Materialul în muzeul din Baia Mare.

16. Nadiș (oraș Cehu Silvaniei, jud. Sălaj). Cu prilejul săpăturilor efectuate, în anii 1966-1967, în punctul *Buia Mitrului*, într-o necropolă din secolele XI-XII e.n. și o așezare din secolele XIII-XIV, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice Suciul de Sus, câteva decorate cu striuri, unul cu linii incizate, altul cu linii excizate²⁵⁰. În prezent nu se mai poate stabili cu certitudine dacă fragmentele ceramice Wietenberg semnalate din această localitate, pe baza informației primite de la unul din autorii săpăturilor menționate²⁵¹, provin sau nu din această stațiune. Materialul în muzeul din Baia Mare.

17. Nadișu Hododului (com. Hodod, jud. Satu Mare). În stânga drumului dintre Nadișu Hododului și Hodod, în apropiere de o mică vale, au fost depistate fragmente ceramice Suciul de Sus²⁵². Materialul în muzeul din Carei.

²⁴⁷ Periegheză C. Kacsó (august 2003).

²⁴⁸ Periegheză I. Stanciu (aprilie 1992).

²⁴⁹ Periegheză I. Stanciu (martie 1992).

²⁵⁰ Cercetări M. Zdroba și I. Iuga.

²⁵¹ Kacsó 1980, 38, nr. 3a.

²⁵² Informație J. Némethi.

18. Oarța de Sus (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș). **a.** În partea nordică a localității, pe panta sudică, imediat sub coama *Dealului Stremțului*, în dreapta și în stânga drumului de care Oarța de Sus – Stremț, au fost identificate urmele unei așezări ce aparține fazei Suciului de Sus II²⁵³. Locul de descoperire se află în vecinătatea proximă a punctului Ghiile Botii, unde se află locul de cult Wietenberg. De la suprafață au fost adunate numeroase fragmente ceramice decorate cu motive incizate-excizate sau cu striuri și motive în relief, ce provin de la oale, străchini, vase vatră etc. (pl. XXII-XXV). În toamna anului 2003 a fost efectuat aici și un sondaj de verificare, în urma căruia au fost scoase la lumină urmele unei locuințe de suprafață Suciului de Sus cu două vetre, dintre care una refăcută de trei ori²⁵⁴. **b.** În partea superioară a *Dealului Crucii*, au fost găsite mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, majoritatea decorate cu striuri. Pe același deal, însă într-un alt loc, au mai fost identificate urmele unei așezări Suciului de Sus²⁵⁵. Întrucât cele două puncte de descoperire sunt plasate la o distanță relativ apreciabilă una de alte, pare destul de probabil că este vorba de stațiuni distincte, poate și cronologic ușor diferențiate. **c.** În imediata vecinătate a dealului *Oul Făgetului*, pe o pantă de deal din dreapta văii Făget, în locul numit *Făget*, am găsit la suprafață mari cantități de ceramică din Bronzul târziu, ce aparțin unei așezări a grupului Lăpuș. A apărut în număr relativ mare ceramică striată, precum și ceramică neagră-roșie, inclusiv fragmente de vase pântecoase înalte, dar și o proeminență hipertrofiată de la asemenea vas, decorată cu incizii concentrice, identice cu cele găsite în prima fază a necropolei de la Lăpuș și în așezarea învecinată de pe Oul Făgetului (pl. XXVI-XXVII)²⁵⁶. Materialul în muzeul din Baia Mare.

19. Oncești (com. Bârsana, jud. Maramureș). În muzeul din Sighetu Marmăției se păstrează câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, printre ele și unele provenite de la oale și vase vatră, aparținând culturii Suciului de Sus, care poartă marcajul Oncești – “Cetățuie”. Acest toponim este sinonim cu Cetățeaua, acolo unde au fost puse în lumină urmele unei așezări dacice și ale unui turn medieval de piatră cu val de pământ²⁵⁷. Fragmentele ceramice din epoca bronzului au fost, foarte probabil, descoperite la suprafață de Fr. Nistor într-un punct al dealului unde nu s-au efectuat ulterior săpături.

²⁵³ Periegheză C. Kacsó, D. Pop, T. Rus.

²⁵⁴ Săpături C. Kacsó și D. Pop.

²⁵⁵ Kacsó 1980, 39, nr. 8c (dintr-o eroare de transcriere apare aici *Certeze* în loc de *Citere*).

²⁵⁶ *Ibidem*, nr. 8b, fig. 2, 1-14.

20. Orțița (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș). **a.** La cca 1, 5 km sud-vest de localitate, în dreapta pâ râului Făget, pe o pantă de deal, în punctul *Pe lab*, au fost descoperite urmele unei așezări din Bronzul târziu²⁵⁸. De la suprafață au fost strânse fragmente ceramice decorate cu striuri, inclusiv de la vase pântecoae de mari dimensiuni (pl. XXIX, 1-2). **b.** La cca 3 km sud-vest de localitate, în dreapta pâ râului Făget, în partea superioară a unui deal prelung, numit *Țempe*, pe un perimetru relativ redus am găsit urmele unei așezări din Bronzul târziu, cu multă ceramică canelată, inclusiv fragmente de vase pântecoase înalte, precum și o rotiță perforată din lut ars (pl. XXVIII)²⁵⁹. Materialul în muzeul din Baia Mare.

21. Prislop (com. Boiu Mare, jud. Maramureș). La cca 1, 5 km sud-vest de localitate, pe o pantă ușoară de deal, în punctele învecinate *Ograde* și *Valea Boului*, au fost găsite, cu prilejul săpăturilor efectuate în acest loc²⁶⁰, în 1984 și 1988, urme de locuire din mai multe etape, inclusiv din epoca bronzului. Acestea din urmă aparțin fazei a doua a culturii Suci de Sus. Materialele recoltate sunt fragmente ceramice, dintre care câteva sunt decorate cu striuri sau motive spiralate (pl. XXIX, 3-24; XXX, 1-14), precum și un fragment de sceptru de piatră (pl. XXX, 15). Locuirii din epoca bronzului îi aparțin, foarte probabil, și lamele de obsidian și silex găsite în acest punct (pl. XXX, 16-18). Materialul în muzeul din Baia Mare.

22. Rogoz (oraș Tg. Lăpuș, jud. Maramureș). La aproximativ 1,5 km de marginea estică a localității, pe terasa din stânga râului Lăpuș și din stânga pâ râului Valea Hotarului, în locul numit *Șesurile Rogozului*, se află o așezare ce aparține grupului Lăpuș. Dintre materialele adunate de la suprafață se remarcă mai ales fragmentele de oale și vase pântecoase decorate cu striuri²⁶¹. Materialul în muzeul din Baia Mare.

23. Rohia (oraș Tg. Lăpuș, jud. Maramureș). În marginea nord-estică a localității, în porțiunea mai înaltă a terasei văii Rohia, foarte aproape de ultimele gospodării, în locul numit *Poderei*, am găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice din mai multe epoci, inclusiv unele striate, ce provin, probabil, dintr-o așezare Lăpuș²⁶². Materialul în muzeul din Baia Mare.

²⁵⁷ Daicoviciu, Bandula, Glodariu 1965.

²⁵⁸ Periegheză T. Rus.

²⁵⁹ Periegheză efectuată împreună cu T. Rus (mai 1985).

²⁶⁰ Cercetări G. M. Iuga.

²⁶¹ Periegheză efectuată împreună cu D. Pop, G. Moldovan și alții.

²⁶² Periegheză efectuată împreună cu Z. Șomcutean și M. Câmpeanu (iunie 2002).

24. Sarasău (com. Sarasău, jud. Maramureș). La vest de localitate, în zona în care culmile ce coboară din munți ajung foarte aproape de malul stâng al Tisei, formând o strâmtoare numită *Vaşcapău*, au fost culese, de la suprafață, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, marea majoritate atipice, dintre care multe arse secundar sau deformate. Două fragmente din partea inferioară a unor vase sunt ornamentate cu linii incizate. Ele indică prezența aici a unei așezări Suciu de Sus. Tot în acest punct au apărut două fragmente ceramice de culoare neagră în exterior, roșie în interior, care aparțin unei etape mai recente de existență a așezării²⁶³.

25. Satulung (com. Satulung, jud. Maramureș). În apropiere de drumul ce leagă localitățile Satulung și Finteușu Mic, cu ocazia unui sondaj efectuat la începutul secolului XX, Vende Aladár a descoperit fragmente ceramice bogat ornamentate, precum și o statueta fragmentară, decorată pe ambele fețe²⁶⁴. Această statueta, identificată de mine cu o piesă păstrată la muzeul din Baia Mare (nr. inv. 200), a fost atribuită, la fel ca și așezarea din care provine, de mai mulți autori Bronzului timpuriu²⁶⁵. Încă cu prilejul întocmirii catalogului expoziției “Comori ale epocii bronzului din România” (1995) am opinat că statueta aparține, de fapt, culturii Suciu de Sus²⁶⁶. Recenta descoperire de la Lăpușel-Tedeș (vezi mai sus) confirmă justetea noii încadrări culturale. Cu toate eforturile repetate, locul exact în care se plasează așezarea de la Satulung nu a putut fi până în prezent identificată.

26. Săsar (com. Recea, jud. Maramureș). La cca 600 – 700 m sud-vest de localitate, la nord de Halta CFR – Săsar, pe terasa înaltă a râului Lăpuș, între Lăpușel și Săsar, în porțiunea de teren aflată între marginea satului și viile din apropierea liniei de cale ferată, în locul numit *Dâmbul Morii*, se află o stațiune arheologică locuită în mai multe epoci²⁶⁷. Cu prilejul mai multor etape de cercetare, au fost culese de la suprafață numeroase materiale arheologice, în special ceramică. Se pare că locuirea cea mai intensă a aparținut epocii bronzului, și anume fazei a doua a culturii Suciu de Sus. Au apărut relativ multe fragmente ceramice cu decor excizat-incizat, precum și cu decor striat (pl. XXXI-XXXIII). Materialul în muzeul din Baia Mare.

²⁶³ Periegheză Fr. Nistor. Punctul este menționat de Kacsó 1981a, 379.

²⁶⁴ Vende 1908, 404 sqq., fig. de la p. 408.

²⁶⁵ Kalicz 1968, 70, nr. 131, 75, nr. 13, pl. 127, 13a; Kacsó 1972, 33, fig. 5-6; Roman 1976, 433; Bader 1978, 27 sq., pl. 8, 7.

²⁶⁶ Kacsó 1995b, 245, 252, nr. 97, pl. S, Cat. 97.

²⁶⁷ Descoperită de I. Stanciu (1989).

27. Sârbi (com. Budești, jud. Maramureș). O așezare a culturii Suciu de Sus a fost identificată în punctul *Valea Popii*, în apropiere de locul de descoperire a celui de al treilea depozit de bronzuri apărut în această localitate²⁶⁸. Punctul se află pe o pantă de deal, la sud-est de sat. În urma unui sondaj de verificare, efectuat în 1965²⁶⁹, au ieșit la iveală numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, decorate cu striuri și motive în relief, dar și câteva ce aparțin categoriei mai fine, unele ornamentate cu linii incizate. Materialul în muzeul din Sighetu Marmăției.

28. Seini (oraș Seini, jud. Maramureș). La aproximativ 700 m de malul drept al Someșului, pe terasa joasă din sud-vestul localității, în punctul *Dagas*, se află o așezare a culturii Suciu de Sus, faza II²⁷⁰. Au fost adunate de la suprafață numeroase fragmente ceramice decorate în tehnica inciziei-exciziei și a strierii (pl. XXXIV-XXXVI, 1-5). Tot de aici provin un fragment de greutate de lut ars (pl. XXXVI, 6), precum și două topoare plate de piatră (pl. XXXVI, 7-8). Apartenența acestora din urmă la așezarea din epoca bronzului nu este certă. Materialul în muzeul din Baia Mare.

29. Sighetu Marmăției (jud. Maramureș). **a.** Cu ocazia săpării fundației blocului-turn din str. Avram Iancu din cartierul Cuza Vodă, în partea vestică a localității, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, dintre care câteva ornamentate cu striuri, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suciu de Sus²⁷¹. **b.** Cu ocazia cercetărilor arheologice efectuate în apropiere de biserica reformată din centrul localității, au fost descoperite și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce par să provină dintr-o așezare Suciu de Sus²⁷². Materialul din primul punct în muzeul din Sighetu Marmăției, din al doilea probabil la Institutul de Arheologie “V. Pârvan” din București.

30. Stremț (com. Băsești, jud. Maramureș). Pe panta estică a *Dealului Buii* au fost depistate urme de așezare ce aparțin, foarte probabil, culturii Suciu de Sus²⁷³.

31. Suciu de Jos (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș). **a.** Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate pe panta nordică, foarte aproape de partea cea mai înaltă a dealului *Vârful carpănului*, aflat la nord-est de localitate, chiar la hotarul cu comuna

²⁶⁸ Nistor, Vulpe 1969, 182, fig. 2B și fig. 3A.

²⁶⁹ Cercetări Fr. Nistor.

²⁷⁰ Identificată în urma unei periegeze efectuate de I. Stanciu (octombrie 1989). Cercetări de suprafață au mai fost întreprinse aici în mai 1991 de către C. Kacsó și I. Stanciu, când au fost depistate și urme de locuire mai recente (sec. II-III e.n.).

²⁷¹ Potrivit informației primite de la Gh. Todincă, fragmentele au fost salvate de către Fr. Nistor.

²⁷² Cercetări R. Popa (1983).

²⁷³ Periegeză I. Stanciu (august 1990).

Lăpuș, a fost descoperit un mormânt de incinerare izolat (?), parțial distrus, ce aparține grupului Lăpuș²⁷⁴. Au fost recoltate numeroase fragmente ceramice, ce provin de la mai multe vase (pl. XXXVII, 1-9), un mic obiect nedeterminabil de bronz, un fragment de lamă de silex (pl. XXXVII, 10), precum și câteva oase calcinate. Prezența unei cantități apreciabile de plăci de gresie indică, cu probabilitate destul de mare, că mormântul a fost înconjurat cu astfel de plăci, în mod asemănător unor complexe identificate în tumulii de la Lăpuș. **b.** La cca 500 m de capătul sudic al localității și 300 m de punctul *Izvorâște*, pe terasa înaltă din dreapta râului Suciu (Țibleș), în locul numit *Muncei*, a fost identificată o așezare din Bronzul târziu cu ceramică striată, ce aparține culturii Suciu de Sus sau Lăpuș²⁷⁵. Materialul în muzeul din Baia Mare.

32. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș). În punctul *Pe râț*, la aproximativ 150 m sud-vest de casa lui Gavrilă Damian (Bătică), au fost găsite câteva fragmente ceramice, dintre care unul este decorat cu striuri²⁷⁶. Acesta din urmă indică prezența posibilă în acest loc a unei așezări din epoca bronzului, cultura Suciu de Sus sau grupul Lăpuș. Materialul în muzeul din Baia Mare.

33. Supuru de Jos (com. Supur, jud. Satu Mare). În punctul *Dealul Sențiului* au fost culese fragmente ceramice Suciu de Sus, precum și fragmente de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Tot aici au apărut și materiale Cehăluț²⁷⁷. În prezent nu se mai poate preciza dacă materialele aflate în muzeul din Cluj, publicate de către M. Roska²⁷⁸, provin sau nu din acest punct. Materialul în muzeul din Carei.

34. Tămășești (com. Ariniș, jud. Maramureș). În dreapta șoselei Gârdani-Cehu Silvaniei, în apropiere de marginea vestică a localității Ariniș, pe o pantă de deal aflată între văile Tămășești și Roatei, în punctul *Dealul Tămășeștilor*, au fost găsite la suprafață mai multe fragmente ceramice, printre care și unul decorat cu striuri²⁷⁹, fapt ce indică foarte probabila prezență în acest loc a unei așezări Suciu de Sus sau Lăpuș.

35. Valea Vinului (com. Valea Vinului, jud. Satu Mare). Într-o pădure, pe o pantă de deal din imediata apropiere a Văii Lipăului, la 3-3,5 km sud-vest de localitate, au fost găsite numeroase fragmente ceramice, dintre care unele cu decor excizat-incizat, altele cu

²⁷⁴ Periegheză efectuată împreună cu N. Palincaș, D. Pop și alții (august 1998).

²⁷⁵ Periegheză C. Kacsó, D. Pop (august 2003).

²⁷⁶ Periegheză C. Kacsó, I. Stanciu (septembrie 1989).

²⁷⁷ Periegheză J. Némethi (vara 1977).

²⁷⁸ Roska 1940, 4, nr. 2, fig. 2.

²⁷⁹ Periegheză efectuată împreună cu D. Pop, Z. Șomcutean și C. Robescu mai 2002).

decor striat de la vase de dimensiuni mari cu gât înălțat, oale, cești, printre acestea din urmă și plate. A apărut și un fragment de la un vas de mari dimensiuni negru în exterior, roșu în interior, ornamentat cu caneluri²⁸⁰. Materialul în muzeul din Satu Mare.

În cele 35 de localități menționate au fost semnalate 57 de noi obiective ce datează din epoca bronzului. Cu acestea, numărul locurilor de descoperire identificate în arealul transilvănean al culturii Suciu de Sus, respectiv al grupului Lăpuș se ridică la 182 (anexa 1; pl. XXXVIII). Acest areal se plasează într-un spațiu delimitat la est de Dealurile Năsăudului, Munții Țibleșului, Rodnei și Maramureșului, la nord de Tisa, la nord-vest de granița de stat, la vest de Crasna, iar la sud de Munții Meseșului și Podișul Someșan. Desigur, cifra menționată reprezintă stadiul de moment al cercetărilor, ea va crește fără îndoială în urma unor noi periegheze. Această cifră relativ ridicată reliefează în același timp progresul substanțial parcurs în cunoașterea fenomenelor epocii bronzului din nordul Transilvaniei de la momentul când, în anul 1940, se publica prima listă a localităților cu descoperiri Suciu de Sus din această provincie istorică²⁸¹.

Firește, în afara descoperirilor din aria propriu-zisă de răspândire a culturii Suciu de Sus, există o serie de artefacte ce aparțin acestei culturi, care au ieșit la iveală în obiective ale altor aspecte culturale. Ele sunt piese de schimb, importante în stabilirea sincronismelor dintre diferite culturi, dar și pentru datarea etapelor lor de evoluție.

Judecând după numărul mare de descoperiri, relații de schimb deosebit de intense au fost stabilite între comunitățile Suciu de Sus și comunitățile Cehăluț, acestea din urmă plasate cu precădere la vest de Crasna. Spre exemplificare menționez aici doar cantitatea mare de ceramică Suciu găsită în așezarea Cehăluț de la Pișcolt-*Nisipărie*²⁸².

*

Dintre cele 182 de obiective Suciu de Sus și Lăpuș, marea majoritate o reprezintă așezările. Ele sunt răspândite atât în zonele de câmpie, cât și în cele colinare. Așezările de înălțime, ca cele de la *Moisei-Dealul Purcărețul*²⁸³ și *Groșii Țibleșului-Tăușor*²⁸⁴, aflate la înălțimi de peste 600 m. Ca locuri de așezare au fost preferate terasele înalte sau joase

²⁸⁰ Periegheză Gh. Lazin.

²⁸¹ Roska 1940, 4 sqq.

²⁸² Némethi 1978, fig. 6, 1. 3-4; 7, 1-3. 5. 8-9, 11; 10, 3-4. N-ar fi exclus ca așezările de la Doh, Supuru de Jos, Moftinu Mic, aflate tot la vest de Crasna, din care au fost semnalate mai ales fragmente Suciu, motiv pentru care le-am inserat în lista de descoperiri ale acestei culturi, să fi aparținut în realitate grupului Cehăluț, prezența materialelor Suciu chiar numeroase datorându-se schimbului.

²⁸³ Kacsó 1995a, 15.

²⁸⁴ Kacsó 1993, 33 sqq., pl. 13.

ale râurilor principale, ori pantele line de deal, tot în apropiere de ape curgătoare(izvoare, pârauri, râuri secundare). Cu excepția așezării de la Boinești-Coasta Boineștiului²⁸⁵, toate celelalte sunt nefortificate. Unele dintre ele erau însă evident protejate natural, accesul la ele fiind destul de dificil. Câteva dintre așezări se extind pe suprafețe foarte mari (Oarța de Sus-Oul Făgetului²⁸⁶, Lazuri-Lubi tag²⁸⁷, Petea-Vamă²⁸⁸ etc.), altele sunt dimensiuni mijlocii sau chiar mici. Există zone cu o densitate foarte mare de așezări, mai ales în Depresiunea Sălajului și pe culoarul Someșului, dar și zone ce par a fi fost mai slab locuite, de exemplu valea Vișeuului²⁸⁹.

Cel puțin în cazul așezării de la Oarța de Sus-Oul Făgetului apare clar dovedit faptul că ea a reprezentat un adevărat centru cu rol probabil economic, politic și religios, ce a fost locuit într-o perioadă mai îndelungată și în jurul căruia au gravitat numeroase așezări mai mici, cu durate de existență diferite și, eventual, cu funcționalități deosebite. În imediata sa apropiere se află și un impozant cimitir tumular, cel de la Bicaz-Togul Nemților I²⁹⁰. O situație aproape similară s-a constatat și la Lăpuș. Și aici au fost depistate, în vecinătatea proximală a cimitirului tumular, mai multe așezări contemporane, dintre care una, cea din locul numit *La arini*²⁹¹, apare ca cea mai extinsă și mai intens locuită. Este de presupus că astfel de centre au existat și în alte teritorii din arealul culturii.

Cu excepția unei locuințe ușor adâncite în pământ găsite la Giulești²⁹² și, eventual, a unui semibordei identificat la Culciu Mic²⁹³, toate celelalte locuințe puse în evidență în cadrul așezărilor Suciului de Sus din Transilvania sunt de suprafață. Locuințele găsite la Culciu Mare-Sub grădini apar sub forma unor platforme de chirpici de formă aproximativ dreptunghiulară cu laturile ce variază între 2/3 și 4/5 m și cu o grosime de 0,10-0,20 m. În jurul locuințelor de aici erau amplasate gropile de provizii și cele menajere de diferite dimensiuni. Lângă una dintre locuințe a fost găsită și o vatră²⁹⁴.

²⁸⁵ Bader 1978, 64.

²⁸⁶ Kacsó 1980, 39, nr. 8b, fig. 2, 1-14.

²⁸⁷ Bader 1979, 28; Kacsó 1994a; Némethi 1997, 78 sqq., Stanciu Marta 2001; Stanciu, Marta și alții 2002.

²⁸⁸ Némethi, Ghindele, Lăzin, Marta 2000. Așezarea se extinde și dincolo de graniță, pe teritoriul Ungariei.

²⁸⁹ Nu ar fi exclus însă ca penuria de descoperiri de pe această vale să se datoreze numărului mic de cercetări de suprafață efectuate aici.

²⁹⁰ Kacsó 1980, 38, nr. 7a.

²⁹¹ Vezi mai sus.

²⁹² Kacsó 2003, Fig. 1 B.

²⁹³ Bader 1978, 67; Bader 1979, 12.

²⁹⁴ Bader 1978, 66 f.; Bader 1979, 11 f.

Situații similare s-au constatat și la Lazuri-*Lubi tag*²⁹⁵. Unele din locuințele de aici erau de dimensiuni foarte mari. Vetre au apărut și în interiorul sau în preajma locuințelor de la Vad. Spre deosebire de alte așezări, aici nu au fost descoperite de loc urme de chirpici, ceea ce înseamnă că așezarea nu a fost incendiată. Locurile unde au fost amplasate locuințele au putut fi determinate după prezența unor aglomerări de pietre mari de râu care au constituit fundamentul locuințelor, după existența unor vetre și gropi, precum și după apariția unor cantități mai consistente de fragmente ceramice. La Oarța de Sus-*Oul Făgetului* au fost constatate și straturi de nivelare, depuse peste resturile de locuințe părăsite. Tot aici s-a găsit, la marginea unei platforme de chirpici, o groapă îngustă ce se adâncea mult sub locuință. Pe fundul ei se aflau resturi arse, trei greutatea de lut ars și fragmente ceramice. O groapă cu un conținut aproape identic a fost descoperit și la Culciu Mare-*Sub grădini*²⁹⁶. Gropi de mici dimensiuni au apărut și la Lăpușel-*Ciurgău*. Destinația lor este greu de precizat, este însă foarte puțin probabil că ele au putut fi folosite în scopuri gospodărești. Este de remarcat că au ieșit la iveală aici fragmente din același vas în două astfel de gropi, ce se aflau la o distanță apreciabilă una de alta²⁹⁷.

În întregul areal transilvănean al culturii Suciului de Sus se cunoaște o singură descoperire ce provine dintr-o peșteră²⁹⁸. Este vorba de peștera Valea Rea din apropiere de localitatea Vălenii Șomcutei, foarte îngustă și străbătută de la un capăt la altul de un pârâu. Din albia acestui pârâu au fost adunate numeroase fragmente ceramice, cele mai multe deformate, precum și câteva mici oase de animale. Peștera nu oferea condiții prielnice de locuire, staționarea aici era posibilă deci doar pentru perioade foarte scurte. Am încercat să explic prezența ceramicii Suciului de Sus în peșteră prin probabile depuneri intenționate în cadrul unor ceremonialuri de cult, n-ar fi exclus însă ca explicația să fie mult mai simplă, și anume că fragmentele au ajuns în peșteră dintr-o așezare încă neidentificată, ce a funcționat pe întinsul platou de deasupra ei.

Pentru cunoașterea ritului și ritualului de înmormântare practicat de purtătorii culturii Suciului de Sus în Transilvania rămân în continuare importante datele oferite de

²⁹⁵ Stanciu, Marta 2001, 125.

²⁹⁶ Bader 1978, 67; Bader 1979, 12.

²⁹⁷ Kacsó 1999b, 91.

²⁹⁸ Kacsó 1999c.

vechile cercetări de la Suciul de Sus-*Poduri pe coastă*, deși acestea au fost consemnate doar în rapoarte sumare, cu informații uneori contradictorii²⁹⁹.

Primele săpături pe terasa înaltă din dreapta râului Suciul (Țibleș) au fost efectuate de către D. Teleki. Materialele găsite de el s-au amestecat cu cele ieșite la iveală la Lăpuș, precum și cu cele descoperite în alte puncte de pe raza localității Suciul de Sus, iar separarea lor nu este totdeauna sigură³⁰⁰. Se pare că în acest loc a făcut cercetări și J. Szendrei, deși se afirmă că fragmentele ceramice păstrate la Muzeul din Budapesta provin de la Suciul de Sus-*Troian*³⁰¹. În anul 1913, M. Roska a efectuat o săpătură de control, în urma căreia a mai identificat 11 morminte de incinerare, precum și două vetre de incinerare, care se aflau în imediata vecinătate a mormintelor și au fost construite din pietre de râu amenajate pe o suprafață dreptunghiulară. Mormintele constau dintr-o urnă, în care se aflau oase calcinate umane, acoperite de o ceașcă depusă cu gura în jos. Gura urnei era acoperită de o strachină. În morminte se aflau și alte vase, care au fost așezate pe direcția est-vest, iar într-unul și o daltă plată de cupru. În câteva cazuri, urna a fost înconjurată de plăci de gresie.

Morminte plane de incinerare au mai apărut la Medieșu Aurit-*La Șesu*³⁰² (Bader 1978, 68) și la Suciul de Jos-*Vârful Carpănului*³⁰³. Cercetările din cel de al doilea punct nu au fost suficient de extinse pentru a se putea stabili dacă mormântul identificat aparține unui cimitir sau reprezintă doar o descoperire izolată. Fragmentele ceramice găsite aparțin unor vase cu clare analogii în prima fază a cimitirului de la Lăpuș, este deci foarte probabil ca mormântul să dateze din perioada de funcționare a acestui cimitir.

Culturii Suciul de Sus îi sunt caracteristice, chiar din etapa sa de început, și mormintele tumulare. Un astfel de mormânt timpuriu a fost cercetat la Medieșu Aurit-*Togul lui Schwaicz*³⁰⁴. Vatra de incinerare de formă aproximativ dreptunghiulară (6,50/8,60 m) a fost amenajată direct pe solul antic. Pe suprafața ei au fost găsite foarte multe oase calcinate și fragmente ceramice, iar la marginea ei un grupaj de nouă vase întregi, dintre care șapte cești, în jurul cărora erau depuse cărbune, oase calcinate, două tuburi de bronz complet oxidate. Tot la baza tumulului se afla o aglomerare de cărbune,

²⁹⁹ Roska 1914, 143 sq.; Roska 1940, 6 sq., nr. 9; Roska 1942, 90 sq., nr. 78.

³⁰⁰ Bader 1976.

³⁰¹ Mozsolics 1960, 119, pl. 72.

³⁰² Bader 1978, 68; Bader 1979, 13.

³⁰³ Vezi mai sus.

³⁰⁴ Bader 1978, 68 sq.; Bader 1979, 14 sq.

chirpici, fragmente ceramice, un vas fragmentar, o ceașcă și o bucată de bână carbonizată. Pare destul de probabil că această depunere s-a format în urma curățirii vetrei de incinerare.

Cimitire tumulare propriu-zise apar în nordul Transilvaniei de abia în Bronzul târziu. Un astfel de cimitir se afla pe terasa înaltă, lungă de câțiva kilometri și lată de mai multe sute de metri, numită *Troian*, din stânga râului Suciu (Țibleș), la aproximativ 1, 5 km nord-est de localitatea Suciu de Sus. Terasa are aceleași caracteristici geomorfologice și aproximativ aceeași lățime pe o distanță de mai mulți kilometri, în porțiunea dintre localitățile Suciu de Sus și Groșii Țibleșului. Cimitirul tumular a fost descoperit, se pare, de Torma Károly și cercetat apoi prin săpături tot de Teleki și Szendrei. Informațiile cu privire la aceste cercetări sunt, de asemenea, sumare³⁰⁵, iar materialele descoperite în cea mai mare parte pierdute. În prezent nu există nici o urmă vizibilă pe teren a cimitirului, tradiția locală susține însă că el a fost edificat înspre capătul sudic al terasei, aproape de marginea acesteia. Cimitirul a cuprins în jur de 15-20 de tumuli de mărimi diferite. Ritul de înmormântare practicat era incinerația, iar oasele calcinate au fost depuse se pare în urne, care au fost înconjurate de pietre de mari dimensiuni. Este precizat că structura și inventarul tumulilor de la Suciu de Sus erau întrutotul identice cu ai tumulilor de la Lăpuș³⁰⁶. Din materialul descoperit de Teleki la Suciu de Sus, provin, foarte probabil, din tumulii de pe *Troian* fragmentele ceramice din colecția sa, despre care se afirmă că păstrau marcajul cu această denumire. Ele se găsesc acum la Muzeul din Târgu Mureș³⁰⁷. Printre acestea, unele sunt ornamentate cu motive excizate-incizate. Acestui lot i-a aparținut, foarte probabil, și ceramica descoperită în tumulul IV, despre care s-a afirmat că se data în epoca timpurie a fierului³⁰⁸.

Informații evident mult mai complete există în legătură cu cimitirul tumular de la Lăpuș³⁰⁹. El se extinde pe o mare suprafață pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în locurile numite *Podanc*, *Podancul Mare* și *Podul Hotarului*. Tumulii sunt grupați în patru sectoare, care se plasează la o distanță relativ mare unul de altul. Primele săpături au fost efectuate la Lăpuș încă la sfârșitul secolului XIX de către J. Szendrei și D. Teleki. Ele au fost reluate în 1961 și au continuat între 1967 și 1974. Cea mai recentă etapă de

³⁰⁵ Szendrei 1887, 378; Roska 1914, 143; Orosz 1915; Roska 1940, 6 sq., nr. 9; Roska 1942, 90 sq., nr. 78.

³⁰⁶ Szendrei 1890, 377.

³⁰⁷ Bader 1976, 37 sqq.

³⁰⁸ Roska 1940, 22.

cercetare a cimitirului a început în 1995 ca o săpătură de salvare și continuă și în prezent prin investigarea tumulului cu dimensiunile cele mai mari din prima grupare. Cimitirul conținea inițial cca 60-70 de tumuli. Din păcate o parte a lor a fost în decursul timpului complet distrusă, iar o altă parte nesistematic cercetată. Observațiile și artefactele ce ne stau în prezent la dispoziție provin din 24 de tumuli cercetați începând din 1961, numerotați de la A la C, respectiv de la 1 la 24.

Fiecare dintre tumulii de la Lăpuș prezintă anumite particularități în privința modului său de construcție, dar și în legătură cu ritul și ritualul de înmormântare, precum și cu inventarul. Este evident că cimitirul a fost folosit într-un interval de timp mai îndelungat, în care s-au petrecut anumite evoluții atât în cultura materială, cât și în sistemul de credințe a populației ce s-a înmormântat aici. Una dintre problemele interesante ridicate de cercetările de la Lăpuș este lipsa dintr-o importantă parte a tumulilor a osemintelor umane. În acești tumuli au fost găsite cantități impresionante de resturi arse și ceramică, uneori și chirpici, obiecte de bronz, piatră și lut ars, forme de turnat, pietre și bucăți de stâncă, precum și oase incinerate de animale. Cu toate că semnificația acestor tumuli nu poate fi cu certitudine precizată, le-am considerat totuși că aparțin tot categoriei de “morminte”, eventual categoriei de “morminte colective”, din care lipsesc osemintele umane, potrivit unor precepte religioase imposibil de conturat cu mai mare precizie. Complexe asemănătoare, fără mantale de pământ, au mai fost cercetate în nordul Transilvaniei la Libotin-*Dâmbu Crucii I*³¹⁰ și Lăpuș-*Gruicul Târgului*³¹¹.

Un alt cimitir tumular contemporan cu cele de la Lăpuș și Suciul de Sus a fost identificat la Bicaz. El se află la aproximativ 2 km sud-est de localitate, pe o culme prelungită, domoală cu o orientare est-vest, precum și în zonele imediat învecinate, în parte împădurite, în parte folosite drept pășune, în locul numit *Togul Nemților*. Au fost cartăți 31 de tumuli, unii de dimensiuni impresionante, ce depășesc în înălțime 8 m și cu diametrul de peste 40 m, numărul lor este însă foarte probabil mai mare.

În anul 1978 am cercetat parțial unul din tumuli. Rezultatele obținute nu sunt total concludente; s-au putut preciza totuși unele dintre elementele sale de construcție. Tumulul a fost ridicat în două etape. În prima etapă s-a construit o movilă cu înălțimea în

³⁰⁹ Mai recent Kacsó 2000; Kacsó 2001.

³¹⁰ Kacsó 1990.

³¹¹ Kacsó 1994b.

centru de 1 m, în mijlocul căreia s-a practicat o groapă de foarte mari dimensiuni, a cărei adâncime nu a putut fi stabilită, deși săpăturile pe care le-am efectuat au ajuns până la -5,30 m, măsurată de la punctul actual cel mai înalt al tumulului. În groapă s-au găsit doar foarte puține fragmente ceramice, iar în porțiunea cercetată din movila mică nu s-a descoperit nici un fel de inventar arheologic. În marginea sudică a acestei movile se afla o depunere de cărbune cu o grosime de 2-3 cm, întinsă pe o suprafață destul de mare, așezată direct pe solul antic, în care era prezentă o cantitate foarte mare de oase incinerate de animale. Tot aici s-au găsit și câteva psalii din corn de cerb, ornamentate cu motive geometrice. Etapa a doua de construcție a tumulului a constat din acoperirea movilei mici și a depunerii aflate la marginea ei cu o manta de pământ, în care s-au găsit sporadic fragmente ceramice. Nu au fost descoperite oseminte umane, este însă posibil ca ele să se afle în partea necercetată a tumulului, mult mai mare ca extindere și volum decât partea deja săpată³¹².

Săpăturile efectuate în așezările și cimitirele culturii Suciu de Sus, respectiv ale grupului Lăpuș au permis descoperirea unei cantități impresionante și variate de artefacte, pe baza cărora pot fi stabilite caracteristicile culturii materiale în evoluția lor într-un interval de timp îndelungat. Deși descoperirile transilvănene au fost publicate până în prezent doar parțial și selectiv, de cele mai multe ori fără contextul în care ele au apărut, anumite trăsături ale acestor artefacte, în special ale ceramicii, apar deja clar conturate.

Ceramica Suciu de Sus, prin decorul său excizat, este inconfundabilă, iar unele vase reprezintă adevărate capodopere ale artei epocii bronzului. Firește însă că ceramica astfel decorată nu este singura ce caracterizează această cultură. Începând cu primele sale manifestări, vasele de aspect mai grosolan sunt ornamentate cu striuri. Acest tip de decor rămâne în folosință, cel puțin în aria sudică, pe întregul parcurs al evoluției culturii Suciu de Sus și se transmite și grupului Lăpuș. Astăzi se știe că ceramica excizată apare în cadrul culturii Suciu de Sus numai într-o etapă mai recentă din cadrul evoluției sale. Faza sa mai veche este caracterizată printr-o ceramică fină incizată și canelată. Ambele tehnici rămân în uz și după apariția decorului excizat, iar în unele teritorii, cum este și Depresiunea Maramureș, ele par a fi dominante, alături de ceramica striată, dacă nu chiar

³¹² Kacsó 1980, 38, nr. 7a.

exclusive pe întregul parcurs al culturii³¹³. Tipice și clar diferite de cele ale altor culturi contemporane sunt și unele forme de vase. Menționez aici doar una dintre aceste forme, și anume vasele vatră portabile. Vase de acest fel sunt specifice unui număr mare de culturi din ale epocii bronzului și fierului³¹⁴. În cadrul culturii Suciu de Sus ele apar încă în faza timpurie și rămân în folosință, fără schimbări în caracteristicile lor de formă, până în faza Lăpuș II. Este interesant de menționat că vase vatră foarte asemănătoare celor din cadrul culturii Suciu de Sus, respectiv grupul Lăpuș sunt prezente, în mai multe aspecte culturale ulterioare grupului Lăpuș, la sud de Carpați³¹⁵. Apariția lor acolo se datorează, foarte probabil, unor influențe venite din regiunea Tisei superioare.

Printre descoperirile Suciu de Sus relevante se numără și obiectele de lut ars, printre acestea și diferitele reprezentări umane și de animale. Am menționat deja statuetele descoperite între localitățile Satulung și Finteușu Mic, respectiv în așezarea de la Lăpușel-*Tedeș*. Alte reprezentări umane și de animale, uneori extrem de stilizate, au ieșit la iveală în așezările de la Mesteacăn-*Parhon*, Lazuri-*Lubi tag*, Vad-*Poduri*, Culciu Mare-*Sub grădini*, Oarța de Jos-*Vâlcea* *Rusului* etc. Câteva dintre acestea, cum este una dintre piesele de la Mesteacăn³¹⁶, arată similitudini cu descoperiri din teritoriul Otomani (de ex. Pir³¹⁷), altele sunt evident creații originale. În grupul Lăpuș există doar foarte puține reprezentări umane, se înmulțesc însă cele de animale, mai ales în formă de proeminente de vase, care sunt însoțite de diferite motive simbolice, inclusiv solare³¹⁸. Alte piese de lut ars caracteristice culturii Suciu de Sus sunt vasele cizmă, reprezentările de cizme (picioare de vas ?), lingurile, rotițele, greutatea etc.

În aria culturii Suciu de Sus și a grupului Lăpuș au funcționat fără îndoială importante ateliere metalurgice. Urmele acestora nu au fost încă cu certitudine descoperite³¹⁹, dovada existenței lor o reprezintă însă numărul extrem de mare al descoperirilor de piese de bronz și de aur. Ele apar în așezări și cimitire, dar și ca

³¹³ Este semnificativ că în peste 20 de așezări Suciu de Sus identificate în Depresiunea Maramureș, dintre care câteva au fost cercetate și prin săpături, doar într-una singură, și anume în cea de la Călinești-*Rogoaze*, a fost descoperit un fragment de vas cu decor excizat (cf. Kacsó 1999a, fig. 5, 3).

³¹⁴ Fischl, Kiss, Kulcsár 2001a; Fischl, Kiss, Kulcsár 2001b.

³¹⁵ Kacsó 1990, .nota 24.

³¹⁶ Kacsó 1987, fig. 9, 11.

³¹⁷ Bader 1978, pl. 36, 4.

³¹⁸ Kacsó 1994b, pl. 2, 3; Kacsó 2001, fig. 7-9.

³¹⁹ Pe baza unor informații din literatura mai veche, M. Rusu (Rusu 1981, 380) vorbește de cuptoare de topit minereuri de cupru de la Băiuț-Botiza și Țibleș-Dragomirești. Datarea acestor cuptoare este însă incertă.

depuneri de mai multe piese sau de o singură piesă în afara acestora, mai rar și în perimetrul locuințelor.

Este cert, că unele dintre tipurile sau variantele de piese confecționate în aceste ateliere sunt produse originale, invenții ale meșterilor locali. Printre acestea se numără și topoarele cu disc. Cele timpurii sunt ornamentate cu motive apropiate celor ce decorează și ceramica. Variantele târzii sunt de regulă neornamentate, iar cele mai recente nici nu-și mai păstrează caracterul de armă. Alte categorii de bronzuri ce pot fi considerate produse specifice ale purtătorilor culturii Suciu de Sus, respectiv ale grupului Lăpuș sunt spadele de tip Apa și Livada, topoarele de tip Drajna și Larga, topoarele cu gaura de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, pumnalele de tip Rozavlea, celturile cu plisc, brățările crestate, verigile de picior și altele. Există și piese de aur, care se întâlnesc preponderent sau fără excepție doar în teritoriul menționatelor aspecte culturale, de ex. inelele de tâmplă de tip Tarpa sau discurile spiralice plate de tip Sarasău.

Problemele originii, periodizării și cronologiei culturii Suciu de Sus au fost în repetate rânduri discutate³²⁰. Este tot mai evident că teritoriul inițial al culturii a fost mai mic și că el s-a extins înspre sud în detrimentul culturii Wietenberg. Lipsa oricăror urme Suciu timpurii în Depresiunile Lăpuș și Sălaj, prezența aici a culturii Wietenberg, apoi retragerea acesteia în momentul sosirii comunităților Suciu de Sus II sunt argumente în acest sens.

Pe parcursul evoluției culturii Suciu de Sus, între anumite zone ce îi aparțineau s-au produs diferențe. Acestea priveau unele aspecte ale culturii materiale, de exemplu deosebiri în producția de ceramică din Câmpia someșană față de cea din teritoriile mai sudice. Ele au avut însă și consecințe mult mai importante, în sensul apariției unor ritmuri de dezvoltare diferite. Comunitățile ce stăpâneau importante resurse de minereuri neferoase, de sare și de lemn au cunoscut o dezvoltare mai rapidă în viața economico-

³²⁰ Mai nou Kacsó 1999b, 98 sqq. Considerațiile cu privire la originea, periodizarea și cronologia culturii Suciu de Sus, dar și ale altor culturi ale epocii bronzului, publicate, de asemenea recent, de către V. Vasiliev (Vasiliev 2002, 41 sqq.) nu ar merita o atenție mai deosebită, întrucât ele nu contribuie în nici un fel la cunoașterea mai aprofundată a fenomenelor pe care le discută. Observațiile inserate într-o notă de subsol (45, nota 88), scrise într-un limbaj cu evidente reziduuri naționaliste, pe care l-am crezut abandonat într-o epocă trecută sau, în cel mai rău caz, alungat în rândurile presei extremiste, mă determină să cred că este necesară totuși luarea unei atitudini. Totodată, este necesară și prezentarea unor date cu privire la debaterile la care au fost cooptați, în anii de sfârșit ai regimului Ceaușescu, alături de potențați comuniști, și câțiva specialiști, dar și descrierea contextului în care au avut loc aceste debateri, mai ales că esența lor scapă celor mai tineri, care nici nu pot înțelege logica referirilor din amintita notă. În acest sens pregătesc răspunsul la o provocare voit jignitoare.

socială și schimbări în sistemul de idei și credințe, care au fost însoțite de modificări în cultura materială, inclusiv în ceramică. Aceste comunități – reunite sub denumirea de grupul Lăpuș- aparțin ultimei etape a unei îndelungate evoluții locale. În ceramica grupului s-au păstrat desigur multe elemente tradiționale, de certă factură Suciului de Sus, inclusiv unele legate de așa numita “civilizație a lemnului” (forme și motive decorative). Începuturile și prima fază a grupului Lăpuș sunt cronologic paralele cu etapa de sfârșit a culturii Suciului de Sus din teritoriile centrale și nordice ale ariei sale de răspândire. Pe baze Suciului și cu puternice influențe Lăpuș ia naștere în aceste teritorii, la începutul perioadei corespunzătoare fazei vechi a culturii câmpurilor de urne din Europa centrală, cultura Gáva.

NEUE SUCIU DE SUS- UND LĂPUȘ-FUNDE IM NORDEN

SIEBENBÜRGENS

(Zusammenfassung)

Der Verfasser legt 57 jüngst entdeckte bronzezeitliche Fundstellen vor, die aus 35 nordsiebenbürgischen Ortschaften herrühren.

Mit diesen sind in einer östlich von den Năsăud-Hügeln, Țibleș-, Maramureșului- und Rodnei-Bergen, nördlich von der Theiß, nordwestlich von der Staatsgrenze, westlich von Crasna und südlich von dem Meseș-Gebirge und der Samosch-Hochebene begrenzten Region 182 Fundstellen bekannt (Taf. XXXVIII), die der Suciului de Sus-Kultur, bzw. der mit dieser genetisch verbundenen Kulturerscheinung, u.zw. der Lăpuș-Gruppe angehören.

Es werden ebenfalls einige charakteristische Züge der Suciului de Sus-Kultur und der Lăpuș-Gruppe präsentiert: Siedlungs- und Wohnungstypen, Begräbnisritus und – ritual, materielle Produktion, Entwicklung u.a.

LITERATURĂ

- Astaloș, Marta 2001 C. Astaloș, L. Marta, Halmeu, com. Halmeu, jud. Satu Mare. Punct: Vamă, CronCercArh Campania 2000, București, 2001, 97, nr. 80.
- Bader 1972 T. Bader, Cultura Suciului de Sus în nord-vestul României – Die Suciului de Sus-Kultur im Nordwesten von Rumänien, SCIV 23, 1972, 509-535.
- Bader 1976 T. Bader, O veche colecție de ceramică aparținând culturii Suciului de Sus în Muzeul județean Mureș – Eine alte Keramiksammlung aus der Suciului de Sus Kultur im Kreismuseum Mureș, Marisia 6, 1976, 37-47.
- Bader 1978 T. Bader, Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică, București, 1978.
- Bader 1979 T. Bader, Die Suciului de Sus-Kultur in Nordwestrumänien, PZ 54, 1979, 3-31.
- Bajusz, Tamba 1988 I. Bajusz, D. Tamba, Contribuții la topografia arheologică a văii Someșului (sectorul Căpîlna-Jibou) – Beiträge zur archäologischen Topographie des Someștals, ActaMusPor 12, 1988, 91-120.
- Bejinariu 2001 I. Bejinariu, Tihău, com. Surduc, jud. Sălaj. Punct: La Cerniele, CronCercArh Campania 2000, București, 2001, 255-256, nr. 208.
- Bejinariu 2003 I. Bejinariu, Noi descoperiri ale culturii Suciului de Sus din județul Sălaj – New discoveries belonging to the Suciului de Sus culture from Sălaj county, în prezentul volum.
- Daicoviciu, Bandula, Glodariu 1965 H. Daicoviciu, O. Bandula și I. Glodariu, Cercetările de la Oncești din Maramureș, StCercMaramureșene 1, Baia Mare, 1965.
- Fischl, Kiss, Kulcsár 2001a K. P. Fischl, V. Kiss, G. Kulcsár, A hordozható tűzhelyek használata a Kárpát-medencében. I. Középső bronzkor, în: J. Dani și alții (ed.), Momos I. "Fiatal Őskoros Kutatók" I. Összejövetelének konferenciakötete, Debrecen, 1997. November 10-13, Debrecen, 2001, 163-193.
- Fischl, Kiss, Kulcsár 2001b K. P. Fischl, V. Kiss, G. Kulcsár, Beiträge zum Gebrauch der tragbaren Feuerherde (Pyraunoi) im Karpatenbecken II. (Spätbronzezeit-Frühheisenzeit), în: C. Kacsó (ed.), Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998, BiblMarmatia 1, Baia Mare, 2001, 125-156.
- Gogâltan 2001 F. Gogâltan, The settlement of Cășeu and some problems concerning the Late Bronze Age in the center and northern Transylvania, în: C. Kacsó (ed.), Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998, BiblMarmatia 1, Baia Mare, 2001, 191-214.
- Gogâltan, Isac 1995 F. Gogâltan, A. Isac, Die spätbronzezeitliche Siedlung von Cășeu, EphNapocensis 5, 1995, 5-26.

- Iercoșan 1993 N. Iercoșan, Săpăturile arheologice din județul Satu Mare (1971-1990) – Les fouilles archéologiques du département de Satu Mare (1971-1990), StComSatu Mare 9-10, 1992-1993.
- Ivanciuc C 1990 C. Ivanciuc, Date privind cultura Suciului de Sus în N-V dep. Maramureș, SympThrac 8, 1990, 16-17.
- Ivanciuc T. 1999 T. Ivanciuc, Noi dovezi privind locuirea Maramureșului în protoistorie. – New discoveries concerning the habitat of Maramureș-Protohistory, în: Maramureș vatră de istorie milenară IV, Cluj Napoca, 1999, 15-20.
- Kacsó 1972 C. Kacsó, Contribuții la problema începuturilor epocii bronzului în nord-vestul României – Beiträge zur frühen Bronzezeit in Nordwestrumänien, SCIV 23, 1972, 31-44.
- Kacsó 1980 C. Kacsó, Descoperiri din epoca bronzului în Depresiunea Sălajului – Entdeckungen der Bronzezeit in der Sălaj-Niederung, ActaMusPor 4, 1980, 38-46.
- Kacsó 1981a C. Kacsó, Date noi cu privire la tezaurul de la Sarasău – Neue Daten bezüglich des Goldfundes von Sarasău, SCIVA 32, 1981, 371-381.
- Kacsó 1981b C. Kacsó, Necropola tumulară de la Lăpuș, Cluj-Napoca, 1981 (teză de doctorat).
- Kacsó 1987 C. Kacsó, Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suciului de Sus-Kultur, Dacia N.S. 31, 1987, 51-75.
- Kacsó 1990 C. Kacsó, Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Libotin, Thraco-Dacica 11, 1990, 79-98.
- Kacsó 1993 C. Kacsó, Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Suciului de Sus și Groșii Țibleșului – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Suciului de Sus und Groșii Țibleșului, RevBistriței 7, 1993, 29-48.
- Kacsó 1994a C. Kacsó, Lazuri, jud. Satu Mare. I. Locuirea din epoca bronzului, CronCercArh Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995, 50-51.
- Kacsó 1994b C. Kacsó, Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Lăpuș – “Gruitul Târgului” – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Lăpuș-Gruitul Târgului, Crisia 24, 1994, 9-21.
- Kacsó 1995a C. Kacsó, Al patrulea depozit de bronzuri de la Sighetu Marmăției – Das vierte Bronzedepot von Sighetu Marmăției, RevBistriței 9, 1995, 5-48.
- Kacsó 1995b C. Kacsó, Catalog, în C. Stoica și alții (red.), Comori ale epocii bronzului din România. – Treasures of the Bronze Age in Romania (catalog de expoziție), București, 1995, 241 – 245, 248 – 252.

- Kacsó 1999a C. Kacsó, Date noi cu privire la preistoria Maramureşului – Neue Daten zur Vorgeschichte in der Maramureş, *Angustia* 4, 1999, 55-70.
- Kacsó 1999b C. Kacsó, Neue Daten zur ersten Phase der Suciul de Sus-Kultur, în: N. Boroffka, T. Soroceanu (ed.), *Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt, Internationale Archäologie Studia honoraria* 7, Rahden/Westf., 1999, 91-106.
- Kacsó 1999c C. Kacsó, Descoperiri din epoca bronzului în peştera Valea Rea de la Vălenii Şomcutei – Bronzezeitliche Funde in der Valea Rea-Höhle bei Vălenii Şomcutei, *SCIVA* 50, 1999, 113-126.
- Kacsó 2000 C. Kacsó, Die Hügelnekropole von Lăpuş. Eine kurze Übersicht, în: *Pratiques funéraires dans l'Europe des XIIIe-IVe S. av. J.-C. Actes du IIIe Colloque International d'Archéologie Funéraire organisé à Tulcea, 15-20 septembre 1997, par l'Association d'Etudes d'Archéologie Funéraire avec le concours de l'Institut de Recherches Eco-Muséologiques de Tulcea. Hommage à Gavrilă Simion, Tulcea, 2000, 237-238.*
- Kacsó 2001 C. Kacsó, Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuş, în: C. Kacsó (ed.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998, BiblMarmatia* 1, Baia Mare, 2001, 231-278.
- Kacsó 2002 C. Kacsó, Descoperiri de bronzuri în Depresiunea Lăpuşului – Die Bronzefunde in der Lăpuş-Niederung, *RevBistriţei* 16, 2002, 7-24.
- Kacsó 2003 C. Kacsó, Radu Popa şi cercetarea arheologică din Maramureş – Radu Popa und die archäologischen Forschungen in der Maramureş, în: D. Marcu Istrate, A. Istrate, C. Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizaţiei româneşti în context european*, 2003, 25-40.
- Kacsó, Pop D., Stanciu 2001a C. Kacsó, D. Pop, I. Stanciu, Lăpuşel, com. Recea, jud. Maramureş. Punct: Ciurgău. *CronCercArh Campania* 2000, Bucureşti, 2001, 130-131, nr. 104.
- Kacsó, Pop D., Stanciu 2001b C. Kacsó, D. Pop, I. Stanciu, Lăpuşel, com. Recea, jud. Maramureş. Punct: Mociar. *CronCercArh Campania* 2000, Bucureşti, 2001, 131-132, nr. 105.
- Kacsó, Stanciu 1996 C. Kacsó, I. Stanciu, Bicaz, "Igoaie", jud. Maramureş, în: *Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1992*, Brăila, 1996, 13, nr. 17.
- Kalicz 1968 N. Kalicz, *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn*, Budapest, 1968.
- Lakó 1983 E. Lakó, Repertoriul topografic al epocii bronzului şi al Hallstattului în judeţul Sălaj – The topographical catalogue of the Bronze Age and Early Iron Age in Sălaj district, *ActaMusPor* 7, 1983, 69-100.

Lazarovici 1977	Gh. Lazarovici, Cercetări arheologice de suprafață la hotarele județelor Cluj-Sălaj – Archäologische Oberflächeforschungen in der Kontakt-Zone der Bezirke Cluj und Sălaj, ActaMusPor 1, 1977, 35-39.
Lazin, Pop S. 1997	Gh. Lazin, S. Pop, O nouă descoperire aparținând culturii Suciului de Sus (Așezarea de la Tătărești, jud. Satu Mare), StComSatu Mare 14, 1997, 75-84.
Marta și alții 2001	L. Marta și alții, Lazuri, com. Lazuri, jud. Satu Mare. Punctul: Drumul Dorolț, CronCercArh Campania 2000, București, 2001, 126, nr. 102.
Marta, Virag, Astaloș 2002	L. Marta, C. Virag, C. Astaloș, Halmeu, com. Halmeu, jud. Satu Mare. Punct: Király Domb, CronCercArh Campania 2001, București, 2002, 151, nr. 110.
Mozsolics 1960	A. Mozsolics, Der Tumulus von Nyírkársz-Gyulaháza, ActaArchHung 12, 1960, 113-123.
Németi 1978	I. Németi, Descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului din jurul Careiului – Découvertes de la fin de l'époque de bronze aux environs de Carei, SCIVA 29, 1978, 99-122.
Németi 1987	I. Németi, Descoperiri arheologice din teritoriul localității Moftinu Mic (jud. Satu Mare) – Archäologische Entdeckungen auf dem Gebiet des Dorfes Moftinu Mic (Kreis Satu Mare), StComSatu Mare 7-8, 1986-1987, 101-137.
Németi 1997	J. Németi, Descoperirile arheologice de la Lazuri – “Lubi-tag” (jud. Satu Mare) din anii 1995-1996 – Archaeological discoveries from Lazuri-Lubi-tag (Satu Mare county) in 1995-1996, Cercetări arheologice în aria nord-tracă II, București, 1997, 78-86.
Németi, Lazin, Ghindele, Marta 2000	J. Németi, Gh. Lazin, R. Ghindele, L. Marta, Petea, com. Dorolț, jud. Satu Mare. Punct: Vamă, CronCercArh Campania 1999, București, 2000, 74, nr. 104.
Nemoianu, Todincă 1981	L. Nemoianu, Gh. Todincă, Șantierul arheologic Călinești, jud. Maramureș – Le site archéologiques de Călinești, dép. de Maramureș, CercArh 4, 1981, 66-69.
Nistor, Vulpe 1969	Fr. Nistor, A. Vulpe, Bronzuri inedite din Maramureș în colecția prof. Francisc Nistor din Sighetul Marmăției – Bronzes inédits appartenant à la collection du professeur Francisc Nistor de Sighetul Marmăției, SCIV 20, 1969, 181-194.
Orosz 1915	E. Orosz, Néprajzi kirándulás a Lápós hegységbe. Erdély 24, 1915, 1-8.
Pop D. 2003	D. Pop, Așezarea din epoca bronzului de la Someș-Uileac, în prezentul volum.
Popa, Kacsó 1974	R. Popa, C. Kacsó, Cercetări arheologice la Călinești – Maramureș – Recherches archéologiques à Călinești – Maramureș, SCIVA 25, 1974, 561-578.
Roman 1976	P. Roman, Nyírség, în: D. M. Pippidi (coordonator), Dicționar de istorie veche a României, București, 1976, 433.
Roska 1914	M. Roska, în: MúzkönyvÉrt 8, 1914, 142-144.

Roska 1940	M. Roska, A kimetszett díszű agyagművesség Erdélyben – Die kerbschnittverzierte Keramik in Siebenbürgen, <i>Közlemények Debrecen</i> 1, 1940, 1-26.
Roska 1942	M. Roska, Erdély régészeti repertórium. I. Őskor, Kolozsvár, 1942.
Rusu 1981	M. Rusu, Bemerkungen zu den grossen Werkstätten- und Geissereifunden aus Siebenbürgen, in: <i>Studien zur Bronzezeit. Festschrift für Wilhelm Albert v. Brunn</i> , Mainz/Rhein, 1981, 375-402.
Stanciu 1993	I. Stanciu, Sondajele efectuate la Bicaz, jud. Maramureş (1990, 1991) – Les sondajes entreprises à Bicaz, département de Maramureş (1990, 1991), <i>EphNapocensis</i> 3, 1993, 261-272.
Stanciu, Marta 2001	I. Stanciu, L. Marta, Lazuri, com. Lazuri, jud. Satu Mare. Punctul: Lubi tag, <i>CronCercArh Campania</i> 2000, Bucureşti, 2001, 125-126, nr. 101.
Stanciu, Marta şi alţii 2002	I. Stanciu, L. Marta şi alţii, Lazuri, com. Lazuri, jud. Satu Mare. Punctul: Lubi tag, <i>CronCercArh Campania</i> 2001, Bucureşti, 2002, 185-188, nr. 130.
Szendrei 1887	J. Szendrei, in: <i>ArchÉrt</i> 7, 1887, 378.
Szendrei 1890	J. Szendrei, in: <i>ArchÉrt</i> 10, 1890, 376-378.
Vasiliev 2002	V. Vasiliev, Locuirea din epoca bronzului, in: V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cozma, Solotvino-“Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Aşezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului şi din evul mediu timpuriu, <i>BiblThracologica</i> 33, Cluj-Napoca, 2002, 29-45.
Vende 1908	A. Vende, Szatmár Vármegye őskora, in: S. Borovszky (ed.), <i>Magyarország Vármegyei és Városai. Szatmár Vármegye</i> , Budapest (1908), 402 – 411.

NEUE SUCIU DE SUS- UND LĂPUŞ-FUNDE IM NORDEN SIEBENBÜRGENS

(Zusammenfassung)

Der Verfasser legt 57 jüngst entdeckte bronzezeitliche Fundstellen vor, die aus 35 nordsiebenbürgischen Ortschaften herrühren.

Mit diesen sind in einer östlich von den Năsăud-Hügeln, Țibleş-, Maramureşului- und Rodnei-Bergen, nördlich von der Theiß, nordwestlich von der Staatsgrenze, westlich von Crasna und südlich von dem Meseş-Gebirge und der Samosch-Hochebene begrenzten Region 182 Fundstellen bekannt (Taf. XXXVIII), die der Suci de Sus-Kultur, bzw. der mit dieser genetisch verbundenen Kulturerscheinung, u.zw. der Lăpuş-Gruppe angehören.

Es werden ebenfalls einige charakteristische Züge der Suciul de Sus-Kultur und der Lăpuș-Gruppe präsentiert: Siedlungs- und Wohnungstypen, Begräbnisritus und – ritual, materielle Produktion, Entwicklung u.a.

ANEXA 1

Lista locurilor de descoperire Suciul de Sus și Lăpuș în nordul Transilvaniei

1. Adrian (com. Livada, jud. Satu Mare), punct *Cerii mari*, așezare (Bader 1989, 119, nr. 3).
2. Adrian (com. Livada, jud. Satu Mare), punct Câmpia morii, așezare (Bader 1989, 119, nr. 3).
3. Aluniș (com. Benesat, jud. Sălaj), punct *Secătura (Secături)*, așezare (Bejinariu 2003, pl. 5, 2-6).
4. Apa (com. Apa, jud. Satu Mare), punct neprecizat, așezare (informație L. Marta).
5. Apateu (com. Culciu, jud. Satu Mare), punct neprecizat, așezare (Bader 1979, 28).
6. Ardușat (com. Ardușat, jud. Maramureș), punct *Sub pădure*, așezare (Kacsó 1987, 51, nr. 1).
7. Ariniș (com. Ariniș, jud. Maramureș), punct *Subt ogrăzi*, așezare (Kacsó 1980, 39 sq., nr. 10, fig. 2, 15-30).
8. Ariniș (com. Ariniș, jud. Maramureș), punct *Mocira*, așezare (în lucrarea de față).
9. Ariniș (com. Ariniș, jud. Maramureș), punct *Dealul Baronului*, așezare (?) (în lucrarea de față).
10. Baia Mare (jud. Maramureș), punct *Dealul Morgău (Spitalul TBC)*, așezare (Kacsó 1987, 51, nr. 2, fig. 1).
11. Băsești (com. Băsești, jud. Maramureș), punct *Piatra Frunturii*, așezare (în lucrarea de față).
12. Bârsana (com. Bârsana, jud. Maramureș), punct *Cetățuia*, așezare (Kacsó 1987, 51, nr.4a).
13. Bârsana (com. Bârsana, jud. Maramureș), punct *Podul Miresei*, așezare (Kacsó 1987, 51, nr.4b).
14. Bezded (com. Gârbou, jud. Sălaj), punct *La halauă*, așezare (Bejinariu 2003).
15. Bicăz (com. Bicăz, jud. Maramureș), punct *Igoaie*, așezare (Kacsó, Stanciu 1996).
16. Bicăz (com. Bicăz, jud. Maramureș), punct *Ciurgău*, așezare (în lucrarea de față).
17. Bicăz (com. Bicăz, jud. Maramureș), punct *Togul Nemților I*, necropolă tumulară (Kacsó 1980, 38, nr.7a).
18. Bicăz (com. Bicăz, jud. Maramureș), punct *Togul Nemților II*, așezare (?) (în lucrarea de față).
19. Bogdan Vodă (com. Bogdan Vodă, jud. Maramureș), punct *La podeț*, așezare (Kacsó 1987, 51, nr. 5).
20. Boinești (com. Bixad, jud. Satu Mare), punct *Coasta Boineștilor*, așezare (Bader 1978, 121, nr. 15, pl. 40, pl. 47-49).

21. Bozânta Mică (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Grind*, așezare (în lucrarea de față)
22. Bozânta Mică (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Movile*, așezare (în lucrarea de față)
23. Bozânta Mică (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Unchiu Popii*, așezare (în lucrarea de față).
24. Bulgari (com. Sălățig, jud. Sălaj), punct *La izvoare*, așezare (Kacsó 1980, 37 sq., nr. 2, fig. 1, 1-19).
25. Bușag (com. Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș), punct *Pe tog*, așezare (în lucrarea de față).
26. Bușag (com. Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș), punct *Grădina lui V. Zoicaș*, așezare (în lucrarea de față).
27. Călinești (com. Călinești, jud. Maramureș), punct *Rogoaze*, așezare (Kacsó 1999a, 57 sq., fig. 5, 1-5. 8-11. 13-17. 21-22, fig. 6, 2-4. 6-11. 14-16. 19-20. 22, fig. 7, 3. 6-9, 13-15. 17).
28. Călinești (com. Călinești, jud. Maramureș), punct *Grajdurile CAP*, așezare (Kacsó 1999a, 58, fig. 5, 6-7. 12. 18-20. 23-24, fig. 6, 1. 5-7. 12-13. 17-18. 21, fig. 7, 1-2. 4-5. 10-12. 16).
29. Călinești (com. Călinești, jud. Maramureș), punct *Mănăstirea*, așezare (Nemoianu, Todincă 1981, 67).
30. Căprioara (com. Recea-Cristur, jud. Cluj), punct *Săliște*, așezare (Lazarovici 1977, 36 sq., fig. 1, 3-4. 6-14, fig. 2, 5).
31. Cărășeu (com. Culciu, jud. Satu Mare), punct neprecizat, așezare, (Bader 1979, 28).
32. Cășeu (com. Cășeu, jud. Cluj), punct *Cetățele*, așezare (Gogâltan, Isac 1995; Gogâltan 2001).
33. Ceaca (com. Zalha, jud. Sălaj), punct *Ponoare*, așezare (Bejinariu 2003).
34. Cidreag (com. Halmeu, jud. Satu Mare), punct "*pe malul stâng al pârâului Negru*", așezare (?) (Bader 1972, 511, nr. 8, pl. 16, 17).
35. Ciocmani (com. Băbeni, jud. Sălaj), punct *Dâmbu Lunchii*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 94, pl. 22, 5-7).
36. Ciolt (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punct *Ciolțișor*, așezare (în lucrarea de față)
37. Ciolt (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punct *Arinde*, așezare (?) (în lucrarea de față).
38. Cliț (com. Băbeni, jud. Sălaj), punct *Dealul Grindului*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 93, pl. 17, 7-11).
39. Copalnic Mănăstur (com. Copalnic Mănăstur, jud. Maramureș), punct *Poiana*, așezare (Kacsó 1987, 51 sqq. nr. 8a, fig. 2-3).
40. Copalnic Mănăstur (com. Copalnic Mănăstur, jud. Maramureș), punct *Pe mal*, așezare (Kacsó 1987, 58, nr. 8b).
41. Corni (com. Bicăz, jud. Maramureș), punct *Băbțișoara*, așezare (în lucrarea de față).
42. Corod (com. Culciu, jud. Satu Mare), punct neprecizat, așezare (Bader 1979, 28).
43. Coruia (com. Săcălășeni, jud. Maramureș), punct *Cărarea Morii*, așezare (în lucrarea de față).
44. Crăciunești (com. Bocicoiu Mare, jud. Maramureș), punct *Mohelca*, așezare (în lucrarea de față).
45. Cuceu (oraș Jibou, jud. Sălaj), punct *Pe lab*, așezare (Kacsó 1987, 58, nr. 9a, fig. 4, 1-6).

46. Cuceu (oraș Jibou, jud. Sălaj), punct *Cuceul Sec*, așezare (Kacsó 1987, 58, nr. 9b, fig. 4, 7-15).
47. Culciu Mare (com. Culciu, jud. Satu Mare), punct *Sub grădini*, așezare (Bader 1972, 512, nr. 11, pl. 1, 1. 3. 5. 7-9, pl. 2-12, 1-6. 8).
48. Culciu Mare (com. Culciu, jud. Satu Mare), punct *Kendervető*, așezare (Bader 1972, 512, nr. 11).
49. Culciu Mic (com. Culciu, jud. Satu Mare), punctul *La gropi de siloz*, așezare (Bader 1978, 124, nr. 32, pl. 39, pl. 45-46, pl. 54).
50. Dămăcușeni (oraș Tg.Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Obreja*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 10).
51. Doh (com. Măeriște, jud. Sălaj), punct *Izvoare*, așezare (Lakó 1983, 75, nr. 26).
52. Dorolț (com. Dorolț, jud. Satu Mare), punct *Homokosdomb*, așezare (informație L. Marta).
53. Dragu (com. Dragu, jud. Sălaj), punct *La bulbuc*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 12).
54. Gârbou (com. Gârbou, jud. Sălaj), punct “în spatele casei ing. Vultur”, așezare (Lakó 1983, 76, nr. 32b; Kacsó 1987, 59, nr. 14).
55. Gârcei (com. Crișeni, jud. Sălaj), punct *la Glimeie*, așezare (Bejinariu 2003).
56. Gherța Mică (com. Gherța Mică, jud. Satu Mare), punct *Dealul Bocaghița*, așezare (Bader 1978, 125, nr. 41).
57. Giulești (com. Giulești, jud. Maramureș), punct *Valea Mestecăniș*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 13, fig.5-7).
58. Giurtelecu Hododului (com. Hodod, jud. Satu Mare), punct *Dealul nucilor*, așezare (în lucrarea de față).
59. Groși (com. Groși, jud. Maramureș), punct *Între pâraie*, așezare (în lucrarea de față).
60. Groșii Țibleșului (com. Suci de Sus, jud. Maramureș), punct *Tăușor*, așezare (Kacsó 1993, 33 sqq., pl. 13).
61. Groșii Țibleșului (com. Suci de Sus, jud. Maramureș), punct *Ograde*, așezare (Kacsó 1993, 32 sq., pl. 12).
62. Groșii Țibleșului (com. Suci de Sus, jud. Maramureș), punct *Valea Obrejei*, așezare (în lucrarea de față).
63. Halmeu (com. Halmeu, jud. Satu Mare), punct *Vamă*, așezare (Astaloș, Marta 2001).
64. Halmeu (com. Halmeu, jud. Satu Mare), punct *Királydomb*, așezare (Marta, Virag, Astaloș 2002).
65. Homorodu de Jos (com. Homoroade, jud. Satu Mare), punct *Togul popii*, așezare (Bader 1972, 513, nr. 18).
66. Homorodu de Sus (com. Homoroade, jud. Satu Mare), punct *Ograda borzului*, așezare (Bader 1978, 125, nr. 46).
67. Homorodu de Sus (com. Homoroade, jud. Satu Mare), punct “grădina lui Soreanu”, așezare (Bader 1978, 125, nr. 46).
68. Ieud (com. Ieud, jud. Maramureș), punct *Podul de la gura Gârbovei*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 15).
69. Ieud (com. Ieud, jud. Maramureș), punct *Podereiu Dumbrăviței*, așezare (în lucrarea de față).
70. Ileanda (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Pe coastă*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 94, pl. 19, 5-6).
71. Ileanda (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Dealul Măgurița*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 94, pl. 19, 1-4).

72. Iojib (com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare), punctul *Podul Șarului*, așezare (Bader 1978, 125, nr. 50; Iercoșan 1993, 84).
73. Jibou (oraș Jibou, jud. Sălaj), punct neprecizat, așezare (?) (Kacsó 1987, 59, nr. 16, fig. 8, 1-6).
74. Lazuri (com. Lazuri, jud. Satu Mare), punct *Lubi tag*, așezare (Bader 1979, 28; Kacsó 1994a; Némethi 1997, 78 sqq.; Stanciu Marta 2001, Stanciu, Marta și alții 2002).
75. Lazuri (com. Lazuri, jud. Satu Mare), punct *Drumul Dorolț*, așezare (Marta și alții 2001).
76. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Cioncaș I* și *Sub Cioncaș*, așezare sau tumuli distruși (în lucrarea de față).
77. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Podul Hotarului II*, așezare sau tumuli distruși (în lucrarea de față).
78. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *La arini*, așezare (în lucrarea de față).
79. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Răstoci*, așezare (în lucrarea de față).
80. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Tuliceasca*, așezare (în lucrarea de față).
81. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Valea Cerțiului*, așezare (în lucrarea de față).
82. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Valea Herții*, așezare (în lucrarea de față).
83. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Lacuri*, așezare (?) (în lucrarea de față).
84. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Pe Mlacă (Vârful Mecrii)* și *Sub mlacă*, așezare sau tumul (în lucrarea de față).
85. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Dumbrăvița*, așezare (în lucrarea de față).
86. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Tinoasa*, așezare sau tumuli distruși (în lucrarea de față).
87. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Podanc, Podancul Mare, Podul Hotarului I*, necropolă tumulară (Kacsó 1981b; Kacsó 2001).
88. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Gura Tinoasei*, grup tumular (în lucrarea de față).
89. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Gruul Târgului (Dâmbul lui Hoșporodic)*, complex funerar (Kacsó 1994b).
90. Lăpuș (com. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Cioncaș II*, așezare (în lucrarea de față).
91. Lăpușel (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Ciurgău*, așezare (Kacsó 1999b).
92. Lăpușel (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Tedeș*, așezare (în lucrarea de față).
93. Lăpușel (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Hodiștau*, așezare (în lucrarea de față).
94. Lăpușel (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Mociar*, așezare (Kacsó, Stanciu, Pop D. 2001b).
95. Letca (com. Letca, jud. Sălaj), punct “*deal în apropiere de borna kilometrică 118+6*”, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 94, pl. 21).
96. Libotin (com. Cupșeni, jud. Maramureș), punct *Dâmbu Crucii I*, complex funerar (Kacsó 1990).
97. Libotin (com. Cupșeni, jud. Maramureș), punct *Dâmbu Crucii II*, așezare (?) (Kacsó 1987, 59, nr. 17a).
98. Libotin (com. Cupșeni, jud. Maramureș) punct *Podoroiu Mare*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 17b).
99. Medieșu Aurit (com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare), punct *Șuculeu*, așezare, (Bader 1972, 514, nr. 21, pl. 13-15).

100. Medieșu Aurit (com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare), punct *La Șesu*, morminte de incinerare (Bader 1972, 514, nr. 21, pl. 12, 8).
101. Medieșu Aurit (com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare), punct *Dâmbu acastăului (Togul lui Schwaicz)*, tumul (Bader 1978, 126, nr. 55, pl. 43-44, 1-6. 8-13).
102. Mesteacă (com. Valea Chioarului, jud. Maramureș), punctele învecinate *La parhon* și *Valea caselor*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 18, fig. 8, 7-19 și fig. 9, 1-11).
103. Moftinu Mic (com. Moftin, jud. Satu Mare), punct “*marginea Drumului Național Carei-Satu Mare*”, așezare (Németi 1987, 109, fig. 16 și fig. 17, 3. 5-8).
104. Moisei (com. Moisei, jud. Maramureș), punct *Tarnița Purcărețului*, așezare (Kacsó 1995a, 15).
105. Muncel (com. Criștolț, jud. Sălaj), punct “*grădina lui Alex. Toma*”, așezare (Bejinariu 2003, pl. 5, 1 și pl. 6, 2-3).
106. Nadiș (oraș Cehu Silvaniei, jud. Sălaj), punct *Dealul Bal*, așezare (Bejinariu 2003, pl. 3, 3 și pl. 5, 7).
107. Nadiș (oraș Cehu Silvaniei, jud. Sălaj), punct *Buia Mitrului*, așezare (în lucrarea de față).
108. Nadișu Hododului (com. Hodod, jud. Satu Mare), punct “*în stânga drumului dintre Nadișu Hadodului și Hodod*”, așezare (în lucrarea de față).
109. Necopoi (com. Homoroadele, jud. Satu Mare), punct “*Lângă Gara CFR*”, așezare (Bader 1978, 126, nr. 62).
110. Negreni (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Șesul Mic*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 93).
111. Negreni (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Arie*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 93, pl. 18, 1-6).
112. Noroieni (com. Lazuri, jud. Satu Mare), punct “*sud-est de sat, pe malul stâng al pârâului Șar*”, așezare (Bader 1978, 126, nr. 64).
113. Oarța de Jos (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punct *Vâlceaia Rusului*, așezare (Kacsó 1980, 39, nr. 9a; Kacsó 1987, fig. 20-21).
114. Oarța de Jos (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punct *Alac*, așezare (Kacsó 1980, 39, nr. 9b).
115. Oarța de Sus (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punct *Oul Făgetului*, așezare (Kacsó 1980, 39, nr. 8b, fig. 2, 1-14).
116. Oarța de Sus (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punctele învecinate *Mânzata*, *Costișa* și *Citere*, așezare (Kacsó 1980, 39, nr. 8c).
117. Oarța de Sus (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punct *Dealul Crucii*, așezare (în lucrarea de față).
118. Oarța de Sus (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punct *Dealul Stremțului*, așezare (în lucrarea de față).
119. Odoreu (com. Odoreu, jud. Satu Mare), punct “*nu departe de pădurea Gâmbaș*”, așezare (Bader 1972, 514, nr. 24).
120. Oncești (com. Bârsana, jud. Maramureș), punct *Pe corni*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 19).
121. Oncești (com. Bârsana, jud. Maramureș), punct *Cetățuie (Cetățeaua)*, așezare (?) (în lucrarea de față).
122. Orțița (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punct *Pe lab*, așezare (în lucrarea de față).
123. Orțița (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș), punct *Țempe*, așezare (în lucrarea de față).

124. Petea (com Dorolț, jud. Satu Mare), punct *Vamă*, așezare (Németi, Ghindele, Lazin, Marta 2000).
125. Podișu (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Pe lab*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 92, pl. 9, 5-8).
126. Podișu (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Pe Inat*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 92, pl. 12, 1-5).
127. Popeni (com. Mirșid, jud. Sălaj), punct *Pogor*, așezare (Bejinariu 2003).
128. Potău (com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare), punct *Ciuncaș*, așezare (?) (Bader 1972, 515, nr. 27).
129. Prislop (com Boiu Mare, jud. Maramureș), punct *Fântâna boului*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 20).
130. Prislop (com Boiu Mare, jud. Maramureș), punctele învecinate *Ograde* și *Valea boului*, așezare (în lucrarea de față).
131. Racâș (com. Hida, jud. Sălaj), punct *Gura Jernăului*, așezare (Bejinariu 2003).
132. Rogna (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Bulbuc*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 92, pl. 13, 1-6).
133. Rogna (com. Ileanda, jud. Sălaj), punct *Coasta lui Nicolae*, așezare (Bajusz, Tamba 1988, 92, pl. 16 și pl. 17, 1-6).
134. Rogoz (oraș Tg. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Șesurile Rogozului*, așezare (în lucrarea de față).
135. Rohia (oraș Tg. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Poderei*, așezare (în lucrarea de față).
136. Românași (com. Românași, jud. Sălaj), punct *Stația de carburanți S. C. Comesco*, așezare (Bejinariu 2003, pl. 4, 1-3).
137. Rus (com. Rus, jud. Sălaj), punct *Șesul lui Măican*, așezare (Bejinariu 2003).
138. Sarasău (com. Sarasău, jud. Maramureș), punct *Moară*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 21a, fig. 9, 12-15).
139. Sarasău (com. Sarasău, jud. Maramureș), punct *Lazu Mare*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 21b).
140. Sarasău (com. Sarasău, jud. Maramureș), punct *Vaşcapău*, așezare (în lucrarea de față).
141. Satu Mare (jud. Satu Mare), punct neprecizat, descoperire izolată (Bader 1978, 128, nr. 77, pl. 44, 7).
142. Satulung (com Satulung, jud. Maramureș), punct “*în apropierea drumului dintre Satulung și Finteușu Mic*”, așezare (în lucrarea de față).
143. Satulung (com. Satulung, jud. Maramureș), punct neprecizat, așezare (?) (Bader 1972, 515, nr. 30, fig. 16, 1-6).
144. Săsar (com. Recea, jud. Maramureș), punct *Dâmbul Morii*, așezare (în lucrarea de față).
145. Seini (oraș Seini, jud. Maramureș), punct *IAS Ferma 7*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 22, fig. 10-13).
146. Seini (oraș Seini, jud. Maramureș), punct *Dagas*, așezare (în lucrarea de față).
147. Sighetu Marmăției (jud. Maramureș), punct *Cireghi*, așezare (Ivanciuc C. 1990).
148. Sighetu Marmăției (jud. Maramureș), punct *Cearda-Țărmuri*, așezare (Ivanciuc T. 1999).
149. Sighetu Marmăției (jud. Maramureș), punct *str. Avram Iancu*, așezare (?) (în lucrarea de față).

150. Sighetu Marmăției (jud. Maramureș), punct *Biserica reformată*, așezare (?) (în lucrarea de față).
151. Sâncraiu Silvaniei (com. Dobrin, jud. Sălaj), punct *Barázdahát*, așezare (Kacsó 1980, 37, nr. 1, fig. 1, 1-8).
152. Sâncraiu Silvaniei (com. Dobrin, jud. Sălaj), punct *Lazuri*, așezare (Bejinariu 2003).
153. Sârbi (com. Budești, jud. Maramureș), punct *Valea Popii*, așezare (în lucrarea de față).
154. Someș-Uileac (com. Ulmeni, jud. Maramureș), punct *Bicirig*, așezare (Pop D 2003).
155. Stremț (com. Băsești, jud. Maramureș), punct *Dealul Buii*, așezare (în lucrarea de față).
156. Suciu de Jos (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Izvorâște*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 23a).
157. Suciu de Jos (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Gura Boii*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 23b).
158. Suciu de Jos (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Muncei*, așezare (în lucrarea de față).
159. Suciu de Jos (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Vârful Carpănului*, mormânt izolat (?) de incinerare (în lucrarea de față).
160. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Poduri pe coastă I*, necropolă plană de incinerare (Bader 1972, 516, nr. 34).
161. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Poduri pe coastă II*, așezare (Kacsó 1987, 59, nr. 24a).
162. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Troian I*, necropolă tumulară, (Bader 1972, 516, nr. 34).
163. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Troian II*, așezare sau tumuli distruși (Kacsó 1987, 59 sq., nr. 24b).
164. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Mocira* (?), așezare (?) (Bader 1976, 43, nota 19, pl. 5, 1)
165. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Pe șes*, așezare (Kacsó 1993, 29 ssq., pl. 1-11).
166. Suciu de Sus (com. Suciu de Sus, jud. Maramureș), punct *Pe râț*, așezare (?) (în lucrarea de față).
167. Supuru de Jos (com. Supuru, jud. Satu Mare), punct *Dealul Sențiului*, așezare (în lucrarea de față).
168. Tămășești (com. Ariniș, jud. Maramureș), punct *Dealul Tămășeștilor*, așezare (în lucrarea de față).
169. Tătărești (com. Viile Satu Mare, jud. Satu Mare), punct *Dealul Tătăreștilor (Dâmbul Tătarilor)*, așezare (Lazin, Pop S. 1997).
170. Tăuți Măgherauș (com. Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș), punct *Viile Tăuți*, așezare (Kacsó 1987, 66, nr.25).
171. Tihău (com. Surduc, jud. Sălaj), punct *La Cerniele*, așezare (Bejinariu 2003, pl. 2, 4-6 și pl.3, 1-2. 5).
172. Tg. Lăpuș (oraș Tg. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Întorsura*, așezare (Kacsó 1987, 66, nr. 26).
173. Tg. Lăpuș (oraș Tg. Lăpuș, jud. Maramureș), punct *Eghereș*, așezare (Kacsó 1987, 66, nr. 26).

174. Turulung-Vii (com. Turulung, jud. Satu Mare), punct “*malul Turului*”, așezare (Bader 1978, 130, nr. 96).
175. Vad (com. Copalnic Mănăstur, jud. Maramureș), punct *Poduri*, așezare (Kacsó 1987, 66, nr. 27a, fig. 14-15).
176. Vad (com. Copalnic Mănăstur, jud. Maramureș), punct *Știurdina*, așezare (Kacsó 1987, 66, nr. 27b).
177. Valea Vinului (com. Valea Vinului, jud. Satu Mare), punct “*pantă de deal în imediata apropiere a Văii Lipăului*”, așezare (în lucrarea de față).
178. Vama (com. Vama, jud. Satu Mare), punct *Dealul Mare*, așezare (Bader 1978, 130, nr. 100).
179. Vădurele (com. Năpradea, jud. Sălaj), punct *Curături*, așezare (Bejinariu 2003, pl. 3, 4. 6-8).
180. Vălenii Șomcutei (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punct *Peștera Valea Rea*, depunere cultică (?) (Kacsó 1999c, 113 sqq.).
181. Vălenii Șomcutei (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punct *Valea lui Ștefan*, așezare (Kacsó 1999c, 118).
182. Vălenii Șomcutei (com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), punct *Ograda Budenilor*, așezare (Kacsó 1999c, 118).

*

După redactarea studiului meu, am mai aflat de existența a trei obiective ce par a aparține culturii Suci de Sus:

183. Ardud (com. Ardud, jud. Satu Mare), punct *Szölök/Vii*, așezare (Németi J., Molnár Zs., *A tell telepek elterjedése a nagykarolyi síkságon és az Ér völgyében*, Kolozsvár, 2002, 110).
184. Ardud (com. Ardud, jud. Satu Mare), punct *Vár/Cetate*, așezare (Németi J., Molnár Zs., *A tell telepek elterjedése a nagykarolyi síkságon és az Ér völgyében*, Kolozsvár, 2002, 110).
185. Crăciunești (com. Bocicoiu Mare, jud. Maramureș), punct “*pe terasa joasă din stânga Tisei, în stânga șoselei Sighetu Marmăției-Vișeu, nu departe de punctul Mohâlca*”, așezare (informație T. Ivanciuc și V. V. Vizauer).

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

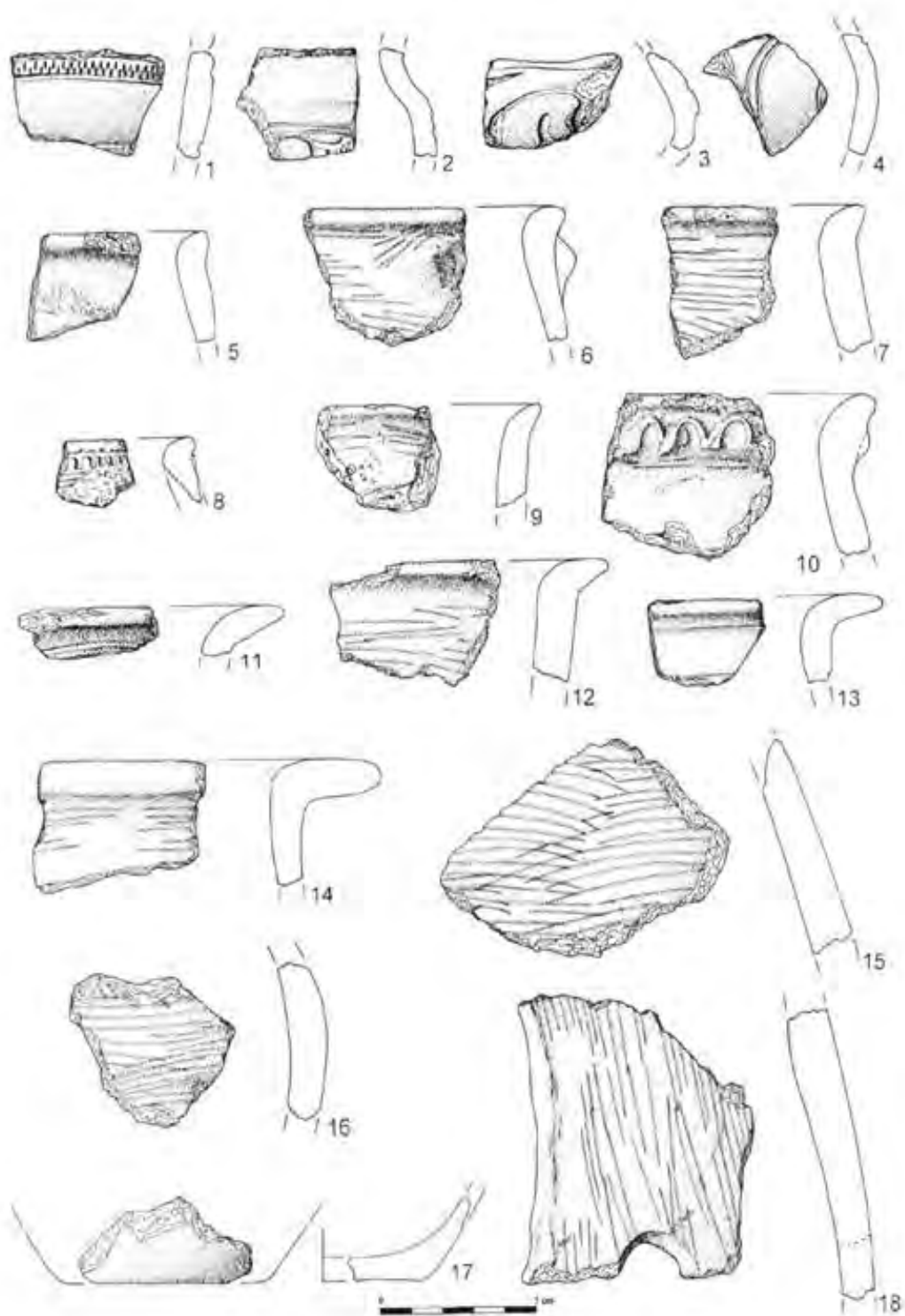
Taf. I. Ariniș-Mociar. Siedlungsfunde.

Taf. II. 1-4. Bicz-Togul Nemților. Siedlungsfunde. 5-14. Bozânta Mică. Siedlungsfunde.

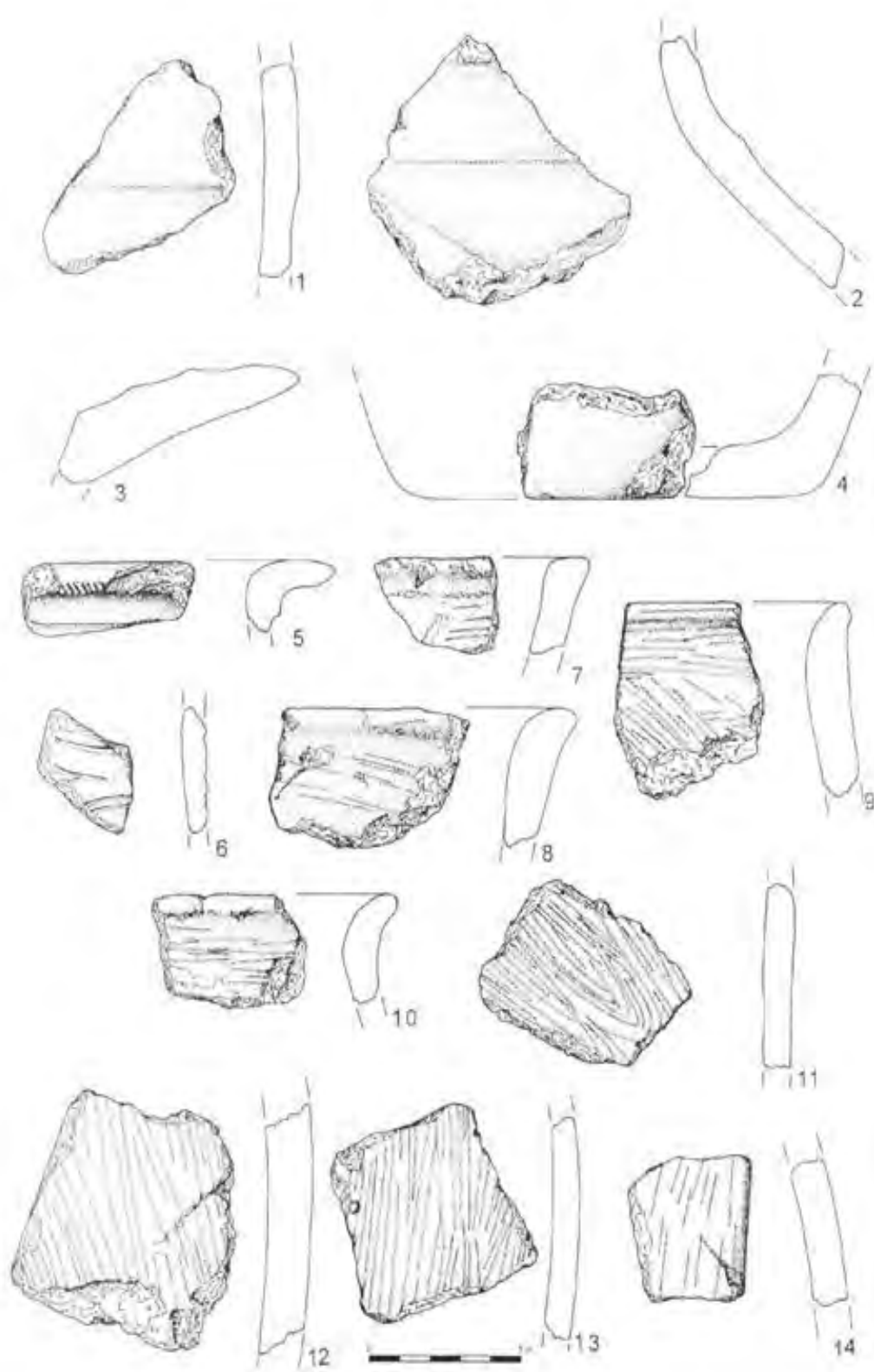
Taf. III. 1-4. Bușag-Pe tog. Siedlungsfunde. 5-19. Ciolt-Ciolțișor. Siedlungsfunde.

- Taf. IV. Ciolt-*Ciolțișor*. Siedlungsfunde.
- Taf. V. Ciolt-*Ciolțișor*. Siedlungsfunde.
- Taf. VI. Ciolt-*Ciolțișor*. Siedlungsfunde.
- Taf. VII. Ciolt-*Ciolțișor*. Siedlungsfunde.
- Taf. VIII. Ciolt-*Ciolțișor*. Siedlungsfunde.
- Taf. IX. Corni-*Secătura*. Siedlungsfunde.
- Taf. X. Giurtelecu Hododului-*Dealul Nucilor*. Siedlungsfunde.
- Taf. XI. Ieud-*Podereiu Dumbrăviței*. Siedlungsfunde.
- Taf. XII. Lăpuș-*Cioncaș* și *Sub Cioncaș*. Siedlungs- oder Hügelgräberfunde.
- Taf. XIII. Lăpuș-*Cioncaș* și *Sub Cioncaș*. Siedlungs- oder Hügelgräberfunde.
- Taf. XIV. Lăpuș-*Podul Hotarului*. Siedlungs- oder Hügelgräberfunde.
- Taf. XV. Lăpuș-*La arini*. Siedlungsfunde.
- Taf. XVI. 1-3. Lăpuș-*Tuliceasca*. Siedlungsfunde. 4-17. Lăpuș-*Tinoasa*. Siedlungs- oder Hügelgräberfunde.
- Taf. XVII. Lăpuș-*Tinoasa*. Siedlungs- oder Hügelgräberfunde.
- Taf. XVIII. Lăpuș-*Tinoasa*. Siedlungs- oder Hügelgräberfunde.
- Taf. XIX. 1-2. Lăpuș-*Tinoasa*. Siedlungs- oder Hügelgräberfunde. 3-11. Lăpuș-*Valea Cerțiului*. Siedlungsfunde.
- Taf. XX. Lăpuș-*Pe mlacă* și *Sub mlacă (Vârful Mecrii)*. Siedlungs- oder Hügelgrabfunde.
- Taf. XXI. Lăpușel-*Tedeș*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXII. Oarța de Sus-*Dealul Stremțului*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXIII. Oarța de Sus-*Dealul Stremțului*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXIV. Oarța de Sus-*Dealul Stremțului*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXV. Oarța de Sus-*Dealul Stremțului*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXVI. Oarța de Sus-*Făget*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXVII. Oarța de Sus-*Făget*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXVIII. Orțița-*Țempe*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXIX. 1-2. Orțița-*Pe lab*. Siedlungsfunde. 3-24. Prislop-*Ograde* și *Valea Boului*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXX. Prislop-*Ograde* și *Valea Boului*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXXI. Săsar-*Dâmbul Morii*. Siedlungsfunde.

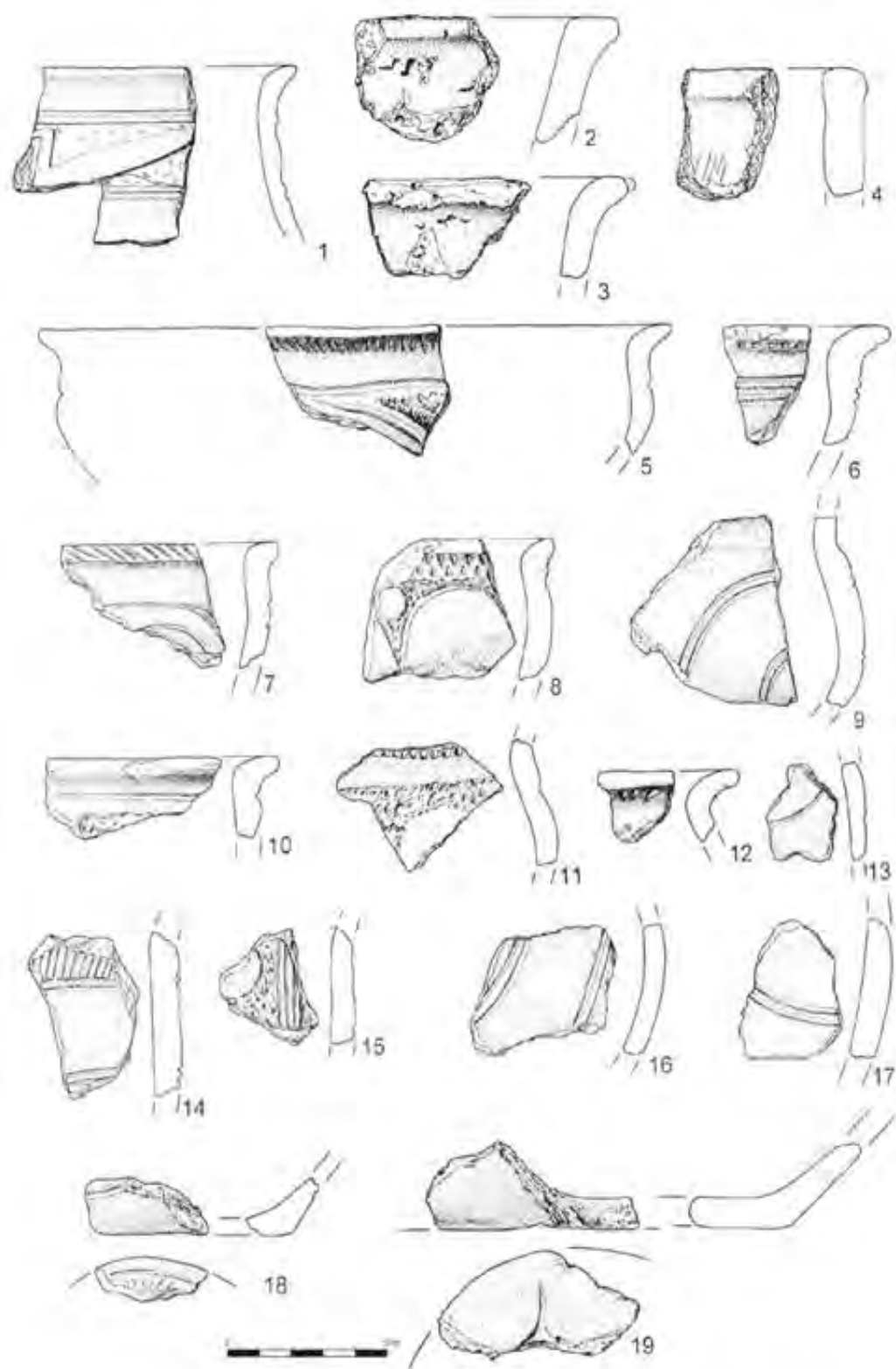
- Taf. XXXII. Săsar-*Dâmbul Morii*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXXIII. Săsar-*Dâmbul Morii*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXXIV. Seini-*Dagas*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXXV. Seini-*Dagas*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXXVI. Seini-*Dagas*. Siedlungsfunde.
- Taf. XXXVII. Suciu de Jos-*Vârful Carpănului*. Grabfunde.
- Taf. XXXVIII. Fundstellen der Suciu de Sus-Kultur und der Lăpuș-Gruppe in Siebenbürgen.

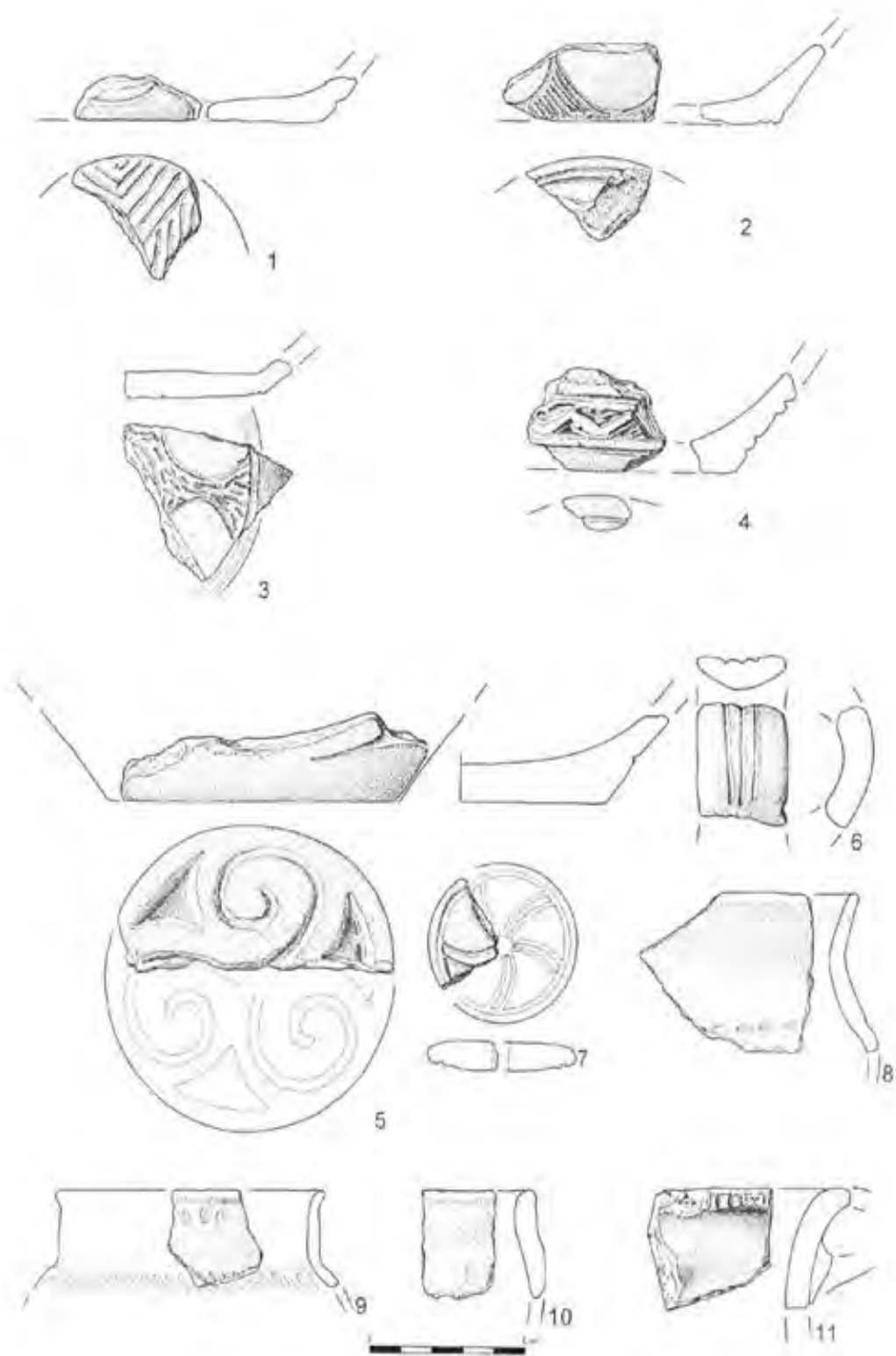
Pl. I. Ariniș – Mociar. Așezare.

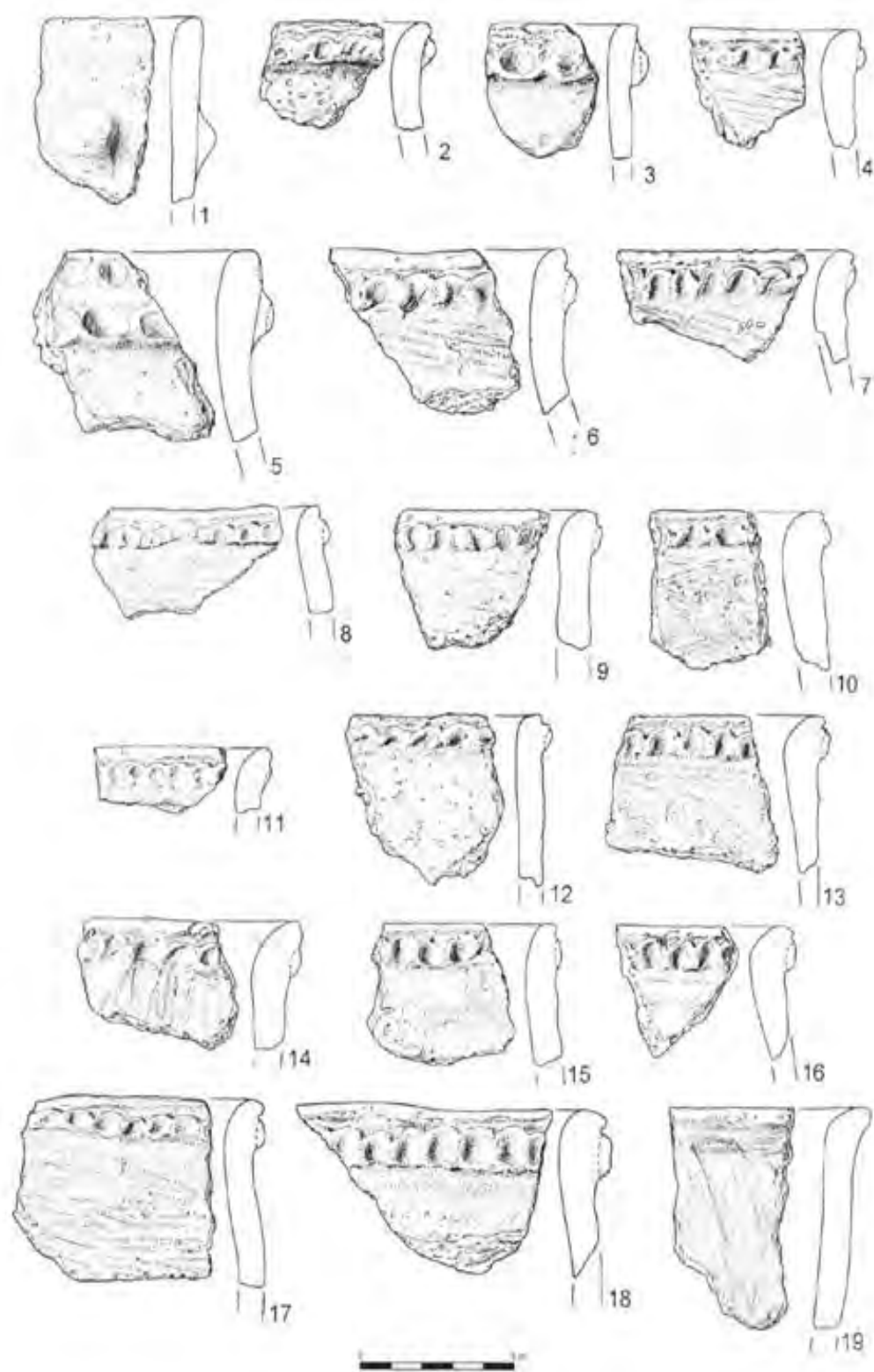
Pl. II 1-4. Bicăz – *Togul Nemților*. Așezare. 5-14. Bozânta Mică. Așezare.

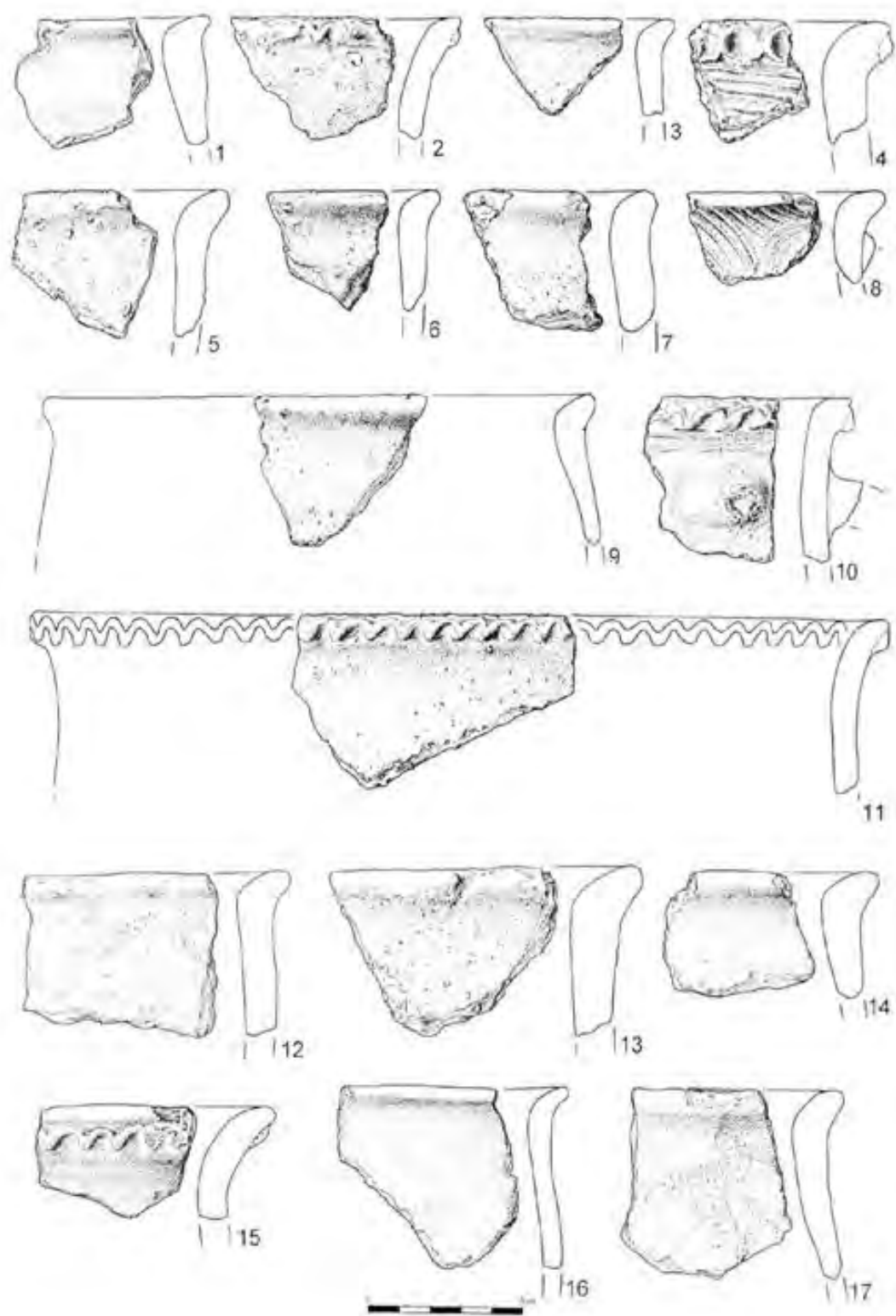
Pl. III. 1-4. Buşag – *Pe tog*. Aşezare. 5-19. Ciolt – *Cioltişor*. Aşezare.

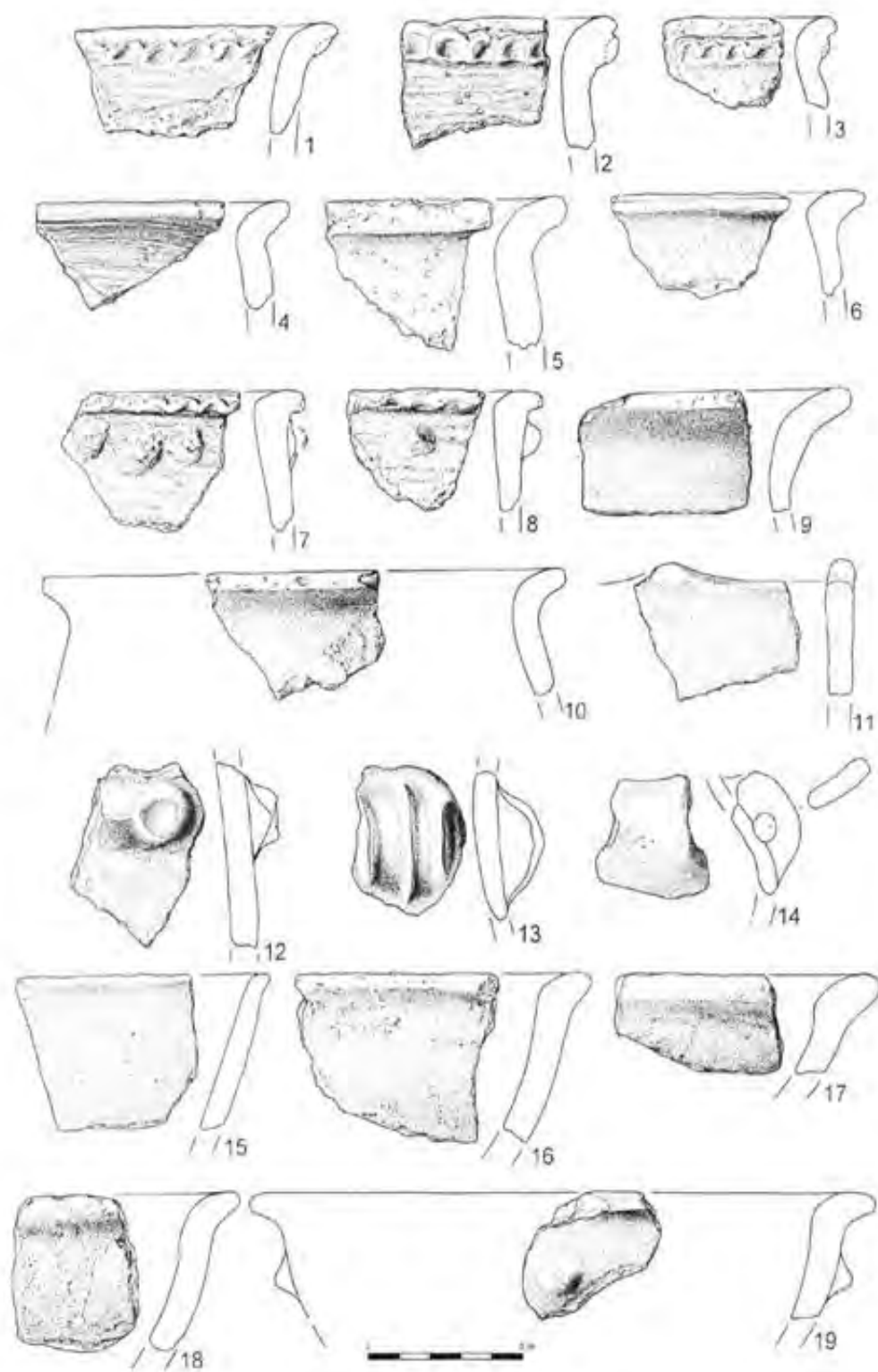
Pl. IV. Ciolt - Cioltișor. Așezare.

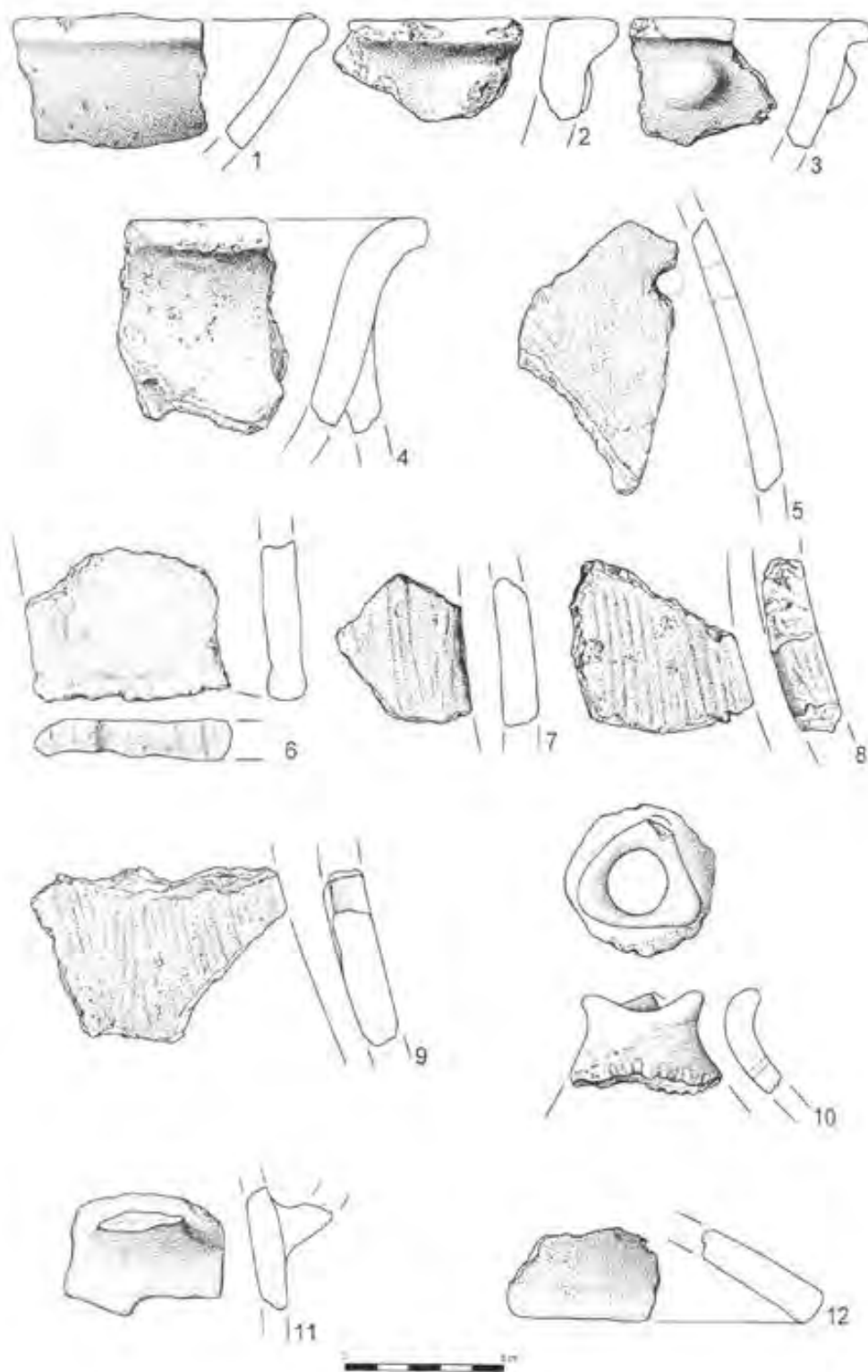
Pl. V. Ciolt - Cioltișor. Așezare.

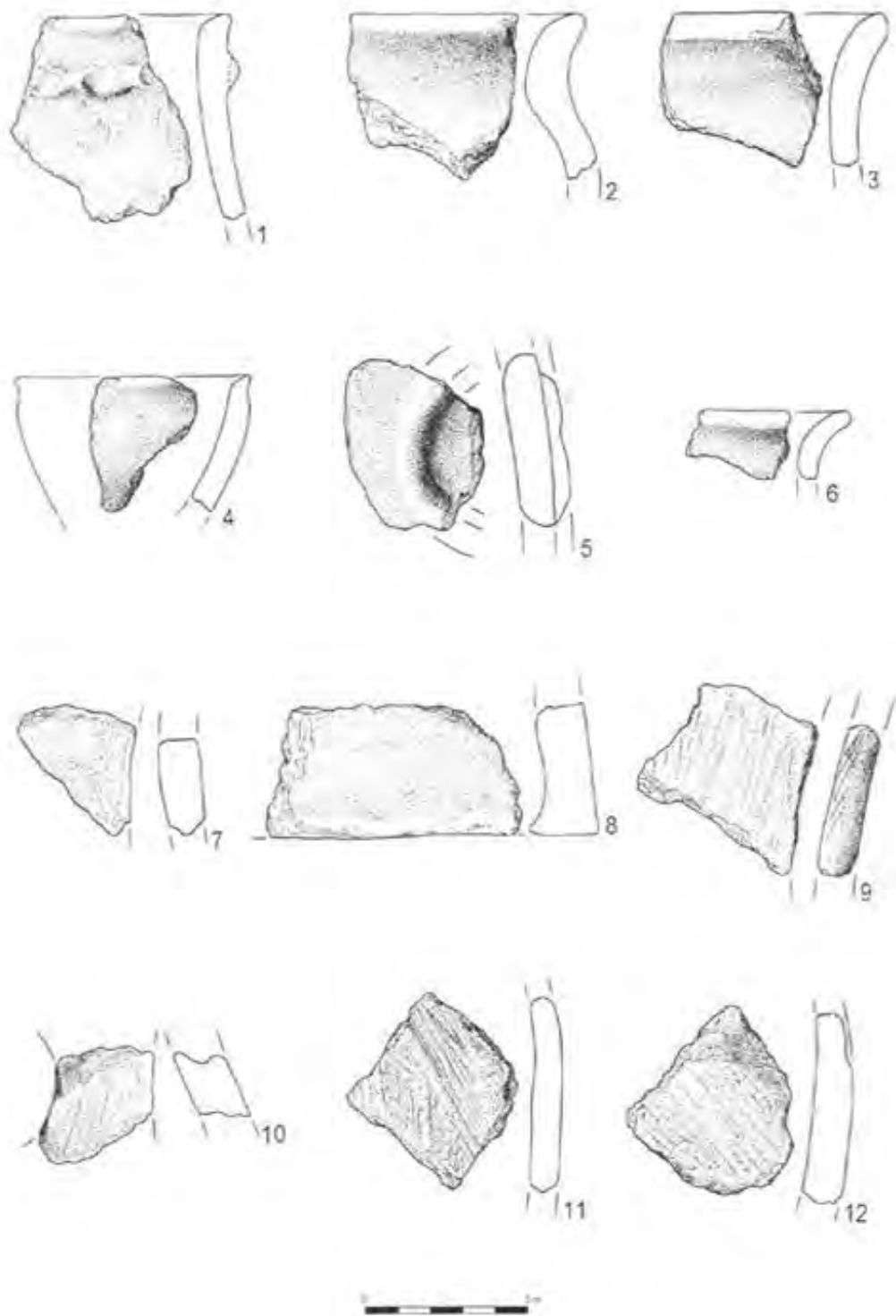
Pl. VI. Ciolt - Cioltișor. Așezare.

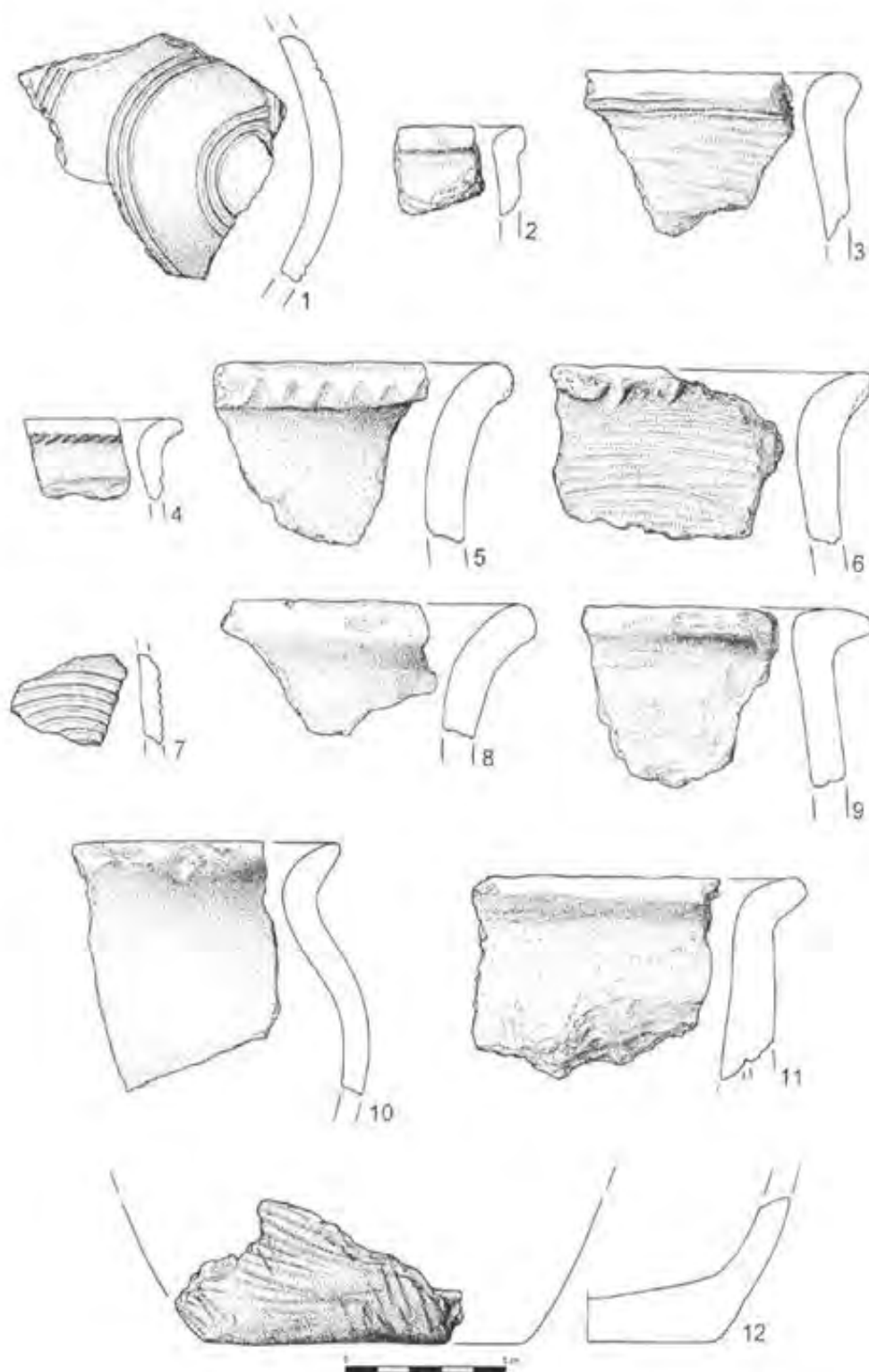
Pl. VII. Ciolt – Cioltișor. Așezare.

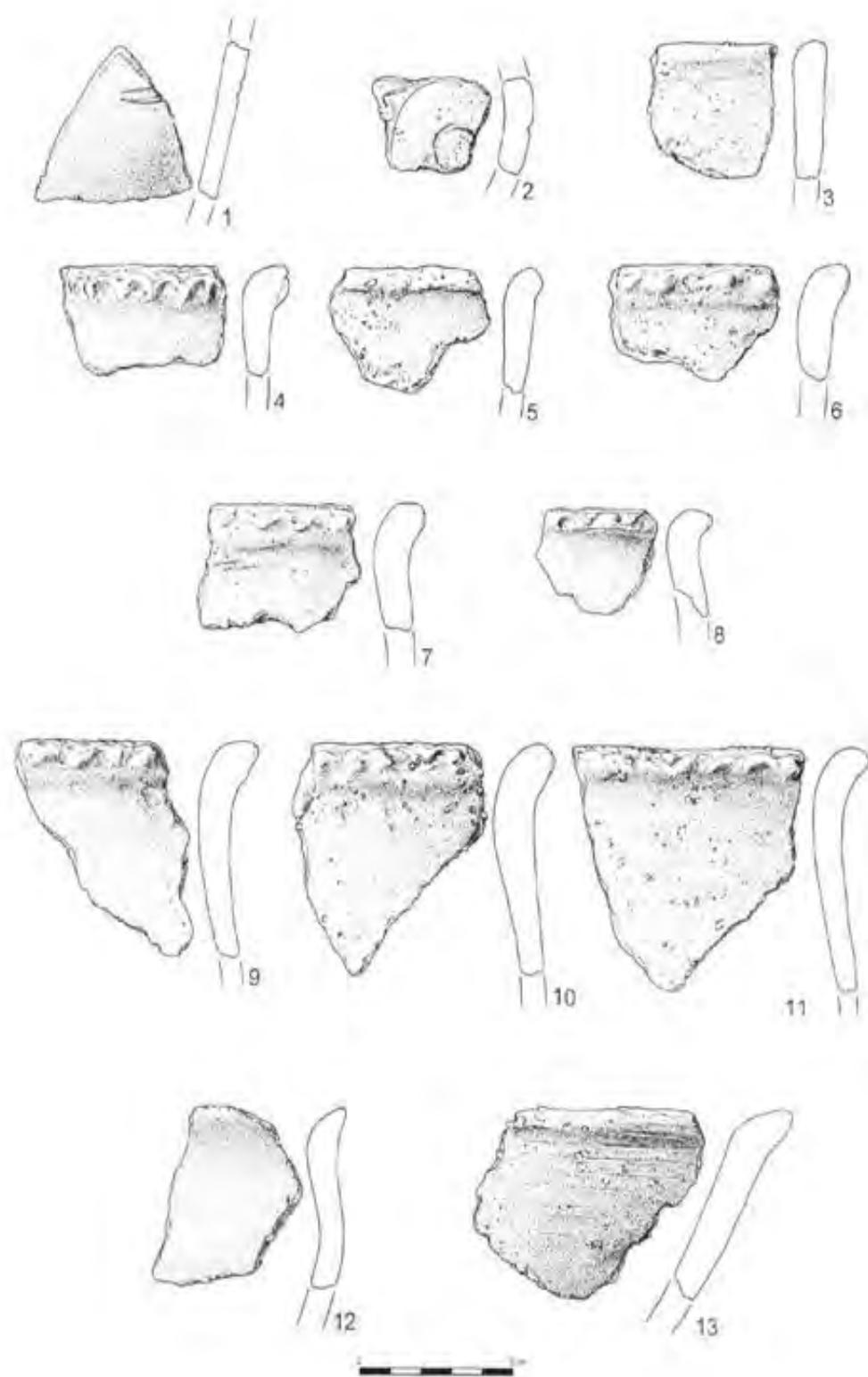
Pl. VIII. Ciolt – Cioltișor. Așezare.

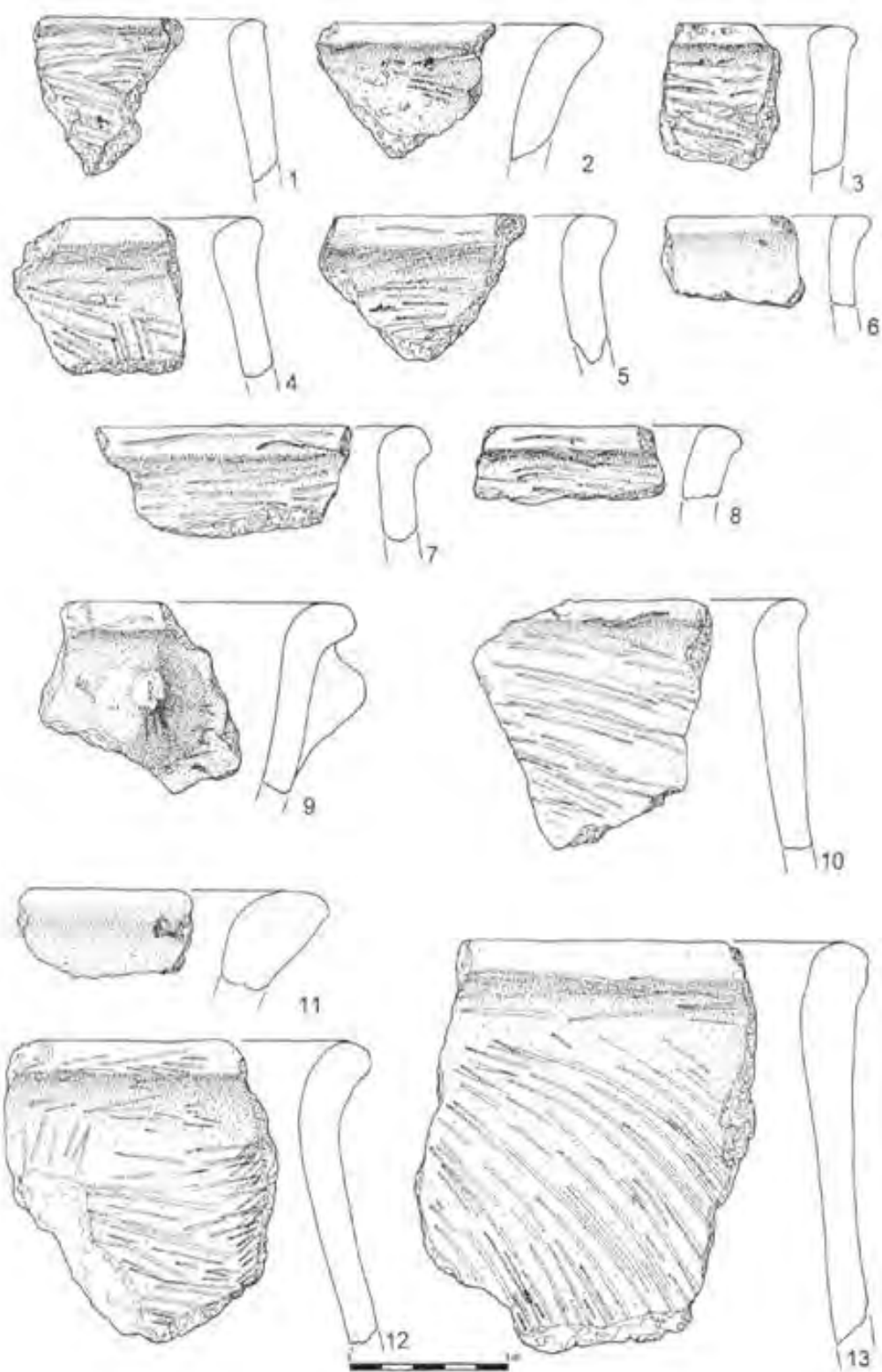
Pl. IX. Corni – Secătura. Așezare.

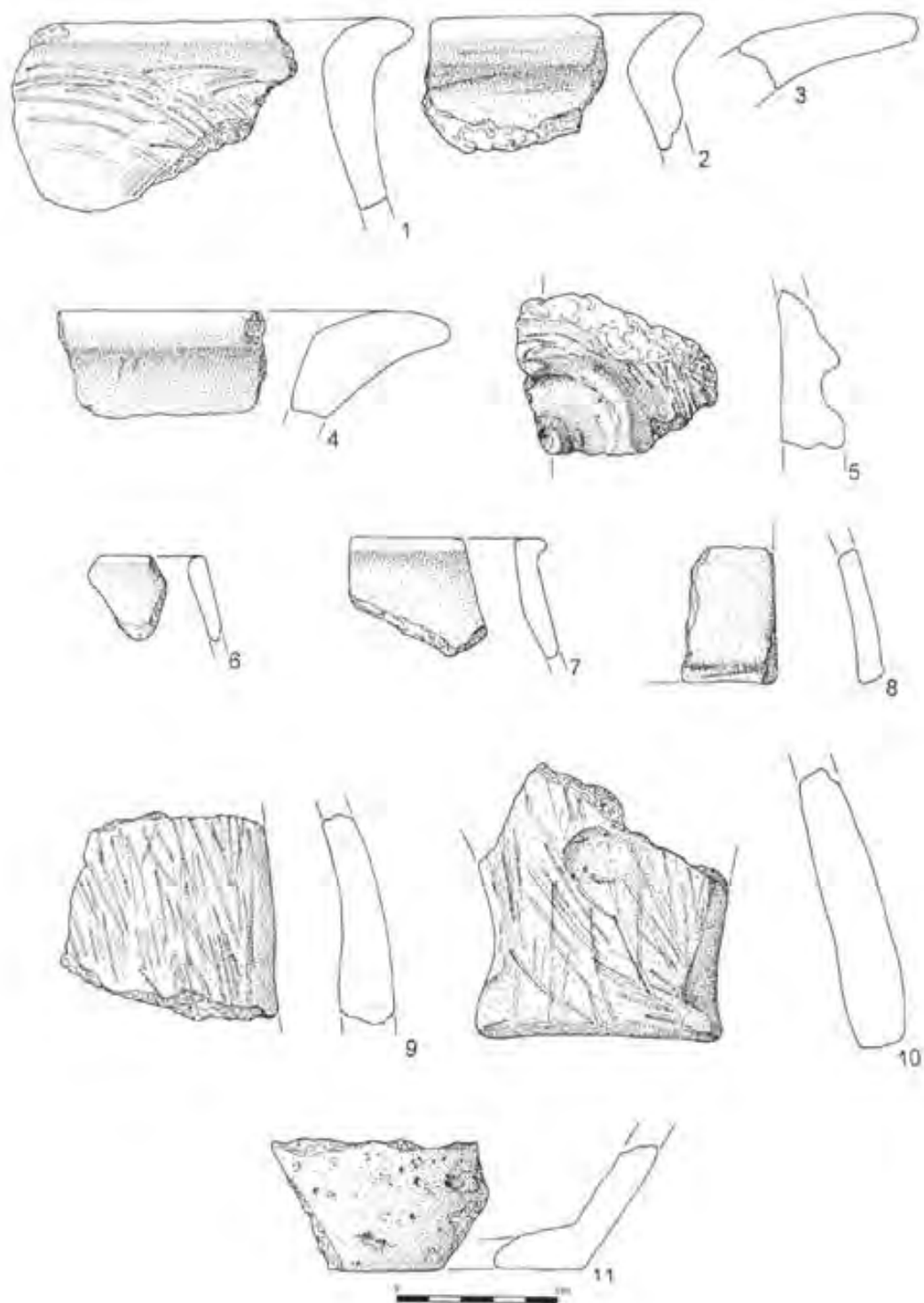
Pl. X. Giurtelecu Hododului - Dealul Nucilor. Așezare.

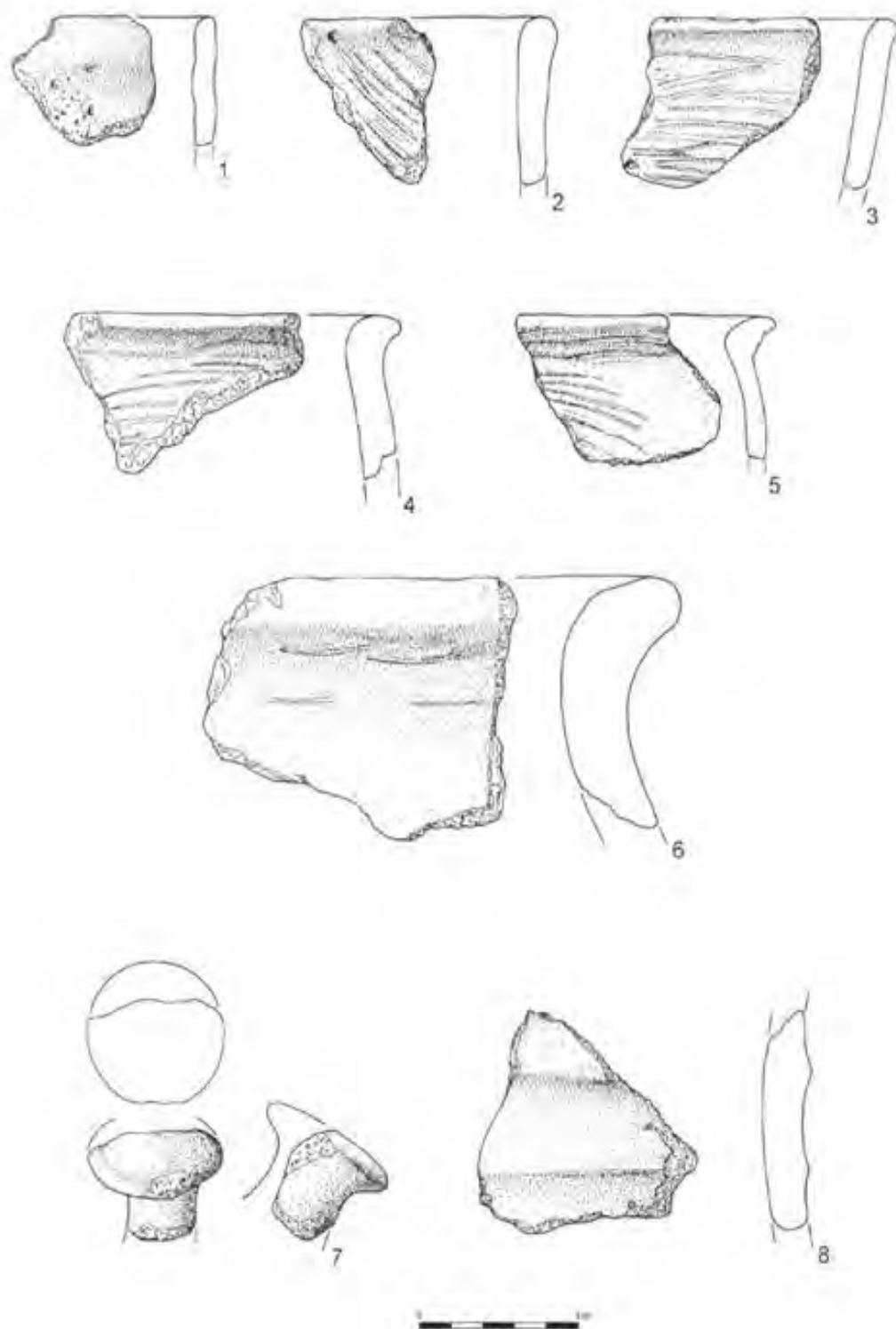
Pl. XI. Ieud – Podereiu Dumbrăviței. Așezare.

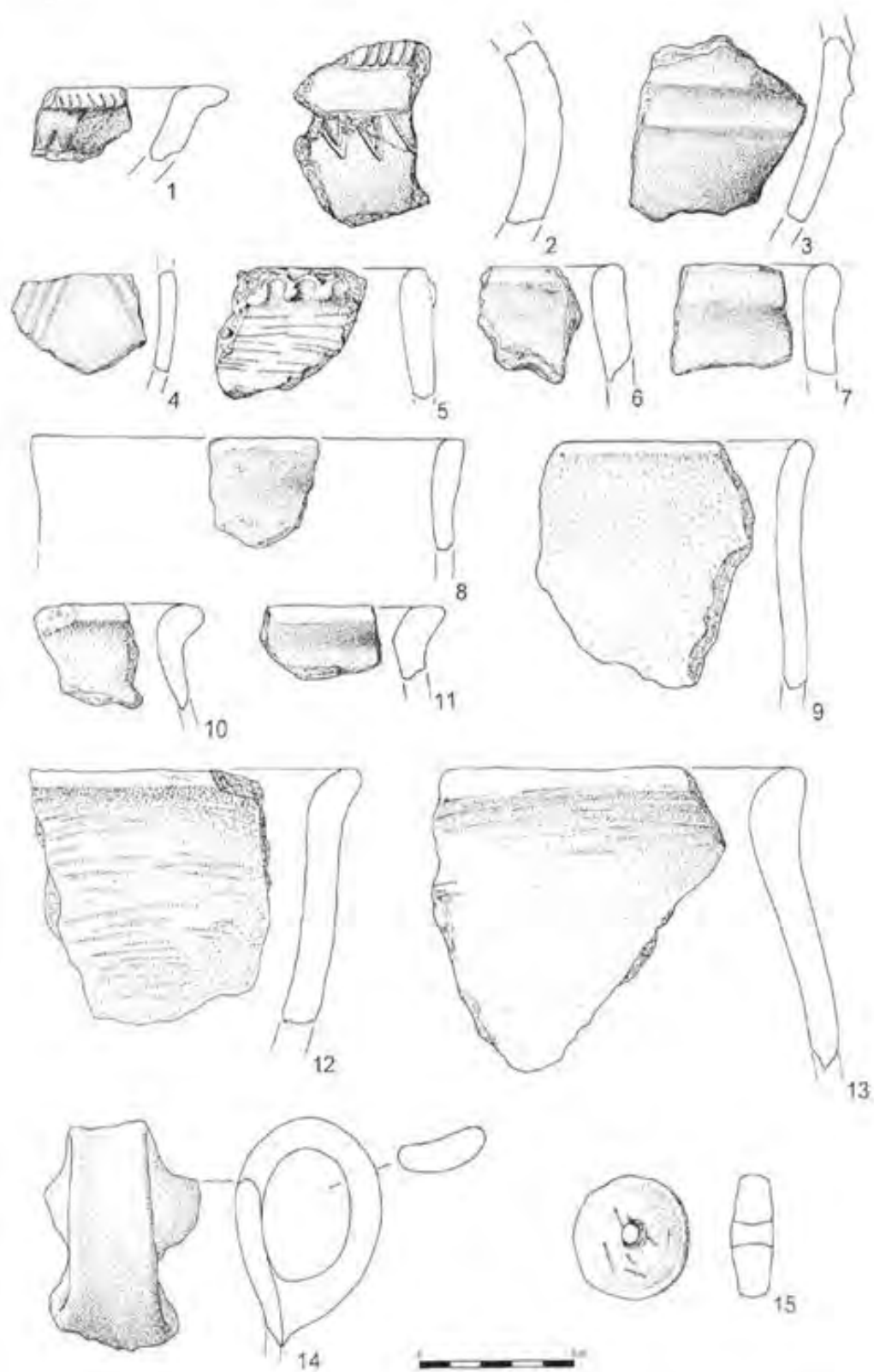
Pl. XII. Lăpuș- Cioncaș și Sub Cioncaș. Așezare sau tumuli distruși.

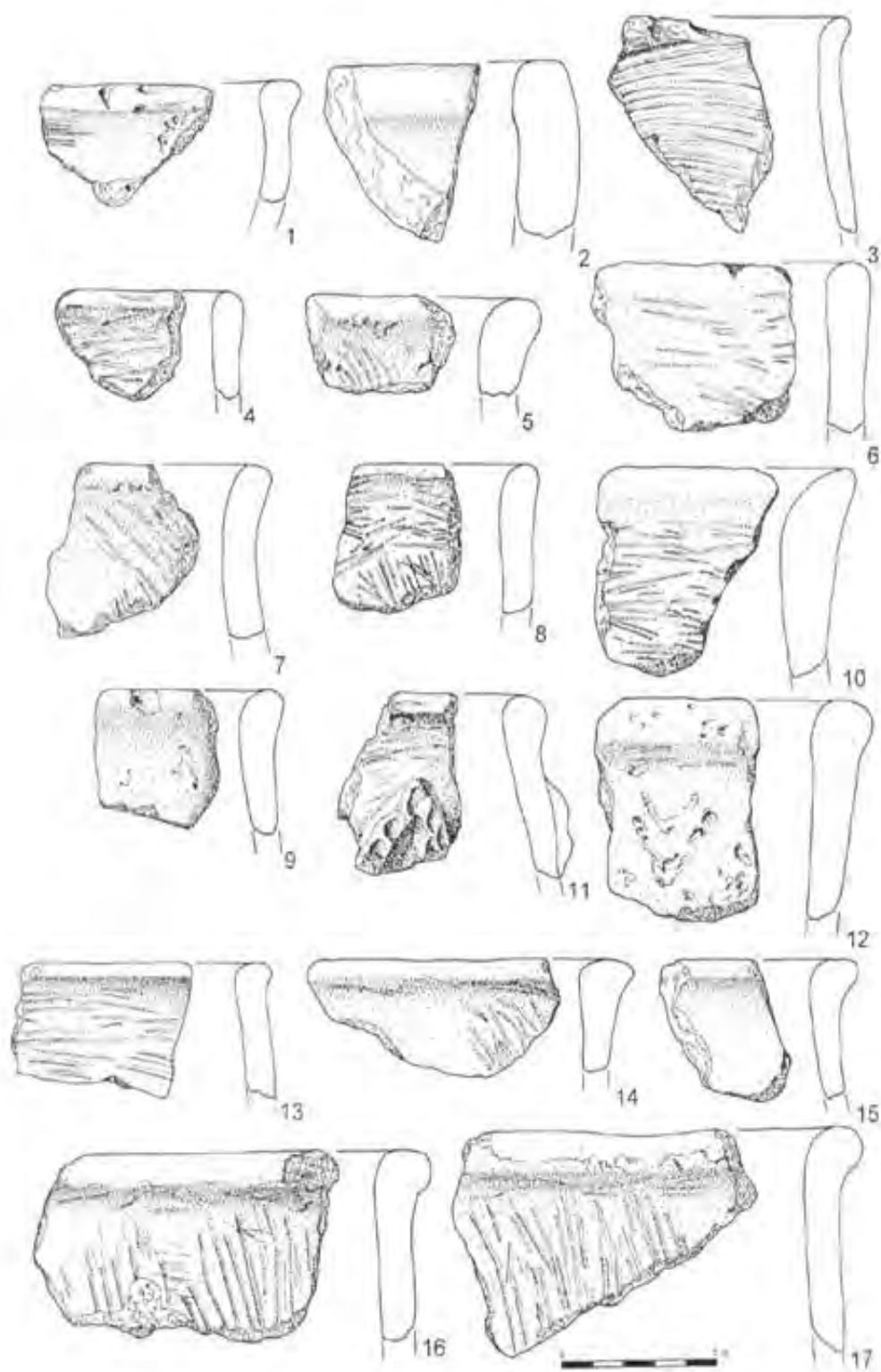
Pl. XIII. Lăpuș- Cioncaș și Sub Cioncaș. Așezare sau tumuli distruși.

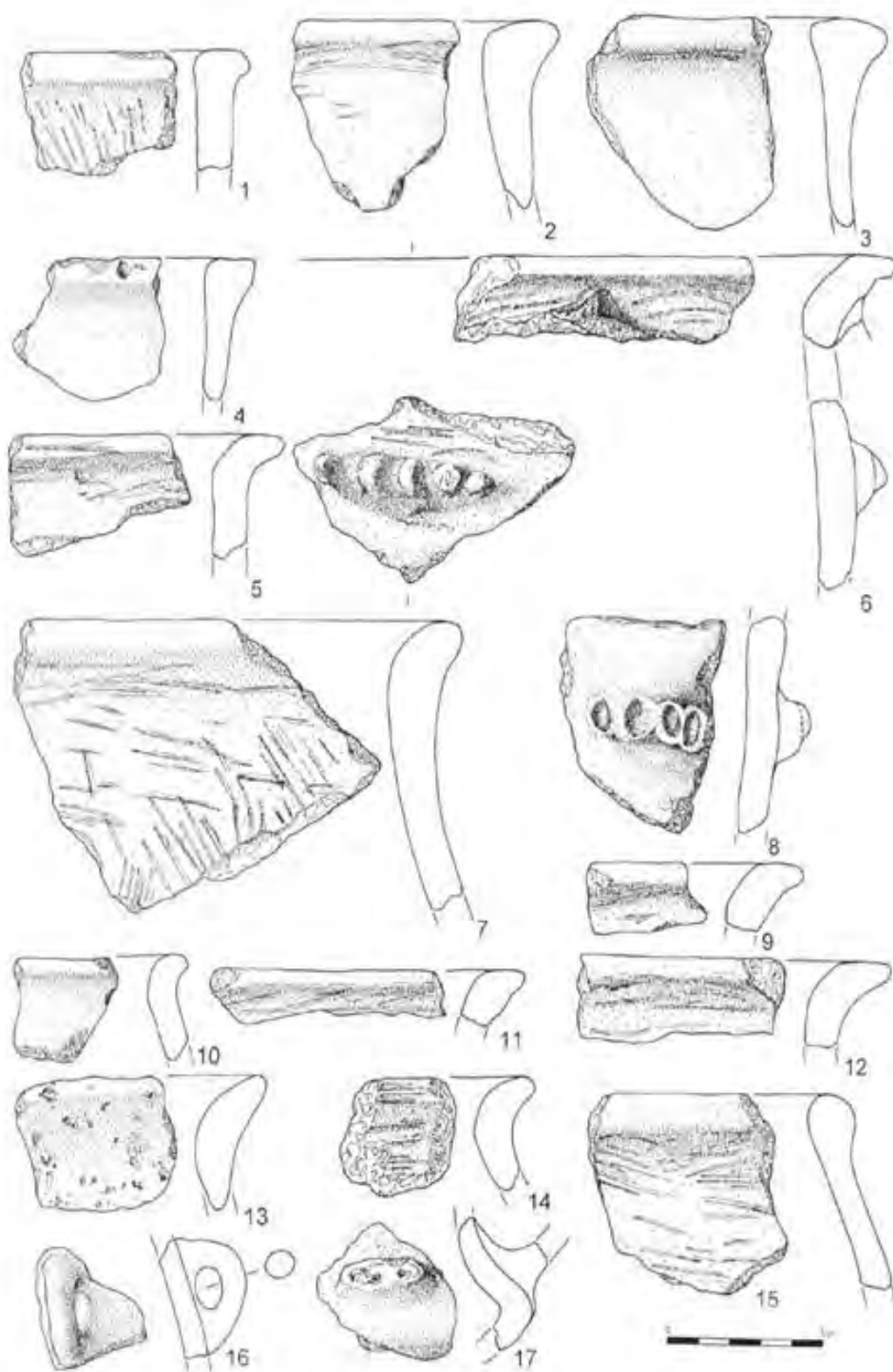
Pl. XIV. Lăpuș- Podul Hotarului. Așezare sau tumuli distruși.

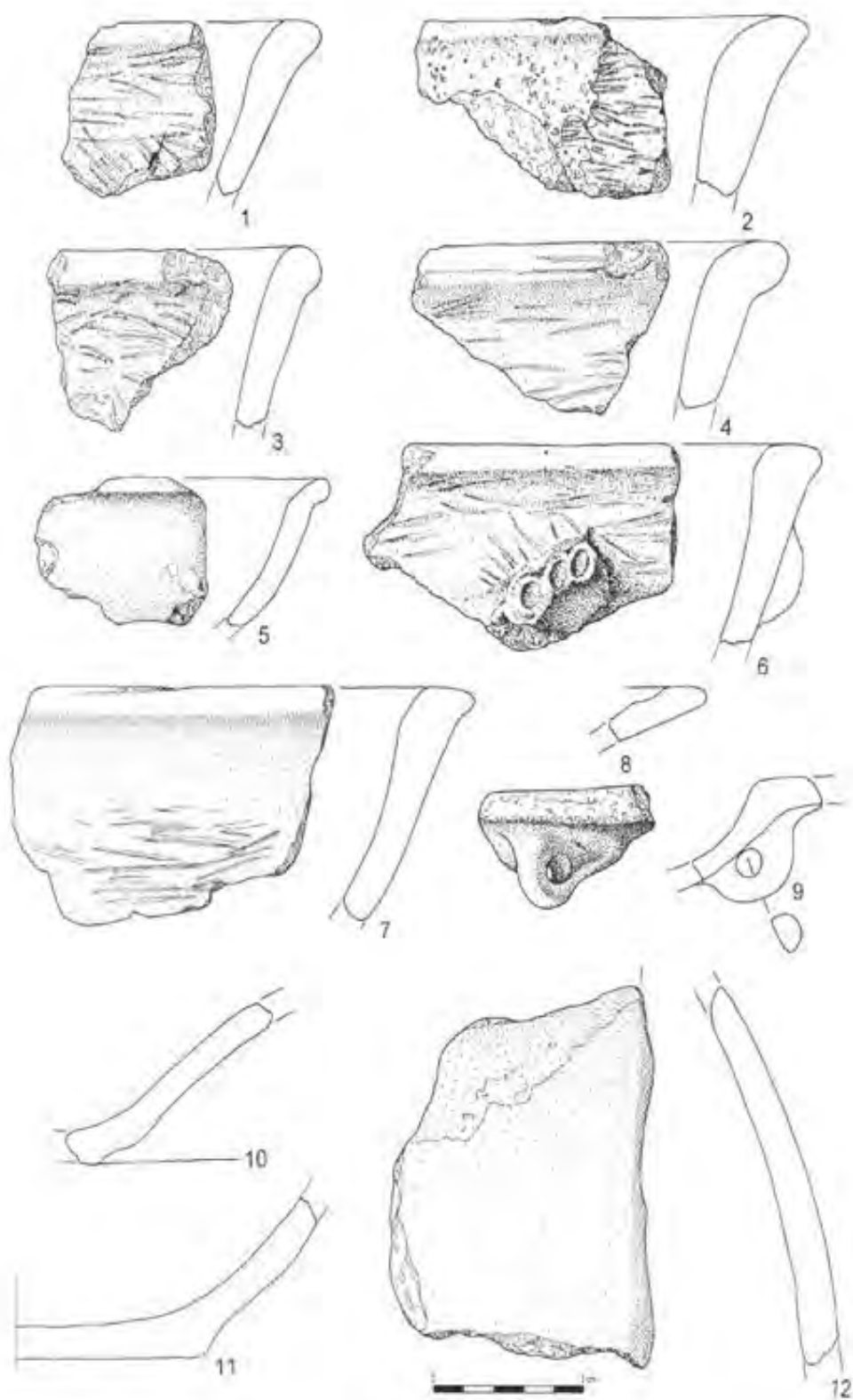
Pl. XV. Lăpuș- La arini. Așezare

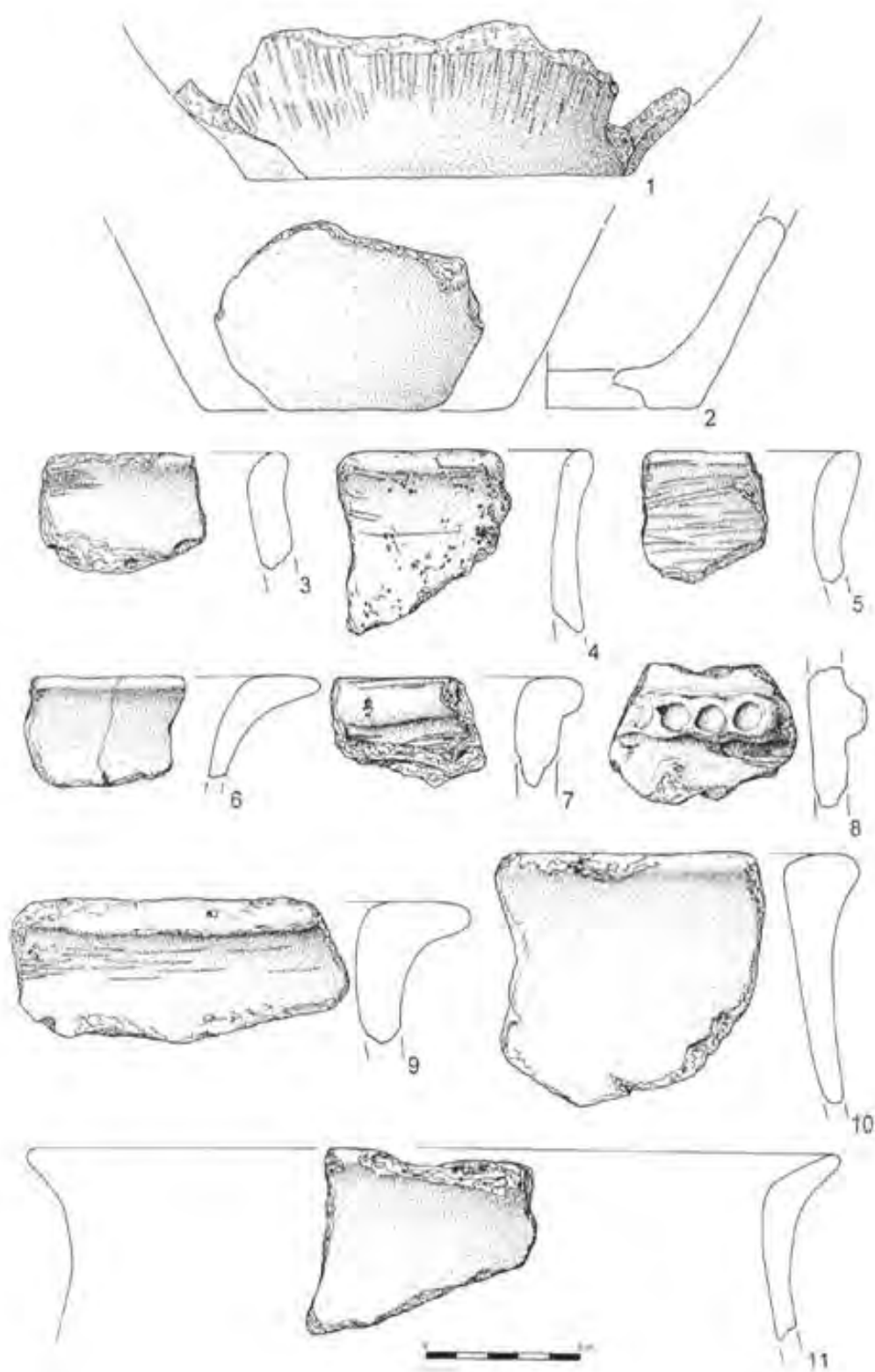
Pl. XVI. 1-3. Lăpuș - Tuliceasca. Așezare.
4-17. Lăpuș - Tinioasa. Așezare sau tumul distrus.

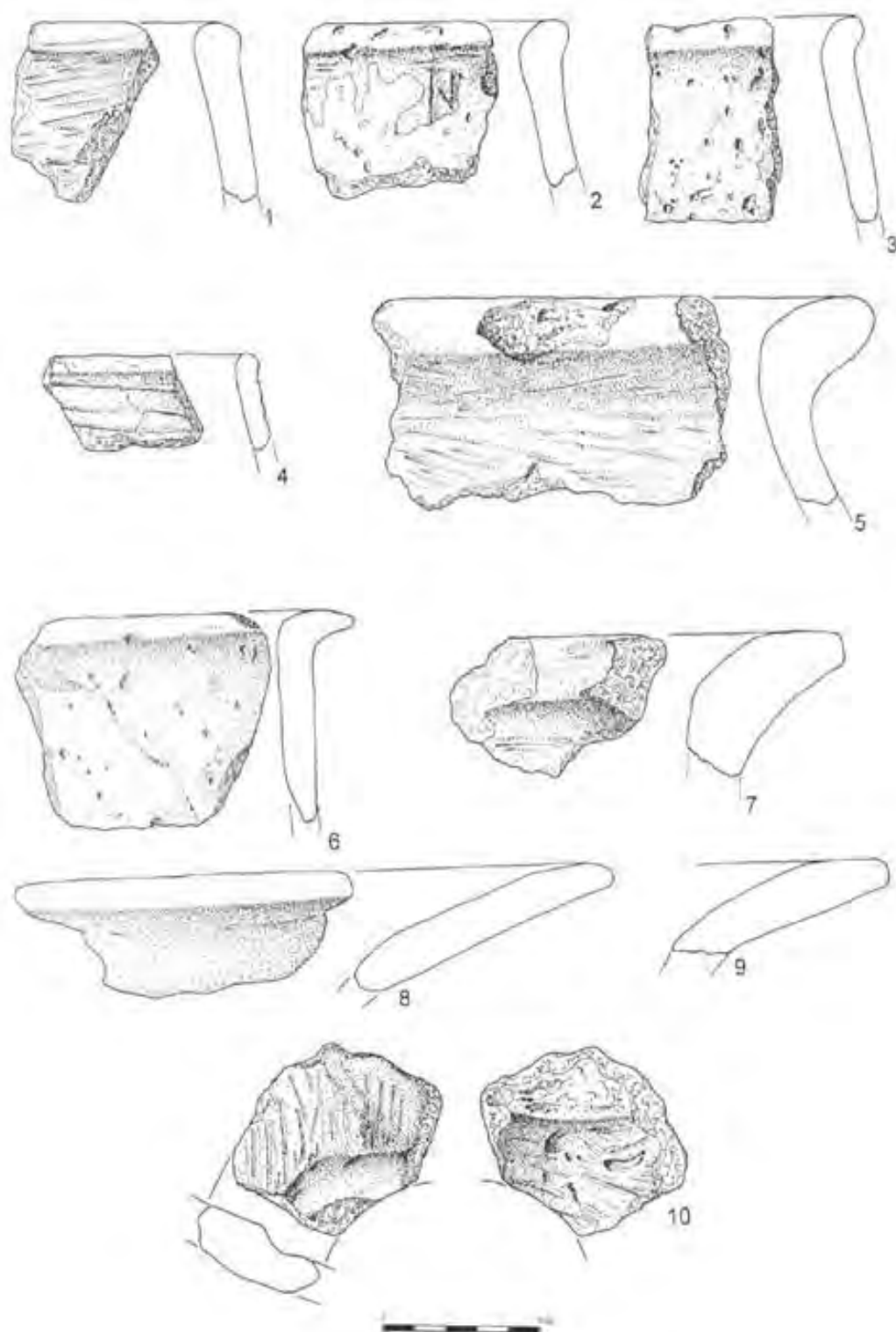
Pl. XVII. Lăpuș- Tinioasa. Așezare sau tumul distrus.

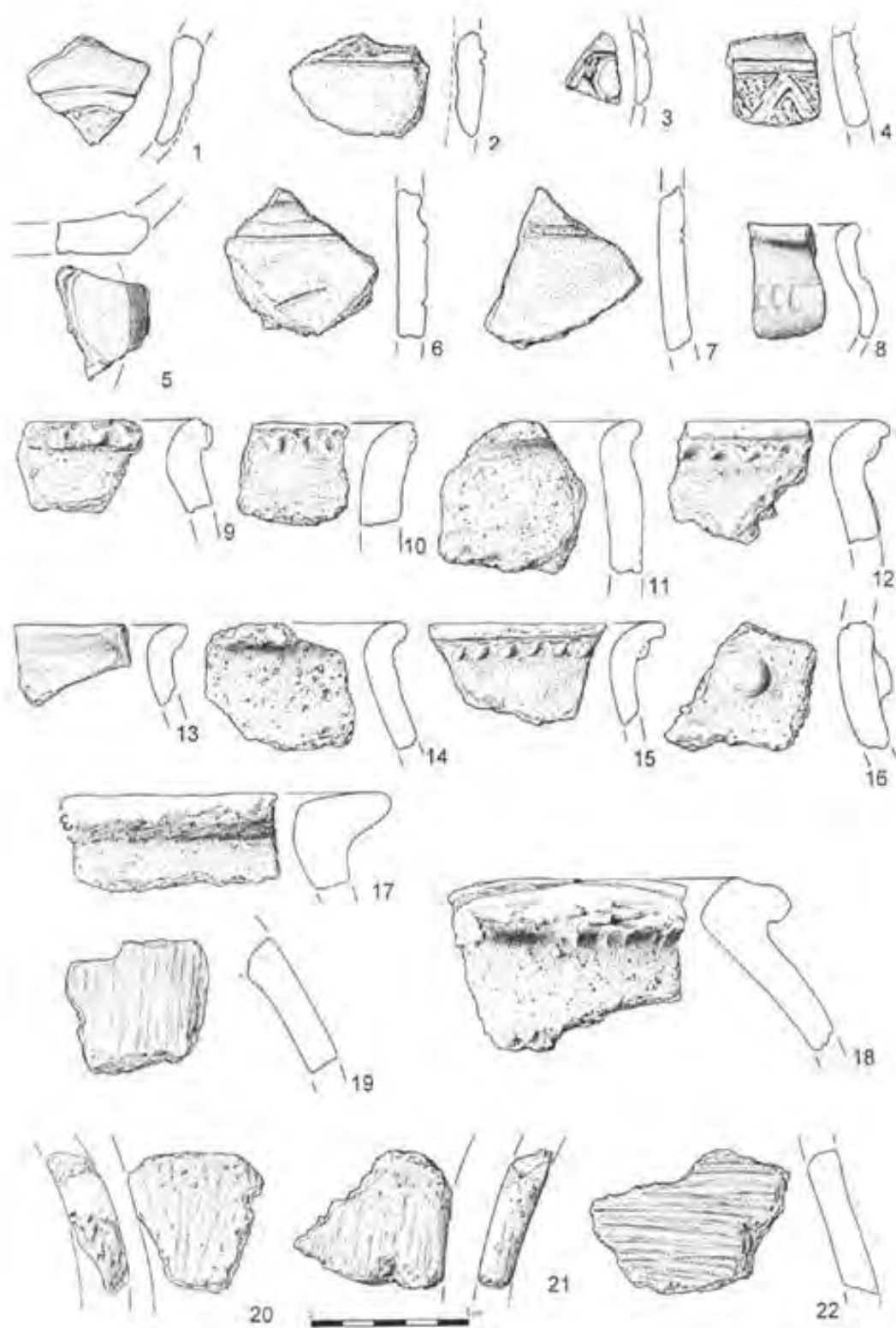
Pl. XVIII Lăpuș – Tinoasa. Așezare sau tumuli distruși

Pl. XIX. 1-2. Lăpuș – Tinoasa. Așezare sau tumuli distruși.
3-11. Lăpuș – Valea Cerțiului. Așezare.

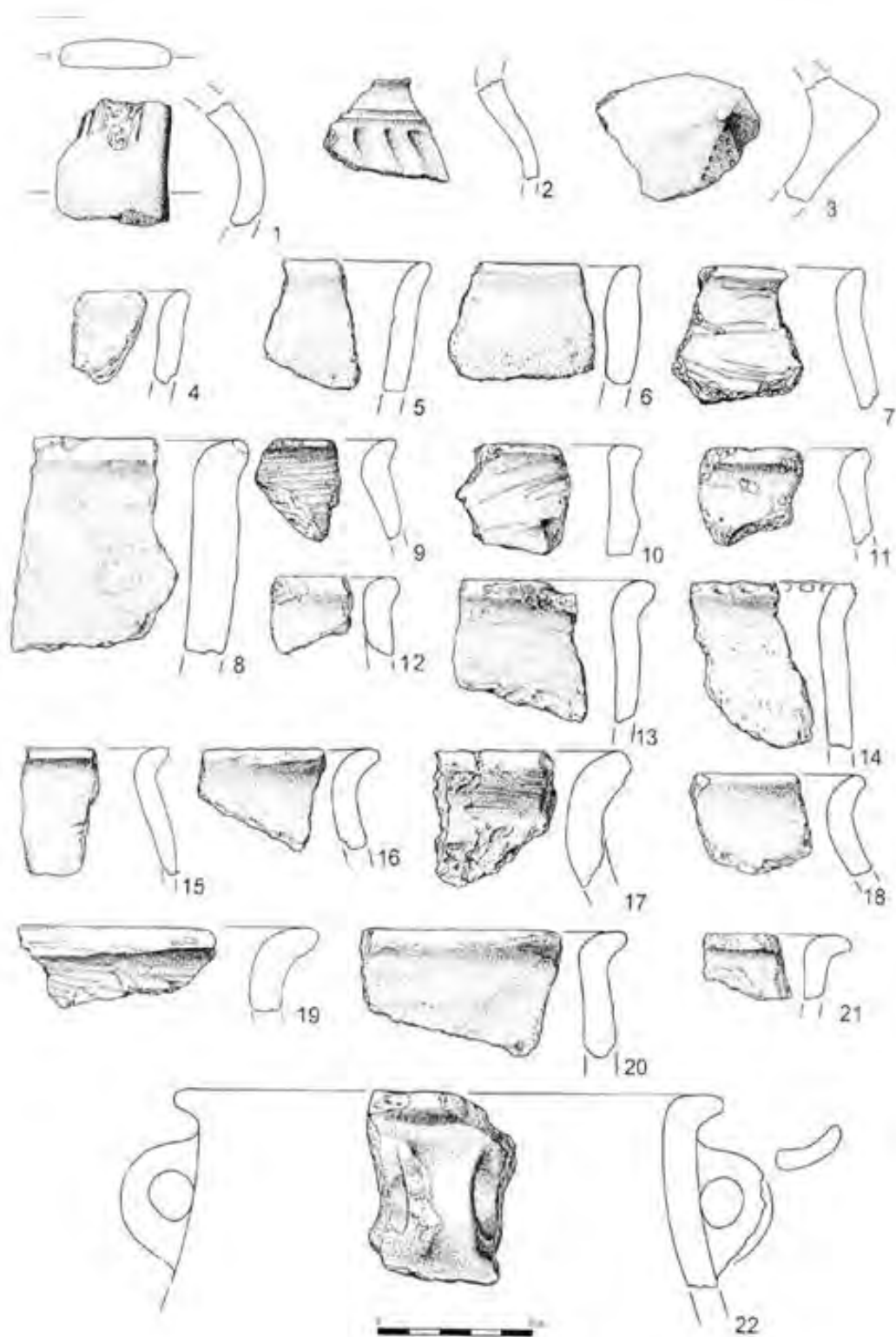
Pl. XX. Lăpuș- Pe mlacă și Sub mlacă (Vârful Mecrii). Așezare sau tumul distrus.

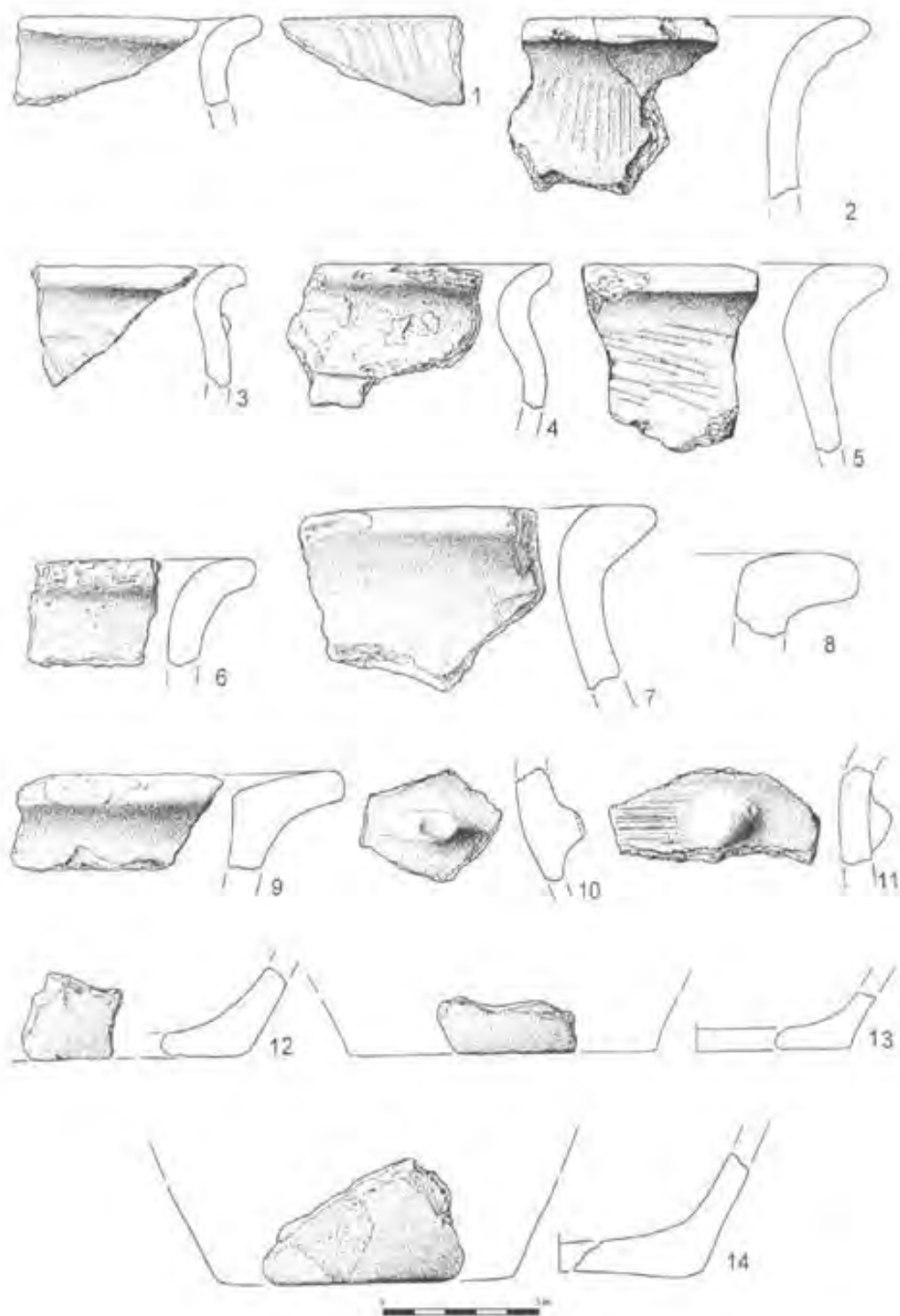
Pl. XXI. Lăpușel – Tedeș. Așezare.

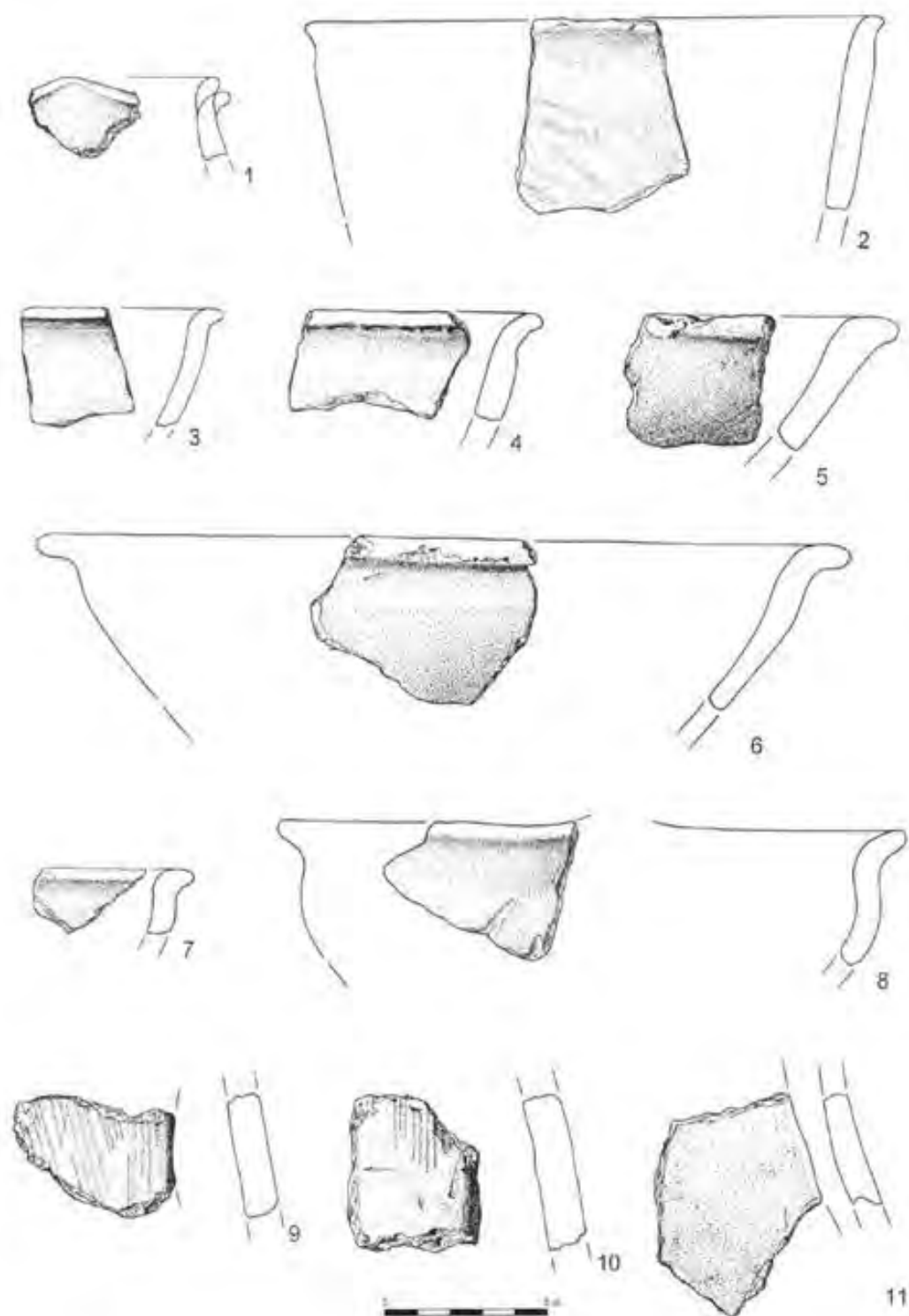
Pl. XXII. Oața de Sus – Dealul Stremțului. Așezare.

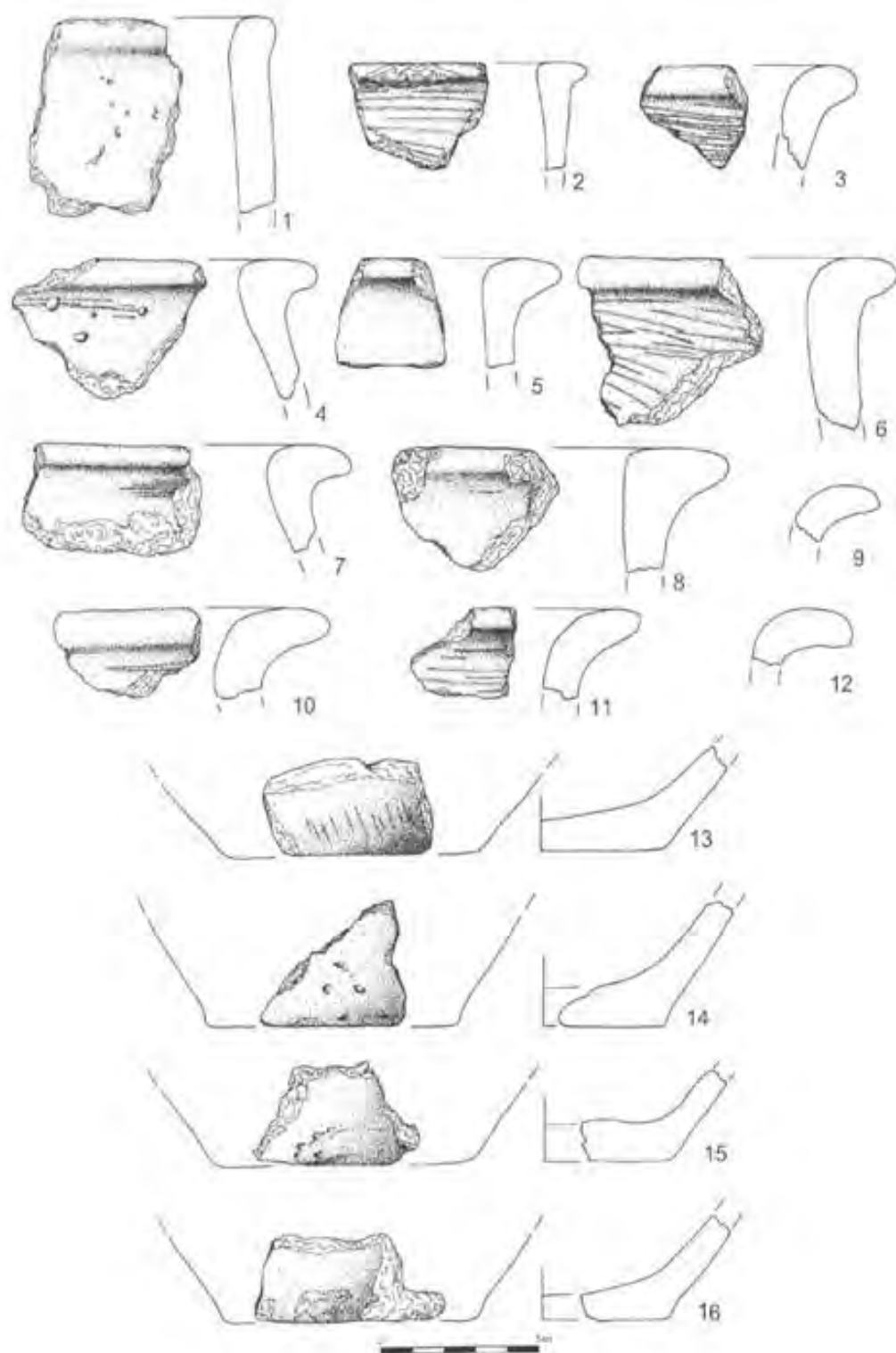
Pl. XXIII. Oarța de Sus – Dealul Stremțului. Așezare.

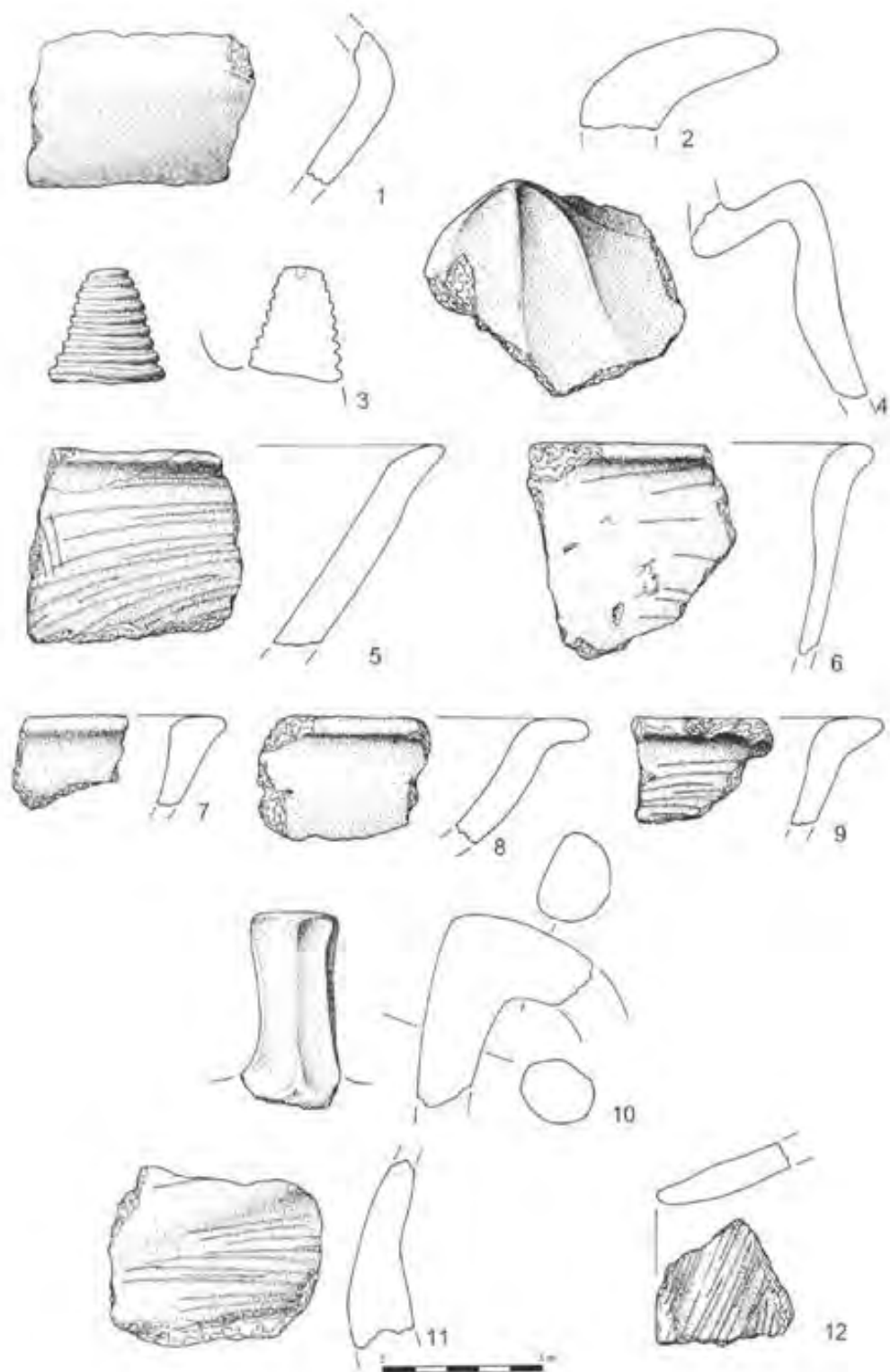
Pl. XXIV. Oarța de Sus – Dealul Stremțului. Așezare.

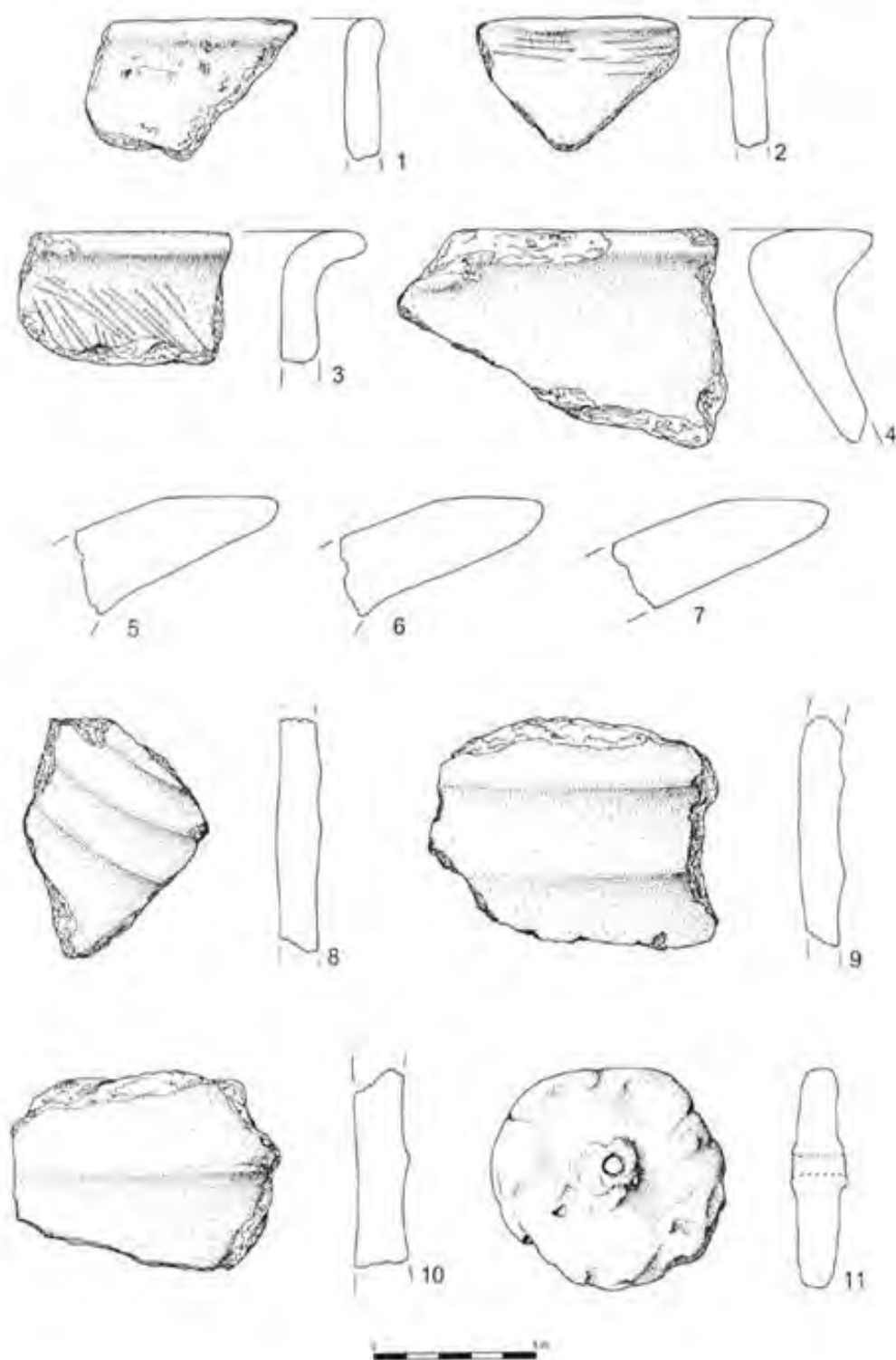
Pl. XXV. Oarța de Sus – Dealul Stremțului. Așezare.

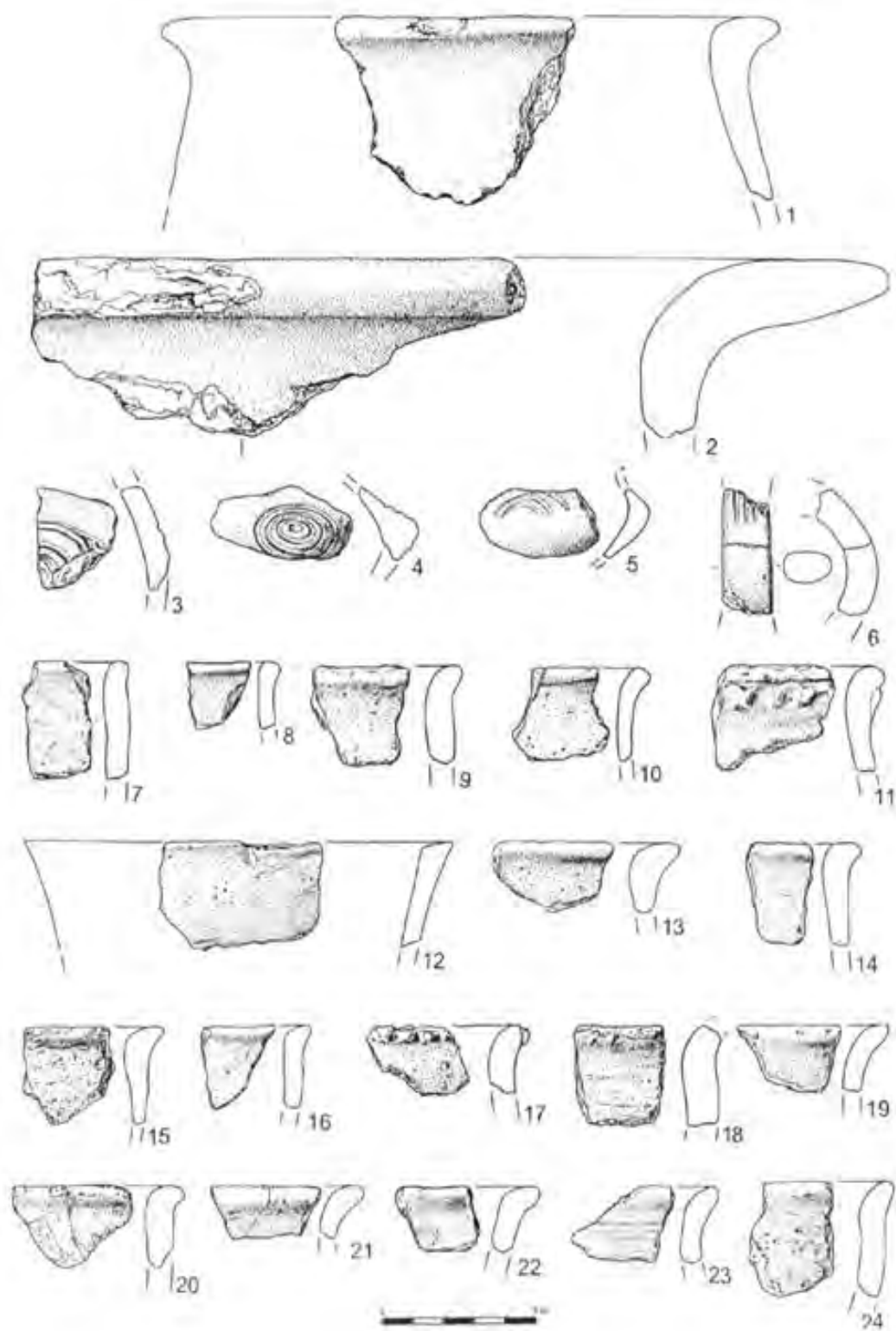
Pl. XXVI. Oarța de Sus – Făget. Așezare.

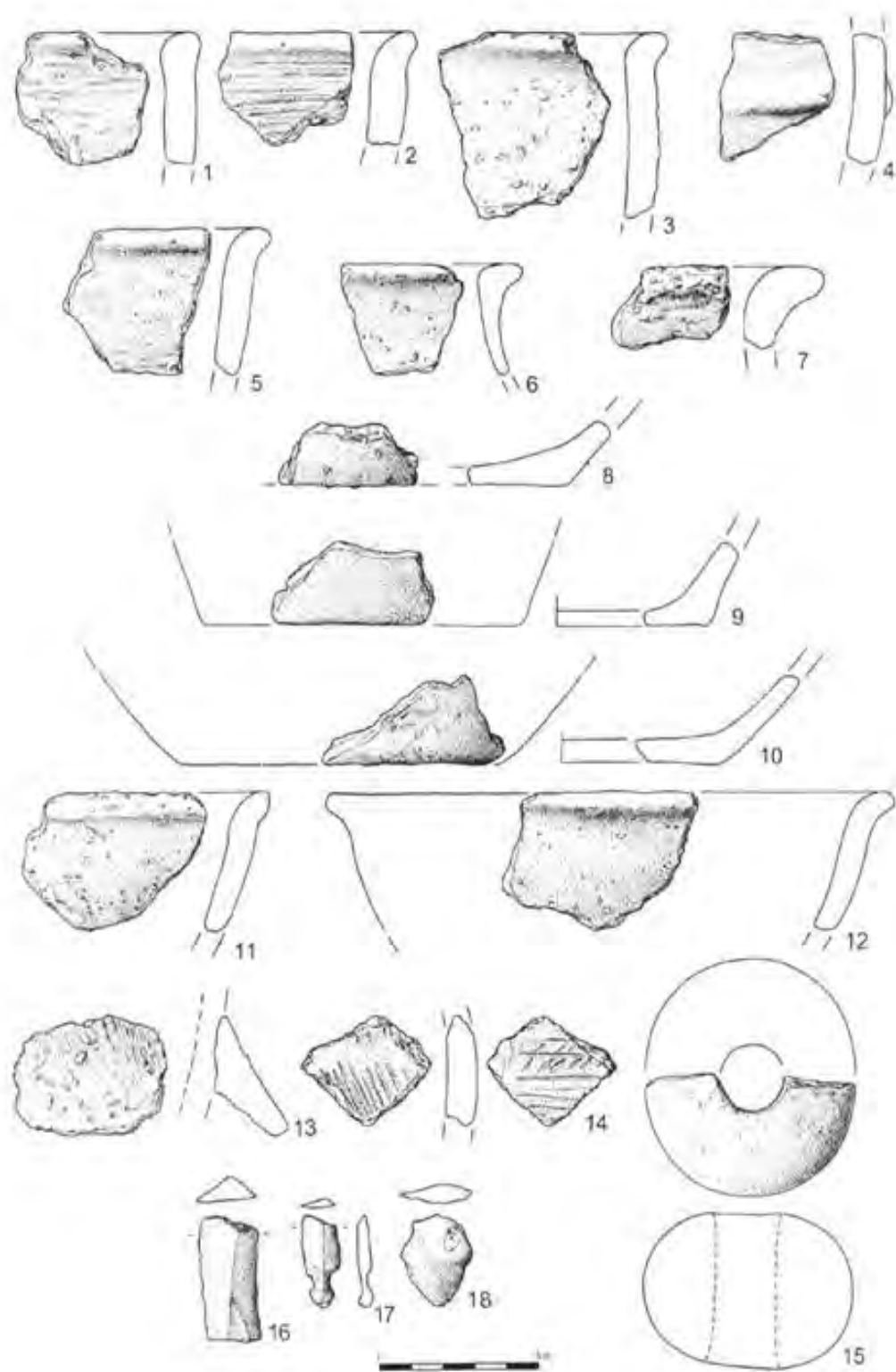
Pl. XXVII. Oarța de Sus - Făget. Așezare

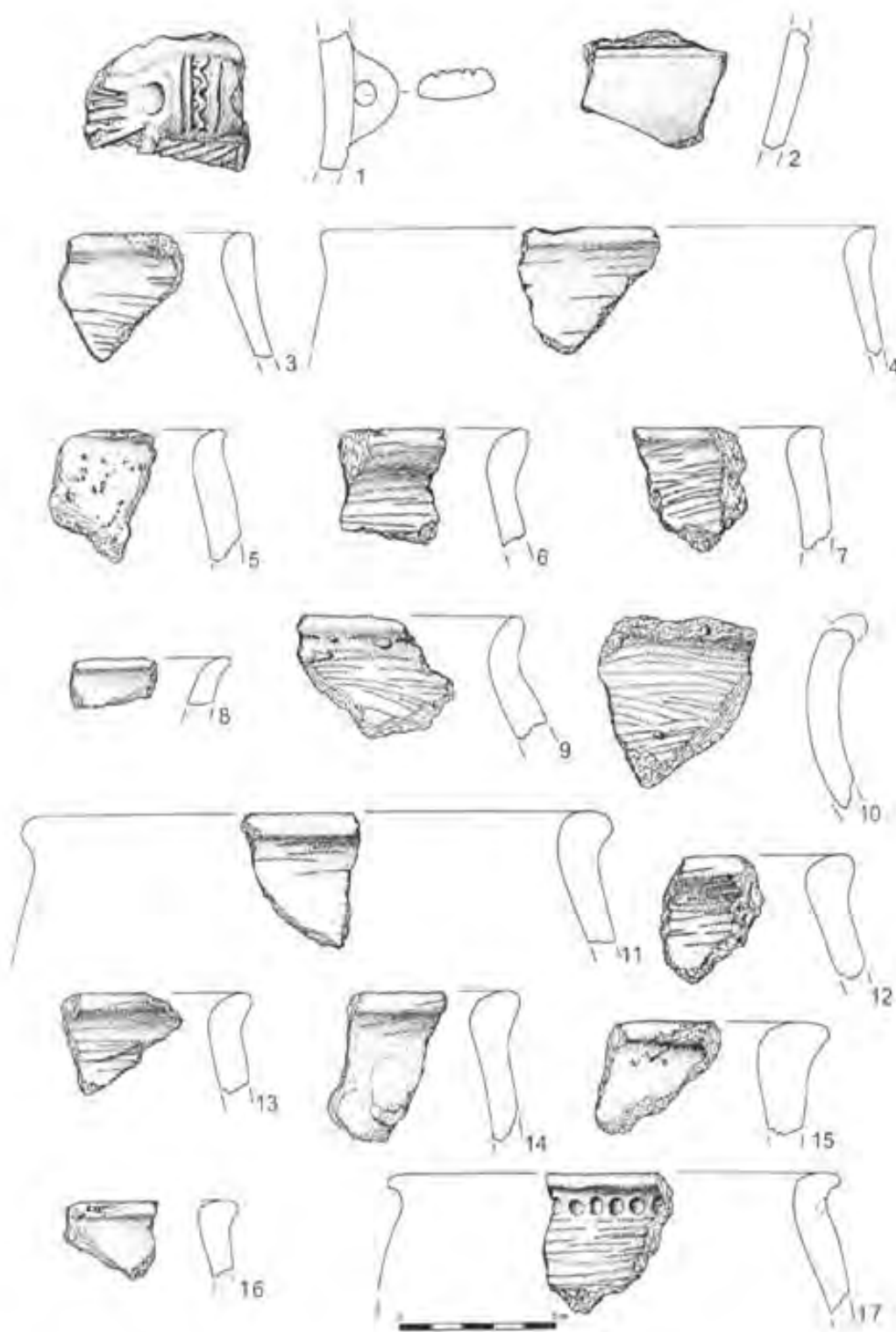
Pl. XXVIII. Orșita – Tempe. Așezare

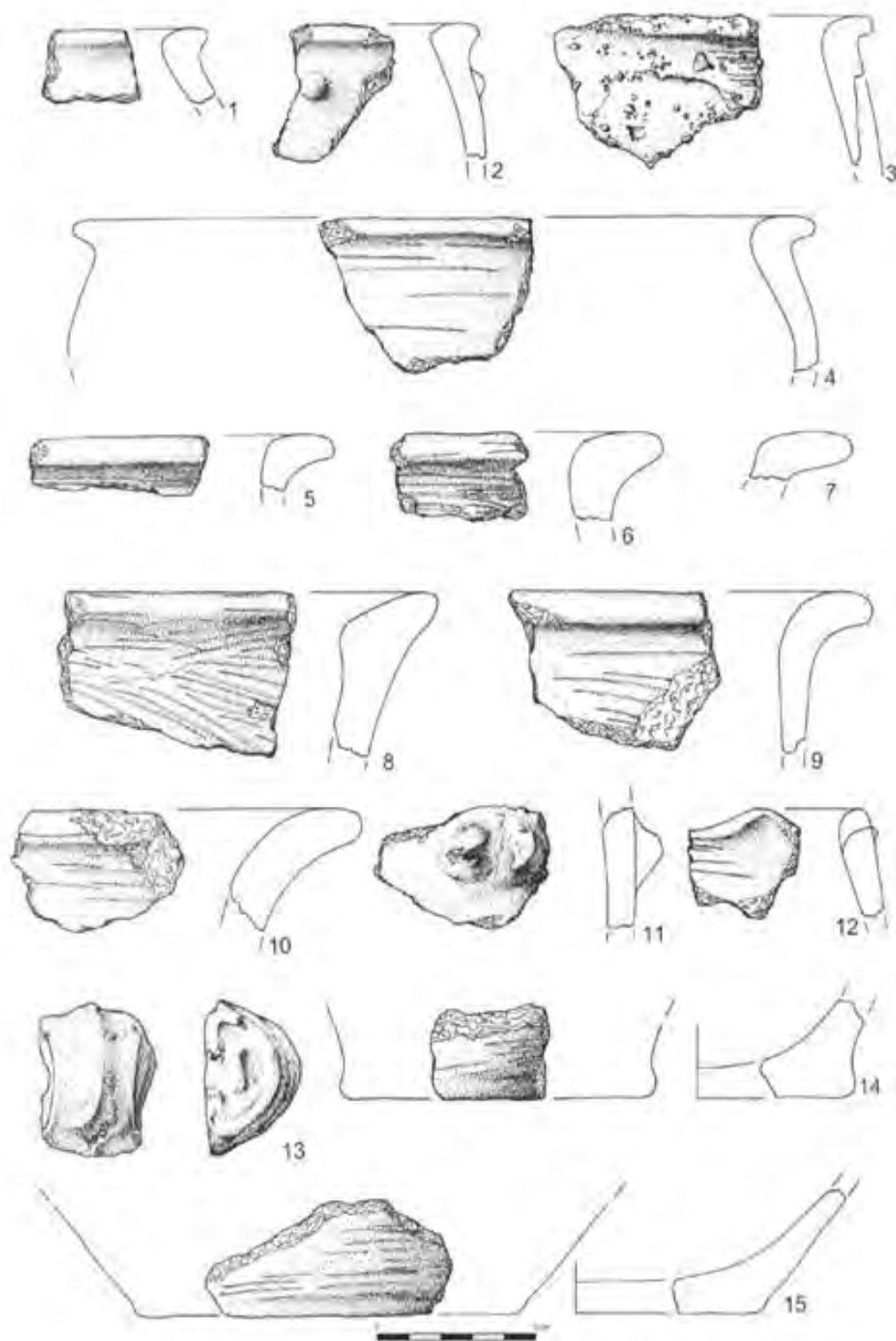
Pl. XXIX. 1-2. Orîța – *Pe lab.* Așezare.
3-24. Prislop – *Ograde și Valea Boului.* Așezare

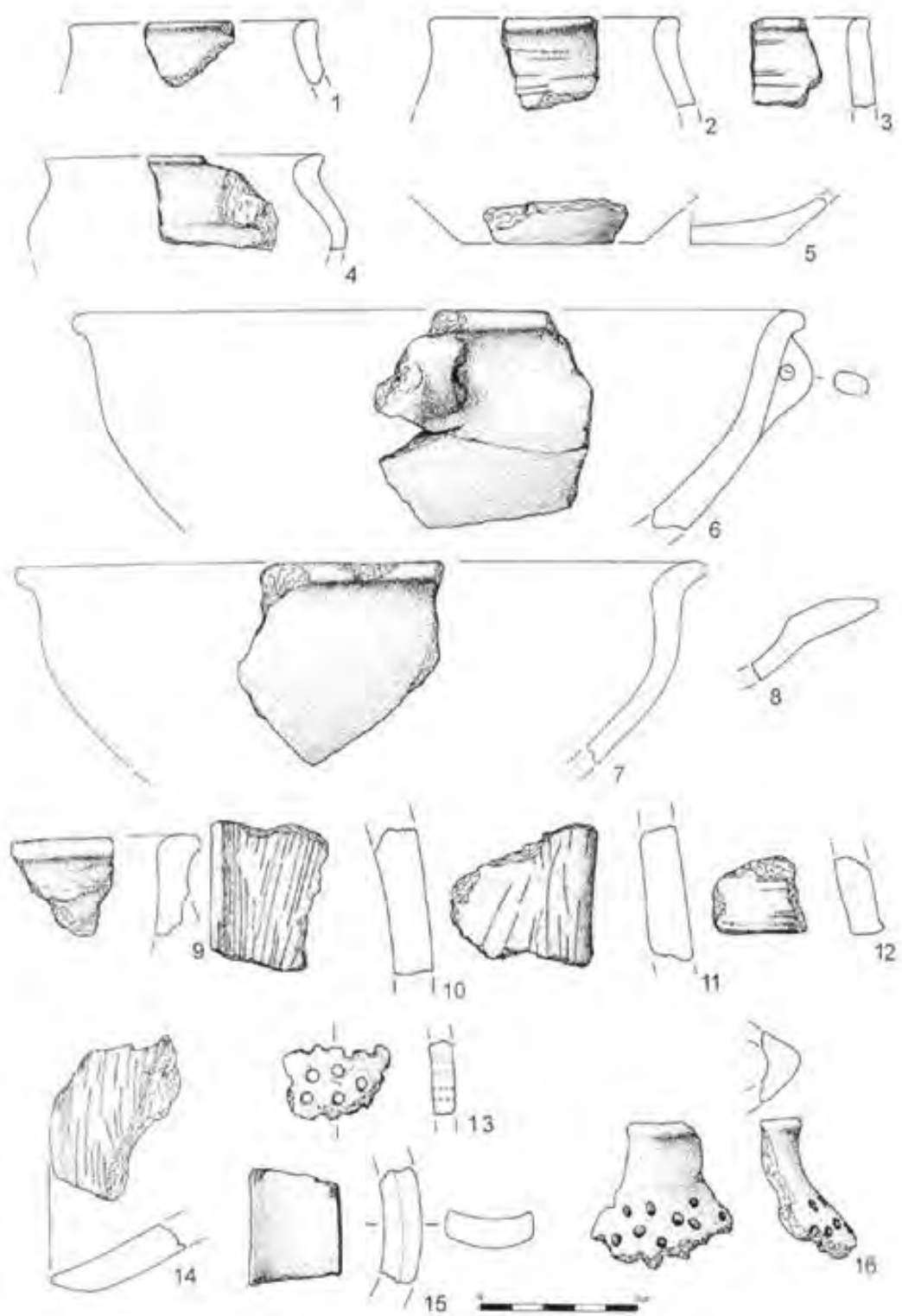
Pl. XXX. Prislop – Ograde și Valea Boului. Așezare.

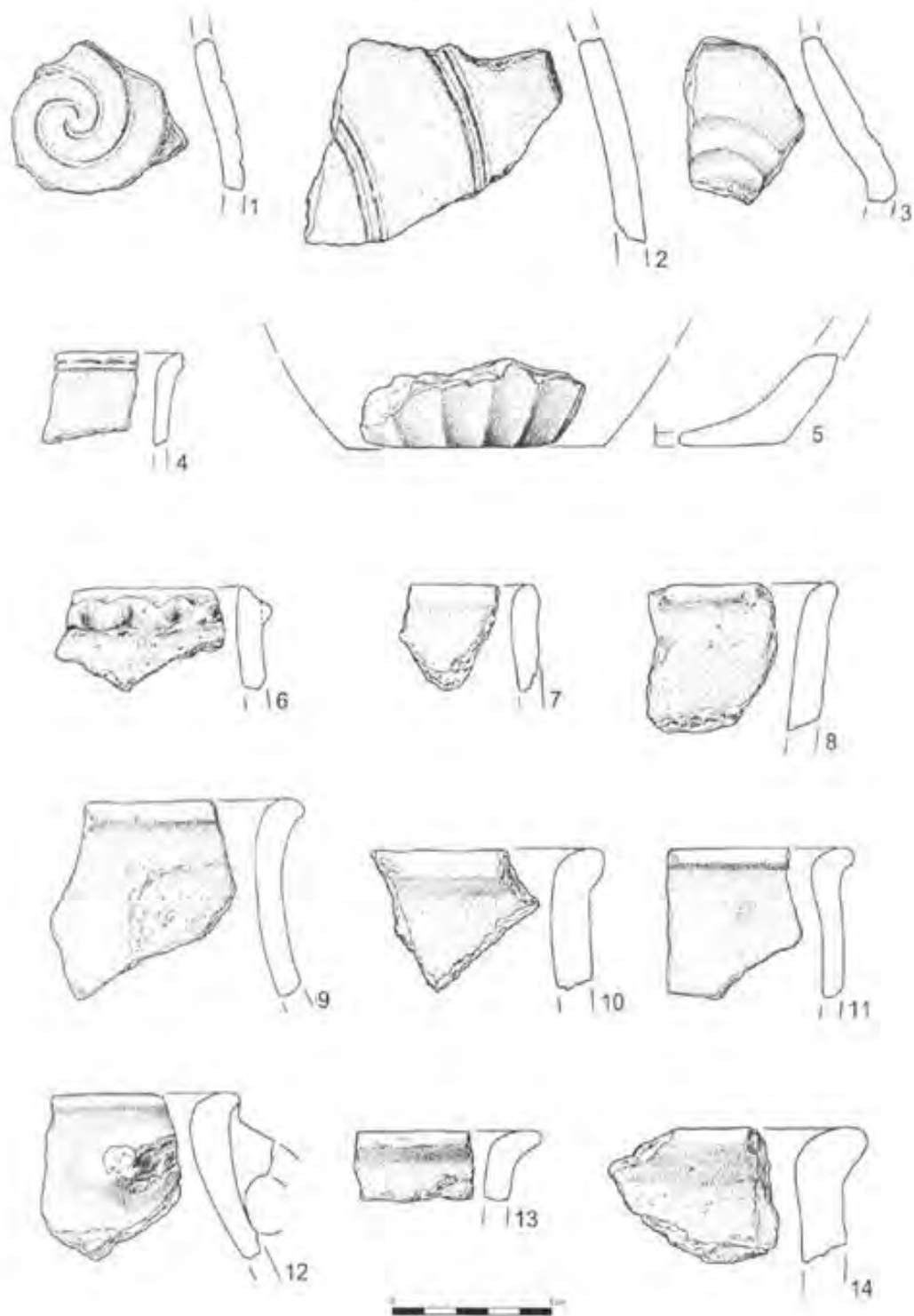
Pl. XXXI. Săsar – Dâmbul Morii. Așezare.

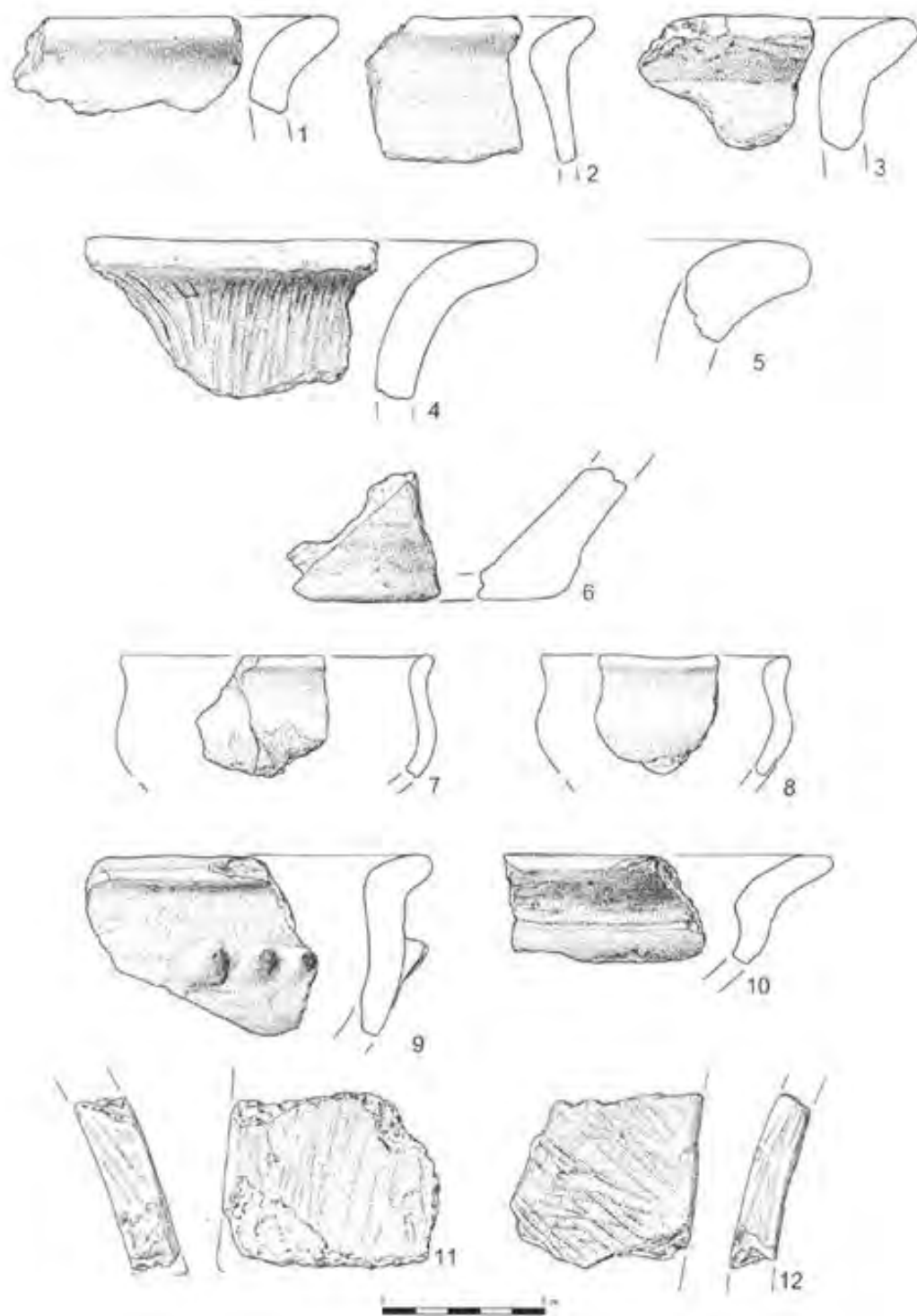
Pl. XXXII. Săsar – Dâmbul Morii. Așezare.

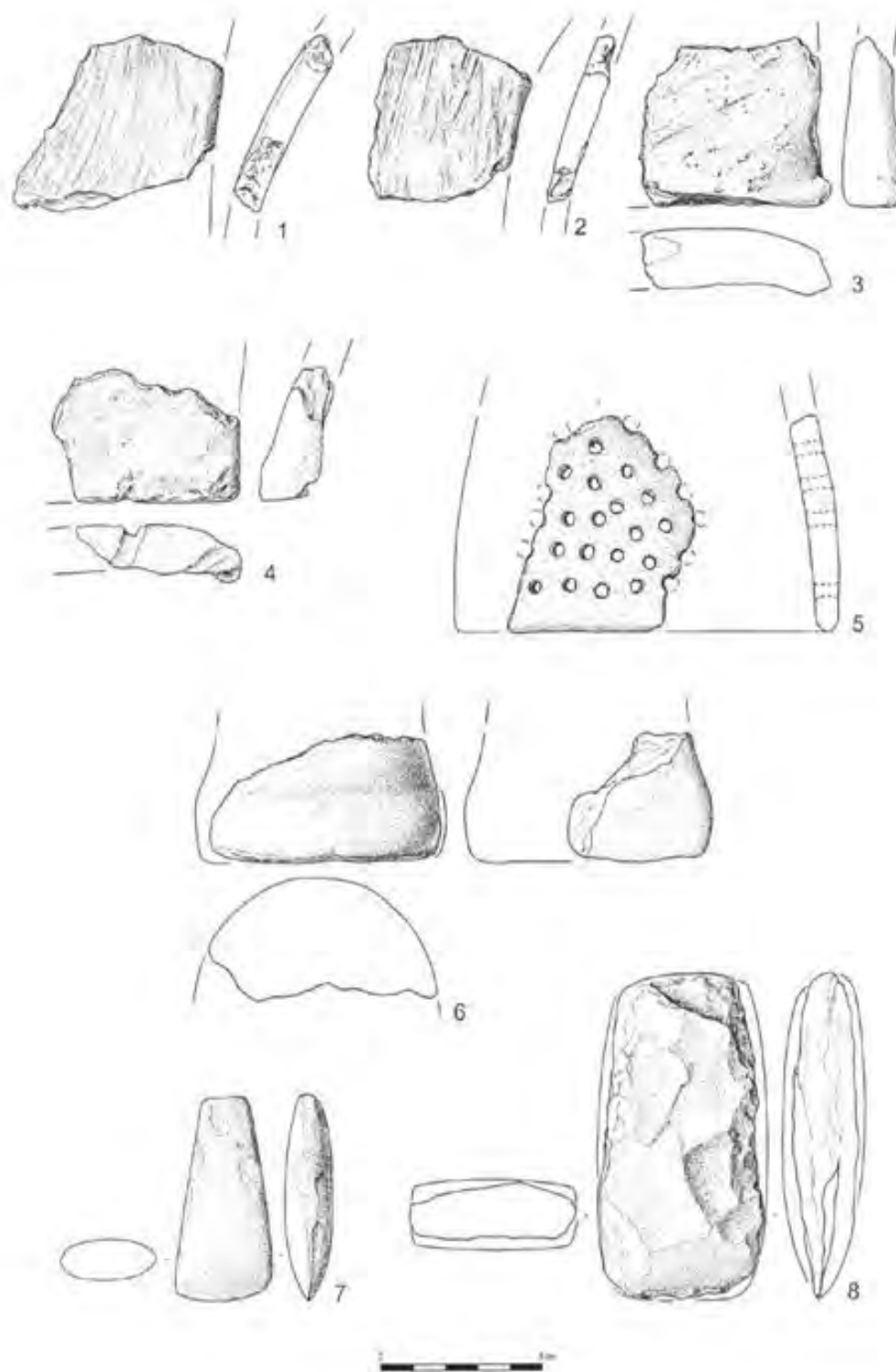
Pl. XXXIII. Săsar – Dâmbul Morii. Așezare.

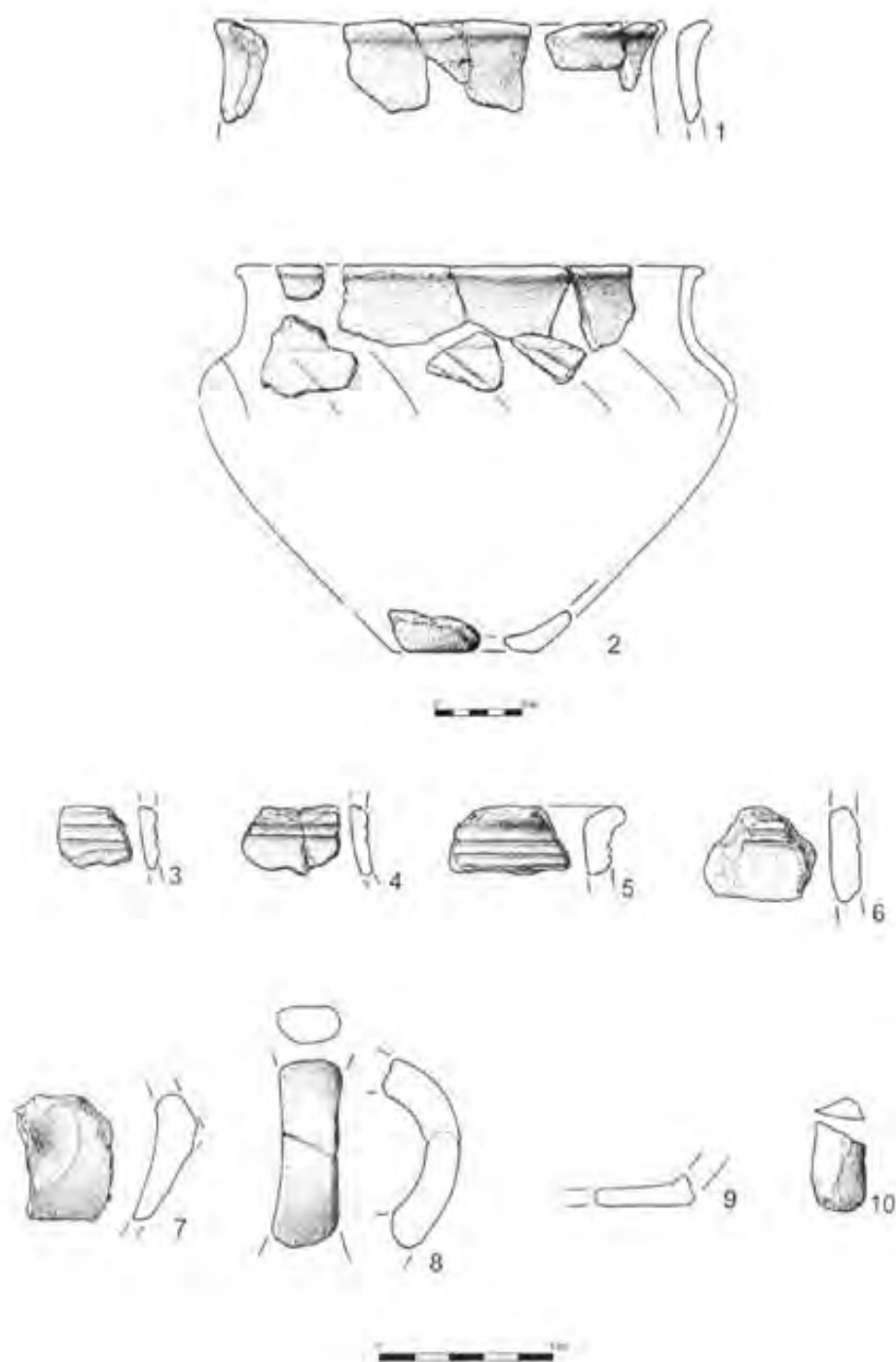
Pl. XXXIV. Seini – Dagas. Aşezare.

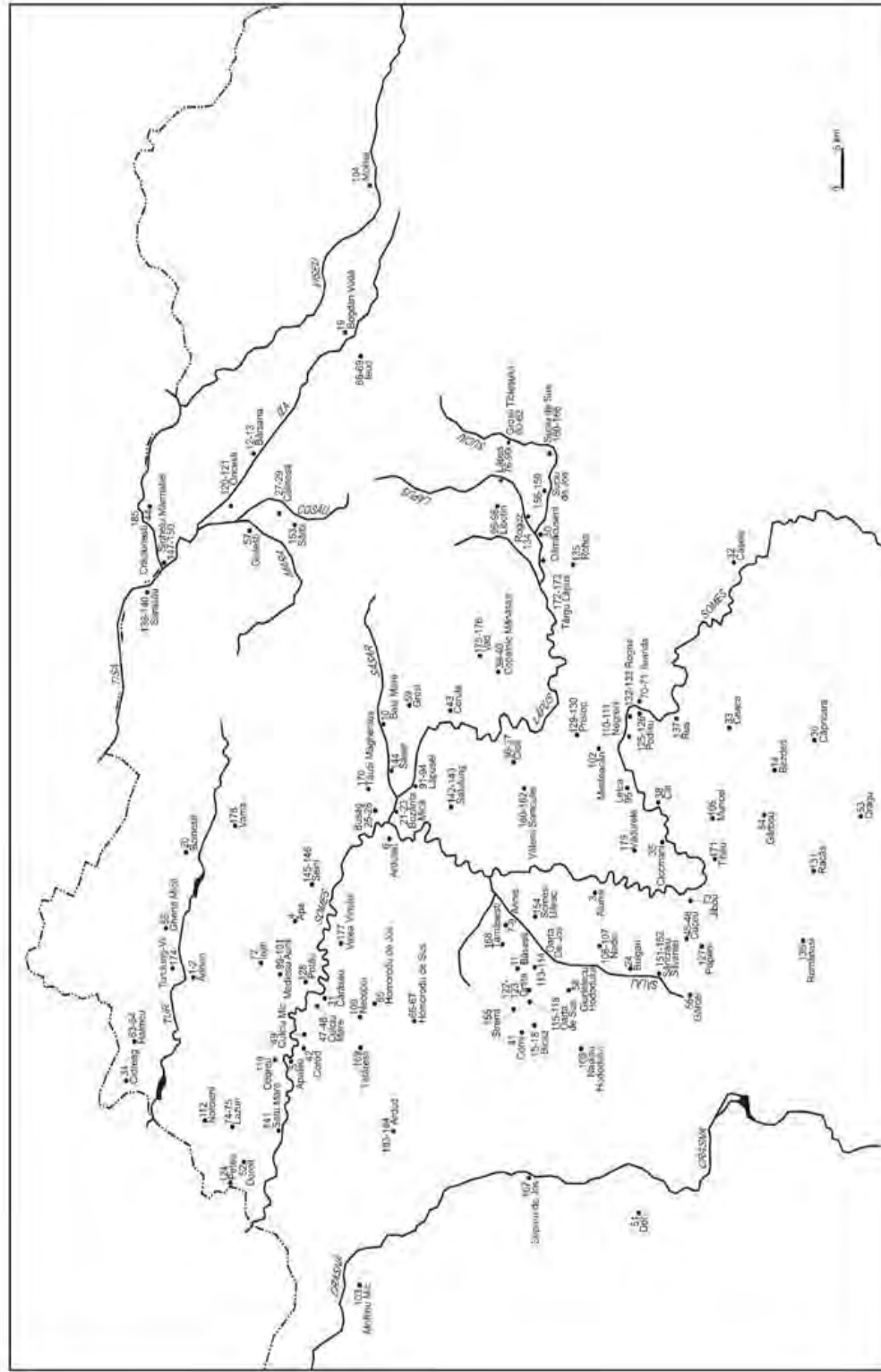
Pl. XXXV, Seini - Degas. Aşezare.

Pl. XXXVI. Seini – Dagas. Așezare.

Pl. XXXVII. Suciul de Jos – Vârful Carpănului Mormânt.

Pl. XXXVIII. Locuri de descoperire Suciu de Sus și Lăpuș în Transilvania.

FIGURINE ZOOMORFE DESCOPERITE LA MĂGURA UROIULUI

Adriana Ardeu, Angelica Bălos

În contextul favorabil creat de obligația descărcării de sarcină arheologică a traseului pe care urma să fie introdus cablu optic de firma ROMTELECOM, între Simeria și satele Uroi, Rapoltu Mare și Folt, în ianuarie 2001 au fost practicate câteva casete și o secțiune la baza Măgurii Uroiului, pe pășunea comunei Rapoltu Mare.

Zona în discuție se află în stânga drumului secundar, ce leagă Simeria de Geoagiu, în dreptul confluenței râurilor Mureș și Strei.

Încă din vara 1998, profesorul W. S. Hanson de la Universitatea din Glasgow, în cadrul unui proiect de explorare aeriană a siturilor din sud-vestul și centrul Transilvaniei, atrage atenția asupra unei posibile fortificații de tip hallstattian la Măgura Uroiului³²¹.

Cercetările din iarna 2001 au vizat platoul de la baza Măgurii, având ca scop precizarea naturii valului, vizibil pe teren. În acest sens a fost trasată o secțiune prin val (26x3 m) și patru casete (3x2,5 m) în spatele acestuia³²².

Printre materialele descoperite sunt și patru figurine zoomorfe, care fac obiectul acestui articol. Prima figurină (fig. I, 1), descoperită în val, reprezintă cu siguranță un cal, și este singura aproape întreagă. Este realizată dintr-o pastă de bună calitate, într-o manieră simplistă, lipsită de detalii, dar recognoscibilă. Are corpul zvelt, capul mic, picioarele scurte, din care unul posterior este spart. Coama este bine reliefată și în mijlocul ei are o mică perforație. Are aproximativ următoarele dimensiuni: L = 40 mm, h = 30 mm.

A doua figurină (fig. I, 2), descoperită tot în val, seamănă foarte bine, ca material și manieră de realizare, cu anterioara. În ciuda stări fragmentare, credem că reprezintă tot o cabalină. Se distinge începutul coamei, dar lipsește capul, iar picioarele și coada sunt incomplete. Dimensiunile sunt aproape identice cu ale primei figurine.

Tot în val a fost descoperită o a treia figurină (fig. I, 3), care este deasemenea fragmentară, lipsindu-i partea posterioară și un corn. Este reprezentată în poziție „șezut”, are gâtul puternic, iar pe piept este figurată blana. Probabil reprezintă un animal din specia

³²¹ W. S. Hanson, I. A. Oltean, A Multi-Period Site on Uroi Hill, Hunedoara: an Aerial Perspective, ActaMN 37, I, 2000, 43-49.

³²² A. Ardeu, A. Bălos, Cercetări arheologice la Măgura Uroiului (jud. Hunedoara), Cvmdava XXV, 2002, 67-81.

cornutelor mari. Este realizat din material de bună calitate, ars secundar, având aproximativ aceleași dimensiuni ca cele descrise anterior.

Ultima figurină a fost descoperită (fig. I, 4) în caseta 3, la – 0,45 m adâncime, împreună cu resturile unei locuințe incendiate. Piesa se afla în apropierea unei zone cu multe fragmente osteologice animaliere și o cantitate mare de scoici. Figurina este puternic arsă, îi lipsește capul, iar coada și picioarele sunt fragmentare. Pe corp și pe piept prezintă un decor cu incizii paralel-verticale, iar pe picioare și coadă, incizii paralel-orizontale. Tot în tehnica inciziei este figurat și sexul (femelă). Pe gât se poate observa un început de coamă. Este singurul exemplar decorat pe tot corpul, fapt ce ne determină să credem că s-a dorit sugerarea părului. Dimensiunile sunt substanțial mai mari decât la piesele anterioare.

Deși contextul descoperirii acestor materiale nu este pe deplin clarificat³²³, considerăm că figurinele zoomorfe de la Măgura Uroiului aparțin orizontului cu ”ceramică canelată”, datat la începutul epocii fierului. În ultimi ani numărul pieselor de zooplastică s-a înmulțit considerabil în aria culturii Gáva³²⁴. Figurinele de la Uroi se încadrează în stilul pasticii de cult hallstattiene timpurii, completând tipologiile realizate în ultimii ani pentru aceste artefacte³²⁵.

Figurina nr. 1 de la Uroi prezintă bune analogii cu figurina de la Krivce³²⁶, prezentând aceeași perforație, ceea ce ne face să credem că putea avea și un rol de talisman sau amuletă. Elemente cum ar fi figurarea unor atribute sexuale (fig. I, 4) apar și la Lechința³²⁷, Groucevo³²⁸, Lissičniki³²⁹, iar figurarea părului la una din piesele de la Teleac³³⁰.

Figurinele zoomorfe au un caracter relativ unitar, atât în privința materialului – toate sunt realizate din pastă fină, bine arsă, au aproximativ aceleași dimensiuni, doar două piese sunt mai mari (Uroi și Lissičniki³³¹). Maniera de realizare este schematică, fiind figurate

³²³ Ibidem.

³²⁴ A. László, Începuturile epocii fierului la est de Carpați, București, 1994, 90; O. Levițki, Cultura hallstattului canelat la răsărit de Carpați, București, 1994, 111; I. Maleev, Kultova halštatska plastika ot lesostepnoto Podnestrovie, Archeologia 34, 2, Sofia, 13-24; C. N. Ursache, On the Zoomorphic Figurines at the Beginning of the Iron Age, StAntArchaeologica VI, 1999, 41-60; Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2001, Buziaș, 2002, 94, 130, 298-299, 304-306.

³²⁵ C. N. Ursache, On the Zoomorphic Figurines at the Beginning of the Iron Age, StAntArchaeologica VI, 1999, 41-60; I. Maleev, Kultova halštatska plastika ot lesostepnoto Podnestrovie, Archeologia 34, 2, Sofia, 13-24.

³²⁶ I. Maleev, op. cit., 14, fig. 1, a.

³²⁷ K. Horedt, Hallstättische Tierfiguren aus Lechința de Mureș, Rayon Luduș, Dacia N.S. 7, 1963, 529.

³²⁸ I. Maleev, op. cit., 18, fig. 4, ж.

³²⁹ I. Maleev, op. cit., 17, fig. 3, u.

³³⁰ V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României, Cluj-Napoca, 1991, 68; K. Horedt, op. cit., 533, fig. 6, 2.

³³¹ I. Maleev, op. cit., 14, fig. 1, 3.

doar elementele absolut necesare pentru a recunoaște specia, iar proporțiile corespund cu cele reale. Constatăm că majoritatea figurinelor reprezintă specii domestice utile: cabaline, bovine, ovi-caprine și suine, lipsind reprezentările ornitomorfe (excepție Teleac³³²). Suntem de acord cu sugestia că obiectele de plastică zoomorfă sunt un element specific al culturii Gáva³³³ și că acestea au un rol cultic³³⁴ și credem că se leagă de nevoia de hrană de origine animală a comunităților hallstattiene. Considerăm că aceste piese pot oferi un surplus de informație pentru o perioadă insuficient cunoscută. Ne alăturăm părerii³³⁵ conform căreia cunoașterea mai bună a contextului în care sunt descoperite aceste materiale ar completa și îmbunătăți imaginea acestei perioade.

DES FIGURINES ZOOMORPHES DÉCOUVERTES À MĂGURA UROIULUI (Résumé)

Les investigations de l'hiver de l'année 2001 effectués dans le village Măgura Uroiului ont visé le sondage d'un plateau situé à la base de la colline.

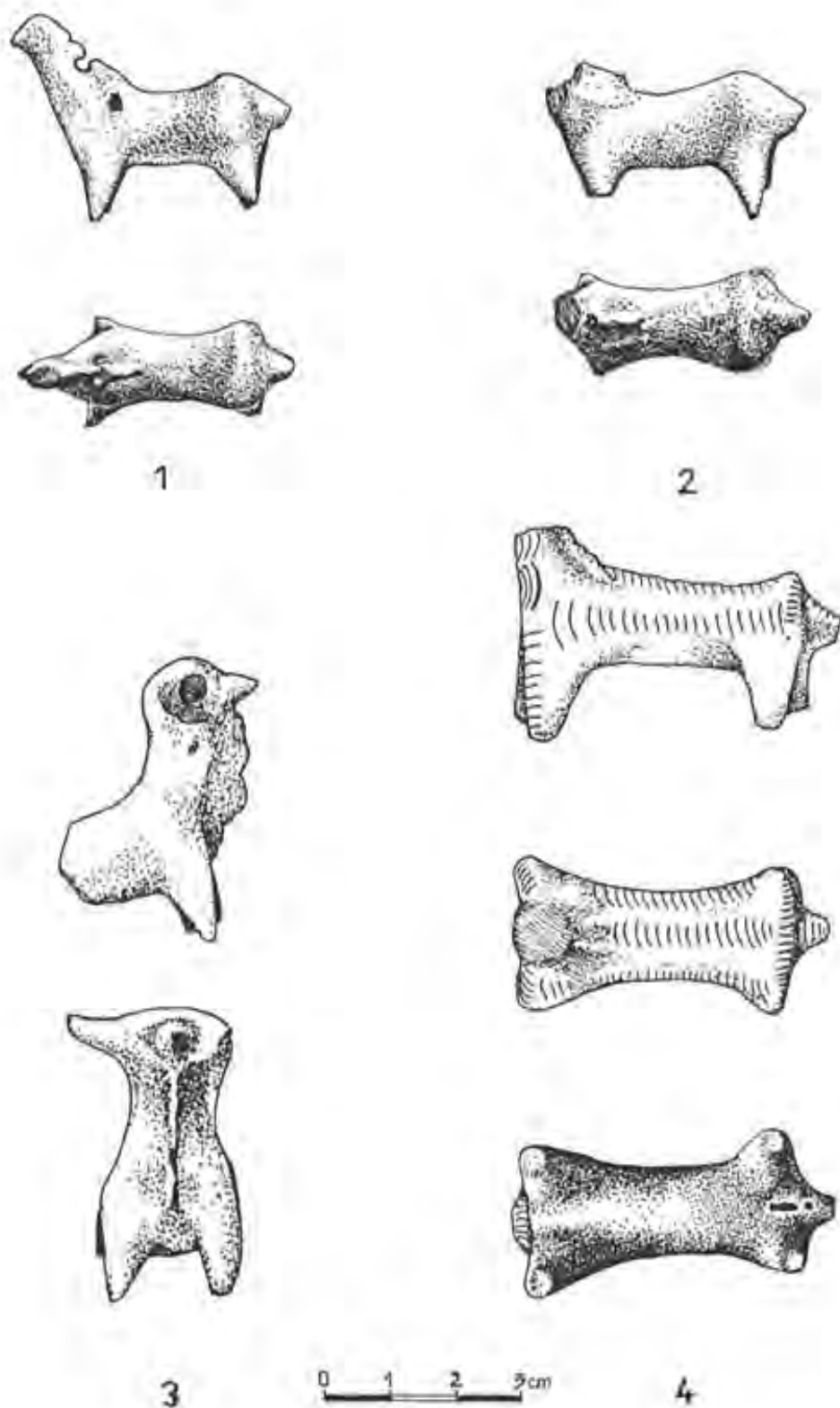
Parmi les matériaux archéologiques découvertes il y a quatre figurines zoomorphes de l'argile calcinée. Leur ancienneté est orientative, parce que la plupart ont été découvertes dans la fortification de l'habitat, en position secondaire. On peu dire seulement que les figurines appartiennent à l'hallstatt précoce et leur réalisation on lie des habitudes cultes de la fertilité et de l'élevage des animaux.

³³² V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, op. cit., 68, fig. 28, 1.

³³³ A. László, op. cit., 90.

³³⁴ supra, nota 4.

³³⁵ Ibidem.

Pl. I. Figurine zoomorfe de la Măgura Ciroiului

MORMÂNTUL CELTIC DE LA CIUMEȘTI – “PÂRÂUL SF. PAUL” / “SZENT PÁL PATAK”

János Némethi

În colecția “Kovács”, achiziționată de muzeul din Baia Mare în anul 1961, sunt câteva obiecte celtice care, după relatările preotului reformat Kovács Gyula, ar proveni din hotarul localității Foieni (nr.inv. 3348-3352).

În monografia arheologică consacrată necropolei de la Ciumești (Malom háta-Moara), Vl. Zirra menționează un cimitir celtic la Foieni - “La silozuri” (Zirra 1967, nota 2-punctul XII). Același autor, la punctul XIV- “La silozuri”-C.A.P. Foieni, plasează un alt cimitir, încadrat cronologic în sec. X-XI. De la bun început menționăm că, în colecția Kovács de la Baia Mare- 1961, există un singur inel de tâmplă, care provine dintr-un mormânt de înhumăție și se poate data în sec. XI-XIII. În anul 1967, în zona silozurilor, printr-o săpătură de salvare, au fost dezvelite 37 de morminte din epoca arpadiană (sec.XI-XIII), dar nu a apărut nici o descoperire funerară celtică. În incinta fermei (fosta C.A.P.), în spatele grajdurilor, au ieșit la iveală sporadic și fragmente ceramice din epoca Latène, legate de o așezare, care se întinde pe malul stâng al pârâului Negru (Fekete patak).

În literatura de specialitate – folosind ca sursă informația furnizată de Vl. Zirra – sunt citate 15 morminte (Crișan 1973, 62-65; idem 1980, 143-145; Rusu 1971, fig. 12, 22-harta descoperirilor celtice din Transilvania). Vl. Zirra citează cele 15 morminte și în alte lucrări (Zirra 1971, 189, fig. 14).

În urma cercetărilor de teren efectuate în hotarul comunei Sanislău (satele Ciumești-Berea, Viișoara, Horea) am reușit să localizez mai exact proveniența artefactelor celtice mai sus menționate.

Molnár Sándor - locuitor din satul Berea - fost conducător auto la ferma din Sanislău, a lucrat la construirea liniei electrice comunale Foieni-Sanislău, care a avut o ramificație spre satele Ciumești și Marna. Potrivit relatărilor sale, pe malul stâng al pârâului Sf. Paul (Szent Pál pataka), la cca. 200 m în dreapta drumului de câmp, între Ciumești și Marna, în groapa unui stâlp, a fost descoperit incidental un mormânt de înhumăție, al cărui inventar a fost predat preotului Kovács Gyula. Această zonă aparținea atunci (și azi) hotarului satului Ciumești. Pe malul opus al pârâului a fost identificată de preotul Kovács Gyula, apoi verificată de noi, o vastă așezare celtică, de la drumul de câmp

menționat spre satul Foieni; zona aparține azi hotarului comunei Foieni. Deci avem de-a face cu un complex interesant: pe malul drept al pârâului se întinde o așezare celtică (vicus), iar pe malul stâng, mai înalt, se afla, probabil, cimitirul așezării. Aceste situri se află la limita celor două localități, despărțite de pârâul Sf. Paul, numit de sătenii de la Foieni-Fekete patak (pârâul Negru). (Fig. 4/1)

Descrierea mormântului.

Atât din relatările celui prezent la descoperirea acestui mormânt în anul 1960, cât și ale preotului Kovács Gyula rezultă că mormântul a fost de înhumatie, în poziție întinsă pe spate. La rugămintea mea, preotul Kovács mi-a trimis și o schiță a acestui mormânt. Pe baza acestor relatări vom încerca reconstituirea acestei descoperiri (Fig. 1). Scheletul s-a aflat în lutul roșcat, aproximativ la adâncimea de 1,10-1,20 m, în poziția întinsă pe spate, orientat est-vest.

Inventarul funerar:

- 1.-lângă picioare era depus un vas întreg lucrat la roată, de culoare cenușie, de mărime mijlocie (dimensiuni: diam. gurii=17 cm; diam. max.=23 cm; $\hat{h}$ =23,5 cm; diam. fundului 9,5 cm cu “umbo”; nr.inv.3372; Fig. 2);
- 2.-în partea dreaptă a scheletului, la înălțimea umărului se afla o cană de culoare neagră, lucioasă, modelată la roată dintr-o pastă fină, cu două torți (vas tip kantharos), s-a sfărâmat, nu s-a ridicat;
- 3.-sub craniul și probabil în apropierea humerusului stâng, au fost găsite mai multe fragmente de brățară lucrată din tablă subțire de bronz, poate de tip “Hohlring” cu “coaste”, s-a sfărâmat, nu s-a recuperat;
- 4.-în zona vertebrelor cervicale au fost găsite fragmente foarte corodate dintr-un colier (?) din fier, care s-a distrus, nu s-a recuperat. După relatările preotului Kovács piesa a fost compusă din “bare” legate între ele cu “inele”. Din păcate, în colecția din 1961-Baia Mare nu am găsit nici măcar fragmente, care să fi aparținut acestei piese (vom mai reveni totuși asupra ei);
- 5-8.-pe ambii umeri și pe piept au fost găsite patru fibule de diferite tipuri lucrate din bronz:
- 5.-fibulă mică, resortul compus din 2-3 spire, coarda în față, arcul egal boltit, ornamentat cu creștături, piciorul lipsește; L=3 cm; nr.inv. 3350. În colecția Muzeului din Baia Mare se află o sferă globulară ornamentată cu spirale în relief, în maniera “Reifenstil”, nr.inv.3352, care aparține probabil acestei fibule. Mai mult ca sigur, piciorul fibulei nu era legat de arc; (Fig. 3,3, 3a).

6.-fibulă mică, resortul compus din 3+3 spire, coarda în față, arcul egal boltit, înalt, ornamentat cu creștături, piciorul ușor alungit și terminat în două sfere mici, crestate, ultima, ușor scobită, atinge arcul fibulei; L.=3,5 cm; nr.inv. 3348; (Fig. 3,4).

7.-fibulă mare, resortul compus din 3+3 spire, coarda în față, arcul este egal boltit, înalt, piciorul terminat într-o sferă mare, capătul crestă atinge arcul fibulei, L.=5,2 cm; nr.inv. 3351; (Fig. 3,1).

8.-fibulă mare, resortul compus din 3+3 spire, coarda în față, arcul este egal boltit, înalt, piciorul terminat cu o sferă mare, decorată cu spirale în relief, în maniera "Reifenstil", L.=5 cm; nr.inv. 3349; (Fig. 3,2).

9.-lângă femurul stâng au fost așezate mici inele din fier, foarte corodate, s-au sfărâmat, n-au fost ridicate.

Analiza inventarului funerar.

1.Vasul lucrat la roată (Fig. 2) este un recipient obișnuit, comun, des întâlnit în mormintele celtice. Tipologic face parte din categoria vaselor mari (tipul K), mai precis este tipul K₅-oala de mărime mijlocie, de culoare cenușie, arderea foarte bună, având un profil ușor rotunjit și gâtul scurt, buza îngroșată. Probabil, această formă are originea din ceramica lucrată la roată din Hallstatt-ul târziu (Ha D) (Németi 1988, fig. 9/11). În necropola de la Pișcolt-Nisipărie un vas similar apare în M.127 asociat cu o fibulă având două sfere mici la picior (Németi 1992, fig. 23/9).

2.Vasul nu s-a păstrat, dar preotul Kovács Gyula mi-a lăsat o schiță și o descriere a recipientului (Fig. 2,4). Potrivit acestor date, vasul a fost lucrat cu roata olarului dintr-o pastă foarte friabilă, slab arsă, de culoare neagră, lucioasă (având probabil un slip) cu "umbo" la bază și două torți late cu șanțuleț în mijloc. Tipologic vasul se încadrează în tipul G I₁, (Németi 1988, fig. 7/19), fiind o imitație de kantharos. Vasul de tip kantharos grecesc apare într-un mormânt (M.1) de la Cepari (Crișan 1966, fig. 25/17). Imitații după prototipul grecesc apar mai rar în descoperirile celtice din vestul și nord-vestul Transilvaniei, fiind cunoscute doar două vase la Pișcolt: M.7- incinerație în groapă vasul a fost lucrat la roată, de culoare neagră, având două torți supraînălțate, s-au sfărâmat. Acest vas cu trăsăturile similare recipientului în discuție a fost asociat cu o fibulă de tip A₆, A_{8a} și cu o brățară de tip B_{4b}- ornamentată în maniera "Reifenstil" (Németi 1989, fig. 2/1-6-M.7). Un alt vas provine din M.24 (înhumație) asociat cu o fibulă de tip A_{8b} și cu două brățări simple, plate cu capetele suprapuse, perforate și prinse cu știft (Ibidem, fig. 4/1-3-menționăm că fibula apare greșit desenată, în realitate este de tipul cu piciorneprins de

arcul fibulei). Ambele morminte au fost încadrate în faza a doua a necropolei- Pișcolt II (Németi 1993, fig. 8)

3. Fragmentele de brățară, cum am mai menționat, nu s-au păstrat, așadar nu se pot încadra tipologic. După descrierea sumară, presupunem că fac parte din tipul brățărilor (sau verigilor de gleznă) lucrate din tablă subțire de bronz (Hohlring), poate sunt de tipul B_{3a} sau B_{3b}- ambele des întâlnite în faza Pișcolt II, dar se mențin și în faza Pișcolt III.

4. Piesa semnalată și descrisă sumar de preotul Kovács Gyula, care inițial era la gâtul defunctului, face parte din categoria podoabelor, probabil a fost un colier (torques). A fost lucrat din fier și așa-zisele “bare” legate între ele cu “inele” credem că în realitate erau segmente dintr-un lanț de fier, care a fost așezat la gât. Asemenea artefacte sunt foarte rare în descoperirile celtice din nord-vestul Transilvaniei. O piesă “similară” se cunoaște de la Ciumești-Moară (C.I) din M.18 (înhumație). Colierul este alcătuit din șase segmente torsionate și terminate la ambele capete cu câte un “ochi” pentru articulare între ele (Zirra 1967, fig. 5/V). Această piesă a fost asociată cu o fibulă având piciorul ornamentat cu o sferă mare (A_{8a})+A₆+A₁₀+B_{3b}- lucrată din tablă de bronz (Hohlring) cu reliefuri mamelodate- o brățară de tip B_{14a}, alta din sapropelit, una din fier și o brățară pseudoajurată, ornamentată cu S-uri în relief (Reifenstil). Mormântul de înhumație de la C.I se plasează cronologic la finele subfazei B₂- Krämer, sincronizată cu faza a III-a a necropolei de la Pișcolt (Zirra 1967, 10-11, fig. 5/I-XVIII; Horedt 1973, fig. 1)

5-8. Fibulele (fig. 3) au o asociere de tipuri, care este relativ des întâlnită în necropola de la Pișcolt și anume: A_{8a}+A_{8b}+A₁₀, iar tipul A_{8b} apare de două ori. Aceste fibule apar la Pișcolt în M.16, 174, 177, 182, 189 asociate, de obicei, cu tipurile A₃ și A₆ precum și cu brățările B_{3a}, B_{3b} și în special cu B_{4b}- cu “boabe” masive, ornamentate în maniera “Reifenstil” (Németi 1993, fig. 8). Tipul de fibulă A_{8b} se află în asociere cu A₃+A₆ în M.16, 174, 177, 189 și cu brățările de tipul B_{4b}- Reifenstil. Aceste morminte au fost încadrate în faza Pișcolt II (Németi 1993, fig. 8). Apoi tot tipul A_{8b} mai apare asociat cu B₁₄+A₁₀ în mormântul nr.107, iar în M.186 se găsește în asociere cu A₃+A₆+A_{8a}+A₁₄ și B_{4b}. Aceste morminte au fost încadrate în faza Pișcolt III (Németi 1992, fig. 16/1-5ab și fig. 17/6-11; fig. 29/1-17; idem 1993, fig. 8). Cum am văzut, fibula A_{8b} este în asociere cu brățara B_{4b}, ambele ornamentate în “Reifenstil”, un ornament spiralic, plastic în relief, care este o manifestare a stilului plastic, în zona celtică orientală. Acest ornament mai apare și pe o brățară din M.6- Ciumești-Moara (C.I), încadrat în faza de început a necropolei (Zirra 1967, fig. 10/IV). În concluzie, tipul de fibulă A_{8b} este caracteristic fazei Pișcolt II, dar evoluează și în Pișcolt III, când piciorul ei este deja prins de arcu fibulei cu un semimanșon (tipul A₁₄). Datarea

fibulei de tip A_{8a} este asigurată prin asocierea ei cu $A_{8b}+A_{10}$. Fibula de tip A_{10} apare des în mormintele din necropolele celtice din nord-vestul Transilvaniei: Ciumești (Zirra 1971, fig. 8/3), Pișcolt și Curtuiuşeni. La Pișcolt apare în M.107 împreună cu A_{8b} , în M.108 asociată cu $A_{6a}+A_3+A_{4b}$ -Münsingen evoluat și B_{14a} , în M.117 asociată cu A_3 - evoluat+ $A_{8a}+B_{3b}$, în M.115 asociată cu $B_{3b}+B_{14a}$, în M.127 asociată cu o brăţară masivă B_{12} . Toate aceste morminte au fost încadrate cronologic în Pișcolt III (Németi 1993, fig. 8). Această fibulă are însă și o variantă notată de noi cu A_{10a} - cu arcul fibulei alungit, fiind asociată numai cu fibule de tip Latène mijlociu (Lt.C₁). În M.51 este asociată cu tipul A_{17} , în M.52 cu A_{19} , mai apare în M.71 și în M.101 asociată cu A_{11} și cu B_{18} - brăţări (sau Fußring) cu semiove mari. Aceste morminte sunt încadrate în faza Pișcolt IV. În concluzie și tipul de fibulă A_{10} apare în faza Pișcolt III, apoi evoluează și în faza finală a necropolei (Németi 1993, fig. 8).

Analogii pentru fibulele din mormântul de la Ciumești-Sf. Paul (C.VIII) le întâlnim în necropolele de la Curtuiuşeni “Dâmbul ars” (Égető hegy) în mormintele cercetate în anul 1968 (Dumitraşcu 1991, n.19; Németi 1992/1993, 23-28) și rămase inedite. În M.1 apare fibula $A_{8a}+A_6$ (trei exemplare); în M.2 fibula $A_{10}+A_{8a}$; în M.6 fibula $A_{10}+A_8+A_3$, în M.8 apar asociate fibulele de tip $A_3+A_{8b}+A_{14}$. Aceste morminte se pot încadra în faza Pișcolt III mai puțin M.8, care eventual poate fi sincronizat cu faza Pișcolt IV.

Pe baza acestor analize (asocierea $A_{8a}+A_{8b}+A_{10}$) și a analogiilor menționate (Ciumești M.18, Curtuiuşeni M.1, M.2, M.6, M.8), mormântul de înhumatie de la Foieni (Ciumești- VIII) se încadrează cronologic în faza Pișcolt III- Lt.B₂ (Krämer) – Lt.B₂/C₁ (Bujna) – Lt.B_{2b} (Waldhauser) – Lt.C₁ (Polenz). Datorită faptului că pe malul drept al pârâului Sf. Paul se întinde o așezare celtică (Ciumești- IX, dar de fapt deja în hotarul comunei Foieni), presupunem că această descoperire funerară nu este izolată ci face parte dintr-o necropolă.

Recent, V. Vl. Zirra, cu o metodă combinată (tipologie, stratigrafie orizontală și inseriere) a revenit asupra cronologiei relative a cimitirului de la Pișcolt (Zirra V. Vl. 1997, 87-134). Această “contribuție” constă de fapt din încadrarea unui număr mai mare de morminte (128 de complexe funerare față de 95 de morminte) în cronologia internă a necropolei. Autorul a menținut cele patru faze stabilite ale necropolei (Németi 1993, fig. 8), iar pe baza unui program WINBASP reîmparte parțial mormintele încadrate în cele patru orizonturi stabilite de acum 20 de ani. Mormintele nr. 16, 174, 177, 182, intrate în discuție, sunt încadrate de ambii autori în faza Pișcolt II, iar M.107 în faza a III-a, evoluat. Interesant că M.186, deosebit de bogat, în care apare și A_{14} , încadrat de mine în Pișcolt III, este inclus în tabelul întocmit de V. Vl. Zirra (Ibidem, tabel 1) în faza a II-a a necropolei.

Mormântul nr.189, cu o fibulă excepțională de tip A_{8b}, fiind asociată cu o brățară de tip B_{4b}+A₆ și B_{3a}+B_{3b}, încadrat de mine în faza Pișcolt III (poate mai corect ar fi Pișcolt II) nu apare la V. VI. Zirra. Celelalte morminte intrate în discuție în legătură cu descoperirea de la Foieni (C. VIII): M.52, 52, 101, sunt plasate de mine, dar și de V. VI. Zirra în faza Pișcolt IV (Lt. C₁- mijlociu).

Literatura

Bujna 1982	J. Bujna, Spiegelung der Socialstruktur auf latènezeitlichen Gräberfelder im Karpatenbecken, PamArch 73, 1982.
Crișan 1966	I. H. Crișan, Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania, Baia Mare, 1966.
Crișan 1971	I. H. Crișan, În legătură cu datarea necropolei celtice de la Ciumești, Marmatia 2, 1971.
Crișan 1977	I. H. Crișan, Începutul Latène-ului la geto-daci, Marisia 7, 1977.
Crișan 1988	I. H. Crișan, Die Anfänge der Latènezeit bei Geto-Daker, Dacia N.S.32, 1988.
Dumitrașcu 1991	S. Dumitrașcu, Descoperiri celtice în patrimoniul Muzeului Țării Crișurilor, Crisia 21, 1991.
Horedt 1973	K. Horedt, Îndreptări arheologice, SCIV 24, 1973.
Krämer 1944	W. Krämer, Das keltisches Gräberfeld von Nebrigen, Kreis Böblingen, Stuttgart, 1944.
Krämer 1964	W. Krämer, L'art des Celtes et la Gaule, Art de France 4, 1964,.....
Németi 1988	I. Németi, Unele aspecte ale evoluției ceramicii din a doua epocă fierului în nord-vestul R.S. României (Latène B-C), SCIVA 39, 1988.
Németi 1989	I. Németi, Necropola Latène de la Pișcolt, jud. Satu Mare. II, Thraco-Dacia 10, 1989.

Németi 1992	I. Németi, Necropola Latène de la Pișcolt, jud. Satu Mare. III, Thraco-Dacia 13, 1992.
Németi 1992-1993	I. Németi, Un mormânt celtic descoperit la Curtuișeni-Dâmbul ars (jud. Bihor), StComSatu Mare 9-10, 1992-1993.
Németi 1993	I. Németi, Necropola Latène de la Pișcolt, jud. Satu Mare. IV, Thraco-Dacia 14, 1993.
Polenz 1971	H. Polenz, Mittel- und spätlatenzeitliche Brandgräber aus Dietzenbach, Landkreis Offenbach am Main, Studien und Forschungen 4, 1971.
Rusu 1971	M. Rusu, Das keltische Fürstengrab von Ciumești in Rumänien, BerRGK 50, 1969, (1971).
Zirra 1967	VI. Zirra, Un cimitir celtic în nord-vestul României, Baia Mare, 1967.
Zirra 1971	VI. Zirra, Beiträge zur Kenntnis des keltischen Latène in Rumänien, Dacia, N.S. 15, 1971.
Zirra V. VI. 1997	V. VI. Zirra, Contribuții la cronologia relativă a cimitirului de la Pișcolt. Analiza combinatorie și stratigrafia orizontală, SCIVA 48, 1997.
Waldhauser 1987	J. Waldhauser, Keltische Gräberfelder in Böhmen, BerRGK 68, 1987.

A CELTIC GRAVE FROM CIUMEȘTI “PÂRÂUL SF. PAUL”/ “SZENT PÁL PATAK”
(Abstract)

In the so called Kovács Collection 1961 at Baia Mare, there are some objects from a skeleton-grave. According to the collector, the grave was found in Foieni, in the field next to the bridge upon the “Szent Pál”- stream. This is the location which entered the literature.

The field researches proved that the grave was found on the left side of the stream, which always belonged to Ciumești. On the right side of the stream, in the vicinity of Foieni, some remains of cemetery (?) were discovered. The surviving finds are the followings:

- a fragment of a bronze fibula (Dux type), without its „leg“ (inv. 3350); perhaps with a decorated „Reifenstil“- sphere (inv.3352) of Lt. B₂ type.

- a bronze fibula with knobbed „leg“ with two spheres (inv. 3348), of Lt. B₂ type.
- a big bronze fibula with knobbed „leg“ (inv. 3351).
- a big bronze „Reifenstil“- fibula with knobbed „leg“ (inv. 3349)
- a wheel- made middle- sized grey vessel (inv. 3372).

According to Gy. Kovács verbal communication, in the grave there were also fragments of bronze bracelets at the leggs at the head of the skeleton; at its neck there was an iron object, maybe a „torques“.

This grave from Ciumești (C. VIII), formerly located at Foieni, belongs to the late stage of the early Latène period (Lt. B₂- Krämer).

List of illustrations

Fig. 1. Reconstituted plan of the grave at Ciumești (C. VIII).

Fig. 2. Clay vessel from grave at Ciumești (C. VIII).

Fig. 3 Fibula from grave at Ciumești (C. VIII).

Fig. 4 Discovered place of grave's from Ciumești (C. VIII).

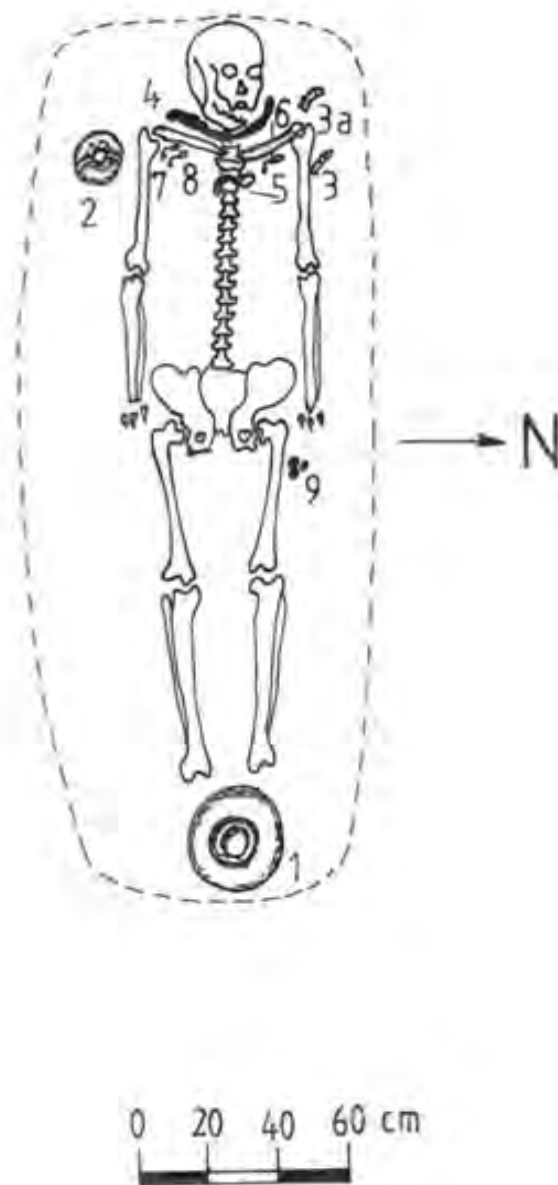

Fig. 1. Planul mormântului de la Ciumești.(C.VIII). Reconstituire.

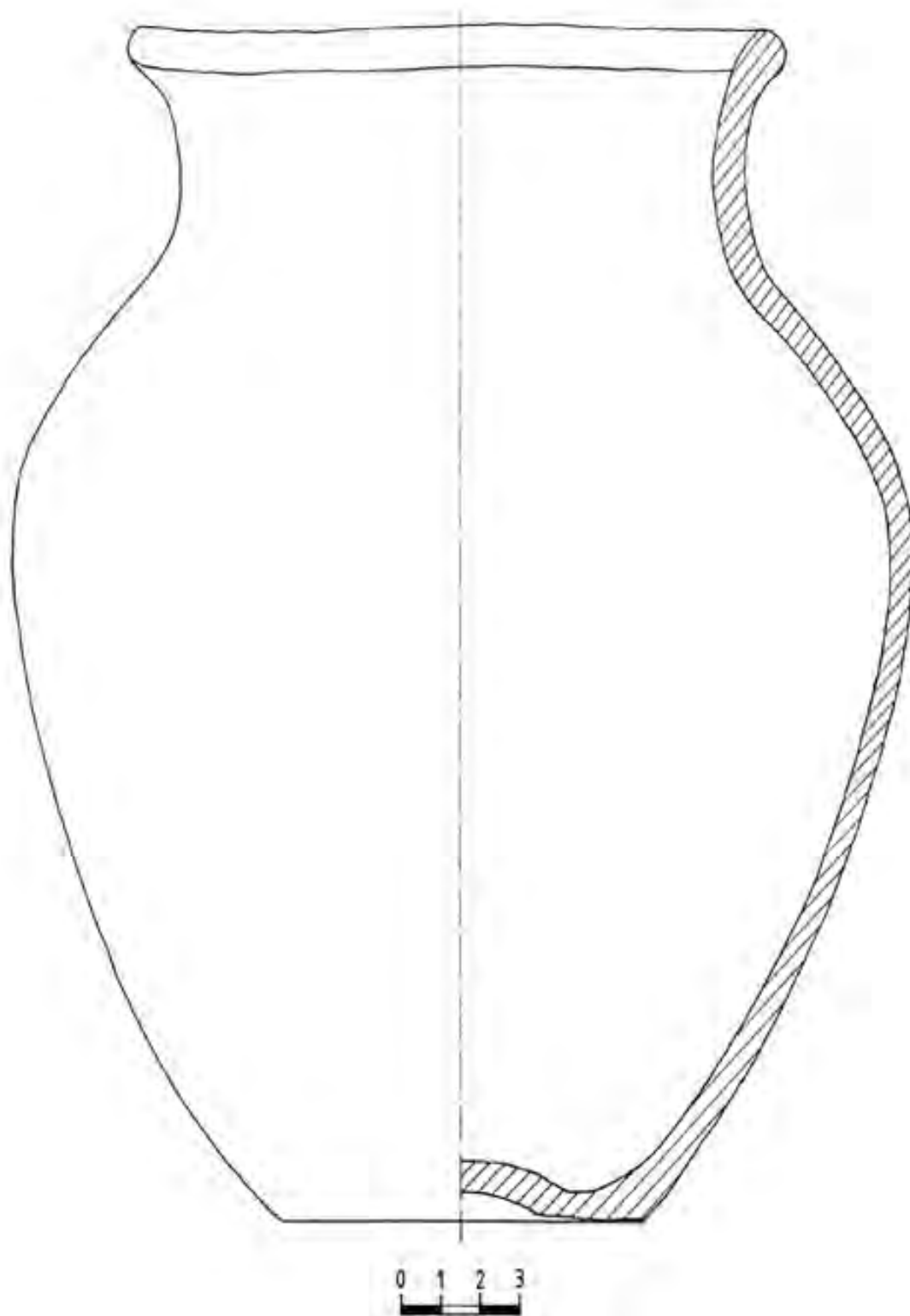

Fig. 2. Vas din inventarul mormântului de la Ciunești (C. VIII)

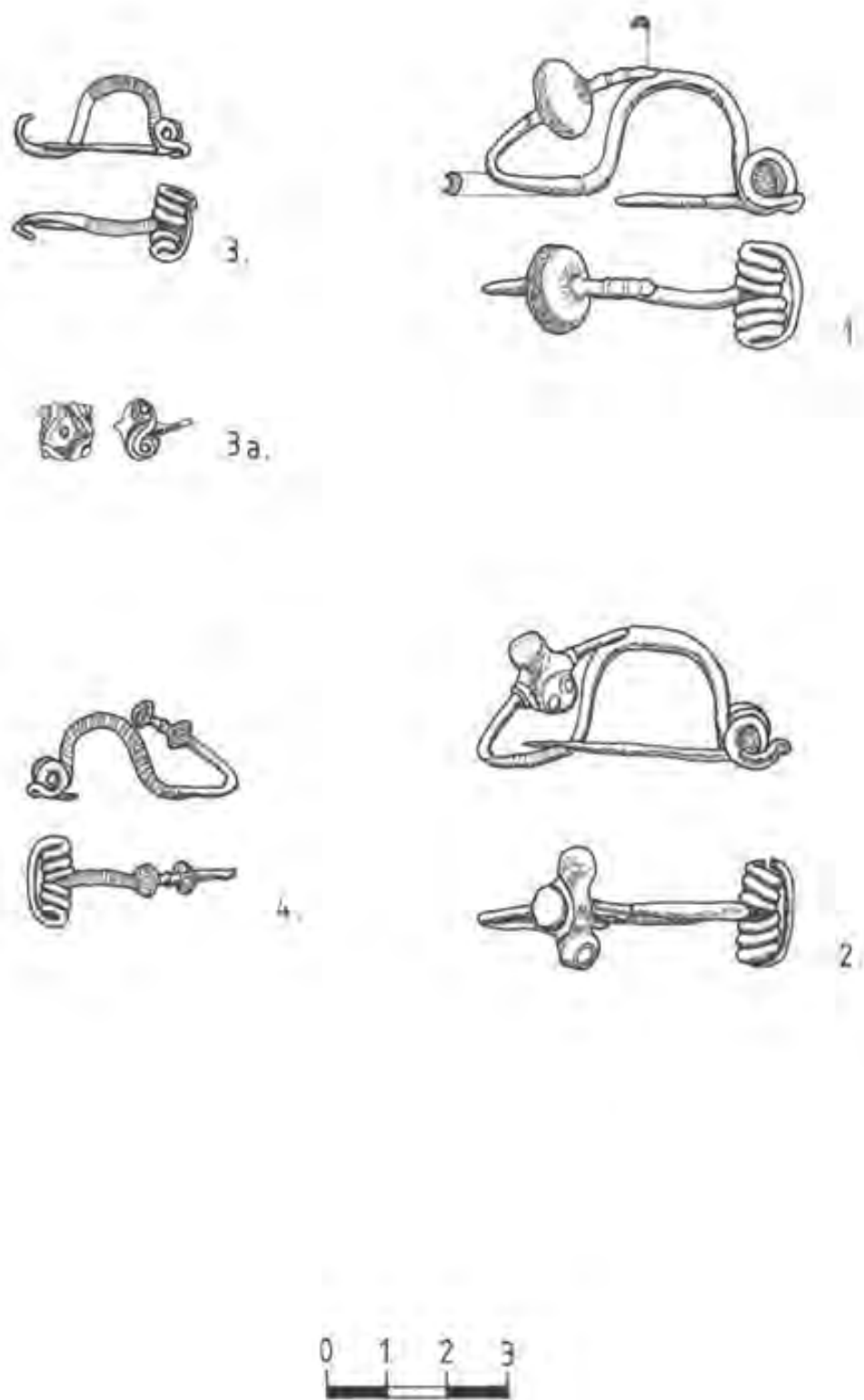
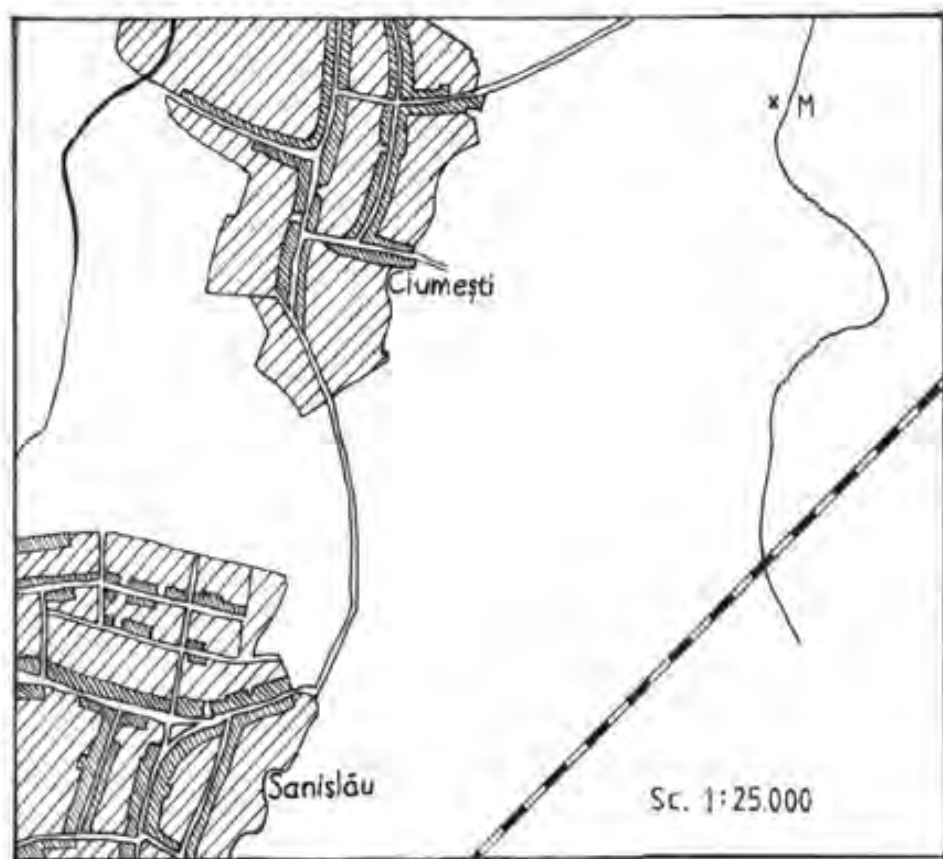

Fig. 3. Fibule din inventarul mormântului de la Ciunești (C.VIII)

Fiicea mea, 1.500 lei, pentru fetele române.
 2.000 lei, pentru băieții români.
 3.000 lei, pentru băieții români.
 4.000 lei, pentru băieții români.
 5.000 lei, pentru băieții români.
 6.000 lei, pentru băieții români.
 7.000 lei, pentru băieții români.
 8.000 lei, pentru băieții români.
 9.000 lei, pentru băieții români.
 10.000 lei, pentru băieții români.

Fig. 4. Locul de descoperire al mormântului de la Ciamești (C.VIII).

SAREA MARAMUREȘULUI ȘI AȘEZĂRILE DACICE DE PE TISA SUPERIOARĂ

Aurel Rustoiu

Cercetările din ultimele decenii, dar mai ales din ultimii ani, efectuate pe Tisa superioară, în Ucraina Transcarpatică, au dus la identificarea unor așezări dacice fortificate (fig. 1). La Solotvino – „Cetate”³³⁶ (fig. 2) și Biserica Albă³³⁷ (fig. 3) au fost sesizate niveluri de locuire din sec. IV-III a.Chr., iar la Malaja Kopanija³³⁸ (fig. 4) și, din nou, la Solotvino – „Cetate”³³⁹ niveluri din sec. I a.Chr. – I p.Chr. Lor li se adaugă situl arheologic dacic din sec. I a.Chr. – I p.Chr. de la Oncești (jud. Maramureș – fig. 5), despre care s-a presupus că reprezintă o locuire sezonieră³⁴⁰. V.Kotigoroško a opinat însă că ar putea fi vorba de o fortificație dacică³⁴¹. Toate aceste situri se concentrează într-o zonă bogată în resurse naturale, dintre acestea sarea ocupând un rol important. De asemenea, nu pare a fi întâmplătoare nici dispunerea lor de-a lungul Tisei (cu excepția celei de la Oncești), râul respectiv constituind o cale de circulație importantă și, în același timp, calea cea mai lesnicioasă de acces în și dinspre depresiunea Maramureșului (fig. 1).

Sarea constituia unul din mineralele indispensabile în hrana oamenilor și a animalelor. De asemenea, ea era utilizată la conservarea alimentelor proteice și într-o serie de activități economice, cum a fost prelucrarea pieilor de animale ori separarea aurului de argint de către metalurgi³⁴². Importanța biologică și economică a sării a declanșat uneori adevărate războaie pentru controlul exploatărilor. Strabon (VII, 5, 11) relatează că neamul iliric al autariaților „duceau fără încetare război cu aridaii, pentru o salină care se afla la frontieră, cristalele de sare formându-se din apa ce curge dintr-o vale, primăvara. Aceștia luau apa și o lăsau să se depună cinci zile, iar sarea se cristaliza. Se făcuse învoiala ca să fie întrebuințată salina cu rândul, dar învoiala era călcată, ceea ce îi făcea pe aceștia să se războiască”.

³³⁶ A. Rustoiu, în: V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma, Solotvino – “Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu, Cluj Napoca, 2002, 46-56.

³³⁷ V. Vasiliev et al., Cercetări arheologice în aria nord-tracă IV (în curs de apariție).

³³⁸ V. Kotigoroško, Ținuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n. – IV e.n. (Perioadele La Tène și romană), București, 1995, 67-108.

³³⁹ Rustoiu, op.cit., 56-76.

³⁴⁰ H. Daicoviciu, O. Bandula, I. Glodariu, Cercetările de la Oncești din Maramureș, Baia Mare, 1965.

³⁴¹ V. Kotigoroško, op.cit., 73.

³⁴² F. Medeleț, Analele Banatului IV/1, 1995, 286-287; T. Saile, Germania 81, 2000, 133-135.

Transilvania și regiunea subcarpatică din Moldova și Muntenia au fost, ca și astăzi, zone bogate în sare, în timp ce regiuni întinse din nordul Mării Negre, Peninsula Balcanică și Pannonia au fost lipsite de astfel de resurse. F. Medeleț aprecia că „sarea gemă din Dacia intra-carpatică acoperea necesitățile populațiilor din Câmpia Pannonică, de pe malurile Dunării, în amonte de Porțile de Fier, ca și dintr-o parte din Peninsula Balcanică, la vest de defileul Vardar – Morava...Restul Peninsulei Balcanice, cu excepția probabilă a coastei maritime, ca și o bună parte a stepei nord-pontice,...s-a aprovizionat, până în evul mediu, cu sare din Subcarpații Valahiei și Moldovei”³⁴³.

În Maramureș, la fel ca în alte părți ale Daciei, zăcămintele de sare gemă se aflau la suprafață, formând adevărați munți de sare, cum este cazul la Solotvino. În aceste condiții, ea putea fi exploatată în cariere de suprafață. Urmele exploatărilor antice au dispărut, în marea majoritate a cazurilor, datorită intervențiilor ulterioare (din evul mediu și din epoca modernă). Totuși, se pare că la Solotvino au fost identificate în prima jumătate a sec. al XIX-lea (mai precis în anii 1817, 1846 și 1847) urmele unor exploatări vechi, datând – potrivit lui V. Wollmann – din epoca bronzului, dar foarte probabil și din a doua vârstă a fierului³⁴⁴. Ele aveau forme neregulate și erau săpate la adâncimi de cca 10-13 m, cu diametre de cca 13 m, înălțimile excavațiilor depășind foarte rar 5 m. În unul din cazuri a fost sesizată și o adâncitură (sistem rezervor) în care se acumula apa de infiltrație. Inventarul obiectelor descoperite în aceste exploatări cuprinde câteva unelte de lemn și frânghii de iută care serveau probabil la ridicarea blocurilor de sare la suprafață³⁴⁵.

Tot la Solotvino s-au semnalat și exploatări de suprafață cu secțiune pătrată (latura de 7 m) prevăzute cu armătură din lemn de fag sau stejar fasonat. Analogiile cu exploătările romane de la Ocna Sibiului indică, mai degrabă, că ele datează de la începutul erei noi³⁴⁶.

O altă metodă de obținere a sării era aceea a dizolvării ei în apă dulce și a recristalizării chiar în zăcământ. Se evita astfel munca dificilă de a transporta blocurile de sare la suprafață. Cu ajutorul unor jgheaburi, apa era dirijată în locuri special amenajate în masivul de sare, folosindu-se apoi unelte specifice pentru restul operațiilor. Deși F. Medeleț consideră că acest procedeu nu era caracteristic mineritului din Dacia mileniului I

³⁴³ Medeleț, op.cit., 285-286.

³⁴⁴ Pentru exploatarea sării în Dacia și, în special, în Maramureș vezi V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1996, 244-247 și mai ales 246-247, unde se fac referirile la minele de la Solotvino (cu bibliografia veche). E. Iaroslavschi, *Tehnica la daci*, Cluj-Napoca, 1997, 42-47 reproduce în linii generale argumentația lui V. Wollmann.

³⁴⁵ Wollmann, op.cit., 246.

³⁴⁶ Ibidem.

a.Chr.³⁴⁷, descoperirea inventarului unei astfel de exploatări la Valea Florilor (jud. Cluj – fig. 6), datând după toate aparențele din a doua vârstă a fierului³⁴⁸, ar putea indica utilizarea în unele cazuri a metodei respective. O instalație asemănătoare, dar mai completă, provine de la Solotvino, ea fiind atribuită cu probabilitate dacilor³⁴⁹ (fig. 7).

În ceea ce privește comercializarea sării, numeroși cercetători au subliniat faptul că aceasta era una dintre resursele principale ale Daciei destinată exportului³⁵⁰. O serie de descoperiri arheologice ilustrează direcțiile și amploarea comerțului cu sare din Maramureșul istoric. În legătură cu această problemă, trebuie avute în vedere atât schimburile cu zonele limitrofe, mai apropiate, lipsite de sare (cum este cazul Oașului), cât și cu spațiile mai îndepărtate. Tehnicile de exploatare și căile de comunicație din antichitate nu erau mult diferite față de cele din evul mediu. R. Popa observa faptul că, potrivit diplomelor medievale, sarea de la Ocna Șugatag era transportată pe cai, de-a lungul creștelor munților, până în Oaș³⁵¹. Este de presupus că acest comerț la distanțe mici a funcționat și în antichitate, el nelăsând urme arheologice notabile datorită elementelor de cultură materială identice din aceeași micro-regiune.

Schimburile comerciale cu spațiile mai îndepărtate pot fi sesizate cu mai multă exactitate datorită unor materiale caracteristice acelor regiuni și mai ales pe baza circulației monetare. Trebuie subliniat că tezaurul de la Sighetu Marmăției³⁵², cuprinzând cel puțin nouă tipuri monetare (caz rar, atât în spațiul dacic, cât și în aria celtică), s-a acumulat pe parcursul celei de a doua jumătăți a sec. III a.Chr. și în prima jumătate a veacului următor. Această acumulare a unor monede locale și a altora provenind din spații diferite (mai apropiate sau mai îndepărtate) reflectă un intens schimb economic bazat probabil pe

³⁴⁷ F. Medeleț, op.cit., 289.

³⁴⁸ I. Al. Maxim, *ActaMN VIII*, 1971, 457-463; Iaroslavschi, op.cit., 45-46, pl. XIX. Inventarul era compus dintr-o cazma, trei lopeți, o săpăligă, un țiu (ghionoi) pentru tăierea sării, pârgăii maiuri, o troacă scobită dintr-un trunchi de copac etc., toate din lemn. Pe lângă acestea a fost descoperită și o rășniță din tuf vulcanic. Ea este și piesa care a determinat atribuirea etnică și cronologică a întregului “depozit”.

³⁴⁹ Wollmann, op.cit., 246-247, pl. CVII-CVIII. Cercetătorul citat descrie procedeul de exploatare cu această instalație în felul următor: “După ce corpul de sare a fost atins la o adâncime de 0,3 m și până la cel mult 10 m, s-au montat pe niște suporturi de lemn jgheaburi pentru a aduce apă dulce de la suprafață. Pe fundul jgheaburilor s-au fixat la anumite intervale cepuri găurite, străbătute de fire nelignificate de tulpină de tei. Prin înfundarea sau deschiderea acestor cepuri, ca și prin mutarea jgheaburilor colectoare, jetul de apă putea fi condus de-a lungul firelor de bast de tei la locul dorit, în special la jgheaburile plate de distribuție, prevăzute de asemenea cu cepuri găurite. Prin contactul cu apa dulce se obțineau havaje verticale și orizontale. Cu ajutorul unui ciocan de lemn, cele cinci laturi libere ale coastei de sare verticale erau sparte. Odată cu ascensiunea apei tot mai saturate (a cărei evacuare se efectua doar până la mică adâncime) se impunea părăsirea salinei după scurt timp și deschiderea alteia la distanța de 15-20 m.”

³⁵⁰ I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, 107-108 (cu bibliografia mai veche).

³⁵¹ R. Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, 130.

³⁵² I. Winkler, *StCom Satu Mare II*, 1972, 207-225; A. Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, 161, nr. 118.

comerțul cu sare. Se pare că locuitorii primei așezări dacice de la Solotvino nu au "exportat" sare în zona Pannonică, la sfârșitul sec. IV și pe parcursul sec. III a.Chr. Un fragmentul ceramic celtic găsit de J. Kobal la Solotvino³⁵³, alte câteva fragmente descoperite recent la Biserica Albă³⁵⁴, precum și monedele celtice din tezaurul de la Sighet (provenind probabil din zona Mukacevo), indică schimburi cu zonele învecinate situate în bazinul Tisei superioare. De asemenea, două tetradrachme de tip Sighet, descoperite după toate probabilitățile în jurul Cracoviei (provenind, poate, dintr-un tezaur mai mare, astăzi pierdut), atestă contacte cu zona de la nord de Carpați³⁵⁵. O serie de fragmente ceramice descoperite în primul nivel dacic de la Solotvino-“Cetate” (fragmentul unui vas bitronconic ornamentat cu grupuri de câte trei butoni semisferici; strachina cu toate orizontale perforate etc.), precum și monedele de tip Dumbrăveni (specifice Moldovei) din tezaurul de la Sighet, sugerează o serie de legături cu zonele de la răsărit de Carpați. Faptul că dacii din Maramureș nu au exportat sare în Câmpia Panonică, ar putea fi explicat prin controlul exploatărilor transilvănene de către celții stabiliți în regiunea respectivă. Aceștia au acoperit probabil necesitățile comunităților celtice din zonele vestice.

Situația se modifică o dată cu constituirea celei de a doua așezări dacice de la Solotvino - “Cetate”. Importurile ceramice celtice din sec. II-I a.Chr. (vase pictate cu analogii în mediul celtic de la Dunărea de Jos – fig. 8/2-4, fragmente de situala cu grafit în pastă – fig. 8/1, fragmente de chiupuri și străchini lucrate la roată etc.) și un fragment de vas roman (din sec. I p.Chr.)³⁵⁶ atestă conexiuni cu zona Dunării mijlocii.

Cu toate acestea, ele nu sunt atât de abundente ca cele de la Malaja Kopanija. Așezarea tocmai menționată era situată pe un mamelon din dreapta Tisei, la cca 50 km în aval de Solotvino, în punctul în care se deschide câmpia. Beneficiind de o poziție strategică deosebită, dacii de la Malaja Kopanija au controlat întreaga circulație desfășurată pe Tisa și, în special, comerțul cu sare³⁵⁷. Aceasta era transportată probabil cu plutele spre Pannonia la fel ca mai târziu în evul mediu³⁵⁸. “Monopolul” asupra comerțului cu sare a determinat înflorirea economică a așezării, fapt reflectat în marele număr de artefacte celtice (în sec. I a.Chr. – fig. 9) și romane (în sec. I p.Chr. – fig. 10), precum și de numeroasele ateliere meșteșugărești. Mai mult decât atât, o fibulă romană de tip puternic

³⁵³ J. Kobal', JAMÉ XXXVII-XXXVIII, 1995-1996, 125, pl. XX/1.

³⁵⁴ Inedite.

³⁵⁵ A. Mikolajczyk, ArchPolona XXIII, 1984, 57-58, nr. 12, fig. 3 (cu precizarea că legenda figurii 3 este cea de la fig. 2).

³⁵⁶ Rustoiu, op.cit., 68-69.

³⁵⁷ Aceeași opinie este împărtășită și de V. Kotigoroško, Thraco-Dacica XII, 1991, 130.

³⁵⁸ Popa, op.cit., 131.

profilat, în curs de prelucrare (fig. 10/1), atestă, în sec. I p.Chr., activitatea unui meșter bronzier venit din Imperiu. Tehnologia de realizare a acestor artefacte, așa cum am subliniat în alte ocazii³⁵⁹, este specifică atelierelor din Noricum și Pannonia, din ultima zonă menționată putând proveni și meșterul amintit. Numărul mare de fibule de tip puternic profilat (fig. 10/2-17) descoperite la Malaja Kopanija ilustrează amploarea producției pieselor respective³⁶⁰

În fine, circulația monetară indică, de asemenea, înflorirea activităților comerciale din așezarea de la Malaja Kopanija. V. Kotigoroško menționează descoperirea a 21 de monede (fără să precizeze însă dacă toate provin din săpături sau este vorba și de descoperiri întâmplătoare). Ele sunt de tip Vel'ko Bistrec (nordul Slovaciei), de tip Medieșu Aurit, de tip Sirmium, monede republicane romane (printre care denari din colonia Nemausus din sudul Galliei), o drachmă din Dyrrhachium și o imitație după o monedă emisă de împăratul Nero³⁶¹. Acestor emisiuni monetare li se adaugă două tezaure descoperite pe malul stâng al Tisei (în imediata vecinătate a așezării de la Malaja Kopanija) la Gudja și Korolevo (fig. 1). Acesta din urmă, cuprindea 11 drachme emise de Apollonia, 12 drachme din Dyrrhachium, 2 tetradracme thasiene și 11 denari republicani romani³⁶². Numărul mare de monede din zona așezării de la Malaja Kopanija, ca și diversitatea lor, atestă din nou o înfloritoare activitate comercială.

Controlul comercial exercitat de așezarea de la Malaja Kopanija explică, într-o anumită măsură, "sărăcia" importurilor din ultimul nivel dacic de la Solotvino-"Cetate". Pe de altă parte, această situație ar putea sugera o relație de subordonare (economică ?, politică ?) a dacilor de la Solotvino față de cei din așezarea de la Malaja Kopanija. De asemenea, în încheiere, trebuie subliniat și faptul că exploatarea salinelor maramureșene, în perioada celei de a doua vârste a fierului, a constituit un „privilegiu” al comunităților dacice din zonă, celții nepătrunzând în această regiune.

³⁵⁹ Rustoiu, *Metalurgia bronzului la daci* (sec. II a.Chr.-sec. I p.Chr.). Tehnici, ateliere și produse de bronz, București, 1996, 48; idem, *Fibulele din Dacia preromană* (sec. II a.Chr. – I p.Chr.), București, 1997, 21, 24-26.

³⁶⁰ Kotigoroško, *Carpatia* 15, Ujgorod, 2002, 135-154, pl. III-IV.

³⁶¹ Idem, *Thraco-Dacia* XII, 1991, 130.

³⁶² Kobaľ, *ActaArchCarpathica* XXXIII, 1994, 176, fig. 18.

DAS MARMOROSCHER SALZ UND DIE DAKISCHEN SIEDLUNGEN VON DER OBEREN THEISS

(Zusammenfassung)

Die Ausgrabungen der letzten Jahrzehnte und v.a. der letzten Jahre im Gebiet der oberen Theiß, in der Ukraine, führten zur Identifizierung einiger befestigten dakischen Siedlungen (Abb. 1). In Solotvino – “Cetate” (Abb. 2) und Biserica Albă (Abb. 3) fand man Niveaus aus den 4.-3. Jhd. v. Chr. und in Malaja Kopanija (Abb. 4) und ebenfalls in Solotvino – “Cetate” auch Niveaus aus dem 1. Jh. v. Chr.-1. Jh. n. Chr. In der ebenfalls in die Zeitspanne 1. Jh. v. Chr.-1. Jh. n. Chr. datierten Siedlung von Oncești (Kr. Maramureș – Abb. 5) vermutete man eine saisonbedingte Bewohnung. V. Kotigoroško war aber der Meinung, daß es hier um eine dakische Befestigung handelt. Alle diese Siedlungen konzentrieren sich in einem an Bodenschätzen reichen Gebiet; unter diesen Vorkommen spielte das Salz eine wichtige Rolle. Ihre Lage entlang der Theiß (die Siedlung von Oncești ausgenommen) scheint desgleichen nicht zufällig gewesen zu sein. Der Fluß war ein wichtiger Handelsweg und bot den leichtesten Zugang in die Marmorosch-Senke an (Abb. 1).

In Marmorosch – wie auch in anderen Teilen Dakiens – lagen die Salzvorkommen an der Erdoberfläche und bildeten echte Salzberge, wie in Solotvino. So konnte man das Salz an der Oberfläche gewinnen. Die Spuren der antiken Bergarbeiten wurden in den meisten Fällen von den späteren Interventionen aus dem Mittelalter und der Neuzeit zerstört. Es scheint jedoch, daß man in Solotvino in der ersten Hälfte des 19. Jhs. (genauer in den Jahren 1817, 1846 und 1847) derartige Spuren identifiziert wurden. Es handelte sich nach der Meinung von V. Wollmann um Spuren aus der Bronzezeit und sehr wahrscheinlich auch aus der jüngeren Eisenzeit.

Vom Salzhandel sagten viele Fachleute, daß er den Hauptexport Dakiens darstellte. Eine Reihe von archäologischen Entdeckungen illustrieren die Richtungen und den Umfang des Salzhandels aus Marmorosch. Für die 4.-3. Jhd. v. Chr. belegen einige Keramik- und Münzfunde die Beziehungen mit den westlich angrenzenden und den ostkarpatischen Gebieten. Die intensivste Handelstätigkeit ist für die Periode 1. Jh. v. Chr.-1. Jh. n. Chr. feststellbar. Die meisten “Importe” aus dem Gebiet der mittleren Donau fand man in der befestigten Siedlung von Malaja Kopanija. Die hiesigen Daker nutzten den Vorteil ihrer besonderen strategischen Lage um den ganzen Verkehr auf der Theiß und

speziell den Salzhandel zu kontrollieren. Der “Monopol” über den Salzhandel führte zum ökonomischen Aufblühen der Siedlung. Dies widerspiegelt sich auch in den zahlreichen keltischen (im 1. Jh. v. Chr. – Abb. 9) und römischen Artefakten (1. Jh. n. Chr. – Abb. 10) und in den vielen Werkstätten. Mehr noch belegt eine nicht fertiggestellte kräftig profiliierte Fibel aus dem 1. Jh. n. Chr. (Abb. 10/1) die Anwesenheit eines Bronzehandwerkers aus dem Römerreich. Die Technologie dieser Fibeln ist für die Werkstätten aus Noricum und Pannonien typisch; der Handwerker konnte von der letzteren Provinz stammen. Die große Anzahl von in Malaja Kopanija gefundenen kräftig profiliierten Fibeln (Abb. 10/2-17) belegt den Umfang der Produktion solcher Gegenstände. Schließlich weist der intensive Münzumlauf ebenfalls auf das Aufblühen der Handelstätigkeit in dieser Siedlung hin.

Die Handelskontrolle der Siedlung von Malaja Kopanija erklärt einigermaßen die “Spärlichkeit” der Importe im letzten dakischen Niveau von Solotvino-“Cetate”, wo man nur wenige keltische Tongefäße aus dem 1. Jh. v. Chr. – Abb. 8 – und ein einziges römisches Gefäß aus dem 1. Jh. n. Chr. fand. Dies könnte auch auf eine gewisse (ökonomische ? oder politische ?) Abhängigkeit der Daker von Solotvino von denjenigen aus Malaja Kopanija hinweisen.

Zum Schluß muß man desgleichen betonen, daß die Salzgewinnung in Marmorosch in der jüngeren Eisenzeit ein “Privileg” der hiesigen Daker war, da die Kelten in dieses Gebiet nicht eingedrungen sind.

ABBILDUNGSLISTE

Abb. 1. – Befestigte Siedlungen aus den 4.-3. Jhd. v. Chr. (Dreiecke), aus der Periode 1. Jh. v. Chr.-1. Jh. n. Chr. (Kreise), Salzbergwerke (X) und Münzhorte (T): 1 – Solotvino (Slatina); 2 – Bila Țerkva (Biserica Albă); 3 – Oncești; 4 – Malaja Kopanija; 5 – Ocna Șugatag; 6 – Sighetu Marmăției; 7 – Gudja; 8 – Korolevo.

Abb. 2. – Plan der Terrasse auf der sich die Siedlung von Solotvino-„Cetate” befindet.

Abb. 3. – Die befestigte Siedlung von Biserica Albă (Plan).

Abb. 4. – Die befestigte Siedlung von Malaja Kopanija (nach V.Kotigoroško).

Abb. 5. – Die Siedlung von Oncești (nach Daicoviciu et al.).

Abb. 6. – Holzwerkzeuge und Einrichtungen für Salzgewinnung von Valea Florilor, Kr. Cluj (nach E.Iaroslavschi).

Abb. 7. – Im 19. Jh. entdeckte Holzeinrichtung für Salzgewinnung von Solotvino (nach V.Wollmann).

Abb. 8. – Keltische Keramik mit Grafit im Ton (1) und bemalte keltische Keramik (2-4) aus dem letzten dakischen Niveau von Solotvino – „Cetate”.

Abb. 9. – Bemalte keltische Keramik (1-2, 4-15) und Vorratsgefäß (3) von Malaja Kopanija (nach V.Kotigoroško).

Abb. 10. – Nicht fertiggestellte Fibel (1), kräftig profilierte Fibeln (2-17) und norisch-pannonische Zweiknotenfibeln (18-21) von Malaja Kopanija. Alles Bronze (nach V.Kotigoroško).

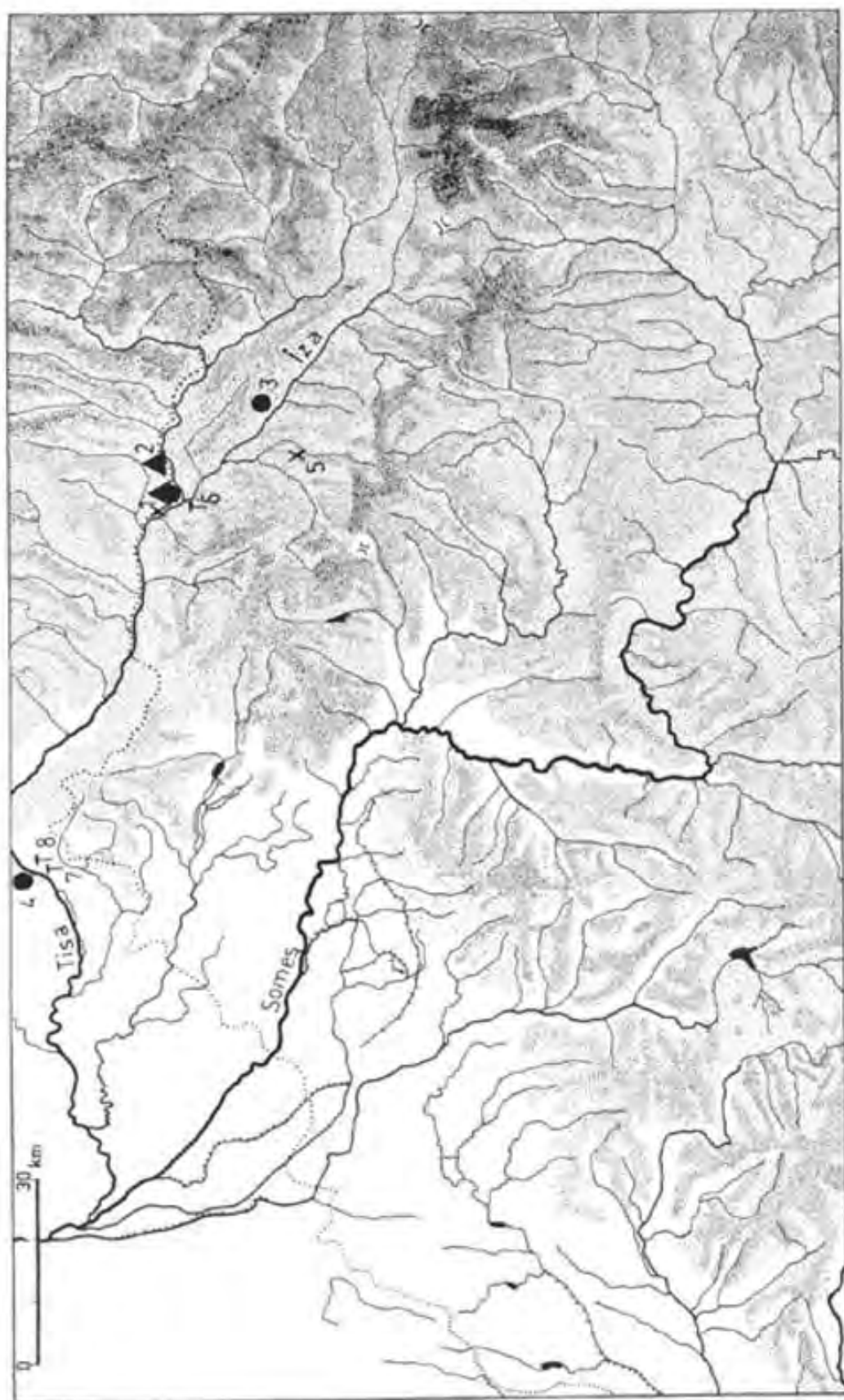

Fig. 1. - Așezări fortificate din sec. IV - III a.Chr. (triunghiuri), din sec. I a.Chr. - I p. Chr. (cercuri), oaze de sare (X) și tezaure monetare (I):
1. - Soltvino (Slatina); 2. - Bila Terkva (Biserica Albă); 3. - Oneești; 4. - Malaja Kopanija; 5. - Oena Șugatag; 6. - Sighetu Marmajiței; 7. - Gudja; 8. - Korolevo.

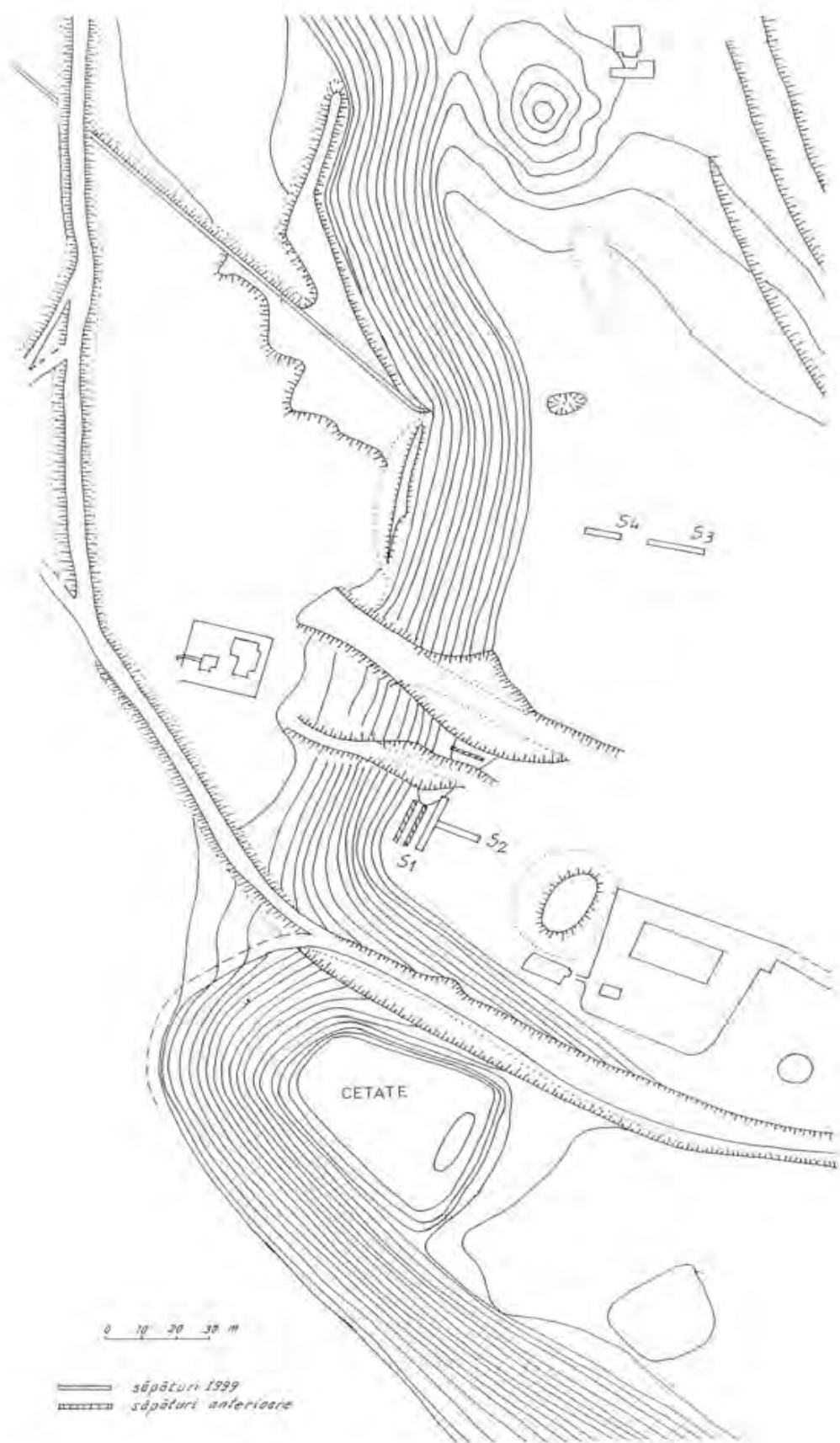

Fig. 2. Plan de situație al terasei pe care se află situl
arheologic de la Solotvino – „Cetate”

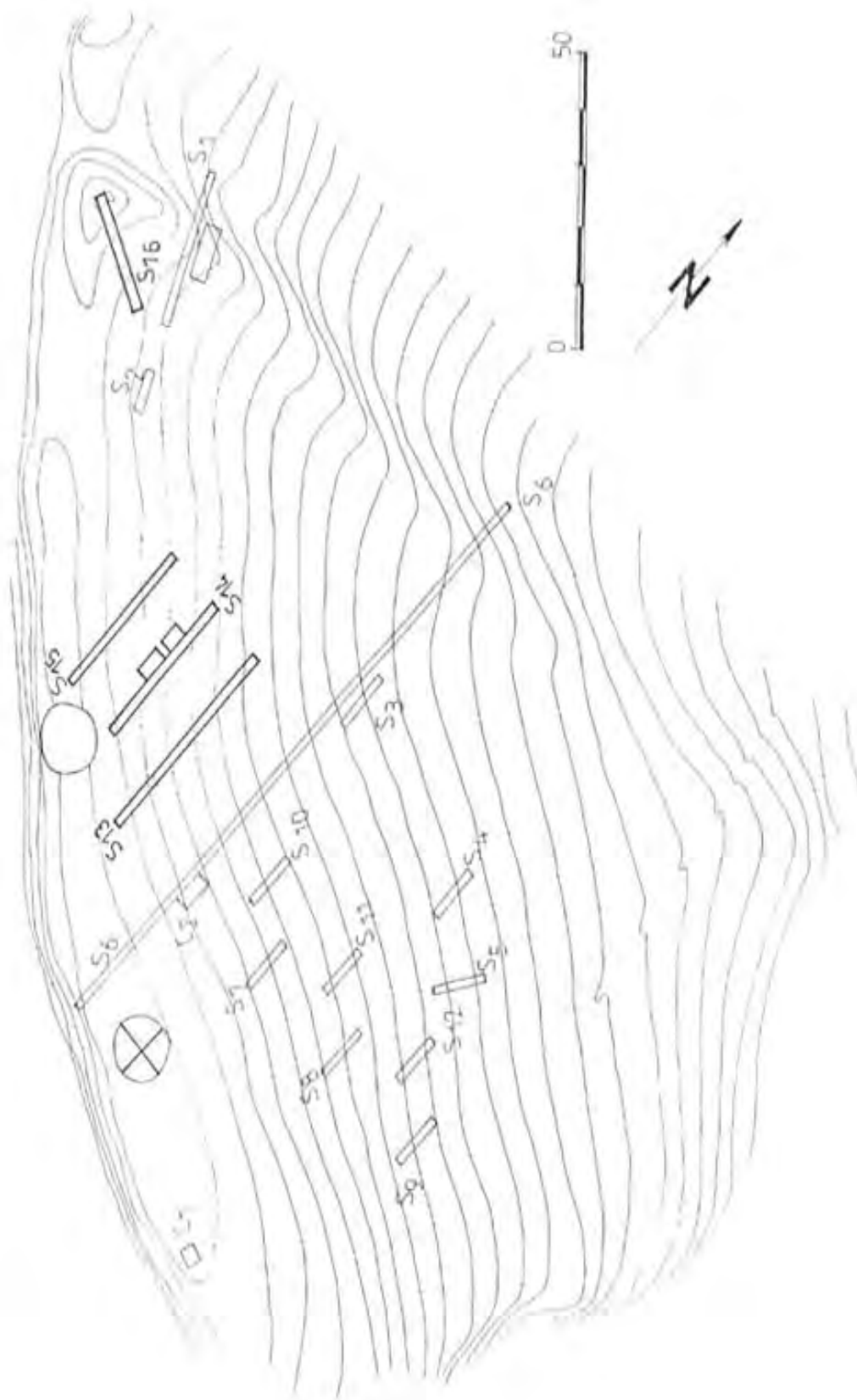

Fig. 3. Așezarea fortificată de la Biserica Albă (plan de situație).

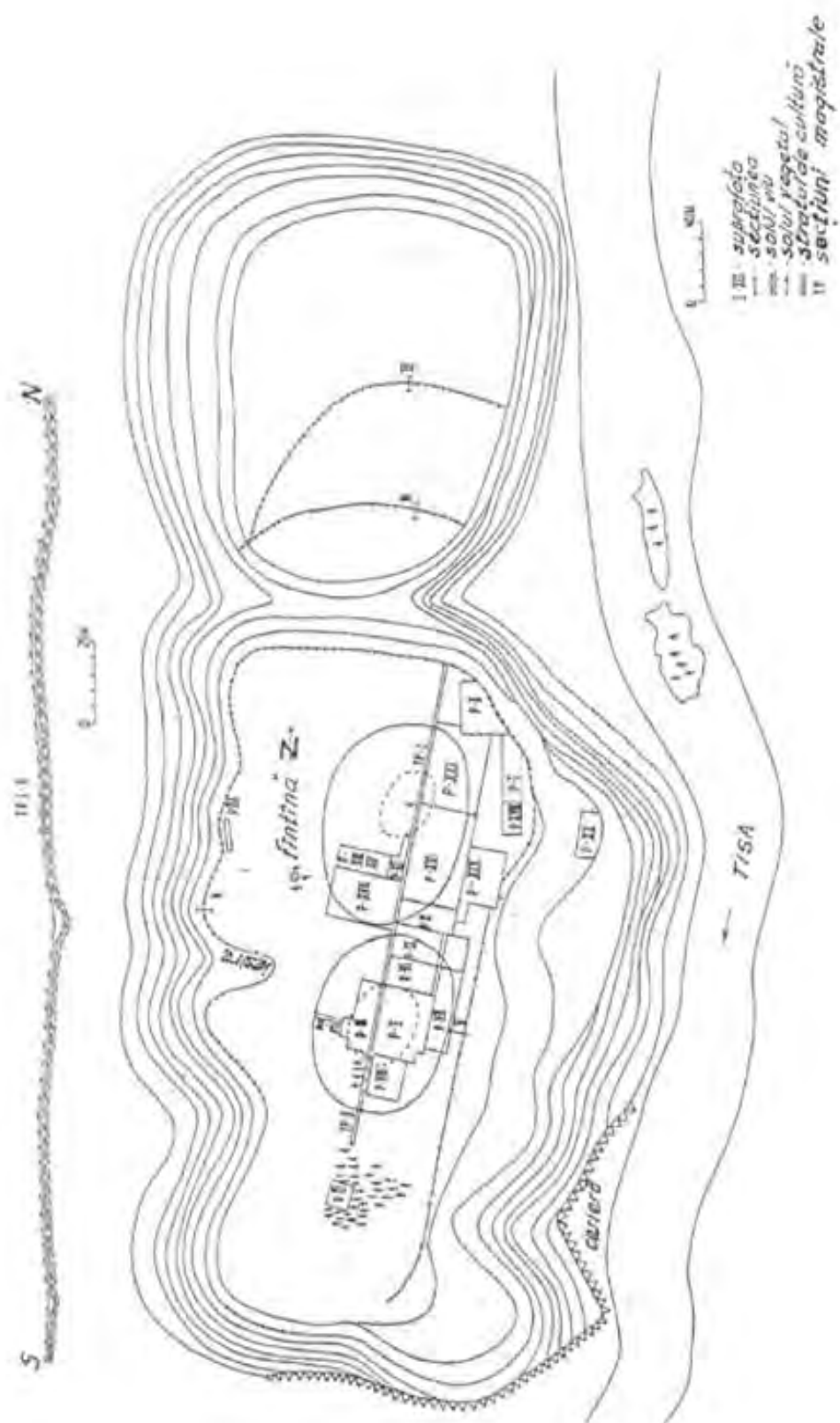

Fig. 4. Așezarea fortificată de la Malaia Kopanija (după V. Kotigoroșko).

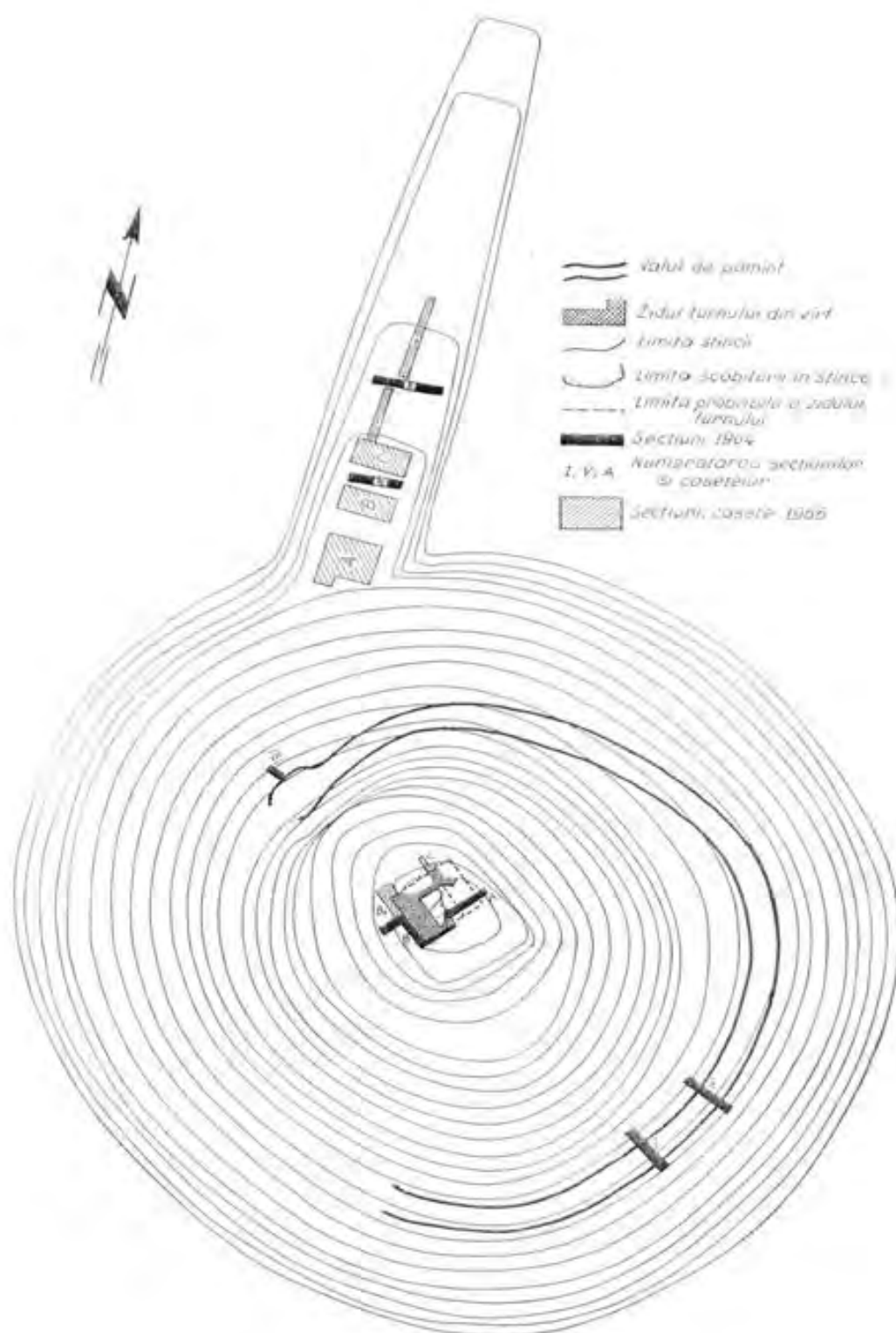
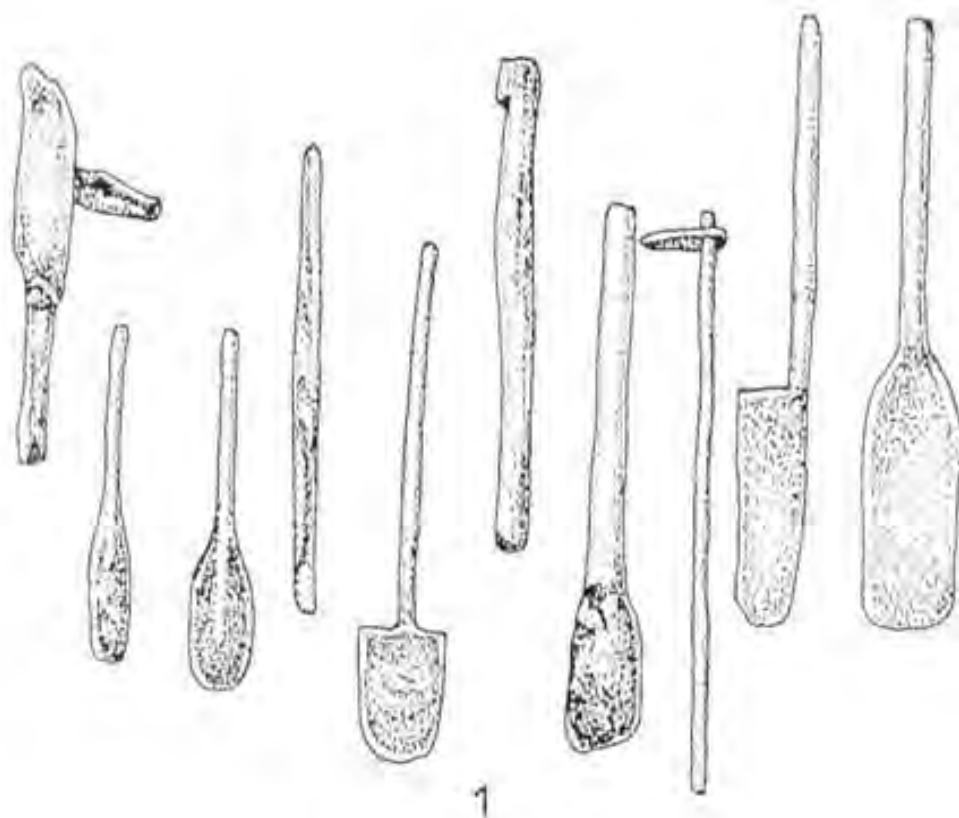

Fig. 5. Situl arheologic de la Oncești (după Daicoviciu et.al.)

2

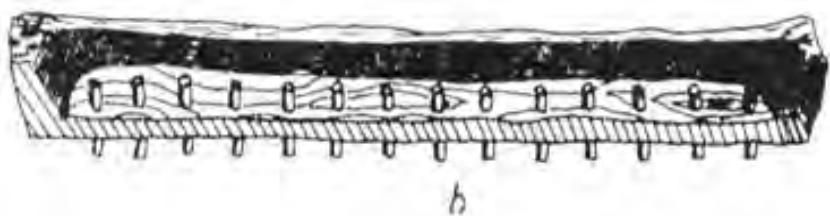

Fig. 6. Unelte de lemn și instalație de extragere a sării de la Valea Florilor, jud. Cluj (după E. Iaroslavschi)

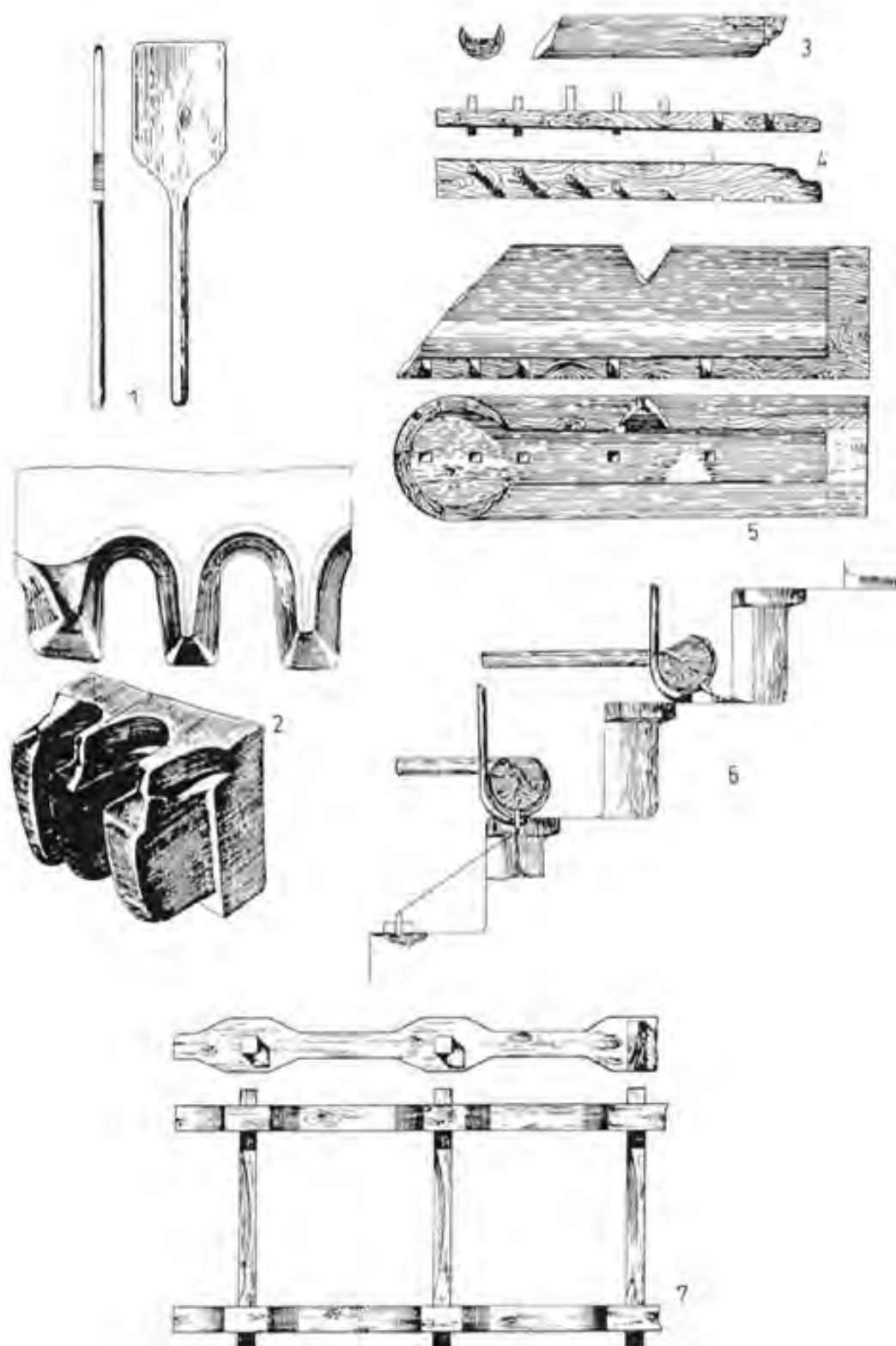

Fig. 7. Instalație de lemn folosită la extragerea sării de la Solotvino, descoperită în sec. al XIX-lea (după V. Wollmann)

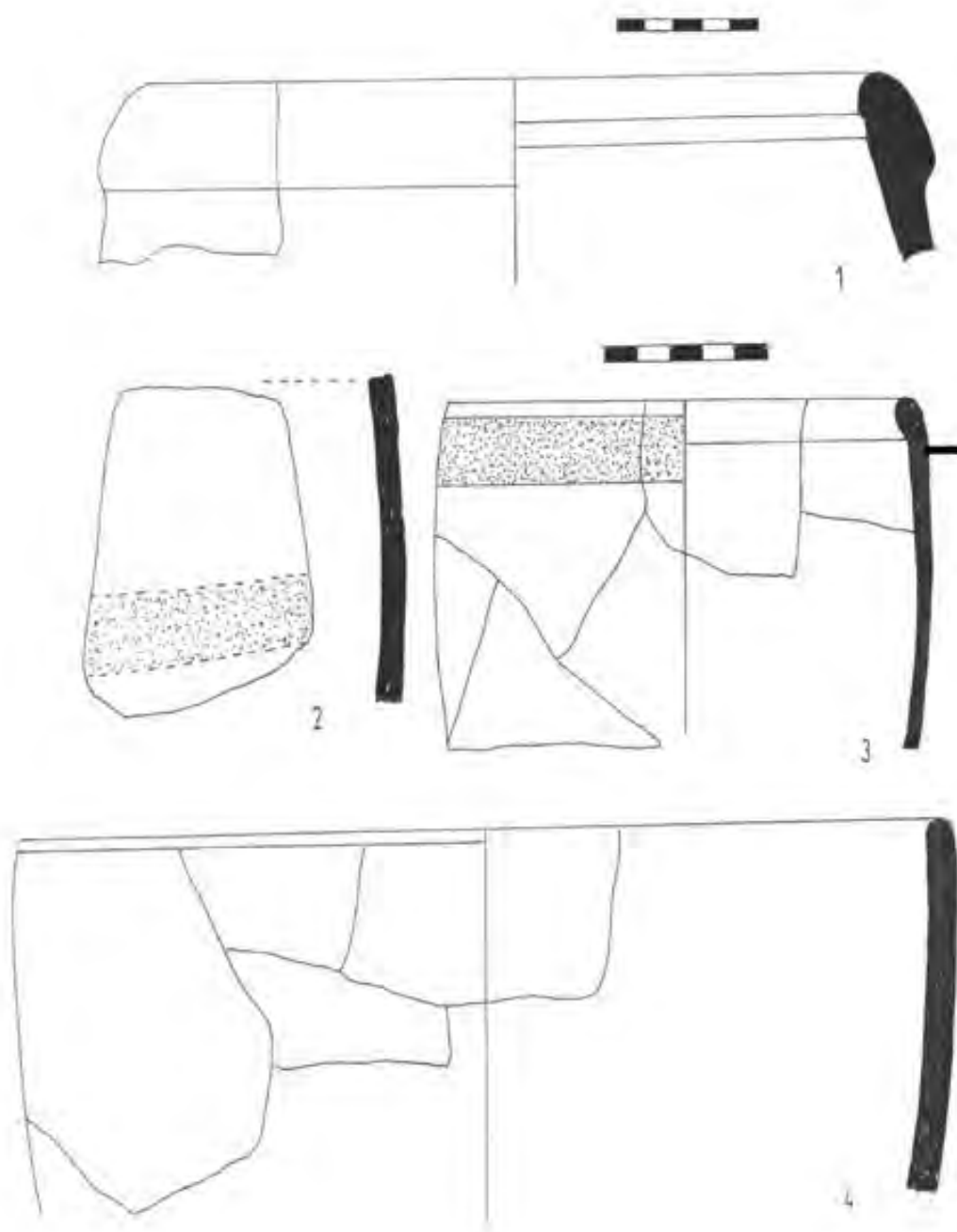

Fig. 8. Ceramică celtică cu grafit în pastă (1) și pictată (2-4)
din ultimul nivel dacic de la Solotvino – „Cetate”

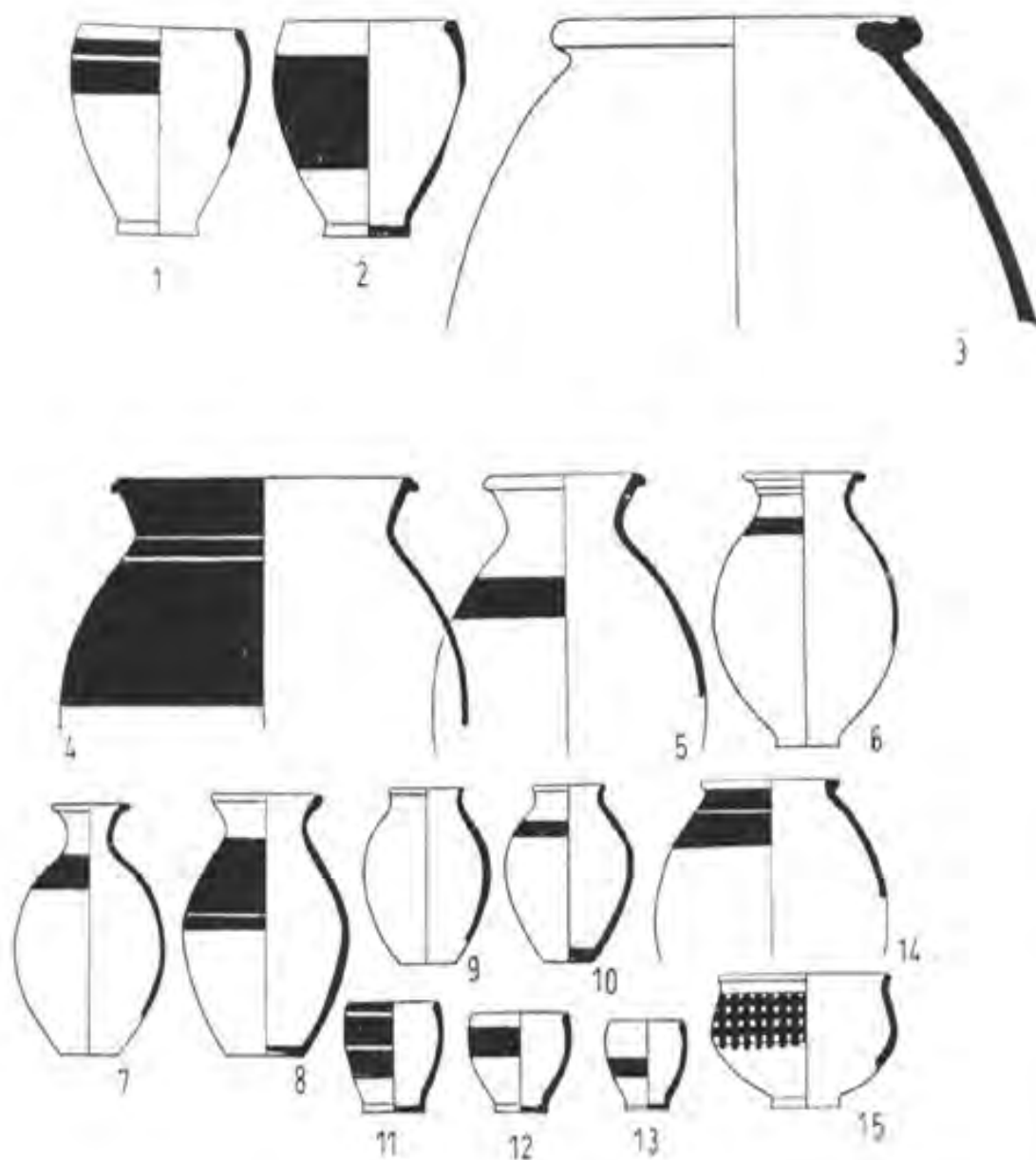

Fig. 9. Ceramică celtică pictată (1-2,4-15) și vas de provizii (3)
de la Malaja Kopanija (după V. Kotigoroško)

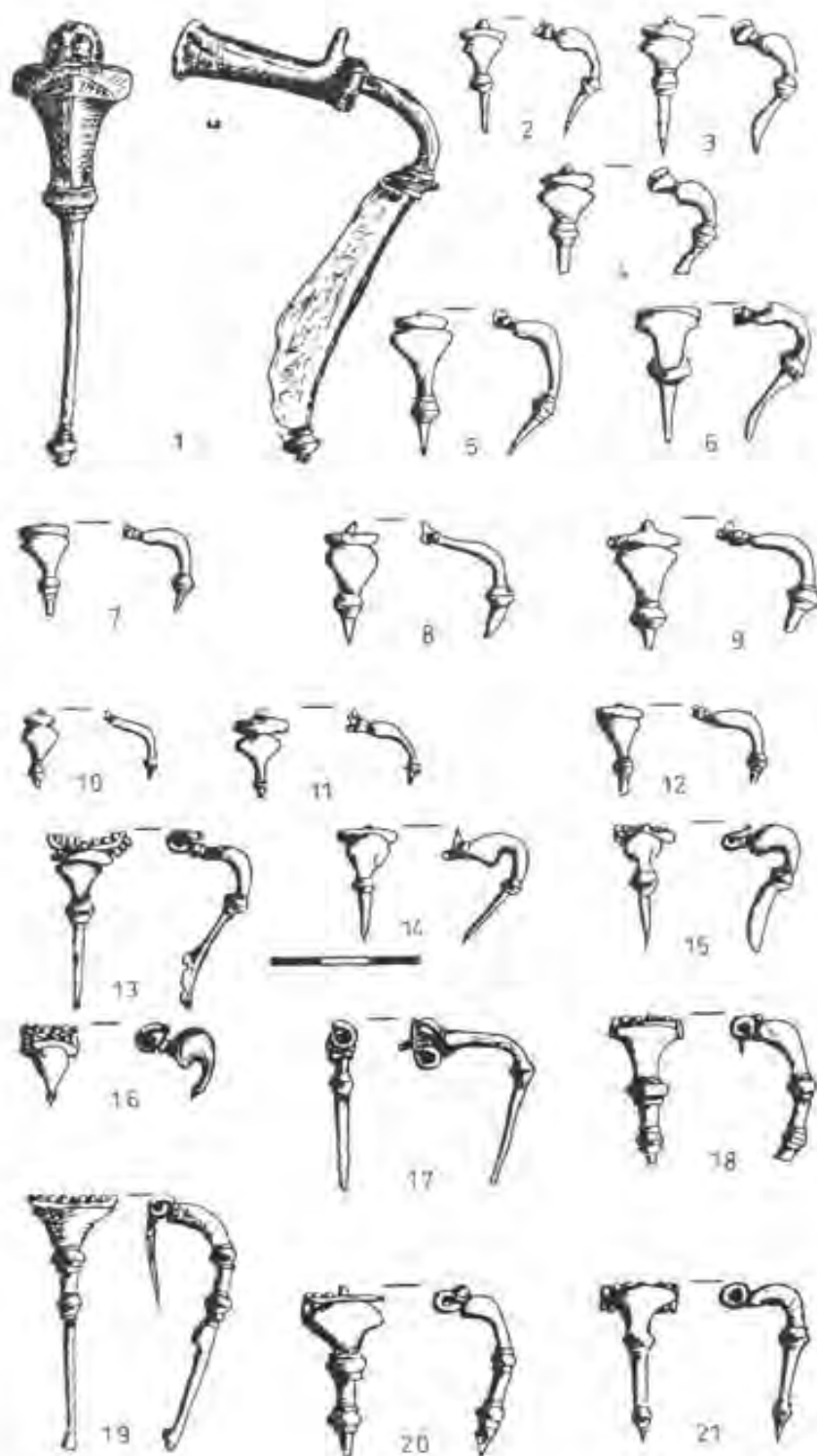

Fig. 10. Fibulă în curs de prelucrare (1), fibule de tip puternic profilat (2-17) și fibule norico-pannonice cu două noduri pe arc (18-21) de la Malaja Kopanija. Toate bronz (după V. Kotigoruško).

UN DENAR ROMAN DE LA SIGHETU MARMAȚIEI

Victor V. Vizauer

În toamna anului 2000, în cartierul Cămara al orașului Sighetu Marmăției, a fost descoperită de către Timur Chiș o monedă romană din argint. Locul descoperirii se află pe malul stâng al râului Tisa, la circa 20 m de la cursul apei³⁶³ și la aproximativ 100 m spre est (în direcția opusă cursului râului) de la vărsarea pârâului Teplița în Tisa (vezi harta I). La momentul respectiv nu s-au făcut cercetări pentru a verifica dacă în zonă nu mai apar și alte monede, cunoscut fiind faptul că pe Valea Tisei, la Teceu, a fost descoperit un tezaur monetar roman (Mihalyi 1900, n.2, 618-619). O astfel de verificare a avut loc abia în toamna anului următor, însă fără vreun rezultat pozitiv.

Descrierea monedei:

- argint de bună calitate.
 - avers: [nc]OMM ANT/P FEL A[VG BRIT]; cap laureat dreapta; cerc perlat.
 - revers: PM TR PXI [IMP VII C]OS V PP CONC MIL; Concordia în picioare, din față, cu capul spre stânga, ținând în fiecare mână câte un stindard militar; cerc perlat³⁶⁴.
- dimensiuni: 18,2 x 17,2 mm, axa este de 5 mm, iar greutatea de 2,69 g.

Așadar, a fost bătută la Roma, în luna decembrie a anului 185 p.Chr., adică în timpul domniei împăratului Commodus (180-192). Moneda se află în colecția particulară a lui Timur Chiș.

Este greu de precizat modul în care această monedă (alături de altele – vezi catalogul descoperirilor) a ajuns în această zonă din Barbaricum (comerț,

³⁶³ În perioadele cu ploi abundente, râul Tisa își mărește debitul, lărgindu-se destul de mult, ceea ce duce, odată cu retragerea apelor, la formarea unor ochiuri de apă în gropile de pe mal; într-o astfel de adâncitură a fost găsită și moneda prezentată acum.

³⁶⁴ Identificarea, datarea și descrierea monedei o datorăm domnului Dr. Radu Ardevan de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj Napoca, căruia îi mulțumim și pe această cale.

jaf), însă, alături de celelalte descoperiri, indică în mod cert existența contactelor dintre această zonă și mediul provincial roman (în cazul monedelor din sec. II-III p.Chr. ne referim la provincia Dacia Porolissensis, situată în vecinătate).

Monedele romane din Depresiunea Maramureș provin de la următorii împărați: Traian – 3 monede, Hadrian – 1, Antoninus Pius – 1, Marcus Aurelius – 6 (nu cunoaștem proveniența celorlalte monede care au aparținut depozitului – cat. nr. 7C), Commodus – 2 (inclusiv moneda prezentată în acest articol) și Constantin cel Mare – 1. Moneda descoperită în satul Tisa este un hibrid (cat. nr. 9), iar în cazul uneia dintre monedele de la Sighet nu s-a putut face o atribuire sigură (cat. nr. 7D). În ce privește cele două tezaure monetare (cat. nr. 5 și 8) știm doar că cel de la Moisei era compus din monede republicane, iar cel de la Teceu din monede imperiale, de la împărații Vitellius și Vespasian (a. 69 p.Chr.) până la Septimius Severus (a. 193). În cazul celor peste 200 de monede descoperite pe teritoriul vechiului comitat Maramureș nu avem informații nici în legătură cu emitenții și nici în ce privește locurile de descoperire.

Perioada de timp acoperită de monedele romane este cea a secolelor I a.Chr. – IV p.Chr., cu punctul de greutate în secolul II p.Chr. (dacă avem în vedere numărul de descoperiri din această perioadă), adică după organizarea Daciei ca provincie romană.

Având în vedere că majoritatea monedelor romane din Depresiunea Maramureș provin din descoperiri întâmplătoare, rămâne ca săpăturile sistematice să aducă mai multă lumină în problema legăturilor dintre Imperiu și dacii liberi din Maramureș.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR DE MONEDE ROMANE DIN DEPRESIUNEA MARAMUREȘ³⁶⁵

1. CĂLINEȘTI, comună.

-Descoperire izolată.

³⁶⁵ *Avem în vedere doar acea parte a Depresiunii Maramureș care se află între granițele României.*

- Denar suberat, emis în timpul domniei lui Antoninus Pius.
- Se află într-o colecție particulară.
- Datare: între anii 138-161 p.Chr.
- Bibliografie: Chirilă, Lucăcel 1979, nr.7, 137; Stanciu 1992, nr.7, 173; Matei, Stanciu 2000, nr.35(61), 39.

2. GIULEȘTI, comună.

- Descoperire izolată.

- Monedă romană de argint, emisă de către împăratul Commodus.
- Datare: a. 187 (Mihalyi 1900), între 186-189 p.Chr. (Stanciu 1992).
- Bibliografie: Mihalyi 1900, n.2, 618-619; Lazin 1969, nr.9, 112; Sășianu 1980, nr.56, 128; Stanciu 1992, nr.12, 174-175; Matei, Stanciu 2000, nr.69(129), 48.

3. IEUD, comuna

a. Fața trunchiului.

- Descoperire izolată. Monedă romană din argint emisă în timpul lui Traian.
- Datare: între anii 103-112 (Stanciu 1992) sau a.105 p.Chr. (Mihalyi 1900).
- Bibliografie: Mihalyi 1900, n.2, 618-619; Lazin 1969, nr.11, 112; Mitrea 1971, nr.71, 408; Sășianu 1980, nr.66/II, 131; Stanciu 1992, nr.13/B, 175; Matei, Stanciu 2000, nr.77(142), 52.

b. Descoperire izolată.

- Cu ocazia efectuării unor lucrări agricole, a fost descoperit un denar de la împăratul Traian.
- Datare: între anii 98-117 p.Chr.
- Bibliografie: Mitrea 1971, nr.71, 408; Stanciu 1992, nr.13/C, 175.

4. MARAMUREȘ (fostul comitat).

- Descoperire izolată.

De pe teritoriul fostului comitat Maramureș provin peste 200 de monede romane din argint, majoritatea imperiale, ultimele de la începutul secolului III.

- Datare: secolul I a.Chr.- secolul III p.Chr.
- Bibliografie: Lazin 1969, nr.12, 113 (cf. ArchÉrt X, 1876, 294-295); Sășianu 1980, nr.37/II, 133; Stanciu 1992, nr.15/B, 175-176; Matei, Stanciu 2000, nr.84, 63.

5. MOISEI, oraș.

- Tezaur.

Acesta cuprindea denari romani republicani. Au fost salvate doar cinci exemplare.

- Datare: între anii 90/89-78/77 a.Chr..

- Bibliografie: Mitrea 1969a, nr.29, 545; Mitrea 1969b, nr.29, 166-167; Sășianu 1980, nr.81, 135; Stanciu 1992, nr.17, 176.

6. PETROVA, comună.

- Descoperire izolată.

-În anul 1890, în grădina lui Ioan Gyenge, a fost găsită o monedă (medalie?) din bronz din timpul domniei lui Traian, cu inscripția „VIA TRAIANA”. În apropiere s-a găsit și un vârf de săgeată.

Ulterior a fost donată Liceului Reformat din Sighet.

- Datare: între anii 98-117 p.Chr..

- Bibliografie: Mihalyi 1900, n., 32; Lazin 1969, nr.13, 113; Sășianu 1980, nr.94, 144; Stanciu 1992, nr.21, 178; Matei, Stanciu 2000, nr.103(187), 71.

7. SIGHETU MARMAȚIEI, municipiu.

a. Dobăieș.

- Descoperire izolată ?

-Ioan Mihalyi de Apșa afirmă că în acest punct s-ar fi găsit o monedă romană, fără alte detalii (Mihalyi 1900, n.2, 618-619).

Nu este exclus ca în cazul punctelor A și E să fie vorba de aceeași monedă.

b. Strada Traian

- Descoperire izolată.

În anul 1965, probabil cu ocazia construcției unuia dintre blocurile de pe strada Traian, a fost descoperit un denar din timpul lui Hadrianus.

- Datare: între anii 117-138 p.Chr..

- Bibliografie: Mitrea 1971, nr.96/a, 411; Stanciu 1992, nr.27/B, 180; Matei, Stanciu 2000, nr.129(239), 79.

c. Tean.

- Depozit monetar.

- Acest depozit monetar a fost descoperit în 1878 la capătul vechiului pod peste Tisa (azi reconstruit la capătul străzii N. Titulescu). S-au recuperat șase denari de la Marcus Aurelius.

- Datare: între anii 161-180 p.Chr..

- Bibliografie: Mihalyi 1900, n.2, 618-619; Lazin 1969, nr.17, 113; Sășianu 1980, nr.119, 161; Stanciu 1992, nr.27/D, 180; Matei, Stanciu 2000, nr.129(241), 79.

d. Descoperire izolată.

- Undeva pe teritoriul orașului Sighet a fost descoperit în anul 1945 un denar provenind de la împăratul Antoninus Pius sau de la Marcus Aurelius.

- Datare: între anii 138-180 p.Chr..

- Bibliografie: Mitrea 1971, nr.96/b, 411; Stanciu 1992, nr.27/C, 180; Matei, Stanciu 2000, nr.129(240), 79.

e. Descoperire izolată.

- De undeva din hotarul localității provine o monedă din argint, având următoarea inscripție: „Constantinus Aug Providentia Caes SMKB”. Însă legenda ar putea să fie: „Constantinus IVN NOB C. PROVIDENTIAE CAESS”, în acest caz ea fiind emisă în timpul lui Constantin cel Mare, la Cyzicus (Matei, Stanciu 2000, nr.129(242), 79-80).

- Datare: anii 329-330 p.Chr.

- Bibliografie: Lehoczky 1892, 160; Stanciu 1992, nr.27/E, 180; Matei, Stanciu 2000, nr.129(242), 79-80.

8. TECEU , comuna Remeți.

- Tezaur monetar.

- În stânga drumului principal, la vreo 330 pași de calea ferată, în direcția vechilor saline de la „Kerekhegy”, a fost descoperit în 1874, într-un vas din lut, un tezaur constând din peste 1100 denari imperiali din argint. Denarii proveneau de la mai mulți împărați, de la Vitelius (a. 69) și Vespasianus (a.69) până la Septimius Severus (a.193). Dintre aceste monede 782 de bucăți au fost trimise la Muzeul Național din Budapesta, iar 320 de bucăți au intrat în posesia lui Ioan Mihalyi de Apșa. Mai târziu, o parte dintre monedele Colecției Mihalyi au fost cumpărate de familia Pipaș din satul Tisa (lângă Sighet), iar o altă parte a fost furată.

- Datare: între anii 69-193 p.Chr.
- Bibliografie: Mihalyi 1900, n.2, 618-619; Sășianu 1980, nr.134, 174-175; Stanciu 1992, nr.29, 180; Matei, Stanciu 2000, nr.137(257), 82.
- I. Mihalyi mai amintește de o monedă romană descoperită la Teceu, însă fără alte precizări (Mihalyi 1900, n.2, 618-619).

9. TISA, comuna Crăciunești.

- Descoperire izolată.

În hotarul localității, în grădina preotului din sat, a fost descoperit un denar roman, poate hibrid, pa avers apărând Septimiu Severus, iar pe revers Caracalla. - Datare; imediat după anul 211 p.Chr. (Stanciu 1992).

- Bibliografie: Stanciu 1992, nr.30/A, 180; Matei, Stanciu 2000, nr.139(262), 83.

BIBLIOGRAFIE

Chirilă, Lucăcel 1979	E. Chirilă, V. Lucăcel, Descoperiri monetare antice în Transilvania, ActaMN III, 1979, 137-138.
Lazin 1969	Gh. Lazin, Circulația monetară în nord-vestul României (secolele II-IV), StComSatu Mare I, 1969, 111-120.
Lehoczky 1892	T. Lehoczky, Adatok hazánk archaeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére, Munkács, Bd. I, 1892.
Matei, Stanciu 2000	Al. V. Matei, I. Stanciu, Vestigii din epoca romană (secolele II-IV p.Chr.) în spațiul nord-vestic al României, Zalău-Cluj Napoca, 2000.
Mihalyi 1900	I. Mihalyi de Apșa, Diplome maramureșene din secolul XIV și XV, Sighet, 1900.
Mitrea 1969a	B. Mitrea, Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie, Dacia N.S. XIII, 1969, 539-552.
Mitrea 1969b	B. Mitrea, Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România, SCIV 20, 1969,

- 161-172.
- Mitrea 1971 B. Mitrea, Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie, Dacia N.S. 15, 1971, 395-413.
- S şianu 1980 A. S şianu, Moneda antică în vestul  i nord-vestul României. Oradea, 1980.
- Stanciu 1992 I. Stanciu, Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I  .H.  i mileniul I d.H.  n jude ul Maramure , EphemNap II, 1992, 169-191.

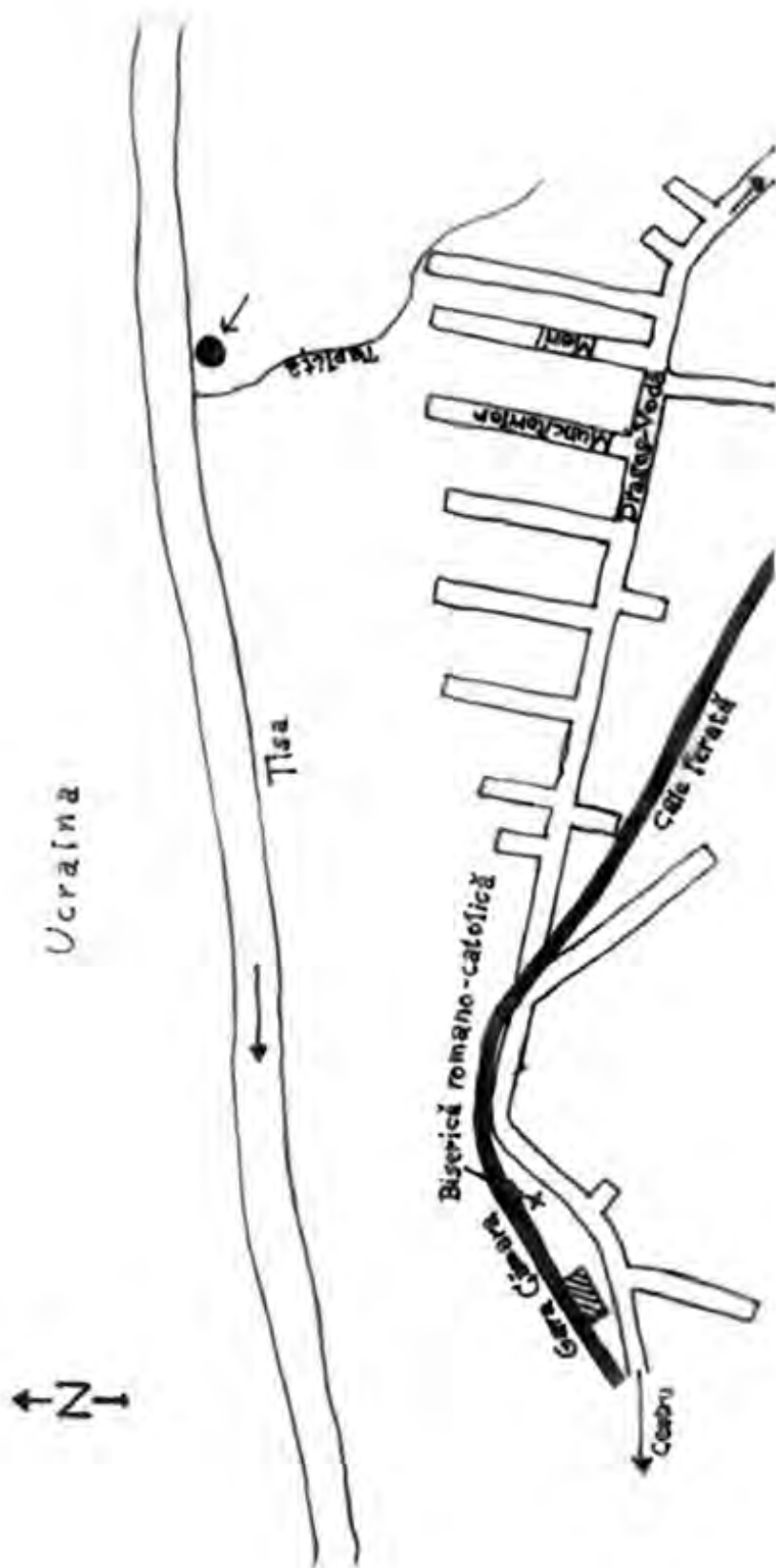
EIN RÖMISCHER DENAR VON SIGHETU MARMA IEI

(Zusammenfassung)

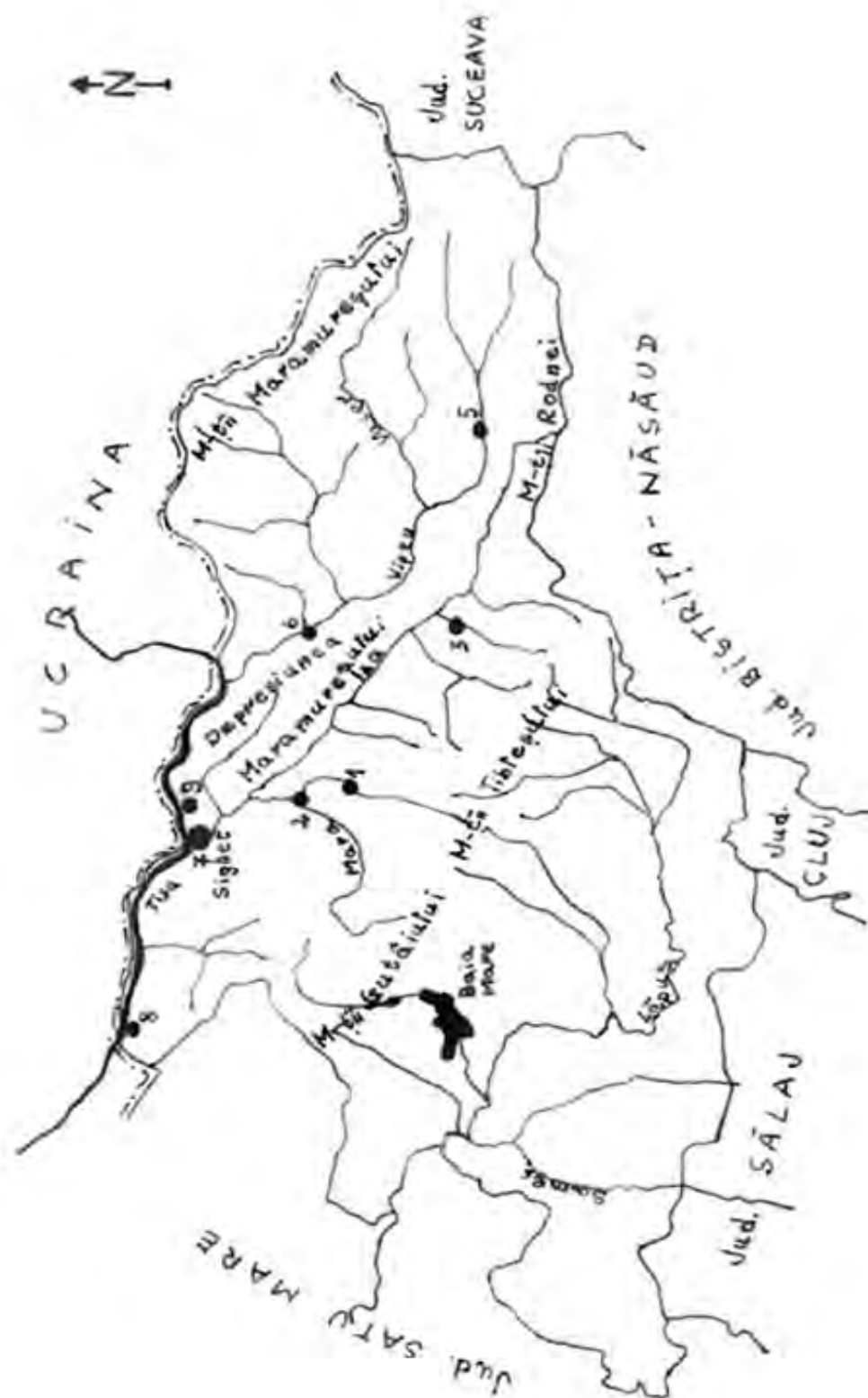
Im Herbst 2000 wurde im Bezirk C mara der Stadt Sighetu Marm iei in der Nähe vom Ufer der Theiß zufälligerweise eine römische Münze entdeckt. Es handelt sich um einen Denar, der im Dezember 185 n.Chr. von dem Kaiser Commodus (180-192) geprägt wurde.

Der Verfasser stellt ebenfalls die Fundliste der römischen Münzen vor, die in der Maramure -Senke erschienen sind.

Harta 1. - Sighet - Camara: punctul în care a fost descoperit denarul roman.

Harta II. - Descoperirile monetare romane din Depresiunea Maramureșului (numerele de pe harta corespund numerotării din catalog)

MONEDDE DIN TEZAUURUL DE DENARI ROMANI IMPERIALI DESCOPERIT LA TECEU

Georgeta Maria Iuga

Către sfârșitul secolului trecut, în 1874 august 11, se descoperea la Teceu unul dintre cele mai mari tezaure monetare imperiale romane din afara granițelor imperiului. Descoperirea au făcut-o “pruncii Iosif Roman, Ioan Müller și inspectorul de drumuri Iosif Géczi” și ne-a fost transmisă nouă de către remarcabilul om de cultură al Maramureșului, Ioan Mihalyi de Apșa³⁶⁶. În cartea sa “Diplome maramureșene din secolul XIV și XV”, care reprezintă piatra de hotar a istoriei maramureșene, făcând comentariul Diplomei din 28 aprilie 1498 care tratează situația lucrătorilor din ocnele de sare, Ioan Mihalyi de Apșa consideră că în aceste ocne se exploatează sarea încă din timpul, și după metodele, romanilor, aducând în sprijinul afirmației sale și argumente numismatice. Aflăm astfel care au fost condițiile, locul și componența tezaurului găsit la Teceu.

Într-un vas gros de lut s-au aflat “mai bine de 1100 denare de argint de-a imperaților romani, începând de la Vitellius (a. 69), Vespasianus (69) până la Septimiu Severu”. Sunt, de asemenea, precizate locul și condițiile descoperirii: “Aproape de opidu Teceu, săpându șanțulu de-a stânga drumului ce duce către vechile saline de la Kerekhegy, în depărtare de 330 de pașuri de linia calei ferate”³⁶⁷.

Necunoașterea exactă a situației din teren a făcut ca descoperirea să fie consemnată greșit în literatura numismatică românească³⁶⁸, ca fiind vorba de localitatea Teceul Mic, în stânga Tisei, din actualul Maramureș. În realitate este vorba de localitatea Teceu Mare, azi Teacevo (pronunțat de maramureșenii de dincolo de Tisa: Ceteu), situată pe malul nordic al Tisei, în Ucraina. Precizarea lui Ioan Mihalyi de Apșa privind depărtarea față de calea ferată este în acest sens edificatoare, cale ferată a fost și este numai la Teceul Mare.

Din aceeași notă aflăm că, din cele peste 1102 monede găsite, Ioan Mihalyi de Apșa a trimis 782 la Muzeul Național din Budapesta, iar 320 de monede au rămas în colecția sa. Cu timpul, colecția de monede s-a împrăștiat și irosit, deși după moartea sa, în 1914, soția Sofia

³⁶⁶ I. Mihalyi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1990.

³⁶⁷ *Ibidem*, 619, nota 2.

³⁶⁸ C. Daicoviciu, N. Contantinescu, *Brève histoire de la Transylvanie*, București, 1965, harta 3 - L'espace carpato-danubien à l'époque romaine; D. Protase, T. Bader, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Ghirișa*, în: *Tezaure monetare din județul Satu Mare*, Satu Mare, 1968, 49; Gh. Lazin, *StComSatu-Mare* 1, 1969, 113; T. Bader, J. Winkler, *StComSatu-Mare* 4, 1980, 115; A. Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, 174.

oferă Academiei Române monede antice din colecție, dar, prin scrisoarea din 13 iunie 1921, Ion Bianu îi înapoiază lista monedelor, precizând că din colecțiile Academiei intră doar monedele românești și cele antice ale orașelor pontice³⁶⁹. Din cele 320 de monede provenite de la Teceu, 56 buc. au ajuns însă într-o altă mare colecție particulară, colecția Maria și Nicolae Pipaș din satul Tisa (fost Virișmort), comuna Bocicoiu Mare, jud. Maramureș³⁷⁰. După 1990 monedele au ajuns în posesia lui Petre Bârsescu din Sighetu Marmăției.

Din informațiile lui Ioan Mihalyi de Apșa știm că tezaurul începe cu monedele bătute în timpul împăraților Vitellius și Vespasian, fapt confirmat și de “Catalogul monedelor antice ce sunt în colecția subscrisului” (copie întocmită de Ioan Mihalyi de Apșa, aflată în colecția Muzeului Maramureșan Sighetu Marmăției)³⁷¹ care cuprinde descrierea a 135 monede din “Colecțiunea de monede” care “constă din 1000 una mie bucăți din care 636 b. argin(t) 364 b. aramă și bronz”³⁷², cum se specifică la sfârșitul catalogului; dintre acestea 82 monede fac parte din tezaurul de la Teceu.

Cele 56 de monede, aflate, la data efectuării cercetării noastre - 1985-1986, în colecția Maria și Nicolae Pipaș, încep cu un denar emis de Vespasian în anul 74 și sfârșesc cu un denar Iulia Domna, emis de Septimiu Sever (a. 193-186). Monedele se repartizează, după împărații și familiile lor, astfel:

Vespasian	- 3	
Domițian	- 1	
Traian	- 5	
Hadrian	- 6	
Antonius Pius	-24	
Marcus Aurelis	-10	
Commodus	- 6	
Septimiu Sever	- 1	(tab. 1)

Este ușor de observat că din monedele păstrate majoritatea sunt emisiunile împăraților Antonius Pius, Marcus Aurelius, Hadrian și Commodus. Toate piesele sunt denari, băuți în

³⁶⁹ Scrisoare (inedită) din 13 iunie 1921, aflată în Colecția Casei memoriale Ioan Mihalyi de Apșa, Sighetul Marmăției. Copia ne-a fost semnalată și pusă la dispoziție de către colegii Mihai Dăncuș și Gheorghe Todincă de la Muzeul Maramureșan Sighetul Marmăției, cărora le mulțumim și pe această cale.

³⁷⁰ În 1985-1986, familia Pipaș ne-a pus la dispoziție monedele pentru a fi identificate și cercetate, fapt pentru care le mulțumim și pe această cale.

³⁷¹ I. Mihalyi de Apșa, Catalogul monedelor antice ce sunt în colecția subscrisului (mss.), aflat în colecția Casei memoriale Ioan Mihalyi de Apșa.

³⁷² Mss., 33.

atelierele Romei, dintr-un argint de bună calitate, cele mai multe având titlul aliajului peste 800%, doar moneda emisă de Septimiu Sever pentru Iulia Domna sub 700%.

Greutatea totală a celor 56 de monede este de 154,42 gr. (vezi ANEXA 1). Cele mai scăzute greutatea au piesele emise de Commodus, fie datorită politicii monetare, fie cantității și calității metalului. Mai puțin de jumătate din piese (27 buc.) coboară sub 2,80 gr. Această scădere a greutatea pieselor poate fi pusă, în cazul nostru, și pe o posibilă uzură de circulație, starea de conservare fiind, în general, slabă, majoritatea pieselor fiind tocite, iar 3 bucăți prezintă urme de acizi. Dacă dăm crezare manuscrisului, unde data găsirii tezaurului este 11 aug. 1871³⁷³, tezaurul de la Teceu prezintă cel dintâi tezaur monetar imperial roman descoperit în afara limesului roman în secolul XIX. În 1873 a fost descoperit, la Covăsinț (jud. Arad), un tezaur compus din cca. 500 monede, din care 168 au ajuns la Muzeul Național din Budapesta³⁷⁴. Prima emisiune era de la Nero (63-68), iar ultima de la Antonius Pius pentru Diva Faustina (141-161?). În secolul XX, la Vânători, jud. Arad, este semnalată vag o altă descoperire, compusă din cca. 150 monede, din timpul împăraților Domitian și Hadrian³⁷⁵. În anul 1902 s-a descoperit un tezaur compus din cca. 500 monede în hotarul comunei Caporal Alexa (jud. Arad); din acest tezaur se cunosc doar 27 de piese, care au fost achiziționate de Muzeul de Istorie din Szeged; monedele au fost emise de Nero (63-68), Vespasian, Domitian, Traian, Hadrian, Marcus Aurelius pentru Faustina II fiind ultima piesă (161-175?)³⁷⁶. În 1964, la Ghirișa (jud. Satu Mare) s-a descoperit un tezaur de denari romani imperiali, cca. 200 piese, din care s-au recuperat 158, prima emisie fiind din timpul lui Vespasian (69-71), iar ultima Septimiu Sever (193-194)³⁷⁷. În 1968, la Peștera (jud. Bihor), s-a descoperit un tezaur compus din 28 denari, prima emisiune de la Antonius Pius (145-161), iar ultimele de la Commodus (190-191)³⁷⁸. În 1968, tot la Ghirișa (jud. Satu Mare) s-a descoperit un alt tezaur compus din 856 denari romani imperiali, prima emisiune fiind de la Vespasian (69-71) și ultima Septimiu Sever (193-201?)³⁷⁹. În cursul anilor 1985-86 a fost găsit la Oarța de Sus (jud. Maramureș) un tezaur de 301 monede imperiale romane³⁸⁰, prima emisiune fiind de la Nero (64-65), ultima de la Marcus Aurelius³⁸¹.

³⁷³ Mss., 14-15.

³⁷⁴ Protase, Bader, op.cit., 49,57; Sășianu, op.cit., 104-108.

³⁷⁵ Protase, Bader, op.cit., 49; Sășianu, op.cit., 183.

³⁷⁶ Protase, Bader, op.cit., 49; Sășianu, op.cit., 99-100.

³⁷⁷ Protase, Bader, op.cit., 30-60; Lazin, op.cit., 112; Bader, Winkler, op.cit., 119-124; Sășianu, op.cit., 127-128.

³⁷⁸ Sășianu, op.cit., 143-144.

³⁷⁹ Bader, Winkler, op.cit., 90-111; Sășianu, op.cit., 128.

³⁸⁰ În prezent, numărul monedelor identificate din tezaurul de la Oarța de Sus-Ograde se ridică la 306 (nota redacției).

³⁸¹ G. M. Iuga, Comunicare ținută la Sesiunea anuală de rapoarte arheologice, Alba Iulia, 1986.

Pe teritoriul județului Maramureș s-au găsit, izolat, monede imperiale romane, în următoarele localități:

1.- Băsești	- 1 sesterțius emis de Antonius Pius pentru Faustina I și
1 denar emis de Marcus Aurelius pentru Faustina II ³⁸² .
2.- Baia Mare	- 1 denar roman emis de Antonius Pius și
1 denar de potin emis de Marcus Aurelis
1 denar de bronz, Filip Arabul ³⁸³ .
3.- Coroieni	- 1 sestertius emis de Filip Arabul ³⁸⁴ .
4.- Giulești	- 1 denar emis de Commodus ³⁸⁵ .
5.- Ieud	- 2 denari emiși de Traian ³⁸⁶
6.- Petrova	- 1 sestertius emis de Traian ³⁸⁷ .
7.- Sighetu Marmăției	- 6 denari emiși de Marcus Aurelius ³⁸⁸ .
8.- Ulmeni	- 2 sesterti Antonius Pius și Commodus ³⁸⁹
9.- Vad (com. Copalnic Mănăstur)	- 3 piese emise de Gordian III ³⁹⁰ .

Deși cele 56 de piese (v. ANEXA 1) din tezaurul de la Teceu reprezintă doar o foarte mică parte din descoperirea inițială (v. și ANEXA 2, cuprinzând lista a 29 monede aflate la Muzeul Național din Budapesta), am considerat că sunt importante ca document numismatic, fiind un punct de plecare în analiza materialului descoperit pe cuprinsul Maramureșului, lărgind baza de documentare privind prezența monedei romane imperiale în această zonă.

³⁸² Winkler, Despre activitatea numismatică a lui Michael Pop de Szathmari (1737-1812), SCN 3, 1960, 441; Sășianu, op.cit., 91.

³⁸³ E. Chirilă, A. Socolan, Descoperiri monetare antice, bizantine și feudale în Transilvania, în: Tezaure și descoperiri monetare din colecția Muzeului județean Maramureș, Baia Mare, 1979, 67; Sășianu, op.cit., 90.

³⁸⁴ E. Chirilă, V. Lucăcel, ActaMP, 3, 1979, 137; Sășianu, op.cit., 189.

³⁸⁵ I. Mihalyi de Apșa, Diplome maramureșene, 619, nota 2; Lăzin, op.cit., 112; Sășianu, op.cit., 128.

³⁸⁶ I. Bîlțiu Dăncuș, Un sat maramureșean Jod - Ieudul, în: Almanahul cooperativelor "Plugarul" din Ardealul de Nord. Cluj, 1944, 290-294; Lăzin, op.cit., 112; Sășianu, op.cit., 131.

³⁸⁷ I. Mihalyi de Apșa, Diplome maramureșene, 32, nota 1; Lăzin, op.cit., 113; Sășianu, op.cit., 144.

³⁸⁸ Lăzin, op.cit., 113; Sășianu, op.cit., 16.

³⁸⁹ Piese inedite, aflate în colecția Muzeului județean Maramureș.

³⁹⁰ Lăzin, op.cit., 115.

ANEXA 1
CATALOGUL MONEDELOR DIN TEZAURUL DE LA TECEU
(Aflate în 1985-1986 în colecția Maria și Nicolae Pipaș)

VESPASIANUS

1.- AR.	2,76 gr.	19,3/17,4 mm.	RIC II, 77	an 74
2.- AR.	2,96 gr.	18,5 mm.	RIC II, 110	78

VESPASIANUS: TITUS

3.- AR.	2,84 gr.	19,9/17,9 mm.	RIC II, 195	77-78
---------	----------	---------------	-------------	-------

DOMITIANUS

4.- AR.	2,75 gr.	18,2/17,4 mm.	RIC II, 149	90
---------	----------	---------------	-------------	----

TRAIANUS

5.- AR.	2,90 gr.	18,7/17,2 mm.	RIC II, 21	98-99
6.- AR.	2,90 gr.	18,6/17,4 mm.	RIC II, 119	103-111
7.- AR.	2,89 gr.	18,7/16,8 mm.	Idem.	Idem.
8.- AR.	2,48 gr.	18,8/18,6 mm.	Ibid.	Ibid.
9.- AR.	3,34 gr.	18,7/16,8 mm.	RIC II, 1147	Ibid.

HADRIANUS

10.- AR.	3,10 gr.	18,7/17,4 mm.	RIC II, 44 a	118
11.- AR.	3,02 gr.	17,8/16,9 mm.	RIC II, 77 a	119-122
12.- AR.	3,00 gr.	17,7/16,5 mm.	RIC II, 101 b	Idem
13.- AR.	2,72 gr.	19,1/17 mm.	RIC II, 161 d	125-128
14.- AR.	2,75 gr.	17,2 mm.	RIC II, 267 a	134-138
15.- AR.	3,01 gr.	17,7/16,7 mm.	RIC II, 301 a	Idem ANTONIUS PIUS
16.- AR.	2,78 gr.	18/16,5 mm.	RIC III, 50 a	139
17.- AR.	2,60 gr.	17,8/17,6 mm.	RIC III, 137	145-161
18.- AR.	2,73 gr.	18,6/17,8 mm.	RIC III, 178	148-149
19.- AR.	2,41 gr.	17,6/16,8 mm.	RIC III, 222	152-153
20.- AR.	2,66 gr.	18,6/16,4 mm.	RIC III, 229	153-154
21.- AR.	2,84 gr.	16,5 mm.	Idem	Idem

22.- AR.	3,14 gr.	18,1/17,1 mm.	RIC III, 231	Ibid.
23.- AR.	2,96 gr.	17,4/16,4 mm.	RIC III, 305	159-161

ANTONIUS PIUS: FAUSTINA I

24.- AR.	2,73 gr.	17,8/17,2 mm.	RIC III, 344	după 141
25.- AR.	2,52 gr.	18,7/17,8 mm.	RIC III, 348	Idem
26.- AR.	2,88 gr.	17,7/16,6 mm.	RIC III, 351 a	Ibid.
27.- AR.	2,52 gr.	17,6/16,7 mm.	Idem	Ibid.
28.- AR.	2,43 gr.	18,6/17,5 mm.	RIC III, 353 a	Ibid.
29.- AR.	3,13 gr.	17,00 mm.	RIC III, 362 a	Ibid.
30.- AR.	2,57 gr.	17,3/15,2 mm.	RIC III, 373	după 141
31.- AR.	2,71 gr.	17,6/15,1 mm.	RIC III, 374	Idem
32.- AR.	2,90 gr.	17,8/16,7 mm.	RIC III, 378 a	Ibid.
33.- AR.	3,05 gr.	17,5/17 mm.	RIC III, 379	Ibid.
34.- AR.	3,08 gr.	18/16,3 mm.	RIC III, 394	Ibid

ANTONIUS PIUS: MARCUS AURELIUS

35.- AR.	2,87 gr.	18,6/16,4 mm.	RIC III, 429	145-160
36.- AR.	3,00 gr.	17,4 mm.	RIC III, 473	156-157

ANTONIUS PIUS: FAUSTINA II

37.- AR.	2,84 gr.	16,6/16 mm.	RIC III, 497	147-161
38.- AR.	2,73 gr.	18,4/17 mm.	RIC III, 517	Idem.

ANTONIUS PIUS zeificat: sub MARCUS AURELIUS

39.- AR.	2,57 gr.	18/16,4 mm.	RIC III, 441	
----------	----------	-------------	--------------	--

MARCUS AURELIUS

40.- AR.	2,54 gr.	17,5/16,5 mm.	RIC III, 33	161-162
41.- AR.	2,90 gr.	18,9/17,8 mm.	RIC III, 31	165-166
42.- AR.	2,86 gr.	18,6/17,1 mm.	RIC III, 36	Idem.
43.- AR.	2,58 gr.	16,7/15,9 mm.	RIC III, 176	167-168
44.- AR.	2,98 gr.	18,9/16,7 mm.	RIC III, 259	171-172
45.- AR.	2,71 gr.	19,1/17,7 mm.	RIC III, 349	175-176
46.- AR.	3,10 gr.	18,2/17,3 mm.	RIC III, 375	176-177

MARCUS AURELIUS: FAUSTINA II

47.- AR.	2,87 gr.	18,3/17,2 mm.	RIC III, 669	161-176
48.- AR.	2,08 gr.	17,7/16,8 mm.	RIC III, 712	Idem.

MARCUS AURELIUS: COMMODUS

49.- AR.	2,64 gr.	17,5 mm.		175-180
----------	----------	----------	--	---------

COMMODUS

50.- AR.	2,53 gr.	18,4/16,6 mm.	RIC III, 130	185-186
51.- AR.	2,73 gr.	17/16,5 mm.	RIC III, 227	190-191
52.- AR.	2,86 gr.	19,3/17,4 mm.	RIC III, 239	191-192
53.- AR.	1,91 gr.	17,9/16,8 mm.	RIC III, 262	Idem.

COMMODUS: CRISPINA

54.- AR.	2,56 gr.	17,4/16,3 mm.	RIC III, 281	180-183
55.- AR.	2,79 gr.	17,7/16,4 mm.	RIC III, 286	Idem.

SEPTIMIUS SEVERUS: IULIA DOMNA

56.- AR.	1,71 gr.	19,5/17,4 mm.	RIC IV, 538	193-196
----------	----------	---------------	-------------	---------

ANEXA 2
CATALOGUL MONEDELOR DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL DIN
BUDAPESTA

(Din cele 782 monede trimise la Budapesta de către Ioan Mihalyi de Apșa, n-am reușit să obținem decât descrierea a 29 de monede din inventarul acestora)

MNME : 109/1875. 1-29.

Técső

1.-	Vespasianus		Coh. I. 288,158
2.-	Traianus		Coh. II. 37,225
3.-	“	“	5/19
4.-	Hadrianus		Coh. I. 129/247
5.-	“	“	146,382
6.-	“	“	147,397
7.-	L.Aelius caesar	“	268,7
8.-	Ant. Pius	“	303,203
9.-	“	f “	306,224
10.-	“	“	311 267
11.-	DIVA FAV/STINA ICII j/ , Rv. PTRPOT XIII POS III XX		
12.-	Im. Aurelius CONSECRATIO		Coh. II. 1 : 58,25
13.-	“	COS III Pallas	Coh. II. 461,44
14.-	“	COS III Iugus ?	Coh. II. 463,59
15.-	“	IMP VI COS III ÜRÖ VICTORIA	Coh. II. 467,90
16.-	“	IMP VII COS III VICTORIA B.	Coh. II, 470,123
17.-	“	SECVRIT BUB...	Coh. II. 480,200
18.-	“		Coh. II. 496,318
19.-	Antonius Pius		
ANTONINUS / AUG PPER IXX			
Rv.	Ceres	(?)	CER / ES C.n.h.
20.-	Faustina	VESTA	Coh. II. 588,97
21.-	Lucilla	FECVNDITAS	Coh. III. 40,9

- 22.- Commodus LIB AVG TRPV IMP III COS II PP Cos. 67,102
- 23.- “ Coh. III. 68,111
- 24.- “ Coh. III. 77,178
- 25.- “ Coh. III. 71,138
- 26.- “ Coh. III. 79,189
- 27.- “ Coh. III. 80,137
- 28.- “ Coh. III. 98,317
- 29.- “ Coh. III. 99,320

LES MONNAIS DU TRESOR DE DENIERS ROMAINS DÉCOUVERT À TECEU (MARAMUREȘ)

(Résumé)

L'ouvrage présente 56 monnaies du trésor de deniers romains impériaux, découvert à la fin du XIXème siècle à Teceu Mare, aujourd'hui Teacev, en Ukraine.

Connu dans la littérature numismatique d'une note de l'œuvre de l'historien IOAN MIHALYI DE APȘA, *Diplome maramureșene din secolul XIV. și XV.*, Maramureș-Sziget, 1900 le trésor se considère d'être découvert en 1874 et composé de 1102 monnaies - dont 782 ont été envoyés au Musée National de Budapest, et 320 monnaies sont restées dans sa collection. Après un manuscrit de l'auteur, la date de la découverte du trésor est 1871.

De ceux monnaies du trésor, 56 monnaies se gardait (jusqu'en 1990) dans la collection Maria et Nicolae Pipaș de village Tisa, com. Bocicioiu Mare, distr. Maramureș.

L'ouvrage présente ces 56 monnaies, émis à Rome sous les empereurs Vespasianus, Domitianus, Trajanus, Hadrianus, Antonius Pius, Commodus et Septimius Severus.

Pl. I. Monede din tezaurul de la Teceu

7

8

9

10

11

12

Pl. II. Monede din tezaurul de la Teceu.

Pl. III. Monede din tezaurul de la Teceu.

Pl. IV. Monede din tezaurul de la Teciu.

Pl. V. Monede din tezaurul de la Teceu.

Pl. VI. Monede din tezaurul de la Tecu

Pl. VII. Monede din tezaurul de la Tecu.

Pl. VIII. Monede din tezaurul de la Teceu.

50

51

52

53

54

55

Pl. IX. Monede din tezaurul de la Teceu.

Pl. X. Monede din tezaurul de la Teceu.

DESCOPERIRI MEDIEVALE TIMPURII DIN JUDEȚELE SATU MARE ȘI MARAMUREȘ*. DATE NOI, OBSERVAȚII ȘI OPINII REFERITOARE LA CERAMICA MEDIEVALĂ TIMPURIE DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI

Ioan Stanciu

În bună parte, materialul prezentat acum (aproape exclusiv fragmente ceramice) provine din colecția alcătuită în anii '50 ai secolului trecut de preotul reformat Gyula Kovács (stabilit în anul 1951 în satul Berea), achiziționată mai târziu de muzeele din Baia Mare și Satu Mare³⁹¹. Utilizând aceste informații, au fost efectuate în anii 1962-65 sondajele și săpăturile arheologice sistematice din hotarul localităților Ciumești, Berea, Sanislău și Foieni (Németi 1997, 63). Din păcate, în urma lucrărilor agricole mecanizate de după 1960 multe dintre situri au fost afectate, astfel că reidentificarea lor a fost posibilă doar în urma unor insistente verificări susținute pe teren de dr. J. Németi (de la muzeul din Carei), de aceea indicațiile marcate pe material și în inventarele muzeelor amintite au fost verificate și uneori corectate cu ajutorul precizărilor care apar la Németi 1997 și Németi 1999. În rest, de asemenea este vorba despre rezultatele unor periegeze ori mici sondaje, desfășurate mai demult ori recent; se înțelege, așadar, de ce posibilitatea de a interpreta materialul este restrânsă. De altfel, rezultat al cercetărilor de teren insuficiente, ceramica medievală timpurie din întreaga zonă este puțin cunoscută (o analiză mai nouă, aplicată teritoriului vestic și nord-vestic al României, la Cosma 2002a).

* Materialele din sec. VIII-X prezentate acum apar - fără excepție - la Stanciu 1998 (teză de doctorat, manuscris), de unde au fost în parte preluate (desene, descrierea materialului) și publicate de C. Cosma (Cosma 2002a). Deoarece autorul nu a verificat materialul păstrat la muzeele din Satu Mare și Baia Mare, apoi desenele pe care le prezintă nu sunt tocmai corecte (sunt copiate de pe planșe din Stanciu 1998), considerăm necesară prezentarea și descrierea lui, deși interesul pe care îl prezintă, în lipsa contextelor arheologice din care provine, nu poate fi prea mare. De altfel, pentru un studiu care își asumă analiza ceramicii medievale timpurii cunoscută din vestul și nord-vestul României (Cosma 2002a) credem a fi o lipsă serioasă aceea că bună parte din material (păstrat la muzeele deja amintite) nu a fost verificată, spre exemplu cel din așezarea de la Lăpușel – „Ciurgău” (jud. Maramureș), care reprezintă chiar un punct de greutate al lucrării, inclusiv pentru schema „tipologică” elaborată de acest autor.

Descrierea materialului din secolele VII, VIII - X, XI

În nord-vestul României și nu numai, din punctul de vedere al realizării tehnologice pot fi separate următoarele grupe în cazul ceramicii³⁹²: I) modelată la roata rapidă, acționată cu piciorul; II) modelată pe roata înceată, cu turație lentă sau medie; III) modelată cu mâna; IV) modelată cu mâna și ajustată la roata olarului (partea superioară, marginea mai ales)³⁹³. Cu referire la materialul prezentat acum și în funcție de structura pastei ceramice, vizibilă cu ochiul liber (prezența unor materiale utilizate ca „degresanți”, calitatea arderii, gradul de rezistență după ardere), pot fi sesizate subgrupe:

1. Lutul conține mai mult sau mai puțin nisip fin, relativ bine cernut, vizibil în secțiunea cioburilor și la suprafață, aceasta (cea exterioară mai ales) fiind adeseori acoperită cu un strat fin de angobă. În esență, aspectul acestor vase poate fi precizat ca semifin. În cazul ceramicii a cărei conservare nu a fost afectată de sol, pasta arsă este compactă, rezistentă.

2. Lutul conține microprundiș, adică nisip insuficient cernut, inclusiv pietricele cu dimensiuni între 1-3 mm. Aspectul este mai grosier, adeseori pietricelele fiind reliefate la suprafața cioburilor. Și în acest caz pasta arsă este compactă, rezistentă.

3. Lutul conține macroprundiș, adică nisipul adăugat în lut a fost sumar cernut, cantitatea de pietricele este sensibil mai mare și, uneori, mărimea lor depășește 3 mm. Aspectul este unul mai grosier, deși – de cel mai multe ori – modelarea a fost de bună calitate. În medie, este sesizabilă rezistența mai slabă a pereților în raport cu vasele subcategoriilor 1-2, aspect datorat tocmai compoziției grosiere a pastei.

4. În lut apare nisip relativ fin, asociat cu cantități variabile de cioburi mărunț pisate, pasta arsă este compactă, iar aspectul general al cioburilor este semifin.

5. Lutul conține cioburi pisate, cărora li se asociază puține bucățele de calcar (?). Pereții vaselor au devenit relativ compacți în urma arderii (grad de rezistență inferior subcategoriilor anterioare), iar aspectul este semifin, poros.

³⁹¹ Pentru activitatea de arheolog amator a acestui paroh și alte informații referitoare la colecție: Némethi 1997; Némethi 1999, 14-15.

³⁹² Sunt preluate grupele determinate de T. Vida pentru ceramica orizontului timpuriu și mijlociu al epocii avare, adică în raport cu perioada 567-700, 720, cu excepția grupei a IV-a (Vida 1999, 28). Pentru ceramica medievală timpurie lucrată la roata rapidă: Stanciu 2000a.

³⁹³ Deși lucrurile nu sunt prea sigure, pentru înăia oară prezența unor astfel de vase a fost semnalată în așezarea de la Lăpușel – „Ciurgău” (Stanciu 1994, 305, pl. II, 13, pl. IV, 5, pl. XIII, 5, pl. XV, 14). Existența acestei categorii este confirmată de apariția altor vase la Culciu Mic (Stanciu 1996, 73, pl. IV, 8) și, probabil, la Mișca – „Fântâna Sasului” (Cosma 2002a, 300, pl. 3, II, 3).

6. În lut apar, în cantitate variabilă, cioburi pisate (uneori chiar bucățele mai mari, până la 3-4 mm), aspectul este poros. Rezistența pastei arse este de cele mai multe ori slabă, mai rar de nivel mediu, oricum inferioară celei a vaselor incluse subcategoriilor 1-4.

Din punctul de vedere al culorii (așa cum se prezintă în secțiune și la suprafață), determinată de condițiile în care s-a produs arderea, pot fi separate variante. Este de reținut că de multe ori culoarea la suprafață a cioburilor nu este uniformă, situație datorată, uneori cel puțin, arderii secundare. De asemenea, uneori există chiar diferențe între culoarea suprafeței exterioare și a celei din interior.

A. Ardere cvasi-uniformă. Culoare constantă în secțiune și la suprafață:

cărămizie sau nuanțe, până la cea brună. Arderea trebuie să se fi produs în mediu precumpănitor oxidant.

B. Ardere cvasi-uniformă. Culoare constantă în secțiune și la suprafață: cenușie sau nuanțe, până la negru. Ardere produsă în mediu reducător.

C. Ardere neuniformă, suprafața este cărămizie sau prezintă nuanțe până la brun, iar în secțiune este vizibil un miez de culoare neagră sau cenușie-închisă. Adeseori spre suprafață este prezent doar un strat foarte subțire (chiar sub 1 mm) de culoare cărămizie sau cu nuanțe apropiate. Pe cea mai mare parte a duratei arderii, mediul trebuie să fi fost reducător.

D. Ardere neuniformă, suprafața este cenușie sau cu nuanțe apropiate, până la negru. În secțiune există un miez cărămiziu sau de nuanță apropiată. Arderea s-a produs într-un mediu inițial oxidant.

E. Suprafața exterioară este cărămizie, iar secțiunea și suprafața interioară au nuanțe de cenușiu, până la negru.

Deoarece (cu excepția unei gropi de la Carei – „Stația de epurare a fabricii de zahăr”, catalog – nr. 11) fragmentele ceramice nu provin din contexte arheologice, iar de cele mai multe ori materialul adunat din același punct este foarte puțin și a fost cules în mod aleatoriu, observațiile de ordin general nu pot să aibă o susținere serioasă. Este de evidențiat faptul că în 9 din 17 situri aflate pe teritoriul județului Satu Mare (fără Carei-„Bobald IV”, Ciumești-„Legelő kút”, Sanislău I, II, III și materialul de la Lazuri-„Centru”, cel din urmă fiind supus unei analize separate) a fost găsită exclusiv ceramică lucrată la roata înceată. Într-un singur caz (Berea-„Akasztófalapos”) ceramica lucrată la roata înceată se asociază cu cea modelată la roata rapidă, însă, în această privință, este de reținut că fragmentele de vase aparținând ultimei categorii ar putea aparține epocii romane târzii sau perioadei de început a epocii migrațiilor. În alte două situații (așezarea din punctele Berea-„Soskás”, „Bodzás”, „Vályogvető” și cea de la Carei-„Stația de epurare...”) apar împreună cioburi de vase lucrate cu mâna, la roata înceată ,

la Berea-„Soskás” și Carei împreună cu altele lucrate la roata rapidă. Mai clară și sigură oricum, este situația din complexul cercetat la Carei. De asemenea în două cazuri, apare doar ceramică lucrată cu mâna și la roata înceată (Baba Novac și Noroieni), asociere care ar trebui să indice poziția cronologică mai timpurie a celor două situri.

Cum s-a arătat, domină categoric ceramica lucrată la roata înceată. În proporție aproape egală sunt reprezentate cioburile modelate din pastă ce conține nisip (subcategoria 1) ori microprundiș (subcategoria 2). În ce privește aspectul după ardere, par să domine ușor vasele arse relativ uniform, în nuanțe de cenușiu, în proporție egală fiind reprezentate fragmentele ceramice de la vase arse relativ uniform, în nuanțe de cărămiziu și cele de la vase a căror suprafață este cărămizie, iar în secțiune există un miez cenușiu sau negru.

Precizări cronologice

Referindu-ne la teritoriul nord-vestic al României și perioada secolelor VII-IX, X, posibilitatea de a separa indicii exploatabile cronologic în cazul ceramicii modelată la roata înceată rămâne deocamdată îndoielnică (oricum cu rezultate nesigure), în afara situației în care ar fi cunoscute serii zonale de materiale (respectiv centre de producție), inclusiv din complexe arheologice datate prin alte categorii de materiale. Deși în unele zone a fost constatată marea diversitate a formelor, chiar în interiorul aceluiași obiectiv³⁹⁴, materialul din nord-vestul României, atâta cât există până la ora actuală, indică mai degrabă un aspect unitar în această privință, respectiv asocierea constantă a unor forme asemănătoare, ”tipuri”. Observația, în cazul unei confirmări de perspectivă, poate fi importantă, deoarece sugerează existența unor ateliere care urmau aceleași prototipuri.

Chiar dacă ar putea fi formulată o serie de observații, există șanse mai mari în încercarea de a restrânge datarea unor complexe medievale timpurii, comparând evoluția raporturilor cantitative între diferitele categorii ceramice, adică înainte de toate între vasele lucrate cu mâna și cele modelate la roată (confirmată fiind tendința de impunere treptată a celor din urmă), desigur avându-se în vedere existența unor variabile zonale (spre exemplu: Fusek 1994, 20-21; Parczewski 1995; Stanciu 1994, 312; Stanciu, Matei 1994, 142-146). Altfel, vaselor li se pot găsi analogii formale ori în ce privește decorul în spații apropiate sau chiar mai îndepărtate, deoarece începând cu sec. VII ceramica modelată la roata înceată și cu decor cvasi-stereotip devine o prezență comună. Date fiind puținătatea materialului și a complexelor arheologice închise cercetate, elaborarea unei scheme tipologice cu pretenția de

³⁹⁴ Cazul cimitirelor slovac date în sec. IX-XI (Vlkolinská 1995, 37).

valabilitate asupra materialului ceramic din toate siturile cunoscute acum, eventual utilizabilă inclusiv pentru determinări cronologice mai strânse, nu rămâne decât un deziderat pentru zona nord-vestică a României³⁹⁵.

O poziție cronologică mai clar argumentabilă au cioburile (exclusiv lucrate la roata înceată) găsite la Ciumești-„Colțul pășunii”, „Legelö sarok” (catalog-nr. 13, pl. XII, 2-6,8-10), deoarece ele pot fi asociate unui vârf de săgeată tipul Ruttkay B3 (pl. XII, 7), marea majoritate a exemplarelor găsite în morminte vechi maghiare, eventual foarte rar în orizontul slav din sec. IX, până la mijlocul sec. X; ele se leagă de apariția maghiarilor în bazinul carpatic, deși apar, în număr mai mic, până prin sec. XIII (Ruttkay 1976, 330; fig. 54). Este destul de probabil, așadar, ca ceramica de aici să aparțină secolului X, eventual chiar primei sale jumătăți. O conformație a gurii ca cea a vasului de la pl. XII, 3 apare în nord-vestul României la Culciu Mare (pe Someș), caracterizată fiind prin forma trapezoidală în secțiune a marginii și accentuat ascuțită spre baza buzei (Stanciu 1996, pl. II, 1). Pentru ceramica din așezarea de la Culciu a fost propusă datarea în a doua jumătate a sec. IX, eventual prima jumătate a secolului X (Stanciu 1996a, 77). De asemenea, analogii bune apar în alt teritoriu apropiat, în așezarea (ori așezările) de la Popeni-Cuceu (jud. Sălaj), datată cu ajutorul unui vârf de săgeată cu trei muchii în a doua jumătate a sec. VIII ori prima jumătate a sec. IX (Stanciu, Matei 1994, pl. III, 19-20, IV, 14). Margini de vase modelate în mod asemănător au fost încadrate la Dăbâca în sec. IX-X (Pascu, Rusu, colab. 1968, pl. III, 6,11). Mai departe spre sud, apar destul de des la Bucov-„Tioca”, după datările autoarei cercetărilor de la sfârșitul sec. VIII și în sec. IX (Comșa 1978, fig. 52, 2, fig. 53, 4, fig. 54, 3,5). În alte zone, spre exemplu într-un complex bine datat de la Keszthely-Zalavár (așezarea de pe insula Borjúállás), astfel de vase apar într-o groapă acoperită după sfârșitul sec. IX (Müller 1994, 75, 77; pl. 5, 8-13). Interesant este faptul că vase cu buza modelată în această manieră par să apară frecvent în aceeași microzonă a comunei Sanislău: Berea-„Bodzás” (pl. V, 11), Berea-„Sultész-tag” (pl. VI, 6), Berea-„Cetatea iepurilor” (pl. VIII, 1,2).

³⁹⁵ Reluând „tipologia” propusă de I. Stanciu pentru ceramica de la Lăpușel (Stanciu 1994) și cea pentru materialul cunoscut din nord-vestul României în general (Stanciu 1998), C. Cosma operează cu o astfel de schemă pentru întreg materialul ceramic din vestul și nord-vestul țării (Cosma 2002a). În ce ne privește, am atras întodeauna atenția asupra faptului că schemele tipologice cu care am lucrat nu pot fi decât preliminare și, înainte de toate, au rolul practic de a scuti repetițiile descriptive din text ori pentru a simplifica comentariul analogiilor (Stanciu 1994, 302-303; Stanciu, Matei 1994, 147; Stanciu 1998, 322). Fără a insista, este necesar însă să atragem atenția asupra caracterului arbitrar (lipsa criteriilor pentru clasificare) al tipurilor pe care C. Cosma le delimitează pentru perioada sec. VIII-X, XI, bazându-se doar pe impresia vizuală dată de profilatura vaselor (majoritar fragmente) și care de cele mai multe ori îl înșală. Astfel, spre exemplu, în cazul ceramicii lucrată cu mâna gruparea de la tipul 1 nu are nici o relevanță, iar - tot aici - un vas lucrat cu mâna de la Valea lui Mihai (o formă mai rară, cu pereții aproape drepecți) nicidecum nu poate fi alăturat oalelor propuse pentru tipul 3 (Cosma

La Ciumești-„Colțul pășunii” (pl. XII, 5) și Berea-„Dolláros” (pl. II, 1,6) există vase cu gura largă și linia diametrului maxim plasată destul de sus, fără gât și cu marginea modelată la orizontală sau ușor oblică, nefiind exclus ca unele dintre ele să aibă proporțiile unor castroane, adică cu o valoare pentru diametrul maxim mai mare decât cea a înălțimii. În nord-vestul României, vasele cu această formă nu au analogii în ceramica lucrată la roată din a doua jumătate a sec. VII și prima jumătate a sec. VIII, cu exemplul mai sigur al materialului destul de numeros și variat recoltat din așezarea de la Lăpușel, pe cursul inferior al râului Lăpuș (Stanciu 1994). Dacă forma lor integrală a fost corect presupusă, atunci merită semnalate analogiile din așezările de la Pobedim II, III și Bašovce-Španie în Slovacia vestică, datate cu piese de metal în etape distincte, de la sfârșitul sec. VIII, până spre sfârșitul sec. IX (Vendtová 1969, fig. 8, 1,9,11, fig. 21, 5,6,8,11, fig. 29, 4,7,10, fig. 32, 5). În Transilvania, o prezență ceva mai pregnantă par să aibă vase asemănătoare în așezarea de la Comana de Jos, plasată în principal în sec. VIII, însă fără puncte de sprijin mai sigure în alte categorii de materiale (Glodariu, colab. 1980, fig. 75, 4,5, fig. 77, 1,7,8). În termeni nesiguri, fragmentul de la pl. XII, 5 ar putea aparține unei oale cu o formă apropiată celei a căldărilor de lut (spre exemplu: Takács 1986, pl. 36, 2, 62, 2, 78, 2 ș.a.).

Ușor separabile sunt vasele cu gâtul îngust, relativ înalt și linia diametrului maxim situată aproximativ la mijlocul înălțimii, probabil cu fundul mai larg, de unde și curbura slabă a pereților, așa cum este exemplarul parțial reconstituit provenit din zona Berea-Ciumești (pl. X, 1). Este posibil ca unui vas asemănător să îi aparțină și un fragment de margine găsit la Berea-„Zsidatag”, însă cu dimensiuni mai mici (pl. IX, 6), despre care se crede că ar fi făcut parte dintr-o cană, ”carafă” (Cosma 2002, 305, pl. 22, I, 1; în mod eronat, se precizează aici punctul ”Delivég”). Vasul de la Berea-Ciumești are serii întregi de analogii perfecte, ca linie a profilului și ornament, în cimitirele moraviene din sec. IX-X, spre exemplu la Bošovice, Brečlav, Stará-Zvolence, Drzovice, Jirikovice, Luhacovice, Míšovice ș.a. (Dostál 1966, pl. VI, 4,9, pl. X, 1, pl. XIII, 1,11, pl. XIX, 19, pl. XXVII, 3, pl. XXIX, 4 ș.a.). Alte analogii, la fel de bune, apar de asemenea spre vest, în sud-vestul Ungariei, descoperirile fiind datate în aceeași perioadă (Müller 1994, pl. 8, 2; Karolingerzeit 1992, pl. 52, 1,3, pl. 53, 2; Szöke 1996, pl. 44, 1-3).

Am putea presupune că o poziție cronologică mai târzie (sec. IX-X, XI) indică și marginile cu o profilatură mai accentuată, cu buzele frecvent marcate în porțiunea centrală de o canelură, așa cum apar de mai multe ori la Ciumești-„Bostănărie” (pl. X, 2), Berea, Foeni-

2002a, fig. 2). În cazul ceramicii lucrată la roata înceată, sunt cu totul vagi grupările din interiorul tipurilor 2, 4-6,

„Sultész-tag” (pl. VI, 10), Berea-„Soskás” (pl. IV, 4), Berea-„Dolláros” (pl. II, 8). Astfel de margini sunt frecvente în amintitul material de la Borjúállás, datat în sec. IX (Müller 1994, pl. 4, 14, pl. 6, 4, pl. 7, 2,4, pl. 9, 2,3), însă se poate spune despre ele că reprezintă pe un spațiu mai întins secolele IX-X, XI și sunt înrudite cu profilaturi caracteristice deja perioadei de început a epocii medievale propriu-zise (spre exemplu: Brachmann 1994, fig. 1 ș.a.; Poleski 1994, fig. 3, 9, 10; Hanuliak 1995, fig. 1 – tipurile de margini B 19-24; Pascu, Rusu, colab. 1968, pl. IV, 2,22,25). La Mikulčice vasele cu o astfel de profilatură a marginii, încadrate grupei 3, sunt reprezentative pentru ceramica de acolo, fiind date – ca la Pohansko, Strachotín și alte obiective – în sec. IX târziu și începutul sec. X (Poláček 1994, 212, 215, fig. 3, 3). În Ucraina ciscarpatică aceste margini apar în sec. X-XI, evoluând apoi în sec. XII-XIII (Penjak 1980, fig. 53-55). În imediata vecinătate a zonei nord-vestice a României, în asocierie cu vase care au buza prelungită în unghi ascuțit la bază, sunt bine reprezentate în așezarea de la Gergelyiugornya (Ungaria nord-estică), datată în sec. IX-X (Erdély, Szimonova 1985, pl. I, 8, pl. III, 1,4,7, pl. IV, 1,3 ș.a.).

Aproape fără excepție, vasele lucrate la roata cu turație lentă sunt ornamentate. În marea majoritate a cazurilor câmpul ornamental pare să corespundă jumătății superioare a vaselor, însă există și situații când decorul se extinde până în zona fundului. În mod categoric domină fasciculele de linii orizontale drepte sau vălurite, cel mai frecvent asociate, în alternanță, incizate cu un instrument de felul pieptenului în pasta încă nearsă. Este rar constatabilă suprapunerea premeditată a fasciculelor de linii orizontale drepte cu cele vălurite (pl. XII, 12,13), situație frecvent întâlnită în decorul ceramicii culturii Dridu, de asemenea lipsind benzile verticale sau oblice de striuri (Zaharia 1967, 81-84). Este posibil ca frecvența mai mare a liniilor simple, drepte sau vălurite, adeseori distanțate, de obicei mai late decât cele care alcătuiesc benzile de striuri, să indice o etapă mai târzie, datorită tendinței de simplificare a ornamentului, pe măsura îmbunătățirii tehnicii de modelare începând cu sec. IX (Staňa 1994a, 16; Cech 1994, 64; Vlkolinská 1995, 37; Takács 1996, 140). O astfel de particularitate caracterizează unele fragmente de la Berea-„Soskás” (pl. IV, 1, 9), Berea-„Bodzás” (pl. V, 7,8,14-16). Un bun exemplu îl oferă în această situație comparația cu o zonă apropiată, spre exemplu cu ceramica de la Sânnicolau de Beiuș, datată în sec. XI-XII, pe care sunt prezente, fără excepție, liniile simple, late (Popa, Chidioșan 1986, fig. 4, fig. 6, a). Pe un fragment de la Berea-„Dolláros” au fost trasate la baza marginii linii simple, oblice, dispuse

astfel că multe dintre vase ar putea fi cu ușurință mutate de la un tip la altul (Cosma 2002a, fig. 3).

succesiv (pl. II, 12), pentru care eventuale analogii ar putea fi găsite în mediul slavilor vestici, pe ceramică datată în sec. XI (Staňa 1994b, fig. 14, 3, fig. 15, 10,11,13, fig. 16 ș.a.).

Pentru mare parte a ceramicii din zona Berea-Ciumești-Sanislău ar trebui să presupunem o datare largă, în etapa finală a epocii medievale timpurii, adică a doua jumătate a sec. IX – sec. X, uneori, poate, și o parte a veacului următor. Este vorba despre siturile semnalate în punctele Berea-„Dolláros” și „Sultész-tag”, Berea-„La măcriș” și „La soci”, Berea-„Cetatea iepurilor”³⁹⁶, poate și Berea-„ Akasztófalapos”, apoi Ciumești-„Colțul pășunii”. Situația pare a fi confirmată de presupusa relație dintre ultima dintre așezările menționate și un cimitir datat în sec. X-XI, sondat în vecinătatea imediată (Ciumești-„Fântâna pășunii, La silozuri” – catalog-nr. 14). În ce privește restul siturilor semnalate în această microzonă (Berea-„Viile Berei”, Berea-„Togul evreului”, Ciumești-„Bostănărie”, Sanislău I, II, III, Cămin-„Podul Crasnei”), cioburile adunate nu pot ilustra decât un interval cronologic larg, adică sec. VIII-X, XI. Dacă fragmentele de vase lucrate cu mâna găsite la Berea-„Lutărie” (pl. VII, 1,2) sunt realmente în legătură cu cele modelate la roata înceată (ceea ce nu este sigur), atunci am putea avea în vedere datarea obiectivului din care provin în sec. VII-VIII. În virtutea analogiilor, despre cioburile lucrate cu mâna din locul „Grădina cu flori”, aflat în hotarul aceleiași localități, s-a presupus că ar putea ilustra o așezare din epoca avară timpurie sau mijlocie (chiar ceramică avară), așadar cu punctul de greutate în sec. VII, însă lucrurile nu sunt deloc sigure în această privință (Stanciu2000b, 419-420, catalog-nr. 2).

De la Pir provine un vârf de lance, găsit la suprafața solului, împreună cu câteva cioburi medievale timpurii. Lama (rombică în secțiune) are forma frunzei de salcie și era fixată cu ajutorul unui manșon tubular, lărgit spre bază (pl. XIII, 7). Corespunde tipului II.a Ruttkay, cel mai frecvent reprezentat pe parcursul sec. IX în regatul moravian, în sec. VII-VIII fiind răspândite în nordul Europei, poate dinspre mediul franc; sunt atestate și în sec. XI-XII, probabil chiar și mai târziu (Ruttkay 1976, 300, fig. 36; Dostál 1966, 210, fig. 15, 23, 24). Așadar, așezarea medievală timpurie semnalată aici este mai sigur să aparțină secolului IX.

Măsura mai mare în care la Baba Novac și Noroieni pare să apară ceramica lucrată cu mâna indică o poziție cronologică mai timpurie a siturilor de acolo, iar dacă ținem cont de faptul că etapa secundă a „orizontului Lazuri-Pișcolt” din zonă, pentru care s-a propus încadrarea spre sfârșitul sec. VI - primele 2-3 decenii ale sec. VII și în care nu există ceramică modelată la roata înceată, eventual în măsură foarte mică (Stanciu 1998-1999), atunci datarea

³⁹⁶ De aici provine un cuțitaș cu lama curbă, bine păstrat (pl. VIII, 6), destul de asemănător instrumentelor pentru întreținerea viței de vie sau în pomicultură, fiind comparabil prin dimensiuni variantei G.5 Hennning (Hennning 1987, fig. 46).

– oricum largă – poate viza o anumită secvență din intervalul celei de-a doua jumătăți a sec. VII și secolului VIII. O situație similară ar trebui presupusă și pentru groapa menajeră săpată la Carei-„Stația de epurare...”, unde, de asemenea, ceramica lucrată cu mâna este asociată celei modelată la roata înceată, dar și la roata rapidă. Este interesantă aici apariția vălătucilor de lut ars (pl. XI, 1-4), care într-o zonă foarte apropiată (așezarea slavă timpurie de la Lazuri-„Lubi tag”) apar în legătură cu cuptoarele unor locuințe datate în a doua jumătate a sec. VI și în partea de început a sec. VII (Stanciu 1998-1999).

În ce privește siturile semnalate pe cursul inferior al râului Lăpuș (Bozânta Mică-„Grind” și „Unchiu' Popii”, Lăpușel-„Mociar”, ultima așezare amintită mai demult), este posibilă raportarea lor la așezarea parțial cercetată la Lăpușel-„Ciurgău”, nefiind exclus ca ele să indice pendularea uneia sau mai multor comunități, care exploatau condițiile avantajoase ale microzonei, mai ales că punctele identificate se află la distanțe mici între ele (1-2 km). Pentru așezarea de la Lăpușel-„Ciurgău” a fost propusă datarea în a doua jumătate a sec. VII – prima jumătate a sec. VIII, cu o locuire care, destul de probabil, a evoluat pe parcursul a două etape, cea dintâi, mai veche, caracterizată prin complexe în care apare exclusiv sau precumpănitor ceramică lucrată cu mâna și care, adeseori, are un aspect „arhaic” (Stanciu 1994; Stanciu 1998, 267, 275). Eventual, contemporaneitatea relativă a acestor așezări ar putea fi sugerată și de apariția acelor piese tubulare din lut ars la Bozânta Mică-„Grind” și Lăpușel-„Ciurgău”, interpretate ca greutăți pentru plasele de pescuit (Stanciu 1994, 300, 302; pl. XX, 9-11). Prezența exclusivă a ceramicii lucrată la roata înceată în așezarea de la Chechiș-„Deasupra ciurgăului”, uneori ornamentată (în măsura în care cele câteva cioburi culese de pe arătură ar putea fi relevante pentru situația de ansamblu), sugerează o poziție cronologică mai târzie, în linii mari sec. VIII – IX.

Ceramica de la Lazuri-„Centru”

În legătură cu puținul material recoltat de aici nu au fost descoperite, deocamdată, complexe arheologice, însă este destul de probabil că el provine dintr-o așezare aflată în porțiunea centrală a actualei localități. Nefiind găsite nici obiecte cu poziție cronologică mai ușor de stabilit, este ușor de înțeles de ce interpretarea acestui material nu poate fi simplă, cu atât mai mult cu cât ceramica din prima jumătate a celui de-al doilea mileniu p.Chr. este necunoscută în zona Someșului inferior.

Fragmentele ceramice aparțin unor oale îngrijit modelate, fără toartă. Cu majoritate ușoară sunt cele lucrate la roata înceată, uneori pe fundul lor existând acele semne în relief sau mărci de olar (pl. XVI, 2,3). În cazul celor modelate la roata rapidă sunt vizibile pe

suprafața interioară adâncituri, caneluri orizontale. Uneori, mai ales în cazul fragmentelor mai mici de margini, separarea acestor două categorii este nesigură. De altfel, modelarea a fost de foarte bună calitate în ambele cazuri, astfel că ar trebui să ne gândim fie la utilizarea unei „roți încete perfecționată”, fie la îndemânarea deosebită a meșterului olar. Este o situație interesantă aceea creată de întrebarea dacă în interiorul unui atelier erau utilizate concomitent cele două tipuri de roți ori, mai curând, cele două categorii ceramice au fost produse în ateliere diferite.

În medie, poate fi constatată grosimea mai mică a pereților (majoritatea între 4-6 mm) în raport cu ceramica din nord-vestul României databilă în sec. VIII-IX, X. Fără excepție, lutul a fost amestecat cu nisip mai mult sau mai puțin fin, oricum foarte bine cernut, sesizabil la suprafață și dând un aspect aspru, „zaharat”. În această privință diferențele dintre aspectul cioburilor sunt mici, cu eventuala posibilitate de a stabili diferențe de nuanță, însă nu cu ajutorul ochiului liber. Uneori s-au păstrat resturile unui strat fin de angobă, aplicată mai ales pe suprafața exterioară, după modelarea recipientelor și înainte de arderea în cuptor. Sunt foarte puține cioburile arse uniform, fie de culoare cărămizie, fie de culoare cenușie. În mod categoric, domină cele încadrabile variantei C), adică suprafața este cărămizie (sau nuanțe), iar secțiune este de culoare cenușie, până la negru.

Forma oalelor, atâta cât poate fi reconstituită, referindu-ne la jumătatea lor superioară, nu permite observații speciale, în acest sens poate fi exploatată mai ales conformația marginilor, împreună cu buza propriu-zisă. Există o grupă caracterizată prin lipsa unui gât propriu-zis ori slab evidențiat și prin marginea destul de puternic înclinată (fig. 1, 1-5), apoi una ce poate fi definită prin marginea mai puțin înclinată a vaselor, uneori apropiindu-se destul de mult de verticală (fig. 1, 6-9). Mai rar, profilaturi specifice primeia dintre grupe apar și în cea de-a doua (pentru comparație: fig. 1, 2,3,5,6). Poate fi o situație creată de natura descoperirii, însă în a doua grupare par să domine fragmentele de margini ale unor vase lucrate la roata rapidă și, mai ales, cu o profilatură mai complicată, uneori datorată intenției de a se crea o bordură necesară sprijinirii capacului (fig. 1, 7-9). Decorul este prezent pe mai puțin de jumătate dintre vasele ale căror cioburi au fost găsite. Este vorba despre câte două linii late orizontale vâlvurite, trasate în porțiunea gâtului sau ușor sub el, uneori asociate cu linii late drepte, distanțate, dispuse într-un registru care evoluează spre partea inferioară a vasului (pl. XIV, 5, pl. XV, 2,6). Într-un singur caz apare o linie subțire, ondulată (pl. XV, 1) și împunsături cu unghia, dispuse pe o linie orizontală, situată la baza gâtului și urmate de alte linii orizontale drepte (pl. XIV, 1, pl. XV, 5).

Cele mai bune analogii pentru ceramica pusă în discuție pot fi găsite – referindu-ne la zone învecinate celei a bazinului inferior al Someșului – în descoperiri care au fost datate în

sec. XII-XIII, XIV. Dintre acestea, mai sigură, datorită asocierii restului materialului cu monede (acestea oferind, în cel mai rău caz, un terminus post quem), sunt cele de la Voivozi, în bazinul râului Barcău, jud. Bihor³⁹⁷. Unele margini cu profilatură mai complicată de la Lazuri (fig. 1, 8) pot fi comparate celor datate la Voivozi chiar în sec. XIV-XV (Popa, Căpățină, Lukács 1987, fig. 10, j,k). O comparație detaliată a puținelor fragmente de la Lazuri este riscantă, însă merită a fi subliniată lipsa de aici a căldărilor de lut și a decorului realizat cu roțița, care la Voivozi pare a fi utilizat mai ales în prima jumătate a sec. al XIII-lea (Popa, Căpățină, Lukács 1987, 96). Este utilă și comparația cu ceramica găsită în reședința feudală de la Sânnicolau de Beiuș (pe Crișul Negru), cu punctul de greutate în sec. XII și unde lipsesc din materialul publicat profilaturile mai complicate ale marginilor, așa cum apar la Voivozi ori Lazuri (Popa, Chidioșan 1986, fig. 4-5). În ansamblu, fragmentele de la Lazuri pot fi ușor încadrate ceramicii recoltate din fortificația de la Solotvino (Ucraina), pe cursul superior al Tisei, unde există chiar margini cu o conformație mai complicată, spre exemplu identică celei a fragmentelor de la fig. 1, 8,9 (Cosma 2002b, fig. 118, 5, fig. 119, 1, fig. 120, 2, fig. 121, 7 ș.a.). Încadrarea cronologică a acestui obiectiv a fost sprijinită pe mai mulți pinteni, datați cu precădere în a doua jumătate a sec. XII și prima jumătate a secolului următor (Cosma 2002b, 100-101, 103, fig. 125).

În cazul ceramicii de la Lazuri este interesantă apariția fragmentelor din vase modelate la roata rapidă. La Voivozi vasele datate în a doua jumătate a sec. XII și începutul sec. XIII au fost lucrate exclusiv la roata înceată, iar apariția unora modelate la roata acționată cu piciorul este constatată în cazul materialului plasabil în sec. XIII-XIV, această categorie înregistrând un progres remarcabil într-o etapă mai sigur plasată la sfârșitul sec. XIV și în prima jumătate a sec. XV (Popa, Căpățină, Lukács 1987, 91, 95, 97-98). De asemenea, ceramica de la Sânnicolau de Beiuș (sec. XII) a fost lucrată la roata înceată (Popa, Chidioșan 1986, 228). Într-un teritoriu apropiat, acest aspect caracterizează și materialul recoltat din complexele așezării de la Cefa, unde există un nivel al locuirii datat în sec. XII (spre exemplu, Crișan 1995, 38-39). Situația de la Solotvino este oarecum neclară, deoarece, pe de o parte, se precizează că majoritatea vaselor au fost lucrate la roata înceată, dar și că cele modelate la roata rapidă lipsesc complet (Cosma 2002b, 97, 103). În orice caz, nu este exclus ca ceramica de la Lazuri să indice tocmai acea așezare menționată documentar pentru prima dată în a doua jumătate a sec. XIII³⁹⁸.

³⁹⁷ Cele mai vechi monede provin de la Bela III (1172-1196) (Popa, Căpățină, Lukács 1987, 100).

³⁹⁸ Possessio Lazar la 1261, apoi villa Lazar la 1284 (Suciu 1967, 353).

În general se crede că în Transilvania secolele XII-XIII pot fi caracterizate prin continuitatea producției ceramice din secolele imediat anterioare (tehnica modelării, forme, decor) și că modificări tranșante, adică și larga răspândire a roții rapide, se produc după mijlocul secolului al XIV-lea, sub impulsul unei producții ceramice „standardizate”, datorată mai ales unor ateliere specializate care activează deja în mediul urban (Popa, Căpățînă, Lukács 1987, 91). În virtutea acestei explicații, pentru încadrarea cronologică a cioburilor de la Lazuri, în cazul cărora utilizarea roții rapide este din plin atestată, am putea avea în vedere a doua jumătate a sec. XIV ori chiar prima jumătate a sec. XV.

Problema ceramicii medievale timpurii de uz comun, lucrată la roata rapidă

Totuși, schema propusă pentru evoluția producției ceramice în Transilvania pe parcursul primei jumătăți a mileniului II p.Chr. necesită noi confirmări și detalieri, sprijinite pe datări mai strânse a unor tranșe de material. Relația dintre olăria secolelor X-XIV și cea din etapa anterioară a secolelor VIII-IX – în esență caracterizată prin utilizarea roții cu turație lentă - este de presupus, constatată fiind, de altfel, și în alte părți (spre exemplu, Takács 1996, 140, 143, 144-145).

Pe de altă parte, în raport cu diferitele zone ale bazinului carpatic ori spațiului învecinat și primele 2-3 secole ale celei de-a doua jumătăți a mileniului I p.Chr. n-au fost oferite încă explicații tendinței de diminuare, apoi încetării producției ceramicii de uz comun lucrată la roata rapidă (cu pastă zgrunțuroasă, amestecată cu nisip ori microprundiș), înlocuită treptat sau brusc de olăria lucrată la roata înceată pe parcursul sec. VII, începând cu a doua jumătate a sec. VII și mai ales de la sfârșitul acestui secol în interiorul Khaganatului avar (Vida 1991, 136; Vida 1999, 110)³⁹⁹. De altfel, după așezarea avarilor aici, producerea acestui tip de olărie este sporadic atestată și, mai curând, apare ca un aspect secundar al producției ceramice din Khaganat⁴⁰⁰. Intră în discuție o parte a așa-numitei „ceramici cenușii” (subgrupa IB₁, după T. Vida), adică în bună parte vase asemănătoare celor „în formă de pungă”, însă cu diferențe destul de mari în raport cu precedentele din sec. VI, până la unele care pot fi descrise

³⁹⁹ Pentru foarte interesanta problematică pe care o pune evoluția ceramicii de uz comun modelată la roata rapidă în cea de-a doua jumătate a mileniului I p.Chr.: Stanciu 2000a.

⁴⁰⁰ Accentuăm faptul că în discuție intră ceramica de uz comun, destinată în bună parte preparării hranei, confecționată din pastă zgrunțuroasă și care, tocmai în privința compoziției pastei ceramice, este asemănătoare celei modelată la roata înceată. Altfel, în epoca timpurie și mijlocie a Khaganatului avar a fost utilizată și, probabil, de cele mai multe ori chiar produsă, ceramică modelată pe roata acționată cu piciorul, însă din pastă mai mult sau mai puțin fină și despre care trebuie să presupunem că nu era destinată contactului cu focul. Este vorba despre: așa-numitele „vase cu decor ștampilat”, de origine germanică și a căror producție încetează spre mijlocul sec. VII (Vida 1999, 33-42); o parte a „ceramicii cenușii” (subgrupa IB₂, după T. Vida), așa cum este prezentă și în cimitirele transilvănene de tip Band-Noșlac, produsă probabil până la răscrucea dintre sec. VII, VIII și pentru care pot fi propuse origini locale (Vida 1999, 42-63); „ceramica neagră”, întâlnită încă spre începutul sec. VIII, de asemenea legată de anumite tradiții locale (Vida 1999, 63-73); ceramica grupei Csákberény, produsă până spre mijlocul sec. VII, datorată în cea mai mare parte tradițiilor olăriei romane târzii (Vida 1999, 74-83).

ca oale, în general cu gura destul de strâmtă și ornamentate cu fascicule de linii orizontale vârlurite sau drepte (Vida 1999, 48, fig. 4). Lutul este amestecat uniform cu microprundiș sau cioburi pisate, iar arderea a fost neuniformă, în nuanțe de cenușiu, până la negru. Cimitirele de la Budakalász, Környe și Kölked indică utilizarea acestei ceramici până spre mijlocul secolului VII, iar în ce privește răspândirea ei în Khaganat, apare numai în fosta Pannonie și Transilvania (cimitirele de tip Band-Noșlac); această producție a fost explicată prin intermediul perpetuării unor tradiții meșteșugărești locale, legate de mediul germanic și antic târziu (Vida 1999, 49, 56, 58-59, fig. 8). Este vorba apoi despre „ceramica galben-roșcată dintre Dunăre și Tisa“, recent evidențiată de către T. Vida, cu pasta degresată cu nisip, microprundiș sau cioburi pisate. În ce privește formele, sunt reprezentate vase de tipul unor carafe sau ulcioare, castroane, dar și oale propriu-zise, fiind puse pe seama producției unui atelier care a activat între Dunăre și Tisa la sfârșitul sec. VII și în prima jumătate a sec. VIII, iar originea lor este văzută în ceramica pannonică, lucrată la roata rapidă, din epoca avară timpurie (Vida 1999, 83-88, fig. 23-25). Evident, interesează în această privință și situația din teritoriile sudice și răsăritene ale României, situate în afara Khaganatului avar, a căror evoluție a fost marcată începând cu prima ori a doua jumătate a sec. VI de instalarea slavilor. În arealul unde a fost determinată prezența culturii Ipotești-Ciurelu-Cândești-Botoșana II (inclusiv spațiul sud-estic al Transilvaniei) în prima jumătate a sec. VII ceramica lucrată la roata rapidă este foarte puțină, iar în etapa imediat următoare dispare, prezența ei nemaifiind înregistrată în olăria culturii Dridu (Madgearu 1997, 120; Stanciu 2000a, 142, n. 191).

Pentru secolele IX-X poate fi constatată peste tot în bazinul carpatic o îmbunătățire sensibilă a tehnicii modelării la roata înceată, fiind vorba despre o producție meșteșugărească veritabilă, relativ uniformă ca aspect, susținută în diverse ateliere. Este dificil să înțelegem dacă a fost vorba despre o modificare a utilajului (se vorbește uneori despre o roată „cu turație medie“, roată acționată cu genunchiul ș.a.) ori situația se datorează tocmai acestor ateliere specializate, în care lucrau meșteri cu experiență sporită de la generație la generație.

În această perioadă apariția ceramicii lucrată la roata rapidă este rarisimă, adeseori prezența sa fiind delimitată în termeni nesiguri, apoi este vorba despre vase confecționate din pastă fină sau cvasi-fină, neadecvate contactului cu focul, iar uneori sunt catalogate ca importuri (Stanciu 2000a, 143-145). În ultimă instanță, avem de-a face cu mecanismele unui proces curios, cu o evoluție greu de urmărit, adică, pe de o parte, „dispariția” ceramicii modelată la roata rapidă (avem în vedere mai ales olăria destinată bucătăriei) și, pe de alta, reapariția, apoi impunerea și generalizarea acestei tehnologii abia în perioada când peste tot se fixează modelul societății medievale, feudale propriu-zise.

În lumina cunoștințelor de care dispunem acum este de crezut că această întrerupere în producția ceramicii lucrată la roata rapidă nu a durat atât de mult și, în orice caz, continuă după a doua jumătate a sec. VI, când structurile demografice, etno-politice ale bazinului carpatic și teritoriilor imediat învecinate sunt profund afectate de intervențiile avarilor și slavilor. Se pare că avem de-a face cu o evoluție lentă, al cărei curs rămâne să fie explicat, produsă pe parcursul sec. VII și în prima jumătate a sec. VIII. Cum s-a arătat, producția ceramicii fine cu decor șampilat încetează în Khaganatul avar spre mijlocul sec. VII, „ceramica cenușie” fină nu mai este produsă după răscrucea dintre sec. VII, VIII, „ceramica neagră” (fină) se întâlnește încă spre începutul sec. VIII, iar vasele (pastă fină) încadrate grupeii Csákberény sunt atestate până spre mijlocul sec. VII. Producția ceramicii „zgrunțuroase”, de uz comun, este atestată în Khaganatul avar până la mijlocul sec. VII (subgrupa IB₁ a „ceramicii cenușii”), iar „ceramica galben-roșcată dintre Dunăre și Tisa” există încă în prima jumătate a sec. VIII. Pe parcursul primei jumătăți a sec. VII își diminuează și apoi încetează activitatea atelierele care produceau ceramică lucrată la roata rapidă în Muntenia și Moldova. Pe actualul teritoriu al României, în ce privește data mai târzie la care se produce încă ceramică lucrată la roata rapidă (inclusiv vase cu pastă zgrunțuroasă), ar fi de crezut că trebuie să avem în vedere Transilvania (teritoriu inclus Khaganatului avar) și mijlocul sau a doua jumătate sec. VII, în legătură cu cimitirele de tip Band-Noșlac, fără a intra acum în detaliile discuției legate de etapa finală a acestor necropole. Din păcate, informațiile în legătură cu așezările populației îngropată în aceste cimitire sunt încă neclare.

De curând, o examinare preliminară a situației de pe teritoriul României a indicat faptul că în Transilvania nordică, teritoriile vestic și nord-vestic ale țării, adică acolo unde complexul ceramic caracteristic culturii Dridu nu este atestat (rămân în discuție la sud de Carpați descoperirile de la Bucov, însă cu datare care a fost pusă mai demult sub semnul întrebării), ceramică lucrată la roata de picior și destinată bucătăriei a fost produsă și utilizată într-o perioadă al cărei punct de greutate a fost propus în sec. IX (Stanciu 2000a). Deocamdată, lucrurile sunt mai clare în zona Someșului inferior, unde în așezarea de la Lazuri-„Lubi tag” a fost identificată o locuire datată inițial în sec. IX-X, apoi în sec. VIII – prima jumătate a sec. IX (Stanciu 1996b, 72; Stanciu 2000a, catalog - nr. 34, 256-157; Stanciu, colab. 2002, 186-188). Rezultatele de până acum (descoperirile sunt încă în curs de prelucrare) indică modelul unei așezări în interiorul căreia pot fi delimitate gospodării în înțelesul propriu al cuvântului, adică locuințe propriu-zise, înconjurate de anexe gospodărești (adăposturi pentru animale, „pivnițe”, gropi menajere). Până acum au fost identificate două astfel de unități, situate la distanță destul de mare una față de cealaltă și ar fi de spus că, spre

deosebire de așezările ceva mai vechi din zonă (atâta cât sunt cunoscute), spre exemplu chiar așezarea slavă timpurie din același punct (a doua jumătate a sec. VI – începutul sec. VII), organizarea internă a așezării pare să fie diferită, evoluată, în sensul delimitării mai clare a familiilor, gospodăriilor care alcătuiau comunitatea.

Ceea ce interesează aici este ceramica caracteristică acestor complexe, adică asocierea dintre vasele lucrată la roata rapidă (de foarte bună factură, confecționate din lut amestecat cu nisip sau microprundiș) cu cele modelate la roata înceată (inclusiv vase cu semne în relief pe fund), dar și cu mâna (oale, tăvițe, țesturi). Se pare că în majoritatea dintre ele domină tocmai oalele lucrată la roata rapidă. În ce privește poziția cronologică a acestor descoperiri, avem la dispoziție până acum un cercel de bronz cu capătul spiralic, subțiat spre vârf, provenit dintr-o groapă menajeră (Stanciu 2000a, pl. II, 17), iar în campania 2001 a fost găsit în alt complex un cercel de bronz cu corpul semilunar și pandantiv în formă de stea (bronz). Pentru prima dintre podoabe a fost propusă ca perioadă a maximei răspândiri prima treime a sec. IX, fiind apărute la răscrucea dintre sec. VIII, IX în partea apuseană a Khaganatului avar (Szöke 1992, 850-851; o discuție detaliată, cu trimiteri la bibliografie: Stanciu 2000a, 138-139). În orice caz, astfel de cercei au fost produși și utilizați și în epoca avară târzie (sec. VIII), cum indică chiar și situația din Transilvania (Stanciu 2000a, 139). Al doilea cercel poate fi încadrat subtipului 2, varianta G, după clasificarea elaborată mai nou de D. Staššíková-Štukovská, în general cerceii cu corpul semilunar și pandantiv stelat reprezentând un orizont răspândit și în partea nordică a bazinului carpatic pe durata secolelor VII-VIII (Staššíková-Štukovská 1999). Alături de alți cercei similari găsiți în nord-vestul României, este mai probabil ca piesa de la Lazuri să indice sec. VIII, nefiind însă exclus ca unele dintre aceste podoabe să fi fost purtate și pe o anumită durată a sec. IX (Stanciu 2000a, 139-141). În vecinătatea estică a așezării de la Lazuri-„Lubi tag” există în punctul „Râtul lui Béla” o altă așezare în care a apărut aceeași asociere a ceramicii, împreună cu un alt cercel de bronz cu corpul semilunar și pandantiv stelat (Lazin 1981-1982; Stanciu 2000a, catalog-nr. 35, 157). Faptul că în complexe de la Lazuri a fost găsită într-o măsură destul de mare ceramică lucrată cu mâna ar putea susține o datare mai timpurie, adică în sec. VIII.

Analiza detaliată a ceramicii de la Lazuri-„Lubi tag” este încă în curs, pentru exemplificare fiind ilustrat aici o parte a inventarului gropii 113a (pl. XVII-XIX), de asemenea au fost selectate profiluri de vase (fig. 1, 10-25). În mod preliminar, pot fi remarcate unele diferențe în ce privește conformația vaselor lucrate la roata înceată și la cea acționată cu piciorul. Astfel, în cazul celor din urmă par să fie mai bine reprezentate oalele cu marginea relativ scundă, modelată pe o direcție ce tinde spre verticală, uneori cu o profilatură mai

complicată (fig. 1, 10-16). Desigur, această observație nu poate conta ca argument serios, însă – fără a intra acum în detaliile problemei – este de presupus că cele două categorii ceramice sunt rezultatul activității unor ateliere distincte, contemporane, care activau în zona Someșului inferior. Funcționarea paralelă a unor astfel de ateliere este sugerată de persistența izolată a unor centre care produceau exclusiv ceramică modelată la roata înceată până foarte târziu, cazul celui înregistrat pe Mureșul superior, în Transilvania (Diaconescu 1984).

Intervine întrebarea firească în legătură cu posibilitatea ca în teritoriul nord-vestic al României, eventual chiar în zona bazinul inferior al Someșului să fi existat o continuitate a producției ceramice, începând cu sec. VIII, IX și până în perioada ilustrată de materialul găsit la Lazuri-„Centru” (cel mai devreme sec. XII). Deocamdată cel puțin, indicii mai sigure în această privință nu există – dat fiind stadiul cercetărilor - , iar eventuala comparație a ceramicii găsite în cele două puncte ale localității Lazuri, ilustrând perioade diferite, nu poate fi decât hazardată, deși pot fi stabilite câteva elemente comune. Înainte de toate, în ambele situații este vorba despre asocierea unor oale lucrate la roata înceată (unele cu semne în relief pe fund) și la cea rapidă, în cazul etapei mai recente lipsind vasele lucrate cu mâna, apoi asemănarea dintre aspectul pastei și chiar al arderii. În ce privește forma vaselor, mai interesantă este comparația marginilor, uneori foarte asemănătoare, cazul celor cu partea interioară profilată (fig. 1, 19,20:1-5), iar cele din sec. VIII-IX caracterizate prin tendința modelării la verticală ar putea fi văzute ca precedente ale celor medievale (fig. 1, 10-16:6-9). Presupunând că modificările în standardele producției ceramice s-au produs foarte lent pe durata unui interval de aproape jumătate de mileniu, o astfel de relație apare ca firească, desigur având în vedere o întreagă serie de variabile, cum ar fi dispariția și apariția unor ateliere în interiorul aceleiași zone, preluarea tendințelor date de „moda” vremii.

O întrebare cu răspuns care se lasă încă așteptat este și aceea referitoare la originea producției ceramicii medievale timpurii de uz comun lucrată la roata rapidă în nord-vestul României, dar și în Transilvania ori în vestul țării (Stanciu 2000a, 145-149). În ce privește zona nord-vestică cel puțin, precedentele imediate lipsesc. O situație exemplară pentru bazinul Someșului inferior, apoi pentru zona de deal și premontană din acest teritoriu, oferă chiar situația de la Lazuri-„Lubi tag”. Aici locuirea încetează spre sfârșitul epocii romane imperiale (finalul sec. IV p.Chr.), cel târziu începutul sec. V, fiind reluată abia în a doua jumătate a sec. VI, odată cu instalarea unor grupuri de populație slavă, sosite din nord-est, înaintând apoi pe Someș și mai ales în direcție sudică, pe culoarul râului Crasna, care utilizau însă exclusiv ceramică lucrată cu mâna (Stanciu 1998-1999). Intervalul corespunzător celei de-a doua jumătăți a sec. VII și primei jumătăți a secolului următor este ilustrat prin materialul de la

Lăpușel-„Ciurgău”, însă și pentru această vreme ceramica lucrată la roata rapidă lipsește (Stanciu 1994). Așadar, mai curând putem presupune că orizontul caracterizat prin ceramica în discuție apare brusc, cândva pe parcursul sec. VIII (mai probabil mijlocul ori a doua jumătate) și se datorează nu unui transfer tehnologic în mediul local, ci intervenției unui nou grup de populație.

Desigur, această explicație impune precizarea zonei din care s-ar fi produs această presupusă mișcare, iar după cunoștințele de acum avem la îndemână două soluții. Prima dintre ele poate viza direcția sud-vestică, adică din interiorul Khaganatului avar (de reținut faptul că în această perioadă, exceptând valea Ierului, până în zona orașului Carei aproximativ, teritoriul nord-vestic se afla în afara stăpânirii avare), gândindu-ne mai ales la acea „ceramică galben-roșcată dintre Dunăre și Tisa“, pusă pe seama producției unuia sau mai multor ateliere care au activat între Dunăre și Tisa la sfârșitul sec. VII și în prima jumătate a sec. VIII (Vida 1999, 83-88, fig. 23-25). În virtutea celei de-a doua, am putea să avem în vedere Transilvania (de asemenea teritoriu inclus Khaganatului), fiind de reținut și faptul că așezarea de la Lazuri se află, practic, la capătul principalei căi de legătură spre bazinul transilvănean, adică valea Crasnei. Deși lucrurile sunt încă neclare, sunt menționate în Transilvania mai multe așezări datate în sec. VII sau sec. VII-VIII în care a fost găsită ceramică lucrată la roata rapidă (Stanciu 2000a, 146, n. 234). Cu referire la sec. IX-X și pornind de la descoperirile de la Albești-Sighișoara, Gh. Baltag a sugerat existența unui orizont al așezărilor cu ceramică lucrată la roata rapidă, caracteristic zonelor înalte din Transilvania (Baltag 1994; Baltag 1996). Dacă cercetările viitoare ar confirma precedentele transilvănene ale acestei ceramici, databile în a doua jumătate a sec. VII și în sec. VIII, atunci discuția ar avea baze mult mai solide.

CATALOG

Abrevieri:

CK – Colecția Kovács

MJM – Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare.

MJSM – Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare.

MOC – Muzeul Orășenesc Carei, Carei.

Județul Satu Mare

1. **BABA NOVAC** (com. Ardud) – undeva în hotarul localității.

Cel mai probabil așezare. Câteva fragmente ceramice descoperite întâmplător (1978), cu prilejul unor lucrări de îmbunătățiri funciare. MJSM, material neinventariat. Mențiune: Lazin, Hep 1990, 79, nr. 4.

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.C	I, 2	12,5	,	75	25	,
II.1.D	I, 8	12,5				
II.2.B	I, 1, 4, 5	37,5				
II.2.D	I, 3	12,5				
III.3.A	I, 6	12,5				
III.3.B	I, 4	12,5				

2. BEREĂ (com. Sanislău)

A. „Dolláros, Togul (locul) dolarului” (Berea IXb)

Punctul se află în capătul sudic al unei dune de nisip oval-alungită, situată pe malul drept al pârâului Folyás (Berea, Băltoasa), în vechime înconjurată din trei părți de teren mlăștinos (fig. 2). Capătul opus al dunei a fost marcat ca punctul IXa („Sultész –tag”). Este de presupus că materialele medievale timpurii provenite din cele două locuri aparțin aceleiași așezări, distanța dintre ele nedepășind 200 m (Németi 1999, 55-56; fig. 25). Pe planul lui Al. Păunescu punctul IXa corespunde locului „Dolláros”, iar punctul IXb locului „Sultész-tag”. Preotul G. Kovács a adunat din locul „Dolláros” mai multe fragmente ceramice, păstrate în CK, MJM (materialul desenat se află sub nr. inv. 7256, 8476, 8624, 8659, 8660, 8668, 8671, 8676, 8684, 8692-93, 8698, 8704, 8864, 8898, 9241, 9250, 9260-61, 9266-67, 9290, 9364, 9839).

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.A	III, 13	3,84				
II.1.B	II, 3, 13; III, 3, 5, 11, 12	23,07				
II.1.D	III, 8	3,84				

II.1.C	III, 10	3,84	,	100	,	,
II.2.A	II, 5, 8, 12	11,54				
II.2.B	II, 2, 6, 7, 9, 11; III, 1	23,07				
II.2.C	II, 4, 10; III, 2, 4, 6, 7, 9	26,95				
II.4.B	II, 1	3,84				

B. „Sultész-tag, Togul (locul) lui Sultész”

Câteva fragmente ceramice adunate de la suprafața solului (CK, MJSM, nr. inv. 31385, 31392). De reținut, după desființarea C.A.P.-urilor terenul dunei a revenit comunei Foeni (Németi 1999, 55).

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.A	VI, 7	9,09				
II.1.B	VI, 1, 2, 6, 8-11	63,64	,	100	,	,
II.1.C	VI, 3, 5	18,18				
II.2.C	VI, 4	9,09				

3. BEREĂ (com. Sanislău)

A. “Soskás, La măcriș, Colina cu măcriș” (Berea X)

Așezare situată la cca. 2 km N-E de Berea, în dreapta drumului spre Foeni, pe malul drept al pârâului Folyás, într-o porțiune de teren ușor ridicată (fig. 2; Németi 1999, 56). Dealul “Soskás” (de natură eolică) delimitează spre nord o vâlcea (“Bodzás, La soci”, cf. Zirra 1980, 65). Este posibil ca în trecut cele două locuri să fi fost separate printr-o porțiune de teren mlăștinoasă (Popescu 1968, 426-427, nr. 45), însă este de presupus evoluția acelorași așezări în cele două locuri. Cercetări: Vl. Zirra, J. Németi (1962, 1964-1965), C. Kacsó (1967) (Popescu 1968, 426-427, nr. 45; Bader 1981-1982, 156, nr. 8). Cel puțin parțial, așezarea medievală timpurie suprapune o locuire databilă în sec. V-VI (Stanciu 1997, 178, 181, nr. 3-4). Există aici și o așezare din sec. X, XI-XIII (Németi 1999, 57). La suprafață ar fi fost găsite relativ multe materiale plasabile în sec. VII-VIII, cum precizează J. Németi după o informație de la M. Rusu (Németi 1999, 56).

Separarea cioburilor medievale timpurii este riscantă, deoarece apar în colecția MJM (nr. inv. I.305, 9523, 9528, 9535-36, 9540-41, 9560, 9565, 9567, 10015, 10017, 10021) alături

de material medieval, probabil recoltat din strat în cursul săpăturii din a. 1962. Mențiune: Rusu 1960, 22, n. 37.

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
I.2.B	IV, 6	7,15				
II.1.A	IV, 9, 13	14,28	7,14	92,86	,	,
II.1.B	IV, 10, 11	14,28				
II.1.C	IV, 1, 2	14,28				
II.1.D	III, 16	7,15				
II.2.A	III, 14; IV, 4	14,28				
II.2.B	III, 15; IV, 7	14,28				
II.2.C	IV, 8	7,15				
II.5.C	IV, 5	7,15				

Din acest loc provine și o fusaiolă bitronconică din lut ars (pastă fină, cenușiu-închisă), modelată la roată; pe cele două jumătăți este decorată cu benzi de linii în zig-zag, mărginite de câte două linii paralele (pl. IV, 12).

B. “Bodzás, La soci” și “Bodzás-forrás, Izvorul din locul <La soci>” (Berea XIX)

Vâlcea delimitată spre sud de dealul “Soskás”. Cum s-a arătat, vestigiile din locurile “Soskás” și “Bodzás” aparțin, foarte probabil, aceleiași așezări. Sondaje efectuate în 1962, 1964-65, cu scopul de a verifica locuirile din epoca romană și sec. V-VI (VI. Zirra, J. Némethi). Pe materialul păstrat la MJSM apare indexul XIX, însoțit de precizarea locului (Bodzás). La Némethi 1997, 66 și Némethi 1999, 59 indexului XIX îi corespunde punctul “Szentgyörgy tag, Togul Sf. Gheorghe”, iar locul „Bodzás” este marcat cu cifra XXI (Némethi 1999, 59-60). Mențiune: Zirra 1967, 3, n. 1.

De la suprafața solului provin câteva fragmente ceramice (CK, MJSM, nr. inv. 11194, 11206, 11215, 11218, 11230, 11233, 11235, 11237-38, 11241, 11252, 11254, 31294, 31351).

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.A	V, 14	7,14				
II.1.B	V, 6, 7	14,28				

II.2.A	V, 12, 13	14,28	,	100	,	,
II.2.B	V, 5, 16, 17	21,43				
II.2.C	V, 4, 8-10, 15	35,72				
II.3.B	V, 11	7,14				

C. “Berei vályogvető, Lutăria din Berea” (Berea XVIII)

În spatele cimitirului din localitate, sub grădinile satului, lângă drumul de câmp spre Foeni (fig. 2). Se află în imediata apropiere a punctului Berea XXI (“Bodzás”) și, foarte probabil, materialele aparțin aceleiași așezări (Németi 1999, 58). În CK, MJM există câteva cioburi, inclusiv lucrate cu mâna; cele din urmă ar putea aparține, însă, si locuirii din sec. V-VI.

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.2.A	VII, 4, 5	50				
III.2.A	VII, 1	25	,	50	50	,
III.6.B	VII, 2	25				

4. **BEREA** (com. Sanislău) – “Akasztófalapos, Platoul acăstăului (spânzurătorii)” (Berea XI)

Așezare, pe un teren plan, mlăștinis, între dune de nisip, la stânga drumului de câmp care duce spre „Viile Berei”, între pădurea de la „Dâmbul cocoșat” și „Viile noi ale Berei” (Németi 1999, 57). Fragmente ceramice identificate în CK, tranșa ajunsă la MJM (nr. inv. 9585, 9937, 9979-82, 9976, 9993, 10003-4) și cea de la MJSM (nr. inv. 31387). Mențiune: Németi 1999, 57. Fundurile de oale de la pl. VII, 6, 11 (lucrate la roata rapidă) ar putea aparține unui alt orizont cronologic, sugerat și de prezența unor cioburi cenușii fine, din vase cenușii fine, lucrate la roată și cu ornament lustruit (CK, MJSM, nr. inv. 31370).

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
I.2.A	VII, 6	7,70				
I.2.B	VII, 11	7,70				

II.1.B	V, 2; VII, 8	15,37	15,38	84,62	,	,
II.1.C	VII, 3	7,70				
II.2.B	V, 1, 3; VII, 9, 10, 12; VIII, 7, 10.	53,83				
II.2.C	VII, 7	7,70				

5. **BEREA** (com. Sanislău) – “Nyúlvár, Cetatea iepurelui” (Berea XIII)

Așezare (?), pe o dună de nisip alungită, delimitată de pâraul Mogyorós – Aluniș, Berea (fig. 2). Porțiunea cea mai favorabilă locuirii o reprezintă capătul sudic al dunei (în CK sub precizarea „déli vég”, ”capătul sudic”), care avansează spre mlaștină, formând o peninsulă (Németi 1999, 58). Sondajele efectuate aici de T. Bader (1973) și J. Németi (1992) au identificat doar vestigii preistorice (Németi 1997, 58). În CK, MJM (inv. nr. 1138) și tranșa de la MJSM (inv. nr. 31360, 31389) se păstrează câteva fragmente ceramice și alte câteva materiale mărunte, adunate de la suprafața solului.

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.B	VIII, 1, 2, 4, 5	80	,	100	,	,
II.2.A	VIII, 3	20				

- Cuțitaș de fier, cu lama ușor curbată, lung de 8,1 cm (pl. VIII, 6; CK, MJM, inv. nr. 10471).
- Tot de aici provine un fragment dintr-o cute lucrată din gresie fină, cenușie (CK, MJM, inv. nr. 10472).

6. **BEREA** (com. Sanislău) – „Berei szölő, Viile Berei” (Berea XII)

Așezare (?) (fig. 2). Dună de nisip, mărginită de pâraul Mogyorós, între „Pășunea Foienului” și satul Berea (Németi 1999, 57). Este menționată o întinsă așezare din epoca medievală (sec. XI-XIII); în urma unui sondaj a fost identificată doar o așezare din epoca bronzului (Németi 1999, 57). Câteva cioburi păstrate în CK, MJM (inv. nr. 10729, 10732, 10770).

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV

II.1.C	IX, 10	25	,	100	,	,
II.2.B	IX, 11, 12, 13	75				

7. **BEREA** (com. Sanislău) – „Zsidó tag, Togul evreului” (Berea XX)

Așezare (fig. 2), situată pe o terasă care pătrunde în valea mlăștinoasă a pâ râului Mogyorós, loc extrem de prielnic locuirii (Németi 1999, 59). Din CK, MJSM (inv. nr. 31396) provin câteva cioburi medievale timpurii.

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.A	IX, 1, 9	50	,	100	,	,
II.2.A	IX, 7, 8	50				

8. **BEREA** (com. Sanislău) – “ Virágkert, Grădina cu flori” (Berea XVI)

Grind de nisip (fig. 2), la hotarul dintre localitățile Berea și Ciumești (Németi 1999, 58). La suprafața solului au fost găsite cioburi databile în sec. V-VI (Stanciu 1997, catalog, nr. 3, C, pl. XIII, 1, 2), dar și din sec. XI-XIII, inclusiv un fragment din buza unui cazan de lut (Németi 1999, 58). De aici provin și câteva fragmente din vase de lut modelate cu mâna (pl. IX, 1-5), pentru care – în termeni nesiguri – a fost propusă datarea în orizontul timpuriu sau mijlociu al epocii avare, adică în sec. VII – sec. VIII timpuriu (Stanciu 2000, 419-420; catalog, nr. 2, pl. IV, 1-4).

Din hotarul localităților Berea-Ciumești, fără posibilitatea altor precizări, provin următoarele materiale:

- Partea superioară a unei oale, categoria II.2.B (pl. VIII, 6).
- Fragmente din jumătatea superioară a unui vas cu gura îngustă, categoria II.2.c (pl. X, 1).

9. **CAREI** (oraș) – „Bobald IV”

Terasă a pâ râului Mergeș. N. Iercoșan a semnalat de aici o fusaiolă medievală timpurie (Iercoșan 1986-1987, 142, nr. 3, fig. 5, 11). J. Németi remarcă din acest punct doar descoperiri preistorice (Németi 1999, 65).

10. **CAREI** (oraș) – „Kozard”

Așezare, pe prima terasă a pâ râului Mergeș, între șoseaua Carei-Satu Mare și

până la calea ferată Carei-Domănești, în imediata apropiere a unui fost canton C.F.R. Aici se afla vatra vechiului sat medieval Kozard (Németi 1999, 67). În urma unei periegheze (N. Iercoșan, I. Stanciu, 1996) au fost adunate de pe arătură câteva fragmente ceramice databile în sec. VIII-IX (se păstrează la Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca, neinventariate). Alte cioburi, adunate de J. Németi sunt păstrate la MOC (informație J. Németi). Mențiuni: Dumitrașcu 1978, 52, nr. 6; Lazin, Hep 1990, 79, nr. 5. Acum acest punct de hotar aparține localității Căpleni.

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.C	VIII, 12	33,33	,	100	,	,
II.2.B	VIII, 13	33,33				
II.2.C	VIII, 11	33,33				

11. CAREI (oraș) – “Stația de epurare a Fabricii de zahăr” (Carei XIX)

Pe malul „pârâului Poștei”, care în trecut drena o parte din apele zonei Careilor spre mlaștina Ecedea (astăzi este canalizat și se varsă în râul Crasna). Sondaje efectuate de J. Németi (1984), J. Németi, I. Sălceanu (1992). Lucrările de excavare au distrus bună parte dintre vestigii. Locuirii medievale timpurii (sec. VIII-IX?) și medievale (sec. XI-XIII) îi aparțin o locuință de suprafață, distrusă și două cuptoare menajere, surprinse în 1992. J. Németi menționează doar o așezare din sec. XI-XIII, distrusă în cea mai mare parte (Németi, Sălceanu 1995, 57, nr. 2; Németi 1999, 68, nr. 43, XIX). Același autor (cu acordul căruia publicăm cele câteva materiale) a săpat în a. 1984 o groapă menajeră (în umplutură: cenușă, cărbune, bucăți de chirpici ars, fragmente din 4 rulouri, vălătuci de lut ars, câteva cioburi), care, datorită apariției ceramicii lucrată cu mâna – în cantitate destul de mare – ar putea fi datată cu precădere în sec. VIII. Alte mențiuni: Németi 1988, 121; Németi 1996. C. Cosma prezintă și alte fragmente ceramice, în afara celor care apar la Stanciu 1998, presupunând existența a doua locuri, adică din sec. VIII-IX și IX-X (Cosma 2002a, repertoriul, nr. 16, 46, pl.: 2, 9; 6, I, 5, 8; 19, 1; 24, 16; 25, 2, 3; 27, 6; 29, 1-2, 28).

Inventarul gropii săpate în a. 1984 (materialul se află la MOC, neinventariat):

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
I.2.C	XI, 5	14,28	14,29	57,14	28,57	,
II.1.B	XI, 9	14,28				
II.2.A	XI, 6, 10	28,57				
II.2.C	XI, 11	14,28				
III.6.A	XI, 7	14,28				
III.6.C	XI, 8	14,28				

12. CĂMIN (com. Berveni) – “Malul Crasnei”

Așezare, pe malul stâng - ușor ridicat - al Crasnei, lângă podul care traversează râul (cca. 2 km. E de localitate). Localitatea se afla mai demult pe malul vechii mlaștini Ecedea. De pe malul drept al râului (șanț excavat în a. 1981, cu ocazia unor lucrări de îmbunătățiri funciare) provin materiale din mai multe epoci, printre care și unele medievale timpurii. N. Iercoșan menționa, după informații primite de la J. Némethi, fragmente ceramice lucrate la roata rapidă, ornamentate cu linii orizontale și vălurite, chirpici ars provenit de la pereții unor locuințe, fragmente de vatră fășuită, arsură și un cuptor menajer, conturat la -40 cm, în peretele șanțului menționat (Iercoșan 1986-1987, 133-134, nr. 8). J. Némethi menționează o așezare din sec. VIII-X (concentrată pe malul stâng), de asemenea o așezare din sec. XIII-XIV, aceasta extinsă pe ambele maluri ale râului (Némethi 1988, 126; Némethi 1999, 75, nr. 51, a). Alte mențiuni: Dumitrașcu 1978, 61-62, nr. 5; Lazin, Hep 1990, 79, nr. 6; Cosma 2002a, 336, nr. 18, 48). Câteva fragmente ceramice, păstrate la MOC (inv. nr. 2203-2230), databile în sec. VIII-X. Toate aparțin categoriei II.1.C (pl. X, 5-8). Alte câteva fragmente mici de funduri sunt lucrate la roata rapidă și par să fie medievale.

13. CIUMEȘTI (com. Sanislău) – “Legelő sarok, Colțul pășunii” (Ciumești V)

La Némethi 1999, 52 punctul apare și sub numele “Csomaközi új szőlő, Via nouă din Ciumești” (fig. 2). La cca. 300 m N-V de punctul “C.A.P. Grajduri-Malomháta” (Ciumești I). Sunt menționate sondaje efectuate de E. Comșa (a. 1961), fără a fi semnalate vestigii târzii (Zirra 1967, 3, n. 2). Probabil așezare. Ca găsite în acest loc, există în CK, MJM (inv. nr. 12805, 12807-12) mai multe fragmente ceramice:

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.I.B	XII, 3, 8, 10	37,50	,	100	,	,
II.I.C	XII, 4	12,50				
II.2.A	XII, 5	12,50				
II.2.B	XII, 2	12,50				
II.2.C	XII, 6, 9	25				

Tot de aici provine un vârf de săgeată (fier), tipul Ruttkay B3, păstrat în CK, MJM, inv. nr. 12598 (pl. XII, 7, lungime de 6,2 cm) și o cute din gresie fină, gălbuie (inv. nr. 12599).

14. CIUMEȘTI (com. Sanislău) – “Legelő kút-Silógödrök, La silozuri-Fântâna pășunii” (Ciumești III)

Porțiune de teren nisipoasă, plată (afectată de gropile pentru siloz amenajate în a. 1960), situată în imediata vecinătate estică a punctului anterior („Colțul pășunii”). Este precizată aici existența unui cimitir din sec. X-XI, din inventar fiind menționate podoabe de metal, inele sigilare de bronz (Daicoviciu, Florescu 1980, 102). Probabil că materialul găsit aici (cu ocazia săpării gropilor pentru siloz?) se păstrează la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. La MOC există și câteva fragmente ceramice (inv. nr. 1239-1245), printre ele unul modelat la roata înceată, din pastă semifină, degresată cu nisip, ars neuniform (pl. XII, 1). Ar putea fi vorba despre așezare (punctul „Colțul pășunii”) și cimitirul corespunzător (punctul „La silozuri”), deși este o situație mai puțin obișnuită ca locul de înmormântare să ocupe un teren mai jos în raport cu cel al așezării. Pe de altă parte, după J. Némethi, o necropolă din sec. XI-XIII (32 morminte) a fost săpată în hotarul localității învecinate Foieni, punctul „La silozuri” (Némethi 1999, 53, nr. 36; 61, nr. 38).

15. CIUMEȘTI (com. Sanislău) – „Törofi Sojás” (?)

Așezare (?). Punct nesigur ca identificare. Pe câteva cioburi găsite în CK, MJSM (inv. nr. 31374, 31374, 5,7,8,11, 31375, 4, 3137, 3, 31374, 6), databile în sec. VIII-IX, X, se păstrează acest marcaj, nesigur și el ca lectură. Alte câteva fragmente lucrate la roata rapidă, din pastă cenușie fină sau nisipoasă, aparțin secolelor IV-V p.Chr.

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
II.1.A	IX, 14; XIII, 3	20	,	100	,	,
II.1.B	XIII, 1, 4, 5, 6	40				
II.2.B	IX, 16	10				
II.2.C	VIII, 9; IX, 15; XIII, 2	30				

15a. CIUMEȘTI (com. Sanislău) – „Tökös, Bostănărie” (Ciumești Iib)

Așezare (?), pe o dună nisipoasă din zona mlăștinoasă a pârâului Berea. Sondaje susținute aici în anii 1962, 1964 și 1965, în urma cărora n-au fost identificate complexe arheologice ori vreo depunere în strat ulterioară epocii Latène (Zirra 1980, 47-48). J. Némethi menționează fragmente ceramice din sec. XI-XIII (Némethi 1999, 51). Din CK, MJM provin câteva cioburi medievale timpurii (inv. nr. 12482, 12478, 12500), toate din vase lucrate la roata înceată, aparținând următoarelor subcategorii și variante: I.B (pl. X, 4), II.C (pl. X, 2) și I.C (pl. X, 3).

16. LAZURI (com. Lazuri) – „Centrul localității”

Așezare (?), în partea centrală a localității, vizavi de casa cu nr. 45 și

în fața casei cu nr. 191 (proprietar Csücs Béla). Foarte probabil, așezarea se întinde de o parte și alta a șoselei spre Peleş, sub casele și grădinile locuitorilor. În septembrie 2000, cu ocazia săpării de către „Romtelecom” a unui canal pentru implantarea cablului optic (lat de 40 cm și adânc de 120 cm), pe partea stângă a șoselei asfaltate (în direcția Satu Mare), în fața podețului de beton care asigură accesul în gospodăria cu nr. 191, L. Marta (MJSM) a sesizat la –120 cm, în lutul galben, o „groapă” extinsă pe 5-6 m lungime și care era umplută cu pământ negru, cu multă arsură. Intrând superficial în această umplutură, colegul nostru a recoltat relativ multe fragmente ceramice medievale timpurii, împreună cu o lupă de fier. Alte cioburi și o lamă de cuțit (fier) fuseseră adunate de lucrători pe marginea șanțului, printre ele aflându-se și câteva materiale moderne (puține).

În 29 septembrie 2000, după acoperirea canalului amintit, am efectuat un mic sondaj în imediata apropiere vestică (cca. 3-4 m) a locului în care fuseseră găsite aceste materiale. Este vorba despre o secțiune de 4,50 X 1,50 m, orientată aproximativ V-E, paralelă cu șoseaua (la 10 cm N de la canalul săpat de „Romtelecom”), în actualul șanț nordic al șoselei, respectiv între marginea drumului și gardul gospodăriei nr. 191. Din păcate, a fost posibil să ne adâncim

doar până la –120 cm, deoarece datorită traficului auto intens, la un moment dat partea dinspre șosea a săpăturii s-a prăbușit. Pe profilul dinspre drum a fost posibilă înregistrarea următoarei situații: în partea superioară, pe o grosime de 24 cm era vizibil fundamentul din pământ amestecat cu balast al stratului de asphalt, apoi un strat de pământ argilos brun-cafeniu (grosime de 30-40 cm), rulat, conținând – sporadic – materiale moderne și chiar câteva cioburi medievale; era urmat de un strat de pământ cenușiu, amestecat cu pământ din stratul anterior (grosime 15-20 cm) și care conținea cărbune, pământ ars și multe materiale moderne; după acesta a intervenit un strat de argilă galben-roșcată, în partea sa superioară fiind găsite câteva materiale moderne. De la –85, 90 cm în partea sudică a secțiunii a dispărut stratul de pământ cenușiu amestecat cu multe materiale moderne, păstrându-se în jumătatea nordică, sub forma marginii liniare a unui „complex”, a cărui săpare a fost posibilă până la –120 cm. Din interiorul acestei umpluturi au ieșit multe materiale relativ recente.

Fie că vechiul drum (înainte de asphaltare) era ușor deplasat spre nord în raport cu axa celui actual, caz în care am identificat vechiul șanț, fie – această explicație este mai probabilă –, a fost identificată pivnița la drum a unei case mai vechi, respectiv umplutura ei. Așadar nu este obligatoriu ca materialele medievale să indice o așezare chiar în acest punct, fiind aduse cu pământul de umplură dintr-un loc mai apropiat sau îndepărtat. Verificarea grădinilor din apropiere ar putea oferi indicii mai clare. Totuși, este mai probabil să de-a face cu o așezare veche la fața locului, deoarece în apropiere (la cca. 50 m în direcția Satu Mare), pe aceeași parte a șoselei, în dreptul dispensarului veterinar și a vechii fierării, în același șanț au apărut câteva ciobulețe preistorice (mai probabil epoca bronzului) și un vas întregibil databil spre sfârșitul epocii romane sau începutul epocii timpurii a migrațiilor. Ar fi o situație obișnuită pentru zonă, locuirile din diferite perioade concentrându-se aici cam în aceleași locuri. Pe de altă parte, toate cioburile medievale „timpurii” sigure, inclusiv multe bucăți mari, din aceleași vase, au fost găsite în șanțul deja menționat, în imediata apropiere a sondajului nostru și unde, foarte probabil, se afla un complex (locuință adâncită?).

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
I.1.C	XIII, 8, 9; XIV, 3; XV, 1, 2, 3, 4, 7	40				
II.1.A	XVI, 3	5				
II.1.B	XV, 5; XVI, 1	10				
II.1.C	XIV, 1, 2, 4; XV, 6; XVI, 2	25	40	60	,	,

II.1.E	XIII, 10; XIV, 5; XV, 8; XVI, 6	20				
--------	---------------------------------	----	--	--	--	--

- Lama unui cuțit de fier (pl. XVI, 4), lungă de 10,3 cm. Ar putea fi și o piesă modernă.
- Lupă de fier (10,5 X 6,8 X 2,1 cm) (pl. XVI, 5).

17. **NOROIENI** (com. Lazuri) – „Pădure”

Probabil așezare. Câteva fragmente ceramice adunate în urma unei periegeze efectuate de Gh. Lazin (MJSM), în a. 1971. Cioburile au fost reidentificate în depozitul MJSM, nefiind inventariate. Reprezentative sunt un fragment de tăviță, categoria III.5.A (pl. I, 10) și un fragment din fundul unei oale lucrată la roata înceată (categoria II.3.E; pl. I, 9). Nu poate fi propusă decât o datare largă (sec. VII-IX p.Chr.).

18. **PIR** (com. Pir) – „Holmul mare, Várgáncz-mic”

Așezare situată la marginea unei terase a Ierului, lângă fostul „Complex de porci”, la cca. 300 m de valea râului, de ambele părți ale unui drum actual (Németi 1999, 30, nr. 14, d₂). Câteva fragmente ceramice mărunte adunate de la suprafața solului (un fund lucrat la roata înceată apare la Cosma 2002a, pl. 19, 33), modelate la roata înceată, din pastă amestecată cu nisip, uneori ornamentate cu benzi de linii orizontale drepte; probabil un fund a fost lucrat la roata rapidă (MOC, inv. nr. 2010-2013). Împreună cu cioburile a fost găsit și un vârf de lance (fier) cu lama de forma frunzei de salcie, rombică în secțiune și manșon tubular (pl. XIII, 7). Lungime totală 17,5 cm, lungimea lamei 10 cm. Mențiuni: Dumitrașcu 1978, 64, nr. 13; Lazin, Hep 1990, 81-82, nr. 21; Németi 1999, 30, nr. 14, d₂; Cosma 2002a, 343, nr. 60, 120).

19. **SANISLĂU** (com. Sanislău) – I, II, III

După J. Németi, punctul Sanislău I corespunde locului numit „La capelă” (capela catolică), prin Sanislău II este marcat punctul „Nisipărie, Homokos domb”, iar Sanislău III corespunde punctului „grajdurile C.A.P.” (Németi 1999, 46, 47, nr. 35). În CK, MJSM (inv. nr. 31357) există câteva fragmente ceramice mărunte, din vase modelate la roata înceată, pastă degresată cu nisip sau microprundiș și ornamentate cu fascicule de linii orizontale drepte sau vâlvurite, asociate (pl. X, 9-15). Deoarece fragmentele ceramice nu sunt separate pe puncte și dat fiind faptul că sunt atât de puține, am putea presupune existența unei așezări (sec. VIII-

IX?) în unul din cele trei locuri. În nici unul dintre acestea J. Némethi, bun cunoscător al zonei, nu menționează obiective medievale timpurii.

19a. **SANISLĂU** (com. Sanislău) – „Tökös, Bostănărie”

Foarte probabil se leagă de așezarea din punctul Ciumești-„Tökös”, față de care se află doar la o distanță de 250 m, pe o dună de nisip, în legătură cu care J. Némethi menționează cioburi din sec. VIII-X (Némethi 1999, 48). În CK, MJS există câteva fragmente ceramice găsite în acest loc (inv. nr. 31405).

CATEG.	PLANȘA		RAPORTURI CANTITATIVE (%)			
			CATEGORII			
			I	II	III	IV
I.1.A	XII, 14	20				
I.1.B	XII, 15	20				
II.1.B	XII, 15	20	,	100	,	,
II.1.C	XII, 12	20				
II.2.B	XII, 13	20				

Județul Maramureș

20. **CHECHIȘ** (com. Dumbrăvița) – „Deasupra Ciurgăului”

Așezare (?), pe terasa înaltă a râului Lăpuș, malul drept, respectiv estic. Locul are aspectul efectiv al unui promontoriu, delimitat spre nord de valea pârâului Chechiș, spre vest cu o pantă abruptă ce coboară spre valea râului Lăpuș (aici se află un „ciurgău”, adică izvor cu apă potabilă), cursul acestuia aflându-se la cca. 50 m de la marginea terasei (pl. XX, 1). Pe o mică porțiune de teren, spre marginea dinspre râu a terasei, se distingeau pete de pământ mai închis la culoare. Cercetări de suprafață I. Stanciu, 1992. Au fost găsite doar câteva fragmente ceramice mărunte din vase lucrate la roata înceată, din pastă amestecată cu nisip și microprundiș, unul ornamentat cu un fascicol de linii vâlvurite. Se păstrează la MJM, neinventariate.

21. **BOZÂNTA MICĂ** (com. Recea) – „Grind”

Așezare, pe valea râului Lăpuș, nu departe de confluența acestuia cu Someșul (pl.

XX, 1). Porțiune de teren ușor înălțată, cu aspectul unui grind, de unde și numele locului, la cca. 100 m de la malul sudic al râului, în capătul dinspre Arieșul de Câmpie al localității (în imediata vecinătate a gospodăriei cu nr. 52). La sud de drumul spre localitatea din urmă se disting pe arătură urmele unor complexe arheologice, cel mai probabil locuințe și anexele lor. Cercetări de suprafață I. Stanciu, 1992. Au fost adunate câteva fragmente mărunte din vase lucrate cu mâna sau la roata înceată, cele din urmă din pastă omogenă, compactă, amestecată cu nisip (spre exemplu, pl. XX, 2). Interesant, a fost găsit și un fragment dintr-o piesă tubulară de lut ars, identică celor apărute în așezarea de la Lăpușel-„Ciurgău”, situată în aceeași microzonă. Materialul se păstrează la MJM, neinventariat.

22. BOZÂNTA MICĂ (com. Recea) – „Unchiu' Popii”

Așezare (?), pe prima terasă a râului Lăpuș, la cca. 250 m de la malul sudic al acestuia, pe partea dreaptă a drumului Lăpușel-Bozânta Mică (pl. XX, 1). Obiectivul se află la cca. 1,5 km față de punctul Lăpușel-„Mociar”, de unde au fost semnalate alte materiale medievale timpurii, nefiind exclus ca cele două situri să se afle în legătură directă (Stanciu 1992, repertoriul descoperirilor, nr. 14, B, pl. VI, 7-11). De pe arătură au fost adunate (periegheză I. Stanciu, 1992) câteva fragmente ceramice mărunte din pereții unor oale lucrate cu mâna, unul dintre ele ornamentat (pl. XX, 3) sau de tăvițe, acestea din pastă grosieră, amestecată cu macroprundiș (pl. XX, 4).

BIBLIOGRAFIE

Abrevieri:

- Karolingerzeit 1992 - B. M. Szöke, K. Éri, R. Müller, L. Vándor, Die Karolingerzeit im unteren Zalat. Gräberfelder und Siedlungsreste von Garabonc I-II und Zalasabar Dezsösziget, Antaeus 21, Budapest.
- Slawische Keramik 1994 - Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert (herausgegeben von Č. Staňa), Kolloquium Mikulčice, 25.-27. Mai 1993, ITM, Band I, Brno.
- Slawische Keramik 1995 - Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 1. Jahrhundert. Terminologie und Beschreibung (herausgegeben von L. Poláček), Kolloquium Mikulčice, 24.-26. Mai 1994, ITM, Band II, Brno.

- BADER 1981-1982 T. Bader, Săpături arheologice din județul Satu Mare (partea I), StComSatu Mare 5-6, 1981-1982, 143 –165.
- BALTAG 1994 Gh. Baltag, Așezarea de la Albești-Sighișoara. Elemente inedite în cultura materială din sec. IX-X, RevBistriței VIII, 1994, 75-78.
- BALTAG 1996 Gh. Baltag, Sighișoara, jud. Mureș. I. Albești, în: CronCercArh, Campania 1995. A XXX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Brăila, 2-5 mai 1996 (Brăila), 110-112, nr. 136.
- BRACHMANN 1994 H. Brachmann, Zur Entwicklung der slawischen Keramik im Elbe-Saale-Gebiet, Slawische Keramik 1994, 93-110.
- CECH 1994 B. Cech, Die slawische Keramik des 8.-11. Jhs. in Niederösterreich, Slawische Keramik 1994, 53-61.
- COMȘA 1978 M. Comșa, Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII-X de la Bucov-Ploiești), Biblioteca de arheologie XXXIII, București, 1978.
- COSMA 2002a C. Cosma, Die Keramik des 8.-10. Jh. n.Chr. aus dem Norden und Nordwesten Rumäniens: Interregionale und kulturelle Beziehungen im

- Karpatenraum (2. Jahrtausend v.Chr. – 1. Jahrtausend n.Chr.) (Herausgeber A. Rustoiu, A. Ursuțiu), Cluj-Napoca, 2002, 297-389.
- COSMA 2002b C. Cosma, Locuirea medieval timpurie: V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma, Solotvino-“Cetate” (Ucraina transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu. BiblThrac XXXIII, Cluj-Napoca, 2002.
- CRIȘAN 1995 I. Crișan, Complexe gospodărești descoperite în anul 1994 în așezarea Cefa – La pădure, județul Bihor, Crisia XXV, 1995, 37-64.
- DAICOVICIU, FLORESCU 1980 H. Daicoviciu, R. Florescu, Ciumești. Dicționar enciclopedic de artă veche a României, București, 1980, 102-103.
- DIACONESCU 1984 A. Diaconescu, Ceramica în suluri de lut din colecțiile Complexului Muzeal Mureș – argument al continuității în valea Mureșului, Marisia XIII-XIV, 1984, 417-430, pl. LXVII-LXX.
- DOSTÁL 1966 B. Dostál, Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Morave, Praha, 1966.
- DUMITRAȘCU 1978 S. Dumitrașcu, Ceramica românească descoperită în Crișana (sec. VIII-XI), Crisia VIII, 1978, 51-111.
- ERDÉLYI, SZIMONOVA 1985 I. Erdélyi, E. Szimonova, Grabung in der Gemarkung von Vásárosnamény, SlovArch 33, 2, 1985, 379-391.
- FUSEK 1994 G. Fusek, Analyse der Formen des handgemachten Keramikgeschirrs als Beitrag zur relativen Chronologie, Slawische Keramik 1994, 13-27.
- GLODARIU, colab. 1980 I. Glodariu și colab., Comana de Jos. Așezările de epocă dacică și prefeudală, Contribuții la istoria Țării Făgărașului I, Muzeul Cetății Făgăraș, 1980.

- HANULIAK 1995 M. Hanuliak, Methodik der Bearbeitung der Keramikkollektion aus Muzla-Cenkov und ihre Ergebnisse, Slawische Keramik 1995, 39-50.
- HENNING 1987 J. Henning, Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter. Archäologische Beiträge zur Landwirtschaft des 1. Jahrtausends u.Z. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 42, Berlin, 1987.
- IERCOȘAN 1986-1987 N. Iercoșan, Noi descoperiri arheologice în zona Carei, StComSatu Mare VII-VIII, 1986-1987, 139-145.
- LAZIN 1981-1982 Gh. Lazin, Două piese de metal din sec. VIII-IX descoperite în localitatea Lazuri, jud. Satu Mare, StComSatu Mare 5-6, 1981-1982, 137-142.
- LAZIN, HEP 1990 Gh. Lazin, M. Hep, Așezări și descoperiri arheologice din secolele V-IX în județul Satu Mare, SympThrac (Satu Mare – Carei) VIII, 1990, 79-86.
- MADGEARU 1997 Al. Madgearu, Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII, București, 1997.
- MÜLLER 1994 R. Müller, Keramikformen des 9.-10. Jahrhunderts in der Gegend Keszthely-Zalavár, Slawische Keramik 1994, 63-82.
- NÉMETI 1988 J. Némethi, Noi descoperiri arheologice din eneoliticul târziu din nord-vestul României, ActaMP 12, 1988, 121-145.
- NÉMETI 1996 J. Némethi, Carei, jud. Satu Mare. A. „Stația de epurare”, în: Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1992, Muzeul Brăilei, Brăila, 1996, 26, nr. 42, A.
- NÉMETI 1997 J. Némethi, Câteva considerații asupra colecțiilor “Kovács”, StComSatu Mare XIV, 1997, 59-69.
- NÉMETI 1999 J. Némethi, Repertoriul arheologic al zonei

- Careiului. BiblThrac XXVIII, București, 1999.
- NÉMETI, SĂLCEANU 1995 J. Némethi, I. Sălceanu, Sondaje arheologice în zona Careiului (1992), Cercetări arheologice în aria nord-tracică, I. București, 1995, 55-57.
- PARCZEWSKI 1995 M. Parczewski, Zu den Anfängen der Drehscheibenkeramik im westlichen Polen im Lichte des Fundmaterials aus Zukowice bei Glogów, Slawische Keramik 1995, 9-14.
- PASCU, RUSU, colab. 1968 Șt. Pascu, M. Rusu și colab., - Cetatea Dăbâca, ActaMN 5, 1968, 153-199.
- PENJAK1 1980 S. I. Penjak, Ranneslavjanskije i drevn'orus'ke naselennja Zakarpat'e VI-XIII st, Kijev, 1980.
- POLÁČEK 1994 L. Poláček, Zum Stand der Erkenntnis der frühmittelalterlichen Keramik aus dem 8. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Südwestmähren, Slawische Keramik 1994, 243-263.
- POLESKI 1994 J. Poleski, Die Keramik des 7.-11. Jahrhunderts in Kleinpolen. Forschungsstand und Forschungsperspektiven, Slawische Keramik 1994, 155-164.
- POPA, CHIDIOȘAN 1986 R. Popa, N. Chidioșan, O reședință feudală din secolele XI-XII la Sinnicolau de Beiuș, pe Crișul Negru (jud. Bihor), Materiale 16, 1982 (Vaslui), 1986, 225-234.
- POPA, CĂPĂȚÎNĂ, LUKÁCS 1987 R. Popa, D. Căpățînă, A. Lukács, Cercetările arheologice de la Voivozi. Contribuții la istoria Bihorului în secolele XII-XV, Crisia XVII, 1987, 61-105.
- POPESCU, 1968 D. Popescu, Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1967, Dacia N.S. XII, 1968, 421-443.
- ROMAN, NÉMETI 1978 P. I. Roman, I. Némethi, Cultura Baden în România, București, 1978.

RUSU 1960	M. Rusu, Contribuții arheologice la istoria cetății Biharea, AIIA III, 1960, 7-25.
RUTTKAY 1976	A. Ruttkay, Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II), SlovArch 24, 2, 1976, 245-395.
STAŇA 1994a	Č. Staňa, Zur Erforschung der westslawischen Keramik, Slawische Keramik 1994, 13-17.
STAŇA 1994b	Č. Staňa, Die Entwicklung der Keramik vom 8. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Mittelmähren, Slawische Keramik 1994, 265-286
STANCIU 1992	I. Stanciu, Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I î.H. și mileniul I d.H. în județul Maramureș, EphemNap II, 1992, 169-191.
STANCIU 1994	I. Stanciu, Așezarea prefeudală de la Lăpușel, jud. Maramureș (cercetările arheologice din anii 1992, 1993), EphemNap IV, 1994, 267-322.
STANCIU 1996a	I. Stanciu, Vestigii medievale timpurii din județul Satu Mare, StComSatu Mare XIII, 1996, 71-91.
STANCIU 1996b	I. Stanciu, Lazuri, jud. Satu Mare, în: CronCercArh, Campania 1995, A XXX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice (Brăila, 2-5 mai 1996), Brăila, 1996, 71-72, nr. 80, II.
STANCIU 1997	I. Stanciu, Date și observații cu privire la epoca migrațiilor în spațiul nord-vestic al României, EphemNap VII, 1997, 167-209.
STANCIU 1998	I. Stanciu, Populația din nord-vestul României între secolele 5 – 9. Teză de doctorat (manuscris), Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, 1998.
STANCIU 1998-1999	I. Stanciu, Așezarea slavă timpurie de la Lazuri-”Lubi tag”, jud. Satu Mare (cercetările arheologice din anii 1977, 1993-1995). Contribuții la cunoașterea secolelor 6-7 în zona Tisei superioare,

- StComSatu Mare XV-XVI, 1998-1999, 115-268.
- STANCIU 2000a I. Stanciu, Despre ceramica medievală timpurie de uz comun, lucrată la roata rapidă, în așezările de pe teritoriul României (sec. 8-10), *Arheologia Medievală III*, 2000, 127-191.
- STANCIU 2000b I. Stanciu, Teritoriul nord-vestic al României și Khaganatul avar, *ActaMP XXIII*, 1, 2000, 403-451.
- STANCIU, colab. 2002 I. Stanciu, colab., Lazuri, com. Lazuri, jud. Satu Mare. Punct: Lubi tag, în: *CronCercArh*, Campania 2001. A XXXVI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice (Buziaș, 28 mai-1 iunie 2002), București, 2002, 185-188, nr. 130.
- STANCIU, MATEI 1994 I. Stanciu, Al. V. Matei, Sondajele din așezarea prefeudală de la Popeni-Cuceu, jud. Sălaj. Câteva considerații asupra ceramicii prefeudale transilvănene, *ActaMP XVIII*, 1994, 135-163.
- STAŠŠÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ 1999 Staššíková-Štukovská, K výskytu lunulových náušnic s hviezdicovým príveskom v severnej časti Karpatskej kotliny, în: (A. Avenarius, Z. Ševčíková, Ed.) *Slovensko a Európsky juhovýchod. Medzikultúrne vzťahy a kontexty* (Zborník k životnému jubileu Tatiany Štefanovičovej), Bratislava, 1999.
- SUCIU 1967 C. Suciu, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. I, București, 1967.
- SZÖKE 1992 B. M. Szöke, Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Frauentrachtzubehör und Schmuck). în: (Hrsg. F. Daim) *Awarenforschungen. Band 1*, Wien, 1992, 841-968.
- SZÖKE 1996 B. M. Szöke, Archäologie und

- Siedlungsgeschichte im Hahóter Becken, Südwest-Ungarn. Von der Völkerwanderungszeit bis zum Mittelalter, Antaeus 23, (Budapest) 1996.
- TAKÁCS 1986 M. Takács, Die arpadenzeitlichen Tonkessel in Karpatenbecken, VAH, Budapest, 1986.
- TAKÁCS 1996 M. Takács, Formschatz und Chronologie der Tongefäße des 10.-14. Jahrhunderts der Kleinen Tiefebene, ArchHung 48, 1-3, 1996, 135-195.
- VENDTOVÁ 1969 V. Vendtová, Slovanské osídlenie Pobedima a okolia, SlovArch 17, 1, 1969, 119-232.
- VIDA 1991 T. Vida, Chronologie und Verbreitung einiger awarenzeitliche Keramiktypen, Antaeus 19-20 (1990-1991), 131-144.
- VIDA 1999 T. Vida, Die awarenzeitliche Keramik I. (6.-7. Jh.), VAH VIII, Budapest, 1999.
- VLKOLINSKÁ 1995 I. Vlkolinská, Zur Typologie der Keramik aus Gräberfeldern des 9.-11. Jahrhunderts in der Slowakei, Slawische Keramik 1995, 35-38.
- ZAHARIA 1967 E. Zaharia, Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român. Biblioteca de arheologie XII, București, 1967.
- ZIRRA 1967 Vl. Zirra, Un cimitir celtic în nord-vestul României. Ciumești (I), Baia Mare, 1967.
- ZIRRA 1980 Vl. Zirra, Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României (Așezarea contemporană cimitirului Latène de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea, jud. Satu Mare), StComSatu Mare IV, 1980, 39-84.

(Zusammenfassung)

Mit dieser Gelegenheit werden 19 neue frühmittelalterliche Siedlungen aus dem Kreis Satu Mare und weitere drei aus dem Kreis Maramureș gemeldet (manche davon waren bereits früher erwähnt worden, jedoch ohne die Darstellung der Entdeckungen), die überwiegende Mehrheit davon mit der Hilfe des Materials, das an der Oberfläche vom Priester Gyula Kovács (50er Jahre des vorigen Jahrhunderts) im Bereich der Ortschaften Berea und Ciumești gesammelt wurde (Abb. 2). Andere Fundstellen wurden ebenfalls infolge von Geländebegehungen oder auch nur zufällig identifiziert, nur eine Abfallgrube von Carei wurde durch eine kleine Rettungsgrabung erforscht (Katalog, Nr. 11, Taf. XI). Alle Siedlungen werden in alphabetischer Reihenfolge und nach Kreisen im Katalog am Ende der Arbeit dargestellt.

Wie gewöhnlich haben wir es fast ausschließlich mit keramischen Fragmenten zu tun. Je nach der Modellierungstechnik kann die frühmittelalterliche Keramik im Nordwesten Rumäniens und im allgemeinen jene aus Siebenbürgen in folgende Kategorien eingeteilt werden: I) auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformt; II) auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformt; III) mit der Hand geformt; IV) mit der Hand geformt und auf der Töpferscheibe zurechtgeformt (der obere Teil, besonders der Rand). Ebenfalls erlaubt die unterschiedliche Zusammensetzung der keramischen Paste, so wie sie mit freiem Auge bestimmt werden kann, die Festlegung mehrerer Unterkategorien: 1) feiner Sand; 2) unreiner Sand, besonders mit sporadisch vorkommenden Kieselsteinen von 1-3 mm Größe; 3) dem Ton wurde oberflächlich gesiebter Sand mit einer großen Menge von Kiesel hinzugefügt, manchmal überschreitet dessen Größe sogar 3 mm; 4) feiner Sand zusammen mit einer unterschiedlichen Menge von zerkleinerten Scherben; 5) zerkleinerte Scherben zusammen mit wenigen Stückchen Kalkstein; 6) zerkleinerte Scherben, manchmal sogar 3-4 cm große Stücke. Je nach der aus der Brennung hervorgegangenen Farbe an der Oberfläche oder im Schnitt wurden Varianten abgesondert: A) fast einheitliche Brennung, einheitliche Farbe im Schnitt und an der Oberfläche: ziegelfarben oder Töne davon bis hin zu braun; B) einheitlich graue Farbe oder Töne davon, bis hin zu schwarz; C) nicht einheitliche Brennung, ziegelfarbene oder ähnliche Oberfläche, im Schnitt schwarzer oder grauer Kern; D) nicht einheitliche Brennung, graue oder ähnliche Oberfläche, im Schnitt ziegelfarbener Kern; E)

graue oder ähnliche Außenfläche, der Schnitt und die Innenfläche sind grau bis schwarz. Für jede Siedlung im Katalog gibt es eine Tabelle, in der die keramischen Fragmente je nach dieser Klassifizierung dargestellt werden, einschließlich die Mengenverhältnisse zwischen den Kategorien.

Da die überwiegende Mehrheit der keramischen Fragmente nicht aus Grabungen stammt und das Material aus ein und demselben Punkt meist gering ist und zufällig gesammelt wurde, können die Betrachtungen mit allgemeinem Charakter keine sehr solide Grundlage haben. Es herrscht entschieden die auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik vor, in der fast gleichen Menge kommen Scherben aus Paste mit Sand (Unterkategorie 1) oder mit Kleinkiesel (Unterkategorie 2) vor.

Für den Nordwesten Rumäniens im 7.- 9., 10. Jh. bleibt die Möglichkeit, chronologisch auswertbare Hinweise für die auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik zweifelhaft (auf jeden Fall mit unsicheren Ergebnissen), vielleicht mit Ausnahme der Lage, in der lokale Materialserien (bzw. Produktionszentren) bekannt wären, einschließlich aus archäologischen Objekten, die durch andere Materialgattungen datierbar sind. Wenn man auch eine Reihe von Bemerkungen äußern kann, bietet größere Chancen der Versuch, die Datierung frühmittelalterlicher Objekte einzugrenzen, indem man die Entwicklung der Mengenverhältnisse zwischen den verschiedenen keramischen Gattungen vergleicht, in erster Reihe zwischen der mit der Hand und der auf der Töpferscheibe geformten Keramik, wobei man natürlich lokale Schwankungen in Betracht zu ziehen hat. Sonst können für die Gefäße bloß förmliche Analogien oder solche bezüglich der Verzierung in näheren oder weiter entfernten Gebieten gefunden werden, denn ab dem 7. Jh. wird die auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik mit quasi-stereotyper Verzierung zu einem gewöhnlichen Vorkommnis.

Für die Mehrheit der Keramik aus der Gegend Berea-Ciumești müßte man eine breite Datierung annehmen, in die späte Phase der frühmittelalterlichen Zeit, also in die zweite Hälfte des 9.- 10. Jh., manchmal vielleicht auch in einen Teil des darauffolgenden Jahrhunderts. Es handelt sich dabei um die Fundstellen in den Punkten Berea-„Dolláros” und „Sultész-tag” (Katalog - Nr. 2, Taf.: II, III, 1-13, VI), Berea-„La măcriș” und „La soci” (Katalog, Nr. 3, Taf.: III, 14-16, IV, 4-17, VII, 1,2,4,5), Berea-„Cetatea iepurilor” (Katalog - Nr. 5, Taf. VIII, 1-6), vielleicht auch Berea-„Akasztófalapos” (Katalog – Nr. 4, Taf. VII, 3, 6-12), sodann Ciumești-„Colțul pășunii” (Katalog – Nr. 13, Taf. XII, 2-10). Die Lage scheint von der Verbindung bestätigt zu werden, die zwischen der letzten erwähnten Siedlung und einem ins 10.- 11. Jh. datierten Friedhof angenommen wird, der in unmittelbarer

Nachbarschaft durch eine Suchgrabung untersucht wurde (Ciumești-„Fântâna pășunii, La silozuri”: Katalog - Nr. 14). Für die übrigen in dieser Gegend belegten Fundstellen (Berea-„Viile Berei”, Berea-„Togul evreului”, Sanislău I, II, III), können die gesammelten Scherben nur einen breiten zeitlichen Abschnitt belegen, u. zw. das 8.- 10., 11. Jh. Falls die in Berea-„Lutărie” (Katalog – 3, C, Taf. VII, 1,2) gefundenen, mit der Hand geformten Gefäßfragmente tatsächlich mit jenen in Verbindung stehen, die auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformt wurden (was keinesfalls sicher ist), könnte man für die Datierung des Objekts, aus dem sie stammen, das 7.- 8. Jh. in Betracht ziehen. Den Analogien gemäß wurde für die mit der Hand geformten Scherben aus dem Punkte „Grădina cu flori”, am Rande dieser Ortschaft, angenommen, sie belegten eine Siedlung aus der früheren oder mittleren Awarenzeit, mit dem Schwerpunkt also im 7. Jh., dies ist aber keinesfalls sicher (Stanciu 2000b, 419-420, Katalog-Nr. 2).

Von Pir stammt eine Lanzenspitze, die an der Oberfläche zusammen mit einigen frühmittelalterlichen Scherben gefunden wurde (Katalog – Nr. 18, Taf. XIII, 7). Die Lanzenspitze läßt sich mit dem Typ II.a Ruttkay vergleichen, der im mährischen Reich im Laufe des 9. Jh. am häufigsten vertreten ist, also gehört die hier belegte frühmittelalterliche Siedlung am ehesten ins 9. Jh. Das größere Maß, in dem in Baba Novac (Katalog – Nr. 1, Taf. I, 1-8) und Noroieni (Katalog – Nr. 17, Taf. I, 9,10) mit der Hand geformte Keramik vorzukommen scheint, gibt eine frühere Datierung der dortigen Fundstellen an; wenn man die Tatsache in Betracht zieht, daß für die zweite Phase des „Fundkomplexes Lazuri-Pișcolt” in dieser Gegend eine Datierung an das Ende des 6.- in die ersten beiden Jahrzehnte des 7. Jh. vorgeschlagen wurde, in welcher Zeit es keine Keramik gibt, die auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformt wurde, nur eventuell in sehr kleinem Maße (Stanciu 1998-1999), dann muß sich die – sowieso breite – Datierung auf einen bestimmten Abschnitt im Laufe der zweiten Hälfte des 7. und des 8. Jh. beziehen. Eine ähnliche Lage muß auch für die Abfallgrube von Carei-„Stația de epurare...” angenommen werden, wo die mit der Hand geformte Keramik ebenfalls zusammen mit solcher vorkommt, die auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformt wurde. Die Fundstellen auf dem unteren Lauf des Lăpuș (Bozânta Mică-„Grind” und „Unchiu' Popii”, Lăpușel-„Mociar”, diese bereits früher erwähnt), können mit der teilweise untersuchten Siedlung von Lăpușel-„Ciurgău” in Verbindung gebracht werden, die in die zweite Hälfte des 7.- die erste Hälfte des 8. Jh. datiert wurde (Stanciu 1994; Stanciu 1998, 267, 275), wobei nicht ausgeschlossen ist, daß sie die Umherwanderung einer oder mehrerer Gemeinschaften belegen, die die vorteilhaften natürlichen Gegebenheiten der Gegend ausbeuteten.

Getrennt wird die Keramik aus dem Zentrum der Ortschaft Lazuri (auf der mit der Hand, aber auch auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformt) dargestellt und besprochen, deren Datierung schwierig zu bestimmen ist, da das Aussehen der ersten Hälfte des 2. Jahrtausends n. Chr. in dieser Gegend unbekannt ist (Katalog – Nr. 16, Taf.: XIII, 8-10, XIV-XVI). Nach Betrachtung der Analogien aus nähergelegenen Gebieten ist der Verfasser der Ansicht, daß diese Keramik in dieser Gegend aus dem 13. Jh. stammen könnte, eventuell sogar aus der mittelalterlichen Siedlung Lazuri, die zum ersten Mal 1261 urkundlich erwähnt wurde.

Im letzten Teil des Aufsatzes wird die Frage der frühmittelalterlichen Gebrauchskeramik (Küchenkeramik) besprochen (die Paste enthält Sand, manchmal auch groben, einschließlich Kiesel), die auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformt wurde. In der Gegend des unteren Someş wird der beste Anhaltspunkt vom Material aus der Siedlung von Lazuri-„Lubi tag” geboten (die Funde werden für die Veröffentlichung vorbereitet, vorläufige Meldungen bei: Stanciu 1996b, 72; Stanciu 2000a, Katalog - Nr. 34, 256-157; Stanciu, Mitarb. 2002, 186-188). In den hiesigen Objekten kommt gemeinsam Keramik vor, die sowohl auf der mit dem Fuß als auch auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe als auch mit der Hand geformt wurde; in manchen davon ist die erste Gattung am besten vertreten (zur Veranschaulichung wird in Taf. XVII-XIX das Material aus der Grube 113a dargestellt). Zur Datierung können zwei bronzene Ohringe verwendet werden, einer mit spiralischem, zur Spitze hin verdünntem Ende, aus einer Abfallgrube (Stanciu 2000a, Taf. II, 17), der andere mit halbmondförmigem Körper und sternförmigem Anhänger. Für den ersten wurde als Zeit der größten Verbreitung das erste Drittel des 9. Jh. vorgeschlagen; solche Ohringe erscheinen an der Wende vom 8. zum 9. Jh. im westlichen Teil des awarischen Khaganats (Szöke 1992, 850-851; eine eingehende Besprechung mit Literaturhinweisen: Stanciu 2000a, 138-139). Auf jeden Fall wurden solche Ohringe in der spätarawischen Zeit (8. Jh.) hergestellt und benutzt, wie auch die Lage in Siebenbürgen zeigt (Stanciu 2000a, 139). Der zweite, noch unveröffentlichte Ohring kann in den Untertyp 2, Variante G der unlängst von D. Staššíková-Štukovská ausgearbeiteten Klassifizierung eingegliedert werden; im allgemeinen verbreiten sich die Ohringe mit halbmondförmigem Körper und sternförmigem Anhänger im Nordteil des Karpatenbeckens im Laufe des 7.- 8. Jh. (Staššíková-Štukovská 1999). Angesichts anderer ähnlicher Ohringe aus dem Nordwesten Rumäniens ist es wahrscheinlicher, daß das Stück von Lazuri ins 8. Jh. gehört, es ist aber auch nicht ausgeschlossen, daß manche dieser Schmuckstücke noch eine Zeit lang im 9. Jh. getragen wurden (Stanciu 2000a, 139-141).

Bezüglich der Frage der Herkunft der frühmittelalterlichen Gebrauchskeramik, die auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformt wurde, sind keine sofortigen Vorfahren im Nordwesten Rumäniens bekannt. In Frage käme die sogenannte "rötlichgelbe Keramik zwischen Donau und Theiß", die einer Werkstatt zugeschrieben wird, die zwischen der Donau und der Theiß am Ende des 7. und in der ersten Hälfte des 8. Jh. tätig gewesen sei (Vida 1999, 83-88, fig. 23-25). Es käme auch Siebenbürgen in Frage (ein Gebiet, das ebenfalls zum awarischen Khaganat gehörte), wo, obwohl der Sachverhalt noch nicht klar ist, mehrere Siedlungen erwähnt werden, die ins 7. oder 7.- 8. Jh. datiert werden und in denen Gebrauchskeramik gefunden wurde, die auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformt wurde (Stanciu 2000a, 146, Anm. 234). Der Verfasser ist der Ansicht, daß das Auftreten dieser keramischen Gattung im Nordwesten Rumäniens (außerhalb des awarischen Khaganats) wahrscheinlich nicht auf die Übernahme von Herstellungstechniken zurückzuführen ist, sondern auf das Auftreten von neuen Bevölkerungsgruppen, was um die Mitte oder in der zweiten Hälfte des 8. Jh. stattfand, wenn nicht sogar etwas früher.

Abbildungsverzeichnis

Abb. 1. Repräsentative Profile für die Keramik von Lazuri-„Lubi tag” (8.- 9. Jh.) und Lazuri-„Centrul localităţii” (12.- 14. Jh). A = auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik; B = auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik.

Abb. 2. Die frühmittelalterlichen Fundstellen im Bereich der Ortschaften Berea und Ciumeşti (Kreis Satu Mare). Die Identifizierung der Punkte nach Némethi 1997, Némethi 1999.

Taf. I. Baba Novac: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte (1-3, 7, 8) und mit der Hand geformte Keramik (4, 6). Noroieni-„Pădure”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte (9) und mit der Hand geformte Keramik (10).

Taf. II. Berea-„Dolláros”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik.

Taf. III. Berea-„Dolláros”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-13). Berea-„Soskás”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (14-16).

Taf. IV. Berea-„Soskás”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-5, 4-14) und auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (6).

Taf. V. Berea-„Akasztófalapos”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-3). Berea-„Bodzás”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (4, 5, 11). Berea-„Bodzás-forrás”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (6-10, 12-17).

Taf. VI. Berea-„Sultész-tag”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik.

Taf. VII. Berea-„Berei vályogvető”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte (4, 5) und mit der Hand geformte Keramik (1, 2). Berea-„Akasztófalapos”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (3, 7-10, 12), auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (6, 11).

Taf. VIII. Berea-„Nyúlvár”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-5), eisernes Messer (6). Im Bereich der Ortschaften Berea – Ciumești: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (7-10). Carei, Căpleni-„Kozard”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (11-13).

Taf. IX. Berea-„Virágkert” (1-5), Berea-„Zsidó tag” (6-9), Berea-„Berei szőlő” (10-13), im Bereich der Ortschaften Berea und Ciumești (14-16). Auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte (1, 6-16) und mit der Hand geformte Keramik (2-5).

Taf. X. Im Bereich der Ortschaften Berea und Ciumești (1), Ciumești-„Tökös” (2-4), Cămin-„Podul Crasnei” (5-8), Sanislău I-II-III (9-15). Auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik.

Taf. XI. Carei-„Stația de epurare a Fabricii de zahăr”: auf der mit der Hand betriebenen (6, 9-11), mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte (5) und mit der Hand geformte Keramik (7, 8), gebrannte Tonklumpen (1-4).

Taf. XII. Ciumești-„La silozuri” (1), Ciumești-„Legelő sarok” (2-10), Sanislău-„Bostănărie” (11-15). Auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-6, 8-15), eiserne Pfeilspitze (7).

Taf. XIII. Ciumești-„Tőrofi Sojás” (?): auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-6). Pir: eiserne Lanzen spitze (7). Lazuri-„Centrul localității”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (10), auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (8, 9).

Taf. XIV. Lazuri-„Centrul localității”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1, 2, 4, 5), auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (3).

Taf. XV. Lazuri-„Centrul localității”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (5, 6, 8), auf der mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-4, 7).

Taf. XVI. Lazuri-„Centrul localității”: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1-3), eisernes Messer und Eisenklumpen (4, 5).

Taf. XVII. Lazuri-„Lubi tag”, Grube 113a: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (1), auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik (2-6).

Taf. XVIII. Lazuri-„Lubi tag”, Grube 113a: auf der mit der Hand betriebenen Töpferscheibe geformte Keramik.

Taf. XIX. Lazuri-„Lubi tag”, Grube 113a: auf der mit der Hand betriebenen (1), mit dem Fuß betriebenen Töpferscheibe geformte (2) und mit der Hand geformte Keramik (3, 4).

Taf. XX. Frühmittelalterliche Siedlungen in der Mikrozone des unteren Lăpuș (1): Lăpușel-„Ciurgău” = 1; Lăpușel-„Mociar” = 2; Bozânta Mică-„Unchiu' Popii” = 3; Bozânta Mică-„Grind” = 4; Chechiș-„Deasupra ciurgăului” = 5.

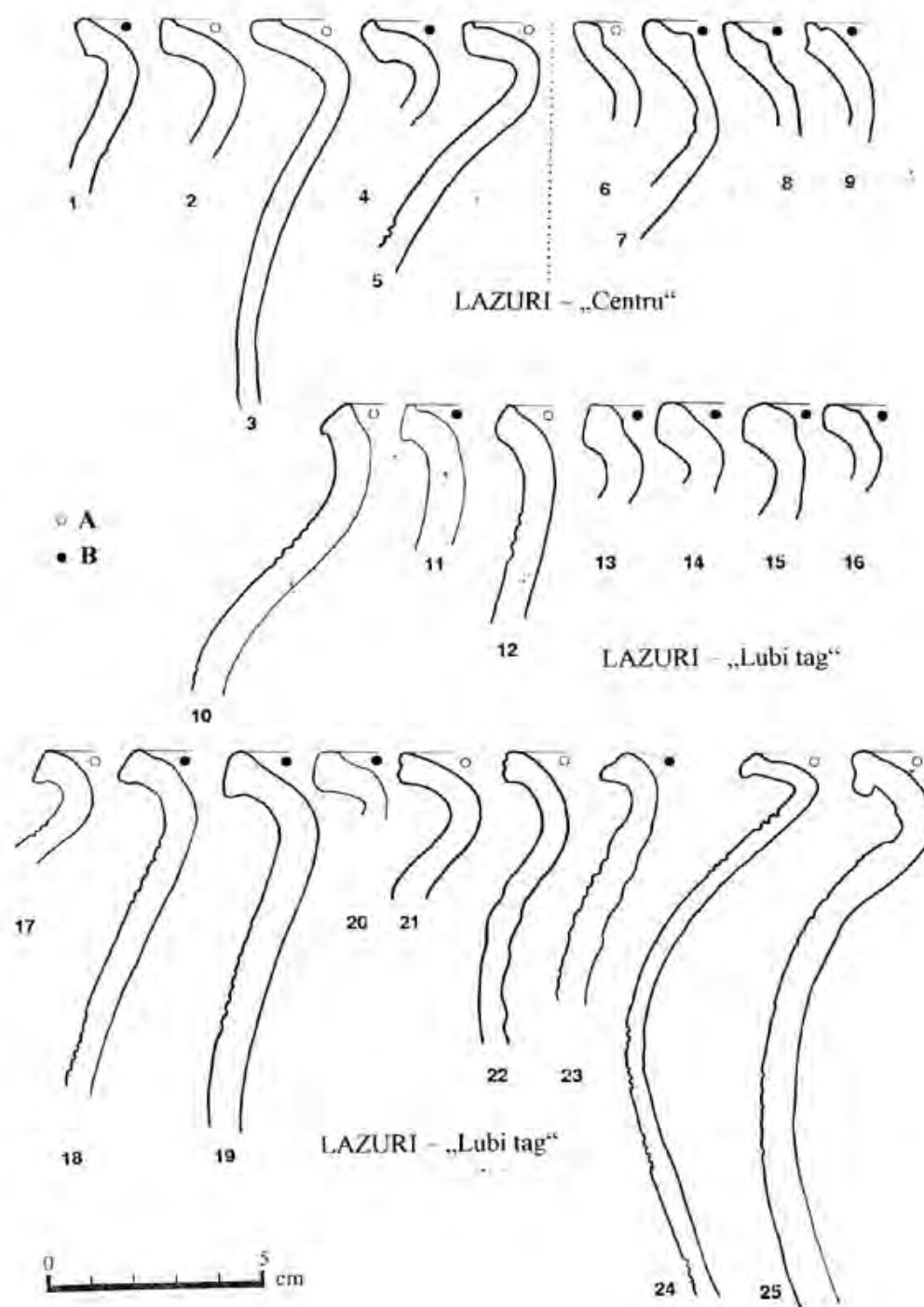
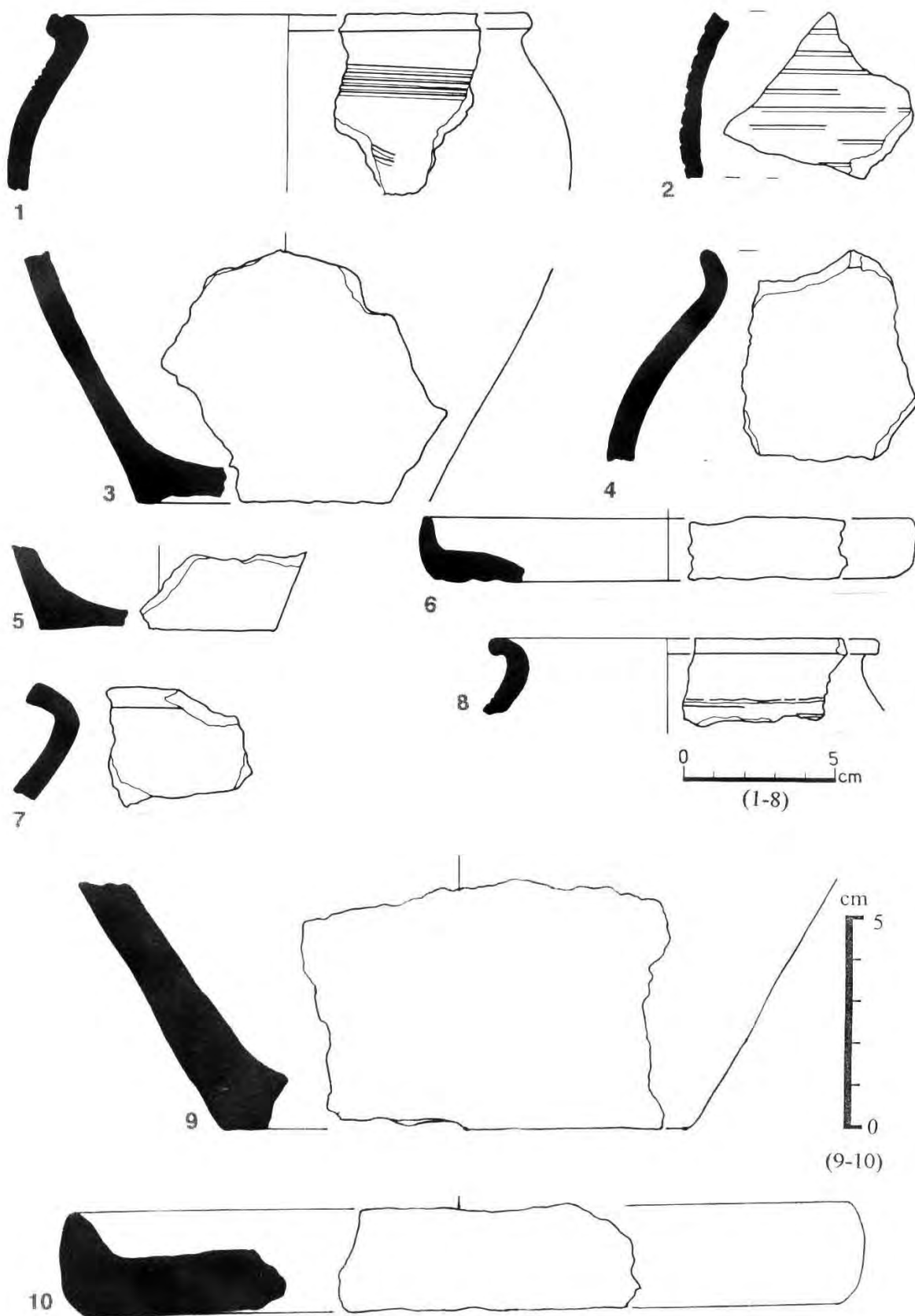
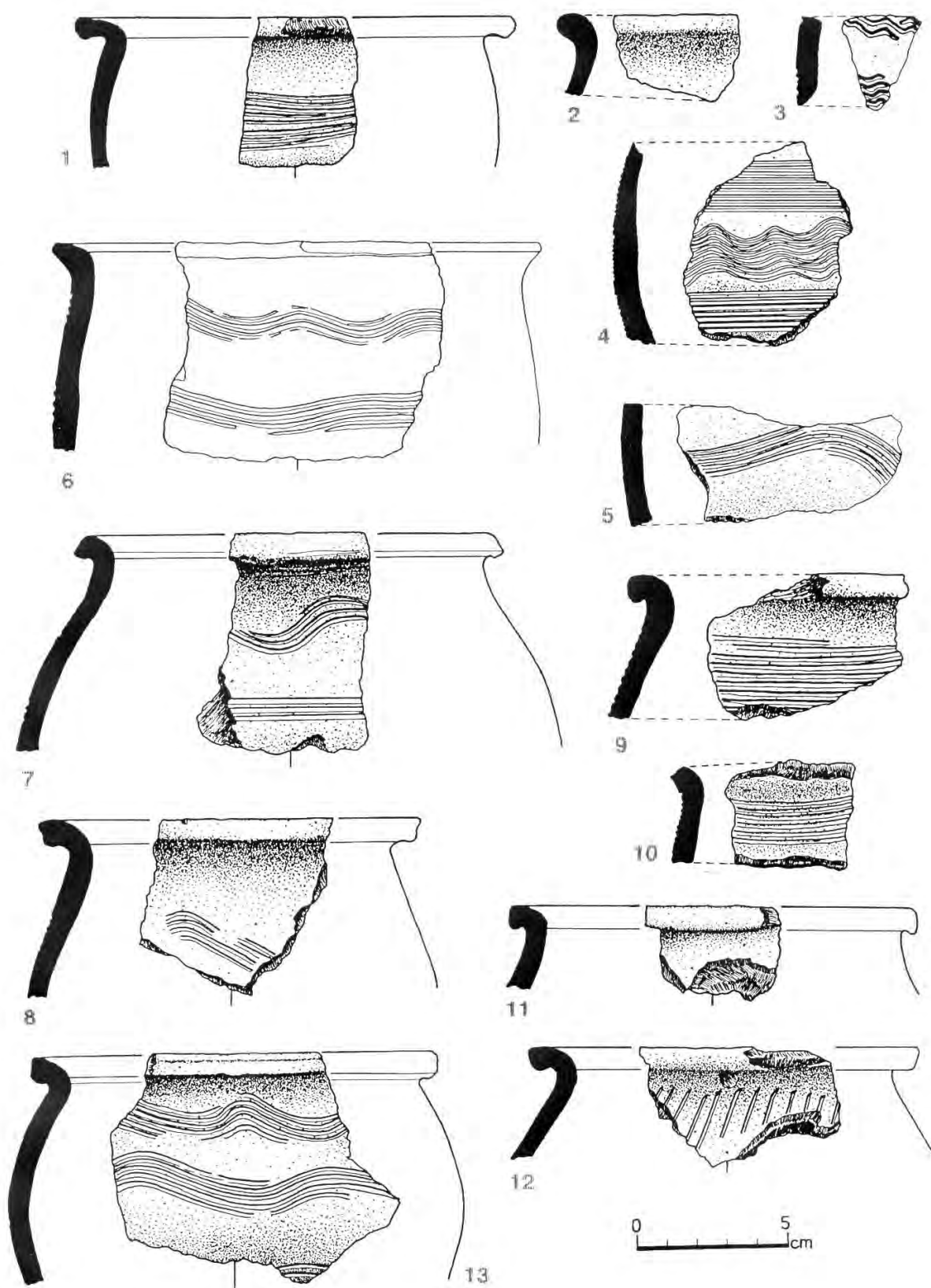

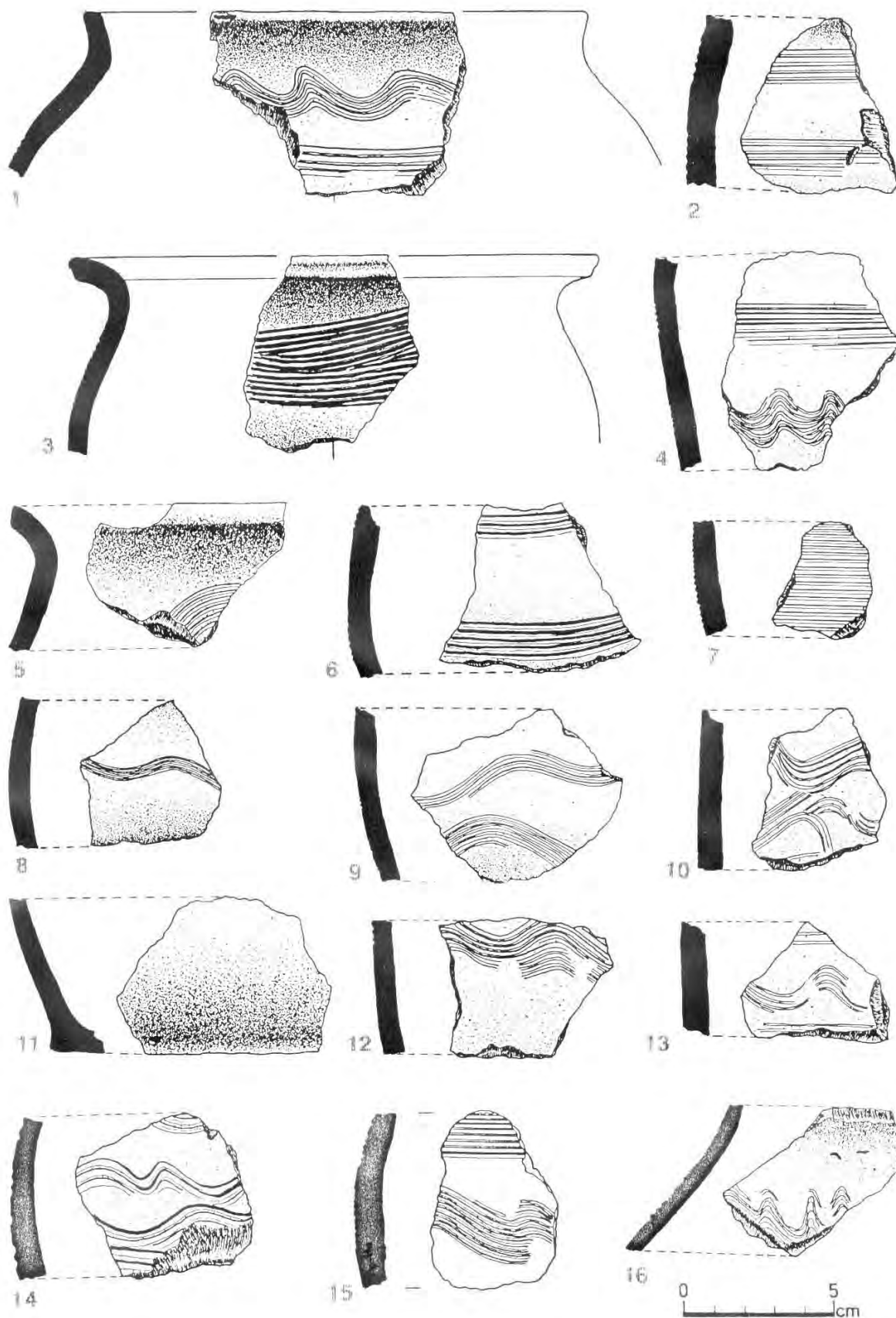
Fig. 1. Profiluri reprezentative pentru ceramica de la Lazuri – „Lubi tag” (sec. VIII-IX) și Lazuri – „Centrul localității” (sec. XII-XIV). A = ceramică modelată la roata încetă; B = ceramică modelată la roata rapidă.

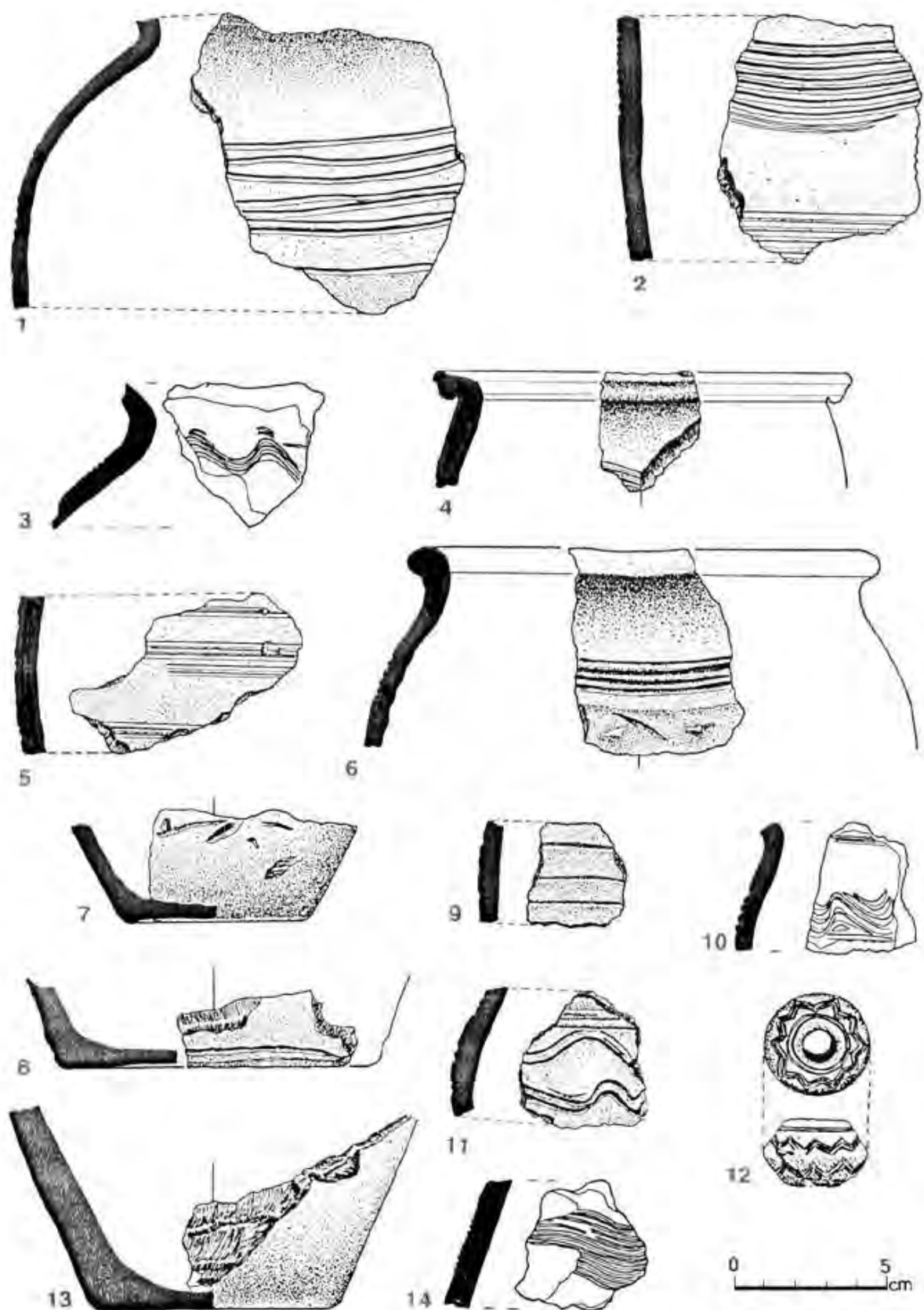
Pl. I. Baba Novac: ceramică modelată la roata înceată (1-3,7,8) și cu mână (4,6).
 Noroieni – “Pădure” : ceramică modelată la roata înceată (9) și cu mână (10).

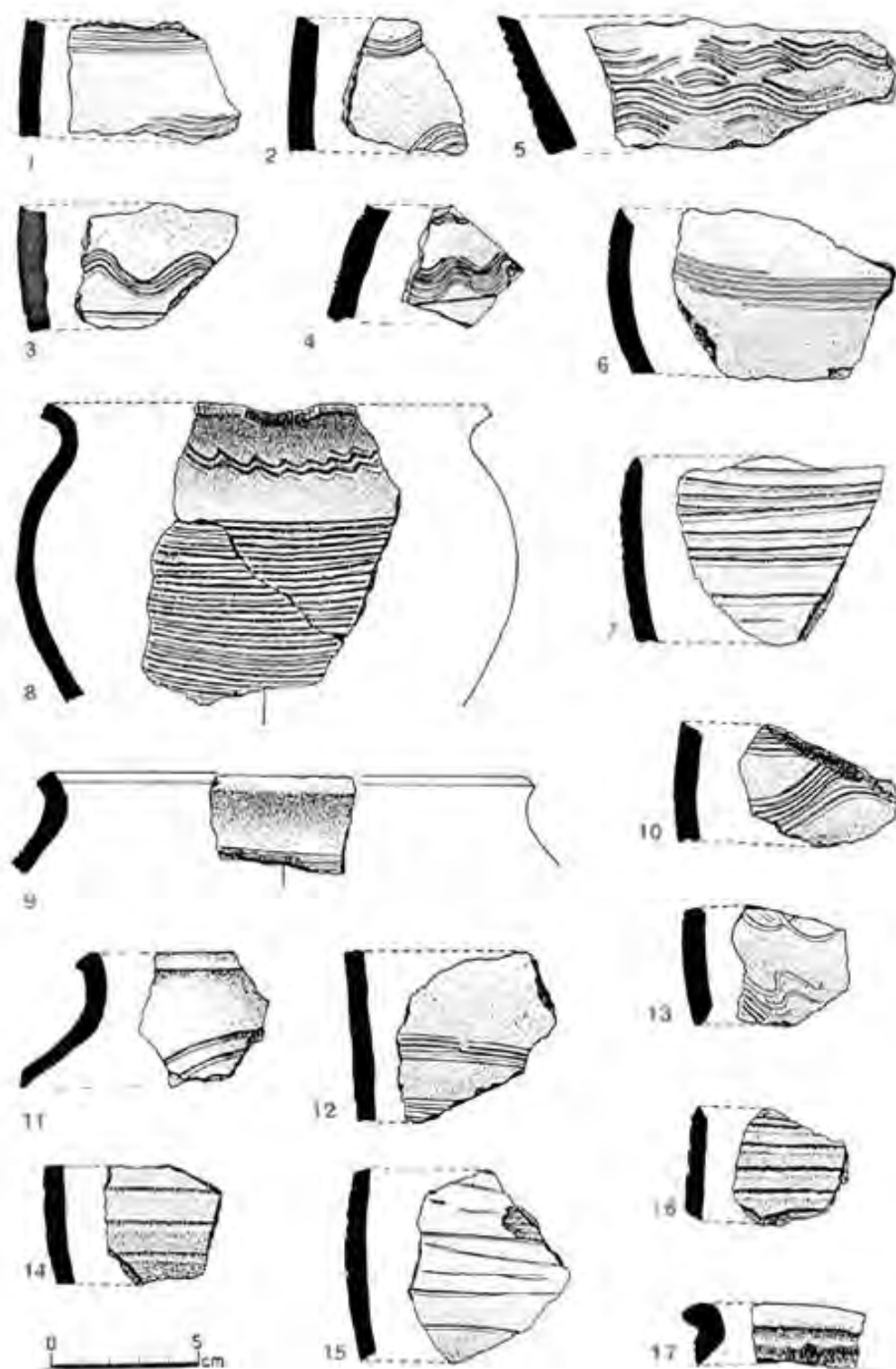
Pl. II. Berea – „Dolláros”: ceramică modelată la roata înceată.

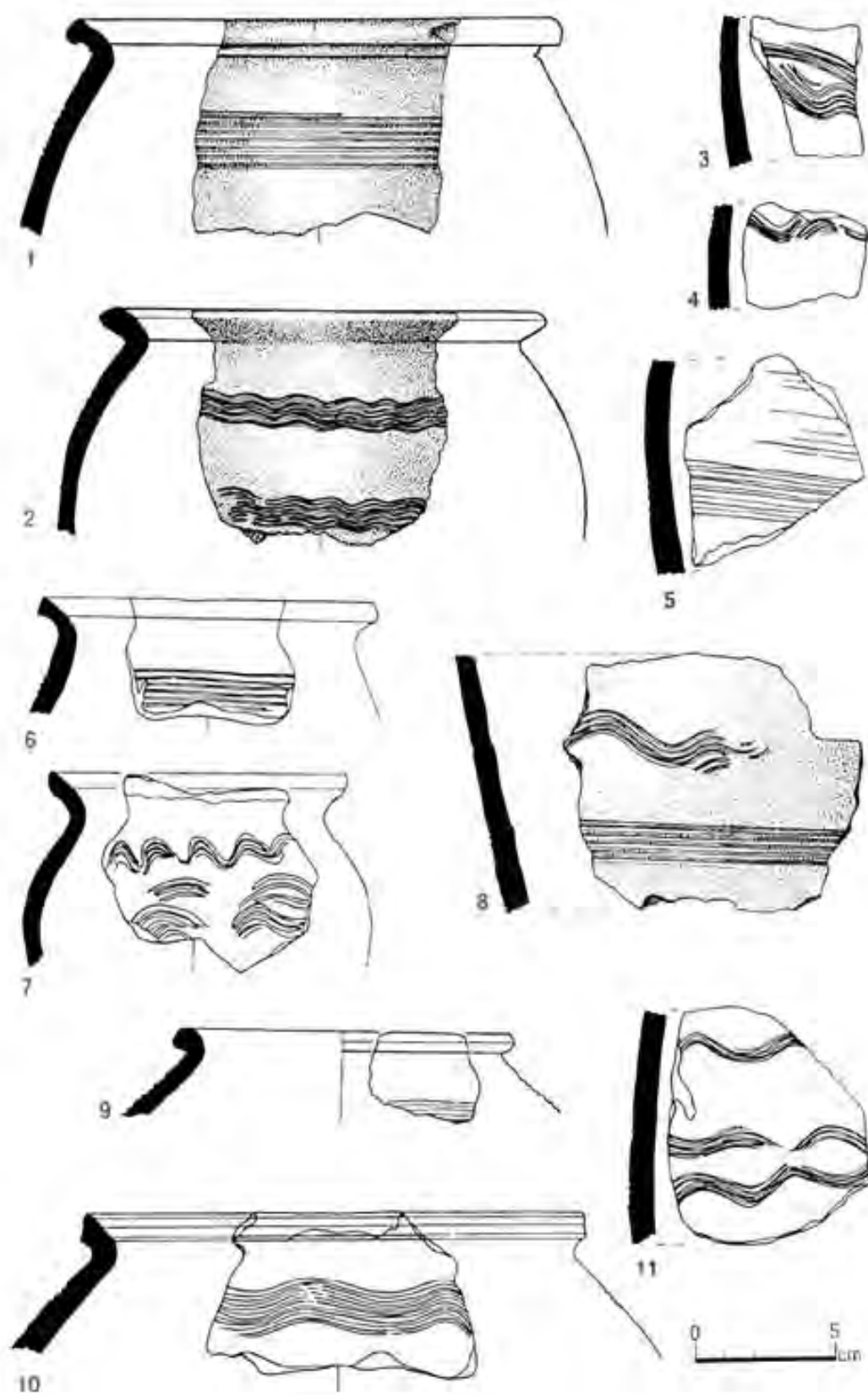
Pl. III. Berea – „Dolláros”: ceramică modelată la roata înceată (1-13).
 Berea – „Soskás”: ceramică modelată la roata înceată (14-16).

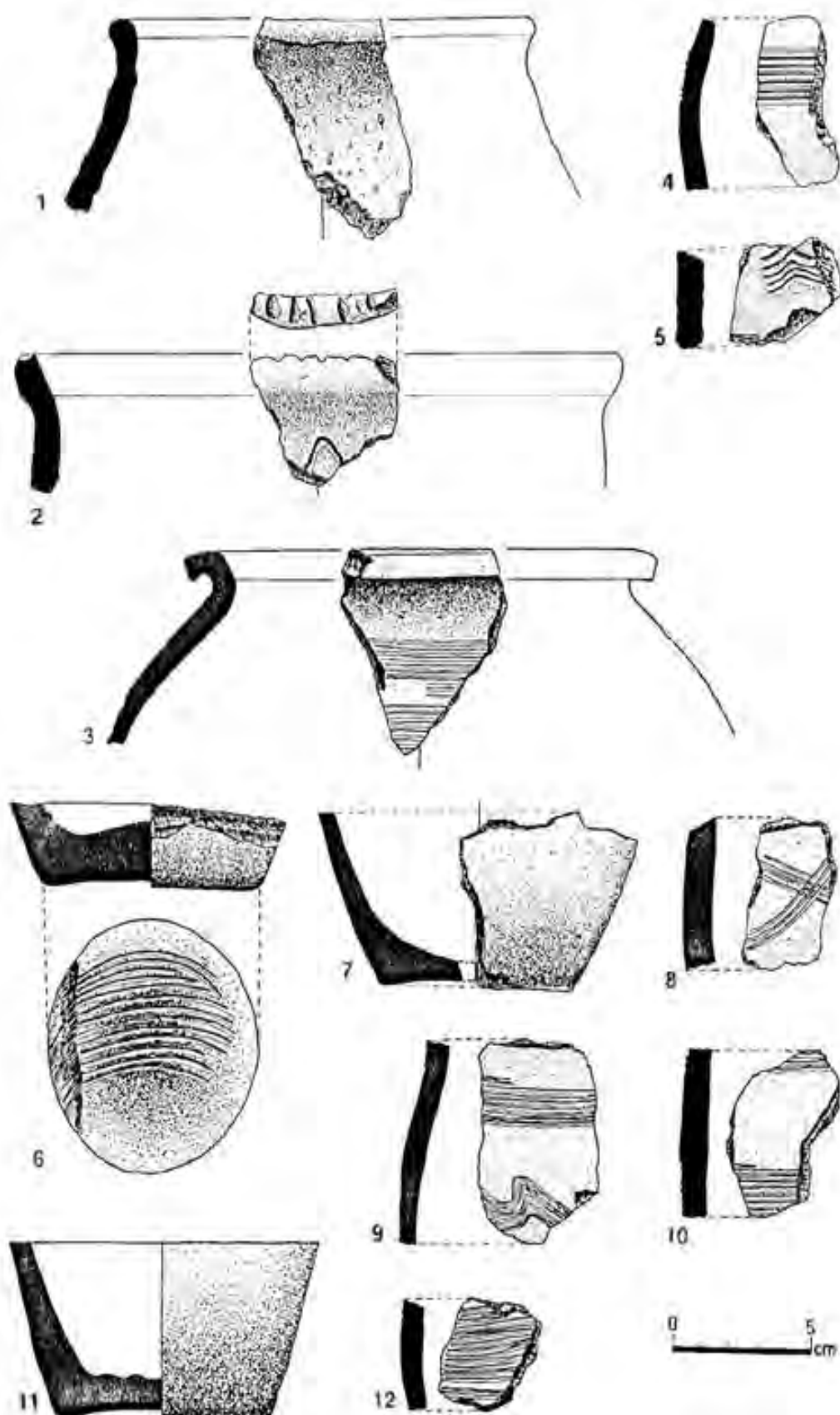
Pl. IV. Berea – „Soskás”: ceramică modelată la roata înceată (1-5, 4-14) și roata rapidă (6).

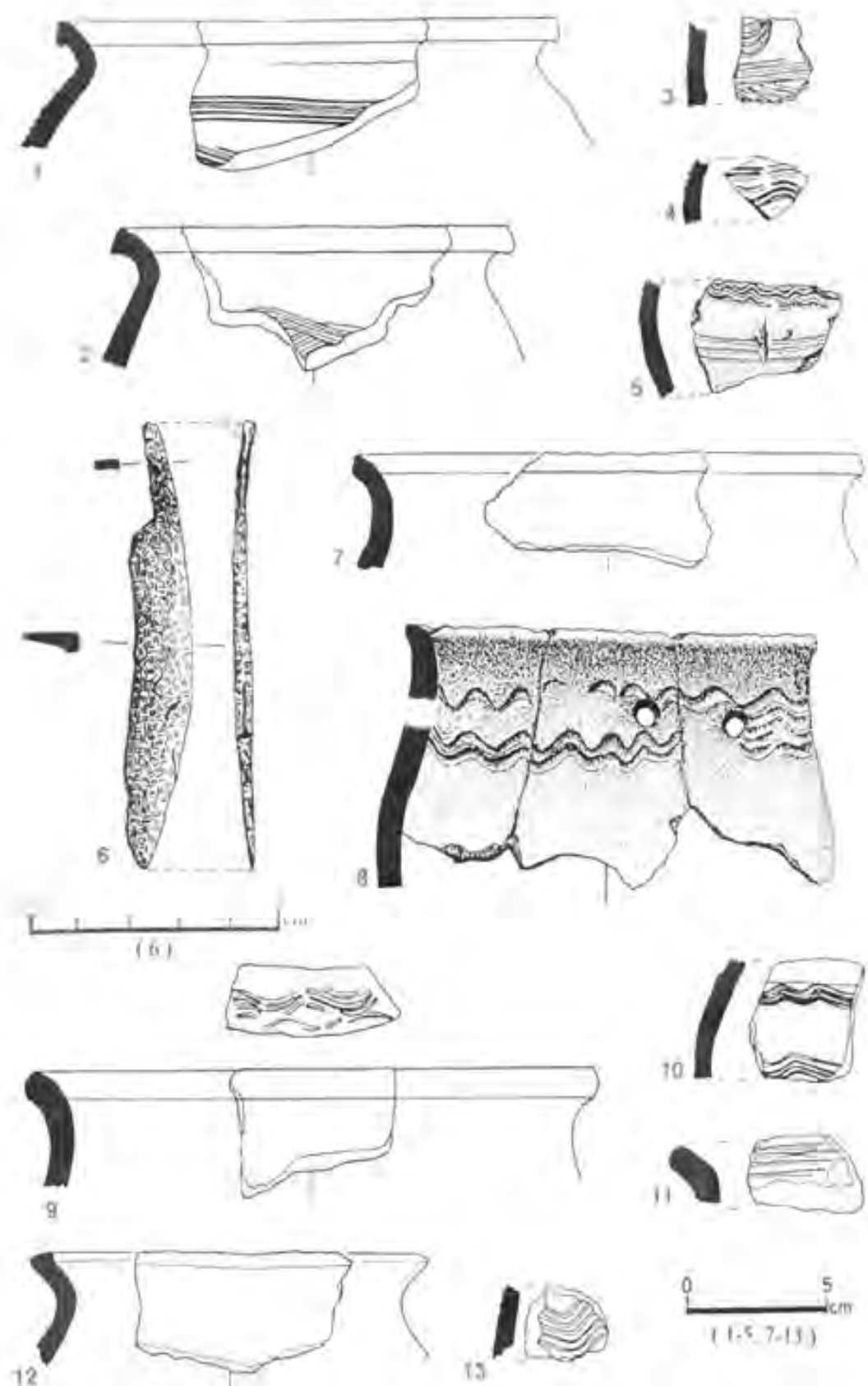
Pl. V. Berea – „Akasztófalapos”: ceramică modelată la roata înceată (1-3). Berea – „Bodzás”: ceramică modelată la roata înceată (4,5,11). Berea – „Bodzás-forrás”: ceramică modelată la roata înceată (6-10, 12-17).

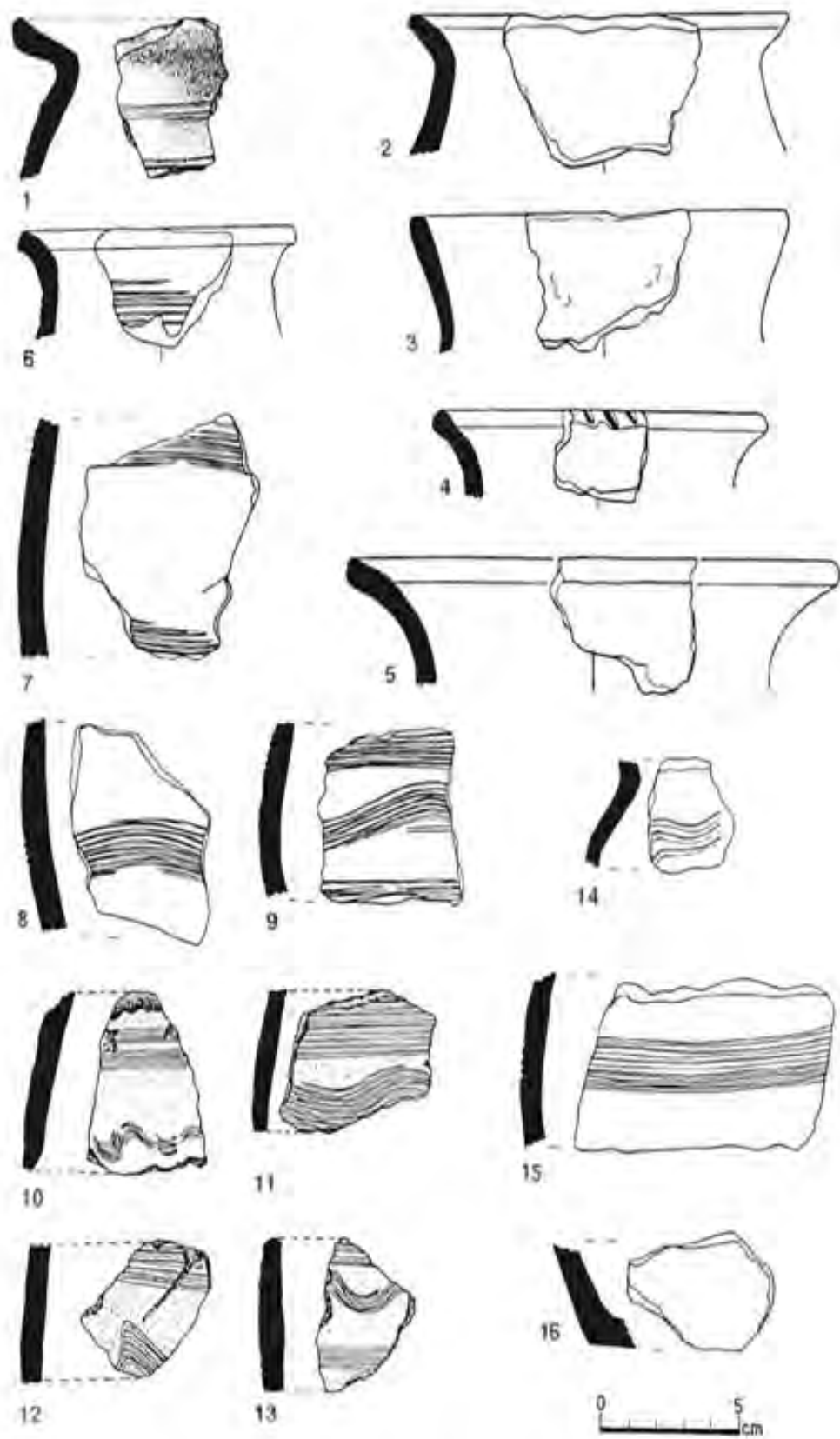
Pl. VI. Berea – „Sultész-tag”: ceramică modelată la roata.

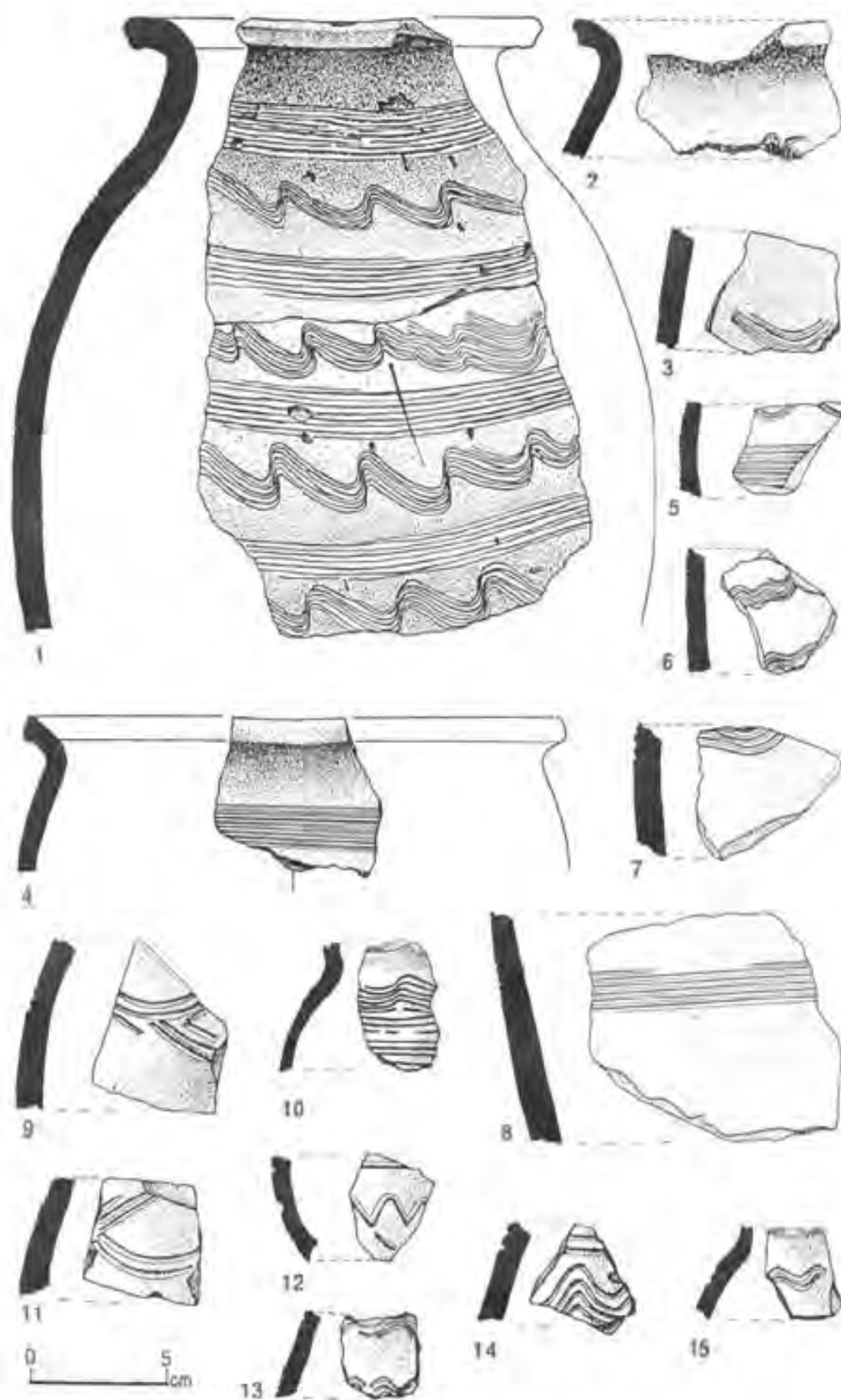
Pl. VII. Berea – „Berei vályogvető”: ceramică modelată la roata încetă (4,5) și cu mână (1,2).
 Berea – „Akasztófalapos”: ceramică modelată la roata încetă (3,7-10,12) și roata rapidă (6,11).

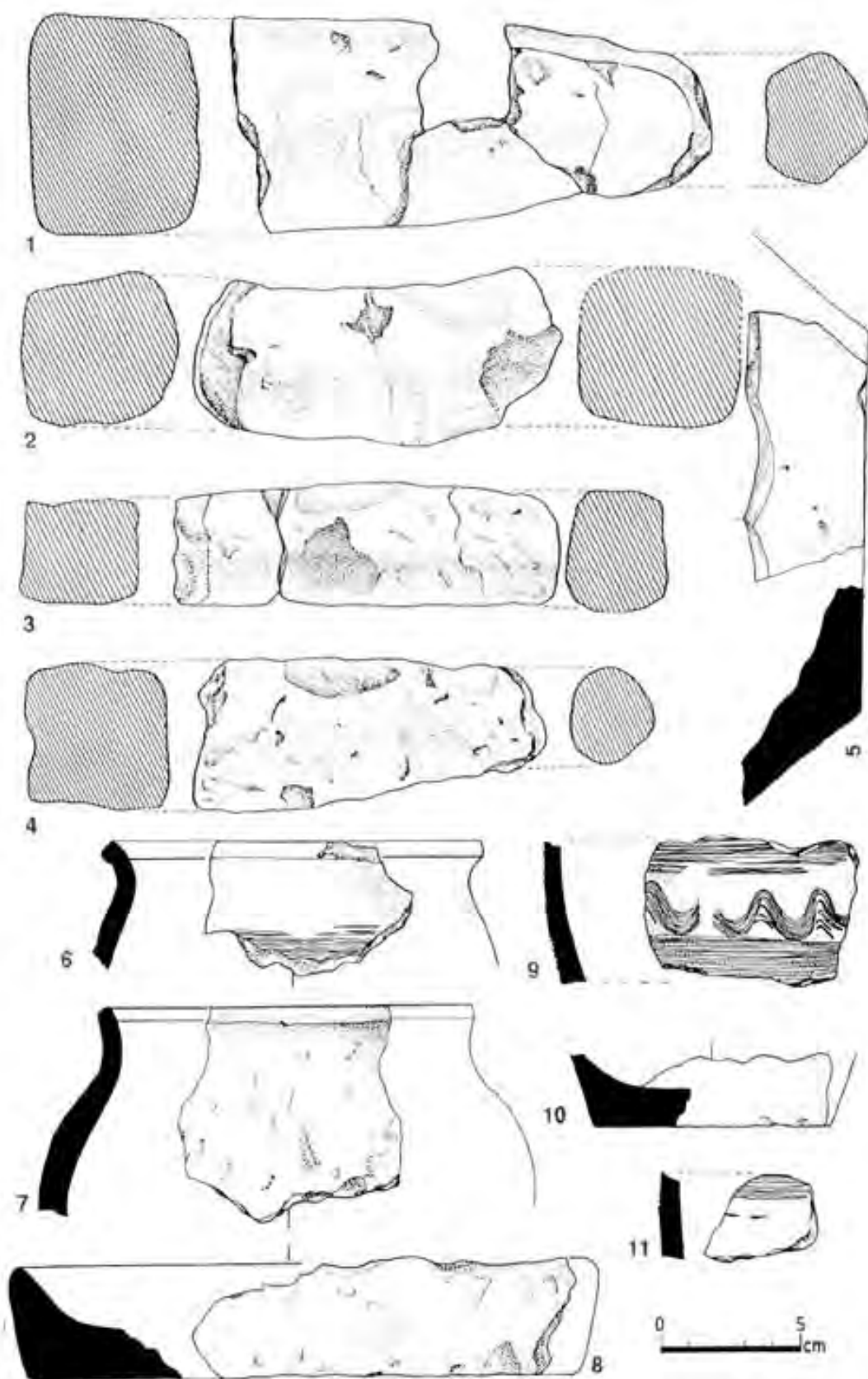
Pl. VIII. Berea – „Nyúlvár”: ceramică modelată la roata înceată (1-5), cuțit de fier (6).
 Hotarul localităților Berea-Ciumești: ceramică lucrată la roata înceată (7-10).
 Carei/ Căpleni – „Kozard”: ceramică modelată la roata înceată (11-13).

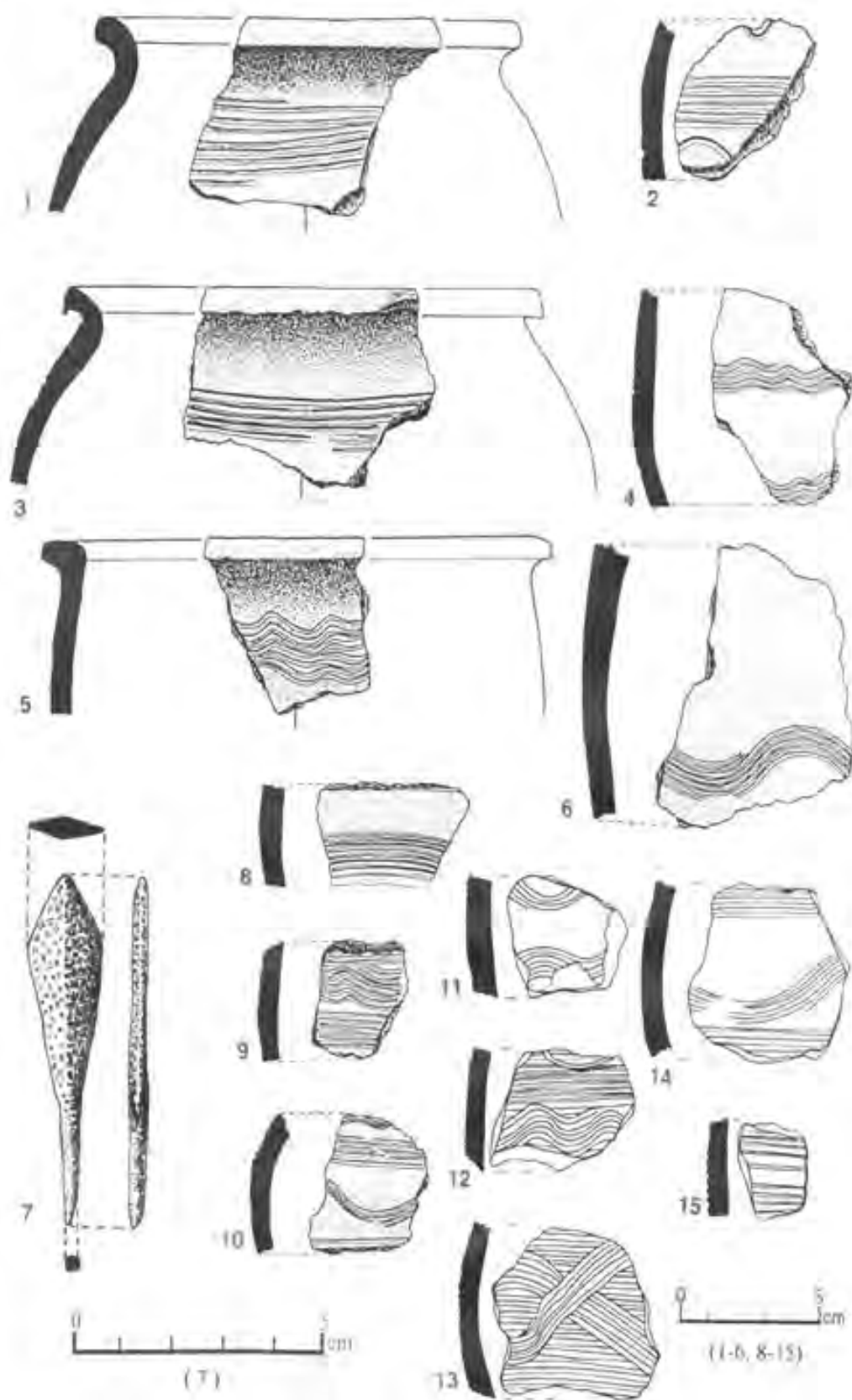
Pl. IX. Berea – „Virágkert” (1-5), Berea – „Zsidó tag” (6-9), Berea – „Berei szőlő” (10-13),
 hotarul localităților Berea și Ciumești (14-16).
 Ceramică modelată la roata înceată (1,6-16) și cu mână (2-5).

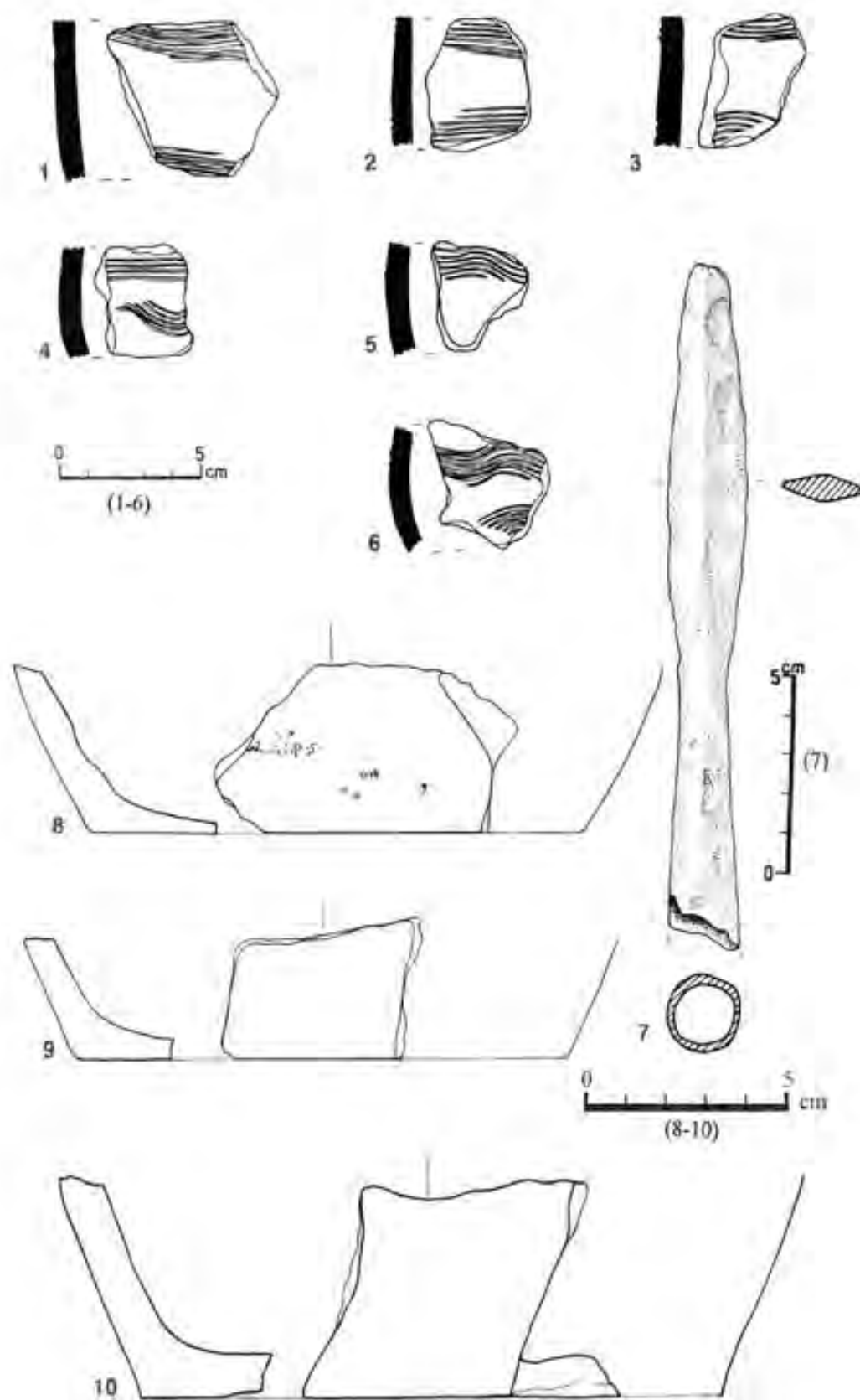
Pl. X. Hotarul localităților Berea și Ciumești (1), Ciumești – „Tőkös” (2-4), Cămin – „Podul Crasnei” (5-8), Sanislău I-II-III (9-15). Ceramică modelată la roată înceată.

Pl. XI. Carei – „Stația de epurare a Fabricii de zahăr” :
ceramică modelată la roată înceată (6,9-11), roata rapidă (5) și cu mâna (7,8),
vălătuci din lut ars (1-4).

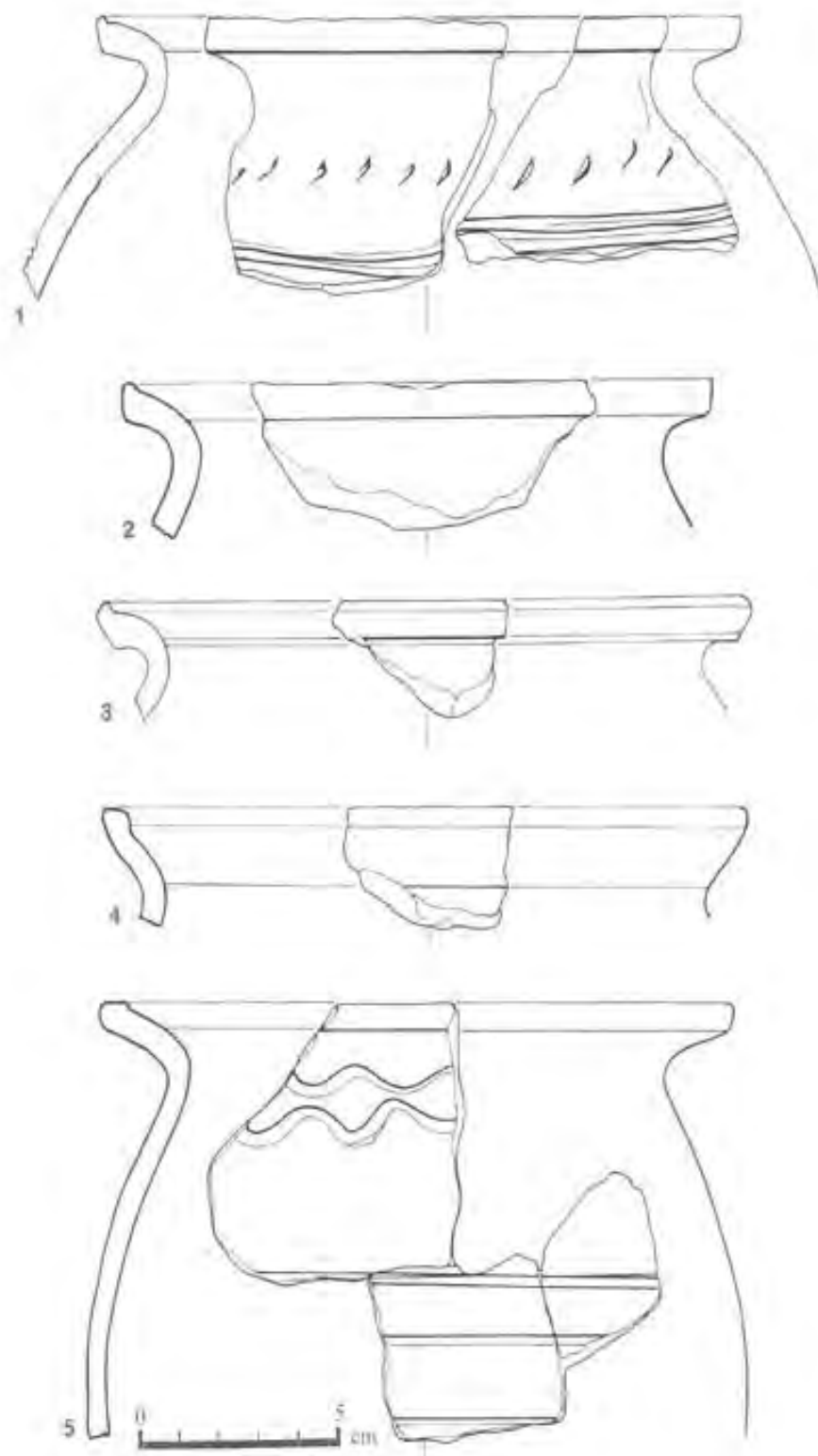
Pl. XII. Ciumești – „La silozuri” (1), Ciumești – „Legelö sarok” (2-10), Sanislău – „Bostănărie” (11-15). Ceramică modelată la roată înceată (1-6, 8-15), vârf de săgeată din fier (7).

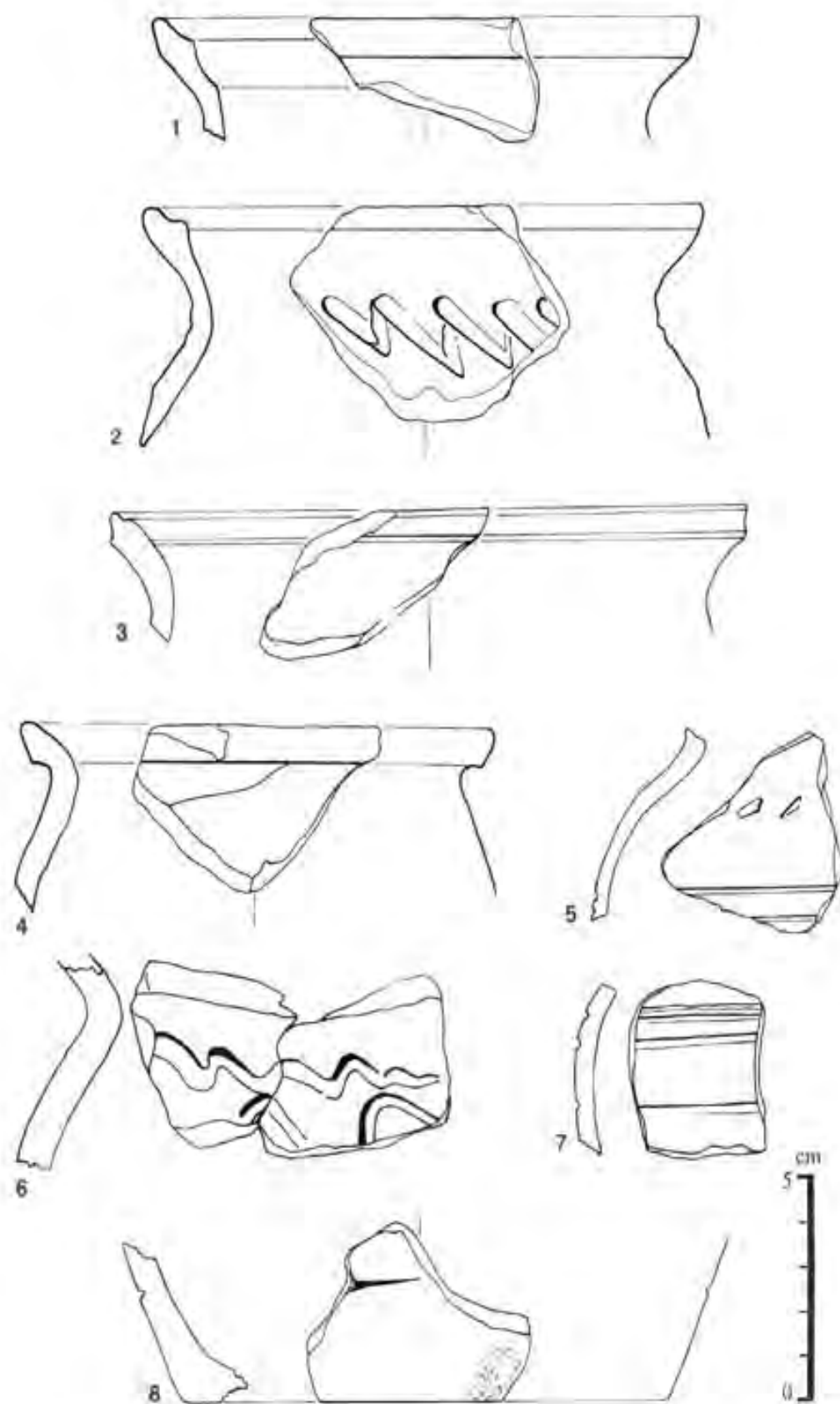
Pl. XIII. Ciumești - „Törofi Sojás” (?); ceramică modelată la roată încetă (1-6).

Pir; vârf de suliță din fier (7).

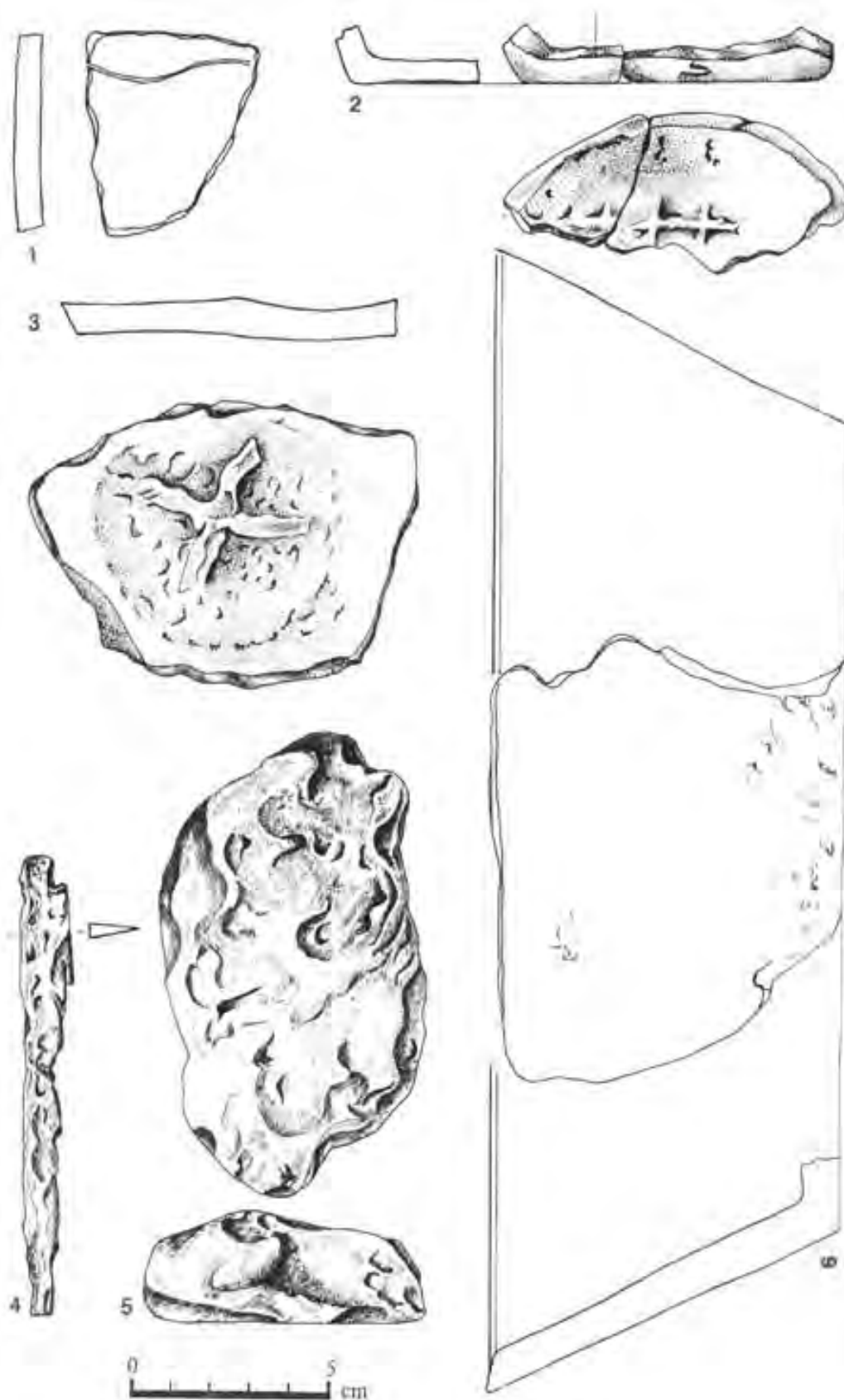
Lazuri - „Centrul localității”; ceramică modelată la roată încetă (10) și roata rapidă (8,9).

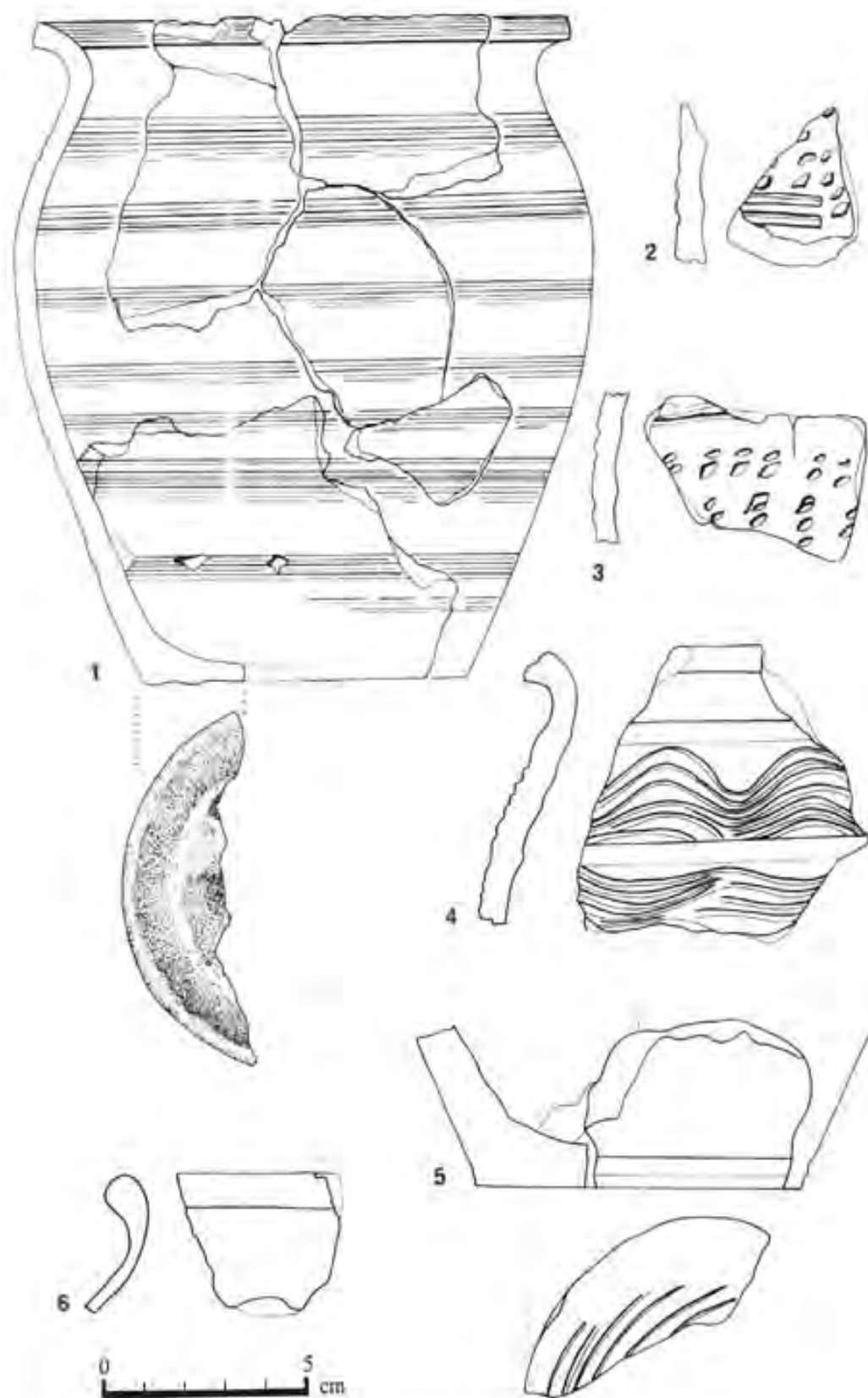
Pl. XIV. Lazuri – „Centrul localității”: ceramică modelată la roată înceată (1,2,4,5) și roata rapidă (3).

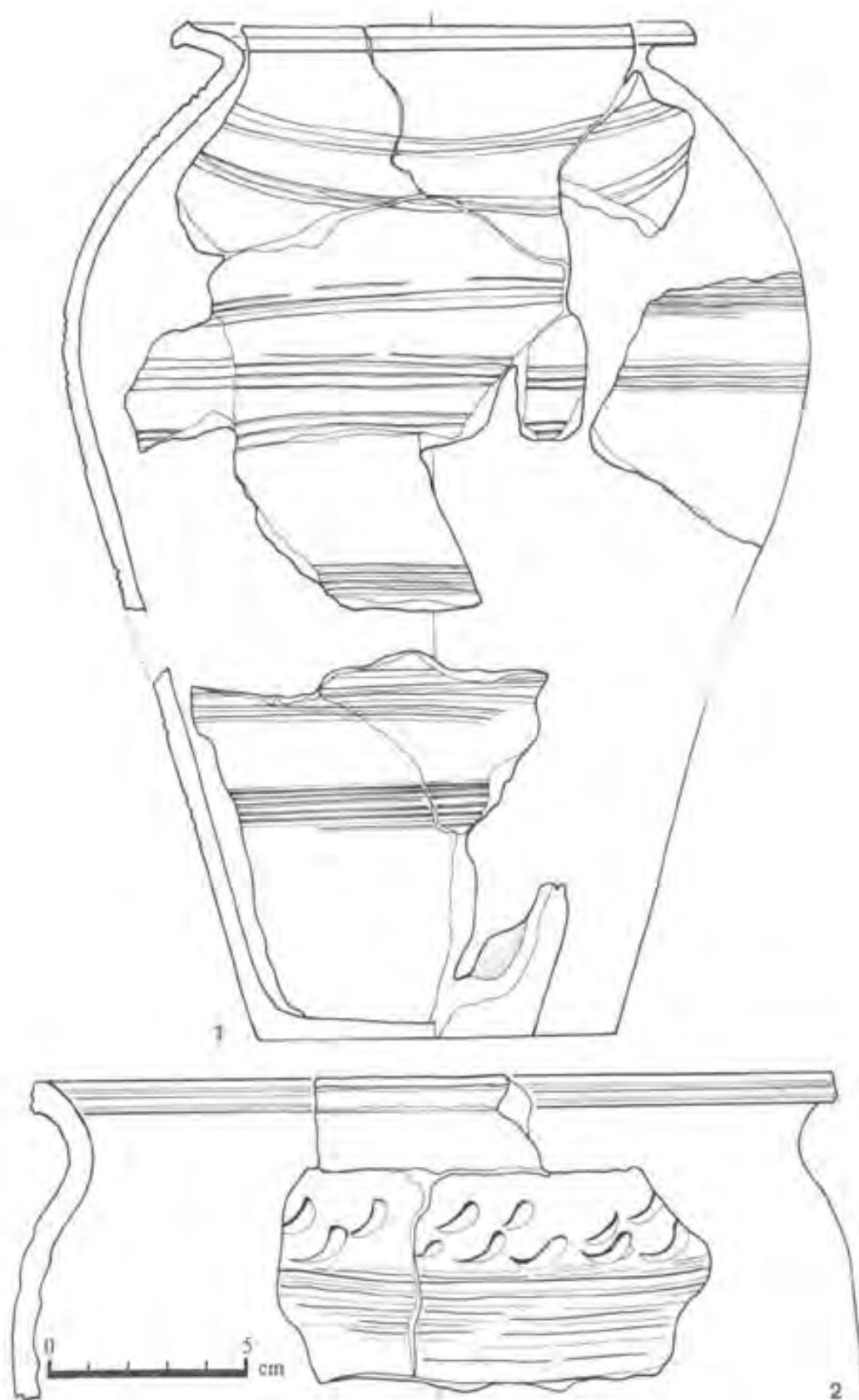
Pl. XV. Lazuri – „Centrul localității”:
ceramică modelată la roată încetă (5,6,8) și roata rapidă (1-4,7).

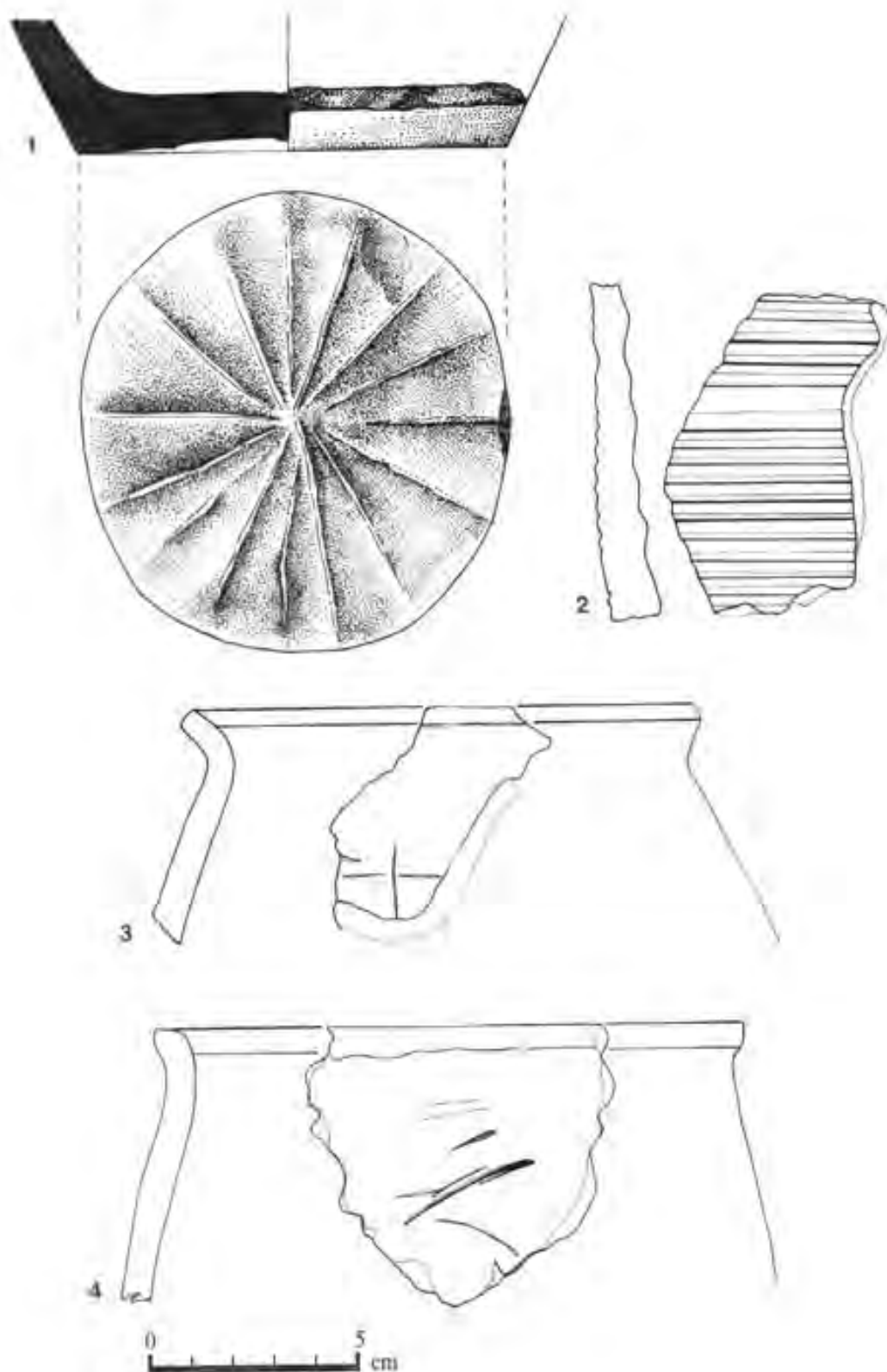
Pl. XVI, Lazuri - „Centrul localității”:
ceramică modelată la roată înceată (1-3), cuțit și lupă de fier (4,5) .

Pl. XVII. Lazuri – „Lubi tag”, groapa 113a:
ceramică modelată la roată încetă (1) și la roată rapidă (4,5),

Pl. XVIII. Lazuri – „Lubi tag”, groapa 113a: ceramică modelată la roată înceată ,

Pl. XIX. Lazuri – „Lubi tag”, groapa 113a:
ceramică modelată la roată înceată (1), roata rapidă (2) și cu mâna (3,4).

1

2

(2-4)

3

4

Pl. XX. Așezări medievale timpurii în microzona Lăpușului inferior, jud. Maramureș (1); Lăpușel-„Ciungău”= 1; Lăpușel-„Mociar”= 2; Bozânta Mică - „Unchiu' Popii”= 3; Bozânta Mică - „Grind”= 4; Chechiș - „Deasupra ciungăului”= 5.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ PRIVIND HABITATUL MEDIEVAL TIMPURIU (SEC. VII-XI) PE TERITORIUL JUDEȚULUI SĂLAJ

Dan Băcuet-Crișan

Cercetările desfășurate pe teritoriul județului Sălaj au pus în evidență existența a numeroase obiective de interes arheologic aparținând unor diverse perioade istorice.

Din păcate, dintre aceste situri, extrem de puține au beneficiat de cercetări sistematice, iar în cazul în care au fost realizate, majoritatea se limitau la simple sondaje arheologice.

Materialul arheologic care face obiectul rândurilor de față a fost descoperit prin cercetări de suprafață desfășurate pe parcursul anilor 1999, 2000, 2001 și 2002, cercetări care au avut ca scop identificarea unor situri noi, dar și verificarea unora mai vechi.

Descoperirile vor fi tratate după următoarea schemă:

Denumire localitate

- a) Toponim (dacă acesta se cunoaște). Poziția sitului în teren.
- b) Anul cercetării. Autorii cercetărilor de teren.
- c) Descrierea materialului arheologic.
- d) Încadrare cronologică.
- e) Locul de păstrare a materialului arheologic.

DESCOPERIRI

1. Biușa (com. Benesat) (Pl. I, nr. 1)

- a) Punct situat la 200 m înainte de drumul spre sat dinspre Jibou, partea dreaptă, terasa a II a pârâului Horoat.
- b) Periegheze 2000-Sanda Băcuet-Crișan, Ioan Bejinariu, Horea Pop.
- c) Ceramică atipică de culoare brun-cărmizie cu pete negricioase.
- d) sec. VIII-IX (?)
- e) Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău (MIAZ)

2. Bobota (com. Bobota) (Pl. I, nr. 2)

- a) “*Valea Zănicelului*”. Punct situat la ieșirea din Bobota spre Zalnoc.
- b) Periegheze 1999- Horea Pop, Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Marin Pop.

- c) Fragmente ceramice de culoare cărămizie. Provin de la vase lucrate la roata înceată.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

- a) *“Iertaș”*. Punct situat în aval de podul rutier Bobota-Derșida, în malul drept al râului Crasna.
- b) Periegheze 2002-Dan Sana
- c) Ceramică de culoare brun-cărămizie sau gălbuie. Forme ceramice identificate: oala fără toarte, tăvița și țestul. Ornamente: benzi de linii drepte, bezi de linii în val.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

3. Boghiș (com. Nușfalău) (Pl. I, nr. 3)

- a) *“Nagy Mező”*. Punct situat pe malul stâng al râului Barcău, în spatele ultimelor case din localitatea Boghiș (spre localitatea Valcău de Jos).
- b) Periegheze 1999, 2002- Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Horea Pop.
- c) De la suprafață au fost recoltate fragmente ceramice (Pl. II, III, IV, V) de culoare brun-cărămizie lucrate la roata înceată sau rapidă, dintr-o pastă degresată cu nisip și mică. Ornamente: benzi de linii în val asociate cu benzi de linii drepte, linii în val simple, șiruri de incizii practicate cu un instrument ascuțit.
- d) sec.X-XI.
- e) MIAZ.

4. Borla (com. Bocșa) (Pl. I, nr. 4)

- a) *“Boboreta”*. Punct situat pe partea stângă a drumului spre Borla, în apropierea podului peste afluentul văii Zalăului.
 - b) Periegheze 1999- Horea Pop, Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Marin Pop.
 - c) Ceramică brun-cărămizie lucrată la roata înceată.
 - d) sec. VIII-IX.
 - e) MIAZ.
-
- a) *“Kis Rét”* . Punct situat pe partea stângă a șoselei Hereclean-Borla, la intrare în localitatea Borla.
 - b) Periegheze 1999- Dan Băcuet-Crișan, Sanda Băcuet-Crișan, Ioan Bejinariu.

- c) Ceramică cărămizie lucrată la roata rapidă. Ornamente: linii drepte paralele și orizontale.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ

5. Bozieș (com. Nușfalău) (Pl. I. nr. 5)

- a) *“Grajduri”*. Punct situat în apropiere de fostele grajduri CAP, mai jos de bazinele de apă, pe malul stâng al pârâului Valea Mare.
- b) Periegheze 1999-Sanda Băcueț-Crișan, Dan Băcueț-Crișan
- c) Fragmente ceramice de culoare cărămizie și brun-cărămizie de la vase lucrate cu roata înceată (Pl. XVII, 1-2). Ornamente: linii drepte paralele.
- d) sec. VIII-IX
- e) MIAZ

6. Cehei (oraș Șimleu Silvaniei) (Pl. I. nr. 6)

- a) *“Nove”*. Punct situat în marginea localității Cehei spre cătunul Pustă.
- b) Periegheze 2000- Horea Pop.
- c) Ceramica descoperită este lucrată la roata înceată (Pl. VI, 5-6). Fragmentele provin de la oale țără toarte de culoare cărămizie, pasta fiind degresată cu nisip și pietricele mărunte la care se adaugă și mica. Ornamente: benzi de linii drepte orizontale asociate cu benzi de linii în val orizontale.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

7. Cosniciu de Jos (com. Marca) (Pl. I. nr. 7)

- a) *“Costileasa”*. Punct situat pe a doua terasă a râului Barcău, pe malul stâng, spre Nușfalău.
- b) Periegheze 2000, Horea Pop, Sanda Băcueț-Crișan, Dan Băcueț-Crișan.
- c) Ceramică de culoare brun-negricioasă lucrată la roata înceată (Pl. VI, 7-8). Ornamente: linii drepte paralele.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

- a) *“Sălaș”*. Punct situat pe a doua terasă a râului Barcău, pe partea stângă, la aproximativ 1, 5 Km de Cosniciu de Jos, spre Nușfalău.
- b) Periegheze 2000, Horea Pop, Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan.
- c) Ceramică lucrată la roata înceată de culoare brun-cărămizie (Pl. VI, 4).
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

8.Crasna (com. Crasna) (Pl. I, nr. 8)

- a) *“Grajduri”*. Punct situat în partea stângă a șoselei Crasna-Vârșolt, în apropierea fostelor Grajduri CAP.
- b) Periegheze 2000-Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Horea Pop, Ioan Bejinariu.
- c) Fragmente ceramice de culoare cărămizie cu pete gri-negricioase (Pl. XVIII). Ornamente: bandă de linii în val, linii drepte paralele, linii simple în val.
- d) sec.X-XI.
- e) MIAZ.

9.Guruslău (com. Hereclean) (Pl. I, nr. 9)

- a) *“Pustă”*. Punct situat pe partea dreaptă a văii Zalăului, la baza dealului cu monumentul de la Guruslău.
 - b) Periegheze 2000-Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Horea Pop.
 - c) Fragmente ceramice de culoare cărămizie, brun-cenușie cu degresantul constituit din nisip cu pietricele și mică (Pl. XIV, XV). Provin de la vase lucrate la roata înceată sau rapidă. Ornamente: bandă de linii în val asociată cu bandă de linii drepte, șiruri paralele de impresiuni realizate cu roțița.
 - d) sec.XI.
 - e) MIAZ.
-
- a) Între *“Pustă”* și *“Ter”*. Punct situat la cca 200m de *“Pustă”*.
 - b) Periegheze 2000-Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Horea Pop.
 - c) În arătură a putut fi sesizată o locuință distrusă de lucrările agricole. Fragmentele ceramice culese sunt de culoare cărămiziu-gălbuie cu pete cenușii. Vasele au fost lucrate la roata rapidă sau înceată (Pl. XI, XII, XIII). Ornamente: benzi paralele de linii în val, benzi de linii drepte, șiruri paralele de impresiuni realizate cu roțița.
 - d) sec.X-XI.

e) MIAZ.

10.Iaz (com. Plopiș) (Pl. I, nr. 10)

- a) *“Podul lui Halczer”*. Punct situat în partea stângă a șoselei Plopiș-Iaz-Boghiș pe a doua terasă a pârâului Valea Mare.
- b) Periegheze 2000- Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan.
- c) Ceramică cărămiziu-negricioasă lucrată la roata înceată (Pl. IX). Ornamente: benzi de linii drepte paralele.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

11.Ip (com. Ip) (Pl. I, nr. 11)

- a) Punct situat în centrul localității, în spatele clădirii poștei.
- b) Periegheze 2002-Dan Băcuet-Crișan.
- c) Ceramică de culoare brun-cărămizie. Forma ceramică identificată este oala fără toarte lucrată la roata înceată. Ornamente: benzi paralele de linii în val, șiruri de impresiuni realizate cu roțița.
- d) sec. X-XI.
- e) MIAZ.

12. Marca (com. Marca) (Pl. I, nr. 12)

- a) *“Râturi”*. Punct situat pe a doua terasă a râului Barcău, pe malul stâng spre localitatea Ip.
- b) Periegheze 2000, Horea Pop, Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan.
- c) Ceramică de culoare brun-cărămizie lucrată la roata rapidă sau înceată (Pl. VII). Ornamente: benzi de linii drepte paralele și orizontale.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

13. Pericei (com. Pericei) (Pl. I, nr. 13)

- a) La sud de brutăria SC “Dacii” SRL, spre Vârșolț.
- b) Periegheze -Horea Pop.
- c) Ceramică de culoare cărămizie. Fragmente atipice (Pl. VI, 3).
- d) sec. VIII-IX (?)

e) MIAZ.

a) La sud de fostele Grajduri CAP.

b) Periegheze -Horea Pop.

c) Ceramică de culoare cărămizie (Pl. VI, 1-2). Ornamente: linii drepte paralele trasate orizontal.

d) sec. VIII-IX.

e) MIAZ.

14. Plopiș (com. Plopiș) (Pl. I, nr. 14)

a) "*Rovină*". Punct situat pe a doua terasă a pârâului Valea Mare, pe malul drept.

b) Periegheze 2002-Sanda Băcueț-Crișan, Dan Băcueț-Crișan.

c) Ceramică lucrată la roata înceată dintr-o pastă degresată cu nisip și pietricele. Ornamente: șir de impresiuni realizate cu un instrument ascuțit asociat cu linii drepte paralele și orizontale.

d) sec. X-XI.

e) MIAZ.

15. Recea (com. Vârșolț) (Pl. I, nr. 15)

a) "*Pârâul Bisericii*". Punct situat în spatele caselor cu numărul 195-200 din localitatea Recea.

b) Periegheze 2000-Sanda Băcueț-Crișan, Dan Băcueț-Crișan, Ioan Bejinariu.

c) Fragmente ceramice de culoare cărămizie, portocaliu-gălbuie, lucrate la roata înceată (Pl. XVI). Ornamente: linii simple în val, linii drepte paralele, linie în val trasată peste linii drepte orizontale.

d) sec. X-XI.

e) MIAZ

16. Șimleu Silvaniei (oraș Șimleu Silvaniei) (Pl. I, nr. 16)

a) "*Miliceri Tag*". Punct situat pe o terasă înaltă a râului Crasna în partea stângă a șoselei Pericei-Șimleu Silvaniei, în apropiere de strandul orașului Șimleu Silvaniei.

b) Periegheze 1999, 2000-Horea Pop.

c) Ceramică de culoare brun-cărămizie lucrată la roata înceată sau cu mâna (Pl. VIII). Ornamente: linii simple în val, linii drepte simple, benzi de linii drepte.

- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

17. Valcău de Jos (com. Valcău de Jos) (Pl. I, nr. 17)

- a) Pe malul stâng al râului Barcău, între localitățile Boghiș și Valcău de Jos.
- b) Periegheze 1999- Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan.
- c) Ceramică de culoare brun-cărămizie, lucrată cu mâna (Pl. X). Forme ceramice identificate: oala fără toarte și tăvița. Ornamente: incizii practice pe buza vaselor.
- d) sec. VII-VIII.
- e) MIAZ.

18. Zalnoc (com. Bobota) (Pl. I, nr. 18)

- a) *“Pustă”*. Punct situat în apropiere de localitatea Zalnoc, pe malul stâng al văii Zănicelului.
- b) Periegheze 1999, Horea Pop, Sanda Băcuet, Dan Băcuet, Ioan Bejinariu, Marin Pop.
- c) Ceramică de culoare cărămizie lucrată la roata înceată.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ.

- a) *“Aristie”*. Punct situat la confluența văii Aborului cu Zănicelul.
- b) Periegheze 1999-Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Horea Pop, Ioan Bejiariu, Marin Pop.
- c) Fragmente ceramice de culoare gălbui-cărămizie, cu pastă degresată cu nisip și paiete de mică. Formele ceramice identificate sunt oala fără toarte și tăvița (Pl. XVII, 3).
- d) sec. VIII-IX
- e) MIAZ

19. Zăuan (com. Ip) (Pl. I, nr. 19)

- a) *“Dâmbu Cimitirului”*. Punct situat în spațiul intravilan al localității Zăuan, pe o terasă înaltă situată pe partea dreaptă a șoselei Nușfalău-Zăuan
- b) Periegheze 2000, Horea Pop, Sanda Băcuet, Dan Băcuet.
- c) Ceramică de culoare brun-cărămizie lucrată la roata rapidă.
- d) sec. VIII-IX.
- e) MIAZ

Cercetările de suprafață desfășurate pe teritoriul județului Sălaj au dus la identificarea unui număr de 25 de puncte de interes arheologic databile în sec. VII-XI.

Aceste puncte sunt plasate în apropierea unor surse de apă, pe terasele unor râuri, în gura văilor sau mai retrase, spre fundul acestora. Dintre aceste puncte, 18 pot fi datate în sec. VII-IX, iar 7 puncte în sec. X-XI.

Considerații privind descoperirile din sec. VII-IX

Materialul arheologic descoperit constă în totalitate în ceramică. Formele ceramice prezente sunt oala fără toarte, tăvița și țestul.

Oala fără toarte apare în toate cele 18 situri identificate. Vasele prezintă nuanțe de brun-cărmiziu sau gălbui, pasta fiind degresată cu nisip fin sau cu pietricele. În cazul multor fragmente, în pastă este prezentă și mica. Vasele au fost lucrate la roata înceată sau cu mâna. La Borla “*Kis rét*” și Marca “*Râturi*” au fost descoperite și fragmente ceramice ce proveneau de la vase lucrate la roata rapidă.

Oalele lucrate cu mâna sunt neornamentate, singurele elemente de decor fiind mici incizii practicate pe buza vasului cum este cazul celor descoperite la Valcău de Jos. Vasele lucrate la roata înceată sau la roata rapidă sunt ornamentate prin incizare cu: linii drepte orizontale, benzi de linii drepte, linii în val și benzi de linii în val.

Țesturile descoperite sunt în totalitate lucrate cu mâna, dintr-o pastă degresată cu nisip și pietricele alături de care este prezentă în unele cazuri și mica. Toate fragmentele descoperite sunt neornamentate.

Tăvițele sunt de asemenea lucrate cu mâna. Pasta a fost degresată cu nisip cu pietricele și paiete de mică. Acestea sunt lipsite de ornamente incizate, singurele elemente de decor întâlnite fiind alveolele realizate cu degetul în pasta moale, cum este cazul fragmentelor de tăvițe descoperite la Bobota “*Iertaș*”.

În spațiul nord-vestic al României, pentru ceramica descoperită, pot fi sesizate analogii în siturile de la Lăpușel (Stanciu 1994, 267-322), Popeni-Cuceu (Stanciu, Matei 1994, 135-163), Panic “*La Blocuri*” (Băcuet-Crișan 2000, 147-154) sau Badon “*La răstignire*” (Băcuet-Crișan, S. Băcuet-Crișan 2000, 499-501).

Considerații privind descoperirile din secolele X-XI

În urma cercetărilor de suprafață au fost identificate 7 puncte cu material ceramic databil în secolele X-XI.

Singura formă ceramică identificată (în urma analizării fragmentelor ceramice descoperite) este oala fără toarte. Vasele sunt lucrate la roata înceată sau rapidă, dintr-o pastă degresată cu nisip fin (uneori cu pietricele) și mică. Ceramica prezintă nuanțe de cărămiziu-gălbui, brun-cărămiziu, uneori cu pete negricioase sau cenușii.

Ornamentele sunt realizate prin incizare (linii drepte orizontale, benzi de linii drepte, linii în val, benzi de linii în val, șiruri de mici incizii practicate cu unghia sau cu un instrument ascuțit) sau prin imprimare (șiruri de mici impresiuni realizate cu roțița).

Fragmentele ceramice descoperite în punctele prezentate mai sus, își găsesc cele mai apropiate analogii în descoperirile de la Șimleu Silvaniei din punctele: "*Varhegy, Cetate*" - datate în secolul XI (*Băcș-Crișan 1999-2000*, 307-308) și "*str. A. Mureșanu, nr. 11*" - datate în a doua jumătate a sec. X-prima jumătate a sec. XI (*Băcș-Crișan 1999-2000*, 309-314).

Materialul ceramic prezentat provine numai din cercetări de suprafață. Cantitatea de material arheologic descoperită variază de la un punct la altul. În cazul multor situri au fost descoperite numai fragmente ceramice atipice.

Datorită provenienței materialului arheologic, a cantității și a calității acestuia, o încadrare cronologică riguroasă este foarte dificil de realizat, astfel că nu am putut opera decât cu datări largi (sec. VII-IX și sec. X-XI).

BIBLIOGRAFIE

- Băcuet-Crișan 1999-2000 D. Băcuet-Crișan, Descoperiri arheologice la Șimleu Silvaniei, EphmNap IX-X, 1999-2000, 316-324.
- Băcuet-Crișan 2000 D. Băcuet-Crișan, Săpături arheologice de salvare la Panic, punctul "La Blocuri"(jud. Sălaj), Marisia XXVI, 2000, 147-168.
- Băcuet-Crișan, S. D. Băcuet-Crișan, S. Băcuet-Crișan, Două locuințe prefeudale descoperite în județul Sălaj, ActaMP XXIII, 2000, I, 499-520.
- Stanciu 1994 I. Stanciu, Așezarea prefeudală de la Lăpușel, jud. Maramureș (Cercetări arheologice din anii 1992, 1993), EphemNap IV, 1994, 267-322.
- Stanciu, Matei 1994 I. Stanciu, Al. V. Matei, Sondajele din așezarea prefeudală de la Popeni-Cuceu, jud. Sălaj. Câteva observații cu privire la ceramica prefeudală din Transilvania, ActaMP XVIII, 1994, 135-163.

SURFACE RESEARCHES BELONGING TO THE EARLY MEDIEVAL AGE (7TH-11TH CENTURIES) IN THE SĂLAJ COUNTY

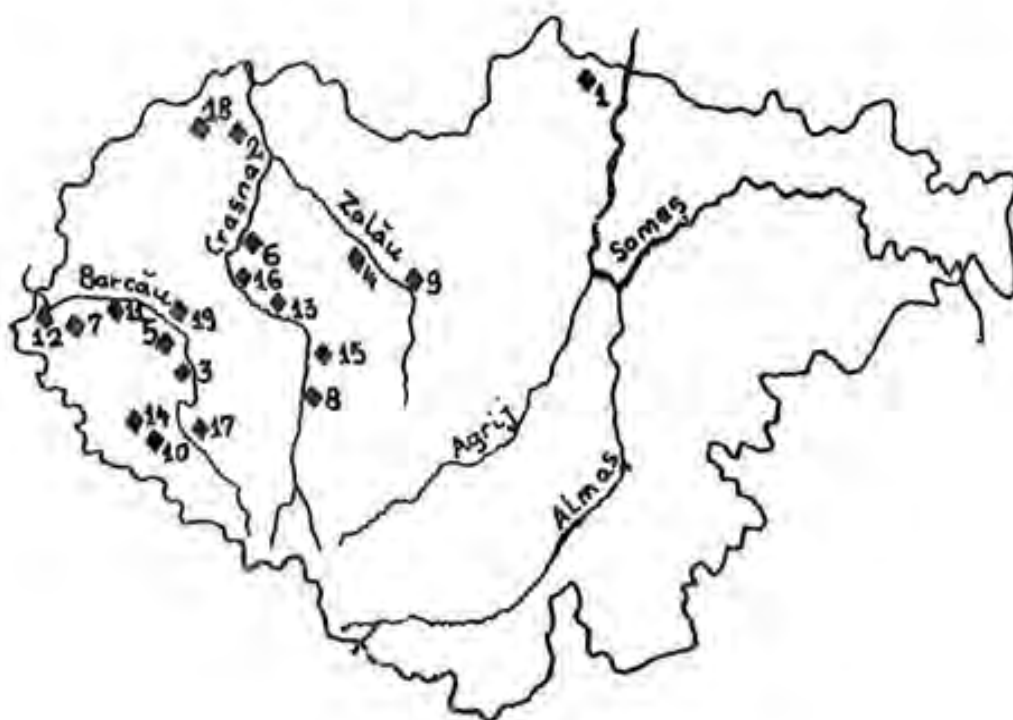
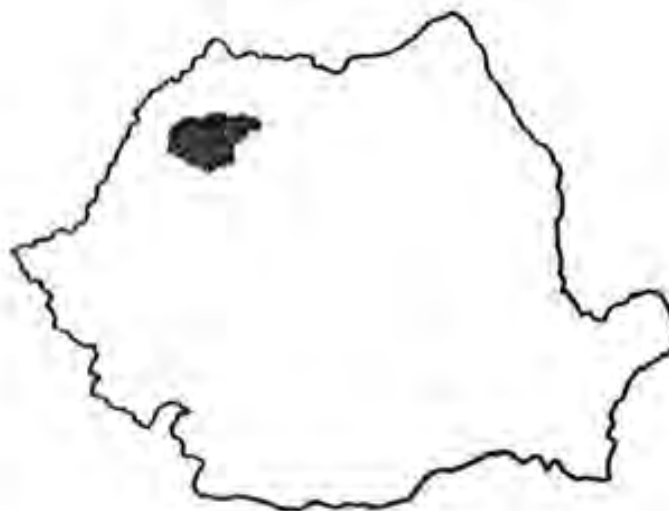
(Abstract)

This article presents the results of the surface researches which had been made in 1999, 2000, 2001 and 2002. We discovered 25 new archaeological sites. After we analysed the artefacts we have 18 sites who can be dated in 7-9-th centuries and 7 sites who can be dated in 10-11-th centuries.

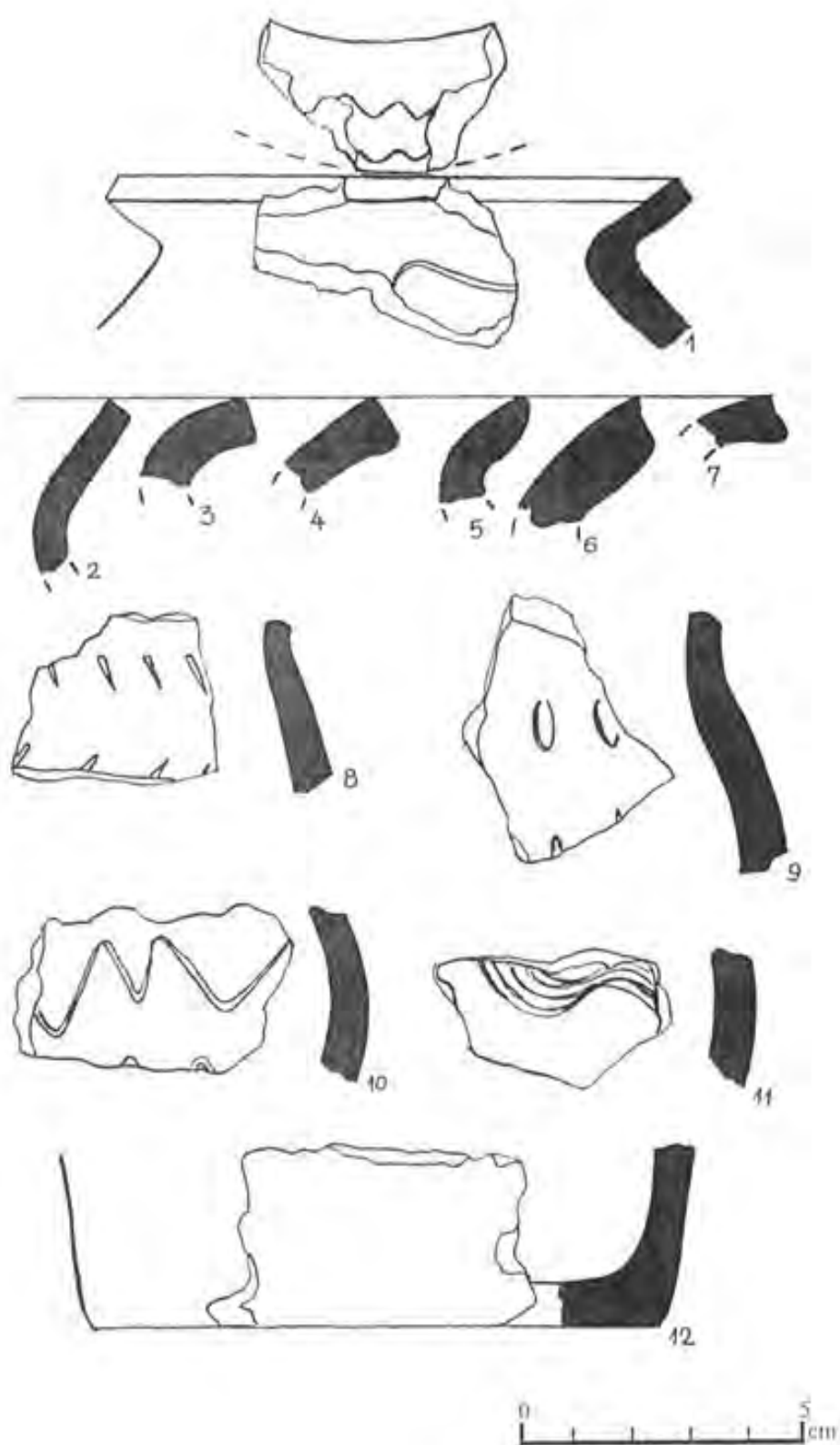
In the sites from the 7-9-th centuries we have different kind of pottery: hand made pottery, slow wheel made pottery and fast wheel made pottery.

In the sites from the 10-11-th centuries we have pottery which was made on a slow or fast wheel.

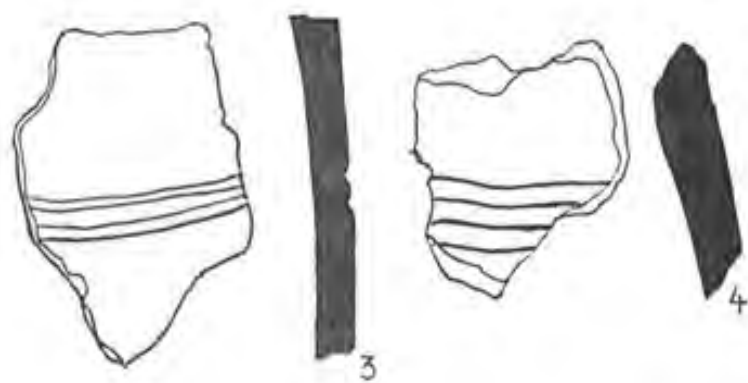
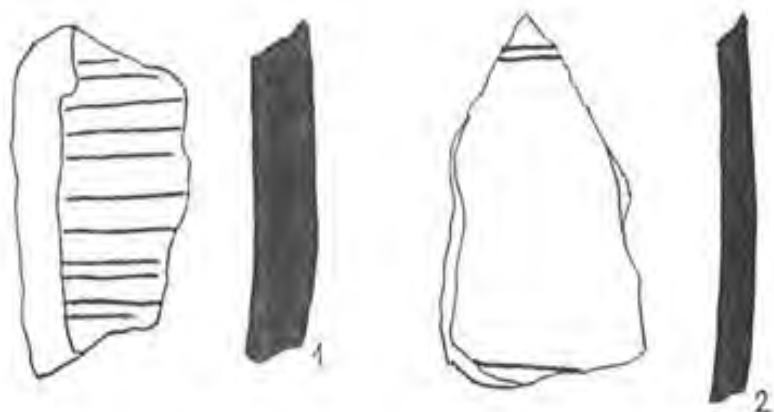
Because all the pottery was discovered on the surface, we can't date exactly the sites. Anyway, all these discoveries bring new informations about the 7-11-th centuries in Sălaj County.

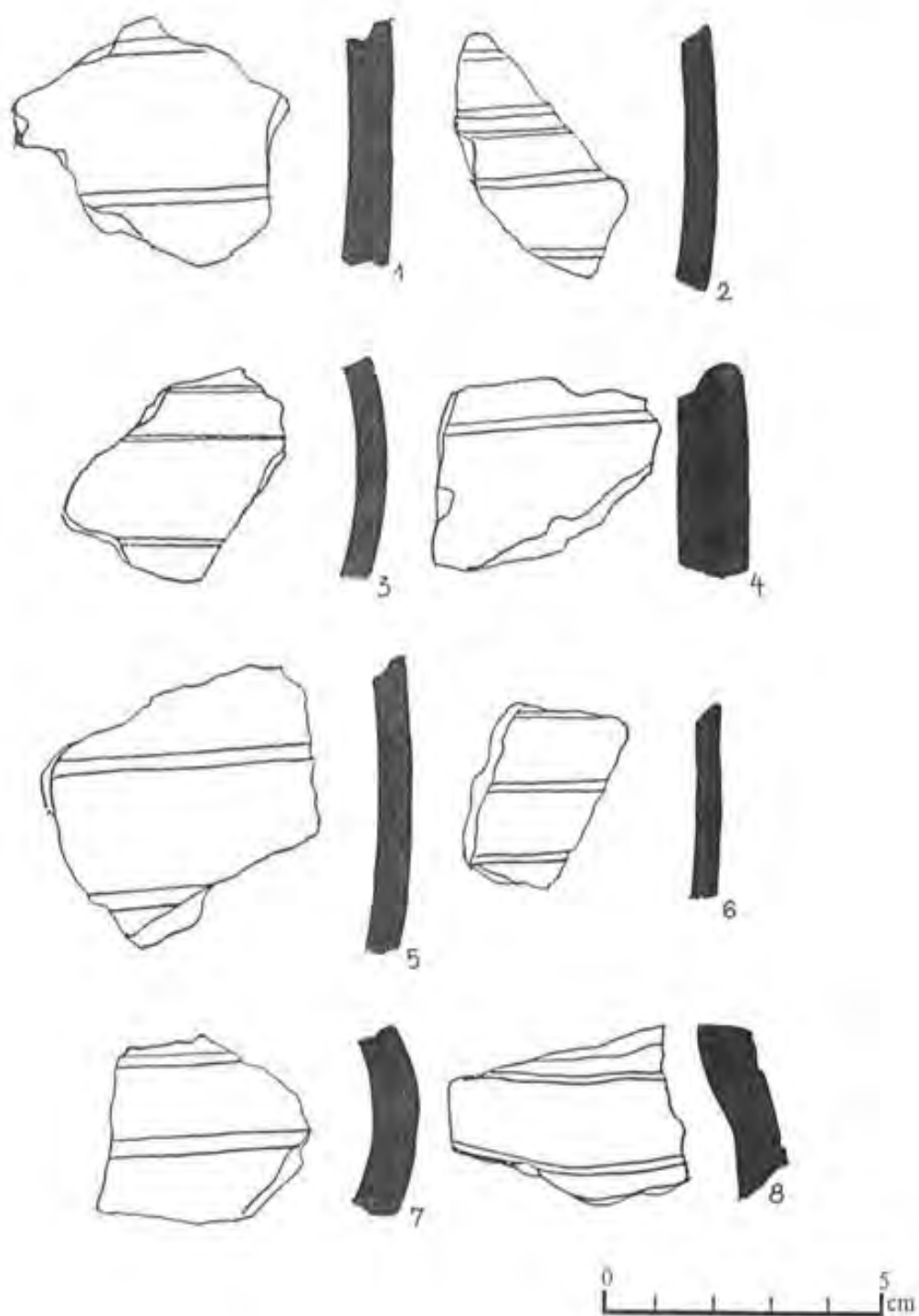
Pl.I. Judetul Salaj, Harta descoperirilor

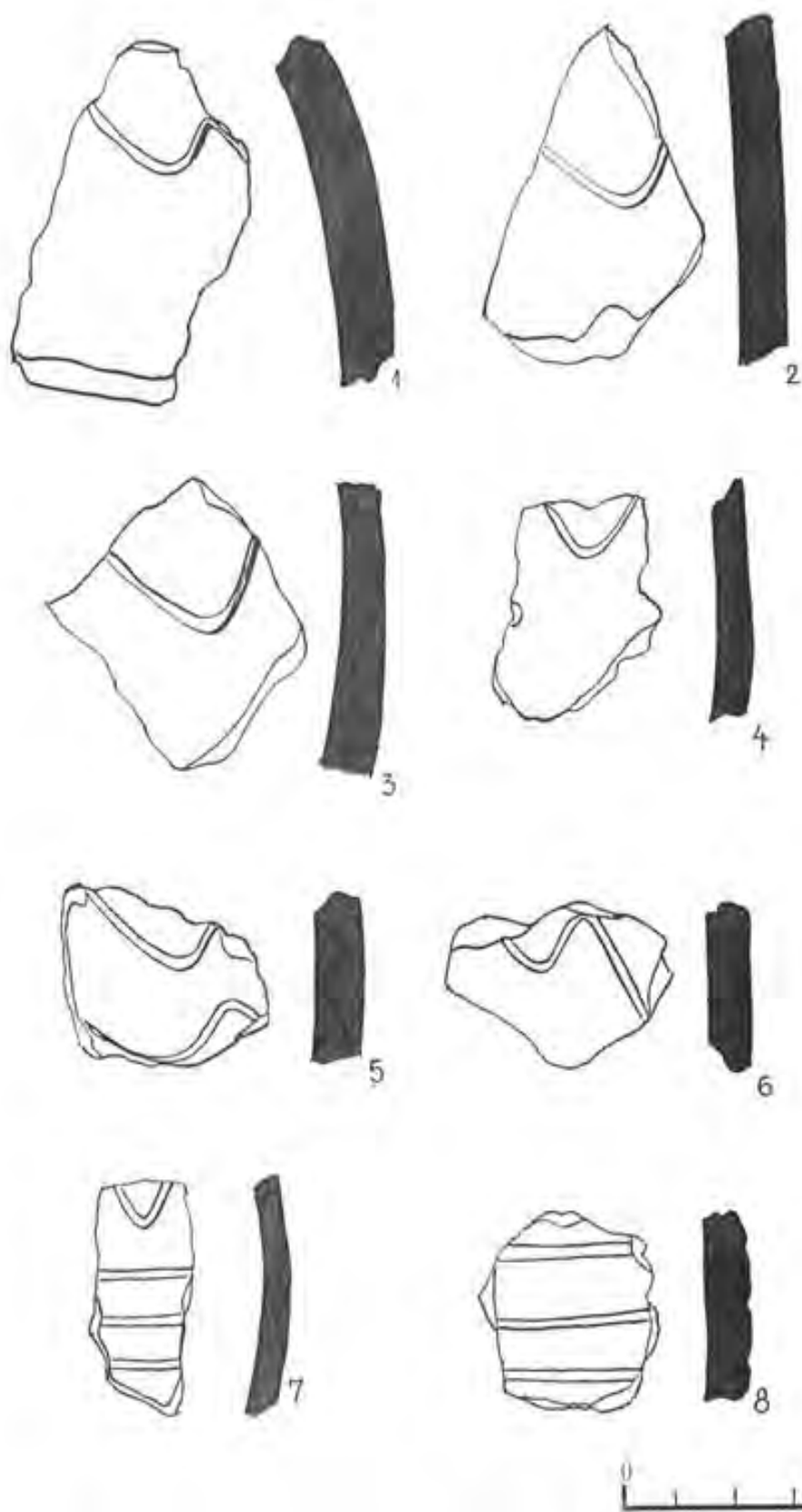
Pl. II. Boghiş „Nagy Mező”

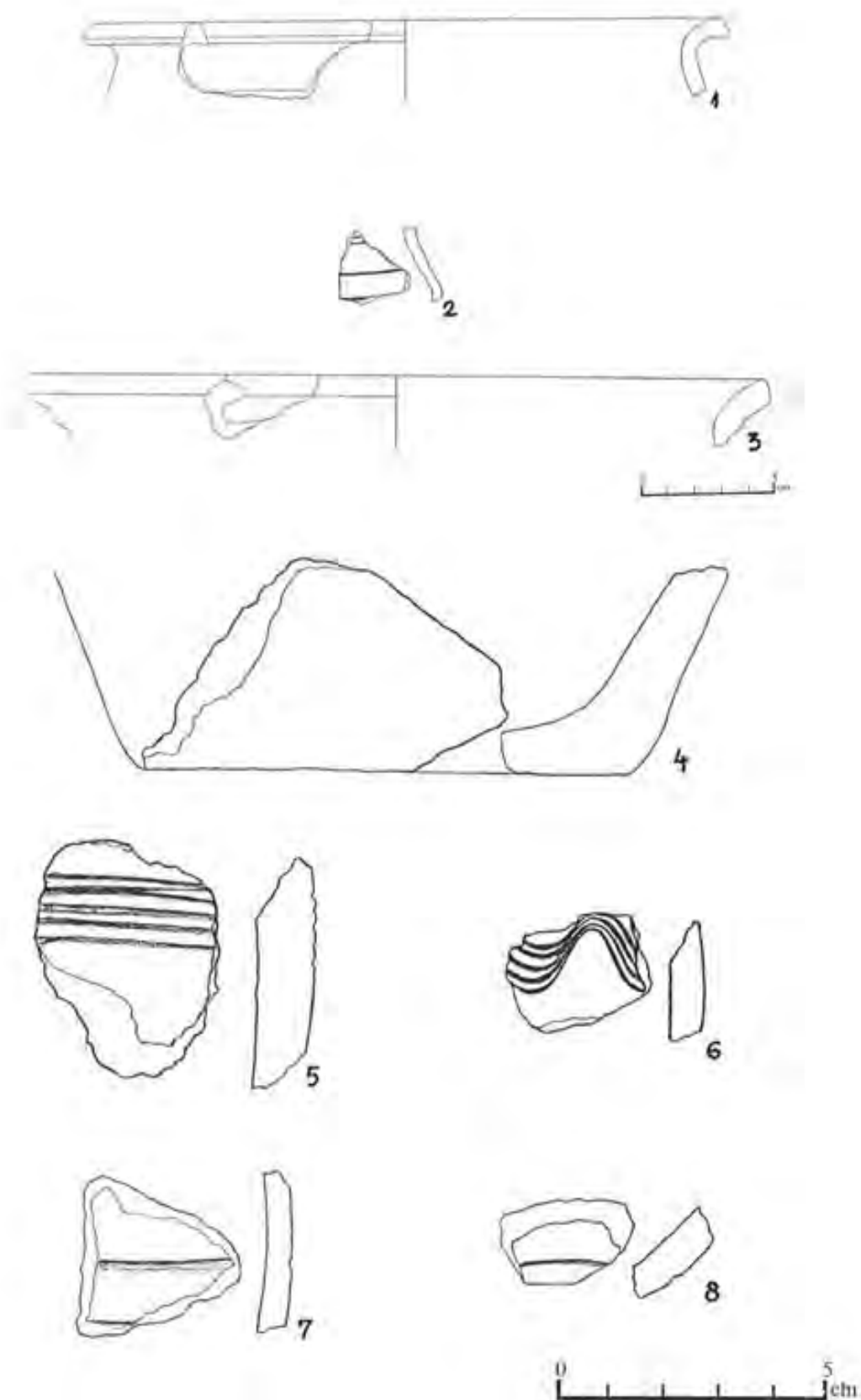
Pl. III. Bochiş „Nagy Mező”

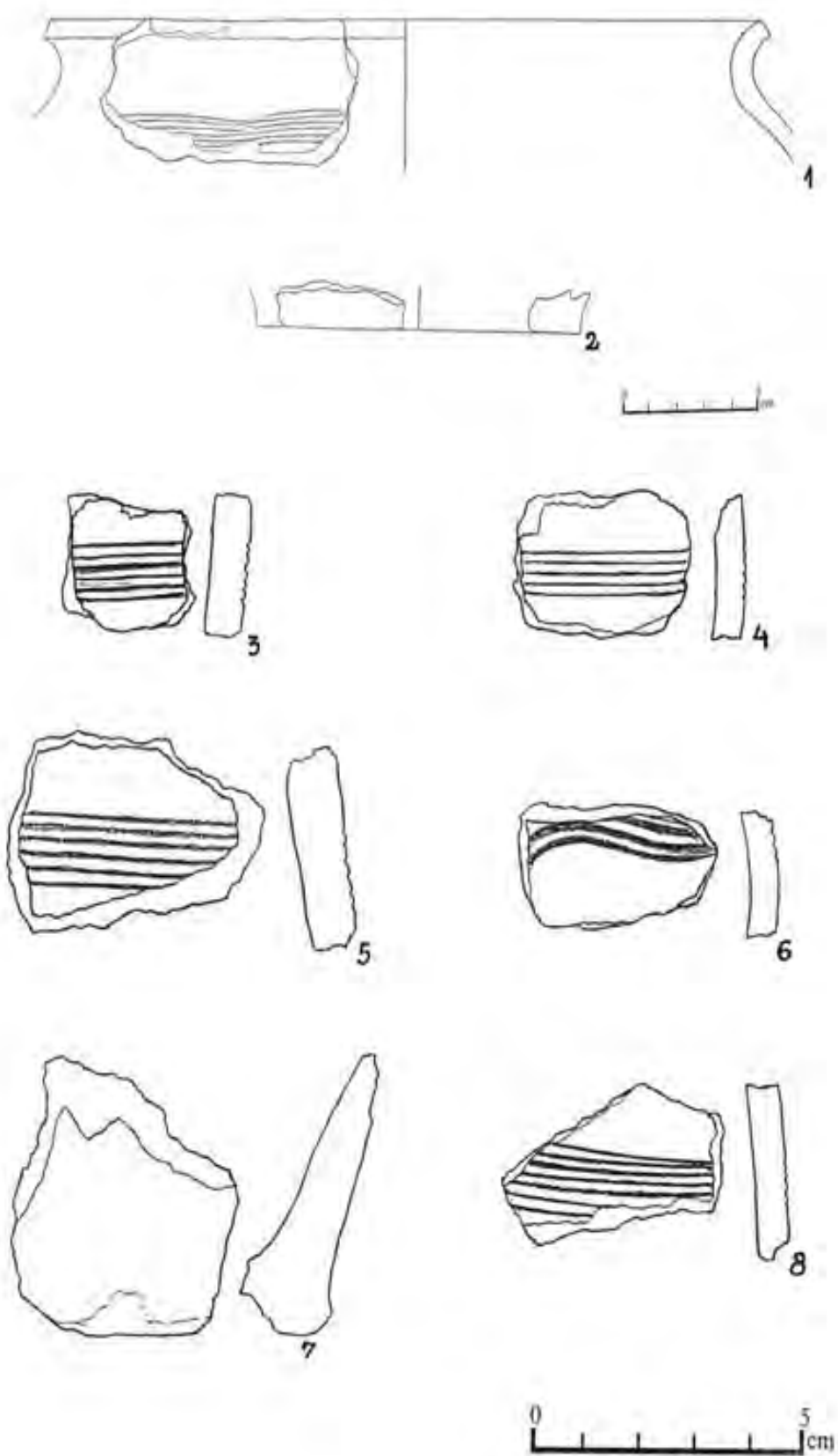
Pl. IV. Boghiş "Nagy Mező".

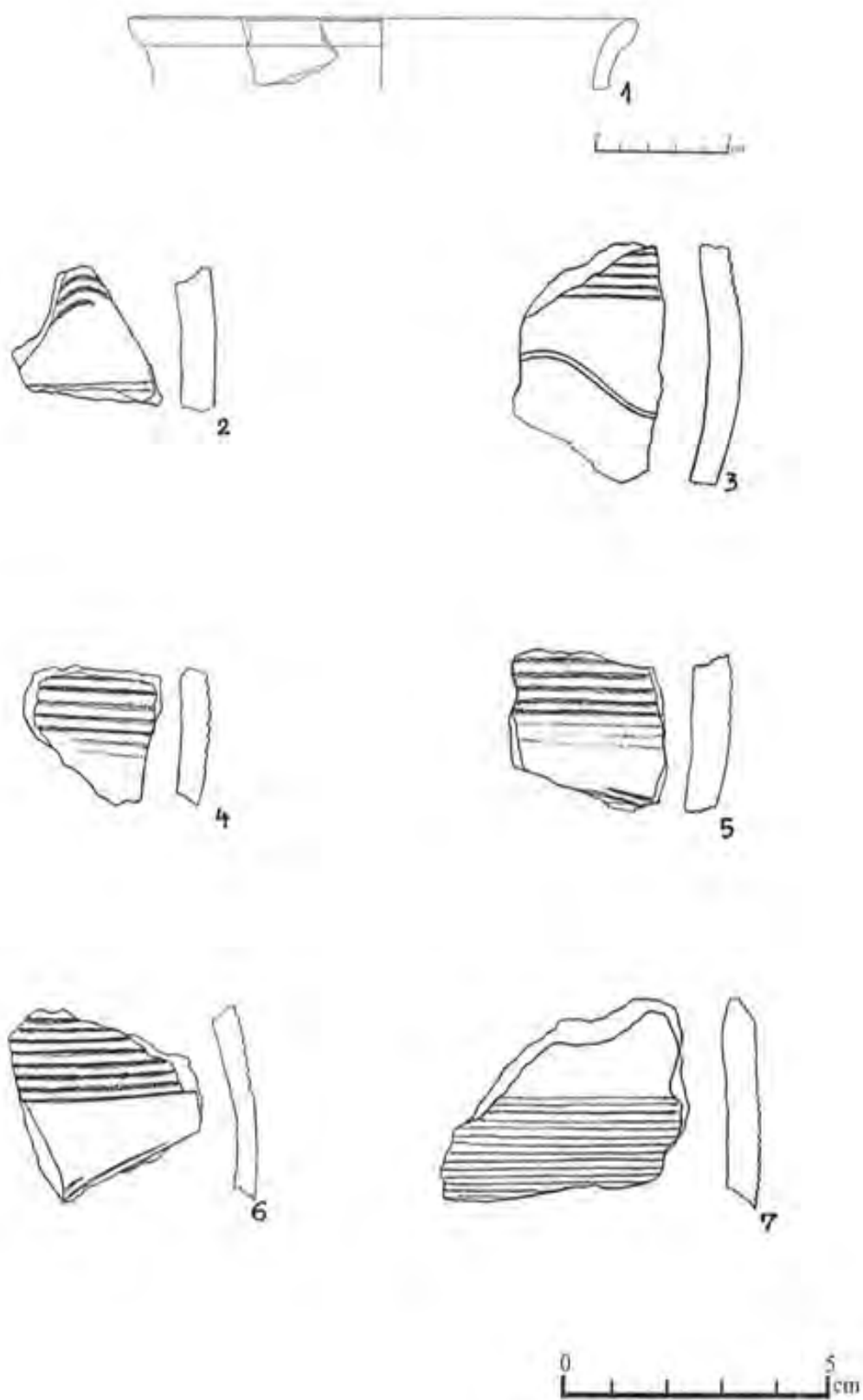
Pl. V. Boghiş „Nagy Mező”

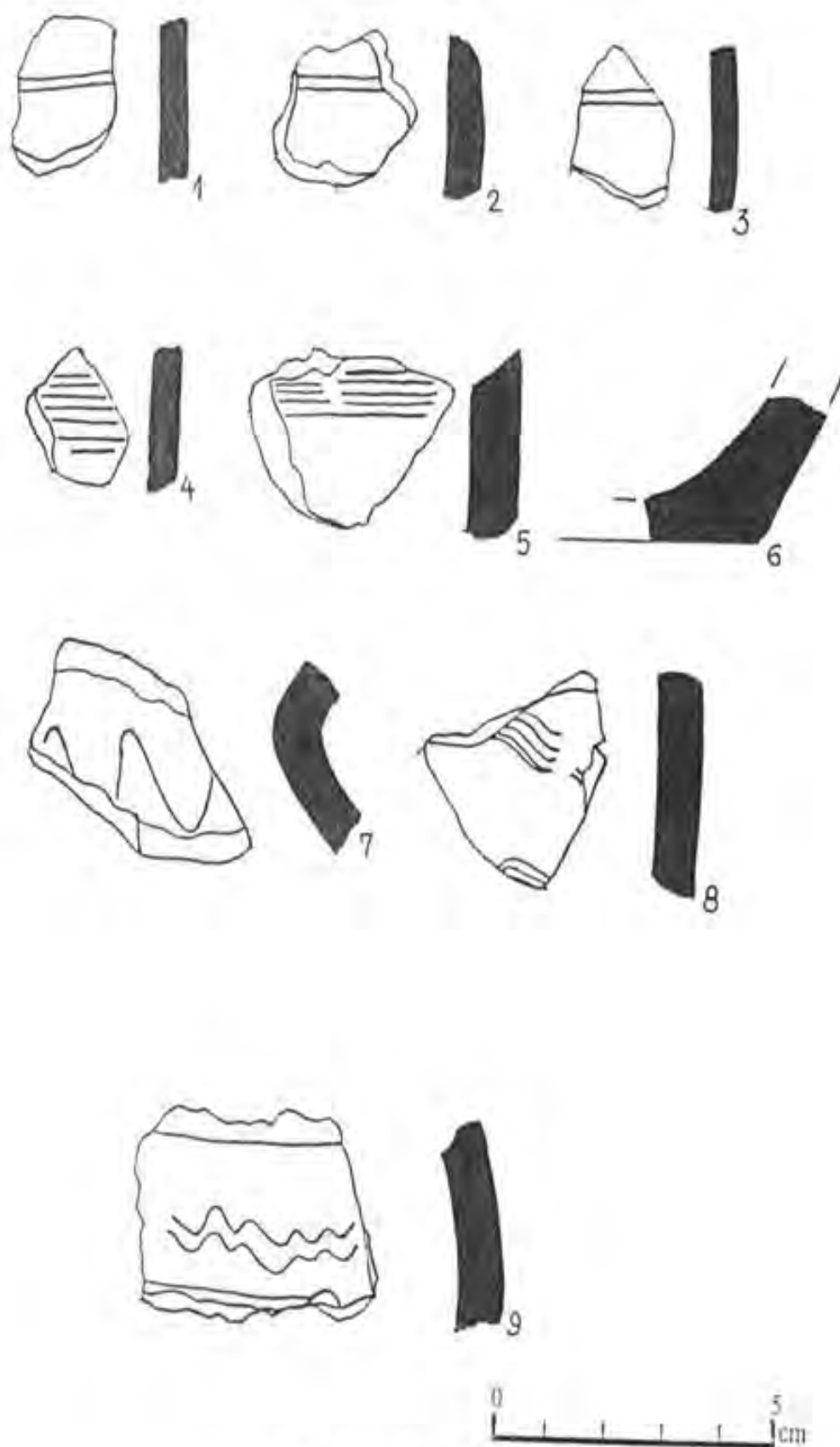
Pl. VI. Pericei – la sud de Grajdurile CAP (1-2), Pericei – SC Dacii SRL (3),
Cosnăciu de Jos „Sălaș” (4), Cehel „Nove” (5-6), Cosnăciu de Jos „Costileasa” (7-8).

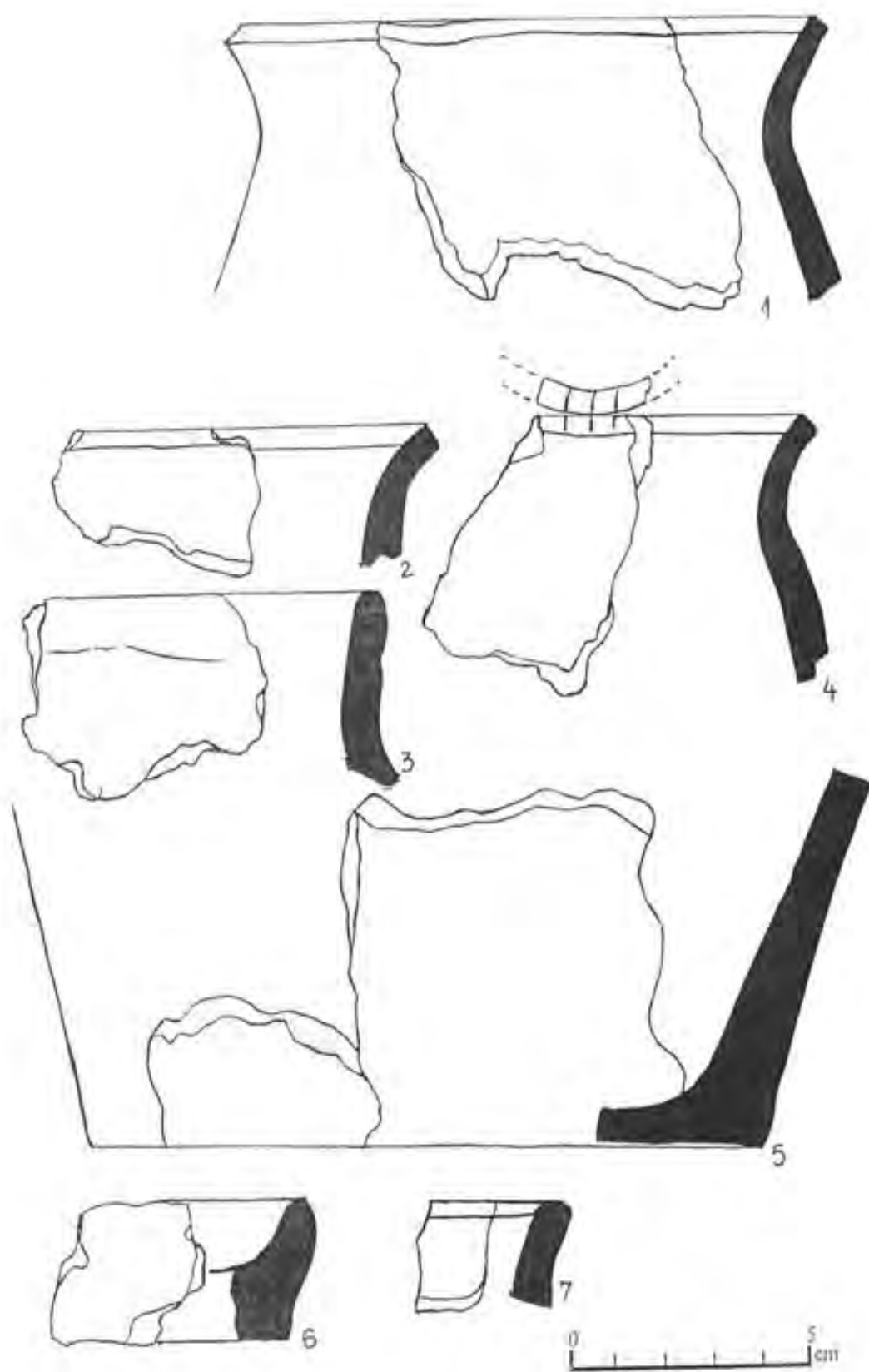
Pl.VII. Marca „Rături”.

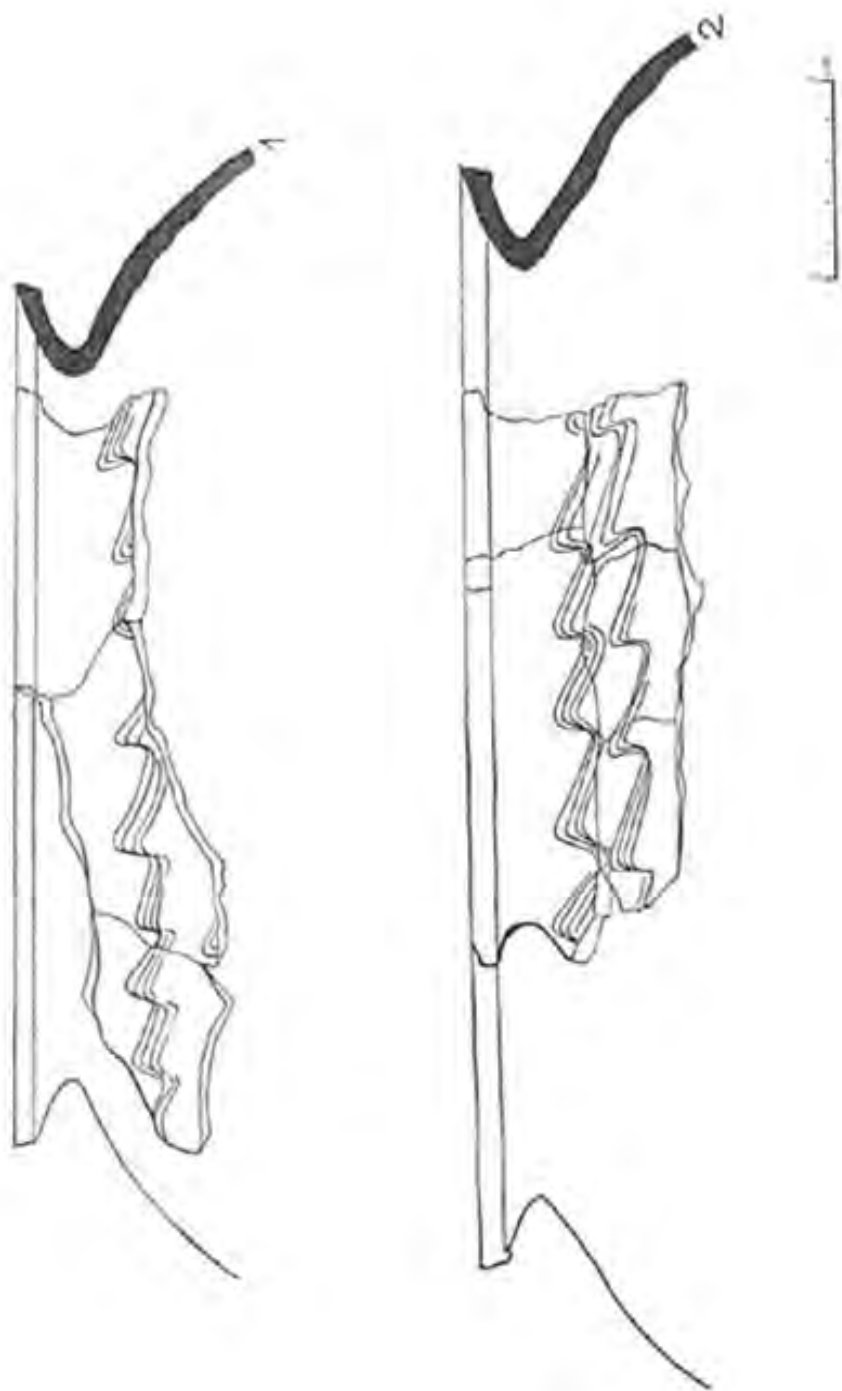
Pl. VIII. Șimleul Silvaniei „Miliceru Tag”

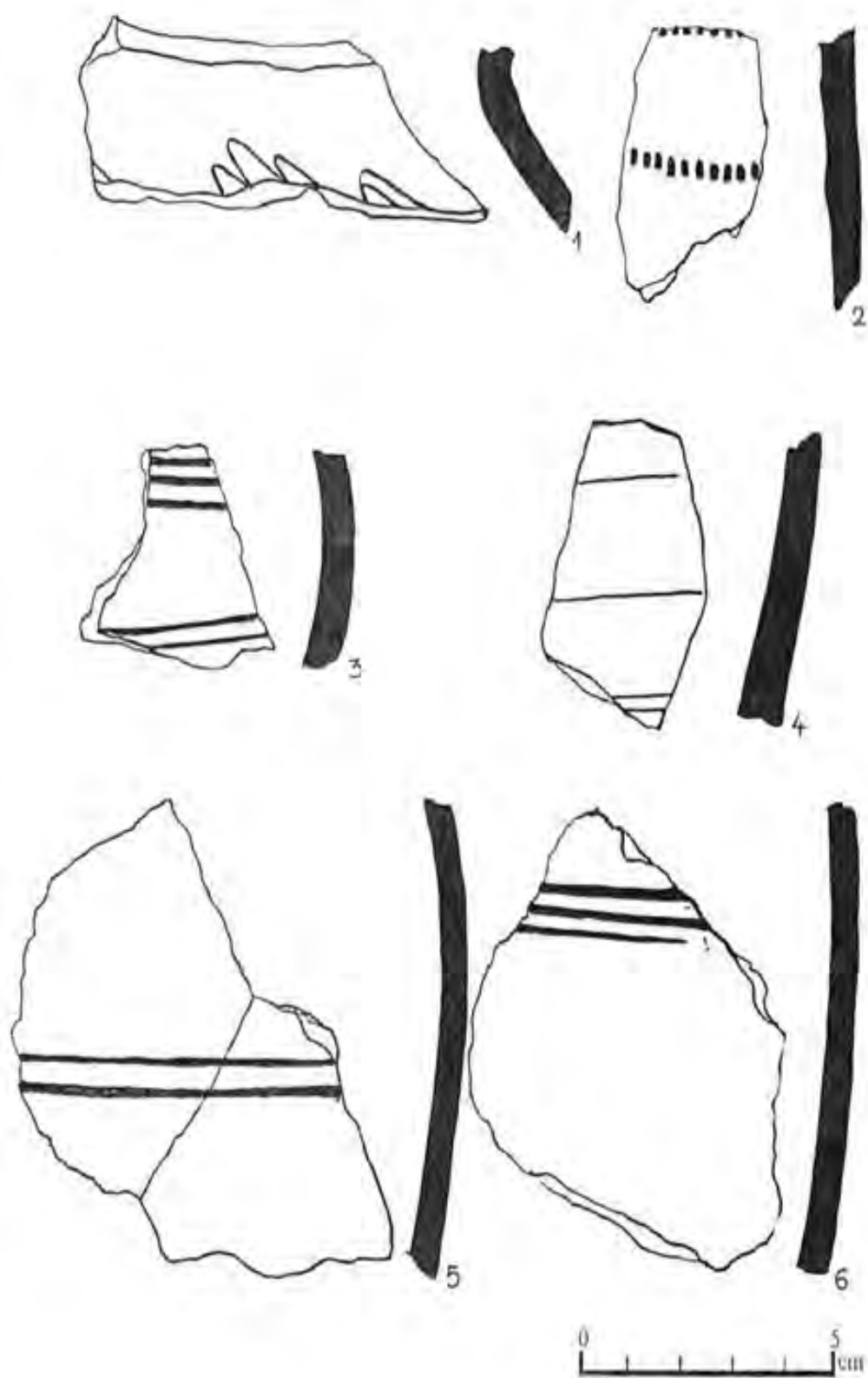
Pl.IX. Iaz „Podul lui Halczer”

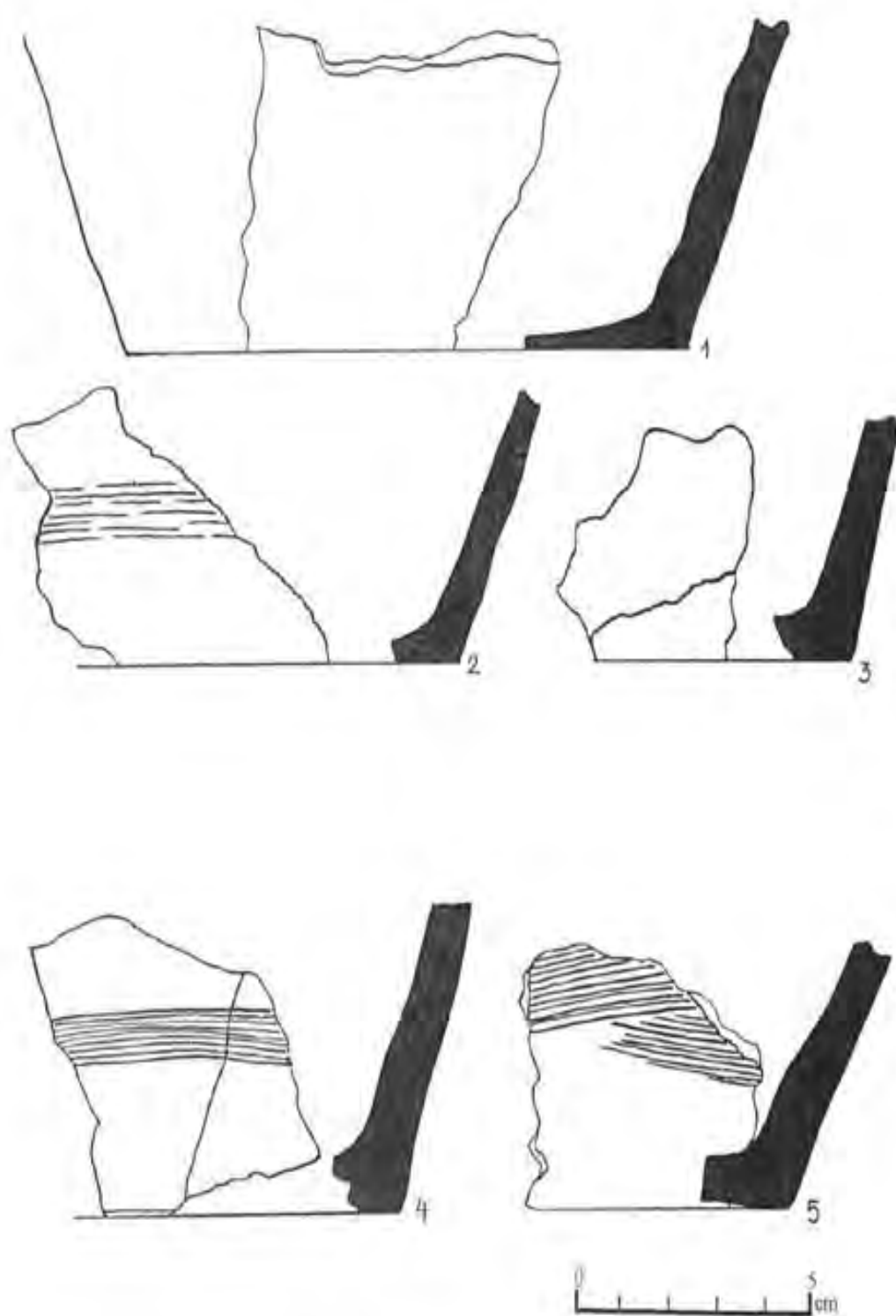
Pl. X. Valcáu de Jos

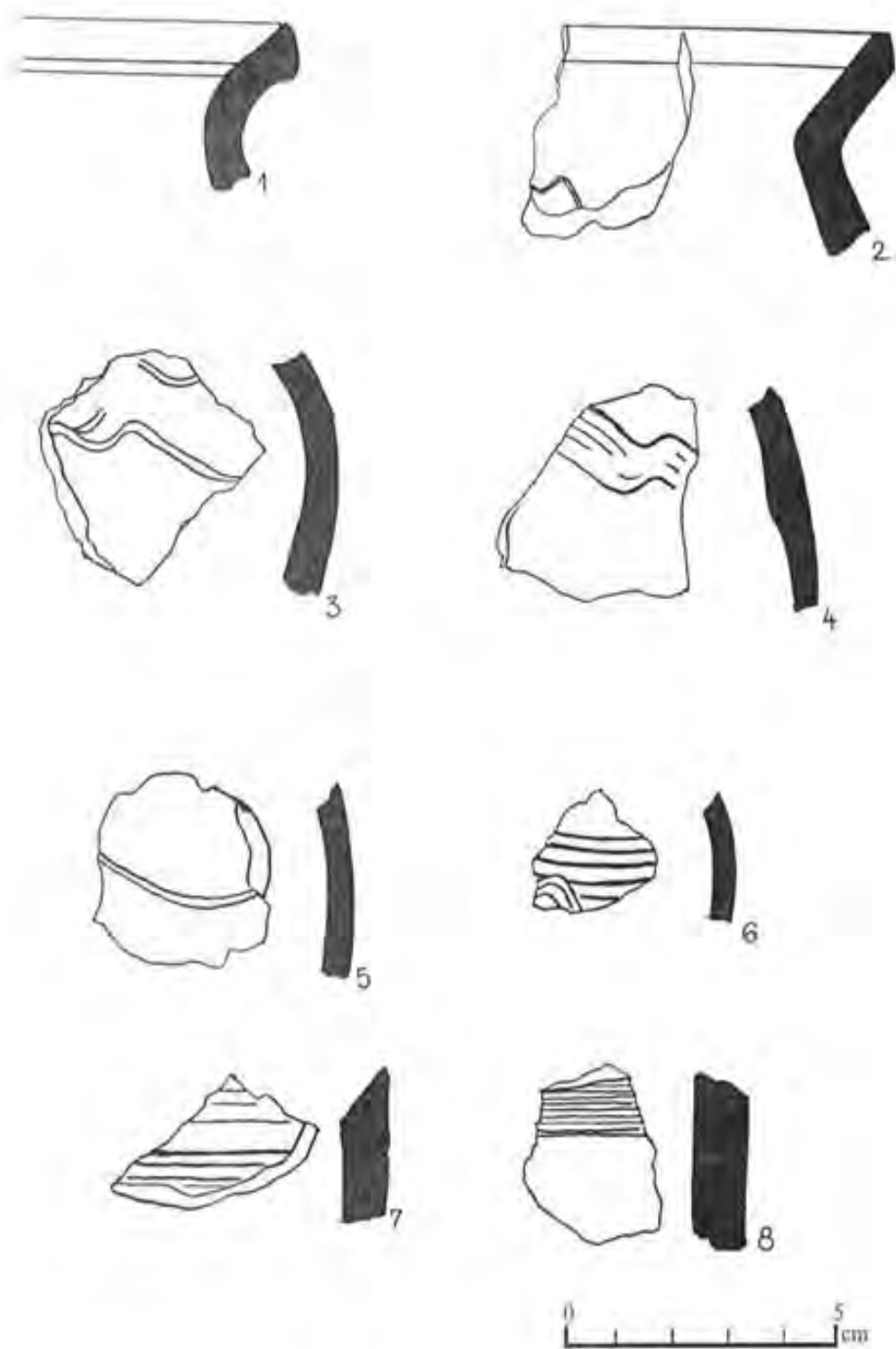
Pl.XI. Guruslău, între "Postă" și "Ter"

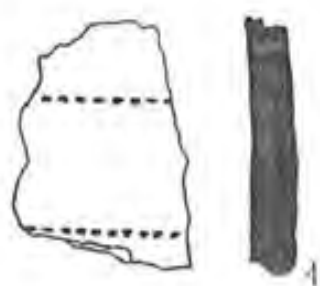
Pl. XII . Guruslău. Între „Pustă” și „Ter”

Pl. XIII. Guruslău. Între „Pustă” și „Ter”

Pl. XIV. Crasna „Pustă”

1

2

3

4

5

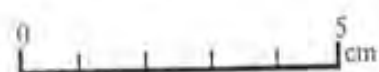
6

7

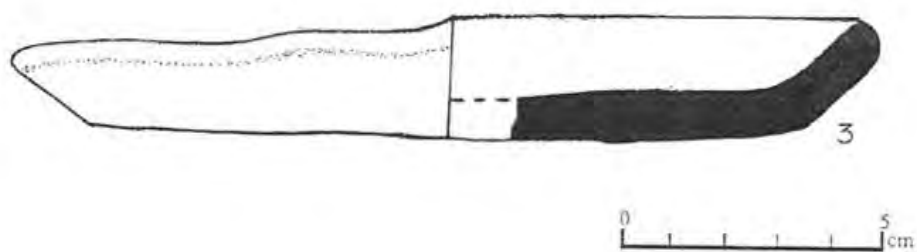
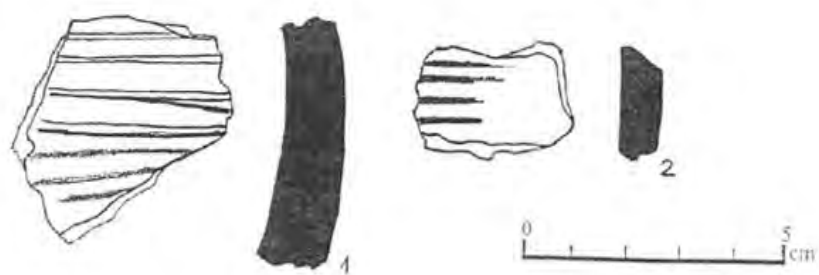

8

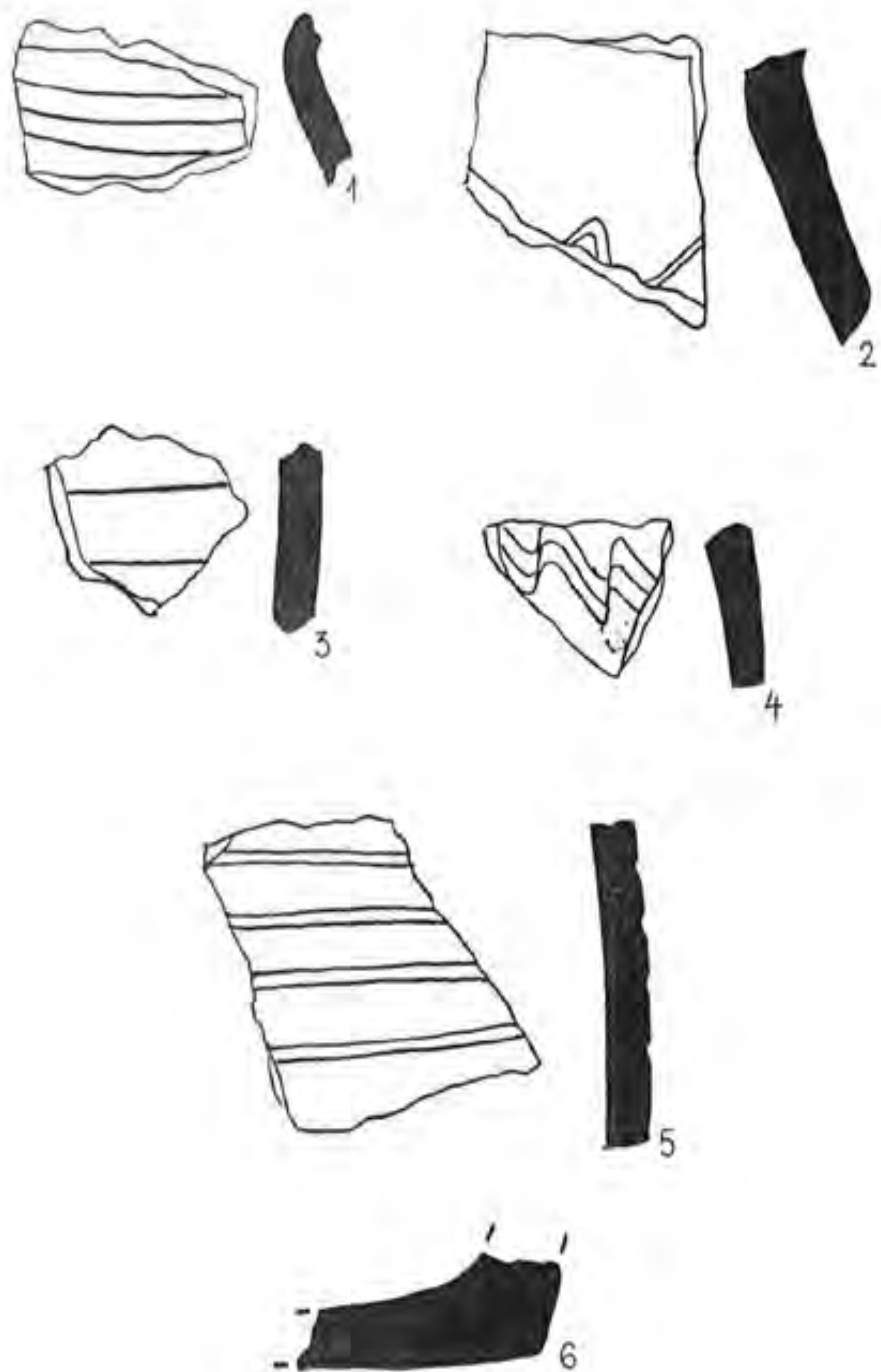

Pl. XVI. Recea „Pârâul Bisericii”

Pl.XVII. Bozieş "Grajduri" (1-2). Zălnoe "Aristie" (3).

Pl. XVIII. Crasna „Grajduri”

CERCETARE ARHEOLOGICĂ LA CASA “VULTURUL NEGRU”. DOCUMENTE DE CIVILIZAȚIE URBANĂ LA BAIJA MARE DIN SECOLELE XV-XVIII

Angel Istrate, Szöcs Péter Levente

În perioada 14 octombrie – 12 noiembrie 2002, au fost efectuate cercetări arheologice la imobilul cunoscut sub numele casa “Vulturul Negru” din centrul vechi al municipiului Baia Mare. Casa se află la colțul străzii “1 Mai” cu strada “Vasile Lucaciu”, stradă care continuând spre est asigură legătura spre Baia Sprie și Căvnic. Topografia orașului reflectă – cu schimbări neesențiale – situația din perioada modernă și chiar cea din evul mediu târziu. Astfel, este evident că imobilul a avut o poziție strategică în orașul medieval/premodern: are acces la fosta piață centrală (unde se țineau și târgurile) și în același timp este poziționat pe artera vest-est a orașului, pe strada care duce în orașul vecin. Această poziție din topografia orașului conferă cercetării asupra casei “Vulturul Negru” un rol deosebit: oferă posibilitatea cunoașterii zonei cele mai importante din punctul de vedere al dezvoltării urbanistice.

Săpăturile arheologice fac parte integrantă din prima etapă a programului de restaurare și revalorificare a centrului vechi⁴⁰¹. Planul inițial de săpătură a fost stabilit împreună cu proiectantul⁴⁰² și cu istoricii de artă⁴⁰³, iar pe parcurs a fost adaptat și modificat conform rezultatelor descoperite. Cercetările au identificat stratigrafia generală a sitului, construcțiile precedente și au reușit să stabilească evoluția parțială a corpurilor din clădirea existentă⁴⁰⁴.

Casa cercetată a fost menționată documentar la începutul secolului al XIX-lea cu numele hanul “Vulturul Negru”, iar la sfârșitul secolului a fost transformată în primărie. Judecătoria și Oficiul de Cartea Funciară s-au mutat aici treptat la începutul secolului XX și în perioada interbelică, funcționând până în anul 2001. Din această evoluție rezultă că imobilul inițial a fost extins treptat prin construcții adăugate și încorporarea construcțiilor vecine. Astfel, în prezent, obiectivul numit convențional de proiectant M1, este de fapt un ansamblu de trei clădiri, numite: clădirea A – Casa “Vulturul Negru” propriu zis, clădirea

⁴⁰¹ Proiectul intitulat: Centrul de afaceri “Millennium III”, Baia Mare. Prima etapă a acestui program prevede între altele, restaurarea a trei imobile – numite convențional de proiectant M1 (din care face parte casa “Vulturul Negru”), M2 și M3.

⁴⁰² SC Utilitas SRL, Cluj-Napoca.

⁴⁰³ Dr. András Kovács și Attila Weisz.

B și clădirea C (vezi pl. 2). Clădirea B în prezent este proprietate privată, sau aflată în folosință privată (în afară de două încăperi de la parter). Clădirea C este o construcție modernă (probabil anii 1960), realizată pentru a servi ca arhivă, birouri și săli de ședință de judecată. Astfel, cercetarea arheologică s-a concentrat doar asupra corpului A⁴⁰⁵.

Clădirea A, potrivit planimetriei și datelor obținute prin cercetarea de parament derulată înaintea deschiderii șantierului, este rezultatul unificării a trei corpuri de clădiri, numite convențional de la vest la est A1, A2 și A3 (vezi pl. 2). Cotele de adâncime vor fi raportate la cota pragului de intrare în corpul A2 de pe str. V. Lucaciu, luat convențional $\pm 0,00$ m. Încăperile pivnițelor sunt denumite convențional cu numere romane, precedate de sigla corpului (A1-I, A1-II, A1-III, A1-IV, A1-V, A1-VI, A1-VII, A2-I, A2-II, A2-III, A2-IV, A2-V).

Pivnița 1

Cea mai veche construcție identificată în săpătură este o casă cu ziduri groase din piatră ale cărei ruine au fost surprinse în secțiunile S4, S6, S7 și S12, iar pardoseala din piatră de râu care aparținea pivnițelor acestei clădiri în secțiunile S3, S4, S6, S7, S8, S11.

Cele mai vechi vestigii din zona cercetată sunt zidurile Zv1, Zv3, Zv4 (vezi pl. 1) și tronsoanele acestora descoperite în S12 respectiv S6 (pl. 5 și 8). Au caracteristici tehnice similare⁴⁰⁶ și sunt săpate în solul viu (stratul 2), prezent în partea de nord a Zv1 și în partea sud a Zv4. În partea de sud a Zv1, precum și în partea de nord a zidului Zv4 sunt umpluturi și niveluri de călcare succesive. Aceste observații ne conduc la concluzia unei singure structuri: o pivniță adâncită în solul viu – denumită convențional pivnița 1.

Stratigrafia legată de această pivniță va fi interpretată pe baza datelor înregistrate în S4, în celelalte secțiuni – S3, S7, S8, S6, S11 și S12 – situația fiind similară. Săpătura a atins talpa fundațiilor doar în zona Zv3, și solul viu în interiorul pivniței în S3 și S4 (stratul 1). Această situație a intervenit datorită în primul rând nivelului ridicat de apă freatică. Peste solul viu apar încă două niveluri de umplutură (straturile 7 și 8), care

⁴⁰⁴ Lucrările prezentate aici sunt o primă fază a unui program mai larg de restaurare. Textul de față are caracterul unui raport preliminar.

⁴⁰⁵ Cercetarea corpului B a fost prevăzută de planul inițial, dar aceasta a trebuit abandonată din cauza neclarității problemelor de proprietate.

⁴⁰⁶ **Zv1** a fost surprins în secțiunile S4 și S12, are o grosime de 1,30m, fundația a fost construită direct în șanț din piatră de carieră și piatră de râu de dimensiuni variabile legate împreună cu mortar de var și nisip de foarte bună calitate. **Zv3** este un zid despărțitor, fapt ce explică grosimea redusă (80cm) talpa fundației se află la cota -3,38m, este așezată pe sol viu (stratul 1), iar zidul este realizat din piatră de râu și piatră spartă prinse cu mortar de bună calitate din var și nisip (vezi pl. 4); limita demolării se află la -2,24m, iar la

constituie suportul pentru o pardoseală foarte masivă din piatră de râu. Nivelul 8 este un strat cu mult moloz și nisip, având pete roșcate-feruginoase (cu aspect de arsură), iar stratul 7 este o umplutură de pământ lutos cenușiu-verzui cu pietriș, din care a rezultat mult material arheologic – fragmente ceramice databile în secolul al XV-lea, bulgări de zgură de minereu, scânduri de lemn. Primul nivel de călcare păstrat este stratul 6 – lutuiala galbenă unei podele. Peste acest nivel s-a păstrat o pardoseală masivă din bolovani de râu⁴⁰⁷, având diametrul de cca 10 cm, așezați în nisip.

Această pardoseală, constituind un nivel masiv, ușor observabil și identificabil – surprins în S3, S7, S8 și S11 indică limitele pivniței. Spre vest pardoseala apare în S8 deci pivnița și construcția aferentă a ajuns până la frontul cu piața centrală; spre sud, până la Zv4, deși în acest loc săpătura nu a putut să se adâncească până la nivelul pardoselii; spre est pardoseala apare în S11, iar în S12 ne aflăm deja în exteriorul casei, aici fiind surprins un bloc masiv de andezit fasonat așezat la colț.

Peste pardoseala din bolovani s-au păstrat urmele mai multor niveluri de călcare succesive, constând în pelicule tasate care ne permit să observăm evoluția pe verticală a nivelului de călcare. În secțiunile S7 și S8 amenajările ulterioare nu au afectat prea mult vechile niveluri de călcare, în timp ce în S4 și S3 doar stratul 5 aparține acestei categorii (pl. 6). Cel mai recent strat, care nu acoperă Zv1 și este prezent doar în porțiunea interioară a pivniței⁴⁰⁸ este stratul 12 – un moloz cu mortar și fragmente mici de pietre, bulgări de lut, având un aspect galben-roșcat (feruginos sau ars). Din acest strat au fost recuperate câteva fragmente ceramice smălțuite databile la sfârșitul secolului al XVII-lea și din secolul al XVIII-lea. Acest strat a rezultat în urma unei reparații care a presupus și ridicarea nivelului de depunere. Cu această intervenție au fost înlăturate și niveluri de călcare aflate deasupra stratului 5.

Zidurile vechi din S6 aparțin acestei pivnițe vechi – nr. 1. Observația a fost făcută pe baza comparației tehnicii de zidire (care este identică), a materialului de construcție, a mortarului folosit, precum și a orientării care corespund întru totul sugerând în cazul zidului vechi 3 că este vorba de un zid interior al pivniței, cu rol de compartimentare. Zv3 are un decroș care corespunde cu nivelul pardoselii de bolovani și în același timp, acest decroș este acoperit de stratul 5 (tot în S4). Decroșul zidului vechi 3 fiind acoperit de

-2,90m are un decroș lat de cca 16 cm. **Zv4** este construit în același mod, are o grosime de 1,20m și este demolat neregulat pe o linie situată puțin sub nivelul de călcare actual.

⁴⁰⁷ Partea superioară a pardoselii este în jurul cotei de -2,85m.

⁴⁰⁸ Vezi profile S3 și S4 (pl. 3 și 4).

stratul 5, a fost zidit sigur înaintea creării acestei podele de lut cu nr. 5. Corespondența decroșului cu pardoseala de bolovani indică sigur că acestea au fost create împreună.

Pivnițele 2 și 3

Construcțiile din etapa următoare pivniței vechi fac parte din structurile existente ale corpului A1. După demolarea pivniței vechi 1, orientarea construcțiilor a fost schimbată de la axa E-V la axa N-S. În același timp frontul nordic al spațiului construit a fost extins spre nord cu 1,50 m față de linia Zv1. Pe aria pivniței actuale a corpului A1 au fost construite două clădiri așezate în linii mari în paralel una cu cealaltă și orientate N-S. Clădirea din vest – denumită pivnița veche 2 – dă frontul de vest al actualului corp A1, iar partea de est – denumit convențional⁴⁰⁹ pivnița veche 3 – dă limita de est a acestui corp.

Pivnița veche 2 s-a păstrat parțial în încăperile A1-I și A1-VII. Zidul ei estic este Z2⁴¹⁰ – cercetat în S7 și partea exterioară în S6 (vezi pl. 6). Zidul de vest este cămășuit în momentul actual, singura porțiune rămasă liberă fiind în partea de sud, lângă o intrare cu chepeng, și a fost cercetată în S5. Aceste ziduri susțin o boltă de piatră fără urme de refaceri semnificative, cu excepția capetelor de sud și nord. În partea de sud bolta a fost refăcută datorită intervențiilor cu ocazia deschiderii ulterioare a chepengului și probabil a ușii spre est. Partea sudică al bolții a fost refăcută într-un arc cu traseu diferit, susținut de un pilon adosat la laturi (vezi pl.5). Închiderea sudică a încăperii este incertă, totuși latura estică pare țesută cu latura sudică, astfel că poate fi emisă ipoteza că această pivniță se închidea aici.

În partea de nord, în încăperea A1-I, cu ocazia unirii spațiilor corpului A1, bolta de piatră a fost demolată oblic, păstrând o porțiune pe latura de vest. Probabil această pivnița s-a extins până la frontul actual nordic al corpului A1 (str. V. Lucaciu).

Situația în pivnița veche 3 este mai complicată, deoarece zidurile care i se pot atribui prezintă în mai multe cazuri relații discutabile. Prima fază a pivniței vechi 3 a fost realizată din piatră și avea o compartimentare diferită de cea actuală: încăperile A1-II și A1-III formau o încăpere mare, iar A1-IV și A1-V o încăpere mai mică. Clădirea a fost construită cu 1,20 m mai la est față de pivnița veche 2, astfel rezultă un spațiu longitudinal N-S, rezervat între cele două, păstrat în partea de sud și astăzi (încăperea A1-

⁴⁰⁹ Prima fază constructivă este realizată din piatră.

⁴¹⁰ Z2 este realizat din piatră de carieră nefasonată legată împreună cu mult mortar din var și nisip de calitate medie, talpa fundației coboară la -2,62 m iar grosimea lui măsurată în S7 este 1,06m.

VI). Cea mai veche parte a pivniței vechi 3 este Zv2 – realizat din piatră⁴¹¹. Structura la care a aparținut a fost demolată probabil cu ocazia realizării ultimei faze a pivniței actuale, fundația laturii nordice fiind refolosită. Limitele acestei structuri demolate nu pot fi estimate în acest stadiu de cercetare⁴¹². Datorită faptului că în profilul de V al S4 nu s-a identificat un colț de zid presupunem că acest zid continua spre V. Ipotetic și unele porțiuni de piatră din pivnița actuală pot fi legate de această structură, dar în această etapă nu a fost posibilă verificarea acestor relații.

Pivnița actuală

Pivnița actuală a corpului A1 s-a format în principal prin schimbarea bolților (probabil ruinate) și înlocuirea lor cu bolți de cărămidă, precum și o reconfigurare în urma căreia au rezultat încăperile actuale. Arcul de cărămidă ale cărui capete au fost cercetate în S4 aparține unei faze intermediare în care se realizează bolta de cărămidă din încăperea A1-I.

Într-o fază ulterioară bolta încăperii A1-II este refăcută și noul zid de cărămidă este adosat la arcul de susținere. Deschiderea mai mare a bolții noi face ca decalajul dintre cele două structuri să fie vizibil doar pe partea de N. Tot acum a fost făcut și zidul despărțitor între A1-II și A1-III, care susține bolta. Situația este similară în cazul încăperilor A1-IV și A1-V, unde zidul despărțitor a fost realizat ulterior, cele două camere formând inițial un spațiu comun. Fazele de refacere și reparație sunt mai numeroase, indicate de zidirea ușilor de acces și deschiderea ulterioară a lor.

Latura vestică a pivniței actuale este așezată pe fundațiile anterioare care au fost refolosite, fiind în fapt un zid întrerupt de un șir de deschideri: în porțiunea de nord de arcul de susținere (încăperea A1-II), iar în partea de sud pilonii care susțin arcade mici deschise spre vest. Aceste deschideri și lipsa indiciilor că ele au fost sparte ulterior atestă că în momentul construirii primei faze a pivniței vechi 3, a existat intenția de a lega acest spațiu cu pivnița veche 2. Arcada de susținere leagă încăperile A1-I și A1-II, indicând că probabil și această încăpere a făcut parte din pivnița veche 3 deja în momentul construirii primei faze a acestei pivnițe. Încăperea A1-I a realizat unirea celor două pivnițe prin demontarea parțială a bolții de piatră. În partea de sud a fost creat spațiul A1-VI, prin

⁴¹¹ Zidul este realizat din piatră de carieră amestecată cu piatră de râu de dimensiuni medii, construit înecat în șanț cu mult mortar de var și nisip de bună calitate. Talpa fundației se află la -2,86m și este așezată în solul viu (stratul 2; pl. 4). Limita demolării este puțin sub nivelul de călcare actual (-2,48m), peste ea urmând bolta de cărămidă actuală.

⁴¹² Supravegherea arheologică a lucrărilor ce vor urma va fi în măsură să clarifice aceste detalii.

închiderea accesului dinspre N prin zidul Z1 – cercetat pe latura de nord în S7 (vezi pl.6), iar pe latura de sud în S6 este construită de asemenea o închidere. Accesul spre pivnița veche 1 a fost realizat prin ușa spre A1-VII. Pe latura de est a pivniței vechi 3 o ușă zidită și deschisă ulterior în alt loc⁴¹³ sugerează că această construcție s-a extins mai departe spre est, încorporând probabil și spațiul A2-V(vezi pl.1A). De asemenea, limita sudică este nesigură, ajungând probabil până la limita actuală de sud a corpului A1. Existența unui gol (probabil geam) zidit ulterior, precum și situația nelămurită a închiderii spațiului A1-VI spre sud, pune sub semnul întrebării această ipoteză.

Pivnițele corpului A2 au fost cercetate parțial⁴¹⁴, rezultatele din această zonă aparținând unor complexe din A1⁴¹⁵. A fost identificată de asemenea o canalizare din beton situată de-a lungul culoarului principal, care are o ramificație în zona secțiunii S12 și care este conectată la canalizarea orașului.

Alte structuri vechi

Corpul A3 nu are pivnițe în funcțiune astfel încât săpătura arheologică s-a desfășurat de la nivelul parterului. Această zonă a fost verificată de secțiunile S1, S9 și S10 astfel că existența umpluturilor cu material medieval și premodern în S9 și S10 poate sugera faptul că și aici a funcționat o pivniță anterioară – demolată și umplută.

Umpluturile recente din S9 și S1 au rezultat în urma clădirii aripii dinspre curte a corpului A3, iar în S10 se înregistrează o umplutură masivă realizată odată cu parterul supraînălțat. Faptul că în S9 și S10 au putut fi identificate niveluri de depunere⁴¹⁶ cu multe resturi de lemn precum și diverse obiecte de factură medievală⁴¹⁷, ne conduc la ipoteza unei case din lemn cu pivniță semiîngropată.

Structurile actuale ale corpului A3 dovedesc faptul că acesta a fost inclus mai târziu în clădire, fiind vizibilă în zidărie o intrare de acces separată dinspre strada principală, precum și modificările pe care le primește după includerea în complexul A. Inițial la fel de îngust ca și corpul A2, a primit o arcadă deschisă spre curte care prelungea arcada dinspre curte a corpului A2. Intervenția, desfășurată foarte probabil în

⁴¹³ Ușa obturată dintre A1 și A2 (vezi pl. 1A) a avut o pereche cu aceeași deschidere la distanță de cca 80 cm spre S. Totodată sistemul de boltire din încăperea A2V sugerează posibilitatea funcționării celor două intrări în același timp.

⁴¹⁴ În pivnițele acestui corp bolțile au fost izolate cu pânză bituminată și au fost cămășuite cu zidărie nouă, fapt care a oprit accesul la zidurile originale.

⁴¹⁵ Este vorba de două canalizări și colțul “pivniței vechi”.

⁴¹⁶ Straturile 27 și 21 (vezi pl. 7).

⁴¹⁷ Ceramică, fragmente de piele(din talpa și partea superioară a unui pantof), fragmente de lemn și un fragment de pahar de aur (decorat cu gravuri), databile în sec. al-XV-lea.

epoca de funcționare a hanului, a fost mai târziu completată cu două încăperi spre curtea interioară, fază în care a fost închisă în totalitate și arcada ce se deschidea spre curte.

Sisteme de canalizare

Canalizările identificate în pivnița veche 2 cât și în pivnița veche 3 pot fi grupate în două sisteme: C1 (canalizare 1) realizată foarte probabil în prima fază a pivniței vechi 2, a fost făcută din cărămidă zidită fără mortar și acoperită cu lespezi de piatră de dimensiuni foarte mari⁴¹⁸. Relația ei cu celelalte canalizări nu a putut fi stabilită, putându-se adăuga observația că în S11 canalizarea se întoarce spre S în unghi obtuz.

C2 (canalizare2) este un sistem mai evoluat creat probabil odată cu realizarea pivniței actuale, care a fost surprins pe mai multe tronsoane după cum urmează:

1. tronson surprins în S11, S3, S4, S7 și S8, este realizat din cărămizi cu inscripția NB și sigla cu ciocane, legate cu mortar de var și nisip de bună calitate. Direcția de curgere este foarte probabil de la E la V, fapt sugerat de curba largă pe care o descrie (în secțiunile S7 și S8) înainte de a se racorda la canalizarea cu boltă. Nu trebuie uitat faptul că acest tronson colectează și conținutul unui canal pavat cu lemn, descoperit în S7 venind din direcția S (vezi pl. 6).

2. tronson orientat S-N, surprins în secțiunile S5 și S8, constituie probabil conducta colectoare a acestui sistem. Direcția de curgere este de la S la N, observație dedusă din modul de îmbinare cu tronsonul 1. În partea de S canalizarea a fost parțial distrusă de o coborâre de nivel, fapt care afectează precizia concluziilor de față. În suprafața S8 s-a putut observa o canalizare de mari dimensiuni acoperită cu boltă din piatră, ceea ce ne duce la ideea că se lărgea spre N.

3. tronson orientat E-V descoperit în S5, construit din cărămizi cu sigla NB, colecta apele de pe latura de S a corpului A2.

Canalizările C2 și C1 au fost create în momentul clădirii pivniței vechi 3. Ele sunt suprapuse de zidurile de despărțire (în special de zidul între A1-II și A2-V, care aparține primei faze). Faptul că acestea sunt prezente în A1-I, A1-II și A2-V indică încă o dată că aceste spații au făcut parte din pivnița veche 3 deja din momentul construirii lor.

Concluzii

⁴¹⁸ A fost zidită direct în șanț din cărămidă de foarte bună calitate ne folosindu-se mortar în zidărie (vezi pl. 4). Partea de sus a canalului a fost acoperită cu lespezi de piatră de dimensiuni excepționale (provenite după toate indiciile din carierele de la Blidari din apropierea Băii Mari).

Dacă se consideră lungimea rezultată a pivniței 1 de la frontul de vest al corpului A1 până la zidul vechi din S12 rezultă o distanță în jur de 20 m. Această lungime și lățimea de cca 9 m indică o construcție imensă pentru mediul urban al evului mediu târziu. Este sigur că dacă aceste ziduri aparțineau aceleiași construcții – pivniță și o clădire aferentă în elevație – aceasta nu era o casă obișnuită de oraș, dar funcționalitatea ei nu poate fi stabilită în stadiul actual al cercetării, nici măcar la nivel ipotetic. Cronologia absolută a pivniței vechi poate fi încadrată între secolul XV-lea și secolul al XVIII-lea. Limita superioară cronologică, este dată de stratul de moloz⁴¹⁹ nr 4 care este o amenajare când pivnița veche încă funcționa. Toate structurile ulterioare acestei pivnițe nu pot să fie mai vechi astfel decât a doua parte a secolului al XVIII-lea.

Potrivit observațiilor de mai sus poate fi stabilită următoarea cronologie relativă: după demolarea casei vechi a fost construită pivnița veche 2 și probabil în partea de est construcția din care a făcut parte Zv2. În faza următoare construcția cu Zv2 a fost demolată, și a fost construită pivnița veche 3, unificată apoi cu pivnița veche 2 pentru a forma pivnița actuală. Pivnița veche 3 și partea de sud a pivniței vechi 2 au suferit mai multe refaceri și reparații în diferite etape – relația lor fiind imposibil de stabilit numai prin săpătură arheologică.

Date pentru cronologia absolută sunt puține: toate fazele de după pivnița veche 1 sunt mai recente decât mijlocul secolului al XVIII-lea, canalizările C1 și C2 fiind suprapuse de acestea⁴²⁰. Abandonarea canalizării C2 din zona secțiunii S5 se produce după 1851/1861, la fel ca și C2 (datat cu materialul de umplutură)⁴²¹. Cu titlu de ipoteză poate fi acceptat că pivnița veche 3, până în momentul abandonării canalizărilor, corespunde cu faza în care în corpurile A1 și A2 a funcționat hanul “Vulturul Negru”. Pentru verificarea acestei ipoteze însă, săpătura trebuie extinsă⁴²².

Descrierea materialelor

⁴¹⁹ Stratul conține materiale databile în sec. al XVIII lea.

⁴²⁰ Excepție face pivnița veche 2 precum și prima fază a pivniței vechi 3 (canalizările trec prin zona unor uși obturate). Relația dintre ziduri și canalizări nu este una foarte sigură din cauza numeroaselor refaceri.

⁴²¹ Moneda de 1 Kreuzer emis în 1851 sau 1861, a fost descoperită la partea superioară a umpluturilor din canal, putând fi astfel considerată terminus post quem pentru canalizare.

⁴²² Săpătura arheologică derulată în octombrie noiembrie 2002 a cercetat doar parțial complexul M1. Pentru a lămuri întrebările rămase deschise este necesară continuarea cercetărilor. Înaintea lucrărilor de execuție ce depășesc nivelul de călcare actual în zona pivniței vechi, în încăperile necercetate din pivnița corpului A2, în corpul A3 precum și în curte, trebuie derulate săpături arheologice de salvare – în limita spațiilor deranjate de lucrări – pentru a elibera zona de sarcina arheologică.

În general materialele rezultate din cercetarea arheologică au ieșit din straturi de umplutură sau dărâmată, având astfel un caracter destul de eterogen. Lipsa complexelor închise din punct de vedere stratigrafic și cronologic îngreunează datarea și interpretarea. În prezentarea materialului va fi respectată ordinea cronologică determinată de situația stratigrafică.

Materialele cele mai timpurii au ieșit din stratul 8 din umplutura pivniței vechi nr. 1 (prezent în secțiunile S3, S4, S7 și S8), precum și din S10 (din stratul negru între -230 – -250 cm). Din aceste straturi au ieșit fragmente de cahlă (unul cu motive vegetale⁴²³, de culoare cenușie, altul roșcat cu figură de cavaler⁴²⁴), fragmente de oase animale, zgură de metal și fragmente de lemn (scândură și șindrilă, dintre care un fragment cu capăt decorat). În S10 a mai fost descoperit un fragment de tablă din aur (o bucată probabil dintr-un pahar, decorat cu caneluri și cu buză lobată), două fragmente mici de sticlă, dintre care unul provine dintr-un vas decorat cu picături aplicate de sticlă, iar cealaltă dintr-un vas decorat cu vopsea roșie și albă. De asemenea, în acest strat au fost găsite și bucăți păstrate de piele, care proveneau dintr-un pantof. Un fragment – din partea de călcâi a pantofului – este decorat cu caneluri și o dungă lată de romburi presate (vezi planșa 10).

Cantitatea cea mai însemnată al materialului provenit dintre aceste straturi o reprezintă ceramica, însă foarte fragmentară. Astfel, prezentarea materialului ceramic se va rezuma la caracteristicile tehnice (materialul, degresantul și felul de ardere), precum și la observații bazate pe tipul buzelor.

Categoria cea mai reprezentativă a ceramicii este ceramica fină de calitate bună. Culoarea fragmentelor variază de la roșu deschis la alb-gălbui, fiind rezultată din ardere oxidantă completă (există un fragment cenușiu deschis și un alt fragment roșu intens – cantitate nesemnificativă). Materialul degresant este nisip foarte fin sau nămol.

⁴²³ Fragmentul face parte dintr-o compoziție mai amplă care nu poate fi reconstituită.

⁴²⁴ Fragmentul a aparținut foarte probabil unei scene de dans în care personajul masculin era plasat în dreapta. Din punct de vedere formal fragmentul s-a spart dintr-o cahlă de colț, numai astfel explicându-se fragmentarea scenei și prezența cavalerului la marginea plăcii. Cahlele decorate cu acest motiv sunt deosebit de frecvente în secolele XV-XVI, în special în mediile mai înstărite. O discuție în acest sens și bune analogii la D. Marcu, *Cahle săsești din sec.XVI-XVII descoperite la Feldioara, jud.Brașov*, RMI LXI/1, 1992, 27-40. O piesă mai timpurie, tot din sudul Transilvaniei, la M. Dumitrache, *Materiale ceramice din Cetatea țărănească din comuna Hărman, jud. Brașov*, CercArh 3, 1979, 409-419. Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *Elemente decorative în ceramica monumentală de la Baia, jud. Suceava*, în: *Aspecte ale civilizației românești în secolele XIII-XVII*, Culegere de studii, Suceava, 1986.

Fragmentele provin din vase cu pereți subțiri, de dimensiuni mici spre medii, cu buze aproape verticale (un fragment are cioc de turnare) sau răsfrânte ușor spre afară, reprezentând pahare, cănițe, sau eventual oale mici (vezi planșele 9 și 10). Vasele de acest tip apar în mediu urban și în contexte care se referă la un statut social înalt (reședințe regale, episcopale sau ale marii nobilimi) reprezentând categoria ceramicii de lux. Pentru mediu urban analogiile se concentrează la Slovacia și la nordul Ungariei de astăzi, ca de exemplu loturile de materiale din Buda⁴²⁵. Calitatea foarte bună a materialului sugerează o încadrare cronologică în secolul al XV-lea (și eventual începutul sec. al XVI-lea).

Majoritatea materialului ceramic este reprezentat însă de fragmente ceramice roșcate, cu suprafață zgrunțuroasă, folosind ca degresat nisipul. Câteva bucăți dintre aceste fragmente au smalț verzui-transparent, aplicat în strat subțire direct pe pastă (în interiorul vaselor). Fragmentele provin în mare majoritate din oale cu și fără toartă de dimensiuni medii și mari, având buze răsfrânte ușor spre afară, cu guler mai mult sau mai puțin pronunțat (vezi planșa 9). Câteva bucăți au fost arse incomplet (având un miez cenușiu). De asemenea, o cantitate redusă dintre aceste piese au un aspect mai grosolan, fiind degresate cu nisip și pietricele. Arderea uniformă la majoritatea acestor fragmente, precum și materialul compact, de calitate, pledează pentru datarea în secolul al XV-lea. Trebuie să remarcăm și factura mai arhaică a unui număr mai redus de fragmente (material mai grosolan), care pot să provină din secolul al XIV-lea⁴²⁶. Totuși marea majoritate a acestui material are caracteristici mai recente, astfel, aceste straturi au fost create în secolul al XV-lea.

Într-un procent de cca 20% din totalul materialului ceramic, este prezentă și categoria ceramicii arse reducător. Aceste fragmente au culoare cenușie (variind de la închis spre deschis), au un aspect zgrunțuros, mai grosolan (degresate cu nisip și pietricele mici). În general provin din două categorii de vase: 1. vase cu dimensiuni mari, cu pereți groși (cca 7 mm), având un aspect zgrunțuros și grosolan (degresat cu pietricele); 2. vase cu dimensiuni medii (între care și fragmente de ulcioare cu mâner, decorat la pântec cu caneluri), cu pereți mai subțiri, având aspect zgrunțuros (degresat cu

⁴²⁵ I. Holl, *Középkori cserépedények a budai várpalotából* (XIII-XV század), *BudRég* XX, 1963, 349. Mai recent, vezi E. Szilvia Veres, *Kerámialeletek a Szent Zsigmond templom szobortöredékei mellett*, *BudRég* XXXIII, 1999, 74-76, fig 3/5, fig. 5/1-3, fig. 6/1 și 6/7 (pahare, sau oale mici de culoare albă),

nisip). O piesă unică din această categorie reprezintă un fund de oală (diam. 7 cm), de culoare alb-cenușiu, cu material zgrunțuros (degresat cu nisip), dar cu suprafețe șlefuite. Un alt fragment unic este smălțuit cu smalt verzui-transparent, aplicat într-un strat foarte subțire pe pastă atât în exterior cât și în interior⁴²⁷.

Merită menționat separat materialul ceramic recoltat dintre pietrele pardoselii de bolovani. Diferența majoră față de materialul din starturile inferioare constă din ponderea foarte mare (aproape exclusivă) a ceramicii de culoare cenușie (ardere reducătoare), având aspect zgrunțuros, degresat cu nisip. Sunt prezente și fragmente de culoare roșcată cu aspect zgrunțuros, precum și o bucată de ceramică albă, foarte fină. Materialul din acest strat este extrem de fragmentat, astfel este imposibilă interpretarea tipologică sau cronologică.

Din umpluturile superioare pardoselii de bolovani din interiorul pivniței nr. 1, precum și în stratul nr 19 din S9 și S10 (în exteriorul pivniței vechi nr. 1) au fost recoltate materiale de factură premodernă. În afară de câteva fragmente de sticlă (mâner și gât de cană poliedric) materialul rezultat este reprezentat în mare majoritate de ceramica roșcată. Au fost descoperite mai multe fragmente de cahle smălțuite verde, decorate cu motive vegetale în compoziții simetrice inspirate din arta textilelor, așa numitele cahle tapet. Acest tip își face apariția în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, pentru a deveni extrem de răspândit, în numeroase variante, în veacul următor⁴²⁸. O piesă mai deosebită provine dintr-un registru intermediar între camerele de ardere ale sobei sau chiar de la

⁴²⁶ Pentru analogii foarte bune în estul Transilvaniei vezi: E. Benkő, A középkori Keresztúri-szék régészeti topográfiája, Budapest, 1992; E. Benkő, I. Demeter, A. Székely, Középkori mezőváros a Székelyföldön, 1997.

⁴²⁷ R. Popa, M. Zdroba, Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea, Baia Mare, 1966, 45-46 și fig. 34, 50 (material provenind din al doilea orizont cronologic de la sectorul mănăstire, datat la turnura secolelor XIV-XV); R. Popa, Cnezatul Marei, Baia Mare, 1969, 43, fig. 18 (material provenind de la Giulești, datat la sfârșitul secolului al XIV-lea, începutul secolului al XV-lea); R. Popa, D. Căpățînă, A. Lukács, Cercetările arheologice de la Voivozi, Crisia XVII, 1987, 97-98, fig. 10/j, fig. 13/p (datate la sfârșitul secolului al XIV-lea, mijlocul secolului al XV-lea; tot aici a fost semnalată și prezența ceramicii fine de culoare albă-gălbui, pag.98).

⁴²⁸ Deși aceste cahle sunt foarte răspândite, ele fiind practic nelipsite din orice săpătură arheologică care atinge straturile aferente secolelor XVI-XVII, nu se bucură de o literatură prea bogată. Deși extrem de diversificat, materialul este în principiu omogen pe o arie geografică largă. Pentru analogii a se vedea: E. Benkő, I. Ughy, Székelykeresztúri kályhacsempék, 15-17. század, Bukarest, 1984; D. Marcu, Sobe de cahle din Mănăstirea Vaca (sec. XVII), AT II, 1992, București, 169-194; D. Marcu, Gh. Petrov, Cahle din sec. XV-XVII, în colecția muzeelor din Deva și Hunedoara, AT III, 1993, 93-109; P. V. Batariuc, E. Pescaru, Cahle descoperite la Germisara (Geoagiu Bai, jud.Hunedoara), Sargetia XXVI/1, 1995-1996, 391-417.

cornișa acesteia, și a fost decorată pe fața vizibilă cu vrejuri stilizate (vezi planșa 13)⁴²⁹. Din fragmente care provin de la vase cca 70% sunt smălțuite cu smalt verzui cu nuanțe maro, aplicat în majoritatea cazurilor pe un pat de angobă. Fragmentele provin de la oale de dimensiuni variabile, pahare, ulcioare și căni cu mâner (vezi planșele 10, 11, 12)⁴³⁰.

În SI, SIX și SX au fost identificate umpluturi masive moderne cu material arheologic deosebit de bogat. Acesta constă din fragmente de sticlă (butelii, pahare), foaie de sticlă (de fereastră), fragmente ceramice smălțuite, fragmente de faianță (farfurii și boluri albe, decorate cu motive vegetale albastre și verzi).

Catalogul materialelor

1. Fragment de vas cu marginea întoarsă (cu guler) cu nisip, ardere reducătoare incompletă, cenușiu, cu urme de ardere secundară, sec. XIV-XV (S10, -230-250 cm).
2. Capac de vas, ceramică roșcată cu nisip, cu suprafețe zgrunțuroase, sec. XVI-XVIII (S9, -100/-140 cm).
3. Fragment de vas cu marginea întoarsă (cu guler) cu nisip aspru, ardere oxidantă incompletă, roșcat, sec. XIV-XV (S10, -230-250 cm).
4. Fragment de vas cu marginea întoarsă (cu guler), cu nisip aspru, ardere oxidantă incompletă, roșcat, sec. XIV-XV (S10, -230-250 cm).
5. Ceramică roșcată, cu nisip aspru și pietricele, ardere oxidantă completă, suprafețe zgrunțuroase, sec. XIV-XV (S10, -230-250 cm).
6. Fragment de vas cu marginea întoarsă (cu guler), cu nisip aspru, ardere reducătoare incompletă, cenușiu cu suprafețe zgrunțuroase, sec. XIV-XV (S3, -70/-90 cm).
7. Ceramică roșcată cu nisip fin și pasta foarte compactă (S3, -50/-70 cm strat galben-roșcat).
8. Ceramică roșcată, cu nisip fin și pasta foarte compactă, ardere oxidantă completă, vas smălțuit pe ambele fețe cu smalt de culoare verde-marونی, sec. XVI-XVII (S3, -50/-70 cm, strat galben-roșcat).

⁴²⁹ O analogie potrivită pentru piesa în discuție nu este semnalată pe teritoriul Transilvaniei. Piese identice la A. Gyuricza, *Reneszánsz kályhacsempék Északkelet-Magyarországról*, Miskolc, 1992.

⁴³⁰ Material din această epocă este semnalat la săpăturile de la cetatea Chioarului: S. Iosipescu, V. Ursu, T. Ursu, Raport preliminar de cercetări arheologice la Cetatea Chioarului, *Materiale XIII*, 1979, 337-340; S. Iosipescu, V. Ursu, T. Ursu, et. al., *Cercetări arheologice la Cetatea de Piatră (Chioar)*, *Materiale XV*, 1981, 474-483. Despre olăritul din Baia Mare din secolele XVII-XIX și produsele lor: V. Ursu, *Capodopere ale breslei olarilor din Baia Mare, Marmatia V-VI*, 1979-1981, 194-198.

9. Ceramică caolinică foarte fină, alb-gălbuie, sec. XIV-XV (S3, -70/-80 cm).
10. Ceramică roșcată cu nisip fin, cu smalt verde închis la interior și pe partea superioară a buzei, decor cu benzi de linii incizate și vopsite cu roșu, sec. XVI-XVII (S9, -100/-140 cm).
11. Ceramică cenușie cu nisip aspru, sec. XV (S7, -55 cm).
12. Ceramică roșcată cu nisip fin, cu smalt verde închis la interior iar la exterior cu smalt foarte subțire transparent, sec. XVI-XVII (S9, -100/-140 cm).
13. Fragment de piele din structura unui pantof decorată prin imprimare, sec. XIV-XV (S9, -230/-250 cm).
14. Fragment de piele din structura unui pantof din zona călcâiului, sec. XIV-XV (S9, -230/-250 cm).
15. Ceramică roșcată cu nisip fin, cu smalt verde închis la interior și pe buză, iar la exterior cu smalt foarte subțire transparent, sec. XVI-XVII (S9, -100/-140 cm).
16. Ceramică roșcată cu nisip fin, nesmălțuită, sec. XVI-XVII (S9, -100/-140 cm).
17. Ceramică roșcată cu nisip fin, cu smalt verde închis la interior și pe buză, iar la exterior cu smalt foarte subțire transparent, sec. XVI-XVII (S9, -100/-140 cm).
18. Ceramică roșcată cu nisip fin, cu smalt verde închis la interior și pe buză, iar la exterior cu smalt foarte subțire transparent, sec. XVI-XVII (S9, -100/-140 cm).
19. Cană de lut, pastă fină cu smalt maro-gălbui la interior și pe buză, decor cu o bandă de linii roșii la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -100 cm).
20. "Creuzet de probe", ceramica din pastă semifină, compactă, arsă la roșu, cu smalt grosier maro la interior și pe buză, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -130 cm).
21. Flacon de sticlă transparentă cu bule de aer cu o nuanță verzuie, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -130 cm).
22. Sfeșnic din ceramica fină, cu smalt de culoare maro închis, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
23. Pușculiță din ceramică fină cu smalt maro de bună calitate la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
24. Pahar din ceramică de tip caolinic, alb-gălbui, cu smalt de culoare albă la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
25. Cană cu cioc, ceramică de tip caolinic, smalt gri la interior; oliv închis la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
26. Sticlă de mici dimensiuni, cu fund bombat, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).

27. Cahlă placă, pasta semifină cu puțin degresant nisip, arșă oxidant, cu smalt maro pus direct pe pastă, sec. XV (S3, -90 cm).
28. Cahlă placă, pasta fină cu puțin degresant nisip, arșă reducător, cenușiu, cu smalt precar, maro-verzui, sec. XV (S3,-90 cm).
29. Flacon de sticlă albă transparentă cu irizații la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
30. Flacon de sticlă albă transparentă cu irizații la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
31. Clopoțel dintr-un aliaj pe bază de cupru cu decor cu o bandă de linii la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
32. Flacon de sticlă albă transparentă cu irizații la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
33. Flacon de sticlă albă transparentă cu irizații la exterior, sec. XIX - începutul sec. XX (S1, -140 cm).
34. Fragment de cahlă din pastă de calitate medie degresată cu nisip și pietricele, ardere oxidantă incompletă, pe avers smalt verde de calitate bună.

Legenda straturilor

1. Prundiș cu pietriș de râu cu argilă de culoare cenușiu-verzuie, rar conține și urme de lemn. Sol viu.
2. Argilă galbenă sau verzuie curată foarte compactă. Sol viu.
3. Pământ negru amestecat cu fragmente de cărbune și lut ars.
4. Mult var, probabil mortar cu nisip și oxizi de fier cu aspect gălbui-roșiatic.
5. Pământ argilos negru.
6. Argilă cleioasă curată cu aspect galben-verzui; probabil lutuială în pivniță.
7. Lut amestecat negru-verzui cu pietre de râu.
8. Nivel cu foarte multă arsură și nisip; nisipul este înroșit în câteva zone.
9. Pământ cleios negru cu intruziuni de lut ars și cărbune.
10. Lut galben amestecat cu pigmenți închiși la culoare.
11. Pietriș amestecat cu pământ cu aspect feruginos.
12. Strat cu lut cenușiu-nisipos cu pigment roșcat, cu bucăți mari de moloz; la partea superioară are o peliculă roșcată.
13. Pământ amestecat cu pietre, cu pigment de lemn, cărbune și mortar.

14. Argilă cu urme de lemn și pietre (umplutură).
15. Argilă cu pietriș, fragmente de cărămidă ș.a.
16. Peliculă de cărămidă sfărâmată.
17. Pământ negru curat foarte tasat (nivel de călcare).
18. Pământ negru cu moloz și mortar (umplutură).
19. Pământ negru amestecat cu bolovani și resturi de cărămizi.
20. Pământ roșu cu multe sfărâmături de cărămidă.
21. Pământ negru-cleios cu multe resturi de lemn.
22. Pământ negru foarte afânat cu urme de lemn.
23. Pământ argilos galben-nisipos cu fragmente de piatră mortar și cărămidă.
24. Moloz cenușiu cu fragmente de cărămidă.
25. Pământ brun cu pelicule negricioase (umplutură).
26. Pământ negru-brun cu bolovani de râu de dimensiuni mari (mai mare de 20cm).
27. Pământ negru cleios cu rare pietre de râu.
28. Pământ negru cu mult pietriș de râu.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE “VULTURUL NEGRU” (BLACK EAGLE) HOUSE: DOCUMENTS OF THE URBAN CIVILIZATION OF BAIJA MARE FROM THE 15TH – 18TH CENTURIES

(Summary)

In 2002 a project on the rehabilitation of the former urban center of Baia Mare was started. The archaeological research was a part of this project, and was carried on between 14th of October and 12th of November 2002. The excavation focused on a single monument building, a former inn dedicated to the “Black Eagle” (“Vulturul Negru”). In this report, the results of this archaeological research are presented, emphasizing on the construction phases of the monument and on the former constructions preceding the actual building.

In chronological order, the first identified construction were the ruins of a house with impressive dimensions (roughly: 20x9 m), orientated East-West. The walls belonging to this ruin were made of stones, with good quality mortar, their width varying between 1,30 m and 1,10m, and the bottom of their foundation were deepened until cca 2,80 m. The layers of the basement level from this house were revealed only by the

excavation. Among these layers a number of floors – and floor traces – were identified, the most significant being a massive pebble floor (with pebbles of 10-15 cm. diameter). Fragments of ceramic and glass vessels, wood and leather remnants were discovered in these layers, dating this ruined house between the 15th and 18th centuries.

The actual house is created with the unification of three former buildings (A1, A2, A3). Each of them suffered a lot of transformations during their existence – from the mid-18th century, until the second half of the 19th century. Most probably, the “Black Eagle” inn functioned in the unified A1 and A2 building. At this phase two sewerage systems, C1 and C2, built of bricks and functioning in different periods, was identified in the basements. The actual building gained its shape after the A3 building was unified with the former two building-corpses– most probably at the end of the 19th century.

Fig. 1. Casa Vulturului Negru, vedere generală

Fig. 2. S1 profil N.

Fig.6. S9 profil de V.

Fig. 7. S11 detaliu cu devierea spre S a canalizării 1.

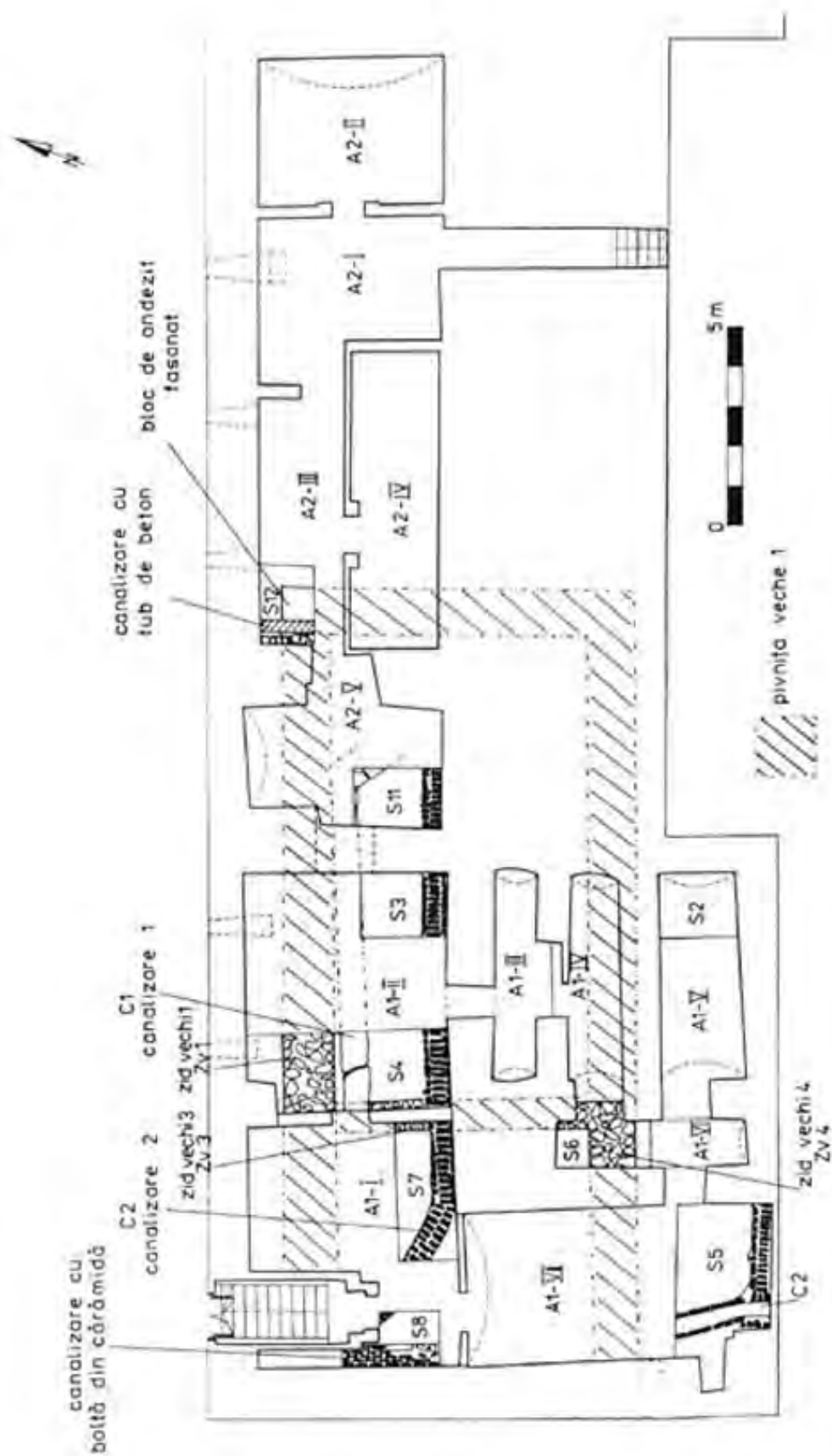
Fig.3. S3 vedere. Se observă în dreapta canalizarea 2.

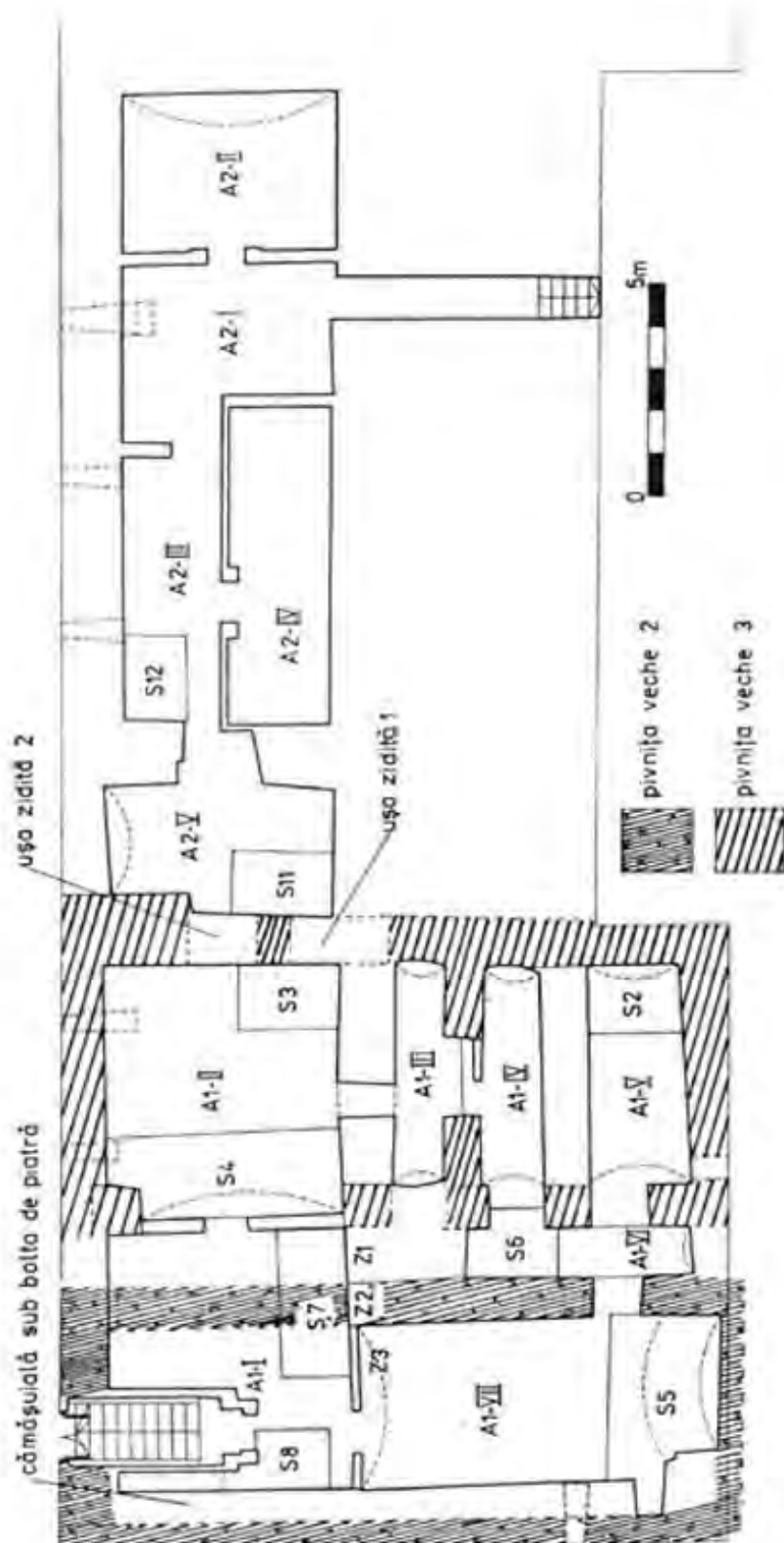
Fig.4. S3 detaliu de stratigrafiere.

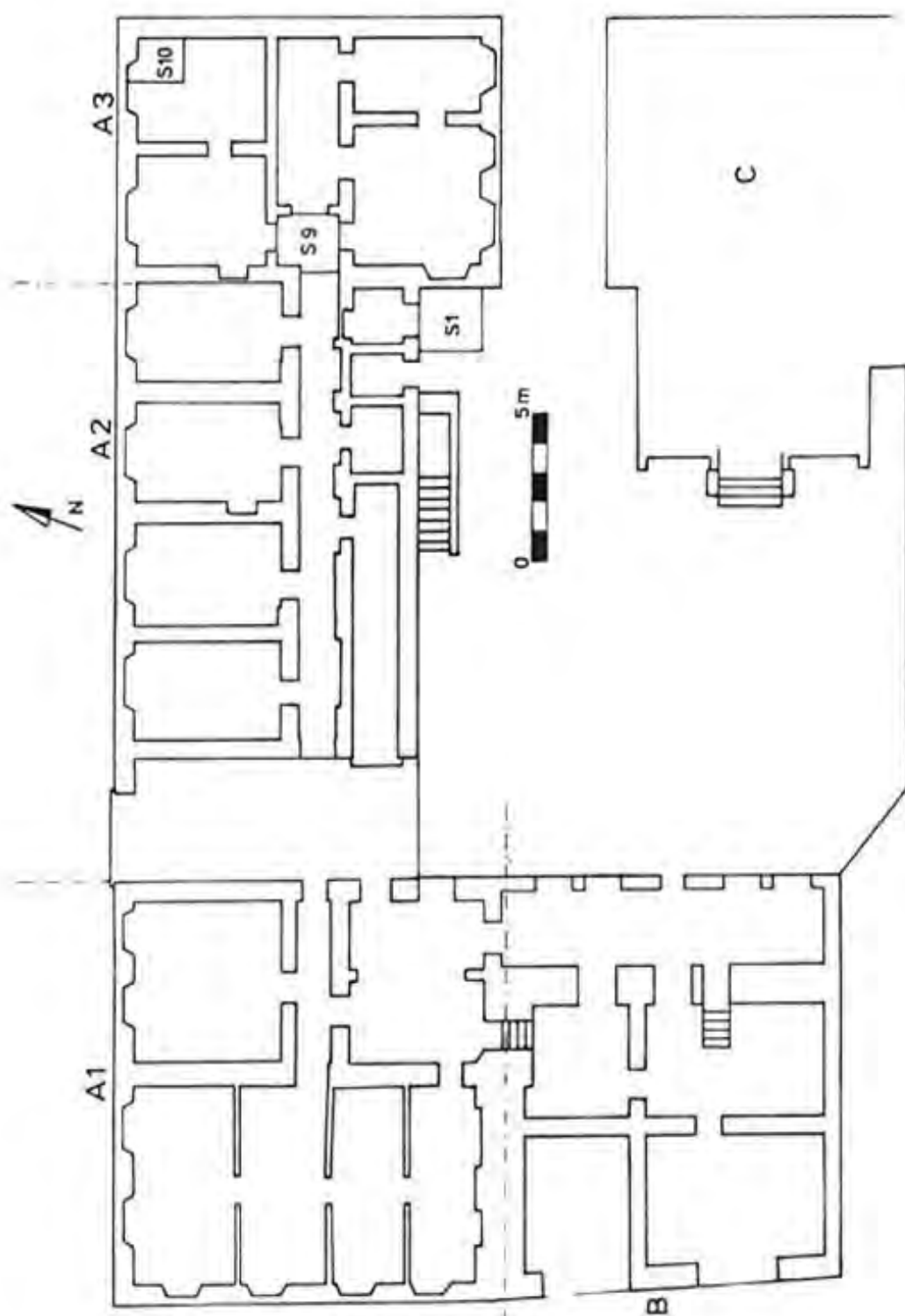
Fig.5. S7 detaliu cu devierea spre N a canalizării 2.

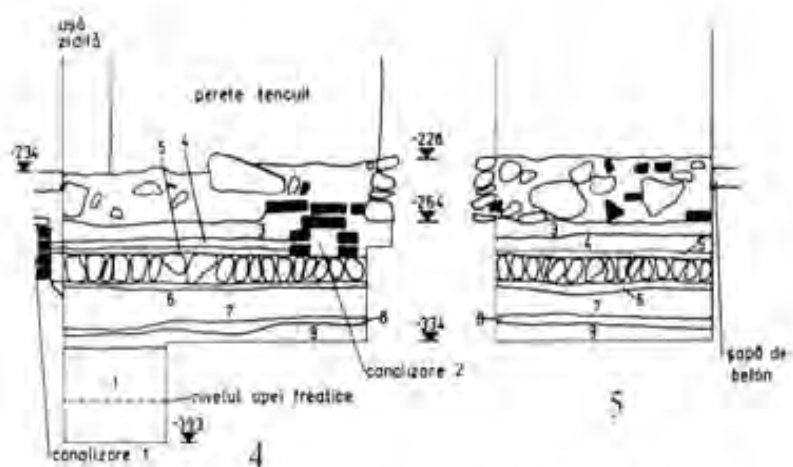
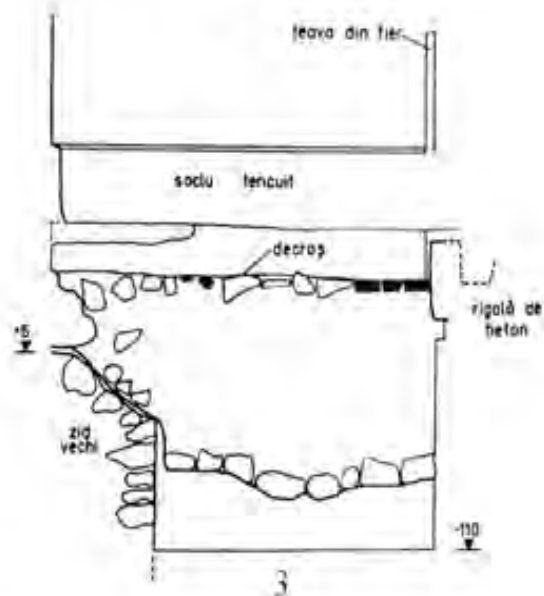
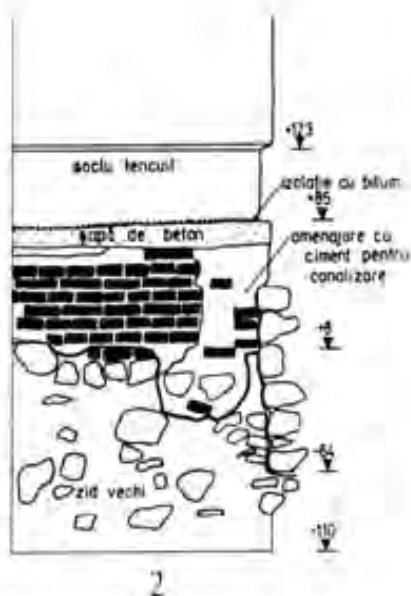
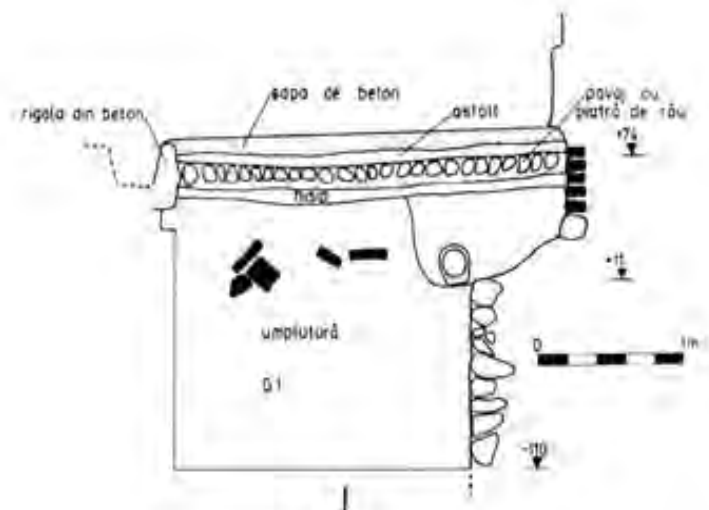
PL. 1. Planul pivnițelor.

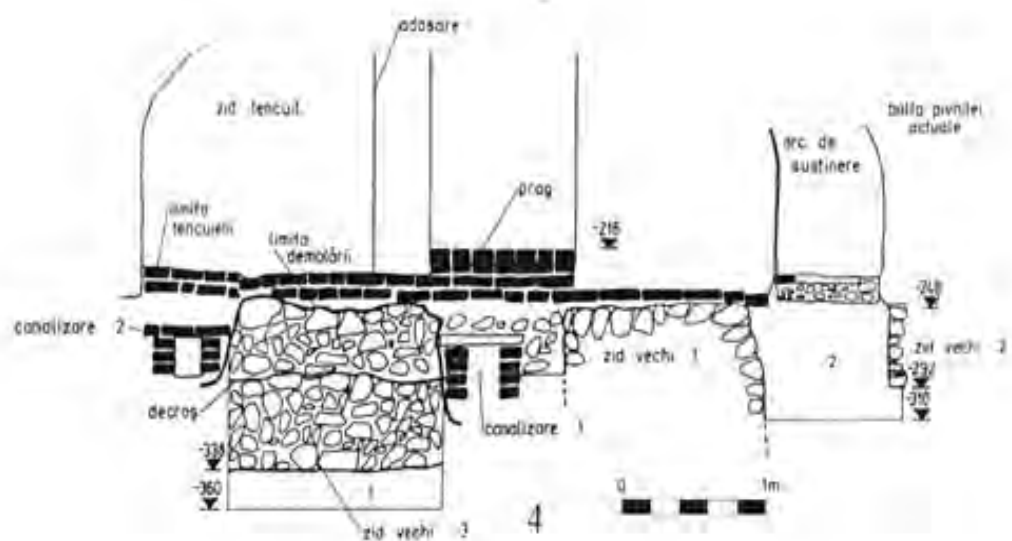
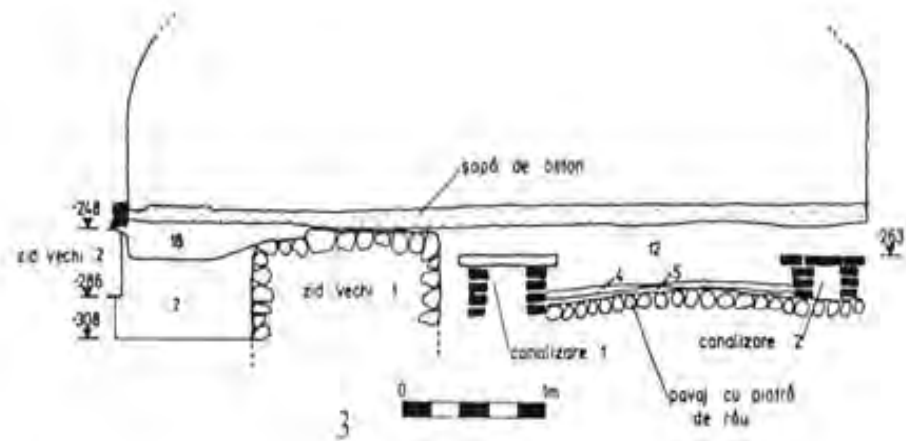
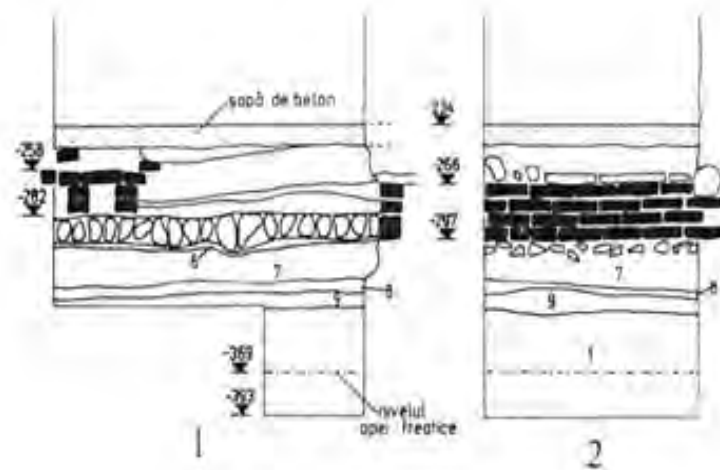
PL. I.A. Pivnițele vechi 2 și 3.

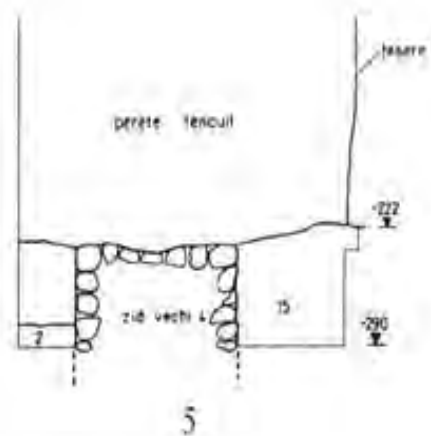
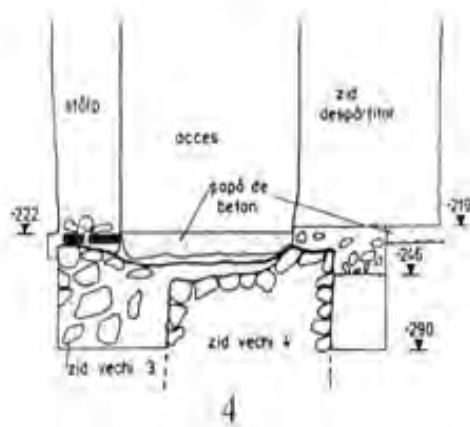
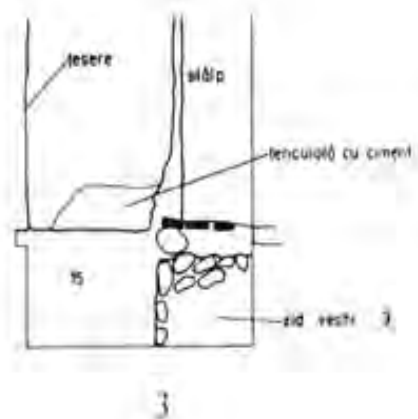
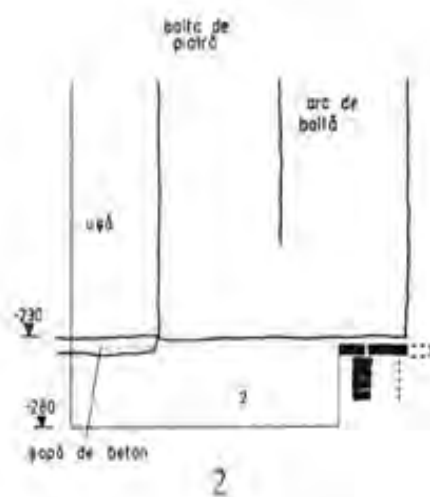
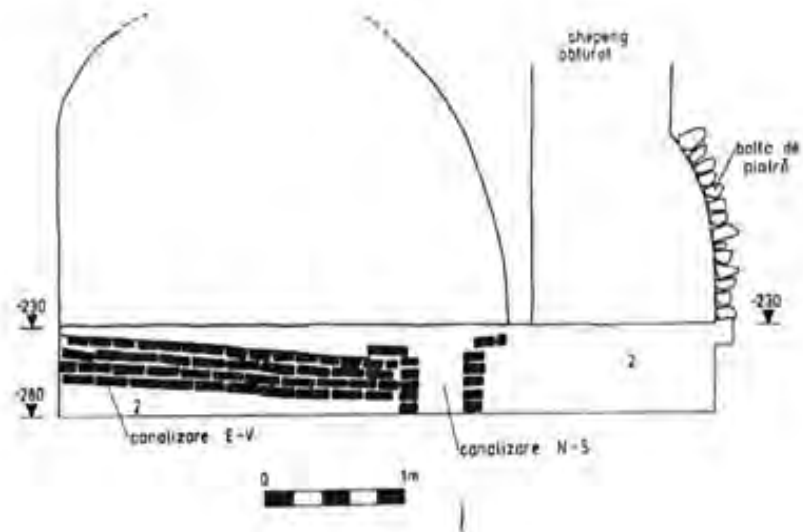
PL. 2. Plan general parter

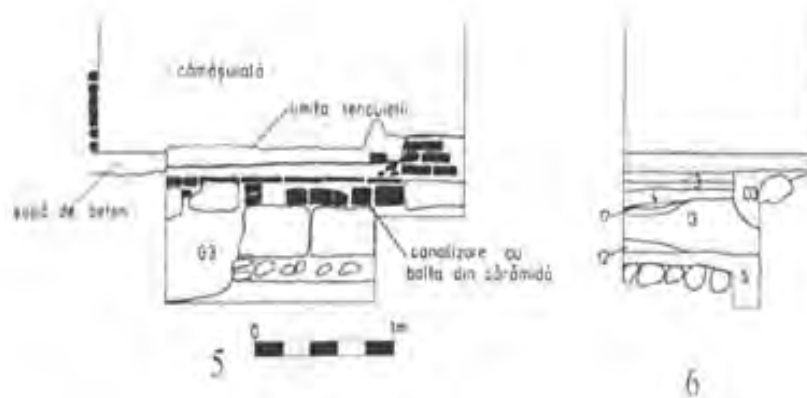
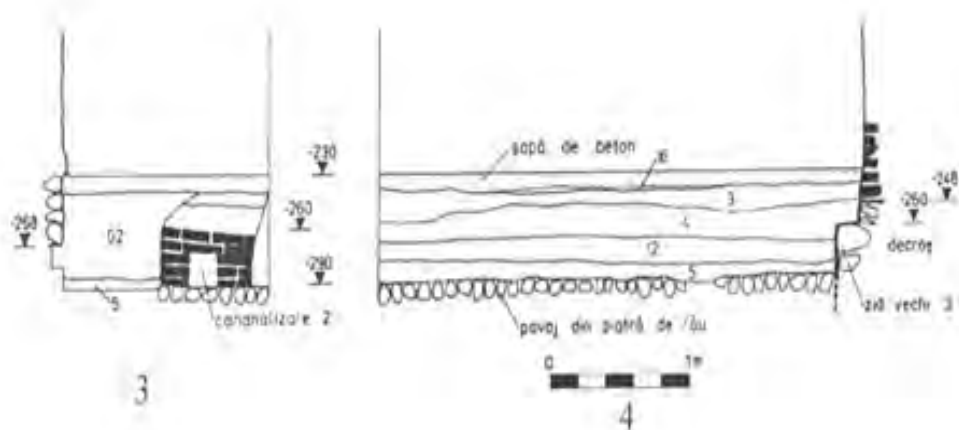
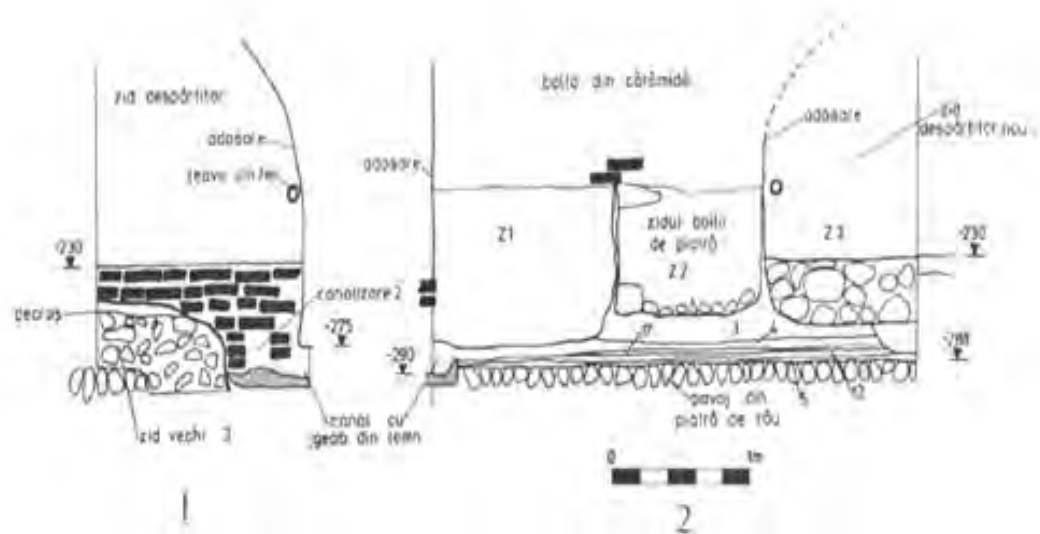
PLANȘA 3, 1- S1 profil V; 2- S1 profil N, 3- S1 profil E; 4- S3 profil E;
5- S3 profil S

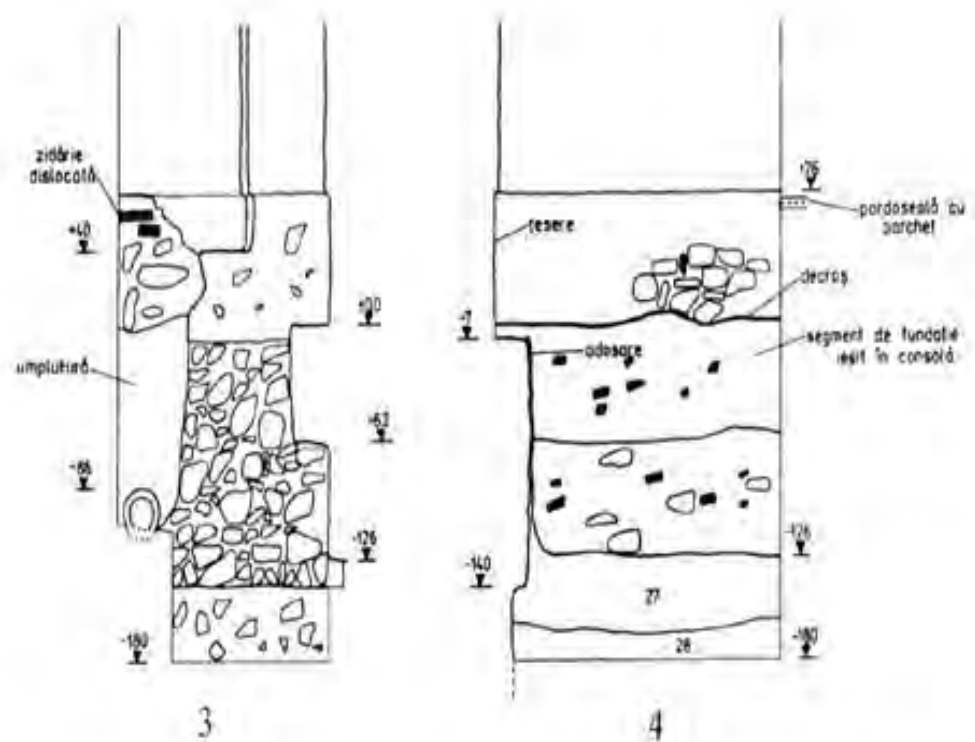
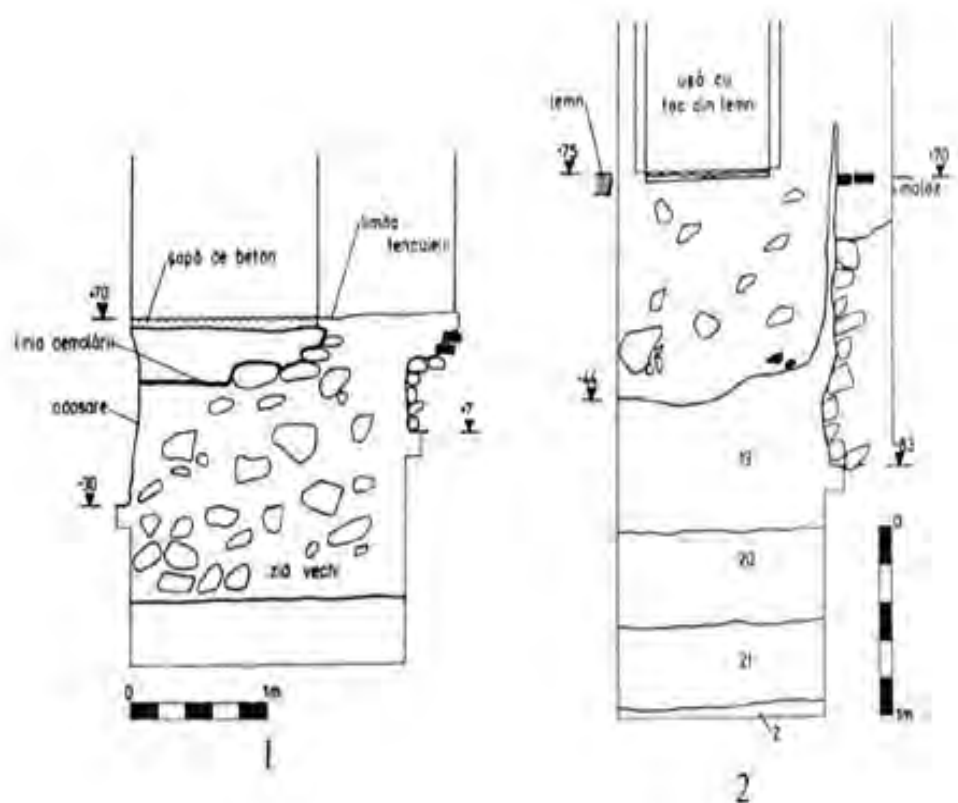
PLANȘA 4, 1- S3 profil V; 2- S3 profil N; 3- S4 profil E; 4- S4 profil V

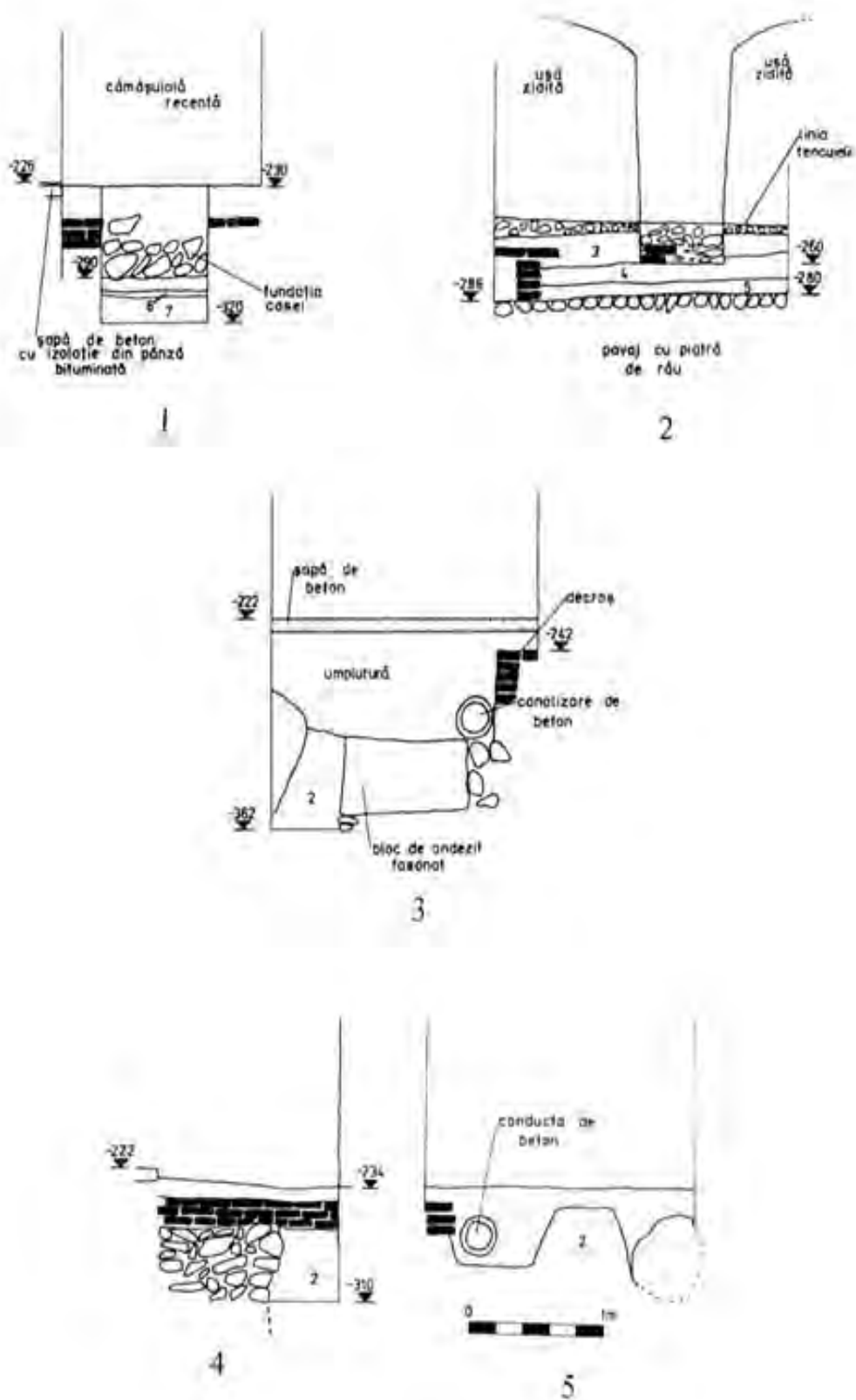
PLANȘA5. 1- S5 profil S; 2- S5 profil E; 3- S6 profil N; 4- S6 profil E;
5- S6 profil V

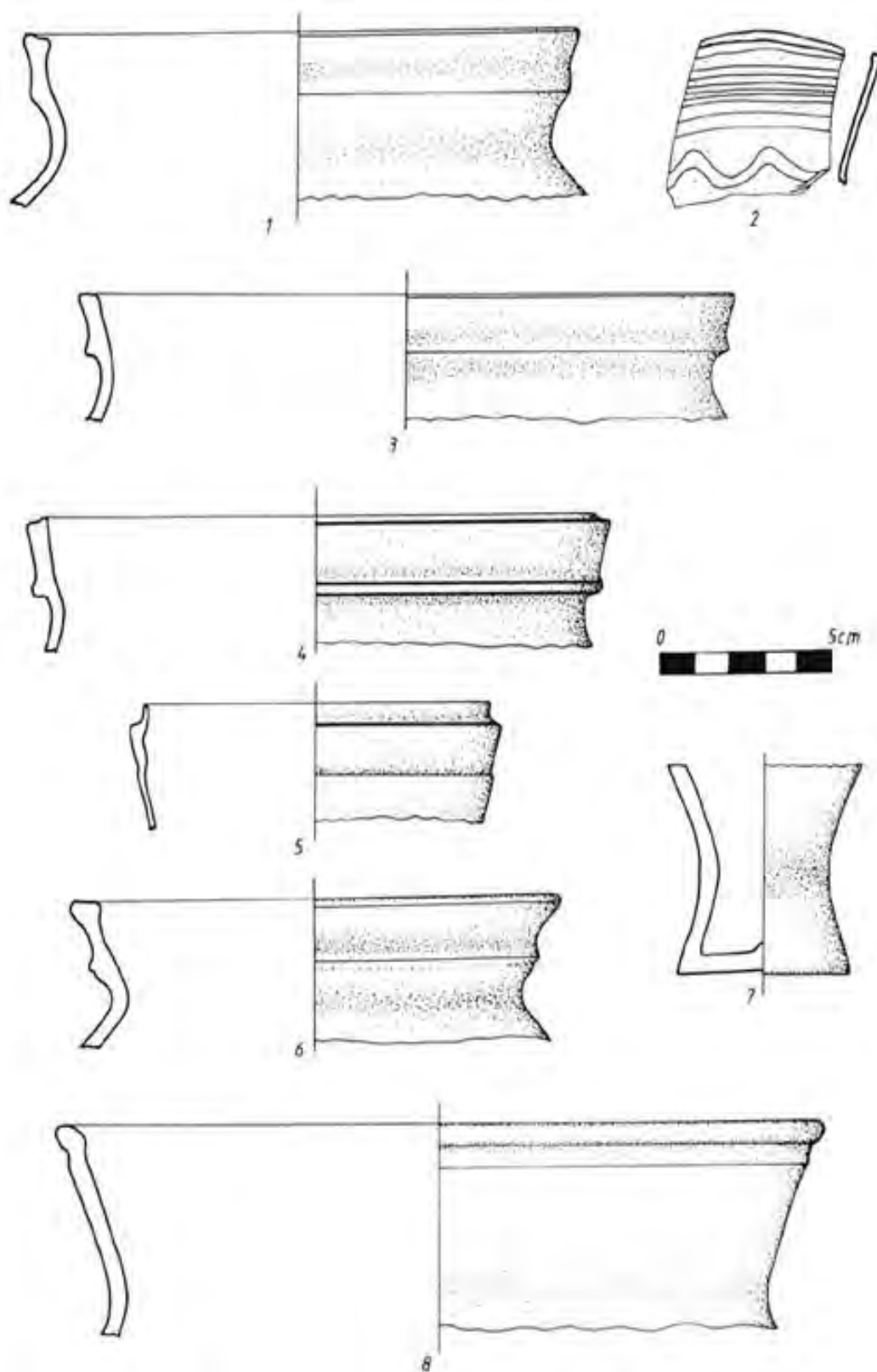
PLANȘA 6. 1- S7 profil E, 2- S7 profil S, 3- S7 profil V, 4- S7 profil N;
5- S8 profil V, 6- S8 profil S

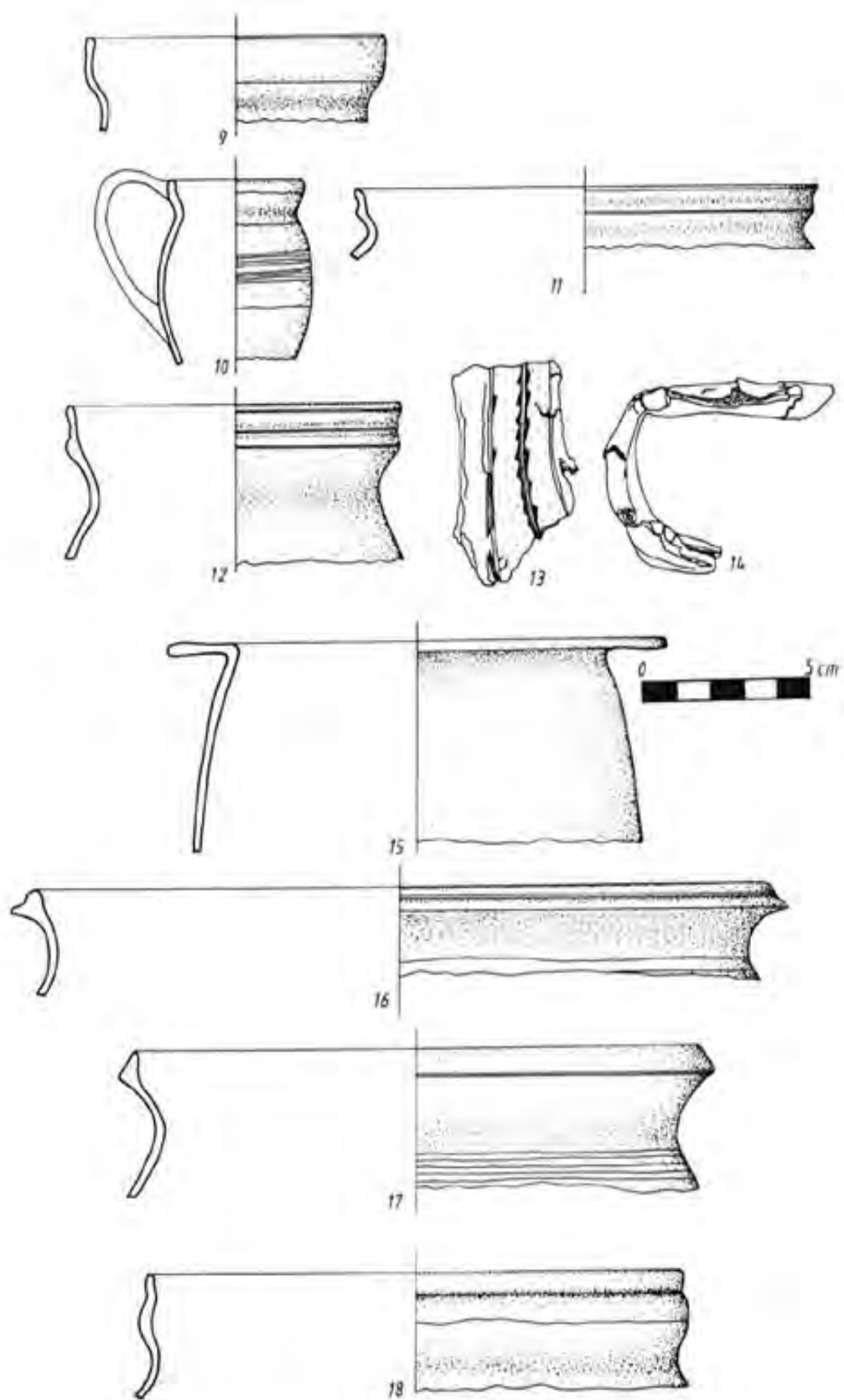
PLANȘA 7, 1- S9 profil V; 2- S9 profil S; 3- S10 profil N; 4- S10 profil E

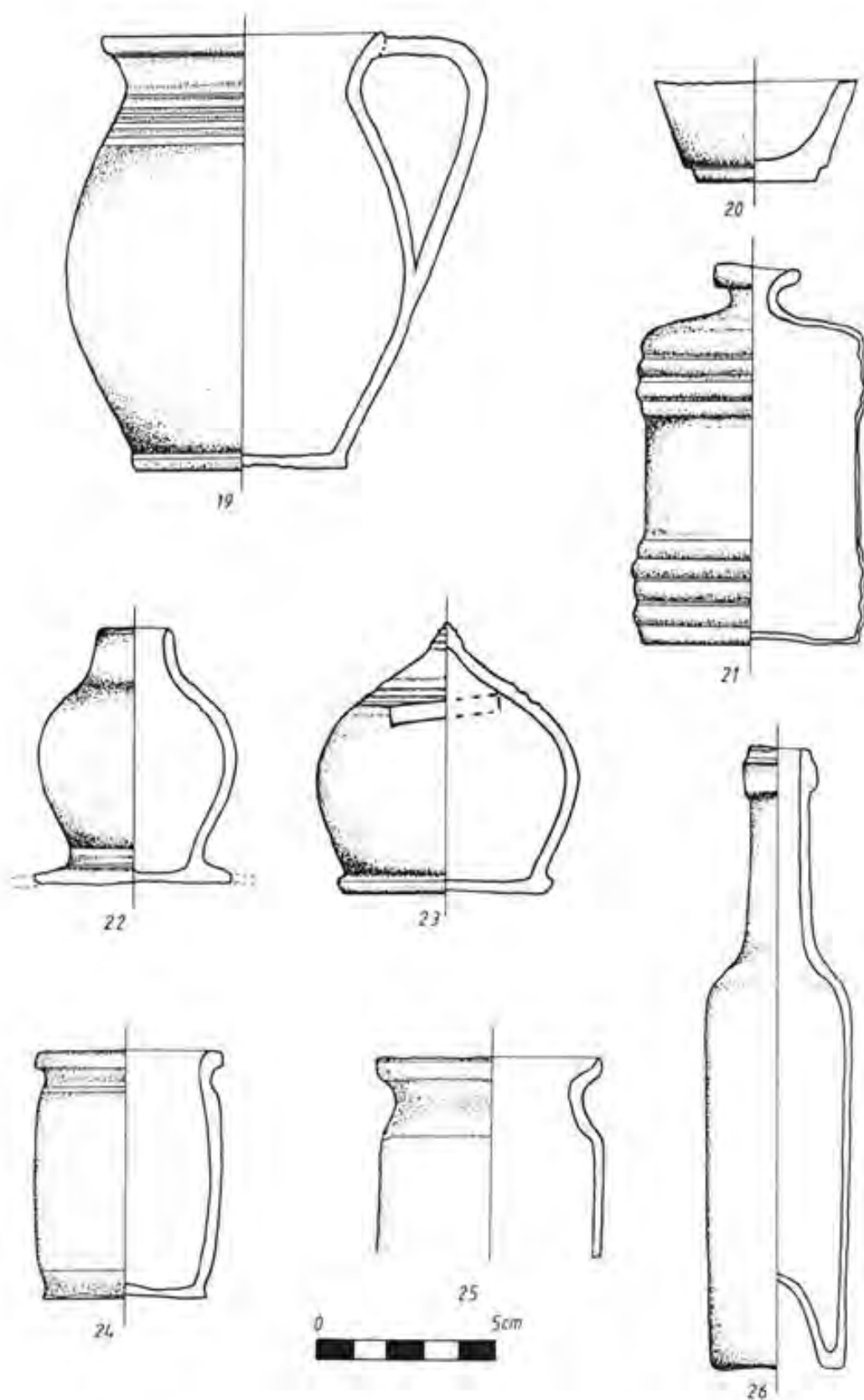
PLANȘA 8. 1- S11 profil S; 2- S11 profil V; 3- S12 profil V; 4- S12 profil N;
5- S12 profil S

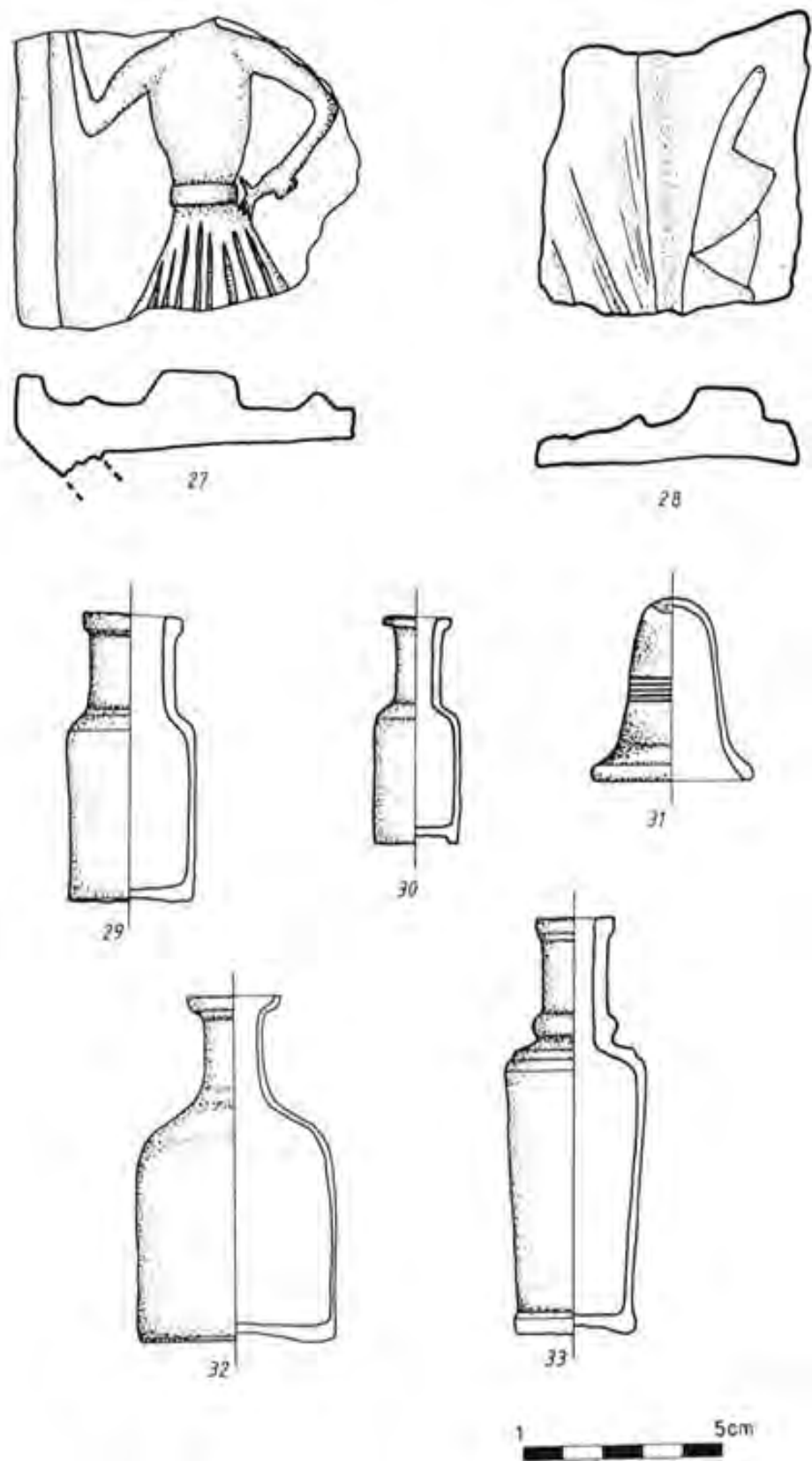
PLANȘA 9. fragmente ceramice(1-8)

PLANȘA 10: fragmente ceramice (9-18) fragmente de piele (13-14)

PLANȘA 11: fragmente ceramice (19, 22, 23, 24, 25) și sticlărie (20, 21, 26)

PLANȘA 12. fragmente de cahle (27, 28), sticlărie (29, 30, 32, 33); aliaj de cupru (31)

PLANȘA 13: cahișă de cornișă cu motiv vegetal

TEZAURUL MONETAR DE LA REMEȚI - MIREȘU MARE, SEC. XVII-XVIII

Viorica Ursu, Nagy Béla

Colecțiile de numismatică ale Muzeului Județean Maramureș din Baia Mare conțin printre tezaurele monetare de argint și tezaurul descoperit în anul 1975 la Remeți, comuna Mireșu Mare, localitate situată pe malul stâng al Someșului, în partea vestică a județului Maramureș, la 35 km. de Baia Mare.

Monedele care alcătuiesc tezaurul s-au găsit întâmplător în timpul lucrărilor agricole efectuate într-o livadă de meri din sat, loc în care vechea pădure de stejari fusese defrișată în anii 1950. Prin săpătura de salvare efectuată pe locul apariției primelor monede, au mai fost recuperate un număr însemnat de piese, tezaurul, de care ne ocupăm în cele ce urmează cuprinzând 407 monede⁴³¹.

Tezaurul monetar s-a găsit la adâncimea de 30 cm., într-un vas din ceramică roșiatică nesmălțuită, cu pereții relativ subțiri, cele câteva fragmente de vas recuperate la descoperire fiind asemănătoare fragmentelor ceramice datând din sec. XVII-XVIII descoperite la Baia Mare cu prilejul efectuării mai multor lucrări edilitare. Fragmentele găsite la Remeți, prea puține la număr și ne semnificative, nu au permis reconstituirea vasului care a adăpostit monedele. A fost, se pare, o oală de dimensiuni și formă obișnuite.

Monedele, potrivit dispozițiilor atunci în vigoare, au fost depuse la Banca Națională, sucursala Baia Mare, tezaurul, în greutate de 2 127,70 gr., fiind ulterior achiziționat de Muzeu, în vederea studierii, conservării și a valorificării științifice și muzeale.

Monedele găsite la Remeți datează din sec. XVII și din primele două decenii ale sec. al XVIII-lea, reprezentând emisiuni ale mai multor provincii și orașe din Imperiul Habsburgic, respectiv monede care au circulat în Transilvania celor două veacuri amintite. Lista acestora este următoarea:

I. STEIERMARK

Ferdinand II (1618-1637)

1 Piesă de 3 creițari, 1624

Leopold I (1657-1705)

431 Săpătura de salvare a fost efectuată de colegul arheolog dr. Carol Kacsó. Identificarea primară a monedelor a fost realizată de medicul dr. Nagy Béla, colecționar numismat din Baia Mare.

2-5 Piesă de 15 crețari, 1665

II. SILEZIA

Ferdinand III (1637-1657)

6 Piesă de 3 crețari, 1637

Leopold I (1657-1705)

7 Piesă de 15 crețari, 1661, G - H

8 Piesă de 15 crețari, 1663, G - H

9 Piesă de 3 crețari, 1665, S - H

10 Piesă de 3 crețari, 1669, SHS

11-12 Piesă de 3 crețari, 1670, MMW

13-15 Piese de 15 crețari, 1-75, SHS

16 Piesă de 15 crețari, 1693, MMW

17 Piesă de 3 crețari, 1693, MMW

18-38 Piesă de 15 crețari, 1694, MMW

39-41 Piesă de 3 crețari, 1695, MMW

42-43 Piesă de 3 crețari, 1696, MMW

44-46 Piesă de 3 crețari, 1697, MMW

47 Piesă de 3 crețari, 1698, MMW

48 Piesă de 3 crețari, 1701, F - N

49 Piesă de 3 crețari, 1704, F - N

Iosif I, (1705 - 1711)

50 Piesă de 3 crețari, 1706, F - N

51 Piesă de 3 crețari, 1709, F - N

52 Piesă de 3 crețari, 17..., F - N

III. NIEDEROSTERREICH

Leopold I (1657 - 1705)

53 Piesă de 15 crețari, 1659

54-58 Piesă de 15 crețari, 1661 CA

59-63 Piesă de 15 crețari, 1662, CA

64-74 Piese de 15 creițari, 1663, CA
 75-85 Piese de 15 creițari, 1664, CA
 86 Piesă de 3 creițari, 1672,
 87-90 Piese de 15 creițari, 1674,
 91-93 Piese de 15 creițari, 1675,
 94-95 Piese de 15 creițari, 1676,
 96 Piesă de 15 creițari, 1684, MM
 97-99 Piese de 15 creițari, 1693,
 100 Piesă de 15 creițari, 1694,
 101-106 Piese de 15 creițari, 1695,
 107-114 Piese de 15 creițari, 1696,
 115 Piesă de 15 creițari, 1701,

IV. UNGARIA

Leopold I (1657-1705)

116 - 118 Piese de 15 creițari, 1662, K - B
 119 - 120 Piese de 15 creițari, 1663, K - B
 121 - 123 Piese de 15 creițari, 1665, K - B
 124 Piese de 15 creițari, 1667, K - B
 125 - 129 Piese de 15 creițari, 1674, K - B
 130 - 133 Piese de 15 creițari, 1674,
 134 - 141 Piese de 15 creițari, 1675, K - B
 142 - 156 Piese de 15 creițari, 1676, K - B
 157 - 168 Piese de 15 creițari, 1677, K - B
 169 - 173 Piese de 15 creițari, 1678, K - B
 174 - 176 Piese de 15 creițari, 1679, K - B
 177 - 183 Piese de 15 creițari, 1680, K - B
 184 - 188 Piesă de 15 creițari, 1681, K - B
 189 - 193 Piese de 15 creițari, 1682, K - B
 194 - 205 Piese de 15 creițari, 1683, K - B
 206 - 212 Piese de 15 creițari, 1684, K - B
 213 - 217 Piese de 15 creițari, 1685, K - B
 228 - 229 Piese de 15 creițari, 1687, K - B

229 - 235	Piese de 15 creițari, 1687, K - B
236 - 241	Piese de 15 creițari, 1688, K - B
242 - 256	Piese de 15 creițari, 1689, K - B
257	Piesă de 15 creițari, 1689, K - B
268 - 269	Piese de 15 creițari, 1690, K - B
270 - 282	Piese de 15 creițari, 1691, K - B
283 - 289	Piese de 15 creițari, 1692, K - B
290 - 296	Piese de 15 creițari, 1693, K - B
287 - 300	Piese de 3 creițari, 1693, K - B
301 - 310	Piese de 15 creițari, 1694, K - B
311 - 312	Piesă de 3 creițari, 1694, K - B
313	Piese de 15 creițari, 1695, K - B
314 - 315	Piese de 3 creițari, 1695, N - B
316 - 317	Piese de 3 creițari, 1695, K - B
318 - 320	Piese de 15 creițari, 1696, N - B
321 - 327	Piese de 15 creițari, 1696, K - B
328 - 338	Piese de 15 creițari, 1696, C - H
339 - 340	Piese de 15 creițari, 1696, C - M
341 - 342	Piese de 3 creițari, 1696, N - B
343	Piesă de 3 creițari, 1696, C - H
344	Piesă de 15 creițari, 1697, N - H
345	Piesă de 3 creițari, 1697, N - B
346 - 350	Piesă de 3 creițari, 1697, C - H
351 - 352	Piese de 15 creițari, 1698, N - B
355 - 356	Piese de 3 creițari, 1698, N - B
357	Piesă de 15 creițari, 1699, N - B
358 - 362	Piese de 3 creițari, 1699, N - B
363	Piesă de 3 creițari, 1703, N - B
364	Poltură, 1703, N - B

Iosif I (1705-1711)

365	Piesă de 3 creițari, 1705, C - H
-----	----------------------------------

Carol VI (1711-1740)

- 366 Piesă de 3 creițari, 1714, N - B
367 Piesă de 3 creițari, 1715, N - B
368 Piesă de 3 creițari, 1716, N - B

V. BOEMIA

Leopold I (1657-1705)

- 369 - 371 Piesă de 15 creițari, 1664, (ancoră)
372 Piesă de 15 creițari, 1696, G - E
373 Piesă de 3 creițari, 1698, G - E
374 Piesă de 3 creițari, 1699, G - E
375 Piesă de 3 creițari, 1699, C - K
376 Piesă de 3 creițari, 1701, G - E

VI. BRIEG

Georg III (1654-1664)

- 377 Piesă de 15 creițari, 1664

VII. LIEGNITZ - BRIEG

Leopold I (1657-1705)

- 378 Piesă de 15 creițari, 1693, C - B
379 - 381 Piese de 15 creițari, 1694, C - B
382 - 392 Piese de 3 creițari, 1696, C - B
393 - 396 Piese de 3 creițari, 1698, C - B
397 Piesă de 3 creițari, 1700, C - B

Iosif I (1705-1711)

- 398 Piesă de 3 creițari, 1710, C - B

VIII. WURTEMBERG - OELS

Sylvius Frederich (1668-1697)

- 399 Piesă de 3 creițari, 1676, S - P
 400 Piesă de 3 creițari, 1677, S - P

IX. TIROL

Leopold I (1657-1705)

- 401 Piesă de 3 creițari, 1681

X. MAINZ

Leopold I (1657-1705)

- 402 - 403 Piese de 15 creițari, 1685

XI. WURZBURG

- 404 Piesă de 15 creițari, 1685

XII. CARINTIA

- 405 Piesă de 15 creițari, 1694

XIII. TRANSILVANIA

Leopold I (1657-1705)

- 406 - 407 Piese de 3 creițari, 1696

Repartiția pieselor pe provincii și orașe este după cum urmează:

Steiermark	5 piese (4 piese de 15 creițari, 3 piese de 3 creițari).
Silezia	47 piese (27 piese de 15 creițari, 20 piese de 3 creițari).
Niederösterreich	63 piese (62 piese de 15 creițari, 1 piesă de 3 creițari).
Ungaria	253 piese (217 piese de 15 creițari, 34 piese de 3 creițari și 2 polturi).
Boemia	8 piese (4 piese de 15 creițari, 4 piese de 3 creițari).
Brieg	1 piesă de 15 creițari.
Liegnitz – Brieg	21 piese (4 piese de 15 creițari, 17 piese de 3 creițari).
Württemberg – Oels	2 piese de 3 creițari

Tirol	1 piesă de 3 creițari
Mainz	2 piese de 15 creițari
Würzburg	1 piesă de 15 creițari
Carintia	1 piesă de 15 creițari
Transilvania	2 piese de 3 creițari.

După cum am văzut, monedele tezaurului reprezintă piese de 15 creițari și 3 creițari, cu două excepții, respectiv două polturi, și constituie emisiuni ale împăraților Casei de Habsburg. Cea mai veche piesă (3 creițari) este emisă la 1624 de împăratul Ferdinand II (1578-1637), în provincia Steiermark⁴³², în monetăria din Gratz, a cărei reprezentare este un leu spre stânga în cerc, dispus în partea de jos a reversului monedei.

Marea majoritate a monedelor tezaurului este reprezentată de emisiuni ale împăratului Leopold I (1657-1705), acestea acoperind întreaga perioadă a îndelungatei sale domnii. Monedele purtând pe avers efigia împăratului sunt emise în capitala imperiului, ca și în provinciile și orașele acestuia, menționate în listă. Piesa nr. 6 este emisă la Breslau (Wroclav) în 1637, semnul purtat pe avers într-un cerc, care întrerupe în partea de jos legenda, reprezentând o lebădă. Piesele 7 și 8 sînt emise tot în Silezia la Breslau și poartă inițialele monetarului Georg Hübner, care a lucrat aici între 1648-1664⁴³³. Monedele de la nr. 9, 10, 13-15, cu valoare de 3 creițari denumite în Silezia și Bböhlm sau grossi Pragenses, sunt, de asemenea, bătute la Breslau, inițialele SH și SHS aparținând monetarului Solomon Hammerschmiedt, care a lucrat în această monetărie între 1664-1691⁴³⁴. În aceeași provincie sunt bătute piesele de la nr. 11, 12 și 16-47, inițialele MMW aparținând monetarului MM Wackerl (1692-1698)⁴³⁵.

Monedele bătute la Viena, cu o singură excepție - o piesă de 3 creițari - reprezintă valori de 15 creițari, fiind emise între 1659-1701. Piesele de la nr. 54-85 poartă inițialele (în monogram) ale meșterului monetar Andreo Cetto, activ în monetăria din capitala imperiului între 1660-1665⁴³⁶. Piesa de la nr. 96 are în scrisă siglele lui Mathias

⁴³² I. Cejnek, Österreichische, Ungarische, Böhmische und schlesische Münzprägungen von 1519-1705, Viena, 1936, 17.

⁴³³ L. Herinek, Österreichische Münzprägungen von 1653-1740, Wien, 1972, vol. I, 8 (în continuare, Herinek ...)

⁴³⁴ Ibidem; vezi și E. Chirilă, A. Socolan, Tezaurul monetar de la Arduzel, sec. XVII, în: Tezaure și descoperiri monetare din colecția Muzeului Județean Maramureș, Baia Mare, 1971, 51.

⁴³⁵ Herinek, 8.

⁴³⁶ Herinek, 6.

Mittermyer, activ la Viena între 1679 și 1708⁴³⁷. Monedele vieneze cu rozetă, nr. 88-95 sunt bătute de Franz Faber⁴³⁸.

Marea majoritate a pieselor tezaurului o reprezintă monedele bătute în vremea împăratului Leopold I în monetării din Ungaria de Nord - parte componentă a imperiului Habsburgic după prăbușirea regatului Ungariei la Mohaci în 1526 și constituirea pașalâcului de Buda în 1541, de Keniya și de Eger la 1606. Astfel, monedele provin din Kremnica (KB), Baia Mare (NB) și Bratislava (CH) și numai două, nr. 339 și 340 sunt bătute la Cașovia cu siglele CM⁴³⁹. 47 de piese din tezaur - emise între anii 1689-1716 - provin din monetăria din Baia Mare (fig. 1). Monedele poartă pe avers efigia împăratului în profil, cu perucă și cunună de lauri, pe revers: "Patrona Hungariae". Un număr restrâns de piese, 4 de 15 creițari și 4 piese de 3 creițari sunt emise de același împărat în Boemia ajunsă în stăpânirea Casei de Habsburg după 1654. Piese 369-371 au ca semn de monetar o ancoră aparținând meșterului Cristoph Margalik (1664-1668), care a lucrat la Praga⁴⁴⁰. Cele de la nr. 372-374 și 376 au inițialele GE ale meșterului Gregor Egerer (1694-1705)⁴⁴¹. Iar piesa de la nr. 375, cu inițialele CK încadrând două ciocane încrucișate este lucrată de meșterul Cristoph Kroh (1678-1702) la Kuttemberg (Kutnahora), în aceeași provincie⁴⁴². O singură piesă nr. 377, de 15 creițari este emisă de Georg al III-lea în anul 1664, în provincia Brieg. Piesa poartă pe revers o inimă și o cruce, semnul monetarului, Cristoph Brettschneider, care conducea monetăria din Brieg între 1662-1672⁴⁴³. Principatele Liegnitz și Bried reunite într-unul singur sunt astfel alipite după 1675 Austriei. Monedele de la nr. 378, 379 emise de Leopold I, sunt lucrate de același meșter amintit, Cristoph Brettschneider.

Criteriul cronologic al întocmirii listei ne obligă să întrerupem șirul monedelor emise de Leopold I, amintind cele două piese de 3 creițari, nr. 399 și 400, emise de Sylvius Fredelicus (1668-1697), în principatul Wütemberg - Oels. Siglele SP aparțin monetarului Samuel Phaler, fiul meșterului Cristian Phaler din Oels⁴⁴⁴.

Revenind la emisiunile împăratului Leopold I, o singură piesă nr. 401 din tezaurul de la Remeți poartă pe revers stema tiroleză, fiind emisă în monetăria din Hall. Piese cu

⁴³⁷ Ibidem.

⁴³⁸ Ibidem.

⁴³⁹ Herinek, 9.

⁴⁴⁰ Herinek, 7.

⁴⁴¹ Ibidem.

⁴⁴² E. Chirilă, M. Zdroba, Tezaurul monetar de la Terebești, sec. XVII, în: Tezaure monetare din județul Satu Mare, Muzeul de Istorie Satu Mare, 1968, 104.

⁴⁴³ Idem, 112.

⁴⁴⁴ Ibidem.

nr. 402 și 403, de 15 creițari sunt emise în orașul Mainz, monedele având pe revers în cerc o stea⁴⁴⁵. Din monetăria de la Würzburg provine o singură piesă (nr. 404), de 15 creițari, având pe avers un “a” semnul acestei monetării⁴⁴⁶. Și tot una singură, de aceeași valoare, din 1694, nr. 405, este emisă în Carintia la Sankt Veit⁴⁴⁷, purtând pe revers, într-un cerc, jos, stema Carintiei care întrerupe legenda.

Două dintre monedele tezaurului în discuție, nr. 406 și 407, sunt bătute în Transilvania în monetăria din Făgăraș în anul 1696, după ce fostul principat autonom sub suzeranitatea Porții, este ocupat de armata austriacă și transformat în 1688 în provincie habsburgică. Cele două piese cu valoare de 3 creițari poartă pe avers efigia împăratului Leopold I, iar pe revers stema bicefală imperială și siglele F.T. (Fogars - Turris)⁴⁴⁸.

Între monedele mai târzii, tezaurul cuprinde 5 piese de la împăratul Iosif I (1705-1711), urmașul lui Leopold la tronul Imperiului Habsburgic, astfel piesele nr. 50-52 sunt bătute la Breslau de Franz Novak și poartă siglele FN ale acestui monetar, cea de la nr. 365, cu efigia aceluiași împărat Iosif I⁴⁴⁹, provine din monetăria din Bratislava și ultima cea cu nr. 398, a fost bătută la Brieg. De la Carol al VI-lea (1711-1740), provin 3 monede de 3 creițari, bătute în monetăria din Baia Mare.

Între cea mai veche piesă din tezaur, datând din 1624 și cea mai recentă din 1716 - acestea fiind limitele cronologice ale emiterii monedelor tezaurului de la Remeți - există o perioadă de 92 de ani, monedele înșiruindu-se deci, de-a lungul, aproape a unui secol.

Tabelul repartiției monedelor tezaurului, pe ani de emisie, valoare și țări, sugerează perioada de acumulare a acestuia, posibilă între anii 1675 și 1716.

După cum am văzut, monedele sunt bătute în 13 monetării ale imperiului austriac.

În ceea ce privește compoziția tezaurului, aceasta reflectă circulația monetară din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Marea majoritate a pieselor, 253, provin din monetării ale Ungariei, urmează cele provenite din monetării ale Austriei - 63, ale Sileziei - 47, din Lignietz - Brieg - 21, din Boemia - 8, din Steiermark - 5, celelalte monetării, menționate în listă, dintre care și Transilvania fiind reprezentate de câte două sau o singură piesă.

Moneda de 15 creițari echivalentă cu o șesime de taler, emisă în monetăriile ungurești ale imperiului austriac, reprezintă așa numita monedă de război imperială.

⁴⁴⁵ Herinek, 9.

⁴⁴⁶ Ibidem.

⁴⁴⁷ Herinek, 6.

⁴⁴⁸ E. Chirilă, I. Chifor, Tezaurul monetar de la Aruncata, sec. XVII-XVIII, în: Tezaure monetare din nord-vestul Transilvaniei, Muzeul de Istorie și Artă Zalău, 1970, 85.

Emisiunea acesteia se face de către visteria austriacă după 1659 și servește mai cu seamă pentru plata materialelor, (furnituri) și a serviciilor militare⁴⁵⁰.

Din punct de vedere al numerarului, tezaurul de la Remeți se compune din 323 piese de 15 creițari, 82 piese de 3 creițari și 2 polturi.

După cum am observat, tezaurul îngropat la Remeți este alcătuit în exclusivitate din monede austriece, dovedind circulația cu precădere în Transilvania a acestei monede. Desigur, au circulat în aceeași perioadă și alte monede emise în afara granițelor imperiului, faptul fiind reflectat de compoziția altor tezaure monetare datând din aceeași perioadă și găsite în nordul și nord-vestul Transilvaniei⁴⁵¹. Totuși a existat o statornică tendință a visteriei aulice, ca raportul dintre moneda imperială și cea străină să se stabilească în favoarea primeia și chiar de-a înlătura de pe piața Transilvaniei moneda străină⁴⁵².

Cei 5.091 creițari cât totalizează tezaurul, valorau 57,34 taleri, respectiv 86,85 guldeni sau 101,82 florini ungurești la cursul anului 1687, respectiv 10.182 denari la cursul anului 1687 și, 127 taleri și 4 creițari în 1692⁴⁵³. Suma este destul de importantă, judecând după puterea de cumpărare de la sfârșitul sec. al XVII-lea și ținând seamă de urcarea prețurilor ce a putut fi constatată acum la toate produsele. Pentru exemplificare, vom menționa că, de pildă, în anul 1688 cu 5.091 creițari, cât reprezintă valoarea tezaurului, pe piața de la Cluj și în aceeași măsură, aproape, la Satu Mare, se puteau cumpăra 49,28 câble de grâu, de asemenea, la cursul anului 1694, se puteau cumpăra 41,69 care de fân⁴⁵⁴. Presupunem că piața de la Baia Mare - pentru care nu avem o valoare sigură - nu era departe de acest echivalent.

În legătură cu împrejurările în care a fost îngropat tezaurul de la Remeți, să precizăm că în întreagă a doua jumătate a veacului al XVII-lea, perioadă din care datează majoritatea pieselor tezaurului a fost dominată de o mare nesiguranță, chiar de conflicte adesea sângeroase datorate luptelor dintre protestanți și catolici, respectiv conflictului între ambiția de autonomie a Principatului Transilvaniei și tendința de dominație aici a Vienei.

⁴⁴⁹ Herinek, 4.

⁴⁵⁰ E. Chirilă, I. Chifor, Tezaurul monetar de la Diviciori, sec. XVII-XVIII, în: Tezaure monetare din nord-vestul Transilvaniei, 104-105.

⁴⁵¹ Avem în vedere în primul rând tezaurele la analogia cărora am apelat în contextul determinării și interpretării celui de care ne ocupăm în rândurile de față. Numărul lor este însă considerabil, iar bibliografia mult mai vastă.

⁴⁵² Gh. Anghel, Tezaurul monetar din sec. XVII de la Răscruți (Cluj), Apulum 5, 1967, 399.

⁴⁵³ Idem, 402-411.

⁴⁵⁴ Idem, 400-401.

Aceste împrejurări i-au îndemnat pe cei în măsură să agonisească pentru zile și mai grele, să-și pună la adăpost banii adunați⁴⁵⁵.

În ce privește tezaurul în discuție, dată fiind ponderea monedei de 15 creițari emisă în provinciile imperiului austriac, în special pentru plata unor servicii militare, credem că a fost acumulat de un posibil negustor de furnituri de război.

Monedele tezaurului de la Remeți au putut fi ascunse în contextul ultimei invazii tătare din 1717, când zona Chioarului, inclusiv satele de pe valea Someșului - ca și alte zeci de sate de pe văile Cavnicului, Lăpușului, Tisei și Izei, până la înfrângerea de la Borșa, din septembrie a aceluiași an - au fost trecute prin foc și sabie, în înțelesul cel mai dramatic al cuvintelor⁴⁵⁶.

THE MONETARY TREASURE FROM REMEȚI-MIREȘU MARE (17TH-18TH CENTURIES)

(Abstract)

The monetary treasure from Remeți-Mireșu Mare was discovered in 1975 in this place near by Baia Mare. That contains 407 coins which was dated from 17th century to the early decades of 18th century. That coins represent the emissions belonging of many provinces and cities from the Habsburgical Empire, especially the coins that was circulated in Transylvania in this period. The most part of this material represent the coins issued under Leopold I (1657-1705).

The composition of treasure reflect also the monetary circulation in Transylvania in the second half of the 17th century. The majority of the pieces come from the most important monetary of Hungary (253) following by the pieces from Austria (63), Silezia (47), Lignietz-Brieg (21), Boemia (18) and Steiermark (5).

The value of the treasure is 57,34 talers, about 101,82 hungarian florins in the course of 1687 year. This represent a big sum comparative with the power of buy in this times.

⁴⁵⁵ Detalii despre situația politică în zonă, care a determinat îngroparea mai multor tezaure în această perioadă, vezi: E. Chirilă - A. Socolan, Tezaurul monetar de la Arduzel, sec. XVII, 56; T. Bader, Tezaurul monetar de la Rătești, sec. XVII, în: Tezaure monetare din județul Satu Mare, 1968, 95 - 96; Viorica Ursu - Gh. Lazin, Un tezaur monetar din sec. al XVII-lea descoperit la Târșolț, StComSatu Mare 3, 1975, 94-95

⁴⁵⁶ V. Schrek, Năvălirea tătarilor în Maramureș și înfrângerea lor la Borșa în 1717, Marmatia 3, 1977, 71.

REUNIUNI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE DE ARHEOLOGIE LA BAIA MARE 1997 – 2001

Carol Kacsó

Unul dintre obiectivele arheologice cele mai importante din nordul României este necropola tumulară de la Lăpuș, care datează de la sfârșitul mileniului II î.e.n.

Cercetările în necropolă, desfășurate în mai multe etape, au dus la dezvelirea unei cantități impresionante de material arheologic și la obținerea unor date relevante cu privire la viața spirituală și materială a comunităților epocii bronzului. Rezultatele investigațiilor mai vechi, comunicate în mai multe studii, precum și la diferite reuniuni științifice naționale și internaționale, au atras atenția lumii științifice asupra descoperirilor de aici, un număr destul de mare de specialiști autohtoni și străini vizitând, chiar și înainte de 1989, atât șantierul, cât și muzeul din Baia Mare, unde este adăpostită cea mai mare parte a artefactelor găsite. Acestea au figurat, de asemenea, în numeroase expoziții din țară și din străinătate, organizate de noi sau în colaborare cu alte muzee.

În anul 1995 am reluat săpăturile de la Lăpuș, scopul lor fiind obținerea unor informații noi, dar și salvarea unuia dintre monumentele necropolei, supus agresiunii proprietarilor locului, care doreau nivelarea terenului.

În mod surprinzător, tumulul cercetat s-a dovedit a fi unul cu totul deosebit, diferit ca structură de celelalte movile funerare, având în mijloc o imensă construcție din pietre de râu și bucăți masive de gresie, aceasta fiind înconjurată de un cerc de pietre de râu. În două campanii (1995 și 1996) s-a reușit scoaterea în evidență a acestei construcții, urmând ca în campania următoare, cea din 1997, să se treacă la demontarea ei și la dezvelirea mormântului propriu-zis, presupus a fi, după construcția grandioasă ce o acoperea, cu un inventar deosebit de bogat.

În urma unor discuții purtate cu Alexandru Vulpe, unele chiar la Lăpuș în 1996, unde a venit împreună cu studenții săi, am convenit să organizăm împreună, în vara anului 1997, sub egida Muzeului județean Maramureș și a Facultății de Istorie a Universității București, o reuniune a unor colegi din țară și din străinătate, pentru a dezbate pe de o parte problemele legate de noile săpături de la Lăpuș, pe de altă parte contextul european în care a funcționat necropola de aici.

La simpozionul **“Bronzul târziu din nordul Transilvaniei în context european”** (**“Die Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens in der europäischen Relation”**),

desfășurat la Baia Mare și la Lăpuș între 4 și 10 august 1997, au participat Cristian Balasan (București), Radu Băjenaru (București), Olimpia Bratu (Tg. Jiu), Valeriu Cavruc (Sf. Gheorghe), Marietta Csányi (Szolnok), Václav Furmánek (Nitra), Florin Gogâltan (Cluj), Carol Kacsó (Baia Mare), Josip Kobal' (Ujgorod), Tibor Kovács (Budapesta), Márta Sz. Máthé (Debrecen), János Némethi (Carei), Nona Palincas (București), Dan Pop (Baia Mare), Peter Romsauer (Nitra), Alexandru Vulpe (București) și Vlad V. Zirra (București). A fost o reuniune în care nu au fost prezentate comunicări scrise, a avut loc însă un foarte interesant schimb de opinii între specialiști care s-au preocupat de problematica epocii bronzului din Bazinul carpatic, unii dintre ei cercetând perioade mai lungi sau mai scurte chiar spațiul bazinului superior al Tisei. Fără îndoială, nu a fost întâmplător faptul că s-au reunit acum tocmai arheologi din cele patru țări (România, Ungaria, Slovacia și Ucraina) în care se extinde acest bazin.

În afară de șantierul de la Lăpuș, unde evident participanții la simpozion au zăbovit cel mai mult, au fost vizitate muzeele din Baia Mare și Sighetu Marmăției, precum și obiectivele arheologice de la Suciul de Sus, Groșii Țibleșului, Oarța de Sus și Bicăz.

Succesul științific al acestei reuniuni, în condițiile în care relațiile colegiale și chiar prietenești între participanți s-au adâncit evident, ne-au determinat să organizăm în anul următor, 1998, un simpozion internațional de mai mari proporții, în care am supus spre dezbateră o tematică mai largă, și anume cea a perioadei târzii a epocii bronzului din spațiul nord-carpatic. Ne-am propus ca în miezul discuțiilor să se afle diferitele aspecte ale culturilor specifice zonei și legăturile acestora cu teritoriile extracarpătice.

Simpozionul **“Spațiul nord-carpatic în Bronzul târziu” (“Der nordkarpatische Raum in der Spätbronzezeit”)** a avut loc la Baia Mare între 7 și 10 octombrie 1998. El s-a desfășurat sub înaltul patronaj al Ministerului Culturii și a fost organizat în colaborare de către Muzeul județean Maramureș și Facultatea de Istorie a Universității București, suportul financiar al acțiunii fiind asigurat de Ministerul Culturii și Consiliul județean Maramureș.

Au fost prezentate următoarele comunicări: Anthony F. Harding (Durham), *Natural resources as a factor in the evolution of Late Bronze Age Groups in the Carpathian Area*, Jacques Evin (Villeurbanne), *L'utilisation du radiocarbon pour l'étude de la chronologie de l'âge du bronze en Europe*, Václav Furmánek, Jozef Vladár (Nitra), *Synchronisation der historischen Entwicklung im Nordteil des Karpatenbeckens im 2. Jahrtausend v.Chr.*, Tiberius Bader (Hochdorf), *Zum Wiederaufbau der prähistorischen Häuser*, Carol Kacsó (Baia Mare), *Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von*

Lăpuș, Florin Gogâltan (Cluj), *The Settlement from Cășeiu and some Problems concerning the Late Bronze Age in Transylvania*, Josip Kobal' (Ujgorod), *Das Gräberfeld von Stanovo und sein Umkreis in Karpatoukraine*, Eduard Balaguri (Ujgorod), *Die Denkmäler der Suciul de Sus-Kultur in Karpatoukraine*, Judit S. Koós (Miskolc), *Fernbeziehungen zur Zeit einer spätbronzezeitlichen Gemeinschaft Nordostungarns*, János Dani (Debrecen), "More recent" Cemetery of the Gáva Culture at the Upper Tisza River Region (Revaluation of the Bronze Age Urn Graves excavated from the Vencsellő Castle Park), Václav Furmánek, Klára Marková (Nitra), *Beitrag der Ausgrabung der Siedlung in Včelince zur Problematik der Bronzezeit im Theißgebiet*, Edit D. Matuz (Budapest), *Archäologische Denkmäler der östlichen und südlichen Beziehungen im Fundmaterial der Erdwälle der Kyjatice-Kultur in Nordungarn*, Rudolf Kujovský, Ondrej Ožďáni (Nitra), *Das Vordringen fremder ethnischer Gruppen in der Nordkarpatenraum in der ausklingenden Spätbronzezeit*, Marek Gedl (Cracovia), *Die jüngere Bronzezeit im Ostteil der polnischen Karpaten*, Gavrilă Simion (Tulcea), *Cultures et groupes culturels dans la région du Bas Danube à la fin du Bronze Récent*, Nona Palincas (București), *Die Hallstatt A-B – zeitliche Siedlung in Popești (Rumänien)*, Valeriu Căvruc (Sf. Gheorghe), *Some references to the cultural situation in Southeast Transylvania in the Middle and Late Bronze Age*, Zsolt Székely (Sf. Gheorghe), *Some Aspects of the Late Bronze Age in South-Eastern Transylvania*, Horia Ciugudeanu (Alba Iulia), *The Late Bronze Age in Central and South-Western Transylvania*, Mihai Wietenberger (Cluj), *Ethnocultural Interferences in the Carpathian Basin during the Late Bronze Age*, Ioan Bejinariu (Zalău), *Late Bronze Age in the Depression of Șimleu*, Viktória Kiss, Klára Fischl, Gabriella Kulcsár (Budapest), *Beiträge zum Gebrauch der tragbaren Feuerherde (Pyraunoi) im Karpatenbecken II. (Spätbronzezeit – Früheisenzeit)*, Alexandru Vulpe (București), *Zur Deutung der quantitativen Schwankungen im Bereich der Grabfunde der donaukarpatischen Spätbronze- und Eisenzeit*. La lucrări au mai participat Vasile V. Marina (Ujgorod), Corina Borș (București), Dan Pop (Baia Mare) și Tudor Soroceanu (Berlin).

O bună parte a acestor comunicări a fost publicată în volumul **Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7. – 10. Oktober 1998**, Baia Mare, 2001, primul în seria **Bibliotheca Marmatia**. În volum și-au găsit locul încă două importante contribuții, care nu au fost prezentate în cadrul simpozionului, și anume Alexandru Vulpe, *The Aegean-Anatolian and South-Eastern Europe in the Light of a Revision of the Bronze Age Chronology*, respectiv Márta Sz. Máthé, *Angaben zum Ursprung der Ottomány (Otomani) Kultur (Forschungsskizze)*.

Cu prilejul simpozionului a fost vernisată expoziția **“Comori ale epocii bronzului din nordul Transilvaniei”**. În cadrul expoziției au fost prezentate, alături de piese din colecția muzeului băimărean, valoroase obiecte din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României – București, Muzeului județean Satu Mare – Satu Mare, Muzeului de Istorie și Artă – Zalău, Muzeului Maramureșean – Sighetu Marmăției (vezi articolul Expoziția **“Comori ale epocii bronzului din nordul Transilvaniei”** din prezentul volum).

În timpul simpozionului au avut loc și două excursii de studii. Cea de la Oarța de Sus și Bicăz a prilejuit vizitarea locului de cult de pe dealul Ghiile Botii (Oarța de Sus) și a necropolei tumulare din punctul Togul Nemților (Bicăz). Excursia de la Lăpuș a avut ca scop prezentarea cunoscutei necropole tumulare din această localitate, în special a rezultatelor obținute în decursul noilor cercetări efectuate aici. Cu ocazia acestor excursii au fost vizitate și bisericile de lemn din Rogoz și Șurdești, faimoase monumente de arhitectură ale Maramureșului.

În toamna anului 1999, pentru a face cunoscute rezultatele noilor cercetări de la Lăpuș unui cerc cât mai larg de specialiști, dar și pentru a discuta problemele legate de ansamblul de descoperiri ale epocii bronzului din nordul Transilvaniei, muzeul băimărean i-a invitat pe Albrecht Jockenhövel de la Seminar für Ur- und Frühgeschichte din Münster și pe Andreas Lippert de la Institut für Ur- und Frühgeschichte din Viena. La această întâlnire *ad-hoc* au mai participat Alexandru Vulpe și Nona Palincaș de la Institutul de Arheologie “V. Pârvan” din București, Carol Kacsó și Dan Pop de la Muzeul județean Maramureș – Baia Mare.

Au fost vizitate obiectivele arheologice de la Lăpuș, Oarța de Sus și Bicăz, dar și șantierul în curs de desfășurare de pe Dealul lui Balotă de la Derșida. Un schimb interesant de păreri a avut loc și la muzeul din Baia Mare, precum și la muzeul în aer liber de la Sighetu Marmăției, unde directorul instituției, Mihai Dăncuș, a prezentat mai multe obiective etnografice propice pentru analize dendrocronologice.

Ca o recunoaștere a rezultatelor deosebite obținute de muzeul din Baia Mare în cercetarea arheologică, dar și a capacității sale organizatorice, în condițiile unui sprijin financiar substanțial asigurat de Consiliul județean Maramureș, Comitetului Executiv al Uniunii Internaționale de Științe Pre- și Protoistorice (UISPP) s-a reunit la Baia Mare între 11 și 13 octombrie 2000.

La lucrările reuniunii au participat Pierre Bonenfant (Belgia), președintele UISPP, Jean Bourgeois (Belgia), secretarul general al UISPP, precum și Janusz Kozłowski (Polonia), Margarita Primas (Elveția), Alexander Ruttkay (Slovacia), Alexandru Vulpe

(România), membrii ai Comitetului Executiv. În dezbaterile Comitetului au fost Raportul de activitate pe 1999 – 2000 a Uniunii, prezentat de secretarul general, și Raportul privind preparativele pentru al XIV-lea Congres al UISPP de la Liège, 2 – 8 septembrie 2001. Cu acest prilej a fost lansat primul număr al revistei *Prehistoria*, noua publicație oficială a UISPP. Au fost vizitate muzeele din Baia Mare și Sighetu Marmăției, precum și șantierul arheologic de la Lăpuș. Ulterior, printr-o scrisoare semnată de președintele și secretarul general al UISPP, s-a cerut continuarea cercetărilor de la Lăpuș, întrerupte din motive financiare la data vizitei, având în vedere importanța științifică deosebită a necropolei de aici pentru întreaga Europă, cum se formulează în menționata scrisoare.

Continuând tradiția organizării unor întâlniri de prestigiu ale specialiștilor în domeniul cercetării preistorice, muzeul din Baia Mare a fost în anul 2001 gazda unui nou simpozion internațional, a cărui tematică a fost tot epoca bronzului. Reuniunea a avut acum un caracter mai deosebit, întrucât ea a reprezentat și un omagiu acad. Alexandru Vulpe, la împlinirea a 70 de ani.

Simpozionul **“Fenomene culturale ale epocii bronzului în spațiul carpatic. Relațiile cu regiunile învecinate”** (**“Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten”**) s-a desfășurat între 10 și 13 octombrie 2001 în organizarea Muzeului județean Maramureș în colaborare cu Facultatea de Istorie a Universității București, sub înaltul patronaj al Ministerului Culturii și Cultelor, care a și asigurat, împreună cu Consiliul județean Maramureș, fondurile necesare bunului mers al reuniunii.

În afara mesajelor de salut ale lui Liviu Bechiș, prefect al județului Maramureș, și Ioan Opriș, secretar de stat în Ministerul Culturii și Cultelor, precum și ale lui Grigore Man (Baia Mare), Alexandru Barnea (București), Crișan Mușățeanu (București), Alexandru Suceveanu (București) și Carol Kacsó (Baia Mare), în cadrul simpozionului au fost prezentate comunicările lui Bernhard Hänsel (Berlin), *Bronzezeitliche Stadtkultur im Karpatenbecken* ?, Anthony F. Harding (Durham), *Der karpatische Raum in der Bronzezeit: Beziehungen zu Südosteuropa im Licht neuer Forschungen*, Karl Strobel (Klagenfurt), *Kulturerscheinungen im bronzezeitlichen Karpatenraum: zur Frage des historischen Kontextes*, Bogusław. Gediga (Wrocław), *Bronzezeitliche Kulturzentren Mittel- und Südosteuropas und ihre Beziehungen*, Wolfgang David (München), *Siebenbürgen und Bayern – Ein Beitrag zu Fernkontakten in der älteren Bronzezeit*, Stanislav Stuchlik (Brno), *Die Beziehungen Mährens zu den südöstlichen Gebieten an dem Anfang der Bronzezeit*, Anna Endrődi (Budapest), *Characteristics of settlement structure in*

the Early Bronze Age Bell Beaker culture from the area Budapest, Radu Băjenaru (București), *The Runcuri – Type Pottery and the Problem of the Periodisation of the Glina culture*, Florin Gogâltan (Cluj), *Zur Entstehung der bronzzeitlichen Tellkulturen im Karpatenbecken*, János Némethi (Carei), Zsolt Molnár (Cluj), *The Beginning of the Tell-Settlements in North-West Romania*, Anca Popescu (București), *The Bronze Age Pottery from Costișa Settlement*, Neculai Bolohan (Iași), *Recent discoveries belonging to Early/Middle Bronze Age in Western Moldavia*, Marek Gedl (Cracovia), *Die Kulturänderungen in der Alt- und Mittelbronzezeit im Ostteil der polnischen Karpaten*, Magdolna Vicze (Százhalombatta), *External contacts of the Middle Danube Basin in the Bronze Age*, Ildikó Poroszlai (Százhalombatta), *Swedish-Hungarian excavation project – Százhalombatta-Földvár: Bronze Age tell site*, Márta Sz. Máthé, János Dani (Debrecen), *Spuren der interethnischen Kontakte im Gräberfeld der Füzesabony-Kultur in Polgár (Theißgebiet)*, Judit Koós (Miskolc), *Die Chronologie der Spätphase der Mittelbronzezeit (Füzesabony-Kultur) im Nordostungarn*, Andreas Lippert (Viena), *Die Besiedlungsentwicklung im Raum zwischen Drau, Mur und Raab in der Bronzezeit*, Gerhard Trnka (Viena), *Neues zu den bronzzeitlichen Brotlaibidolen*, Ioan Bejinariu (Zalău), *Concerning Wietenberg culture discoveries from North-West Romania*, Sergiu Haimovici (Iași), *La caractérisation des restes faunique trouvés dans une fosse de culte d'Oarța de Sus (culture Wietenberg – Bronze moyen)*, Zsolt Székely (Sf. Gheorghe), *New Aspects of Wietenberg culture in South-East of Transylvania. The Settlement from Albiș, jud. Covasna*, Clarissa Belardelli (Roma), *Neues zur Bronzezeit in Italien*, Valeriu Căvruc (Sf. Gheorghe), *The Sabatinovka-Coslogeni-Noua Cultural Complex in the Light of the new Discoveries on the Territory of Romania*, Gábor Szilasi (Budapest), *Angaben zur Frage der spätbronzezeitlichen Siedlungsstruktur*, Magdolna Hellebrandt (Miskolc), *Bemerkungen zu den vorgeschichtlichen Befestigungen*, Rozália Kustár (Kalocsa), *Die kulturellen Beziehungen zwischen den Gebieten der SW-Slowakei und N-Transdanubien am Anfang der Spätbronzezeit*, Václav Furmánek (Nitra), *Neue Ergebnisse der Ausgrabungen in Jurcsa-Höhle im slowakischen-ungarischen Karst*, Attila László (Iași), *Une nécropole du groupe Tămăoani à Foltești*, Klára Marková (Nitra), *Austauschentwicklung im Karpatenbecken im Licht der Bernsteinfunde*, Josip Kobal' (Ujgorod), *Das Problem der kulturellen Zugehörigkeit der Depotfunde vom Typ Ópályi*, Liviu Marta (Satu Mare), *Eine Fibel vom Typ Unter-Radl aus der befestigten Höhensiedlung von Porumbeni Mari și Carol Kacsó* (Baia Mare), *Neue Ergebnisse der Ausgrabungen im Hügelgräberfeld von Lăpuș*. Alături de cel omagiat, la lucrările

simpozionului au mai participat Magdalena Vulpe (București), Jozef Vladár (Nitra), George Trohani (București), Vlad V. Zirra (București), Coriolan Opreanu (Cluj), Dan Pop (Baia Mare) și Eugen Sava (Chișinău).

Cu prilejul simpozionului s-a deschis expoziția **“Tezaure din Maramureș”**, în care au fost prezentate piese de aur și argint preistorice, daco-romane, medievale și moderne din colecțiile Muzeului județean Maramureș (vezi articolul Expoziția **“Tezaure din Maramureș”** din prezentul volum).

Excursiile de studii la Oarța de Sus și la Lăpuș au oferit excelente ocazii de a fi discutate problemele ridicate de importante descoperiri ale epocii bronzului apărute în ultimul timp în cele două localități. Consecință a acestor discuții a fost și prezența ulterioară pe șantierul de la Lăpuș a paleobotanistului Rainer Pasternak care, cu sprijinul financiar al Institut für Prähistorische Archäologie din Berlin, a colectat resturi vegetale din tumulul aflat în cercetare, studiul acestora contribuind la evidențierea mai exactă a proceselor rituale practicate aici. Atmosfera destinsă și plăcută în care au avut loc aceste excursii s-a datorat și personalului Școlii generale din Oarța de Sus, respectiv celui de la Muzeul județean Maramureș, în fiecare dintre locurile vizitate oaspeții noștri putând constata semnele tradiționalei ospitalități maramureșene.

Ultima zi a simpozionului a fost dedicată unei excursii de studii în județul Satu Mare. Au fost vizitate locul de descoperire a depozitului de bronzuri de la Apa, rezervația arheologică de la Medieșu Aurit, unde sunt conservate *in situ* cuptoarele pentru ars ceramică din secolul III e.n., expoziția de arheologie a muzeului din Satu Mare, șantierul arheologic multicultural de la Lazuri și așezarea fortificată din Bronzul târziu de la Călinești. Colegii de la muzeul din Satu Mare, Robert Gindele, Liviu Marta și colaboratorii lor, precum și Ioan Stanciu de la Institutul de Arheologie și Istoria Artelor din Cluj, conducătorul științific al șantierului de la Lazuri, au asigurat participanților la simpozion o primire deosebită, mult apreciată și le-au oferit importante informații științifice, multe încă inedite.

Dezbaterile care au avut loc pe întregul parcurs al simpozionului, schimbul de păreri, contactul nemijlocit cu realitățile arheologice ale nordului Transilvaniei, le-au fost de un real folos tuturor participanților, somități științifice sau tineri aflați la început de carieră. Volumul cu lucrările prezentate, aflat în pregătire, va reprezenta fără îndoială o contribuție valoroasă la cunoașterea preistoriei europene.

**DISCUȚII TELEVIZATE CU PRILEJUL SIMPOZIONULUI
INTERNAȚIONAL DE ARHEOLOGIE “FENOMENE CULTURALE
ALE EPOCII BRONZULUI ÎN SPAȚIUL CARPATIC. RELAȚIILE CU
REGIUNILE ÎNVECINATE”, BAI A MARE, 10 – 13 octombrie 2001**

INTERVIU LA STUDIOUL DE TELEVIZIUNE “CANAL 7” DIN
BAIA MARE,
27 septembrie 2001, reporter Corina Șandor

Rep.: Doamnelor și domnilor bine v-am găsit în această zi, ca de vară; săptămâna viitoare, începând de miercuri, Muzeul de Arheologie și Istorie din Baia Mare va găzdui simpozionul internațional *Fenomene culturale ale epocii bronzului în spațiul carpatic. Relațiile cu regiunile învecinate*. Îl am lângă mine pe domnul dr. Carol Kacsó, arheolog și directorul general adjunct al Muzeului Județean Maramureș, care ne va împărtăși mai multe lucruri despre acest eveniment. Bine ați venit domnule Carol Kacsó. Am înțeles că veniți de la un drum.

Carol Kacsó: Da într-adevăr, vin de pe un șantier arheologic deosebit de interesant de lângă Satu Mare, de la Lazuri, șantier care urmează să fie vizitat de participanții simpozionului pe care l-ați anunțat.

Rep.: Acest simpozion se încadrează într-o tradiție. Este o anumită ediție?

C.K.: N-aș spune că e o ediție, n-aș vrea să concurăm cu sportivii sau cu alte fenomene culturale, este vorba într-adevăr de o anumită tradiție, tradiție care începe în 1997, când, pentru prima dată, s-au reunit mai mulți colegi din țară și din străinătate, în primul rând ca să vadă șantierul arheologic de la Lăpuș, dar și alte șantiere din județul nostru. Ei bine, din 1997 până în acest an, 2001, s-au organizat patru reuniuni de diferite dimensiuni, cu colegi din țară și din străinătate. Dacă vreți, putem să spunem că este a cincea ediție a unei astfel de reuniuni internaționale.

Rep.: Dar simpozionul acesta are o anumită particularitate: este dedicat unei personalități.

C.K.: Da, este un simpozion omagial, dedicat profesorului Alexandru Vulpe, care în 2001 a împlinit 70 de ani. Profesorul Alexandru Vulpe este membru corespondent al Academiei Române și director al Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” din București.

Sigur, întrebarea firească este de ce se organizează la Baia Mare un simpozion pentru un profesor de la București? În primul rând, Alexandru Vulpe este unul din cei mai prestigioși preistoricieni din România. Este binecunoscut colegilor din țară, dar și celor din străinătate pentru activitatea sa laborioasă de peste 50 de ani. Profesorul Alexandu Vulpe a fost, poate, primul din România care a recunoscut importanța deosebită a cercetărilor pe care noi le-am efectuat de-a lungul anilor la Lăpuș și în alte localități din nordul Transilvaniei și a fost, ca să folosesc un cuvânt nu foarte potrivit acum, un bun propagandist al acestor cercetări. În aproape toate lucrările lui despre epoca bronzului, domnia sa a atras atenția asupra acestor săpături, a venit cu nenumărați specialiști din țară și din străinătate să vadă șantierul de la Lăpuș. De-a lungul acestor peste 30 de ani de când ne cunoaștem între noi s-a legat, îmi permit s-o spun, o strânsă prietenie și eu m-am gândit că putem și e bine să dedicăm un simpozion profesorului Alexandu Vulpe, în care să discutăm problemele de care s-a preocupat domnia sa aproape o viață întreagă.

Rep.: Să recapitulăm puțin titulatura: *Fenomene culturale ale epocii bronzului în spațiul carpatic. Relațiile cu regiunile învecinate*; ea pare destul de lungă. Precizați-ne, vă rog, contextele în care se va desfășura discuția; să ne vorbiți puțin și despre problemele care vor fi dezbătute.

C.K.: În primul rând, ca să înscriu tematica într-o perioadă istorică, menționez că epoca bronzului din spațiul carpatic datează din mileniile III-II î.Chr. Sigur că există multe discuții privind începutul și sfârșitul acestei epoci și nu are rost să ne adâncim în aceste discuții. Grosso modo mileniile III-II î.Chr. aparțin epocii bronzului. Bazinul Carpatic este o regiune geografică deosebit de importantă pentru tot contextul european; aici au luat naștere civilizații deosebite ale epocii bronzului, felurite de la zonă la zonă, interesante, importante, ele sunt pe de o parte creatoare de cultură spirituală și materială, pe de altă parte sunt receptoare de diferite impulsuri culturale. Importanța regiunii a fost, firesc, remarcată și discutată de știința arheologică, fără a fi desigur încheiate dezbaterile. Pentru cunoașterea diferitelor fațete ale epocii sunt relevante și relațiile cu zonele învecinate, fie că este vorba de sudul Europei, răsăritul, nordul sau vestul continentului. Din aceste motive, simpozionul nostru își propune și abordarea unor astfel de probleme.

Rep.: Spuneți că este greu de stabilit cine au fost cei care au stăpânit toate aceste zone.

C.K.: Da, este imposibil de stabilit pentru această epocă, repet, pentru mileniile III-II î.Chr., numele populației care a locuit teritoriul în dezbateri. Vă spuneam, în discuția care a precedat acest interviu, că arheologii au parcurs de la Schliemann încoace pași

importanți. În felul acesta noi știm astăzi foarte multe despre populațiile care au locuit o anumită regiune. De exemplu, ca să vă spun un fapt interesant, putem stabili ce au mâncat comunitățile de acum două, trei mii de ani. Din păcate, nu știm și nici nu știu dacă vreodată va exista vreo metodă de a stabili cum au vorbit și ce au vorbit în aceste epoci atât de îndepărtate. Poate odată știința arheologică se va dezvolta în așa măsură încât se vor elabora astfel de metode de abordare. Din păcate, neștiind ce limbă se vorbea, nu putem stabili cu certitudine nici numele populației sau a grupului de populații care a locuit aici în epoca bronzului.

Rep.: Ne-au rămas niște inscripții?

C.K.: Nu, de aceea se și numește epocă preistorică, pentru că este lipsită de date scrise. Nu există izvoare scrise pentru această epocă, cel puțin pentru zona noastră, pentru Bazinul Carpatic, în general pentru Europa, mai puțin pentru Europa de sud-est, unde se știe că grecii aveau deja, în epoca respectivă, așa-numita scriere liniară A și scrierea liniară B, deci aveau un anumit tip de scriere; de altfel scrierea liniară A încă nu a fost descifrată, ea mai reprezintă o enigmă. Sigur că există și în Bazinul Carpatic și în teritoriile limitrofe semne, mai ales pe ceramică, ce seamănă cu scrisul din zilele noastre și există cercetători care vorbesc foarte serios despre o astfel de scriere în cursul epocii bronzului. Eu am însă îndoieli în privința existenței scrierii în această epocă în regiunile noastre.

Rep.: În ce direcții se vor purta discuțiile?

C.K.: Trebuie să știți că fiecare zonă, microzonă, este caracterizată printr-o anumită cultură materială peste care s-a suprapus, evident, o anumită cultură spirituală. Aceste fenomene urmează să fie discutate în cadrul simpozionului și, dacă veni vorba, trebuie să se știe că în această zonă s-a dezvoltat o cultură cu totul și cu totul deosebită prin frumusețea pieselor de ceramică care o caracterizează. Cultura se numește, după localitatea unde s-au descoperit pentru prima dată vestigiile ei, cultura Suci de Sus, deci o localitate chiar din județul nostru. Cultura în sine se extinde însă pe un spațiu destul de larg, care cuprinde, în afară de nordul Transilvaniei, o bună parte din nord-estul Ungariei, Transcarpatia și Slovacia Orientală – deci o zonă destul de mare, dar la Suci de Sus s-au făcut pentru prima dată, la sfârșitul secolului al XIX-lea, descoperiri care aparțin acestei culturi.

Rep.: Există opinii diametral opuse despre faptul acesta și despre epoca respectivă?

C.K.: Diametral opuse n-aș spune. Sigur că există discuții, v-am și menționat una din ele: dacă a existat sau nu scriere în epoca aceasta; chiar pe baza unor descoperiri făcute

la noi, la Oarța de Sus, unde pe un vas (expus de altfel în muzeul nostru) sunt prezente niște semne care ar reprezenta, după unii, o scriere. Părerea mea este însă că este vorba de niște motive simbolice. Deci există discuții, știința arheologică se bazează pe mai multe discuții între specialiști și elaborarea unor anumite teorii reprezintă firește un anumit stadiu de cunoaștere. Aceste teorii după o perioadă de timp, în care s-au efectuat noi cercetări, pot să fie infirmate sau confirmate. Dar în general despre evoluția culturală din zona noastră nu există păreri diametral opuse.

Rep.: Se poate spune că cei care au locuit în acest teritoriu erau oarecum înapoiți celor din spațiul grecesc la vremea aceea?

C.K.: Se vorbește despre civilizațiile înalte deosebite ale epocii bronzului și, cum ați remarcat dvs., una dintre aceste civilizații este cea miceniană, bine cunoscută, sau civilizația minoică, cea din Creta, dar eu nu aș spune că una dintre civilizații este superioară și cealaltă inferioară acesteia. Aș vrea să vă spun că pentru o anumită epocă, cea de sfârșit de mileniu II î.Chr., teritoriul nostru a fost extrem de bogat, poate unul dintre cele mai bogate din Europa, cu o populație extrem de numeroasă, populație care a ridicat și mormintele tumulare de la Lăpuș. Dacă vă spun că în aceste morminte există fragmente ce provin de la zeci de mii de vase, atunci vă dați seama ce populație numeroasă a fost aici la un moment dat. Este un fapt absolut unic pentru preistoria europeană, tocmai de aceea această necropolă este menționată în toate manualele de arheologie, nu numai de sorginte locală, ci și în cele care se ocupă de spații mai întinse. De ce se ajunge la un moment dat ca populația să fie atât de numeroasă? Explicația este relativ simplă: ca și astăzi și în trecut economicul era cel care dădea amprenta principală a dezvoltării. Iar în epoca respectivă, și anume ultimele secole ale mileniului II î.Chr., au fost descoperite resursele de minereuri neferoase de aici, resurse ce reprezentau o bogăție de mare valoare. O bogăție deosebit de importantă ce se afla în zona noastră era și sarea, care există și astăzi încă, dar din păcate ea nu se mai exploatează, deși știți că până după al doilea război mondial Maramureșul reprezenta una din zonele cele mai importante de exploatare a sării din România. Sarea era, evident, cunoscută la sfârșitul epocii bronzului. La fel de importantă era pădurea, lemnul, pentru comunitățile de atunci. Aceste trei resurse au fost baza pe care s-a construit această civilizație extraordinară.

Rep.: Cine va participa la manifestare?

C.K.: Prezența este numeroasă. În afară de colegii din țară, ne onorează cu prezența specialiști din mai multe țări. De la vest spre est menționez cercetători din Anglia,

Italia, Germania, Austria, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, Ucraina și Republica Moldova.

Rep.: Compania Swiss Air lucrează. Mai vine doamna din Elveția?

C.K.: Din păcate una din marile personalități care și-a anunțat venirea, doamna profesor Margarita Primas de la Universitatea din Zürich, tocmai din cauza falimentului companiei Swiss Air, nu vine. Sigur că ziarele au anunțat că această companie și-a reluat zborurile, nu știu dacă și spre România, din păcate. Regretăm mult lipsa ei. Dar, vedeți, așa intervin marile probleme ale comunității mondiale în lucrurile acestea mai mărunte. Așa este viața.

Rep.: Aveți un desfășurător al celor patru zile ale simpozionului?

C.K.: Programul simpozionului este următorul: miercuri, 10 octombrie, la ora 9⁰⁰, în sala Europa a Primăriei Baia Mare va fi deschiderea oficială a simpozionului. Cu această ocazie vor vorbi autoritățile județului și orașului, precum și câțiva colegi, inclusiv și-a anunțat prezența secretarului de stat de la Ministerul Culturii și Cultelor, profesorul Ioan Oprea. Vor mai vorbi decanul Facultății de Istorie de la Universitatea din București și alți profesori de la această universitate, precum și directorul general al Muzeului Național de Istorie din București. Urmează apoi trei prelegeri ținute de foarte prestigioși cercetători din Europa: o comunicare a profesorului Bernhard Hänsel de la Universitatea Liberă din Berlin, o comunicare a profesorului Anthony Harding de la Universitatea Durham – Anglia și o a treia comunicare a profesorului Bogusław Gediga de la Universitatea din Wrocław; la 12³⁰ sper că vom putea ajunge la muzeu pentru a vernisa expoziția ”Tezaurele Maramureșului”, o expoziție cu piese de aur și argint din colecția Muzeului Județean Maramureș, obiecte preistorice, daco-romane, feudale și moderne; noi avem o colecție destul de importantă de astfel de piese, din păcate condițiile de securitate nu ne permit o expunere permanentă a acestora, dar am făcut acum un efort de a securiza piesele, astfel că timp de trei săptămâni ele vor putea fi văzute de către publicul larg. Și tot atunci va fi lansată o carte recent apărută, care cuprinde tocmai lucrările simpozionului din 1998, ce s-a desfășurat la Baia Mare. După masă va avea loc o primă excursie la Bicăz și Oarța de Sus. A doua zi, joi, urmează o a doua sesiune de comunicări, iar după masă deplasarea la Lăpuș; a treia zi, vineri, vor fi două sesiuni de comunicări: dimineață și după amiază. Iar în ultima zi, sâmbătă 13 octombrie, este programată o vizită în județul Satu Mare, mai întâi la Apa, apoi la Medieșu Aurit, la Călinești și la Lazuri, de unde m-am întors acum. Acesta este programul prevăzut.

Rep.: Este deci un simpozion internațional. Spuneți-mi, în ce limbă se vor desfășura lucrările?

C.K.: Comunicările vor fi prezentate în germană, engleză sau franceză; cei mai mulți dintre participanți vorbesc cele trei limbi, iar alții vorbesc măcar una dintre ele.

Rep.: În ce măsură pasionații de arheologie pot să participe?

C.K.: Lucrările simpozionului se desfășoară, grație bunăvoinței conducerii Primăriei, căreia îi mulțumesc și pe această cale, în sala Europa și, sigur, doritorii care vor să-i cunoască pe cei care produc această știință au o ocazie unică de a face acest lucru; și în 1998 s-a adunat la simpozionul de la Baia Mare echipă foarte bună de specialiști de elită, dar acum vor fi chiar și mai mulți arheologi de primă mărime. Sigur că ei vin pentru două lucruri: ca să-l omagieze pe profesorul Alexandru Vulpe și pentru ca să cunoască sau, foarte mulți dintre ei, să revadă descoperirile pe care le-am scos la lumină la Lăpuș, Oarța de Sus, Bicaz sau în alte obiective din județ. Ele au intrat în sfera de preocupări a științei arheologice europene, sunt bine știute, și cartea pe care am editat-o acum, care reînnoadă șirul tipăriturilor cu caracter arheologic apărute sub egida Muzeului Județean Maramureș, este încă un prilej de popularizare a rezultatelor noastre. Trebuie să vă spun, de exemplu, că aici se publică o cantitate destul de mare de piese din necropola de la Lăpuș. Mă bucur că volumul a putut să apară cu prilejul acestui simpozion.

Rep.: Carte care se cumpără la preț?

C.K.: Prețul nu-l stabilesc eu, dar bănuiesc că va fi în jur de 200.000 lei, ceea ce nu cred că e o sumă prea mare pentru specialiști sau chiar pentru amatori.

Rep.: Eu vă mulțumesc pentru debutul dumneavoastră la Canal 7, sper să ne revedem și cu alte prilejuri în care Muzeul Județean Maramureș va organiza evenimente deosebite.

C.K.: Vă mulțumesc și eu!

TALKSHOW LA STUDIOUL DE TELEVIZIUNE “CANAL 7” DIN BAIA MARE,

10 octombrie 2001, reporter Marius Pavel

Rep.: Doamnelor și domnilor bună seara. Întrucât zilele acestea la Baia Mare se desfășoară a cincea ediție a simpozionului internațional de arheologie, am plăcerea să vă prezint astăzi două personalități marcante din domeniul arheologiei, este vorba, în primul

rând de profesorul Alexandru Vulpe, practic, dânsului i-a fost dedicată această ediție a simpozionului, datorită faptului că tocmai în acest an a împlinit 70 de ani, se poate spune o viață întreagă dedicată arheologiei, iar al doilea invitat este dl. dr. Carol Kacsó, director general adjunct al Muzeului Județean Maramureș, care de asemenea și-a închinat întreaga viață arheologiei și cele mai multe din descoperirile de pe teritoriul județului și nu numai i se datorează dânsului, chiar și organizarea acestui simpozion. Sigur că nu vom rata prilejul de a prezenta o parte din activitatea stimatului nostru invitat dl. profesor Alexandru Vulpe și în acest sens am să-l rog pe dl profesor Carol Kacsó s-o facă pentru că, în mod sigur o va face mai bine decât mine.

Carol Kacsó: Da, în primul rând aş vrea să vă mulțumesc pentru invitație și aş vrea să-mi cer scuze telespectatorilor noștri pentru ținuta noastră vestimentară deloc protocolară de acum, dar trebuie să știe și domniile lor că noi am sosit exact de trei minute de pe teren. Împreună cu grupul care participă la simpozionul internațional de arheologie de la Baia Mare am vizitat șantierul arheologic de la Oarța de Sus și am purtat o discuție interesantă acolo. Colegii noștri au rămas încă la Oarța de Sus, iar noi, la amabila dumneavoastră invitație, am venit și sper că vă putem oferi răspunsuri la întrebările dumneavoastră. Sigur, poate ora care ne stă la dispoziție nu ne ajunge să descriem în amănunțime activitatea profesorului Alexandru Vulpe, activitatea lui de arheolog și de profesor. Domnia sa provine dintr-o prestigioasă familie de arheologi, Radu Vulpe și Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, elevi ai marelui Vasile Pârvan. Știu bine că a avut șansa să participe de foarte tânăr la numeroase săpături arheologice cu cei mai buni specialiști, cei mai buni profesori de arheologie din țară. Aș menționa numai pe profesorul Ion Nestor, căruia Alexandru Vulpe i-a fost elev. Dincolo deci de pornirea din familie, a fost și această îndrumare deosebită a profesorului Nestor în domeniul arheologiei. Au urmat după aceea nenumărate săpături pe care le-a efectuat în zone diferite din țară, au urmat studiile, monografiile, sintezele și recunoașterea, prima dată națională și apoi internațională a activității domnului profesor. Desigur că unii își pun întrebarea de ce tocmai la Baia Mare se omagiază, printr-un simpozion internațional, activitatea profesorului Alexandru Vulpe care, așa cum ați spus și dumneavoastră, în 2001 a împlinit 70 de ani de viață. Domnul profesor Alexandru Vulpe a fost primul dintre arheologii din România care a recunoscut importanța deosebită a cercetărilor noastre, a cercetărilor pe care le-am început la Lăpuș încă la sfârșitul anilor 70. Domnia sa a putut constata și valoarea de model a acestor cercetări pentru cunoașterea situației dintr-o regiune mai întinsă, într-o perioadă mai îndelungată de timp. Sigur că, eventual, pe parcursul emisiunii o să revenim la această problemă. După aceea domnul

profesor Alexandru Vulpe a revenit de nenumărate ori la Baia Mare, singur sau însoțit de colegi din țară și din străinătate. Dânsul a fost cel care a menționat de nenumărate ori aceste descoperiri în studiile și monografiile pe care le-a scris. Am afirmat și astăzi în discursul pe care l-am ținut la deschiderea simpozionului, că dânsul este cel mai bun propagandist al acestor descoperiri în cel mai bun sens al cuvântului, în lumea științifică națională și internațională. Și în plus, în cei 30 de ani de când ne cunoaștem, între noi s-a legat și o prietenie care se bazează, dincolo de preocupările comune, și pe o anumită afinitate, să zicem, sufletească, dacă îmi este permis să o spun așa. Deci, iată motivele pentru care am ținut să sărbătorim la Baia Mare, printr-un simpozion internațional omagial, activitatea profesorului Alexandru Vulpe.

Rep.: Așa cum probabil ați bănuț și dumneavoastră, deoarece punctul de atracție al simpozionului sunt tocmai recente cercetări de la Lăpușul Românesc, de la necropola tumulară, ne vom axa pe acest subiect și în primul rând aș dori să încadrăm această cultură în arealul deosebit de vast, după câte am înțeles, în care s-au manifestat asemenea ritualuri funerare. Se pare că în acea perioadă înaintașii noștri nu aveau atâtea probleme cu integrarea europeană câte avem noi astăzi, fiind deja integrați în postura europeană.

Alexandru Vulpe: Ceea ce este izbitor în fenomenul Lăpuș, ca să-l numesc așa, este faptul că el a răsărit aparent, subliniez aparent, din nimic; sute de ani înainte, zona este foarte slab sau complet neatestată arheologic. Practic, câteva cioburi ici și colo, asta nu înseamnă că nu au locuit oameni acolo, dar nu au lăsat urme pe care noi, cu metodele actuale, să le putem detecta. Așa încât apariția aproape bruscă a acestei civilizații la o epocă despre care nu putem spune precis când este, trebuie să fi fost oricum după 1500, nu mult după 1500 î.Chr., și care se caracterizează printr-o ceramică deosebit de bogat decorată, dar și printr-un rit și ritual de înmormântare foarte complex, de multe ori neavând paralele în alte părți. Așa încât numai acest fapt în sine pune o serie de probleme: de ce dintr-o dată acești oameni au fost capabili să realizeze o cultură de o importanță care depășește mult caracterul strict zonal. Este una din cele mai spectaculoase culturi ale epocii bronzului din Europa. Asta este clar, aici nu e îndoială. Dovadă este și faptul că în momentul de față sunt atâția străini care au venit - o fi venit ei și să mă omagieze pe mine, că sunt prieten cu unii din ei, dar eu sunt destul de sceptic - ei au venit mai ales pentru că îi interesa ce s-a găsit aici. Or dacă am un merit, așa cum a spus prietenul meu, meritul e de a fi semnalat colegiilor din țară și din străinătate importanța acestor descoperiri; de fapt cine le-a studiat și le-a făcut este el (C.K.). Acești tumuli pun o serie întreagă de probleme, probleme care nu sunt total rezolvate. În primul rând datarea: cele mai vechi descoperiri

sunt la Suciu de Sus și datează probabil din secolele XV-XIV î.Chr. Apoi necropola de la Lăpuș, noi îi spunem necropolă, este alcătuită dintr-un grup de morminte – tumuli, cum zicem noi, care au două faze distincte, după evoluția ceramicii: o fază care are strânsă legătură cu cele de la Suciu de Sus și pe care o datăm în jurul lui 1300 – 1200; o a doua fază cu ceramică mai puțin strălucită din punct de vedere al decorului, mai săracă în motive, dar caracterizată prin forme foarte ciudate ale ritualului de înmormântare și care se datează începând cam pe la 1200-1000 î. Chr. E puțin probabil ca aceste descoperiri să depășească mileniul I î.Chr. Și aici se repetă din nou același fenomen, așa cum au răsărit aparent din nimic așa au dispărut, aparent, în nimic, pentru ca apoi să treacă sute de ani până în evul mediu propriu-zis, când apar aici primele vestigii consistente și când se poate vorbi de o locuire efectivă. Asta nu înseamnă că în această perioadă această zonă a fost nelocuită. Am să vă spun și care este părerea mea în acest domeniu. Deocamdată să revenim la descoperirile de la Lăpuș, care pun o serie întreagă de probleme, mai ales în ceea ce privește practicile funerare și construcția tumulilor.

Rep.: Haideți să vedem, am mai prezentat și cu alte ocazii istoria cercetărilor acestei necropole și să ajungem apoi la descoperirea și cercetarea acestui tumul.

C.K.: Necropola a început să fie cercetată încă la sfârșitul secolului XIX. Atunci, un specialist de la Muzeul Național din Budapesta – Szendrei János - a săpat în mai mulți tumuli. El a fost urmat apoi de un amator de antichități din Transilvania, este vorba despre contele Teleki Domokos, cel care a depistat și primele urme arheologice la Suciu de Sus. Din păcate, rezultatele acestor cercetări de la sfârșitul secolului XIX nu s-au consemnat decât într-un raport foarte sumar, iar materialele descoperite s-au pierdut în cea mai mare parte. La muzeul din Budapesta, de exemplu, din săpăturile pe care le-a efectuat Szendrei în 1890 nu se păstrează decât un singur fragment ceramic. Practic nu știm ce s-a întâmplat cu inventarul arheologic pe care el l-a descoperit și pe care el îl descrie, în scurtul raport pe care-l aminteam, ca fiind deosebit de bogat și de interesant și mai subliniază că e absolut asemănător cu cel descoperit la Suciu de Sus, unde a efectuat primele cercetări cu trei ani mai devreme, deci în 1887. O situație aproape similară s-a întâmplat cu materialele pe care le-a adunat contele Teleki. Ele au ajuns în colecția lui de la Gornești și mai târziu la muzeul din Târgu Mureș, unde, din păcate, s-au amestecat cu alte descoperiri, astfel că în prezent nu mai putem să separăm materialele care au fost găsite la Lăpuș de cele apărute la Suciu de Sus. A urmat apoi o perioadă destul de îndelungată de întrerupere a cercetărilor arheologice la Lăpuș, ele fiind reluate în anul 1961, când un colectiv condus de Mircea Rusu, cercetător la Institutul de Arheologie din Cluj a săpat trei morminte tumulare. Din

păcate, nici el n-a publicat în întregime rezultatele cercetărilor pe care le-a efectuat în anul 1961, le-a menționat însă în mai multe studii, studii care aveau de fapt ca obiect alte probleme. Ceea ce a remarcat Mircea Rusu, din păcate trebuie să spun regretatul Mircea Rusu, fiindcă s-a stins din viață acum doi ani, a fost prezența în tumuli a unor fragmente ceramice cu ornament excizat-incizat, de factură Suciul de Sus, și a unor fragmente ceramice canelate, de culoare neagră în exterior și roșie în interior, de care pomenea și dl. profesor Alexandru Vulpe. Pe baza acestei asociații de ceramică, Mircea Rusu a tras concluzia că necropola de la Lăpuș este datată într-o singură fază, așa numita fază Hallstatt A1, ca să ne introducem puțin în terminologia științifică mai riguroasă. Prin descoperirile de la Lăpuș, deși încă puțin cunoscute, s-a dorit să se definească o întreagă etapă cronologică și s-a încercat prin folosirea denumirii de cultură Lăpuș, respectiv Lăpuș-Pecica-Sântana să se găsească un sinonim românesc pentru un termen care a fost introdus cu puțin timp mai devreme în literatura de specialitate și anume cel de cultură Gáva, desemnat după o localitate din nord-estul Ungariei. Dintr-un motiv pe care nu l-am aflat niciodată, Mircea Rusu n-a mai revenit la Lăpuș după 1961, astfel că, să zicem, mi-a lăsat teren liber, pe atunci proaspăt absolvent de facultate. Eu mi-am terminat studiile în anul 1965, iar săpăturile de la Lăpuș au reprezentat prima mea activitate de cercetare științifică mai importantă în Maramureș. Împreună cu un coleg de la Oradea – Ivan Ordentlich - am reluat săpăturile în 1967, le-am continuat împreună în 1968, apoi și colegul orădean s-a retras, așa că am rămas singur să duc mai departe cercetarea necropolei. Și, așa cum v-am relatat, dl. profesor Alexandru Vulpe a văzut la Baia Mare, cred că în 1968, pentru prima dată descoperirile de la Lăpuș. Apoi domnia sa a vizitat de mai multe ori șantierul. Deoarece până în 1974 s-a adunat o cantitate foarte mare de material ce trebuia prelucrat, după campania din acel an am întrerupt lucrările de la Lăpuș. Prelucrarea științifică a descoperirilor mi-a dat prilejul întocmirii unei prime monografii a necropolei, aceasta fiind și subiectul tezei mele de doctorat, pe care am susținut-o în 1981. În sfârșit, ultima etapă de cercetare a necropolei este de dată foarte recentă; a început în 1995, practic ca o săpătură de salvare. Știți bine că după legea 18, legea cu retrocedarea pământurilor, terenul unde era amplasată această necropolă a revenit proprietarilor lor de drept și aceștia au încercat firește să niveleze movilele care existau acolo ca să obțină o suprafață cât mai propice pentru agricultură. Sigur că acest fapt ducea la distrugerea a ceea ce a mai rămas din obiectivul arheologic și din acest motiv a trebuit neapărat să reluăm săpăturile. A fost într-un fel o mare surpriză ceea ce a ieșit la iveală chiar începând cu săpăturile din primul an. În comparație cu celelalte movile funerare, pe care le-am săpat în campaniile trecute, acest

tumul are un caracter cu totul și cu totul deosebit. În mijlocul lui a fost descoperită o adevărată construcție, formată din pietre de râu și bucăți mai mari sau mai mici de gresie, iar această construcție uriașă cu un diametru de mai mulți zeci de metri și cu o înălțime care depășea patru metri a fost înconjurată de un inel de pietre. Este evident că ne aflăm aici în fața unei adevărate construcții. Trebuie să precizez că și în tumulii pe care i-am cercetat mai înainte am descoperit chiar cantități mari de pietre, care erau concentrate deasupra vetrei de incinerare, dar niciodată nu a apărut o construcție similară cu cea de acum, care a fost amenajată potrivit unor reguli foarte precise, așa putea spune, chiar inginerești.

A.V.: Săpătura nu este terminată.

C.K.: Da, este adevărat. Desigur, cercetarea este foarte complexă și pretinde o muncă extrem de migăloasă, totuși ceea ce ne-a împiedicat în primul rând să terminăm săparea acestui tumul a fost lipsa unor fonduri bănești suficiente. După patru campanii, din 1995 până în 1998, din motive financiare a trebuit să întrerupem doi ani activitatea pe șantierul de la Lăpuș și de abia în acest an am putut să revenim aici, grație fondurilor care ne-au fost puse la dispoziție de Ministerul Culturii și Cultelor. Săpătura este deci în curs, mâine, împreună cu participanții la simpozion, vom face o deplasare la Lăpuș, vă invit să veniți și dumneavoastră, care ați fost, cred, prima echipă TV prezentă la fața locului. O să vedeți că, între timp, s-au schimbat multe, practic, în afară de așa numiții martori stratigrafici pe care încercăm să-i păstrăm cât mai mult ca să putem citi stratigrafia obiectivului, pietrele sunt în mare îndepărtate și ceea ce este interesant și o să constate și dl. profesor Vulpe este că sub această uriașă manta de pietre apare o movilă aproape totalmente lipsită de material arheologic. Din când în când apar câteva mici fragmente ceramice sau urme de arsură.

A.V.: Să vedem ce o să mai găsiți.

C.K.: Deosebit de interesant în legătură cu această movilă de pământ este și faptul că pământul din care este construită nu provine din terenul pe care a fost amenajat tumulul, ci a fost adus dintr-un alt loc, aflat, se pare, la o distanță apreciabilă.

A.V.: Trebuie să ne gândim că efortul depus de această comunitate preistorică n-a fost făcut degeaba. El reprezintă, în orice caz o practică, fie legată de religie, fie în cinstea unei personalități deosebite; o personalitate deosebită o putem recunoaște arheologic fie prin bogăția inventarului depus odată cu defunctul, fie prin efortul social depus de comunitate pentru monumentul care se ridică, pentru că acest monument, acest tumul

marchează prestigiul pentru viitor, pentru lumea de după aceea, a personalității înmormântate, dar și a comunității din care aceasta provenea.

C.K.: Efortul deosebit al comunității poate fi constatat și dacă avem în vedere faptul că, cu mijloace pe care le bănuim simple, au fost duse la fața locului peste 10. 000 tone de pietre. Chiar dacă acestea au fost transportate dintr-un loc relativ apropiat, fie din râul Lăpuș, fie din văile laterale, munca depusă a fost extraordinară.

A.V.: Cum vă spuneam înainte, aici sunt o serie întreagă de probleme; de exemplu, ce se făcea practic cu morții, cu cadavrele? În tumultul din faza întâi, cum o numim noi, s-au găsit ruguri funerare, deci e clar că s-a practicat ritul incinerăției, s-au găsit oase umane calcinate și alături ceramică. Ceramica oricât de bogată este un aspect în sine, dar și practica funerară, adică raportul dintre ceramică și rituri, felul în care au fost depuse vasele este important. Până acum cele din faza întâi, deși sunt foarte interesante, nu reprezintă ceva cu totul nou. Într-adevăr nou și ce ne-a pus pe noi în încurcătură este ceea ce se întâmplă în faza a II-a. În această fază găsim o cantitate imensă de ceramică, de resturi de bucăți de perete de case, chirpic, cum zicem noi, alte piese, precum și enorm de multe oase calcinate, care la prima vedere orice arheolog, până nu se uită cu microscopul, le consideră resturi umane. Numai că, analizate fiind, s-au dovedit a fi, cu o singură excepție, mi se pare, animale, animale sacrificate, incinerate și depuse toate aici de-a valma cu bucățile de arsură. Noi putem recunoaște dacă arsura a fost făcută pe loc sau a fost adusă și aici se poate vedea clar, și am văzut-o încă de la început, că a fost adusă. Cu alte cuvinte sunt un fel de resturi de la niște practici care au avut loc în altă parte. Ele ridică o anumită problemă, în legătură cu care am un punct de vedere, o teorie, nu știu dacă ea se va verifica. În toată epoca care urmează, deci în tot mileniul I î.Chr. și până la cucerirea romană, în Dacia nu cunoaștem decât cu totul incomplet cultul morților. Cu câteva excepții, care au toate explicația lor, nu avem necropole. Sute de ani la rând, în perioada dintre 1000 și chiar 1100 î.Chr. și până la apariția morminetelor grupului Ciunbrud, în jur de 650 î. Chr., deci, vedeți, aproape jumătate de mileniu avem în total puțin peste 20 de morminte. Avem în schimb nenumărate așezări, ceea ce dovedește o densitate de locuire, în anumite zone chiar remarcabilă. Și atunci ne întrebăm: ce făceau cu morții? E clar că aici s-a petrecut un fenomen, care s-a repetat apoi în epoca geto-dacică propriu-zisă. Noi nu cunoaștem mormintele geto-dacilor, cu excepția câtorva morminte princiare. În ciuda a nenumăratelor așezări cercetate, nu avem morminte. Desigur, s-a întâmplat ceva; este de presupus că resturile, probabil incinerate ale morților erau aruncate, așa cum fac și astăzi unele populații, de exemplu în India. Indira Gandhi, primul-ministru indian, a fost

incinerată, iar cenușa ei a fost răspândită peste întreaga Indie. Este un vechi obicei indo-european și care e atestat și la alte popoare și care a fost practicat probabil și la noi. Aceasta ar fi explicația cea mai plauzibilă. Ar mai fi și altele, mai puțin probabile însă. Având în vedere că în epoca bronzului se cunosc morminte în cadrul majorității culturilor, unele morminte chiar bogat înzestrate, iar apoi, brusc, ele dispar la începutul epocii fierului, mă gândesc dacă nu cumva avem aici la Lăpuș cheia pentru dezlegarea problemei. Poate tocmai între faza I-a și a II-a s-a petrecut o reformă ideologică - religioasă, pe care n-avem cum s-o știm în amănuntele sale, și care a impus o regulă, o anumită conduită în practicarea cultului. Ar fi deci o explicație, deocamdată teoretică, pentru lipsa mormintelor într-o îndelungată perioadă, de aceea mi se pare că și din acest punct de vedere, necropola de la Lăpuș este deosebit de importantă.

Rep.: Ce se poate cunoaște din descoperirile de până acum despre riturile de înmormântare practicate în cadrul culturilor epocii bronzului?

A.V.: Inhumarea era practică în a doua jumătate a mileniului II î. Chr. în Transilvania centrală și de sud, în Moldova, Basarabia, parțial și în nord-estul Munteniei. De-a lungul Dunării de Jos și Dunării Mijlocii, mai departe în Banat se practica incinerarea. În anumite zone ale Transilvaniei erau prezente ambele rituri. Spre sfârșitul mileniului, așa cum vă spuneam, brusc, mormintele dispar. Fenomenul pe care îl constatăm la Lăpuș nu este singular.

Rep.: Există ipoteze în legătură cu obiceiurile practicate odată cu înmormântarea?

A.V.: Vedeți dumneavoastră înmormântarea presupunea un ritual destul de complicat, inerent comportamentului uman, pe care îl constatăm și astăzi. Moare omul, îi faci un parastas, încă și acum în unele zone din Muntenia se sparg vase peste cadavre și sunt înmormântați cu fragmente ceramice. Acest obicei este foarte vechi și în preistorie era extrem de extins. Se făceau vase special pentru mort. Deocamdată ne apare un contrast: sau săpat prea puține așezări pentru a ne da seama care este raportul cantitativ dintre ceramica, mai ales cea decorată din așezări și cea din morminte.

C.K.: Revenind la Lăpuș, pot să afirm cu certitudine că o parte din ceramica care a fost depusă acolo a fost făcută special pentru înmormântare. Este mai mult decât evident contrastul dintre pasta foarte friabilă din care au fost confecționate vasele și ornamentul bogat care le împodobește și care a necesitat o muncă deosebită și migăloasă, realizată de o persoană înzestrată cu multă măiestrie artistică. Este sigur deci că vasele respective au fost făcute pentru înmormântare și nu numai atât, ele au fost făcute ca să fie sparte. Spargerea rituală a fost practică nu numai la Lăpuș, dar aici ea a putut fi foarte clar evidențiată. Este

un aspect de ritual spargerea ceramicii. Sigur că noi depistăm numai crâmpeie din acest complicat ritual de înmormântare. Din relatările lui Homer sunt binecunoscute practicile ce au însoțit înmormântarea lui Patrocle. Anumite elemente ale unui ceremonial asemănător pot fi recunoscute inclusiv în cadrul necropolei de la Lăpuș, de exemplu banchetul funerar. Este însă cert că prin săpături nu vom putea depista, nu vom putea cunoaște toate aspectele care au caracterizat ritul și ritualul de înmormântare.

A.V.: Este tocmai cum am încerca să refacem dogma unei religii actuale, dacă aceasta ar dispărea brusc și am avea numai planurile bisericilor sau numai morții care sunt orientați cu capul spre răsărit.

Rep.: În ce măsură ornamentația aceasta bogată a ceramicii ar putea da anumite noțiuni despre ideile și credințele acelor oameni?

A.V.: Da sigur, în fond, ornamentația vaselor nu este deloc întâmplătoare. Unele simboluri le putem interpreta destul de corect. Este vorba despre simbolurile solare. Deci, este evident, că avem de-a face cu o comunitate care se închină anumitor forțe ale naturii, între care soarele avea probabil chiar rolul principal. Soarele a fost adorat până târziu, dar n-a mai avut rolul principal. În religia greacă, Apollo este un zeu adorat peste tot, dar nu este primul. Zeus este primul. Au fost prezentate mai înainte niște imagini în care apăreau niște străchini de la Lăpuș cu niște motive tipic solare, pe care le regăsim, asemănătoare, dispuse pe discurile unor topoare de luptă.

C.K.: Și în plus mai este încă ceva la Lăpuș legat de motivele solare. În general pe ceramică motivele solare sunt de obicei simbolice, spirale de exemplu; la Lăpuș însă ele apar și reprezentate foarte realist. Este prezent soarele cu raze, cum aproape că nu a fost găsit în alte obiective. Dacă caut neapărat analogii, singura pe care o cunosc, unde soarele este reprezentat de asemenea în mod realist, este vasul din depozitul de la Rozsály.

A.V.: Acum mai sunt și alte elemente; apar, de exemplu, animale cornute: cerbul despre care se știe că este un animal psihopomp, care conduce sufletul la locul lui de după moarte; mai sunt și alte animale: câinele; pe un vas din E-ul Slovaciei apare un car cu două roți.

Rep.: De fapt, dacă nu mă înșel, chiar aici la Lăpuș sunt anumite motive zoomorfe.

C.K.: Da sunt; eu vorbeam chiar de vasul de la Lăpuș pe care există niște proeminente zoomorfe ciudate. Este foarte interesant că motivele zoomorfe diferă de la tumul la tumul. Astfel într-un tumul apar proeminente reprezentând câinele, într-altul

berbecul, într-altul șoimul. Ele nu sunt deci niciodată amestecate. E o chestiune care trebuie interpretată.

Rep.: Pentru că ne apropiem de sfârșitul emisiunii totuși aș vrea să mai insistăm și asupra faptului că tot aici la Lăpuș a fost descoperită și o piesă din fier, dacă nu mă înșel; au mai fost găsite și altele ulterior?

C.K.: Da, mai este totuși o piesă și tot în zona noastră, contextul în care a apărut este însă mai puțin sigur, este vorba despre un fragment de cuțit, de fapt un mâner de fier terminat cu un buton de bronz, care a fost găsit la Rozavlea împreună cu alte piese de bronz. Practic aceste două piese sunt cele mai vechi piese din fier din România și printre cele mai vechi din Europa. Apariția unor astfel de piese pune o serie întreagă de probleme. Eu cred că explicația pe care a dat-o Mircea Rusu, un foarte bun specialist în probleme de metalurgie, se apropie cel mai mult de adevăr. Dânsul spunea că în cazul acestor piese timpurii este vorba despre încercări răzlețe ale unor meșteri locali de a obține piese mai valoroase pentru activitatea pe care o desfășurau. Mi se pare o explicație destul de plauzibilă.

A.V.: Calitățile fierului n-au fost descoperite decât mult mai târziu. La început fierul exercita mai mult o fascinație, care se explică și prin strălucirea pe care acest metal o are când este proaspăt. Nu întâmplător s-au găsit și brățări de fier. Eficiența acestui metal ca armă este mai mică decât a armelor de bronz, cel puțin în cazul fierului curat, neforjat. Faptul că fierul a înlocuit bronzul a reprezentat în linii mari un progres în istoria omenirii; fierul era mult mai ușor de obținut decât bronzul, care nu putea fi produs oriunde, ci doar în anumite centre; bogăția celor de la Lăpuș se explică poate prin faptul că erau stăpânii unor zone cu minereuri de cupru, aur și argint. Această bogăție ar explica această explozie culturală deosebită.

C.K.: Tot așa s-ar explica și sfârșitul relativ brusc, cel puțin așa ni se pare nouă, a acestei culturi; după părerea mea este o explicație tot economică: la un moment dat au dispărut resursele exploatabile cu tehnologia cunoscută atunci și toată această bogăție a dispărut, oamenii probabil că au plecat treptat, treptat.

A.V.: Acest fenomen s-a reflectat și în ceramică, în viața de zi cu zi; eu nu spun că au plecat de acolo, probabil și-au continuat viața lor tradițională, în case de lemn, în cadrul unei culturi a lemnului și aici aș adăuga că în decorul de la Lăpuș se distinge clar arta unor oameni care știau să lucreze lemnul, așa cum îl lucrează și astăzi.

Rep.: De altfel multe dintre motivele care ornamează ceramica s-au transmis.

A.V.: Sunt specifice populațiilor care lucrează în lemn. Să știți un lucru, nu trebuie să vedem o filiație pe verticală, o putem concepe și pe orizontală; de exemplu, gândiți-vă că bisericile de aici, din Maramureș seamănă foarte mult cu cele din Norvegia pentru că și acolo s-a lucrat în lemn. Și vă pot spune mai departe, a fost un specialist din Canada aici, există anumite locuri în Canada unde indienii lucrau în lemn și foarte multe lucruri se aseamănă. Adică orice populație situată într-un anumit mediu asemănător va crea culturi asemănătoare, desigur nu identice. Este un anumit punct de vedere, teoria lui L. Binford despre conceptul de cultură.

Rep.: Practic această civilizație, acest grup Lăpuș, poate fi încadrat într-un areal mai larg european de manifestări asemănătoare în ceea ce privește ritualul funerar?

A.V.: Da, există o preferință în această epocă pentru morminte fastuoase, morminte care exprimă o anumită elită a societății, care se recunoștea ca atare, avea o identitate de grup supraetnică, indiferent de unde provenea, se recunoștea ca fiind mai aproape de zei decât restul muritorilor; asemenea morminte princiare, care sunt în linii mari contemporane cu faza I de la Lăpuș, avem în Slovacia, la Očkov, la Čaka. La noi, în Banat, am săpat eu însumi un tumul, am găsit acolo sute de vase depuse ca ofrande, dar nici acolo situația nu ne-a înlesnit o lămurire: cui erau destinate aceste vase ?

C.K.: Nici acolo nu s-au găsit oase umane.

A.V.: Săparea unor astfel de obiective duce la lămurirea unor probleme, dar pune în schimb altele, care rămân mai departe de lămurit. Astfel de descoperiri reprezintă surse inepuizabile de studiu pentru noi, dar mai ales pentru generațiile care vor urma.

Rep.: Să sperăm că până la următoarea ediție a simpozionului internațional de arheologie, de la anul, cel puțin o parte din aceste probleme vor fi rezolvate. Eu vă mulțumesc pentru participare și vă doresc succes pe parcursul acestor patru zile de lucrări ale simpozionului.

**RAPORT CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA SECȚIEI DE
ARHEOLOGIE
2001-2003**

1. Cercetări arheologice

C. Kacsó, D. Pop:

- Necropola tumulară de la Lăpuș (2001-2003)
- Așezarea din epoca bronzului de la Lăpuș-“Arini”(2003)
- Așezarea din epoca bronzului de la Oarța de Sus-“Dealul Stremțului”(2003)
- Așezarea hallstattiană de la Sighetu Marmației-“Str. Făget” (în colaborare cu Muzeul Maramureșean din Sighetu Marmației) (2002-2003)

C. Kacsó:

- Așezarea din epoca bronzului de la Ilișua, jud. Bistrița Năsăud (în colaborare cu Complexul muzeal Bistrița Năsăud) (2002-2003)

D. Pop:

- Săpături pentru eliberarea de sarcină arheologică în diferite obiective medieval-moderne din Baia Mare

D. Pop, L. Szendrei, D. Ghiman, M. Luca:

- Supravegherea unor lucrări de construcții pentru salvarea de vestigii arheologice, respectiv pentru eliberarea terenului de sarcină arheologică la Baia Mare și Lăpușel

2. Cercetări arheologice de suprafață

C. Kacsó, D. Pop, Z. Șomcutean, D. Ghiman, G. Moldovan:

- Oarța de Sus: obiective neolitice, epoca bronzului, epoca romană, epoca medieval timpurie, epoca medievală
- Corni: obiective din neolitic, epoca bronzului, epoca dacică, epoca romană, epoca medieval timpurie
- Ciuta: obiective din epoca bronzului, epoca romană, epoca medieval timpurie
- Ariniș: obiective din epoca bronzului, epoca hallstattiană
- Tămășești: obiectiv din epoca bronzului
- Băsești: obiective din epoca bronzului, epoca medieval timpurie
- Someș-Uileac: obiectiv din epoca bronzului
- Băița de sub Codru: obiectiv neolitic
- Ciolt: obiective din epoca bronzului, epoca romană, epoca medieval timpurie
- Bușag: obiectiv din epoca bronzului
- Lăpuș: obiective din epoca bronzului
- Rogoz: obiectiv din epoca bronzului
- Dămăcușeni: obiective din epoca bronzului, epoca hallstattiană, epoca medieval timpurie
- Groși: obiectiv din epoca bronzului

- Suciu de Jos: obiectiv din epoca bronzului
- Suciu de Sus: obiective din neolitic, epoca bronzului
- Rohia: obiectiv din epoca romană
- Câmpulung la Tisa: obiectiv preistoric
- Ieud: obiectiv din epoca bronzului
- Poienile de Sub Munte: obiectiv medieval
- Baia Mare: obiective din epoca romană, epoca medievală

3. Expoziții

C. Kacsó:

- Thraker und Kelten beidseits der Karpaten – Hochdorf-Germania (14 septembrie 2000-29 aprilie 2001) (în colaborare cu Keltenmuseum Hochdorf/Enz, Muzeul Național de Istorie București, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Muzeul județean Satu Mare, Muzeul orașenesc Carei, Muzeul de Istorie și Artă Zalău, Muzeul Țării Crișurilor Oradea)
- Teba, oraș sfânt (28 septembrie – 20 octombrie 2001) (în colaborare cu Damjanich János Múzeum Szolnok)
- Tezaure din Maramureș. Piese de aur și argint preistorice, daco-romane, medievale și moderne din colecțiile Muzeului de Arheologie și Istorie Baia Mare (10-31 octombrie 2001) (în colaborare cu Secția de Istorie)

C. Kacsó, D. Pop:

- Civilizație romană în Transilvania (13 martie-3 aprilie 2003) (în colaborare cu Complexul muzeal Bistrița Năsăud)

4 Organizare de reuniuni științifice internaționale

C. Kacsó:

- Simpozionul “Fenomene culturale ale epocii bronzului în spațiul carpatic. Relațiile cu regiunile învecinate” Simpozion omagial dedicat profesorului Alexandru Vulpe la împlinirea vârstei de 70 de ani (7-10 octombrie 2001)

5 Publicații

C. Kacsó:

(cu colaborarea lui D. Pop pentru corecturi și tehnoredactare, respectiv M. Luca pentru coperti și machetă pliant și A. Filip pentru machetare Marmatia)

- Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998. Bibliotheca Marmatia 1, Baia Mare 2001 (editor)
- Teba, oraș sfânt. Vestigii ale civilizației vechi egiptene (pliant de expoziție), Baia Mare 2001
- Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Professor Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag Baia Mare 7.-10. Oktober 2001. Bibliotheca Marmatia 2, Baia Mare 2003 (editor)
- Marmatia Arheologie-Numismatică 7/1, 2003 (redactor responsabil adjunct)

D. Pop:

Marmatia Arheologie-Numismatică 7/1, 2003 (secretar de redacție)

6. Participări la simpozioane, colocvii, sesiuni și lucrările prezentate

C. Kacsó:

-Sesiunea jubiliară “50 de ani de la fondarea muzeului din Zalău”, Zalău, 27-28 iulie 2001, comunicarea *Contribuții la topografia arheologică a județului Sălaj*

-Colocviul internațional “Carpații Răsăriteni în epoca bronzului. Complexul cultural Costișa-Komarov”, Piatra Neamț, Miercurea Ciuc, 12-15 septembrie 2001, comunicarea *Observații în legătură cu influențele răsăritene din epoca bronzului în regiunea Tisei superioare*

-Simpozionul internațional “Fenomene culturale ale epocii bronzului în spațiul carpatic. Relațiile cu regiunile învecinate”, Baia Mare, 7-10 octombrie 2001, comunicarea *Neue Ergebnisse der Ausgrabungen im Hügelgräberfeld von Lăpuș*

-Simpozionul național “Ateliere și tehnici meșteșugărești în lumea antică”, Bistrița, 9-10 noiembrie 2001, comunicarea *Centre metalurgice din Transilvania în fazele de început ale Bronzului târziu*

-Simpozionul “Cetatea Chioarului (Cetatea de Piatră) obiectiv istoric, cultural și turistic”, Baia Mare, 20-21 iunie 2002, comunicarea *Descoperiri pre- și protoistorice în zona Chioarului*

-Reuniunea internațională a Asociației Muzeale a Euroregiunii Carpatice, Košice, noiembrie 2002

-Simpozionul internațional: “Die Urnenfelderkultur in Österreich – Standort und Ausblick”, Viena, 24-25 aprilie 2003, comunicarea *Der Stand der Urnenfelderforschung in Rumänien*

-Conferința internațională de istoria culturii: “In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context european”, Sighișoara, 16-18 mai 2003, comunicarea *Radu Popa și cercetarea arheologică din Maramureș*

-Sesiunea anuală de comunicări științifice a Complexului Muzeal Județean Neamț, Piatra Neamț, 6-8 noiembrie 2003, comunicarea *Reprezentările antropomorfe ale culturii Suciu de Sus din Transilvania*

D. Pop:

-Sesiunea jubiliară “50 de ani de la fondarea muzeului din Zalău”, Zalău, 27-28 iulie 2001, comunicarea *Așezarea de epoca bronzului de la Lăpușel (județul Maramureș), punctul Moclar*

C. Kacsó, D. Pop, I. Stanciu:

-Sesiunea națională “Rapoarte arheologice, ediția 35”, Suceava, 23-27 mai 2001, rapoartele *Lăpușel, com. Recea, jud. Maramureș, punct: Ciurgău și Lăpușel, com. Recea, jud. Maramureș, punct Moclar*

C. Kacsó, D. Pop:

-Sesiunea națională “Rapoarte arheologice, ediția 36”, Timișoara-Buziaș, 28 mai – 1 iunie 2002, raportul *Lăpuș, jud. Maramureș, punct Podanc*

-Sesiunea națională “Rapoarte arheologice, ediția 37”, Covasna, 2-6 iunie 2003, raportul *Lăpuș, jud. Maramureș, punct Podanc*

7 Lucrări științifice publicate sau în curs de publicare

C. Kacsó:

- Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș. În: C. Kacsó (ed.), Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998, Baia Mare, 2001, 231-278
- Descoperiri de bronzuri de la Tg. Lăpuș. Revista Bistriței 15, 2001, 33-38
- Recenzie: Wojciech Blajer, Skarby ze starszej i środkowej epoki brązu na ziemiach polskich (Hortfunde der älteren und mittleren Bronzezeit auf den polnischen Gebieten), Polska Akademia Nauk- Oddział w Krakowie, Prace Komisji Archeologicznej, 30, Kraków, 1999, 245 p. text, 7 hărți, 227 planșe. Angustia 7, 2002, 355-358
- Descoperiri Wietenberg la Lăpuș. În: In memoriam N. Chidioșan (volum în pregătire la Muzeul din Oradea)
- Descoperiri de bronzuri în Depresiunea Lăpușului. Revista Bistriței 16, 2002, 7-24
- Descoperiri arheologice și numismatice în zona Șişești. În: Șişești- vatră străbună. Lucrările primului simpozion 17 August 2002, Baia Mare, 2003, 56-61
- Toporul de cupru de la Baia Mare, Marmatia 7,1, 2003
- Reuniuni științifice internaționale de arheologie la Baia Mare 1997-2001, Marmatia 7/1, 2003
- Noi descoperiri Suciul de Sus și Lăpuș în Transilvania, Marmatia 7/1, 2003
- Radu Popa și cercetarea arheologică din Maramureș. În: D. Marcu Istrate, A. Istrate, C. Gaiu (coord.), In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context european, Cluj-Napoca, 2003, 25-40
- Stand der Urnenfelderforschung in Rumänien. În: Die Urnenfelderkultur in Österreich. Standort und Ausblick. Symposium 24.-25. April 2003, Wien, 2003.
- Der zweite Depotfund von Ungureni. În: C. Kacsó (ed.), Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Festsymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag. Baia Mare 10.-13. Oktober 2001, Bibliotheca Marmatia 2, Baia Mare, 2003, 267-300

C. Kacsó, D. Pop, I. Stanciu:

Lăpușel, com. Recea, jud. Maramureș. În: *Cronica cercetărilor arheologice din România*, campania 2000, București, 2001, 130-132, pl. 33-34

C. Kacsó, D. Pop:

Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc. În: *Cronica cercetărilor arheologice din România*, campania 2001, București, 2002, 188-190

Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc. În: *Cronica cercetărilor arheologice din România*, campania 2002, București, 2003

D. Pop:

Așezarea din epoca bronzului de la Someșu Uileac, jud. Maramureș, *Marmatia* 7/1, 2003

8. Vizite de documentare arheologică efectuate de specialiști din străinătate la Muzeul din Baia Mare:

-Prof. G. Trnka (Viena) și Dr. J. Koós (Miskolc) – mai 2001

-Dr. Tiberius Bader (Hochdorf) – mai 2003

-Dr. J. Szabó (Budapesta) și Dr. J. Dani (Debrecen) – mai 2003

-Prof. B. Hänsel (Berlin), Prof. B. Teržan (Berlin), Dr. Ch. Reich (Berlin) și studenții de la Institut für Ur- und Frühgeschichte din Berlin – iulie 2003

9. Creșterea colecției de arheologie:

-Materiale provenite din săpăturile arheologice efectuate la Lăpuș, Oarța de Sus, Baia Mare

-Materiale provenite din cercetări de suprafață

-Achiziții: topor cu disc și spin de la Oarța de Sus, topor de piatră de la Remetea Chioarului, brățară de bronz de la Coaș, brățară de bronz de la Crasna Vișeuului, topor de cupru de la Corni

10. Restaurare, conservare

D. Ghiman, L. Szendrei, D. Achim:

-Restaurarea materialului arheologic provenit din săpăturile de la Lăpuș, Oarța de Sus și Baia Mare

-Restaurarea de piese din colecțiile de istorie medie și modernă, istoria tehnicii, etnografie

M. Luca, Z. Șomcutean:

-Lucrări de conservare a patrimoniului arheologic

11. Inventariere

D. Pop:

-Inventarierea parțială a materialului arheologic de la Oarța de Sus-“Ghiile Botii”

12. Desene, foto

G. Moldovan, Z. Șomcutean:

-Desene de piese arheologice din complexe de la Oarța de Sus, Lăpuș, Vad, Oarța de Jos, Sighetu Marmăției, Ciolt, Bicăz etc.

-Desene de planuri și profile pe șantierele arheologice de la Lăpuș și Oarța de Sus-“Dealul Stremțului”

C. Robescu, M. Luca:

-Fotografii pentru albumul “Colecția de arheologie a Muzeului din Baia Mare”

Secția de Arheologie s-a bucurat în toate acțiunile sale de sprijinul substanțial al Direcțiunii Muzeului, precum și de ajutorul personalului administrativ. O colaborare fructuoasă a fost statornicită cu colegii din celelalte secții ale Muzeului județean Maramureș, precum și cu cei din alte muzee ale județului. Exemplare au fost și relațiile stabilite cu specialiști din muzee și institute de cercetare din țară și din străinătate.

Dr. Carol Kacsó
Șeful Secției de Arheologie

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

Reviste, Serii

ActaArchCarpathica	Acta Archaeologica Carpathica, Kraków
ActaArchKøbenhavn	Acta Arcaeologica, København
ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
AnBan	Analele Banatului, Timișoara
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő, Budapest
ArchHung	Archaeologia Hungarica, Budapest
ArchRozhl	Arheologické Rozhledy, Praha
ArheologijaSofija	Arheologija. Organ na Arheologičeskija Institut i Muzej, Sofia
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași
AVANS	Arheologické Výskumy a Nálezy na Slovensku, Nitra
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BiblMarmatia	Bibliotheca Marmatia, Baia Mare
BiblThracologica	Bibliotheca Thracologica, București
BiblMN	Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
BudRég	Budapesti Régiségei, Budapest
CercArh	Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
CommArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
CronCercArh	Cronica cercetărilor arheologice
CultCivDunărea de Jos	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
Dacia	Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; N. S.: Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
EphemNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
FolArch	Folia Archaeologica, Budapest
JAMÉ	A Nyíregyházi Josa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
KözlDebrecen	Közlemények a Debreceni M. Kir. Tisza István – Tudomány – Egyetem Régészeti Intézetéből, Debrecen
KözlKolozsvar	Közlemények az Erdélyi Múzeum Érem és Régiségtárából, Kolozsvar
Materiale	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MFME	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
MonogrRGZM	Römisch-Germanisches Zentralmuseum. Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte. Monographien
MuzKönyvÉrt	Muzeumi és Könyvtári Értesítő, Budapest
PamArch	Památky Archeologické, Praha
PAS	Prähistorische Archaeologie in Südosteuropa, Berlin
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
RevBistriței	Revista Bistriței, Bistrița

RGF	Römisch-Germanische Forschungen, Berlin
SCIV (A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SCN	Studii și Cercetări Numismatice, București
SlovArch	Slovenská Archeológia, Nitra
StCercMaramureșene	Studii și Cercetări Maramureșene, Sighetu Marmăției
StComSatu Mare	Studii și Comunicări Satu Mare, Satu Mare
StAntArchaeologica	Studia Antiqua et Arcaeologica, Iași
SympThrac	Symposia Thracologica
UPA	Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie
WPZ	Wiener Prähistorische Zeitschrift, Wien